

**AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU
V BRATISLAVE**
Katedra trestného práva

Veronika Marková, Andrej Lipták (eds.)

**AKTUÁLNE OTÁZKY
TRESTNÉHO PRÁVA
V TEÓRII A PRAXI**
11. ročník

**Zborník príspevkov z 11. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej
vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou**

konanej

**pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave
Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie KURILOVSKEJ, PhD.**

dňa 7. marca 2023

Bratislava 2023

Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 11. ročník

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou

7. marec 2023

Katedra trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Konferencia bola organizovaná ako plánovaná úloha katedry v roku 2023 v súlade s celoročným plánom Akadémie PZ v Bratislave.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
pplk. doc. JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD.	Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Organizačný výbor:

mjr. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.

Mgr. Sebastián Janko, PhD.

JUDr. Vladimír Baláž

JUDr. Marika Briatková

npor. JUDr. Tomáš Benčík

Mgr. Andrej Lipták

Miriám Švircová

Recenzenti:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Zborník zostavil

© pplk. doc. JUDr. Veronika Marková, PhD., Mgr. Andrej Lipták, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Autor tohto zborníka nezodpovedá za jazykovú a obsahovú stránku príspevkov a prípadné práva tretích osôb.

Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Vzor citácie:

MARKOVA, V., LIPTÁK, A., eds., 2023. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 11. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-993-0.

Vzor citácie príspevku:

BENEDEKOVÁ, D., 2023. Trestné činy z nenávisti (hate crimes). In. MARKOVA, V., LIPTÁK, A., eds., 2023. *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov z 11. roč. interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 21 – 26. ISBN 978-80-8054-993-0.

ISBN 978-80-8054-993-0

EAN 9788080549930

OBSAH

Úvodný príhovor 5

MARKOVÁ, Veronika

STRUČNÝ EXKURZ K AKTUÁLNYM OTÁZKAM TRESTNÉHO PRÁVA V KONTEXTE
ZMIEN Z ROKU 2022 7

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

BENEDEKOVÁ, Daniela

TRESTNÉ ČINY Z NENÁVISTI (HATE CRIMES)..... 21

BICKO Martin

ZÁKLADNÉ FORMY POČÍTAČOVEJ KRIMINALITY A SPÔSOBY JEJ PÁCHANIA 27

BORČEVSKÝ, Pavel

PODMÍNĚNÉ PROPUSŤENÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VE SVĚTLE
RECENTNÍ JUDIKATURY ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY 35

FODOR, Attila

DROGA RODU CANNABIS V KONTEXTE NOVELY TRESTNÉHO ZÁKONA 45

KIŠŠOVÁ, Michaela

TRESTNÁ ČINNOSŤ PÁCHANÁ V LESNOM HOSPODÁRSTVE 51

KOSTELNÍK, Erik

TRESTNOPRÁVNÁ OCHRANA ŠTÁTNYCH PREDSTAVITEĽOV V MINULOSTI A JEJ
REMINISCENCIE PRE SÚČASNOSŤ 61

LIPTÁK, Andrej

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY VIRTUÁLNEJ MENY, ŤAŽBY VIRTUÁLNEJ MENY
A POSKYTOVATEĽOV SLUŽIEB VIRTUÁLNEJ MENY 67

MIKLÓSSYOVÁ, Lenka

DROGOVÉ TRESTNÉ ČINY S DÔRAZOM NA NOVELIZÁCIU Z MÁJA 2022 A JEJ
VPLYV NA APLIKAČNÚ PRAX 85

PONIŠŤ, Viliam

FALZIFIKÁTY (NEOPRÁVNENÉ REPRODUKČIE) PEŇAZÍ NA HRANICI MEDZI
TRESTNÝM ČINOM A PRIESTUPKOM 91

PROKEINOVÁ, Margita

POKRAČOVACÍ TRESTNÝ ČIN PÁCHANÝ PO DLHŠÍ ČAS Z POHLADU ZÁSADY NE
BIS IN IDEM 104

STRÉMY, Tomáš, MIHÁLIK, Stanislav

ANALÝZA HODNOTOVEJ MAPY NOVELY TRESTNÉHO ZÁKONA..... 109

ŠANTA, Ján, RASCKO, Miroslav

TRANSFEROVÉ OCEŇOVANIE A SÚVISIACA DAŇOVÁ TRESTNÁ ČINNOSŤ 116

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

BENČÍK, Tomáš

POUČENIE SVEDKA A POŠKODENÉHO PRI VÝSLUCHU 135

ČENTÉŠ, Jozef, VOJTUŠ, František

VÝZNAM TRESTNÉHO ROZKAZU PRE SLOVENSKÉ TRESTNÉ KONANIE 141

FIRSTOVÁ, Jana

ZÁKON O VÝKONE TRESTU POVINNEJ PRÁCE - MOŽNÁ INSPIRACE PRO ČESKOU PRÁVNÍ ÚPRAVU 155

GALOVCOVÁ, Ingrid, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana

PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ Z POHLEDU NÁVRHU REKODIFIKACE TRESTNÍHO ŘÁDU V ČESKÉ REPUBLICE 164

KHANDL, Jozef

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY FINANČNÉHO VYŠETROVANIA 173

KNIRSCH, Ondrej

KTO JE NEZÚČASTNENÁ OSOBA V TRESTNOM KONANÍ A KDE JU PRIBRAŤ 178

KOČIŠČÁKOVÁ, Nikola

POSÚDENIE SÚKROMNÝCH NAHRÁVOK AKO DÔKAZNÝCH PROSTRIEDKOV V TRESTNOM KONANÍ 193

LACA, Martin

GNOZEOLOGICKÁ ROZPRACOVANOSŤ PRÍPPRAVY REKONŠTRUKCIE A NEVERBÁLNA KOMUNIKÁCIA 202

MICHALÍK, Erik

PRÁVO NA OBHAJOBU V PRÍPRAVNOM KONANÍ 213

RAĎAŠOVÁ, Milada

ZÁKONNOSŤ DÔKAZOV V TRESTNOM KONANÍ 223

TIBITANZLOVÁ, Alena, BUDAYOVÁ, Lucie

NAD NUTNOU OBHAJOBOU MLADISTVÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ 230

SRHOLEC, Miroslav

MAGIC BOXES A TRESTNÉ KONANIE 237

ZAHRADNÍČKOVÁ, Marika

VZETÍ DO VAZBY OSOBY, KTERÁ SE NACHÁZÍ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY 244

SÚVISIACE VEDY, VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY

DVORŽÁK, Juraj

NÁSILNÁ KRIMINALITA - TYPICKÉ OBETE A TYPICKÍ PÁCHATELIA 251

HAŠANOVÁ, Janka

APLIKÁCIA TRESTNOPRÁVNÝCH INŠTITÚTOV PRI ROZHODOVANÍ O SPRÁVNÝCH DELIKTOCH 259

KURILOVSKÁ, Lucia, KRÁSNÁ, Patrícia

EFEKTÍVNY PRÍSTUP K PÁCHATEĽOVI DOMÁCEHO NÁSILIA PROSTREDNÍCTVOM
APLIKÁCIE PRVKOV TRESTNÉHO PRÁVA A KRIMINOLÓGIE 273

LACA, Nina

METÓDY SKÚMANIA FALOŠNÝCH A POZMENENÝCH CESTOVNÝCH DOKLADOV
PRI TRESTNOM ČINE FALŠOVANIA A POZMEŇOVANIA VEREJNEJ LISTINY,
ÚRADNEJ PEČATE, ÚRADNEJ UZÁVERY, ÚRADNÉHO ZNAKU A ÚRADNEJ ZNAČKY
..... 289

ĽORKO, Jakub, TARABOVÁ, Nina

KRIMINOLOGICKÝ PROFIL ODSÚDENÉHO ZA SEXUÁLNE TRESTNÉ ČINY 301

PISARČÍKOVÁ, Dominika

ADMINISTRATÍVNOPRÁVNA KRIMINOLÓGIA A PREVENTÍVNE ČINNOSTI
POLICAJNÉHO ZBORU 325

ZEMAN, Štefan, JALČ, Adrián

VÝVOJ PÁCHANIA A POSTIHOVANIA TRESTNÉHO ČINU SEXUÁLNEHO
ZNEUŽÍVANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE 334

ZÁVERY 350

Úvodný príhovor

Interdisciplinárna celoštátna vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou na tému „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a v praxi“ predstavuje už stálu súčasť činnosti katedry trestného práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave v rámci vedecko-výskumnej oblasti počas každého akademického roka. Konferencia prebiehala takmer od jej začiatkov prezenčnou formou, hoci v čase pandemických opatrení (v roku 2021) sme museli zvoliť online formu a v roku 2022 sme pokračovali prezenčnou formou, na čo sme nadviazali aj v roku 2023.

Trestné právo ako súčasť verejného práva prechádza neustále výraznými zmenami, ktoré sa odrážajú už v niekoľkých desiatkach noviel Trestného zákona a Trestného poriadku, prípadne sú prijímané nové súvisiace právne predpisy, ktoré oblasť trestného práva neustále dopĺňajú a inovujú. Z tohto pohľadu je však nevyhnutné, aby tieto zmeny boli koncepčné a aby bol vytvorený dostatočný priestor, ako aj inštitucionálne a materiálne zabezpečenie na riadny výkon týchto zmien. Každá novela trestných kódexov prináša orgánom realizujúcim trestné konanie výrazný zásah do výkonu svojich povinností a nie vždy sú tieto orgány pripravené na efektívny výkon. Nie však zo subjektívnych dôvodov, ale objektívnych, ktoré priniesla zmena systému. Je však nevyhnutné skonštatovať, že neustále zmeny právnych predpisov v oblasti trestného konania majú zabezpečiť efektívny boj proti trestnej činnosti práve tým, že sa upravujú nové skutkové podstaty trestných činov, prípadne postup orgánov činných v trestnom konaní, ktorý bude zabezpečovať záruky základných ľudských práv a slobôd pre všetky osoby, ktoré majú vzťah k trestnému konaniu.

Uvedené zmeny, ktoré priniesli jednotlivé novely trestných kódexov, ako aj súvisiace problémy v oblasti trestného práva sú hlavnými bodmi každoročne organizovanej konferencie na katedre trestného práva. Naším cieľom je vždy diskutovať o týchto zmenách, poukázať na problémové oblasti, ale napr. aj vracať sa k predchádzajúcim novelám za účelom zistenia účelnosti ich prijatia, ako aj spôsobu ich praktického výkonu v podmienkach trestného konania v rámci Slovenskej republiky.

Za katedru trestného práva, ako aj vedecký a organizačný výbor konferencie, môžem skonštatovať, že nás mimoriadne teší stály a vysoký záujem odborníkov trestného práva z viacerých organizačných súčastí systému trestného konania, ako aj ďalších odborníkov, ktorí sa venujú súvisiacim vedným disciplinám a odborom. Mimoriadne sme poctení aj záujmu príslušníkov PZ, ktorí pracujú ako vyšetrovatelia PZ, prípadne ako poverení príslušníci PZ a ktorí prinášajú na konferenciu svojej vlastnej skúsenosti z vyšetrovania, či skráteného vyšetrovania a poukazujú na problémové oblasti. Osobitne sa organizátori konferencie tešia aj záujmu zahraničných kolegov o problémy, ktoré sa vzťahujú k zahraničným právnym úpravám trestných kódexov a ich prípadnej komparácii, vzhľadom na podobnosť niektorých inštitútov.

Už minulosti bolo za hlavný cieľ konferencie zvolené organizovanie stálej periodickej konferencie, ktorá bude slúžiť predovšetkým na výmenu poznatkov z oblasti trestného práva vo vzťahu k aktuálnym otázkam teórie a praxe, ako aj súvisiacich vedných disciplín a odborov s poukázaním na skúsenosti z predchádzajúcich ročníkov, pričom tento cieľ môžeme stále považovať za primárny. V nadväznosti na to však môžeme vytýčiť aj niekoľko ďalších, dielčích, cieľov, medzi ktoré môžeme zahrnúť:

- Vytvorenie priestoru na prezentovanie aktuálnych otázok a problémov, ktoré je potrebné riešiť, aj vzhľadom na nové spôsoby a metódy páchania trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti.
- Otvorenie diskusie o problémoch v legislatívnej oblasti so zameraním na aktuálne znenia trestných kódexov po rekonštrukcii so zameraním na medzery, ktoré vznikajú v dôsledku neustálych zmien (aj napriek rekonštrukcii).

- Výmena poznatkov v oblastiach, ktorým sa, vzhľadom na veľký okruh otázok vznikajúcich, meniacich sa v rámci trestného práva hmotného a procesného, nie je možné dostatočne venovať individuálne.
- Otvorenie priestoru na diskusiu a riešenie problémov v oblastiach súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov, ktorých súvislosť s problémami trestného práva je veľmi úzka a vzniká potreba bezpečnostnej praxe ohľadom ich riešenia
- Výmena poznatkov a informácií o súčasných vedecko-výskumných projektoch, ktoré vznikajú na úseku trestného práva ako aj súvisiacich vedných odborov.
- Riešenie problémov aplikačnej praxe – nielen z oblasti trestného práva, ale tiež súvisiacich vedných odborov a náčrt nových možností riešenia s dopadmi na aplikačnú prax.
- Výmena informácií a prezentovanie problémov v zahraničných právnych úpravách.

Účastníci konferencie akceptovali ciele, ktoré boli stanovené a vytýčené aj v rámci pozvánky na konferenciu, čomu následne prispôsobili aj svoje príspevky a reagovali prostredníctvom nich na hore uvedené oblasti. Obsah zborníka vychádza z týchto príspevkov, pričom niektoré z nich boli aj súčasťou programu konferencie, čiže boli príslušným spôsobom aj odprezentované.

V mene vedeckého ako aj organizačného výboru by sme chceli vyjadriť poďakovanie všetkým účastníkom konferencie, ktorí sa významnou mierou pričínili o jej realizáciu, pričom osobitne ďakujeme naším zahraničným kolegom, s ktorými si aj prostredníctvom takejto formy spolupráce, dokážeme vymieňať informácie, prezentovať postrehy a názory a diskutovať o vzniknutých problémoch. Veríme, že príspevky v zborníku budú využívané osobami z radov odbornej ako aj laickej verejnosti a prispedia svojím odborným obsahom k riešeniu niektorých problémov z oblastí aktuálnych otázok trestného práva v teórii a praxi.

Do budúcnosti si prajeme, aby sme aj nasledujúcimi ročníkmi dokázali úspešne nadviazať na predchádzajúce ročníky, ako aj na spoluprácu s viacerými subjektmi nielen zo Slovenskej republiky, ale aj s kolegami z Českej republiky prípadne aj s inými zahraničnými subjektami a príslušným spôsobom komunikovať a diskutovať o problémoch týkajúcich sa obsahu konferencie.

Za vedecký a organizačný výbor konferencie:

pplk. doc. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

STRUČNÝ EXKURZ K AKTUÁLNÝM OTÁZKAM TRESTNÉHO PRÁVA V KONTEXTE ZMIEN Z ROKU 2022¹

(Úvodný referát ku konferencii)

pplk. doc. JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD.²

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia: Príspevok je venovaný základným otázkam trestného práva vo vzťahu k prijatiu najnovších zmien trestných kódexov v predchádzajúcom roku 2022, pričom autorka v rámci neho poukazuje na posledné novely Trestného zákona, ako aj Trestného poriadku a ich dopad na základné inštitúty trestného práva hmotného a procesného..

KLúčové slová: Trestný zákon, Trestný poriadok, trestné právo hmotné, trestné právo procesné, zmeny trestných kódexov.

Annotation: The article is devoted to basic issues of criminal law in relation to the adoption of the latest changes to criminal codes in the previous year 2022, while the author leads to the latest amendments to the Criminal Code and the Criminal Procedure Code and their impact on the basic institute of substantive and procedural criminal law.

Keywords: Criminal law, Criminal procedure, substantive criminal law, criminal procedural law, changes in criminal codes.

Úvod

Niekedy v súvislosti vývojom trestného práva na našom území si musíme položiť aj otázku: „*Quo vadis*“ trestné právo? V tomto smere by sme sa totiž mali zamýšľať nielen nad tým, že kam smeruje právna úprava v oblasti trestného práva hmotného, ako aj trestného práva procesného, ale mali by sme sa zamyslieť aj nad otázkou kam smeruje príslušná aplikácia zo strany orgánov činných v trestnom konaní, či výklad jednotlivých inštitútov v rámci Trestného zákona, či Trestného poriadku. V nedávnom období sme totiž mohli vnímať v oblasti aplikácie trestného práva viaceré nedostatky, ktoré v konečnom dôsledku vyústili aj do príslušných Nálezov Ústavného súdu v oblasti nedodržania princípov právneho štátu predovšetkým vo vzťahu k zásahom do základných práv a slobôd, osobitne zo zameraním na právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života, či iných práv, garantovaných nielen Ústavou SR, ale aj Európskeho dohovoru o základných právach a slobodách. Ako príklad uvádzam len niekoľko:

- **III. ÚS 456/2021** zo dňa 10. 2. 2022 – v tomto prípade sa sťažovateľ *ústavnou sťažnosťou* podanou na ústavnom súde 17. mája 2021 domáhal vyslovenia porušenia svojho práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života podľa čl. 8 ods. 1 a 2 a práva na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 13 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) a práva na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 47 Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“) postupom a uznesením Najvyššieho súdu SR č. k. 1Tost/3/2021 z 3. marca 2021. V tomto prípade Ústavný súd konštatoval porušenie práv sťažovateľa a prikázal Najvyššiemu súdu, aby v danej veci konal príslušným spôsobom.³
- **ÚS 32/2021** zo dňa 14. 4. 2022 – v danom prípade sa sťažovateľ domáhal porušenia svojich základných ľudských práv a slobôd v oblasti zásahov do osobnej slobody, ktoré vyplývajú z Ústavy SR, ako aj z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, pričom základná podstata námietok sťažovateľa sa dotýkala napadnutých práv v rámci nezákonnosti a protiústavnosti jeho väzby, ako aj k nezákonnosti zloženia senátu

¹ Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-17-0217 - “Služobné zákroky príslušníkov Policajného zboru a aplikácia zásady primeranosti z trestnoprávneho a aplikácia administratívnoprávneho hľadiska.“

² Autorka je spoluriešiteľom grantu APVV č. APVV-17-0217.

³ III. ÚS 456/2021 – Nález Ústavného súdu

Najvyššieho súdu, ktorý rozhodoval o sťažnosti. Práve v otázke nezaujatosti príslušného sudcu, ktorý rozhodoval o sťažnosti Ústavný súd konštatoval, že právo sťažovateľa porušené bolo a sú spochybnené závery uznesenia, ktorým bolo rozhodnuté o zamietnutí sťažnosti. V časti, ktorá sa týkala samotnej väzby už ústavný súd nerozhodoval, nakoľko sťažovateľ bol medzitým z väzby prepustený. Z dôvodu prepustenia z väzby sa Ústavný súd ďalšími námietkami nezaoberal.

- **ÚS 251/2022** zo dňa 28. 7. 2022 – sťažovateľ vo svojom návrhu uvádzal porušenie svojho práva na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd tým spôsobom, že sa nedostatočne vysporiadal s neodvodnením nepredloženia prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru EU. Otázka predloženia, resp. nepredloženia otázky Súdnemu dvoru je samozrejme otázkou pre všeobecný súd, ale je potrebné sa s touto otázkou vysporiadať a príslušným spôsobom to odôvodniť. Keďže právo sťažovateľa bolo porušené, Ústavný súd vyslovil porušenie práv a zrušil namietané Uznesenie Najvyššieho súdu.
- **ÚS 219/2022** zo dňa 11. 10. 2022 – uvedeným nálezhom Ústavný súd rozhodol, že bolo porušené základné právo sťažovateľa na inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd. Sťažnosť smerovala proti neprimeranému zadržiavaniu a kontrolou korešpondencie sťažovateľa v čase po jeho prepustení z väzby na slobodu.⁴ Ústavný súd konštatuje, že korešpondencia má byť skontrolovaná počas trvania kolúznej väzby a keď sa tak nestalo, má byť prepustená bez kontroly, pretože na obvineného už režim (kolúznej) väzby (ani predpisy súvisiace s kolúznou väzbou, resp. väzbou celkovo) momentom zániku príslušného dôvodu väzby (resp. celkovo väzby) nedopadá a dochádza tak k porušovaniu jeho práv. Konštatáciu príslušných orgánov, spočívajúcu v tom, že kontrola korešpondencie bola realizovaná z dôvodu možného ďalšieho kolúzneho správania a tým pádom vymedzenia dôvodov opätovnej väzby, či vzneseniu obvinenia, ústavný súd nepovažuje sa relevantnú.
- **ÚS 448/2021** zo dňa 10. 11. 2022 – uvedené rozhodnutie konštatuje porušenie základného práva sťažovateľa na prerokovanie jeho veci bez zbytočných prietahov podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa čl. 38 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd a právo na prejednanie jeho záležitosti v primeranej lehote podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

V tomto prípade ide len o výber niektorých rozhodnutí Ústavného súdu vo vzťahu k porušovaniu práv, ktoré súvisia s trestným konaním a s možnými obmedzeniami základných ľudských práv a slobôd. Z pohľadu fungovania právneho štátu by sme sa mali zamýšľať nad tým, aby práve základné ľudské práv a slobody, ktoré sú výrazným spôsobom obmedzované prostriedkami trestného práva, neboli zneužívané, ale aby sa riadne dodržiavali zákony a do základných ľudských práv a slobôd v súvislosti s trestným konaním, bolo zasahované len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania.

Rok 2022 nebol pre oblasť trestného práva rokom, v ktorom dochádzalo k výrazným zmenám trestných kódexov. V podstate môžeme hovoriť len o piatich zmenách, ktorých charakter bol vo väčšine prípadov len dielčí a stručným spôsobom sa nimi menili niektoré ustanovenia. Azda za najvýraznejšiu novelu je možné považovať zákon, ktorým sa menili v máji 2022 skutkové podstaty drogových trestných činov. Tieto však tiež predstavujú len rýchlu úpravu niečoho, čo malo odlíšiť užívateľov od konzumentov, pričom sa však aj s touto novelou v aplikačnej praxi stretávame s problémovými oblasťami. V zmysle týchto zmien ide teda o dve novely Trestného zákona a tri novely Trestného poriadku v zmysle uvedených zákonov:

- Zákon č. 105/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴ Bližšie pozri tiež aj medializované správy [online]. [cit. dňa 16. 1. 2023]. Dostupné na internete: <https://www.teraz.sk/slovensko/us-rozhodol-o-porusenii-prava-j-has/683964-clanok.html>

- Zákon č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 150/2022 Z. z., o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov
- Zákon č. 340/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 398/2022 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 150/2022 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

V zákone o trestnej zodpovednosti právnických osôb v roku 2022 nenastala žiadna zmena.

Zákon č. 105/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Prvá novela Trestného zákona v roku 2022 mala vyriešiť aktuálny problém, ktorý sa dotýka drogovej trestnej činnosti, resp. upraviť skutkové podstaty trestných činov tak, aby bolo možné príslušným znením skutkovej podstaty odlišiť možnosť trestného postihu u osôb, ktoré drogy prechovávajú pre vlastnú potrebu od osôb, ktoré drogy zneužívajú pre účely obchodovania s nimi. Okrem toho, bolo cieľom novely aj odstrániť problém, ktorý spočíval v neprimerane prísnom postihovaní prechovávateľov/užívateľov marihuany a následne aj znížiť trestné sadzby za takéto protiprávne konanie, čo malo byť teda postihované menej prísne. Novela upravila skutkové podstaty trestného činu Nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi a tiež aj súvisiace ustanovenie vo vzťahu k ukladaniu trestov, ale len vo vzťahu k omamným a psychotropným látkam (ďalej len OaPL) z rastlín rodu konope. To je totiž hlavný cieľ tejto novely, odlišiť OaPL z rastliny rodu konope od ostatných drog, a zároveň upraviť trestné sadzby pri týchto trestných činoch.

V zmysle novely bolo zároveň pridané aj nové, súvisiace ustanovenie - § 40a, ktorým sa zavádza podmienkové upustenie od potrestania, pričom sa to dotýka práve páchatel'ov prečinu podľa novo koncipovaného znenia § 171 ods. 1 alebo ods. 2 (prechovávanie OaPL z rastlín z rodu konopa) nasledovne:

§ 40a Podmienečné upustenie od potrestania

„(1) Od potrestania páchatel'a prečinu podľa § 171 ods. 1 alebo 2 môže súd podmienečne upustiť, ak mu súčasne uloží ochranné liečenie za podmienok podľa § 73.

(2) Súd páchatel'ovi určí skúšobnú dobu až na dva roky; skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o podmienečnom upustení od potrestania.

(3) Ak páchatel', u ktorého bolo podmienečne upustené od potrestania, dodržal podmienky ochranného liečenia, súd vysloví, že sa osvedčil; inak rozhodne, a to prípadne už v priebehu skúšobnej doby, o uložení trestu.

(4) Ak súd do roka od uplynutia skúšobnej doby neurobil rozhodnutie podľa odseku 3 bez toho, že by na tom mal páchatel' vinu, má sa za to, že sa osvedčil.

(5) Ak súd vyslovil, že sa páchatel', u ktorého bolo podmienečne upustené od potrestania, osvedčil, alebo ak sa má za to, že sa osvedčil, hľadá sa na neho, ako keby nebol odsúdený.“

V tomto prípade sa teda zaviedla možnosť pre páchatel'ov tohto trestného činu, aby im bol namiesto trestu odňatia slobody uložené ochranné liečenie podľa podmienok uvedených v § 73 Trestného zákona. Podľa tohto ustanovenia môže súd uložiť ochranné liečenie vtedy, ak páchatel' spáchal trestný čin pod vplyvom návykovej látky alebo v súvislosti s jej užívaním. V takom prípade je však možné ochranné liečenie uložiť len vtedy, ak s tým páchatel' súhlasí. Zákonodarca zároveň zavádza podmienky, ktoré musia byť splnené, keďže sa jedná o podmienečné upustenie, pri ktorom sa určuje skúšobná doba, počas ktorej musí páchatel' dodržiavať podmienky ochranného liečenia.

Nová právna úprava trestných činov vo vzťahu k OaPL, ktoré súvisia s nedovoleným prechovávaním pre vlastnú potrebu sa upravila nasledovne:

Nedovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi

§ 171

(1) Kto neoprávnene prechováva omamnú látku alebo psychotropnú látku z rastliny rodu konopa pre vlastnú potrebu, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

(2) Kto neoprávnene prechováva omamnú látku alebo psychotropnú látku uvedenú v odseku 1 pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

(3) Kto neoprávnene prechováva inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1, jed alebo prekurzor pre vlastnú potrebu, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(4) Kto neoprávnene prechováva inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1, jed alebo prekurzor pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu, potrestá sa odňatím slobody až na päť rokov.

Je zrejmé, že práve ustanovenie §171 sa upravilo výrazným spôsobom, v rámci ktorého zákonodarca oddelil OaPL z rastliny rodu konopa od ostatných OaPL v rámci ich držania pre vlastnú potrebu. Samotné ustanovenie § 135 sa nezmenilo, čiže stále čo sa týka dávok platí, že pre vlastnú potrebu je možné držať najviac trojnásobok obvykle jednorazovej dávky a pre vlastnú potrebu vo väčšom množstve, najviac desaťnásobok. V porovnaní s predchádzajúcim znením, ide o zníženie hranice trestnej sadzby pri OaPL z rastlín rodu konopa, kde sa stanovuje maximálna dĺžka trestu odňatia slobody na jeden rok, prípadne dva roky, ak pôjde o väčší rozsah. Pri ostatných OaPL zostáva trestná sadzby rovnaká. Je teda zrejmé, že cieľom bolo odlíšiť aj drogy z rastliny rodu konope z hľadiska trestného postihu od ostatných drog, ak ide o ich prechovávanie pre vlastnú potrebu. V súvislosti práve s týmito ustanoveniami sa zaviedlo aj predchádzajúce zákonné znenie, čiže podmienené upustenie od potrestania, ktoré sa vzťahuje len na OaPL z rastlín rodu konopa, pri ostatných drogách sa toto ustanovenie nepoužije.

Ďalšie ustanovenie § 172 už osobitne rieši formy páchania trestného činu v súvislosti s OaPL, pri ktorých už páchatel' nemá tieto látky pre vlastnú potrebu, resp. ak ich aj má pre vlastnú potrebu (že to tvrdí) posudzuje sa to samostatne ako závažnejší skutok. Právna úprava v zmysle § 172 sa upravila nasledovne:

§ 172

(1) Kto neoprávnene prechováva po akúkoľvek dobu omamnú látku alebo psychotropnú látku z rastliny rodu konopa, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až sedem rokov.

(2) Odňatím slobody na päť rokov až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a už bol za taký čin odsúdený.

(3) Kto neoprávnene prechováva po akúkoľvek dobu inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1, jed alebo prekurzor, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.

(4) Kto neoprávnene

a) vyrobí,

b) dovezie, vyvezie, prevezie alebo dá prepraviť, alebo

c) kúpi, predá, vymení, zadováži,

omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor alebo kto takú činnosť sprostredkuje, potrestá sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.

(5) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 3 alebo 4 a už bol za taký čin odsúdený.

(6) Odňatím slobody na desať rokov až pätnásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1, 3 alebo 4

- a) pre osobu, ktorá sa lieči z drogovej závislosti,
- b) závažnejším spôsobom konania,
- c) na chránenej osobe, alebo
- d) vo väčšom rozsahu.

(7) Odňatím slobody na pätnásť rokov až dvadsať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1, 3 alebo 4

- a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví alebo smrť,
- b) voči osobe mladšej ako pätnásť rokov alebo prostredníctvom takej osoby, alebo
- c) v značnom rozsahu.

(8) Odňatím slobody na dvadsať rokov až dvadsaťpäť rokov alebo trestom odňatia slobody na doživotie sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1, 3 alebo 4

- a) a spôsobí ním ťažkú ujmu na zdraví viacerým osobám alebo smrť viacerých osôb,
- b) ako člen nebezpečného zoskupenia, alebo
- c) vo veľkom rozsahu.

Uvedené ustanovenie sa rozšírilo v porovnaní s prechádzajúcim znením o odseky 1 – 3 (odlíšené iným odtieňom), pričom odsek 4 predstavuje ustanovenie, ktoré bolo dovtedy platné, pričom v súvislosti s ním bola iba jedna zmena a to, že dovtedy uvedené písm. d) – prechováva po akúkoľvek dobu sa práve premietlo do prvých odsekov.

Ods. 1 znovu oddeluje trestnú zodpovednosť v prípade OaPL z rastlín rodu konopa, pričom trestná zodpovednosť v tomto prípade vzniká, ak páchatel' túto drogu neoprávnene prechováva v množstve vyššom ako je desaťnásobok obvykle jednorazovej dávky pre vlastnú potrebu. Trestná sadzba v tomto prípade je nižšia v porovnaní s prechovávaním ostatných drog, ktorých prechovávanie po akúkoľvek dobu je upravené v ods. 3 tohto ustanovenia. Ods. 2 nadväzuje na ods. 1, pričom trestná zodpovednosť vzniká po predchádzajúcej recidíve. Prechádzajúca recidíva je taktiež upravená osobitne aj pre ostatné drogy v ustanovení ods. 5.

Ods. 6 – 8 zostali v pôvodnom znení (sivý odtieň textu) – predchádzajúce ods. 2 – 4.

Vo vzťahu k trestnému činu podľa § 173 ods. 1 bola vypustená dolná hranica trestnej sadzby (do účinnosti novely jeden rok), ktorej nastavenie týmto spôsobom bude umožňovať súdom ukladať trestov vzhľadom na zohľadnenie všetkých okolností prípadu individuálne, čím sa práve súdom umožní, aby s každým prípadom mohli trestnú sadzbu ukladať podľa konkrétnych okolností prípadu a neboli vyslovene naviazaní na trestnú sadzbu minimálne jeden rok.

Zároveň podľa zmeny zákona boli upravené prechodné ustanovenia v zmysle §438j, ktoré má umožniť prehodnotenie trestných sadzieb v prípade, že bol trestný čin spáchaný pred účinnosťou tohto zákona a už nastal jeho výkon. Súd môže v takýchto prípadoch prehodnotiť a znížiť už uložený trest, pričom súd po opätovnom posúdení trest odňatia slobody pomerne skráti, ak dĺžka pôvodne uloženého trestu prevyšuje hornú hranicu súčasne nastavených trestných sadzieb alebo ak vzhľadom na osobu páchatel'a a okolnosti prípadu by bolo ponechanie pôvodnej dĺžky trestu odňatia slobody pre odsúdeného neprimerane prísne.

Aj napriek snahe zákonodarcov zmierniť trestné sadzby za drogové trestné činy, osobitne v prípadoch tzv. mäkkých drog, ktoré má osoba pri sebe neoprávnene, začali v aplikačnej praxi vznikáť problémy v súvislosti s právnou kvalifikáciou v prípadoch, ak páchatel' prechováva súčasne omamné a psychotropné látky rastliny z rodu konopa a tiež aj iné drogy (napr. pervitín).⁵

Uvedená právna úprava však bude, v prípade novely Trestného zákona, ktorá je v súčasnosti v legislatívnom procese, nahradená úplne novou a s veľkou pravdepodobnosťou sa uvedenej zmene budem venovať aj v nasledujúcom ročníku konferencie.

⁵ Bližšie pozri tiež ŠAMKO, P. 2022. Ako správne kvalifikovať drogové trestné činy po ostatnej novele Trestného zákona [online]. [cit. 21. 2. 2023]. Dostupné na internete:

Zákon č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Uvedený zákon nie je primárne venovaný zmenám trestných kódexov, ale jeho základným cieľom je riešiť viaceré otázky súvisiace s riešením hroziaceho úpadku. Predloženým návrhom zákona dochádza k transpozícii Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/1023 z 20. júna 2019 o rámcoch preventívnej reštrukturalizácie, o oddĺžení a diskvalifikácii a o opatreniach na zvýšenie účinnosti reštrukturalizačných, konkurzných a oddľžovacích konaní a o zmene smernice (EÚ) 2017/1132 (Smernica o reštrukturalizácii a insolvenčii) (ďalej len „smernica“) do právneho poriadku Slovenskej republiky.

V pôvodnom návrhu zákona však právna úprava vo vzťahu k novelizácii Trestného zákona absentovala, ale k zmene prišlo v rámci doplňujúcich návrhov v druhom čítaní. Práve v súvislosti s takto vloženým pozmeňujúcim návrhom trestné právo väčšinou bojuje, hoci tento prípad je jednou zo svetlých výnimiek, nakoľko pozmeňujúci návrh práve vyplňa medzeru, na ktorú príslušní predkladatelia novely zabudli, čiže to, akým spôsobom sa novela môže dotknúť aj ustanovení Trestného zákona. V tomto smere ide skutočne o pomerne malú zmenu, ktorá súvisí s novými termínmi a programami, ktoré súvisia s predkladaným zákonom. Vzhľadom k tomu, že zákonom sa upravujú viaceré právne vzťahy na úseku verejného záujmu, ktorým sa rieši hroziaci úpadok je zrejmé, že práva a povinnosti zúčastnených subjektov na tomto procese môžu byť konaním jednotlivých subjektov dotknuté, resp. ide o chránené záujmy, ktoré spolu súvisia. Bolo preto nevyhnutné, aby do jednotlivých skutkových podstát trestných činov, ktoré súvisia s reštrukturalizáciou boli prijaté zmeny, ktoré tieto záujmy chránia za dodržania príslušných inštitútov. Ide o nasledovné zmeny:

- Do § 241 ods. 1 a do § 242 ods. 1 – sa dopĺňa verejný preventívny reštrukturalizačný plán, pričom nové znenie skutkových podstát je nasledovné:
§ 241 ods. 1 – *„Kto ako konkurzný veriteľ v súvislosti s hlasovaním o nútenom vyrovnaní alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním na vyrovnanom pojednávaní, alebo ako veriteľ v súvislosti s hlasovaním o schválení reštrukturalizačného plánu alebo verejného preventívneho reštrukturalizačného plánu prijme alebo si dá sľúbiť majetkový alebo iný prospech, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.“*
§ 242 ods. 1
„Kto mári verejnú preventívnu reštrukturalizáciu, konkurzné konanie, vyrovnacie konanie, konanie o reštrukturalizácii alebo konanie o oddĺžení tým, že a) nesplní povinnosť uloženú mu zákonom, ktorý upravuje také konanie, vrátane povinnosti podať včas návrh na vyhlásenie konkurzu, alebo b) uvedie nepravdivé údaje v zozname aktív a pasív, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov.“
- V § 259 ods. 1 (Skresľovanie údajov hospodárskej a obchodnej evidencie) sa upravuje písm. f) nasledovne, pričom konanie páchatel'a spočíva v tom, že uvedie nepravdivé alebo hrubo skresľujúce údaje alebo zatají povinné údaje o závažných skutočnostiach vo výkaze, v hlásení, vo vstupných údajoch vkladaných do počítača alebo v iných podkladoch slúžiacich na – písm. f) *„riešenie hroziaceho úpadku verejnou preventívnou reštrukturalizáciou alebo neverejnou preventívnou reštrukturalizáciou, konkurz, vyrovnanie, reštrukturalizáciu alebo oddĺženie, alebo“.*

Zákon č. 340/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

V uvedenom prípade išlo o poslanecký návrh zákona, ktorého základným cieľom bolo nastaviť právnu úpravu v zmysle ustanovení Trestného poriadku tak, aby sa chránil najlepší záujem dieťaťa. Je zrejmé, že viaceré ustanovenia Trestného poriadku majú právnu úpravu

nastavenú tak, že ak je dieťa súčasťou trestného konania (či už ako obvinený mladistvý alebo ako iná osoba zúčastnená na konaní – svedok, svedok poškodený), Trestný poriadok stanovuje príslušné záruky tohto konania. V prípade niektorých inštitútov dochádza práve k precizovaniu niektorých častí, kde práve dieťa môže byť osobou, ktorá je dotknutá úkonmi trestného konania, ktoré sa vykonávajú voči rodičom, či iným blízkym osobám, s ktorými dieťa žije v spoločnej domácnosti. Cieľom je eliminovať psychickú ujmu dieťaťa, ktoré môže utrpieť pri zatknutí alebo pri zadržaní, či iných úkonoch, ako je napr. domová prehliadka.

Návrh zákona reaguje na viaceré prípady z praxe, kedy pri policajnom zásahu najmä voči rodičom detí, boli zásahy a oprávnenia podľa Trestného poriadku vykonané **neprimerane** a **bezohľadne** vo vzťahu k prítomným deťom. Novela zákona má legislatívne vyjadriť zásadu pre policajta alebo orgán vykonávajúci prehliadku, aby pri plánovaní alebo spôsobe výkonu svojich oprávnení bral ohľad na záujem dieťaťa. Prax totiž ukázala, že interné normy či Etický kódex Policajného zboru nie sú dostatočnou zárukou na dosiahnutie základného cieľa návrhu zákona. Cieľom návrhu zákona však nie je legislatívne sťažiť alebo zmariť výkon oprávnení podľa Trestného poriadku, ale dať kritérium balansovania postupu a to postupu na dosiahnutie cieľa trestného konania na jednej strane a rešpektovania základnej zásady záujmu dieťaťa na druhej strane. Ide taktiež o napĺňanie trestnej politiky štátu, ktorú sa má v zmysle pravidiel restoratívnej justície zabezpečovať dostatočná ochrana v oblasti práv detí.

Zmeny, ktoré uvedený zákon priniesol sa týkajú predovšetkým nasledovných ustanovení:

- **Zatknutie - § 73 ods. 3** sa na konci pripája táto veta: *„Ak sa pri zatknutí na mieste nachádza dieťa, orgán, ktorý obvineného na podklade príkazu zatýka, vykonáva zatknutie tak, aby sa pri zatknutí prihliadalo na záujem dieťaťa a najmä aby bol výkon zatknutia čo najviac šetrný pre dieťa a aby bol najmenšou ujmu pre dieťa.“*
- **Zadržanie**
 - o **§ 85 ods. 1** sa na konci pripája táto veta: *„Pri zadržaní podozrivej osoby sa § 73 ods. 3 druhá veta použije rovnako.“*
 - o **§ 86** sa dopĺňa odsekom 3, ktorý znie: *„(3) Pri zadržaní obvineného sa § 73 ods. 3 druhá veta použije rovnako.“*
- **Zabezpečenie svedka - § 88 ods. 1** sa na konci pripája táto veta: *„Pri zabezpečení svedka sa § 73 ods. 3 druhá veta použije rovnako.“*
- **Prehliadky - § 105 ods. 4 – nový odsek -** *„(4) Ak sa pri vykonávaní domovej prehliadky alebo prehliadky iných priestorov, alebo prehliadky pozemku na mieste nachádza dieťa, orgán vykonávajúci prehliadku vykoná prehliadku tak, aby sa pri výkone prehliadky prihliadalo na záujem dieťaťa a najmä aby bol výkon prehliadky čo najviac šetrný pre dieťa a aby bol najmenšou ujmu pre dieťa.“*

Navrhované zmeny napĺňajú základný cieľ zákona, ktorý je vyjadrený vo všeobecnej časti dôvodovej správy. Všetky body sú zamerané na najvýznamnejšie, a zároveň najviac invazívne úkony podľa Trestného poriadku, pri ktorých môže dochádzať k neprimeraným postupom. Prvým úkonom je zatknutie, druhým úkonom je zadržanie, ďalším je zabezpečenie svedka a posledným je vykonávanie domovej prehliadky alebo prehliadky iných priestorov či pozemku.

Uvedené úkony upravujú spoločné kritéria pre definovanie záujmu dieťaťa pri ich výkone, hlavne z pohľadu ich šetrného výkonu pre dieťa. Kritérium záujmu dieťaťa je bežnou súčasťou aj iných právnych predpisov, napr. aj zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov, v rámci ktorého platí, že orgány činné v trestnom konaní, súdy a subjekty poskytujúce pomoc obetiam sú povinné v prípade obzvlášť zraniteľnej obete, ktorou je dieťa, prihliadať na najlepší záujem dieťaťa.

Zákon č. 150/2022 Z. z., o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov v spojení so zákonom č. 398/2022 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 150/2022 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Uvedené zákony predstavujú súvisiace právne normy, ktorých základom je predovšetkým zákon č. 150/2022 Z. z, ale vzhľadom ku viacerým skutočnostiam bola práve účinnosť zákona posunutá zákonom č. 398/2022 Z. z. o 6 mesiacov, čiže až na 1. júna 2023. Novela zákona predstavuje súčasť širšieho celku, ktorým je reforma súdnej mapy, čiže nové usporiadanie sídiel a obvodov okresných a krajských súdov, ako aj zriadenie nových mestských súdov, či zriadenie správnych súdov. Cieľom reformy súdnej mapy bolo zvýšiť dôveryhodnosť súdnictva, jeho výkon, kvalitu, ako aj zabezpečiť lepšie zamestnanecké podmienky. Základným cieľom novej súdnej mapy je špecializácia súdov a sudcov, pričom základné agendy, ktoré sa v tomto smere predpokladajú a to trestná, civilná, rodinná a obchodná agenda, budú na všeobecných súdoch a správna agenda v samostatnom systéme správneho súdnictva. Tu je nevyhnutné uviesť aj to, že reforma súdnej mapy bola spojená s výraznými diskusiami predovšetkým kritickými, zo strany sudcov⁶ už od obdobia, kedy bola súdna mapa po prvý krát predstavená (rok 2020). V zmysle novely sa predstavilo 5 základných pilierov, na ktorých je súdna mapa vystavaná:

- **Primeraná dostupnosť** – nová súdna mapa prihliada aj na primeranú fyzickú dostupnosť súdu pre sociálne slabšie skupiny obyvateľstva. Vzhľadom na postupujúcu elektronizáciu súdnej agendy a zriedkavosť ústnych pojednávaní je dostupnosť rýchleho a kvalitného rozhodnutia dôležitejšia ako fyzická blízkosť budovy súdu.
- **Rýchlejšie konania** – špecializácia sudcov umožní rýchlejšie skončenie zložitejších vecí. Súdny nemajú problém vybaviť v reálnom čase došlý počet jednoduchších a rutinných vecí. Skutočným problémom sú zložitejšie veci, ktorých vybavenie trvá neprimerane dlhší čas. Občania a podnikatelia to vnímajú ako nízku vymožitelnosť práva.
- **Kvalita rozhodnutí** – s rýchlosťou súvisí vyššia kvalita rozhodnutí na základe špecializácie sudcov a zamestnancov a ich cieleného vzdelávania. Špecializovaný sudca sa ľahšie orientuje vo svojej oblasti, čo okrem rýchlosti predpokladá aj kvalitnejšie rozhodnutie.
- **Transparentnosť** – na súdoch budú pôsobiť štyri skupiny rovnomerne zaťažených sudcov (trestných, civilných, obchodných a rodinných). Osobitná bude sústava správneho súdnictva. Dnes na súdoch pôsobí veľa sudcov s rôznymi agendami v rôznych pomeroch, čo sťažuje procesy porovnávania. V spojení s elektronickým súdnym manažmentom budú mať občania a riadiace orgány súdnictva lepší prehľad, bude jednoduchšie zistiť a riešiť problémy. Transparentnosť prispeje k zvýšeniu dôveryhodnosti súdnictva.
- **Efektívnosť** – špecializovaní sudcovia na menšom počte súdov vo svojich agendách zabezpečia efektívne vybavenie vecí. Nová súdna mapa umožní aj naozaj náhodné pridelenie prípadov. Menší počet budov a optimalizácia počtu sudcov bez ujmy na právach občanov povedie postupne k úspore prostriedkov na súdnictvo.⁷

V zmysle dôvodovej správy sa predstavuje aj stručný vývoj súdnej mapy od roku 1992 kde boli predstavené viaceré nesystémové zmeny, ktoré bolo nevyhnutné a potrebné riešiť. Vzhľadom k tomu, že reforma súdnej mapy bola pomerne komplexnou zmenou a v rámci pripomienkového konania bolo viacero nevyhnutných zmien, následné implementačné úpravy boli rozdelené do viacerých fáz. Pôvodný návrh zákona bol rozdelený do viacerých noviel, čím sa umožnilo

⁶ Uvádzam len niektoré - KOSOVÁ, M., 2021. Otvorený list sudcov. A ministerka spravodlivosti. [online]. [cit. dňa 16. 1. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a923-otvoreny-list-sudcov-a-ministerka-spravodlivosti> SOPOLIGA, J., 2021. Navrhovaná reorganizácia súdnictva a reálna hrozba sťaženia základného práva občanov na spravodlivé a včasné konanie [online]. [cit. dňa 16. 1. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1012-navrhovana-reorganizacia-sudnictva-a-realna-hrozba-stazenia-zakladneho-prava-obcanov-na-spravodlive-a-vcasne-konanie> RAJŇAK, P., 2020. Vyjadrenie asociácie rodinných sudcov k návrhu súdnej mapy [online]. [cit. dňa 16. 1. 2023]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a907-vyjadrenie-asociacie-rodinnych-sudcov-k-navrhu-sudnej-mapy> a mnohé ďalšie.

⁷ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 150/2022 Z. z. [online]. [cit. dňa 27. 1. 2023]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=505616>

realizovanie zámeru reformy samostatne, resp. vo väčšej miere nezávisle na sebe, a na strane druhej umožňuje jednoduchším spôsobom reagovať na priebeh legislatívneho procesu, či ďalšie odborné a politické diskusie. Jednou z dielčích zmien bola práve aj novela Trestného poriadku, ktorú bolo možné realizovať aj samostatne, hoci vlastná reforma, ktorá sa týka sídiel a obvodov okresných súdov nadväzuje na zriadenie mestských súdov (t.j. predpokladá ich existenciu), ale súčasne je oddelená od zámeru reformovať sídla a obvody krajských súdov. Počet okresných súdov sa redukuje zo súčasných 54 na 31 okresných súdov vrátane dvoch mestských súdov v Bratislave a v Košiciach.

Zmeny, ktoré nastavajú v ustanoveniach Trestného poriadku sú nasledovné:

- **Vecná príslušnosť na konanie v 1. stupni - § 15 – sa dopĺňa ods. 2** (doterajší text sa označuje ako ods. „(2) Konanie v prvom stupni v obvode Mestského súdu Bratislava I vykonáva Mestský súd Bratislava I, ak tento zákon neustanovuje inak.“ Uvedeným ustanovením sa teda v rámci vecnej príslušnosti súdov prvého stupňa upravuje § 15 v tom kontexte, že vecná príslušnosť v prvom stupni sa prispôsobuje novému zneniu súdnej mapy, kde práve pre Bratislavu sa vymedzuje, že všetky trestné veci bude realizovať Mestský súd Bratislava I. Na ostatných mestských súdoch v rámci Bratislavy sa budú vykonávať ostatné mimotrestné agendy. Obvod mestského súdu Bratislava I je obvod okresov Bratislava I, Bratislava II, Bratislava III, Bratislava IV a Bratislava V. V ostatných prípadoch platí vecná príslušnosť okresných súdov, okrem Košíc, kde je taktiež zriadený Mestský súd Košice. Zároveň v ustanovení platí výnimka, ak zákon neustanovuje inak, pričom výnimky sú znovu uvedené v § 16, čo je práve nasledujúca zmena.
- **V § 16 odseky 1 a 2 znejú:** (1) Na konanie v prvom stupni o obzvlášť závažných zločinoch, za ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov, alebo ak bol skutok spáchaný organizovanou skupinou, zločineckou skupinou alebo teroristickou skupinou, sú príslušné
 - Mestský súd Bratislava I pre obvod Krajského súdu v Bratislave,
 - Mestský súd Košice pre obvod Krajského súdu v Košiciach,
 - Okresný súd Banská Bystrica pre obvod Krajského súdu v Banskej Bystrici,
 - Okresný súd Nitra pre obvod Krajského súdu Nitra,
 - Okresný súd Prešov pre obvod Krajského súdu v Prešove,
 - Okresný súd Trenčín pre obvod Krajského súdu v Trenčíne,
 - Okresný súd Trnava pre obvod Krajského súdu v Trnave,
 - Okresný súd Žilina pre obvod Krajského súdu v Žiline.(2) Na konanie v prvom stupni o trestných činoch vojakov podľa § 128 ods. 3 písm. a), b) a d) Trestného zákona a trestných činov vojnovnej zrady, služby v cudzom vojsku a nenastúpenia služby v ozbrojených silách sú príslušné
 - a) Mestský súd Bratislava I pre obvody Krajského súdu v Bratislave, Krajského súdu v Nitre, Krajského súdu v Trnave,
 - b) Okresný súd Banská Bystrica pre obvody Krajského súdu v Banskej Bystrici, Krajského súdu v Trenčíne, Krajského súdu v Žiline,
 - c) Okresný súd Prešov pre obvody Krajského súdu v Košiciach, Krajského súdu v Prešove.“

V uvedenom prípade ide o precizovanie ustanovenia aj vzhľadom k reforme súdnej mapy a tiež aj vzhľadom ku skutočnosti, že tieto znenia boli pôvodne uvedené vždy v osobitných zákonoch o sídlach a obvodoch súdov (hlavne vo vzťahu k bývalým vojenským súdom) a prenesením tejto zmeny priamo do Trestného poriadku – upúšťa sa od terminológie okresných súdov v sídle krajského súdu. Zároveň sa mení pôsobnosť bývalých okresných súdov v sídle krajského súdu v rámci Bratislavy a Košíc, kde sa týmito súdmi rozumeli viaceré okresné súdy. § 16 ods. 1 sa teda precizuje len na presne určených 8 súdov so špecificky upravenými obvody.

- **V § 17 sa vypúšťa odsek 2.** Doterajší odsek 3 sa označuje ako odsek 2. – Uvedená zmena súvisí s precizovaním a úpravou § 16 v dôsledku čoho sa uvedené ustanovenie stalo nadbytočným.
- V dôsledku zmeny, ktorá vyplynula z § 16 sa niektoré ustanovenia upravujú - § 19 ods. 1, § 21 ods. 2 písm. a), § 24 ods. 2 a § 280 ods. 1
- **V § 248 sa za odsek 1 vkladá nový odsek 2,** ktorý znie: *„(2) Hlavné pojednávanie možno uskutočniť v pojednávacej miestnosti mimo sídla súdu, ak je to vhodné a účelné pre plynulé konanie vo veci; súd pritom prihliada najmä na miesto výkonu väzby, ako aj na to, či v obvode pôsobí jedna alebo viac prokuratúr. Za podmienok podľa predchádzajúcej vety možno uskutočniť hlavné pojednávanie v sídle súdu, ak je vec pridelená sudcovi, ktorý pôsobí na pracovisku zriadenom zákonom.“*
 Uvedené ustanovenie predpokladá, že budú existovať pracoviská okresných súdov mimo ich sídla v rámci obvodu, pričom tieto budú mať svoje vlastné obvody v zmysle § 51b zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Okrem toho nie je vylúčené, že aj bez zriadenia pracoviska môže mať súd k dispozícii pojednávacie miestnosti mimo svojho sídla. Vzhľadom k týmto „vysunutým“ pracoviskám súdov sa toto pravidlo premieta aj do ustanovení Trestného poriadku, čím sa umožňuje v trestnom konaní využívať aj tieto miestnosti na vykonanie na vykonanie hlavného pojednávania mimo sídla dotknutých súdov, ak je vhodné a účelné z hľadiska plynulosti priebehu trestného konania. Kritéria, ktoré bude súd brať do úvahy pri využívaní postupu podľa § 248 ods. 2 bude najmä miesto výkonu väzby, ak ide o väzobnú vec a sídlo okresnej prokuratúry v rámci obvodu súdu, pretože nové usporiadanie sídiel a obvodov okresných súdov a s tým spojené nové usporiadanie sídiel a obvodov okresných prokuratúr vedie k situácii, kedy v rámci obvodu súdu môže pôsobiť viac okresných prokuratúr. Bude na úvahe predsedu senátu (resp. samosudcu) určiť podľa potreby, či sa v konkrétnom prípade hlavné pojednávanie vykoná v pojednávacej miestnosti pracoviska súdu napríklad z dôvodu blízkosti ústavu na výkon väzby, v ktorom sa nachádza obžalovaný, a zároveň právna úprava bude umožňovať aj opačný prípad, že pojednávanie bude možné realizovať namiesto pracoviska aj v sídle súdu.
- Vo vzťahu k výkonu neverejného zasadnutia v zmysle § 301 sa na konci pripája táto veta: *„Na konanie neverejného zasadnutia sa primerane použije § 248 ods. 2.“* Ide teda o zmenu, ktorá súvisí s predchádzajúcim ustanovením, čiže so zmenou, ktorá sa týka miesta vykonávania neverejného zasadnutia. V prípade verejných zasadnutí nie je potrebné osobitne normovať pravidlo o použití § 248 ods. 2 aj na verejné zasadnutia, pretože toto pravidlo bude platiť pre verejné zasadnutia na základe už platného znenia § 298 Trestného poriadku.
- Ďalšie zmeny, ktoré sú novelou tohto zákona, súvisia so zohľadňovaním nového usporiadania sídiel a obvodov okresných súdov, a no najmä vo vzťahu na právomoc okresných súdov v sídle krajských súdov, ako aj s ohľadom na zriadenie Mestského súdu Bratislava I, ako súdu s pôsobnosťou v trestnoprávných veciach. Ide o nasledovné zmeny
 - **V § 315 prvá veta znie:** *„O odvolaní proti rozsudku okresného súdu rozhoduje krajský súd, v ktorého obvode má sídlo okresný súd, ktorý rozhodoval v prvom stupni; o odvolaní proti rozsudku súdu podľa § 16 ods. 2 rozhoduje Krajský súd v Trenčíne.“*
 - V § 521 ods. 2 sa slová „Okresný súd Bratislava 1“ nahrádzajú slovami „Mestský súd Bratislava I“.
 - V § 562 sa vypúšťa odsek 1. Doterajšie odseky 2 a 3 sa označujú ako odseky 1 a 2.
 - V § 562 ods. 1 sa slová „v sídle krajského súdu“ nahrádzajú slovami „podľa § 16 ods. 1“.

- V § 562 ods. 2 sa slová „Okresný súd Bratislava I“ nahrádzajú slovami „Mestský súd Bratislava I“.
- Za § 567r sa vkladá § 567s, ktorý vrátane nadpisu znie: „**§ 567s Prechodné ustanovenie k úpravám účinným od 1. januára 2023** Konania začaté a právoplatne neskončené do 31. decembra 2022 sa dokončia na súdoch vecne a miestne príslušných podľa predpisov účinných do 31. decembra 2022; to neplatí, ak podľa osobitného predpisu výkon súdnictva prechádza z vecne a miestne príslušného súdu na iný súd.

Ako však už bolo uvedené vyššie, ešte pre tým, ako mala uvedená novela nadobudnúť účinnosť – čiže 1. 1. 2023 dochádza k ďalšej zmene tohto zákona, pričom v kontexte zmien, ktoré súvisia s Trestným poriadkom sa tieto zmeny dotýkali práve posledného spomínaného ustanovenia – čiže § 567s, v rámci ktorého sa posunula účinnosť tohto zákona na 1. 6. 2023.

Dôvody, pre ktoré sa zákonodarca rozhodol posunúť účinnosť príslušných právnych noriem, ktoré súviseli s prijatím zákona č. 150/2022 Z. z. boli nasledovné:

- organizačno-technické zabezpečenie zriadenia štyroch bratislavských mestských súdov si vyžadovalo, vzhľadom na pomernú komplikovanosť parlamentom schváleného riešenia usporiadania prvostupňových súdov v hlavnom meste Bratislava, dlhšie obdobie pre riadnu implementáciu; situáciu komplikuje aj pilotná účasť rezortu spravodlivosti pri zavádzaní nového ekonomického informačného systému v gescii rezortu financií,
- schválená právna úprava so sebou priniesla aj isté riziká spojené s procedúrou tvorby rozvrhov práce súdov dotknutých reformou súdnej mapy, ktorú sú dôsledkom absencie jednoznačnej zákonnej úpravy, ako aj riziká spojené s prekladaním sudcov pri zmenách v sústave súdov; oba tieto aspekty môžu negatívne ovplyvňovať posudzovanie otázok spojených s inštitútom zákonného sudcu,
- vzhľadom na to, že reforma súdnej mapy predstavuje jeden logický celok, ktorého jednotlivé prvky sú navzájom podmienené, nefunkčnosť niektorého z jej prvkov môže negatívne ovplyvniť implementáciu zvyšných prvkov; je dôležité túto skutočnosť mať na pamäti a vnímať reformu súdnej mapy ako jeden celok pri koncipovaní návrhov na jej revíziu,
- je dôležité, aby reforma súdnej mapy bola implementovaná v relatívne stabilnom justičnom prostredí, čomu súčasný stav v roku 2022 nezodpovedal.

Aby teda reforma súdnej mapy mala úspešné ukončenie bolo teda potrebné vytvoriť dlhší časový rámec pre implementáciu príslušných procesov. Bez ich schválenia reálne hrozilo, že súdna sústava nebude adekvátne pripravená zvládnuť dopady reformy súdnej mapy, čo sa negatívne ovplyvní ústavné práva účastníkov konania, najmä právo na súdnu ochranu a právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov. Ako každá systémová reforma, tak aj reforma súdnej mapy, prináša efekty v dlhšom časovom horizonte. Je prirodzené, že v rámci nábehovej fázy začali vznikáť určité problémy, v dôsledku ktorých bola nevyhnutná táto zmena. Okrem toho sa návrhom zákona vykonali aj niektoré korekcie schválenej právnej úpravy. Tieto korekcie sa však netýkali Trestného poriadku, ale iných zákonov, preto nie je potrebné pre účely tohto príspevku ich uviesť.

Záver

Novely trestných kódexov v roku 2022 neboli veľmi výrazné, čo bolo, podľa môjho názoru spôsobené prípravou tzv. veľkej novely Trestného zákona a čiastočnej úprave Trestného poriadku, ktorá je v súčasnosti v legislatívnom procese. Samotné znenie pripravovanej novely má priniesť do trestnej politiky Slovenskej republiky výrazný posun v oblasti uplatňovania tzv. restoratívnej justície. Zmeny trestných kódexov v roku 2022 boli teda prevažne len dielčie a za najvýraznejšiu zmenu je možné považovať predovšetkým zmeny v oblasti drogových trestných činov, či zmeny v oblasti súdnej mapy.

Zároveň je nevyhnutné podotknúť, že každoročné zmeny, ktorými trestné právo prechádza by si určite zaslúžili viac diskusií a veľmi neradi z pohľadu právnickej ako aj aplikačnej roviny, vidíme časté zmeny ustanovení prostredníctvom rýchlych poslaneckých návrhov zákonov, u ktorých absentuje výraznejšie pripomienkové konanie. Zároveň v posledných rokoch vnímame z pohľadu aplikácie viacerých ustanovení Trestného zákona, ako aj Trestného poriadku rôznorodosť právnych názorov, ktoré sa dotýkajú niektorých medializovaných káuz. Nie je samozrejme účelom tohto príspevku na toto poukázať, ale zároveň by sme si v rámci akademickej obce mali vymieňať svoje právne názory, aby sme vedeli niektoré skutočnosti vyhodnocovať práve tým spôsobom, ako to robia orgány činné v trestnom konaní, čiže vo viacerých súvislostiach. Práve odborné diskusie, ktorých súčasťou sú viaceré právnické profesie, môžu túto rôznorodosť právnych názorov sumarizovať, v dôsledku čoho diskusné príspevky na konferencii majú svoju vážnosť a dôležitosť.

Zoznam bibliografických odkazov

Zákon č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 105/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 105/2022 Z. z.

Zákon č. 111/2022 Z. z. o riešení hroziaceho úpadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 111/2022 Z. z.

Zákon č. 150/2022 Z. z., o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 150/2022 Z. z.

Zákon č. 340/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 340/2022 Z. z.

Zákon č. 398/2022 Z. z., ktorým sa mení zákon č. 150/2022 Z. z. o zmene a doplnení niektorých zákonov v súvislosti s novými sídlami a obvody súdov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Dôvodová správa k návrhu zákona č. 398/2022 Z. z.

Nálezy Ústavného súdu:

- III. ÚS 456/2021
- I. ÚS 32/2021
- III. ÚS 251/2022
- IV. ÚS 219/2022
- I. ÚS 448/2021-I

Kontaktné údaje:

pplk. doc. JUDr. Veronika Marková, PhD.

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Veronika.markova@minv.sk; veronika.markova@akademiapz.sk

TRESTNÉ PRÁVO HMOTNÉ

TRESTNÉ ČINY Z NENÁVISTI (HATE CRIMES)

mjr. JUDr. Daniela BENEDEKOVÁ, PhD.

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Príspevok sa zaoberá problematikou trestných činov z nenávisti. Právnou úpravou v Slovenskej republike a v EÚ. Zaoberá sa definíciou trestných činov z nenávisti, ktorá zatiaľ nie je jednotná a z tohto dôvodu prináša rôzne pohľady na pojem „trestný čin z nenávisti“, v zahraničnej literatúre používaný pojem „hate crime“. Vníma aj pojem „nenávistný prejav“ alebo „hate speech“, ktorý je s problematikou trestných činov z nenávisti úzko spojený a predchádza mu. Rieši tiež možné dôvody páchania takýchto trestných činov a obvyklé obete.

Kľúčové slová

Trestný čin z nenávisti, Nenávistný prejav, OBSE, Trestný zákon, Rada EÚ

Annotation

Contribution deals with the issue of hate crimes. Legal regulation in the Slovak Republic and in the EU. It deals with the definition of hate crimes, which is not yet unified and for this reason it brings different perspectives on the term hate crimes. Contribution also perceives the concept of hate speech, which is closely related with the issue of hate crimes. It also addresses possible reasons for committing such crimes and the usual victims.

Keywords

Hate crimes, Hate speech, OBSE, Criminal Code, Council of the European Union

O trestných činoch z nenávisti hovoríme v súvislosti s narastajúcim množstvom rasisticky, etnicky, nábožensky či inak z nenávisti motivovanými trestnými činmi. V poslednom období akoby ani neprešiel deň kedy by sme sa prostredníctvom médií nedozvedeli o trestnom čine, ktorý bol spáchaný práve z nenávisti voči určitému etniku, rase, pohlaviu, sexuálnej orientácii, náboženstvu a podobne. Veľmi často im predchádzajú nenávistné prejavy šírené na sociálnych sieťach, digitálnych platformách, ale aj verejné prejavy známych osobností za účelom získania politických bodov.

Trestný čin z nenávisti je predsudkami motivovaný trestný čin, väčšinou násilný, ku ktorému prichádza vtedy, keď sa páchatel' zameriava na obeť z dôvodu jeho/jej členstva v určitej sociálnej skupine alebo rase. Aby bol skutok považovaný za trestný čin z nenávisti musia byť splnené dve podmienky súčasne a to: musí ísť o trestný čin a musí byť motivovaný predsudkami.¹

Koncept trestných činov z nenávisti vznikol v Spojených štátoch amerických v sedemdesiatych rokoch 20. storočia a postupom času výrazne ovplyvnil právne i politické debaty, čo sa na prelome desaťročia prejavilo i v legislatívnej oblasti. V deväťdesiatych rokoch tento koncept expandoval aj do ďalších krajín, predovšetkým anglicky hovoriacich (Kanada, Veľká Británia), neskôr i na pôdu medzinárodných organizácií. Koncept trestných činov z nenávisti vznikol primárne pre potreby podchytenia a zamedzenia zločinov z dôvodu rasovej, národnej a etnickej nenávisti, postupne sa rozšíril aj na ďalšie oblasti.²

Jednotná definícia trestných činov z nenávisti v súčasnosti neexistuje, ale všetky majú určité spoločné črty:

- „trestný čin z nenávisti musí v prvom rade spĺňať znaky trestného činu podľa právneho poriadku daného štátu;
- v druhom rade sa musí jednať o taký trestný čin, pri ktorom si páchatel' vybral objekt trestného činu (ktorým môže byť jednotlivец, skupina osôb alebo majetok) na základe skutočnej alebo domnenej príslušnosti, či vzťahu k niektorej z takzvaných chránených charakteristík. Za chránené charakteristiky sa pritom považujú základné, kľúčové charakteristiky, ktoré sú buď vrodené alebo je ich zmena zásadným zásahom do identity

¹ <http://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>

² Bližšie pozri MAREŠ, M.: Problematika Hate Crime, s. 4

človeka. Najčastejšie uvádzanými chránenými charakteristikami – v súvislosti v trestnými činmi z nenávisti – sú: pohlavie, rasa, etnická príslušnosť, národnosť, jazyk, vierovyznanie, sexuálna orientácia a telesné či mentálne postihnutie“.³

K tomuto vymedzeniu sa prikláňa napr. aj OBSE, ktoré trestné činy z nenávisti definuje ako: Trestné činy z nenávisti sú trestné činy spáchané s motívom zaujatosti. Práve tento motív odlišuje trestné činy z nenávisti od iných trestných činov. Trestný čin z nenávisti nie je jeden konkrétny trestný čin. Môže ísť o zastrašovanie, vyhrážanie, poškodzovanie majetku, ublíženie na zdraví, vraždu alebo iný trestný čin.“ Vychádzajúc z tejto definície pozostávajú trestné činy z nenávisti z dvoch prvkov. Prvým je naviazanosť na základný trestný čin, to znamená, že sa musí jednať o trestný čin. Druhým prvkom je, že tento trestný čin musí byť spáchaný na základe predsudkového motívu. Takýto motív sa prejavuje výberom obete pre niektorý z jej chránených atribútov.⁴

Slovenský Trestný zákon nedefinuje trestný čin z nenávisti, avšak v ustanovení § 140 písmeno e) upravuje osobitný motív, ktorý zahŕňa všetky trestné činy motivované nenávisťou voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie.⁵

Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 uvádza, že trestné činy z nenávisti pokrývajú celé spektrum trestných činov extrémizmu od nenávisťných (napríklad verbálnych, grafických) prejavov až po násilné nenávisťné činy. Pre účely koncepcie sú za extrémistické činy považované aj extrémisticky motivované nenávisťné prejavy, čiže všetky formy prejavu, ktoré rozširujú, podnecujú, podporujú alebo ospravedlňujú rasovú nenávisť, xenofóbiu, antisemitizmus či iné formy nenávisti založené na neznášanlivosti prejavujúce sa agresívnym nacionalizmom a etnocentrizmom, diskrimináciou a nevraživosťou voči osobám na základe ich pohlavia, pôvodu rodu, sexuálnej orientácie, náboženskej alebo politickej príslušnosti, ďalej voči menšinám, migrantom a ľuďom prisťahovaleckého pôvodu.⁶

Rada Európskej únie v Rozhodnutí Rady o doplnení nenávisťných prejavov a trestných činov páchaných z nenávisti⁷ do oblastí trestnej činnosti ustanovených v článku 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v článku 1 prijala rozhodnutie, že „Nenávisťné prejavy a trestné činy páchané z nenávisti sú oblasťou trestnej činnosti v zmysle článku 83 ods. 1 ZFEÚ.“ Tzv. európske trestné činy sa rozširujú o trestné činy nenávisti. Článok 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie taxatívne vymedzuje trestné činy, pri ktorých Európsky parlament a Rada prostredníctvom smerníc ustanovujú minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia skutkových podstát trestných činov a sankcií. Týmto trestnými činmi sú: terorizmus, obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí, nedovolené obchodovanie s drogami, nedovolené obchodovanie so zbraňami, pranie špinavých peňazí, korupcia, falšovanie platobných prostriedkov, počítačová kriminalita a organizovaná trestná činnosť.⁸ Pričom však v závislosti od vývoja trestnej činnosti môže Rada prijať rozhodnutie určujúce ďalšie oblasti trestnej činnosti, ktoré spĺňajú kritériá uvedené v článku 83 ods. 1.

³VOROŇÁKOVÁ, Veronika. Trestné činy z nenávisti v Slovenskej republike a Českej republike v období 2009 – 2015 (online). E-polis.cz, 21. červenec 2016 (cit. 2023-04-28). Dostupné: <https://www.e-polis.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti-v-slovenskej-republike-a-ceskej-republike-v-obdobi-2009-2015.html>

⁴OBSE, ODIHR, 2022. Hate crime laws: A practical guide. 2nd edition [online]. Warsaw, 2022. p. 16 [cit. 1.4.2020]. Dostupné z: <https://www.osce.org/odihr/36426?download=true>.

⁵§140 písm. e) Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

⁶Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024. Dostupné online. MVSР

⁷Príloha k Oznámeniu Komisie Európskemu parlamentu a rade, Inkluzívnejšia Európa s vyššou mierou ochrany. Európska komisia. 2021. Dostupné na <https://www.slov-lex.sk>

⁸Čl.83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Dostupné na https://beta.ucps.sk/Lisabonska_zmluva_Zmluva_o_fungovaní_Európskej_unie#kap104

V stanovisku Európskeho výboru regiónov k rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávisťné prejavy a trestné činy páchané z nenávisťi sa uvádza, že Európsky výbor regiónov víta návrh rozhodnutia Rady o doplnení nenávisťných prejavov a trestných činov páchaných z nenávisťi do oblastí trestných činov ustanovených v článku 83 ods. 1 ZFEÚ, ktorý predložila Európska komisia ako prílohu k oznámeniu z decembra 2021 s názvom Inkluzívnejšia Európa s vyššou mierou ochrany: rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávisťné prejavy a trestné činy páchané z nenávisťi. Taktiež konštatuje, že trestné stíhanie iných foriem nenávisťných prejavov a trestných činov z nenávisťi, najmä na základe pohlavia, sexuálnej orientácie, veku a zdravotného postihnutia, sa v jednotlivých členských štátoch EÚ líši. Keďže v súčasnosti neexistuje v zmluvách právny základ pre spoločnú trestnoprávnu reakciu, ktorý by umožnil bojovať proti všetkým formám nenávisťných prejavov a trestných činov z nenávisťi v celej Európe, VR vyzýva Radu, aby urýchlene rozšírila zoznam trestných činov, na ktoré sa vzťahuje článok 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ), stanovením spoločných minimálnych noriem pre príslušné vnútroštátne trestnoprávne ustanovenia, pričom treba v plnej miere rešpektovať zásadu subsidiarity. Zdôrazňuje, že nenávisťné prejavy, trestné činy z nenávisťi, falošné správy, dezinformácie a konšpiračné teórie sú javy, v súvislosti s ktorými treba prijať rozhodné opatrenia. Treba tiež upozorniť, že boj proti nenávisťným prejavom a trestným činom z nenávisťi je zároveň bojom proti predsudkom, rasizmu, šovinizmu, homofóbii a antisemitizmu. Nenávisťné prejavy a trestné činy z nenávisťi ovplyvňujú nielen jednotlivé obeť, spôsobujú im utrpenie a vážne obmedzujú ich základné práva a slobody, ale aj spoločnosť ako celok. Európsky výbor regiónov vyjadril znepokojenie nad obrovskými rozmermi tohto javu a istou ľahostajnosťou voči nemu, pretože tak vzniká nebezpečenstvo, že sa nenávisťné prejavy a trestné činy z nenávisťi, a dokonca aj ich pretrvávajúca prítomnosť v našom každodennom živote, stanú normou. Vyjadruje odsúdenie súčasnej situácie v Európe, keď sa nenávisťné prejavy stávajú súčasťou jazyka politického konfliktu. Do hlavného politického prúdu prenikajú extrémne názory a vo verejných diskusiách počuť čoraz drsnejší jazyk. Hrozí tak nebezpečenstvo, že agresívny jazyk v politickom spore, ktorý používajú populisty, pomôže vytvoriť prostredie pre rozvoj radikalizmu, falošných správ a dezinformácií, čo môže viesť k páchaniu trestných činov z nenávisťi. Osobitnú pozornosť pri boji proti nenávisťným trestným činom je potrebné venovať mladým ľuďom, ktorí sú na jednej strane silno ovplyvniteľní k páchaniu trestnej činnosti, na druhej strane môžu zohrať značnú úlohu pri boji proti nenávisťným prejavom. Najčastejším terčom nenávisťných prejavov sú utečenci, osoby, ktoré sa vymykajú heteronormatívnej koncepcii, ako aj príslušníci národnostných a náboženských menšín, avšak v uplynulých rokoch sa výrazne zvýšilo percento ľudí, ktorí čelia nenávisťným prejavom v médiách aj v každodennom živote. Verbálne a fyzické násilie motivované nenávisťou však nie je len problémom menšinových komunít. Obeťami nenávisťných prejavov a trestných činov z nenávisťi sa tak čoraz častejšie stávajú osoby, ktoré majú volebný mandát alebo majú verejné povinnosti a inštitucionálny aparát. Obzvlášť ťažko skúšaní v tomto smere sú regionálni a miestni politici, napríklad pri ochrane práv utečencov, migrantov alebo LGBTIQ+ osôb, ako aj najnovšie v súvislosti s bojom proti globálnym hrozbám, ako je ruská agresia na Ukrajinu alebo pandémia COVID-19. Politici a verejné orgány majú veľký vplyv na verejnú mienku a diskusiu, a preto je potrebné, aby politickí lídri na všetkých úrovniach nepoužívali jazyk, ktorý môže viesť k nenávisťným prejavom alebo trestným činom z nenávisťi namiereným na určité skupiny. Nenávisťné prejavy a trestné činy z nenávisťi majú celosvetový rozmer, okrem iného aj preto, lebo tieto myšlienky sa ľahko šíria prostredníctvom rôznych digitálnych kanálov. Ich účinné trestné stíhanie musí mať preto cezhraničný rozmer. Výbor v tejto súvislosti plne súhlasí s hodnotením Európskej komisie, že, pokiaľ ide o závažnosť takýchto trestných činov a ich cezhraničný charakter, riešiť ich je možné len prostredníctvom spoločných opatrení na úrovni EÚ, ktoré sa premietnu do spoločnej reakcie Únie v oblasti trestnej justície a posilnenej justičnej spolupráce medzi členskými štátmi. Takéto opatrenia by neboli v rozpore so zásadami subsidiarity a proporcionality. Pri prevencii, odhaľovaní a napokon aj pri trestnom stíhaní zohrávajú dôležitú úlohu orgány presadzovania práva. Rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o trestné činy z nenávisťi umožní, aby sa na ne dôsledne reagovalo a aby sa stíhanie nenávisťných prejavov a

trestných činov z nenávisti považovalo za dôležité v každej fáze prebiehajúceho trestného konania (polícia, prokuratúra, súdy). Veľmi dôležitú úlohu v tomto procese zohrávajú nezávislé súdy, ktoré svojou judikatúrou stanovujú, čo je ešte prípustné a neprekračuje medze uplatňovania práva na slobodu prejavu a čo sa už stáva nenávisným prejavom. Je nutné, aby sa na tento jav reagovalo v celej Európskej únii rovnakými postupmi. Posun v oblasti rovnosti a ľudských práv a účinnosť orgánov presadzovania práva v boji proti trestným činom z nenávisti a nenávisným prejavom do veľkej miery závisia od spolupráce zo strany regionálnych a miestnych samospráv. Najväčšou prekážkou, ktorá bráni orgánom presadzovania práva v účinnej práci je skutočnosť, že sa trestné činy z nenávisti nenahlasujú. Miestne a regionálne samosprávy a zamestnanci ich orgánov by mali využiť svoju blízkosť k občanom a podporovať politiky s cieľom zvyšovať informovanosť o tomto probléme (aj medzi zamestnancami verejnej správy) a povzbudzovať obeť, aby nenávisné prejavy a trestné činy z nenávisti nahlasovali. Je potrebné zvyšovať informovanosť o právach obetí poskytovaním informácií o zákonných spôsoboch nahlasovania, zabezpečením istoty migrantom, že môžu podať oznámenie bez ohľadu na svoje právne postavenie, podporou anonymného nahlasovania alebo nahlasovania treťou osobou. Miestne a regionálne samosprávy by mali podporovať aj osvedčené postupy a spoluprácu pri opatreniach na pomoc poškodeným so zapojením polície, miestnych orgánov zameraných na rovnosť a boj proti diskriminácii, mimovládnych organizácií pôsobiacich v sociálnej sfére a iných služieb na pomoc obetiam. Najlepšie právne riešenia však nepomôžu ak ich orgány činné v trestnom konaní a súdy nebudú dostatočne presadzovať stíhaním páchatel'ov. Je dôležité zabezpečiť stabilitu v justícii a to nezávislé a nestranné súdy a prokuratúra, ktorá nepodlieha tlaku a dokáže prijímať nezávislé rozhodnutia v záujme trestného stíhania takýchto trestných činov. Jedinou odpoveďou na nenávisné prejavy a trestné činy z nenávisti je vytvorenie komplexnej právnej stratégie na boj proti nim, ako aj na ich nahlasovanie a trestné stíhanie. Je potrebné zaviesť minimálne pravidlá na úrovni EÚ týkajúcu sa sankcií za trestné činy z nenávisti, ktoré by umožnili novelizáciu vnútroštátnych právnych predpisov, aby členstvo v organizáciách podporujúcich alebo podnecujúcich akokoľvek motivovanú nenávisť a účasť na takýchto činnostiach boli považované za trestné.⁹

Odporúčanie CM/Rec(2022) 16 Výboru ministrov Rady Európy hovorí, že nenávisťnými prejavmi sa rozumejú všetky druhy prejavov, ktoré podnecujú, propagujú, šíria alebo ospravedlňujú násilie, nenávisť alebo diskrimináciu voči osobe alebo skupine osôb, alebo ktoré ich očierňujú z dôvodu ich skutočných alebo pripisovaných osobných charakteristík alebo postavenia, ako je "rasa", farba pleti, jazyk, náboženstvo, národnosť, národný alebo etnický pôvod, vek, zdravotné postihnutie, pohlavie, rodová identita a sexuálna orientácia.¹⁰

Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI), ktorá patrí pod Radu Európy, hrá významnú úlohu tým, že slúži ako orgán monitorujúci ľudské práva, ktorý sa zameriava na otázky súvisiace s bojom proti rasizmu, diskriminácii, xenofóbii, antisemitizmu a intolerancii v Európe. V svojom poslednom zverejnenom plnení si odporúčaní pre Slovenskú republiku uvádza, že pretrváva odkladanie prijatia akčného plánu pre LGBTI komunitu a napriek zavedeniu povinného predškolského vzdelávania rómske deti trpia naďalej nedostatočnou kapacitou, nedostatkom zamestnancov a segregáciou hlavne na vidieku.¹¹

Pokiaľ sa v prípade Daniela Tupého potvrdí, že vraždili neonacisti, pôjde o ďalší dôkaz faktu, že od verbálnej nenávisti je len kúsok k fyzickému násiliu. Pred 18 rokmi sa pritom ešte problém neprejavoval v takej miere ako v súčasnosti. Neonacisti a ich názory boli okrajovejšou časťou spoločnosti. Väčšina ľudí si myslela, že je hanba hovoriť to, čo hlásajú oni. Dnes sa však

⁹Pozri: Stanovisko Európskeho výboru regiónov – Rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávisné prejavy a trestné činy páchané z nenávisti (2023/C 79/03). Úradný vestník Európskej únie. C 79/12.

¹⁰ Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec (2022) 16 členským štátom o boji proti nenávisťným prejavom. Dostupné: [Result details \(coe.int\)](https://coe.int/Result%20details%20(coe.int))

¹¹ Viac pozri napr. <https://spectator.sme.sk/c/23146093/high-time-to-adopt-action-plan-to-help-lgbt-people-in-slovakia-says-ecri.html>

zo šírenia nenávisti voči rôznym menšinám stal štandard dokonca aj na pôde parlamentu, kde ju hlásajú ústavní činitelia. Dôsledkom bola napríklad vražda v Teplárni. Slovenská spoločnosť je v takom stave a z nenávisti sa stala taká samozrejímavá vec, že skôr či neskôr sa niekde vyventiluje niekto iný, pričom každý, kto ho v tom svojím správaním povzbudil, za to poniesie spoluzodpovednosť.¹²

Záver

Trestné činy z nenávisti sú veľkým problémom 21. storočia na celom svete, Slovenskú republiku nevynímajúc. Spomeniem najviac medializované prípady posledných dní ako napr. vražda Daniela Tupého 4.11.2005 na Tyršovom nábreží v Bratislave. V tomto prípade bolo v marci 2023 vznesené uznesenie o vznesení obvinenia, kde po novej svedeckej výpovedi je obvinený A. P. a motívom mala byť nenávisť, teda fakt, že Daniel Tupý mal dlhé vlasy a netajil sa svojím negatívnym postojom k neonacistom a inklinoval k ľuďom, ktorí bojujú proti rasizmu. Obvinený A. P. býva označovaný ako prívrženec neonacizmu. Ďalším medializovaným prípadom je Teroristický útok pred Teplárnou, čo je kaviareň v Bratislave na Zámockej ulici. K trestnému činu prišlo 12.10.2022, kedy páchatel' zavraždil dvoch mladých mužov. Motívom trestného činu bola nenávisť voči LGBTI komunitám. Nenávistné prejavy sa vyznačujú vysokou mierou latencie. Obete sa obávajú takéto trestné činy nahlasovať. Často sa však môžeme stretnúť aj s vysokou mierou akceptácie trestných činov z nenávisti nielen laickou, ale aj odbornou verejnosťou. Určite by pomohlo jednotné prijatie minimálnych pravidiel pre všetky krajiny EÚ týkajúcu sa jednak definície skutkovej podstaty trestného činu z nenávisti a jednak sankcií za takéto trestné činy.

Zoznam bibliografických odkazov:

HERCZEG, J.: Trestné činy z nenávisti. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-311-9.

JELÍNEK, J. a kol.: Kriminologie. Praha: Leges, 2021. ISBN 978-80-7502-499-2.

MAREŠ, M.: Problematika Hate Crime. Brno: Ministerstvo vnitra České republiky. 2011. Dostupné na internete: www.mvcr.cz/soubor/problematika-hate-crime.aspx

MILO, D.: Rasistický extrémizmus v Slovenskej republike. Bratislava: Ľudia proti rasizmu, 2015. ISBN 80-89149-03-0.

OBSE, ODIHR, 2022. Hate crime laws: A practical guide. 2nd edition [online]. Warsaw, 2022. Dostupné z: <https://www.osce.org/odihr/36426?download=true>.

Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec (2022) 16 členským štátom o boji proti nenávistným prejavom. Dostupné: [Result details \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/t09/CM/Rec(2022)16/EN/CM_Rec(2022)16_En.pdf)

Stanovisko Európskeho výboru regiónov – Rozšírenie zoznamu trestných činov v EÚ o nenávistné prejavy a trestné činy páchané z nenávisti (2023/C 79/03). Úradný vestník Európskej únie, C 79/12.

VOROŇÁKOVÁ, Veronika. Trestné činy z nenávisti v Slovenskej republike a Českej republike v období 2009 – 2015 (online). E-polis.cz, 21. červenec 2016 (cit. 2023-04-28). Dostupné:

<https://www.e-polis.cz/clanek/trestne-ciny-z-nenavisti-v-slovenskej-republike-a-ceskej-republike-v-obdobi-2009-2015.html>

Zmluva o fungovaní Európskej únie v znení Lisabonskej zmluvy. Dostupné na https://beta.ucps.sk/Lisabonska_zmluva_Zmluva_o_fungovaní_Europskej_unie#kap104

¹² Roman Pataj, Denník N, 21.3.2023

Kontaktné údaje:

mjr. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.

Katedra trestného práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

e-mail: daniela.benedekova@akademiapz.sk

ZÁKLADNÉ FORMY POČÍTAČOVEJ KRIMINALITY A SPÔSOBY JEJ PÁCHANIA

JUDr. Martin BICKO

Ústav verejného práva, Fakulta práva
Paneurópska Vysoká Škola v Bratislave

Anotácia

Predkladaný príspevok sa vo svojom úvode zameriava na základné formy počítačovej kriminality a spôsobov jej páchania. Keďže ide o rozsiahlu a komplikovanú tému, zameriam sa na najzákladnejšie formy počítačovej kriminality. Právna úprava vyšetrovania je v našich podmienkach zatiaľ vo svojich začiatkoch a najmä na úrovni EÚ sa pripravujú viaceré právne normy dotýkajúce sa odhaľovania počítačovej kriminality. Jeho obsahom je tiež analýza niektorej trestnej činnosti evidovanej na Slovensku. Autor dochádza k záveru, že takáto trestná činnosť je narastajúca a sofistikovanejšia a v prípade jej výskytu je ťažko odhaliteľná.

KLúčové slová

hacking, útok hrubou silou, odpočúvanie sieťovej komunikácie, využitie neukončeného spojenia, zadné vrátka, počítačové pirátstvo (warez), cracking, sniffing, ransomware

Annotation

In its introduction, the present paper focuses on the basic forms of cybercrime and the ways in which it is committed. As this is a vast and complicated topic, I will focus on the most basic forms of cybercrime. The legal framework for investigations is still in its infancy in our context and, in particular, a number of legal norms are in the pipeline at EU level concerning the detection of cybercrime. It also contains an analysis of some of the criminal activities registered in Slovakia. The author concludes that such crime is increasing and more sophisticated and is difficult to detect when it occurs.

Keywords

hacking, brute force attack, eavesdropping on network communications, use of un-terminated connections, backdoors, computer piracy (warez), cracking, sniffing, ransomware

Úvod

Samotný pojem počítačová kriminalita možno definovať ako netrestný pojem resp. pojem nedefinovaný slovenským právnym poriadkom (najmä trestným zákonom). Dalo by sa povedať, že ide skôr o pojem z oblasti kriminalistiky. I keď pojem a obsah počítačovej kriminality nie je obsahovo definovaný, možno k nemu nájsť viacero alternatív v slovenskom jazyku. Najčastejšie sa používa pojem **kybernetická kriminalita** alebo **kyberkriminalita**. V anglickom jazyku nachádzame oveľa viac alternatív, napríklad *computer crime*, ktorý je časovo najstarším pojmom, alebo novšie alternatívy *cyber crime*, resp. *cybercrime* alebo *cyber-crime*, zriedkavo taktiež pojmy *high-tech crime*, *virtual crime* alebo výnimočne *e-crime*.¹

Počítačová kriminalita je v súčasnosti najrýchlejšie sa rozvíjajúca forma kriminality. V celosvetovom meradle je počet obetí počítačovej kriminality viac ako milión ľudí denne. Ide o výnosnejší druh kriminality ako celosvetový obchod s marihuanou, kokaínom a heroínom dohromady. Jej objasnenosť je veľmi nízka, takmer na úrovni nula a do štatistík objasneností trestných činov v SR sa zatiaľ nedostala. Európske krajiny považujú túto formu trestnej činnosti za jednu z globálnych hrozieb a jedným z nástrojov na jej potieranie je Dohovor o počítačovej kriminalite z 23. novembra 2001.

Práve stav súčasného poznania problematiky je definovanie počítačovej kriminality mimoriadne náročná úloha, ba prakticky nemožná. Existuje však viacero skupín počítačovej kriminality - **počítačových trestných činov**²:

- 1) trestné činy, ktorých cieľom je počítač, server alebo dátové úložisko

¹ KLIMEK, L. a spol. 2016. *Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach*. Bratislava:Wolters Kluwer. ISBN 9788081685385

² *Ibidem*

- 2) trestné činy, pri ktorých je počítač, tablet, mobil či iná výpočtová technika použitá ako nástroj na ich spáchanie,
- 3) trestné činy, pri ktorých má počítač len vedľajšiu príležitostnú úlohu pri ich páchaní.

Ad 1) V prvom prípade je počítač cieľom či terčom útoku. Konanie spočíva napríklad v prieniku do počítača za účelom „krádeže“ dát, súborov či dokumentov, v neoprávnenom zásahu do informačných systémov. Osobitným konaním v tejto skupine je vydierane založenom na hrozbách zo zverejnenia odcudzeného obsahu. V týchto prípadoch dochádza k neoprávnenému získaniu prístupu k počítaču tzv. hackingu. Napadnutý počítač, server, či dátové úložisko je vlastníctvom inej osoby, neoprávnený prístup k počítaču je podobný nepovolenému vkročeniu na cudzí pozemok, alebo neoprávnenému vstupu do bytu či obydli. Avšak, kým neoprávnené vkročeniu na cudzí pozemok či do obydli sa týka reálneho sveta, neoprávnený prístup k cudziemu počítaču sa týka kyberpriestoru.

Ad 2) V prípade trestných činov pri ktorých počítač, tablet, mobil alebo iná obdobná výpočtová technika je použitá ako nástroj a táto slúži na spáchanie resp. uľahčenie trestnej činnosti. Ide napríklad o falšovanie peňazí, falšovanie úradných listín, výroba a distribúcia detskej pornografie na internete, porušovanie autorských práv výrobou nelegálnych kópií hudobných CD nosičov, filmových nosičov v najrôznejších podobách – DVD disk, HD DVD disk, Blu-ray disk alebo v neposlednom rade ide o výrobu nelegálnych kópií počítačových programov tzv. warez.

Ad 3) V poslednom prípade, keď **počítač má len vedľajšiu príležitostnú úlohu pri páchaní trestných činov**, počítač zohráva malú úlohu a nie je potrebný na spáchanie trestného činu. Príkladom je v ostatnú dobu rozšírený podvod vydávania sa napr. za amerického lekára či vojaka a oslovovaním zvyčajne žien na sociálnych sieťach a zoznamkách s prísľubom vzťahu a následné vylákание finančných prostriedkov pod príbehom rôznych udalostí, životných situácii, nebezpečné elektronické obťažovanie a pod. Taktiež napísanie vydieračského alebo výhražného listu, ktorý je napísaný na počítači, ale mohol byť napísaný aj na písacom stroji alebo rukou, tiež ohováranie prostredníctvom internetu, ekonomická kriminalita či ilegálny predaj drog prostredníctvom internetu. Táto skupina počítačových trestných činov nepredstavuje počítačovú kriminalitu v pravom slova zmysle, avšak viaceri autorov³ ju uvádza ako druh počítačovej kriminality. Mám však za to, že členenie na uvedené skupiny a ich obsahová náplň nie je vyčerpaná, nakoľko spôsobov páchania počítačovej kriminality pribúda.

Hacking - právna kvalifikácia

Protiprávne konanie vo forme hacking je možné subsumovať pod trestný čin poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči podľa § 247 ods. 1 TZ. Neoprávnený prístup do počítačového systému môže spočívať jednak iba v samotnom prístupe k počítaču, ktorý je sám zdrojom informácií (ide o tzv. fyzický resp. offline prístup), ako aj v prístupe na diaľku najčastejšie cez internet alebo vlastnú počítačovú sieť (ide o tzv. online prístup). Z hľadiska subjektívnej stránky sa vyžaduje úmyselné zavinenie, pričom sa vyžaduje taktiež dolus specialis - spôsobiť inému škodu alebo inú ujmu, alebo zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech. Avšak stricto sensu sa vznik tejto škody, ujmy či neoprávneného prospechu nevyžaduje stačí aby páchatel'a s týmto úmyslom získal neoprávnený prístup. Takáto formulácia však môže v praxi často vyvolávať komplikácie, najmä pri dokazovaní. Vzhľadom na to bude možné odvodzovať dolus specialis i u páchatel'a, ktorý tento úmysel získal až dodatočne, potom čo získal prístup k počítačovému systému, či k nosiču informácií. Škoda a jej výška je však rozhodujúcim kvalifikačným znakom pre určenie kvalifikovanej skutkovej podstaty (§ 247 ods. 3 – 4 TZ) k základnej skutkovej podstate § 247 ods. 1, 2 TZ. Jednočinný súbeh § 247 TZ s trestným činom neoprávneného používania cudzej veci

³<https://www.epravo.sk/top/clanky/pocitacova-kriminalita-a-jej-pachatelia-a-obete-4113.html%20cit.%202002.01.2019> navštívené dňa 20.02. 2023

podľa § 215 TZ, s trestným činom poškodzovania cudzej veci podľa § 245 TZ je vylúčený, pretože ustanovenie § 247 je vo vzťahu špeciality k uvedeným trestným činom.⁴

Jedným z najčastejšie mediálne spomínaných pojmov v súvislosti s počítačovou kriminalitou je hacking, ktorý možno zjednodušene v súčasnom spoločenskom poňatí definovať ako prenikanie do cudzích počítačov a počítačových systémov inou než štandardnou cestou, pri obídení alebo prelomení jeho bezpečnostnej ochrany, teda bez patričných prístupových práv. Subjekt vykonávajúci hacking sa označuje ako „*hacker*“. Ide o neoprávnené vniknutie do cudzieho počítača alebo do cudzieho počítačového systému inou než štandardnou cestou, pri obídení alebo prelomení jeho bezpečnostnej ochrany, teda bez patričných prístupových práv. Najčastejšie metódy na prienik do systému sú:

- Útok hrubou silou tzv. slovníkový útok
- Odpočúvanie sieťovej komunikácie
- Využitie neukončeného spojenia
- Zadné vrátka
- Odchytenie hesla

Útok hrubou silou

Metóda, ktorá spočíva vo vyskúšaní všetkých možných kombinácií znakov. Útočník zostrojí program, ktorý sa pokúša postupným vyskúšaním všetkých možností uhádnuť vaše heslo. Rozlúšteniu takéhoto hesla zabránite použitím dostatočne dlhého hesla (pri súčasnom výkone počítačov sa odporúča minimálne 8 znakov). Dôležité je použiť čo najširší možný okruh znakov – malé i veľké písmená, čísla a ďalšie symboly. Toto heslo je potrebné tiež často meniť. Je nevhodné ukladať hesla na verejne dostupných počítačoch.

Odpočúvanie sieťovej komunikácie - sniffing

Odpočúvanie komunikácie (sieťová analýza), v podstate útok nie je. Je bežne využívaný administrátorom na monitorovanie siete. Rovnako ako aj programy na odpočúvanie sú väčšinou určené práve na analýzu siete. Úlohou sieťovej analýzy je dekódovať pakety do čitateľnej podoby pre administrátora siete. Môže ísť o špeciálne zaradenie alebo len o program bežiaci na bežnom počítači. Odposluch v sieti Ethernet vyžaduje, aby bol počítač so spusteným programom - snifferom pripojený k sieťovému segmentu, potom bude hackerovi k dispozícii všetka sieťová prevádzka odosielaná a prijímaná počítačmi v tomto sieťovom segmente.

Využitie neukončeného spojenia

Útočník môže využiť, že sa zabudnete odhlásiť zo systému. Využite otvorené spojenie, ktoré zneužije vo svoj prospech. Niektoré stránky sa proti takýmto útokom chránia automatickým ukončením spojenia pri nečinnosti (preto sa nedá odoslať mail, ktorý píšete dlhšie ako 15 minút).

Zadné vrátka

Zadné dvierka sú bezpečnostná chyba v počítačovom systéme, ako je webový server alebo domáci PC. Je to skrytý spôsob prístupu do systému, ktorý obchádza typické metódy overovania. Pojem sa môže používať ako podstatné meno alebo prídavné meno, napríklad „*hacknutie zadných dverí*“ alebo „*prístup cez zadné dvere*.“ Bezpečnostné diery môžu existovať v operačných systémoch a jednotlivých aplikáciách. Chyby operačného systému sú najzávažnejšie, pretože keď hacker získa prístup na úrovni systému, môže mať úplný prístup ku všetkým programom a údajom

⁴ Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava V, sp. zn. 1 5T 18/2009-1160

v systéme. Bezpečnostné diery v aplikáciách sú tiež závažné, pretože môžu umožniť hackerom prezerat' alebo menit' údaje v počítači a môžu sa ťažšie odhaliť.

Odchytenie hesla

Útočník zostrojí program nazývaný Keylogger, ktorý zaznamenáva stlačené klávesy a takto získané údaje mu odosiela prostredníctvom Internetu. Keylogger (niekedy tiež nazývaný ako Keystroke Logger) je software alebo hardware, ktorý zaznamenáva stlačenia jednotlivých klávesov. Antivírusovým programom bývajú keyloggery často považované za spyware, hlavne ak používajú dosť rozšírenú metódu hooking. Nedetekovateľné sú väčšinou keyloggery ktoré bežia v režime jadra (napr. ako ovládač klávesnice). Väčšina softwareových keyloggerov je typu rootkit, čo znamená, že využívajú rôzne techniky na skrytie svojej prítomnosti v OS, napríklad skrytie procesu, adresárov atď. V prípade, že ide o software, môžeme povedať že ide o určitú formu spyware, ale existujú aj hardwarové keyloggery. Bežnými súčasťami a funkciami keyloggerov sú v dnešnej dobe aj odchyťovanie snímok z obrazovky, fotenie fotiek pomocou webkamery alebo osobitné zaznamenávanie a rozpoznávanie textu v komunikačných programoch a internetových prehliadačoch. Zachytené údaje sú šifrované a ostávajú v počítači, alebo sú posielané na email, FTP server alebo cez počítačovú sieť. Výnimkou nie sú ani keyloggery, ktoré zaznamenané dáta kopírujú vždy po pripojení špeciálneho USB kľúča, ktorý bol vopred pripravený ako ich úložisko. Keylogger počítač priamo neohrozuje, ale slúži k zisťovaniu hesiel iných ľudí. V operačnom systéme bývajú chránené proti zničeniu alebo odstráneniu pomocou archivácie alebo skrytia súborov, takže ich nie je možné nájsť pomocou prieskumníka.

Rozdelenie keyloggerov

Softwarový keylogger – môže to byť spam, trójsky kôň atď. Ide o keylogger, ktorý pomocou systému a odchyťovania všetkých systémových správ zaznamená všetky stlačené klávesy tak, aby ich potom mohol odoslať svojmu autorovi.

Hardwarový keylogger – tento druh keyloggeru je malé zariadenie, ktoré sa pripája medzi počítačom a klávesnicou.

Počítačové pirátstvo (Warez)

Termíny počítačové pirátstvo a warez sa v dnešnej dobe nejako nerozlišujú avšak existuje medzi nimi malý rozdiel. V prípade počítačového ide často o skupinu ľudí, ktorá navzájom spolupracuje, a to tak, že jedna časť skupiny odstraňuje resp. blokuje ochranné prvky diel chránených autorským právom (cracking, viď nižšie), zatiaľ čo druhá časť skupiny pomocou často vlastných serverov a webstránok šíri tieto diela zbavené ochrany za účelom zisku. Je možné, aby túto činnosť vykonával tiež iba jediný človek, avšak ten zvyčajne už len ďalej šíri ochrany zbavené diela, ktoré nahráva na filesharingové serveri a odkazy na daný súbor umiestnený na filesharingovom serveri následne uverejňuje na diskusných fórach zaoberajúcich sa touto tematikou. **Finančnú odmenu mu vyplácajú filesharingové servery**, ktoré ho takto odmeňujú za čím väčší počet stiahnutí nahratého súboru. Warez skupiny, resp. jednotlivci túto činnosť túto činnosť vykonávajú obdobne, avšak nie za účelom zisku, ale zadarmo. Najviac rozšírenou trestnou činnosťou je používanie, šírenie a vytváranie prostriedkov na odstránenie ochranných prvkov slúžiacich na chránenie autorských diel alebo používanie a šírenie takto upravených autorských diel, s ktorými je nakladané v rozpore s autorským právom. Takéto prostriedky sa v počítačovom slangu nazývajú Warez. Ľudia, zaoberajúci sa warezom, bývajú označovaní ako softvéroví piráti. Podľa druhu býva warez rozdeľovaný na:

- **aplikácie** – aplikácie: vo všeobecnosti maloobchodné verzie softvérových balíkov,
- **cracky** – cracky: záplaty určené na pozmenenie skúšobnej verzie programov na plné alebo na obídenie protipirátskej ochrany,

- **keys/key generators (skrátene keygens)** - inštalačné a registračné kľúče: kľúče k inštalačným programom alebo ich generátory, ktoré umožňujú nelegálne nainštalovať program alebo odstrániť obmedzenia skúšobnej verzie programu,
- **games** – počítačové hry: počítačové hry a hry pre hracie konzoly,
- **movies** – filmy: pirátske filmy,
- **music/mp3** – hudba: pirátske albumy, single alebo iné hudobné formáty distribuované vo forme hudobného formátu MP3,
- **E-Books/Tutorialy** – knihy: do tejto kategórie spadajú pirátske eknihy, naskenované knihy a návody k programom.

Najčastejším spôsobmi šírenia diel chránených autorským právom, ktoré boli pozbavené ochranných prvkov sú FTP serveri⁵, BitTorrenty⁶, P2P siete⁷ a filesharingové servery.

Právna kvalifikácia

Toto protiprávne konanie spadá pod skutkovú podstatu **trestného činu porušovania autorského práva podľa § 283 TZ**. Pre spáchanie základnej skutkovej podstaty tohto trestného činu (§ 283 ods. 1 TZ) sa **nevyžaduje vznik škody**, hoci škoda pri tomto trestnom čine vznikne takmer vždy. Škoda a jej výška je však rozhodujúcim kvalifikačným znakom pre určenie kvalifikovanej skutkovej podstaty (§ 283 ods. 2 – 4 TZ) k základnej skutkovej podstate § 283 ods. 1 TZ. Z hľadiska subjektívnej stránky sa **vyžaduje úmyselné zavinenie**, a to či už úmysel priamy alebo nepriamy, ktoré sa vzťahuje na všetky znaky skutkovej podstaty. Páchatel'ov úmysel sa musí vzťahovať i na jeho **vedomie, že ide o dielo chránené autorským právom**, teda o dielo ako výsledok tvorivej duševnej činnosti autora spočívajúcej v individuálnom stvárnení myšlienky, resp. o obdobný umelecký výkon výkonného umelca, zvukový alebo zvukovo-obrazový záznam alebo hlasové, či televízne vysielanie alebo o databázu. Pričom postačuje, ak si je páchatel' aspoň v hrubých črtách vedomý, že nakladá s autorsky chráneným dielom. Pri posudzovaní páchatel'ovho úmyslu sa nevychádza len z jeho subjektívneho posúdenia jeho konania, jeho vlastných výpovedí, ale zo všetkých skutočností a okolností vyplývajúcich z vykonaných dôkazov.⁸

Cracking

Crackingom sa rozumie **neoprávnený zásah alebo úprava softvéru za účelom odstránenia alebo zablokovania jeho určitých funkcií**, ktoré sú páchatel'om považované za nežiaduce, nakoľko ich účelom je často ochrana pred neoprávneným šírením softvéru. Subjekt vykonávajúci cracking sa označuje ako „*cracker*“. Cracking je často využívaný aj ako metóda na získanie neoprávneného prístupu do počítačového systému, pričom v tomto prípade nie je jeho účelom prelomenie ochrany softvéru za účelom jeho bezplatného využívania, ale získanie informácií dôležitých pre umožnenie neoprávneného prístupu do cieľového počítačového systému. Najčastejšie sa jedná o tzv. **password cracking**, ktorého cieľom je zistenie hesla na prístup do počítačového systému alebo jeho časti. Password cracking je možné uskutočniť ako tzv. **slovníkový útok** (ang. dictionary attack) – útok, ktorý skúša ako heslo použiť slová z vlastnej databázy slov, ide zvyčajne o slová, ktoré ľudia najčastejšie využívajú ako heslá; ako tzv. útok hrubou silou (ang. brute force attack) – útok **postupne generujúci všetky možné kombinácie hesla potrebnej dĺžky zo všetkých, resp. vybraných znakov a skúša, či niektorá náhodou nevyhovuje**; alebo pomocou sofistikovaného algoritmu snažiaceho sa o spätnú rekonštrukciu

⁵<https://www.najpravo.sk/clanky/zakladne-formy-pocitacovej-kriminality.html#Cit%C3%A1cie%20a%20pozn%C3%A1mky>

⁶ *Ibidem*

⁷ *Ibidem*

⁸ *Rozhodnutie OS Revúca, sp. zn. 2T/167/2012, rozhodnutie NS ČR 5 Tdo 31/2010, rozhodnutie NS ČR 5 Tdo 234/2009, rozhodnutie NS ČR 5 Tdo 815/2009*

zodpovedajúcej kombinácií znakov zo zakódovaného reťazca hesla, uloženého v systémovom súbore s heslami.

Právna kvalifikácia

Protiprávne konanie vo forme crackingu **nie je možné bez ďalšieho subsumovať pod konkrétnu skutkovú podstatu**, nakoľko existuje viacero metód a účelov, za ktorým je možné cracking využiť. Najčastejšie však pôjde o skutkovú podstatu **tretného činu poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči podľa § 247 ods. 1 TZ**, konkrétne o konanie pod písmenom d) tejto skutkovej podstaty a taktiež o skutkovú podstatu **tretného činu porušovania autorského práva podľa § 283 TZ**.

Snifing

Ide o neopravené odpočúvanie, resp. zachytávanie komunikácie na sieti, ktorého účelom je monitoring diania na sieti, zachytávanie hesiel, čítanie cudzích emailov, správ a pod. Význam slova sniffing siaha už do čias, keď ľudia o internete ani len nemohli snívať do 19. storočia. Toto pomenovanie vzniklo na základe toho, že sniffing z anglického jazyka znamená čuchanie lepidla, resp. nejakej inej prchavej látky, z čoho vyplýva, že sniffer je človek, ktorý sa snaží niečo vyčucháť a profitovať z toho, v našom prípade ide o kľúč alebo iné zabezpečenie. V internetovej resp. technickej komunite teda pojem sniffing znamená odchyťovanie určitých informácií a komunikácií od osoby, ktorá nie je adresátom (útočník). Útočník pri prenášaní paketov zachytáva pakety so zaujímavými údajmi pirátskou cestou, čím je schopný získať informácie v podobe prístupových mien a hesiel, e-mailů a ich obsah, kontá a akékoľvek iné súbory posielané po sieti a akýkoľvek iný druh nešifrovanej informácie. Tieto informácie môže zneužiť spôsobom prihlásenia sa do cudzieho systému, alebo aj manipulovať s finančnými prostriedkami poškodenej osoby. Pojem sniffer sa nepoužíva len na označenie osoby – piráta, ale môže to byť aj technické zariadenie, napr. sieťové karty alebo adaptéry alebo rôzne programy napr. Wireshark. V súčasnosti sa viac využívajú programy než technické zariadenia, pretože snifferi ich dokážu získať zadarmo z internetu alebo iných zdrojov. Z právneho hľadiska v prípade sniffingu ide o porušenie niekoľkých pravidiel, napríklad porušovanie tajomstva prepravovaných práv, neoprávnené nakladanie s osobnými údajmi alebo neoprávnené obohatenie sa.

Právna kvalifikácia

Sniffing možno subsumovať pod skutkovú podstatu **tretného činu porušovanie tajomstva prepravovaných správ podľa § 196 a 197 TZ** prípadne toto protiprávne konanie bude spadať aj pod skutkovú podstatu **tretného činu poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči podľa § 247 ods. 2 TZ**, konkrétne ide o konanie pod písmenom b) tejto skutkovej podstaty. Pre naplnenie základnej skutkovej podstaty podľa § 196 TZ **postačuje samotné porušenie tajomstva** prepravovaných správ, nevyžaduje sa žiadne ďalšie konanie v podobe zverejnenia alebo využitia tohto tajomstva, či vzniku škody. **Škoda a jej výška, je však rozhodujúcim kvalifikačným znakom** pre určenie kvalifikovanej skutkovej podstaty (§ 196 ods. 3TZ). Po subjektívnej stránke sa vyžaduje úmyselné zavinenie. Skutková podstata podľa § 196 ods. 2 TZ si vyžaduje špeciálny subjekt tretného činu, a to buď zamestnanca poskytovateľa poštovej služby alebo elektronickej komunikačnej služby. Jednočinný súbeh tretného činu porušovanie tajomstva prepravovaných správ podľa § 196 ods. 1,2 TZ je vylúčený z dôvodu špeciality §196 ods. 2 TZ. Na naplnenie skutkovej podstaty podľa § 197 ods. 1 TZ sa vyžaduje buď **prezradenie listového tajomstva**, o ktorom sa páchatel dozvedel zo správy, ktorá nebola určená jemu alebo využitie tohto tajomstva, pričom sa vyžaduje úmyselné zavinenie so špeciálnou pohnútkou, a to v úmysle poškodiť iného alebo zadovážiť sebe alebo inej osobe neoprávnený prospech. Pre naplnenie znakov skutkovej podstaty podľa ods. 2 sa vyžaduje rovnaké konanie ako v ods. 1, avšak s tým, že sa ho úmyselne dopustí špeciálny subjekt, a to zamestnanec poštovej služby alebo elektronickej komunikačnej služby alebo tento zamestnanec umožní inej osobe spáchať tretný čin podľa ods.

1. Škoda a jej výška je iba kvalifikačným znakom pre určenie kvalifikovanej skutkovej podstaty (§ 197 ods. 3 TZ). Jednočinný súbeh trestného činu porušovania tajomstva prepravovaných správ podľa § 197 ods. 1,2 TZ je vylúčený z dôvodu špeciality § 197 ods. 2 TZ.

Ransomware

Toto je jeden z najhorších útokov. Ransomware vstupuje do vašej počítačovej siete a zašifruje vaše súbory pomocou šifrovania s verejným kľúčom a na rozdiel od iných malware tento šifrovací kľúč zostáva na serveri hackera. Obete sú potom vyzvané, aby zaplatili obrovské výkupné za získanie tohto súkromného kľúča. Tento druh škodlivého softvéru sa používa na vymáhanie peňazí. Po úspešnom útoku na zariadenie malvér **uzamkne jeho obrazovku alebo zašifruje dáta uložené na disku** a majiteľovi infikovaného zariadenia sa zobrazí oznámenie, v ktorom sa od neho žiada zaplatenie výkupného. Súčasťou takéhoto oznámenia sú aj presné inštrukcie týkajúce sa realizácie platby. Ak bolo vaše zariadenie napadnuté, ransomware vás vo väčšine prípadov o tejto skutočnosti informuje zobrazením „**oznámenia o výkupnom**“ alebo jednoducho pridá do zašifrovaných priečinkov textový súbor obsahujúci súvisiacu správu. Množstvo rodín malvéru ransomware **mení príponu zašifrovaných súborov**. Autori tohto druhu malvéru využívajú viaceré techník:

- **Diskcoder ransomware** zašifruje celý disk a zamedzí používateľovi prístup k operačnému systému.
- **Screen locker** zablokuje prístup k obrazovke zariadenia.
- **Crypto-ransomware** zašifruje dáta uložené na disku obete
- **PIN locker** sa zameriava na zariadenia so systémom Android a mení prístupové kódy s cieľom „*vymknúť*“ používateľov z ich zariadení.⁹

Záver

Je nepochybné, že rozvojom informačných technológií sa vytvára priestor na čoraz novšie a sofistikovanejšie formy počítačovej kriminality. Nie rovnakým tempom sa uberať aj ich vyšetovanie a osвета na ochranu obetí takýchto trestných činov. V publikovanom príspevku som sa snažil priblížiť základné formy počítačovej kriminality a ich možnú subsumáciu pod normy trestného práva.

Zoznam bibliografických odkazov:

- ČENTÉŠ, J. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár 4. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-076-8.
- KLIMEK, L. a spol. 2016. Počítačová kriminalita v európskych súvislostiach. Bratislava: Wolters Kluwer. ISBN 9788081685385
- <https://www.epravo.sk/top/clanky/pocitacova-kriminalita-a-jej-pachatelja-a-obete-4113.html> [cit. 2002.01.2019 navštívené dňa 20.02. 2023]
- Rozhodnutie Okresného súdu Bratislava V, sp. zn. 1 5T 18/2009-1160
- <https://www.najpravo.sk/clanky/zakladne-formy-pocitacovej-kriminality.html#Cit%C3%A1cie%20a%20pozn%C3%A1mky>

⁹ Napr. ZACHOVÁ, Aneta. *Zaplaťte, nebo přijdete o data, hrozí hackeři. Vyděračské viry už jsou rozšířenější než trojské koně* [online]. 2017 [cit. 2017-10-28]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropsky-parlament/ve-fakture-se-skryval-vyderacsky-vir-firmu-zachranily-zalohy/r~5992cebcafe11e78dfa0025900fea04/> nebo SEDLÁČEK, Štěpán. *Vyděračský virus napadl i stovky počítačů v Česku. Za odšifrování chtějí hackeři 300 dolarů* [online]. 2017 [cit. 2017-10-28]. Dostupné z: https://www.irohlas.cz/zpravy-domov/vyderacsky-virus-napadl-i-stovky-pocitacu-v-cesku-za-odsifrovani-chteji-hackeri_1706280640_dp

- Rozhodnutie OS Revúca, sp. zn. 2T/167/2012, rozhodnutie NS ČR 5 Tdo 31/2010, rozhodnutie NS ČR 5 Tdo 234/2009, rozhodnutie NS ČR 5 Tdo 815/2009
- Rozsudok OS Galanta sp. zn. 2T/185/2010 zo dňa 07. 05. 2014
- SMEJKAL, Vladimír. Kybernetická kriminalita. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-501-2.
- ZACHOVÁ, Aneta. Zaplaťte, nebo přijdete o data, hrozí hackeri. Vyděračské viry už jsou rozšířenější než trojské koně [online]. 2017 [cit. 2017-10-28]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropskyparlament/ve-fakture-se-skryval-vyderacsky-vir-firmu-zachranilyzalohy/r~5992cebcafef11e78dfa0025900fea04/> nebo SEDLÁČEK, Štěpán. Vyděračský virus napadl i stovky počítačů v Česku. Za odšifrování chtějí hackeri 300 dolarů [online]. 2017 [cit. 2017-10-28]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/vyderacsky-virusnapadl-i-stovky-pocitacu-v-cesku-za-odsifrovani-chteji-hackeri_1706280640_dp

Kontaktné údaje:

JUDr. Martin Bicko

Paneurópska Vysoká Škola v Bratislave

Ústav verejného práva, Fakulta práva

0907/462 690

bicko@advokatbicko.sk

www.advokatbicko.sk

PODMÍNĚNÉ PROPUŠTĚNÍ Z VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VE SVĚTLE RECENTNÍ JUDIKATURY ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY

JUDr. Pavel BORČEVSKÝ, Ph.D.

Katedra trestního práva

Policejní akademie České republiky v Praze

Anotácia

Príspevok sa zaoberá dôležitým inštitutom českého právneho rádu vzťahujúcim sa k trestu odňatia slobody, čímž je podmienené propustenie z výkonu tohoto trestu. Zamereňuje sa na niektoré sporné otázky týkajúce sa výkladu podmienok aplikácie tohoto inštitutu. Pozornosť je venovaná zrejme otázke, či je pri splnení zákonných podmienok daná povinnosť súdu rozhodnúť o žiadosti kladne a odsouzeného propustiť na slobodu. Za tým účelom je analyzovaná recentná judikatúra Ústavného súdu Českej republiky, ktorá v tejto otázke zaujíma do istej miery ambivalentnú postoj.

Kľúčové slová

Trest odňatia slobody, podmienené propustenie, polepšenie, riadny život, účel trestu

Annotation

The paper deals with an important institution of the Czech legal system related to the penalty of imprisonment, which is the conditional release from the execution of this penalty. It focuses on some controversial issues regarding the interpretation of the conditions of application of this institute. Attention is paid in particular to the question of whether, when the legal conditions are met, the court is obliged to decide positively on the request and release the convicted person. For this purpose, the recent jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic, which takes a somewhat ambivalent position on this issue, is analyzed.

Keywords

Imprisonment, parole, enhancement, orderly life, purpose of sentence

Úvod

Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen „podmíněné propuštění“) právem zaujímá významné postavení v sankčních systémech trestního práva. Po zrušení trestu smrti je totiž trest odnětí svobody tím nejpřísnějším trestem, který stát může uložit. Představuje nejzásadnější zásah do života jednotlivce, který si demokratický právní stát může dovolit, neboť omezuje odsouzené na hodnotě pro člověka nejcennější: jeho svobodě.¹ Tím je dán i význam institutu podmíněného propuštění z výkonu tohoto druhu trestu. Svou podstatou představuje modifikaci pravomocně uloženého a zpravidla již vykonávaného nepodmíněného trestu odnětí svobody, a to cestou možného prominutí jeho zbývající nevykonané části. Lze je tak považovat za jeden z prostředků, a to specifický, realizace sankční politiky zaměřené na posilování pozice nepodmíněného trestu odnětí svobody jako *ultima ratio*. Především však má být vnímáno a používáno jako prostředek resocializace napomáhající naplnění účelu trestu a tím i realizace základní, tj. ochranné funkce trestního práva. Naopak by nemělo být primárně pojímáno jakožto prostředek snižování stavu odsouzených ve věznicích, jakkoli právě tento důvod zákonodárce uváděl v důvodové zprávě k zákonu č. 390/2012 Sb., kterým byly s účinností od 8. 12. 2012 provedeny významné změny spočívající ve zmírnění podmínek podmíněného propuštění.² Správně však jde na prvním místě o významný výchovný instrument vycházející z myšlenky progresivního výkonu trestu, tj. postupného zmírňování vězeňského režimu v závislosti na průběhu nápravy odsouzených. Každoročně dosahuje počet podmíněně propuštěných osob přibližně 40 % z celkového počtu propuštěných osob, jedná se tedy o institut velmi frekventovaný. Dle statistické ročenky České vězeňské služby bylo například v roce 2021 propuštěno v České

¹ DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds.) České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 1.

² KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 148.

republiky na svobodu z výkonu trestu odnětí svobody celkem 7202 osob, přičemž z tohoto počtu bylo 2988 osob propuštěno podmíněně.³

Vlastní právní úpravu nalézáme v ustanovení § 88 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „tr. zákoník“), dle něhož může soud odsouzeného podmíněně propustit na svobodu, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu, svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného, a zároveň odsouzený vykonal dosud část uloženého trestu odnětí svobody v délce, kterou tr. zákoník v závislosti na několika dalších kritériích stanoví. Ustanovení § 88 odst. 3 tr. zákoníku přidává k třem základním (obligatorním) podmínkám tři další faktory, které by měl soud vzít v úvahu v případě osob odsouzených za zločin: zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu, zda se pokusil odčinit následky svého činu a jak přistupoval k výkonu ochranného léčení, pokud jej vykonával. Navazující procesněprávní úprava je pak obsažena v ustanovení § 331 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, v § 38 a 39 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, a v § 65 instrukce Ministerstva spravedlnosti č. j. 505/2001 – Org, kterou se vydávají vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.

Ústavní soud České republiky (dále jen „Ústavní soud“) se ve své rozhodovací činnosti k této problematice vyjadřuje poměrně často, což je do značné míry zapříčiněné tím, že proti rozhodnutí o podmíněném propuštění není přípustné dovolání a chybí zde tedy sjednocující judikatura Nejvyššího soudu. Aplikační problémy spočívají v nevyjasněnosti konkrétních podmínek a kritérií pro užití tohoto institutu. Sama zákonná úprava podmíněného propuštění používá neurčité pojmy, jejichž obsah dosud nebyl jednotnou interpretací vyjasněn ani v praxi. Lze mít za to, že taková situace může být v rozporu s principy právní jistoty a předvídatelnosti práva, které se samozřejmě vztahují i na oblast podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Není-li stanovena jednotná a bližší interpretace zákonem používaných neurčitých pojmů, respektive přetrvává-li v praxi neurčitost podmínek pro podmíněné propuštění, existuje prostor pro libovůli v soudním rozhodování, která je ústavně nepřijatelná. S ohledem na ústavní principy právní jistoty a předvídatelnosti práva je vhodné, ne-li přímo nezbytné, aby odsouzení mohli předem vědět, jaká kritéria a skutečnosti budou podstatné při posuzování jejich žádosti a za jakých okolností mohou být podmíněně propuštěni. Dlouhou dobu sjednocovaly rozhodovací činnost v rámci podmíněného propuštění téměř výhradně krajské soudy na území svých soudních okresů, což vedlo ke zmíněné nejednotnosti výkladu zákonných podmínek tohoto institutu rezultující někdy v tzv. vězeňskou turistiku, tj. snahu odsouzených o přemístění do věznic se statisticky větší šancí na podmíněné propuštění.

Obecně bezpochyby platí, že hodnocení splnění zákonných podmínek pro podmíněné propuštění je věcí uvážení soudu, který o něm rozhoduje. Ústavní soud zasahuje do rozhodování obecných soudů o žádostech o podmíněné propuštění jen zdrženlivě a ve výjimečných případech, kdy je jeho zásah nezbytný. Mezi takové výjimečné případy patří situace, kdy soudy rozhodly v rozporu s čl. 36 Listiny základních práv a svobod. V tomto ohledu identifikoval Ústavní soud dva okruhy případů, kdy zejména může právní hodnocení podmínek pro podmíněné propuštění vybočit z mezí ústavní konformity. První skupinu představují případy, kdy proces dokazování a jeho závěry byly zatíženy takovými vadami, které by odůvodňovaly zásah Ústavního soudu i v těch případech, nalezl-li by v takto provedeném dokazování obecný soud podklad k rozhodnutí o vině, tedy např. neúplná skutková zjištění (srov. např. III. ÚS 611/2000), nedostatečné odůvodnění rozhodnutí (srov. např. I. ÚS 380/11), nemožnost odsouzeného vyjádřit se k argumentaci státního zástupce ve stížnostním řízení (srov. např. III. ÚS 599/14) atd. Nepochybně by takovou vadou mohl být např. i extrémní rozpor mezi provedenými důkazy a na jejich základě ustálenými

³ Statistická ročenka 2021. *Generální ředitelství – Vězeňská služba České republiky* [online]. Vězeňská služba České republiky [cit. 05.03.2023]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2021.pdf>.

skutkovými zjištěními (srov. např. II. ÚS 2503/16). Druhou skupinu případů představují taková rozhodnutí o podmíněném propuštění, která jsou založena na ústavně nekonformním výkladu předmětných podmínek. Tak tomu může být např. tehdy, jestliže obecné soudy za nepřekonatelnou překážku pro naplnění těchto podmínek považují samu o sobě předchozí recidivu pachatele (srov. např. II. ÚS 482/18 či I. ÚS 2201/16), vysokou závažnost trestného činu, pro nějž byl dotyčný odsouzen (srov. např. III. ÚS 1735/10) či zvláště zavrženíhodný způsob spáchání takového činu (srov. např. III. ÚS 611/2000).

Historicky se podmíněné propuštění zformovalo jako třetí stadium progresivního výkonu trestu.⁴ Z pojetí trestu jako sankce, která má dle zásad účelnosti trestu, ekonomie trestní represe a přiměřenosti trestu postihovat pachatele jen v nezbytné míře, vyplývá, že bylo-li dosud odpykanou částí trestu odnětí svobody již dosaženo nápravy pachatele a ochrany společnosti, je další výkon tohoto trestu nepotřebný a také neodůvodněný. I když soud při ukládání trestu přihlíží k možnosti nápravy pachatele (§ 39 odst. 1 tr. zákoníku), nelze vždy přesně předvídat, jak se u jednotlivých pachatelů projeví jeho účinek. Z chování odsouzeného a z jeho postoje k plnění povinností v době výkonu trestu odnětí svobody může být pak patrná taková změna, že k tomu, aby vedl řádný život, již není třeba dalšího výkonu tohoto trestu a může být proto propuštěn na svobodu (srov. přiměřeně č. 44/1960 Sb. rozh. tr.). Je třeba zdůraznit, že již samotná možnost podmíněného propuštění může pozitivně ovlivnit vězeňskou atmosféru, neboť dává vězňům motivaci k aktivnější participaci na jejich resocializaci. Po propuštění umožňuje tento institut dále v několika směrech pozitivně usměrňovat proces postupného návratu propuštěného vězně do svobodného života a může být významnou oporou i pro něj samotného. Přitom se nejedná pouze o dobrodiní pro konkrétního odsouzeného (jak bývá mezi laickou veřejností mylně vnímáno), nýbrž o institut, z něhož může benefitovat celá společnost.⁵

Smysl institutu podmíněného propuštění tedy spočívá v motivování odsouzeného, aby svým chováním a plněním svých povinností ve výkonu trestu docílil a prokázal polepšení. Umožňuje tak opustit brány věznic osobám, které během svého pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody dokázaly analyzovat své protiprávní jednání, sebekriticky se k němu postavit, vyvodit z něj poučení a svým aktivním a kladným přístupem ve výkonu trestu odnětí svobody prokázat své polepšení.⁶ Stalo-li se tak, bylo odpykanou částí trestu již dosaženo účelu trestu a jeho další výkon je nepotřebný a tudíž neodůvodněný. Jak uvádí Púry, účel podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není v tom, aby za dobré chování, případně za dobrou práci ve výkonu trestu byl pachatel automaticky propuštěn po odpykání stanovené části trestu bez zřetele na to, jaká je prognóza jeho chování. Podmíněné propuštění je na místě tehdy, jestliže vzhledem ke všem okolnostem, které mohou mít v tomto směru význam, je odůvodněn předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život a že tu není pro společnost příliš velké riziko recidivy.⁷ Podmíněné propuštění v sobě navíc obsahuje nástroje pro pokračování procesu resocializace i po propuštění z výkonu trestu, protože je spojeno se stanovením zkušební doby, eventuálně též s vyslovením dohledu a s uložením přiměřených omezení a povinností (srov. § 89 odst. 2 tr. zákoníku). Hrozící „Damoklův meč“ nařízení výkonu zbytku trestu dále snižuje riziko potenciální recidivy (srov. III. ÚS 1735/10; obdobně např. II. ÚS 2503/16). Správně načasované podmíněné propuštění, kdy již byl u odsouzených naplněn účel trestu a ještě nepřevážilo negativní působení vězeňského prostředí a pobytu v něm, tedy napomáhá skutečnému cíli výkonu trestu, jímž je náprava odsouzeného (I. ÚS 2201/16). Česká republika je ostatně i v souladu se svými

⁴ NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné*. Praha: Codex, 1997, s. 194.

⁵ ŠÁMAL, P., GRIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 407.

⁶ VÍCHEREC, R. Současné trendy vývoje podmíněného propuštění. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 1, s. 6 a násl.

⁷ PÚRY, F. In ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část (§ 1–139). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 952.

mezinárodními závazky povinna zajistit takové zacházení s vězni, jehož hlavním cílem je jejich převýchova a náprava (srov. čl. 10 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech). Podmíněné propuštění tedy funguje jako motivační prvek u odsouzeného pachatele, aby se aktivně zapojil v rámci výkonu trestu do programů zacházení, které by měly mít nejen preventivní účinek z hlediska recidivy, ale též integrující a restorativní účinky.⁸ Nad rámec toho možnost podmíněného propuštění ovlivňuje pozitivně vězeňskou atmosféru, dává vězňům perspektivu propuštění a tím je stimuluje k pozitivním aktivitám a do určité míry i paralyzuje některé negativní účinky pobytu ve vězení.⁹ Cílem je tedy opravdová, nikoli formální, změna odsouzeného; formální faktory tak mají hrát minimální roli; je totiž nezbytné rozlišovat mezi pouhou vnější adaptací odsouzeného na podmínky výkonu trestu a jeho skutečnou vnitřní proměnou, která je podstatná pro rozhodnutí o podmíněném propuštění.¹⁰

Právní úprava podmíněného propuštění obsažená v ustanovení § 88 odst. 1 písm. a) tr. zákoníku stanoví tři kumulativní podmínky, při jejichž splnění soud odsouzeného podmíněně propustí na svobodu. První z nich, spočívající v tom, že odsouzený vykonal určitou část uloženého trestu, je objektivně lehce zjiřitelná, přičemž v této souvislosti platí, že soudy nesmí při splnění dalších podmínek vyžadovat výkon delšího trestu, byly-li ostatní podmínky naplněny (srov. III. ÚS 1711/21). Druhá a třetí podmínka se vztahuje k osobě odsouzeného. Ten má prokázat polepšení v důsledku výkonu trestu odnětí svobody (druhá podmínka) a je na místě od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život nebo soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného (třetí podmínka). Ustanovení § 88 odst. 3 tr. zákoníku dále k těmto třem základním (obligatorním) podmínkám přidává tři další podmínky v případě osob odsouzených za zločin: zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu, zda se pokusil odčinit následky svého činu a jak přistupoval k výkonu ochranného léčení, pokud je vykonával. Tato „doplňková“ kritéria již nejsou tak úzce navázána na teoretické základy a smysl institutu podmíněného propuštění, představují spíše určité zpřísnění jeho aplikace, neboť k nim soud při rozhodování toliko přihlíží. Zejména kritérium včasného nastoupení do výkonu trestu nemá žádnou objektivní souvislost s následnou nápravou odsouzeného ani účelem podmíněného propuštění, proto by mělo být zohledňováno pouze jako vedlejší, méně významná skutečnost. Naproti tomu náhrada či odčinění trestným činem způsobené škody patří mezi cíle moderního trestního práva, proto snaží-li se odsouzený odčinit škodu způsobenou trestným činem, který spáchal, může to vypovídat i o jeho náhledu na vlastní minulou společensky škodlivou činnost a značit jeho polepšení či nápravu. Je však pochopitelně třeba rozlišovat skutečnou snahu o odčinění škody způsobené trestnou činností od úsilí předstíraného pouze navenek.

Podmínka polepšení

Polepšením se rozumí kladná proměna osobnosti odsouzeného zejména ve smyslu přehodnocení jeho životních postojů, které vedly k trestné činnosti, resp. obecněji k jeho předchozímu sociálně deviantnímu jednání. Sleduje tedy aktivitu a změnu odsouzeného v blízké minulosti. Polepšení může podle zákonné úpravy odsouzený prokázat po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu, svým chováním a plněním svých povinností. Z tohoto hlediska tedy bude důležitý zejména způsob plnění základních povinností odsouzeného podle § 28 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, tedy jak odsouzený dodržoval stanovený pořádek a kázeň, jak plnil pokyny a příkazy příslušníků Vězeňské služby, jak plnil pracovní úkoly, jak zacházel se svěřenými věcmi, zda dodržoval zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přicházel do styku, zda i jinak zachovával vnitřní řád věznice apod. Chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody se musí vždy hodnotit v souvislosti s charakterovými vlastnostmi odsouzeného, s motivy a způsobem provedení trestného činu apod. Jen za tohoto předpokladu lze posoudit, zda

⁸ HULMÁKOVÁ, J. Podmíněné propuštění z pohledu aplikační praxe a vybraných evropských právních úprav. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, s. 27 a násl.

⁹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 11–12, s. 249 a násl.

¹⁰ NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1969, s. 206.

odsouzený ve výkonu trestu dosáhl takového stupně nápravy, že se již zbavil právě těch charakterových rysů a špatných návyků, které ho vedly ke spáchání trestné činnosti nebo které vedle ostatních příčin alespoň přispěly k jeho rozhodnutí spáchat trestný čin (srov. přiměřeně R IV/1964). Je přitom zřejmé, že ne každý aspekt chování či plnění nebo neplnění povinnosti odsouzeného značí jeho polepšení či nepolepšení a může být relevantní při posouzení této podmínky. Tak například nedodržování striktního vězeňského režimu (kupříkladu nedbalým stláním postele) může být považováno za neplnění si svých povinností, avšak nutně neznamená, že se odsouzený nepolepšil. Chování a plnění povinností odsouzeného je tak třeba posuzovat právě ve světle možného polepšení. Polepšení může příkladmo nasvědčovat, pokud se odsouzený účastní programů určených k předcházení trestné činnosti, rozezná a reflektuje okolnosti, které v minulosti přispěly k tomu, že páchal trestnou činnost, pracuje, přestože před nástupem nebyl dlouhodobě zaměstnán, zlepšuje si své znalosti a schopnosti s cílem uplatnit se ve společnosti, získává náhled na svoji trestní minulost a upřímně lituje svého jednání nebo pokud ve výkonu trestu výrazně neporušuje své povinnosti (například opakovaným užíváním návykových látek). Obecně ovšem není vhodné vycházet pouze z počtu nasbíraných odměn či kázeňských trestů; takové číslo bez uvedení, za co byly uloženy, je nevypovídající z hlediska polepšení a nápravy, navíc nelze pominout ani odlišnou a v čase se proměňující praxi jednotlivých věznic při udělování odměn a kázeňských trestů. Při zvažování, zda se odsouzený polepšil, je tak třeba primárně hodnotit, za co mu byly odměny či tresty uloženy, nikoli však kolik mu jich bylo uloženo. Za znak či projev polepšení či nepolepšení odsouzeného nelze bez bližšího odůvodnění považovat jednoduché skutečnosti nenavázané na změnu jeho vnitřního postoje, jako např. uklizení podlahy či naopak nepořádek na cele. Lze ovšem mít za to, že každý odsouzený žádající o podmíněné propuštění by zpravidla měl získat alespoň nějakou odměnu. Pokud se tak nestalo nebo pokud má odsouzený nezahlazený kázeňský trest, je to signál naznačující, že k polepšení nemuselo dojít. Nelze však souhlasit s názorem v praxi někdy uplatňovaným, že v takových případech není vůbec namístě uvažovat o podmíněném propuštění. I v takových případech je totiž nutné zkoumat argumenty a jiné skutečnosti, které mohou svědčit o skutečném polepšení odsouzeného, bez ohledu na neexistenci odměn či naopak existenci nezahlazených kázeňských trestů.

Obecné soudy v rámci rozhodování o podmíněném propuštění často argumentují, že smysl podmíněného propuštění nespočívá v tom, aby byli odsouzení po odpykání stanovené doby propuštění na svobodu jen za dobré chování či za dobrou práci ve výkonu trestu (s čímž lze souhlasit). V takovém případě by ovšem samy neměly podmínku polepšení hodnotit v zásadě formálně, tj. toliko podle počtu odměn a kázeňských trestů, tedy podle „dobrého chování“ odsouzeného žádajícího o podmíněné propuštění. Při posuzování chování a plnění povinností odsouzeného ve výkonu trestu je totiž nutno reflektovat celý průběh výkonu trestu a vývoj odsouzeného v tomto průběhu. Odnětí svobody a mnoha na svobodu navázaných práv může být pro odsouzené šokem, přičemž přivyknutí si na vězeňský režim může být pro některé z nich často problematické. Nelze proto mechanicky hodnotit celý výkon trestu bez zohlednění běhu času a zvažování vývoje odsouzeného, zejména je-li vykonáván trest v delší výměře. Naopak je třeba zdůraznit, že zákon požaduje prokázání polepšení k době rozhodování o podmíněném propuštění. Pokud tedy např. odsouzený v prvotní fázi výkonu trestu vykazoval známky polepšení, ale v době předcházející rozhodnutí o podmíněném propuštění se choval opačným způsobem, takové jednání jistě nebude svědčit o polepšení; podobně ani neplnění povinností v počátku výkonu trestu nutně neznamená, že se odsouzený nepolepšil později. Byť tedy výkon trestu tvoří jeden celek, pro účely podmíněného propuštění lze rozlišovat různé fáze adaptace, a to zejména v případě delších nepodmíněných trestů odnětí svobody. Dřívější porušení povinností odsouzeným jistě může mít vliv na rozhodnutí o tom, že se odsouzený nepolepšil. Pokud však svým pozdějším jednáním odsouzený prokázal, že se polepšil a že se snaží minimalizovat pravděpodobnost páchání trestné činnosti po případném podmíněném propuštění, pak ono dřívější porušení jeho povinností samo, a při splnění ostatních zákonných podmínek, nemůže zamezit pozitivnímu rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění (srov. II. ÚS 482/2018).

Obecné soudy poměrně dlouho zaujímaly nejednotný výklad stran otázky, zda je jednou z podmínek prokázání polepšení i doznání odsouzeného k trestné činnosti pro niž vykonává trest odnětí svobody. Mezi pojmy „polepšení se“ a „doznání“ samozřejmě může z obsahového hlediska být úzká souvislost. To však neznamená, že by oba tyto pojmy bylo možno zaměňovat, nebo dokonce ztotožňovat. Je totiž zřejmé, že doznání lze učinit i bez toho, aby se pachatel polepšil jen proto, aby formálně splnil požadavky soudu rozhodujícího o jeho podmíněném propuštění. Stejně tak naopak odsouzený může jistě přijmout plnou odpovědnost za svou trestnou činnost a zvnitřnit si přesvědčení již nikdy ji neopakovat i bez výslovného doznání. Nelze např. vyloučit, že odsouzený bude natolik zahanben činem, který spáchal, že by vnitřně veškerou odpovědnost přijme, nebude schopen to navenek verbalizovat. Na podporu stanoviska, že doznání je známkou a nutnou podmínkou polepšení bylo často argumentováno tím, že přístup obviněného k trestné činnosti, pro niž vykonává trest, je důležitým kritériem, ke kterému je nutno přihlížet. V době výkonu trestu navíc již odsouzený není v procesním postavení obviněného, takže se na něj nevztahuje presumpce nevinny a neuplatní se záruky plynoucí ze zásady *nemo tenetur se ipsum accusare*. Takový názor ovšem nelze považovat za správný, neboť požadavek na doznání odsouzeného by jej stavěl do pozice, kdy by svým doznáním za účelem splnění požadavku polepšení riskoval možnou obnovu řízení ve svůj neprospěch. Stěžejním argumentem v této věci je především to, že doznání je institutem trestního práva procesního, zatímco polepšení je institutem trestního práva hmotného. Již z toho plyne, že tyto instituty nelze směšovat. Ke stejnému závěru došel i Ústavní soud, když se vyslovil, že ztotožnění požadavku na polepšení se s doznáním klade na odsouzené podmínku, kterou platná a účinná hmotněprávní úprava neobsahuje. Rovněž argumentoval, že zákonodárce s pojmem doznání k trestnému činu pracuje a váže na něj použitelnost některých institutů procesního práva, např. spolupracujícího obviněného dle § 178a odst. 1 písm. b) trestního řádu či podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307 odst. 1 písm. a) trestního řádu. Jestliže by tedy zákonodárce chtěl institut podmíněného propuštění na doznání odsouzeného vázat, byl by tak učinil výslovně. Naopak užitím jiného pojmu projevil úmysl, aby tento byl vykládán odlišně. (III. ÚS 2204/2017).

Podmínka prognózy vedení řádného života

Druhou podmínkou, s níž je požadavek polepšení úzce svázán, je předpoklad vedení řádného života odsouzeného v budoucnu. Logicky (ne však nutně) navazuje na polepšení, neboť toto cílí na změnu odsouzeného v blízké minulosti, popřípadě v přítomnosti, zatímco očekávání vedení řádného života je orientováno do budoucna. Uvedená podmínka přitom existuje ve dvou variantách; alternativou k očekávání vedení řádného života od samotného odsouzeného je přijetí záruky za dovršení jeho nápravy. V obou případech se nicméně předpokládá, že pozitivní proces, který byl započat v průběhu výkonu trestu a který nasvědčuje proměně odsouzeného, bude pokračovat i po propuštění. Není přitom vyžadováno stoprocentní přesvědčení o tom, že odsouzený nespáchá další trestný čin; očekávání vedení řádného života, respektive dovršení nápravy odsouzeného v budoucnu, je samozřejmě ze své podstaty předpokladem pravděpodobnostním. Ústavní soud se již v minulosti vyjádřil k interpretaci neurčitého pojmu „řádny život“. V nálezu I. ÚS 1202/17 – byť v kontextu podmíněného odložení trestu odnětí svobody – uvedl, že je pod tímto pojmem dnes nutné chápat spíše minimální rámec vedení řádného života, který společnost v zásadě požaduje od všech občanů a který se vyznačuje především nepácháním trestných činů či nepácháním opakovaných přestupků (u osob již odsouzených je na tomto nutné trvat nejprísněji zejména v souvislosti s činností, pro kterou tyto osoby již byly odsouzeny). V konkrétním případě přitom může být potřebné zavázat odsouzeného ještě dalšími omezeními či povinnostmi nad onen minimální rámec respektování právních norem, který je společný pro všechny odsouzené. V takové situaci by soud měl tato další omezení či povinnosti stanovit výslovně. Uložená omezení či povinnosti by přitom měly vycházet z poznání charakteristik a specifík odsouzeného a měly by jej vést k vedení správného života (např. skrze získání vhodné pracovní kvalifikace či skrze zákaz návštěv nevhodných prostředí či styku s určitými osobami). Od uvedeného vymezení pojmu „řádny život“ není důvod se odchylovat ani v

kontextu podmíněného propuštění. I zde je tedy namísto jej chápat právě jako minimální rámec vedení řádného života, tedy jako očekávání nepáchání další trestné činnosti. Naopak od odsouzených, jejichž negativní rysy se často utvářely celá dlouhá léta, nelze očekávat, „aby najednou byli dokonalejší než dokonalí“.¹¹ Přitom i jim soudy mohou podle § 89 odst. 2 tr. zákoníku navíc uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4 tr. zákoníku směřující k tomu, aby podmíněně propuštěný odsouzený vedl řádný život. Účelem takových omezení či povinností je předcházet riziku páčání další trestné činnosti.

V současnosti soudcům při rozhodování o podmíněném propuštění nezbyvá než činit předpověď o tom, zda bude odsouzený znovu páchat trestnou činnost či nikoli pouze na základě své profesní a životní zkušenosti, což i přes snahu soudců může vést k dojmu, že jejich rozhodování je spíše subjektivního než objektivního rázu. Pokud zákon ukládá předpovídat riziko páčání trestné činnosti, bylo by namísto, aby subjektivní rozhodnutí soudu bylo podpořeno objektivně odborně zpracovanou předpovědí. Vzhledem k tomu, že stát nevytvořil žádný nástroj nabízející takovou spolehlivou předpověď trestní budoucnosti odsouzeného, dochází dnes k rozhodování jen na základě omezených údajů, které mají soudci k dispozici. V praxi soudy při rozhodování o podmíněném propuštění primárně zkoumají, zda bude mít odsouzený po případném propuštění zajištěné zaměstnání (či jiný zdroj příjmů) a ubytování, zda udržoval kontakt s rodinou či jinými blízkými a jaká je jeho širší trestní minulost, včetně možných předchozích propuštění na svobodu. Tyto okolnosti, vztahující se k materiálnímu a sociálnímu zázemí odsouzeného, ovlivňují možnost reintegrace odsouzeného do společnosti, a jsou tedy bezesporu relevantní při rozhodování o podmíněném propuštění.

Ono výše zmíněné hledisko širší trestní minulosti odsouzeného se ukazuje být v rozhodovací praxi obecných soudů často velmi akcentované a nezřídka i přeceňované či nesprávně interpretované, jak o tom svědčí četné níže odkazované nálezy Ústavního soudu. Podmíněné propuštění nemůže být paušálně vyloučeno pro určitou kategorii odsouzených, např. pro recidivisty či pachatele velmi závažných trestných činů, jako specifické zpřísnění trestního postihu. Možnost podmíněného propuštění při splnění zákonných podmínek musí být dostupná všem odsouzeným ve výkonu trestu – dokonce i odsouzeným na doživotí – a tedy tím spíše i všem odsouzeným ke kratším trestům odnětí svobody, byť i chronickým recidivistům. Samozřejmě, obecně vzato je možné a ústavně konformní, aby zákonodárce stanovil pro některé kategorie odsouzených či některé skupiny trestných činů přísnější podmínky podmíněného propuštění z výkonu trestu. Ostatně tak český zákonodárce učinil v § 88 odst. 4 a 5 tr. zákoníku pro případy osob odsouzených za určité závažné trestné činy anebo k výjimečným trestům. Nicméně možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nikdy nesmí být zcela vyloučena (srov. III. ÚS 1735/10). Faktor trestní minulosti odsouzeného je samozřejmě do určité míry relevantní, z konstantní judikatury Ústavního soudu ovšem vyplývá, že se prognóza vedení řádného života *per definitionem* vztahuje k budoucnosti, tj. k době po eventuálním propuštění z výkonu trestu, a na její nedostatek tedy nelze usuzovat výlučně na základě minulého chování odsouzeného.¹² Při zdůvodnění případného negativního závěru soudu ohledně prognózy vedení řádného života totiž nepostačuje převzetí identických argumentů, jimiž soudy dříve zdůvodňovaly uložení trestu odnětí svobody (II. ÚS 2503/2016). Jestliže bývá v praxi poměrně často takový závěr založen primárně na okolnostech či důvodech, které hrály roli dříve při uložení samotného trestu odnětí svobody, je možné klást si otázku, zda tím nedochází k porušení zákazu dvojího přičítání vyplývajícího z principu *ne bis in idem* dle čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod (k této otázce viz dále). Jak Ústavní soud vyložil v nálezu sp. zn. I. ÚS 2201/16, trestní minulost odsouzeného zajisté obecně představuje důležité hledisko při posuzování splnění podmínek podmíněného propuštění, nicméně hodnocení prognózy vedení řádného života v budoucnu zásadně nemůže být založeno jen na ní. Naopak je při něm nutné zohlednit i další, zejména aktuální poznatky k osobnosti

¹¹ NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1969, s. 213.

¹² Srov. např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011, nálezy sp. zn. II. ÚS 2503/16 ze dne 4. 10. 2016 či nálezy I. ÚS 2201/16 ze dne 3. 1. 2017.

odsouzeného, stavu jeho nápravy i prostředí, v němž by se ocitl po případném podmíněném propuštění na svobodu, a zabývat se též okolnostmi spáchané trestné činnosti při zaměření na míru překonání subjektivních příčin této trestné činnosti na straně odsouzeného. Ani trestní minulost odsouzeného tedy nelze hodnotit mechanicky, tedy například sledovat jen počty minulých odsouzení či nevyužitých šancí podmíněného propuštění. Bez zasazení do kontextu kriminální kariéry a života odsouzeného není samo o sobě určující kolikrát byl odsouzený trestán, kolikrát byl ve výkonu trestu odnětí svobody či kolikrát se neosvědčil po podmíněném propuštění. Žádná z těchto skutečností nemůže sama o sobě vyloučit možnost podmíněného propuštění, pokud odsouzený opravdově změnil svůj život. Odborná literatura k tomu dodává, že soudy a státní zástupci velmi často předjímají, že v minulosti spáchaná trestná činnost vede automaticky k nejisté prognóze vedení řádného života, přičemž jedinou oporou pro jejich názor je právě ona v minulosti páchaná trestná činnost. Opomíjí pak vše ostatní, co odsouzený předkládá. Jeho další život, průběh výkonu trestu, hodnocení věznice, absolvované programy, spolupráci s třetími stranami včetně Probační a mediační služby České republiky nebo kladné stanovisko ředitele věznice. Často nechávají bez povšimnutí i vlastní iniciativu odsouzeného a vše, čím si prošel on sám a jak se na další život připravil. Takto nastavené podmíněné propuštění svoji funkci jistě neplní.¹³ Při interpretaci kriminální minulosti odsouzeného by soudy měly odpovědně zvažovat, jakou vypovídající hodnotu jednotlivé informace mají. Je samozřejmé, že opakovaně páchaná trestná činnost v krátkých intervalech následujících po propuštění z předchozího výkonu trestu odnětí svobody může indikovat, že od odsouzeného nelze očekávat vedení řádného života; to však platí jen za podmínky, že odsouzený neprokáže, že v mezidobí došlo k takovému polepšení a změně postoje, která poskytují podstatnou naději, že po novém podmíněném propuštění povede řádný život. V tomto ohledu může být relevantním ukazatelem například pokud odsouzený sám rozpozná a uzná podmínky, jež v minulosti přispěly k páčání jeho trestné činnosti a vyrovnává se s nimi. Například ojedinělé trestné jednání odsouzeného staré několik desetiletí nemůže takřka nic vypovídat o tom, zda lze očekávat, že po případném podmíněném propuštění odsouzený již povede řádný život. Podobně jako tomu je u relevance odměn a kázeňských trestů pro posouzení polepšení odsouzeného, ani hodnocení očekávání vedení řádného života nelze založit na pouhých počtech odsouzení či výkonů nepodmíněného trestu odnětí svobody. Takové údaje jsou příliš zobecňující pro úsudek o možném budoucím vedení řádného života odsouzeného v konkrétním případě. Je tak nutné analyzovat vývoj trestné činnosti odsouzeného z hlediska její frekvence a závažnosti, a to zejména v letech předcházejících spáchaní trestného činu, za který odsouzený vykonává trest. Je přitom třeba mít na paměti, že podle kriminologických výzkumů dochází k opouštění kriminální dráhy postupně; jedná se tedy o delší proces, nikoli jednorázovou změnu.¹⁴ Pokud se tedy například prodlužují doby mezi páčáním jednotlivých trestných činů odsouzeným, může to značit spíše to, že odsouzený je na správné cestě opustit svou kriminální kariéru, než že se jedná o chronického recidivistu, kterého je třeba co nejpřísněji oddělit od společnosti.

Existuje nárok na podmíněné propuštění?

Obecné soudy i Ústavní soud ve své rozhodovací praxi pravidelně různými formulacemi zdůrazňují, že podmíněné propuštění je z povahy věci institutem nenárokovým, neboť jen tak je možno zajistit dostatečnou motivaci odsouzeného skutečně se změnit a napříště se vyhnout páčání trestné činnosti (např. III. ÚS 4851/12, III. ÚS 599/14 či I. ÚS 2018/18). Mimořádnost spočívá dle judikatury v tom, že odsouzenému, kterému bylo uloženo vykonat určitý trest, je díky benevolenci státu umožněno jej za určitých podmínek nevykonat celý, přičemž soud má toliko možnost, nikoli povinnost, jej při splnění zákonných podmínek podmíněně propustit. Analýzou recentní judikatury Ústavního soudu lze ovšem nabýt dojmu, že se přístup k této otázce stává

¹³ SCHNEEDÖRFLER, P. Tři podmínky – poznámky k institutu podmíněného propuštění. *Státní zastupitelství*, 2018, č. 2, s. 35.

¹⁴ Srov. např. FARRALL, S., BOTTOMS, A. a SHAPLAND, J. Social structures and desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 2010, 7(6), s. 546–570, popř. SHAPLAND, J. a BOTTOMS, A. Reflections on social values, offending and desistance among young adult recidivists. *Punishment & Society*, 2011, 13(3), s. 256–282.

poněkud nekonzistentním, neboť fakticky ve své rozhodovací činnosti patrně vytváří nové „základní právo“, které může být nazváno právem na podmíněné propuštění. V nálezu II. ÚS 482/18 Ústavní soud konstatoval, že „Český právní systém nezná automatické podmíněné propuštění, ale pouze jeho diskreční variantu; to však neznamená, že soud nemá povinnost odsouzeného podmíněně propustit, pokud odsouzený splnil všechny zákonné podmínky, což bez dalšího vyplývá z požadavku právního státu. Ona mimořádnost tedy nespočívá v tom, že by soud měl možnost zamítnout žádost odsouzeného o podmíněné propuštění, pokud odsouzený naplnil zákonná kritéria“ (bod 12). Tento názor zopakoval i v nálezu III. ÚS 688/21, když uvedl, že „z požadavku právního státu vyplývá povinnost obecného soudu odsouzeného podmíněně propustit, pokud splnil všechny zákonné podmínky“ (bod. 20). V nálezu II. ÚS 1945/20 pak v tomto ohledu zmiňuje „limitovanou soudcovskou úvahu“ (bod 27). Docházíme tak k logicky rozpornému závěru, podle něhož ze své podstaty nenárokový institut musí být za určitých podmínek aplikován. O nárokovosti podmíněného propuštění lze mít dle mého soudu pochybnosti. Podmíněné propuštění by mělo být považováno za privilegium a ani splnění všech zákonných podmínek by nemělo vést k „automatickému“ vyhovění žádosti. Vyjdeme-li ze znění ustanovení § 88 odst. 1 tr. zákoníku, soud podmíněně propustit může, nikoli musí. Již gramatickým výkladem tedy lze dovodit, že na využití předmětného institutu právní nárok není. Svěřuje-li zákonodárce soudům právo posuzovat, zda se odsouzený ve výkonu trestu polepšil a je u něj předpoklad vedení řádného života, musejí mít soudy též právo rozhodnout, že je odsouzený o výše uvedeném dosud nepřesvědčil. Rovněž se lze opřít o argumentaci účelem trestu, jakkoli není v českém tr. zákoníku vymezený a dovozuje jej nauka. Při výše uvedeném náhledu na věc by totiž odsouzení byli motivováni toliko splnit určitá formální kritéria bez potřeby jakkoliv reálně změnit svůj vnitřní náhled na životní hodnoty a strategie, vzorce chování atd. Neplatí, že soudce obecného soudu musí prokazovat návrhovateli, že podmínky pro podmíněné propuštění nesplnil, nýbrž naopak žadatel musí prokazovat, že tyto splnil. Argumentace zásadou *ne bis in idem* se v této souvislosti nejeví jako přílehlavá, neboť trest se ukládá za něco, co se v minulosti stalo, zatímco hodnocení budoucnosti je v kontextu § 88 tr. zákoníku něčím jiným než novým ukládáním již uloženého trestu. Lze doplnit, že Ústavní soud ve své judikatuře též vyslovil stanovisko, že v případě zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění má být v odůvodnění takového rozhodnutí odsouzenému vždy jasně a srozumitelně vysvětleno (aniž by toto vysvětlení muselo být rozsáhlé), jakým konkrétním způsobem má jednat, aby prokázal polepšení a aby bylo od něj možno očekávat, že povede řádný život tak, aby měl vyšší šance při dalším projednání své žádosti o podmíněné propuštění. Každé zamítavé usnesení by tedy mělo obsahovat krátký návod pro odsouzeného, jaké konkrétní změny se od něj očekávají (např. III. ÚS 1711/21, IV. ÚS 575/21 či III. ÚS 1873/21). S tímto názorem se nelze než ztotožnit.

Závěr

Na otázku možnosti podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody lze nahlížet jako na zákonem presumovaný benefit, jenž může být poskytnut odsouzenému jen je-li zjevné, že jeho pobyt ve vězení vedl k nápravě a lze očekávat, že po propuštění nebude v trestné činnosti pokračovat. Užití tohoto dobrodiní by nemělo být nárokové a automatické pro každého vězněného a je tedy na obecných soudech, aby posoudily všechny okolnosti konkrétního případu a rozhodly, zda důvody pro mimořádné zkrácení trestu nastaly. Jde o výjimku z obecného pravidla výkonu celého spravedlivě vyměřeného trestu, který se automaticky nezkracuje pouze slušným chováním během výkonu trestu. Samozřejmě není možno při tomto procesu rezignovat na přezkum napadeného rozhodnutí v hranicích vymezených otázkou, zda v řízení předcházejícímu vydání takového rozhodnutí byly dodrženy principy spravedlivého procesu garantované ustanoveními hlavy páté Listiny základních práv a svobod. I v řízení o návrhu na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody je třeba dbát na dodržení kontradiktorních rysů řízení, mezi něž mj. patří princip rovnosti zbraní, možnost se znalostí věci vznášet argumenty ve svůj prospěch a možnost vyvracet argumenty protistrany. Mezi prvky práva na spravedlivý proces spadá i zásada *audiatur et altera pars*, jež je chápána jako povinnost soudu vytvořit prostor zaručující účastníkům řízení

možnost účinně uplatňovat námitky a argumenty, které jsou způsobilé ovlivnit jeho rozhodování a s nimiž se soud musí v rozhodnutí náležitě vypořádat (srov. I. ÚS 464/19). Ústavní soud ve své ustálené judikatuře zaujímá názor, že trestní minulost je aspektem, který je namísto zohlednit při posuzování očekávání vedení řádného života odsouzeného v budoucnu. Nelze jej však hodnotit formalisticky – tedy kolikrát již byl dotčený odsouzen, kolikrát vykonával nepodmíněný trest odnětí svobody či kolikrát porušil podmínky podmíněného propuštění. Naopak je třeba vzít v potaz před jak dlouhou dobou a z jakých důvodů došlo ke spáchání předchozích trestných činů a zda lze od odsouzeného na základě jeho (aktuálního) výkonu trestu očekávat, že povede řádný život. Není také možné hodnotit pomocí stejných kritérií trestní minulost osob odsouzených za různé druhy kriminality, například majetkovou a násilnou trestnou činnost, jelikož možnosti polepšení a očekávání řádného života budou u těchto skupin pachatelů zpravidla odlišné (srov. II. ÚS 482/2018).

Zoznam bibliografických odkazov

- DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds.) *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021
- DRAŠTÍK, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- FARRALL, S., BOTTOMS, A. a SHAPLAND, J. Social structures and desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 2010, 7(6), s. 546–570.
- HULMÁKOVÁ, J. Podmíněné propuštění z pohledu aplikační praxe a vybraných evropských právních úprav. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, s. 27 a násl.
- KALVODOVÁ, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.
- NOVOTNÝ, O. *O trestu a vězeňství*. Praha: Academia, 1969.
- NOVOTNÝ, O., DOLENSKÝ, A., JELÍNEK, J., VANDUCHOVÁ, M. *Trestní právo hmotné*. Praha: Codex, 1997.
- SHAPLAND, J. a BOTTOMS, A. Reflections on social values, offending and desistance among young adult recidivists. *Punishment & Society*, 2011, 13(3), s. 256–282.
- SCHNEEDÖRFLER, P. Tři podmínky – poznámky k institutu podmíněného propuštění. *Státní zastupitelství*, 2018, č. 2, s. 35.
- ŠÁMAL, P., GRIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2022.
- ŠÁMAL, P., PŮRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 7. vyd. Praha: C.H. Beck, 2012.
- ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 11–12, s. 249 a násl.
- ŠČERBA, F. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.
- VICHEREK, R. Současné trendy vývoje podmíněného propuštění. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 1, s. 6 a násl.

Kontaktné údaje

JUDr. Pavel Borčevský, Ph.D.
Akademický pracovník
Policejní akademie České republiky v Praze
e-mail: p.borcevsky@polac.cz
telefon: 724 156 687

DROGA RODU CANNABIS V KONTEXTE NOVELY TRESTNÉHO ZÁKONA

JUDr. Attila FODOR

externý doktorand

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Vyšetrovateľ OR PZ Dunajská Streda

Anotácia

Obsahom tohto príspevku je analýza novely Trestného zákona, ktorou došlo k zásadnej legislatívnej zmene vo vzťahu k drogovým trestným činom a to hlavne k droge rodu Cannabis. Následkom ktorej novely došlo k rozštiepeniu pôvodných skutkových podstát, ktoré v sebe zahŕňali všetky drogy a k vzniku skutkových podstát, ktoré v objektívnych stránkach zahrňujú iba drogu rodu Cannabis a skutkových podstát, ktoré zahŕňajú ostatné drogy. Novela v praxi u orgánov činných v trestnom konaní a súdov spôsobila nejednotnosť postupu v právnej kvalifikácii v rámci jednotlivých okresov.

Kľúčové slová

novela Trestného zákona, droga rodu Cannabis, ostatné drogy

Annotation

The aim of this paper is to analyse the amendment to the Criminal Code, which brought a fundamental legislative change in relation to drug crimes and mainly to the drug genus Cannabis. As a result of this amendment, the original facts that included all drugs were divided in two parts: to the facts that objectively include only drug crimes related to the genus Cannabis and those which are related to other drugs. From a practical point of view this amendment caused inconsistency to legal authorities as the qualification process in the districts can differ.

Keywords

amendment to the Criminal Code, the drug genus Cannabis, other drugs

Úvod

Dňa 01.05.2022 nadobudol účinnosť zákon č. 105/2022 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, ktorým došlo k zásadným zmenám v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákona (ďalej len „Trestný zákon“), ktoré zmeny postihli hlavne trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi.

Zákonodarca v dôvodovej správe k zákonu č. 105/2022 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov ako cieľ, ktorý uvedenou novelou sledoval, uviedol odstránenie problému spočívajúci v neprímerane prísnom postihovaní prechovávateľov/užívateľov marihuany, umožniť zníženie už uložených trestov za taký trestný čin, ktorý bude po novom trestaný miernejšie.¹ Teda uvedenou novelou došlo k zníženiu drakonických trestov, ktoré mohli byť uložené v rámci trestného konania za omamnú látku rodu Cannabis. Novelou nedošlo ku kreácii nových trestných činov, ktoré doteraz Trestný zákon nepoznal, došlo iba k pretransformovaniu už existujúcich skutkových podstát, ktoré boli uvedené v Trestnom zákone.

Dôsledku novely je z praktického hľadiska nutné brať do úvahy časovú pôsobnosť Trestného zákona a rozlišovať čas páchania skutku, pričom je potrebné prihliadať na to či došlo k spáchaniu drogového trestného činu pred nadobudnutím účinnosti novely zákona alebo až následne. Čas spáchania skutku je významný hlavne pri kvalifikovaní trestného činu spáchaného inou omamnou a psychotropnou látkou (ďalej len „droga“) ako drogou rodu Cannabis. Keďže pri droge rodu Cannabis sa uplatní § 2 ods. 1 Trestného zákona a trestnosť činu sa bude posudzovať a trest sa bude ukladať podľa novely, keďže novela je pre páchatel'a priaznivejšia, nakoľko došlo k zníženiu trestných sadzieb.

¹ Dôvodová správa k zákonu č. 105/2022 Z. z. dostupné na [online.]: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=8563>

Ustanovenie § 171 Trestného zákona

Uvedené ustanovenie Trestného zákona spoločne s ustanovením § 172 Trestného zákona a s ustanovením § 173 Trestného zákona patrí v Trestnom zákone pod názov Trestný čin nedovolennej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi. V uvedenom ustanovení sa nachádzajú 4 základné skutkové podstaty, z ktorých prvé dve súvisia jedine s drogou rodu Cannabis. V dôsledku novely v aplikačnej praxi nastali problémy súvisiace s právnou kvalifikáciou drogových trestných činov spáchaných v súvislosti s prechovávaním pre vlastnú potrebu. Z vyššie uvedeného je možné konštatovať, že ide o 4 základné skutkové podstaty bez existencie k nim patriacej kvalifikovanej skutkovej podstaty, z uvedeného dôvodu vzhľadom na právnu kvalifikáciu majú byť kvalifikované všetky odseky samostatne bez nadväznosti na iný odsek. V prípade prechovávania drogy rodu Cannabis a aj inej drogy obe pre vlastnú potrebu máme zato, že v uvedenom prípade sa jedná o jednočinný súbeh (rovnorodý) trestných činov a orgán činný v trestnom konaní ako aj súd má vytvoriť spoločnú skutkovú vetu v ktorom zahŕnie zákonom vyžadované znaky oboch skutkových podstatí a to v súbehu. Uvedené ustanovenie je privilegovaným ustanovením k § 172 Trestného zákona, teda sa má použiť prednostne.

Spoločným objektom drogových trestných činov je ochrana spoločnosti a jej jednotlivých členov pred možným ohrozením vyplývajúcim z nekontrolovateľného nakladania s omamnými a psychotropnými látkami, jedmi a prekurzormi. Ako sekundárny objekt uvedených trestných činov môžeme uviesť záujem na ochrane spoločnosti pred ohrozením vyplývajúcim zo zneužitia uvedených návykových látok.² Nedošlo však k zmene objektu ani novelou Trestného zákona. Z hľadiska subjektívnej stránky skutková podstata trestného činu vyžaduje úmysel páchatel'a a ako subjekt je možné charakterizovať ako subjekt všeobecný. Objekt, subjekt a subjektívna stránka je rovnaká pri všetkých skutkových podstatách drogových trestných činov.

Zásadný rozdiel môžeme zbadáť v objektívnej stránke. Z hľadiska objektívnej stránky ustanovenie § 171 Trestného zákona vyžaduje neoprávnené prechovávanie omamnej a psychotropnej látky, teda bez akéhokoľvek povolenia štátnych orgánov³. Ďalšou dôležitou podmienkou je prechovávanie pre vlastnú potrebu. Zákonodarca pod prechovávaním pre vlastnú potrebu rozumie mať neoprávnené v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, jed alebo prekurzor v množstve, ktoré zodpovedá najviac trojnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu.⁴ Je nutné rozlišovať tiež väčší rozsah, ktorý bol zákonodarcom stanovený v množstvách jednorazových obvyklých dávok na použitie a to v množstve, ktoré zodpovedá najviac desaťnásobku obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu.⁵ Ak páchatel' počas jeho výsluchu uvádza skutočnosti, podľa ktorých neprechovával zákonom stanovené množstvo drogy pre vlastnú spotrebu, prípadne to vyplynie z iných zadovážených dôkazov, síce ide len o dávky v množstve, ktoré je možné podriaďiť pod ustanovenie § 171 Trestného zákona, máme za to, že skutok je nutné kvalifikovať podľa ustanovenia § 172 Trestného zákona.

Legálna definícia pojmu obvyklá jednorazová dávka v Trestnom zákone absentuje. Uvedená medzera bola vyplnená rozhodovacou činnosťou Najvyššieho súdu Slovenskej

² Ivor, J. Polák, P. Záhora, P. 2021. Trestné právo hmotné II. Osobitná časť. 2. vydanie. Bratislava: Woltes Kluwer SR s.r.o. ISBN: 978-80-571-0409-4, str. 85

³ V praxi niektoré prokuratúry vyžadujú uvedenie v skutkovej vete namiesto zaužívanej formulácie „neoprávnené“ formuláciu „bez oprávnenia príslušného štátneho orgánu“ vzhľadom na to, že skutková veta má byť čo najstručnejšie a nemala by obsahovať zbytočné formulácie máme za to, že by postačovalo použitie formulácie „neoprávnené“, keďže aj z uvedenej formulácie jednoznačne vyplýva, že je splnený znak objektívnej stránky uvedený v skutkovej vete. Pre úplnosť skutková veta nemusí obsahovať doslovné znenie znakov daného trestného činu ale postačuje iba to, ak obsahuje pojmy, ktoré významom zodpovedajú formuláciám, teda znakom nachádzajúcim sa v skutkovej podstate daného trestného činu.

⁴ § 135 ods. 1 Trestného zákona

⁵ § 135 ods. 2 Trestného zákona

republiky, ktorý uvádza, že obvyklá jednorazová dávka na použitie v zmysle § 135 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona (ako nie individuálny, ale bežný konzumný priemer) sa, na základe poznatkov o užívateľskej praxi, určuje ako bežne jednorazovo používané množstvo finálneho materiálu, obvyklým spôsobom aplikovateľného konečným užívateľom - teda nie podľa množstva tzv. účinnej látky v posudzovanom materiáli. Obvykle jednorazovou dávkou na použitie v zmysle § 135 Trestného zákona sa rozumie dávka drogy, ktorá sa bežne konzumuje pri jednom použití a hmotnostne zodpovedá dávke bežne predávanej (kupovanej) na jedno použitie. Takto určená obvykle jednorazová dávka na použitie musí obsahovať minimálne také množstvo účinnej látky, ktoré je spôsobilé ovplyvniť psychiku jedinca, či už v zmysle útlmu alebo excitácie. Pojem „obvykle“ nemožno vykladať subjektívne vo vzťahu ku konkrétnemu konzumentovi drogy, ale všeobecne vo vzťahu ku konkrétnej droge.⁶ V prípade ak ide o množstvo drogy, ktoré je obvyklým spôsobom aplikovateľné avšak množstvo menšie než z hmotnostného hľadiska zodpovedajúceho obvyklej jednorazovej dávke, je trestná pokiaľ je droga vzhľadom na množstvo účinnej látky obsiahnutej v celkovom množstve zaisteného materiálu spôsobilá nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie a rozpoznávacie schopnosti, sociálne správanie.⁷ Obvyklé jednorazové dávky v praxi určuje Kriminálny a expertízny ústav Policajného zboru v Bratislave, ktorý spravidla nikdy neurčí presný počet dávok ale určí množstevné rozpätie od možného zisteného minima do možného zisteného maxima. Pri kvalifikovaní skutku je pri takomto rozpätí nutné prihliadať na takto určené minimum z ktorého je potrebné vychádzať aj s poukazom na zásadu trestného konania *in dubio pro reo*.

Dôvodom novely zákona bolo práve zníženie drakonických trestov ukladaných súdmi za drogu rodu Cannabis. Z uvedeného dôvodu po novom došlo k vylúčeniu držania drogy rodu Cannabis na dve základné skutkové podstaty. Droga rodu Cannabis patrí podľa zákona č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch do I. skupiny omamných látok. V ďalších dvoch skutkových podstatách nedošlo k zmene trestnej sadzby, ktorú je možné uložiť, pričom uvedené skutkové podstaty sa aplikujú v prípade ak sa jedná o drogu odlišnú od drogy rodu Cannabis. Za drogu je možné považovať iba látku ktorá je zaradená do zoznamu omamných a psychotropných látok, pričom uvedený zoznam tvorí prílohu vyššie uvedeného zákona č. 139/1998 Z. z. V prípade ak sa určitá látka v uvedenom zozname nenachádza, nedošlo k naplneniu skutkovej podstaty drogových trestných činov.

Ustanovenie § 172 Trestného zákona

V uvedenom ustanovení sa nachádzajú tri základné skutkové podstaty a päť kvalifikovaných skutkových podstatí, pričom s drogu rodu Cannabis súvisia dve základné skutkové podstaty a štyri kvalifikované.

Skutková podstata odseku 1 sa vzťahuje výlučne na drogu rodu Cannabis, pričom pod uvedenú skutkovú podstatu je nutné podriaďiť držbu drogy, ktorá už nespadá pod ustanovenie § 171 Trestného zákona. Teda buď páchatel' drogu neprechováva pre vlastnú potrebu alebo v množstve, ktoré už nie je možné považovať za prechovávanie pre vlastnú potrebu. Kvalifikovaná skutková podstata je odsek 2, kde objektívna stránka vyžaduje už predchádzajúce odsúdenie páchatel'a za čin uvedený v odseku 1. Skutková podstata odseku 1 bola vytvorená až novelou, pričom došlo k vylúčeniu z pôvodnej existujúcej skutkovej podstaty. Tu podotýkame, že kvalifikovanú skutkovú podstatu v odseku 2 je možné použiť i na prípady, pred nadobudnutím účinnosti novely, kedy páchatel' už bol aspoň raz odsúdený za trestný čin spáchaný podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona (účinného do 01.05.2022), pričom však je tu nutné skúmať to či základ predošlého odsúdenia tvorila držba drogy rodu Cannabis, v prípade ak to bola iná droga tak kvalifikácia podľa § 172 ods. 1, ods. 2 Trestného zákona v znení novely neprihádza do úvahy. Je nutné tiež brať na zreteľ skutočnosť, či predošlé odsúdenie páchatel'a nebolo zahladené, nakoľko v prípade zahľadania je nutné podľa § 93 ods. 1 Trestného zákona hľadiť na páchatel'a

⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tdo 83/2018, zo dňa 20.03.2019 (R 22/2019)

⁷ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 53/2016, zo dňa 25.04.2017 (R 74/2017)

tak ako keby nebol odsúdený. Máme za to, že právna kvalifikácia v prípade prechovávaní drogy rodu Cannabis súčasne s inou drogou, spôsobom, ktorý nemožno podriaadiť pod ustanovenie § 171 Trestného zákona je obdobná ako sme načrtli v predchádzajúcej časti pri prechovávaní pre vlastnú potrebu, teda ide o jednočinný súbeh.

Ďalšou základnou skutkovou podstatou je odsek 4, ktorý už v objektívnej stránke nerozlišuje medzi drogou rodu Cannabis a inou drogou. V uvedenom odseku už nedošlo k zmene výšky trestu odňatia slobody, ktorý je možné súdom uložiť. V danom prípade objektívna stránka vyžaduje aktívne konanie páchatel'a vo forme buď výroby, dovozu, vývozu, prevozu, v daní prepravy, kúpi, predaja, výmeny, zadováženia. Tu je nutné podotknúť, že samotné pestovanie rastliny rodu Cannabis nenapĺňa zákonné znenie „vyrobí“, nakoľko ešte k výrobe nedošlo, v takomto prípade samotná rastlina nespĺňa podmienku omamnej látky vo vzťahu k jej účinkom. V takomto prípade vypestovanie takých rastlín, ktoré slúžia na nedovolenú výrobu látok, je zabezpečením predmetu určeného na nedovolenú výrobu omamnej látky, ak samotná rastlina nie je takou látkou.⁸

Logicky je možné odvodiť, že páchatelia trestného činu podľa § 171 Trestného zákona, drogu museli pre seba zadovážiť jednou z foriem uvedených v § 172 odsek 4 Trestného zákona, nakoľko však ako sme už uviedli ustanovenia § 171 Trestného zákona sú privilegovanými skutkovými podstatami k § 172 Trestného zákona, pôvod drogy orgán činný v trestnom konaní v rámci procesu neskúma, čo však nevylučuje operatívny prieskum, za účelom odhalenia pôvodcov prípadných dílerov drogy.

Ustanovenie § 173 Trestného zákona

V uvedenom ustanovení sa nachádza jedna základná skutková podstata a tri na ňu nadväzujúce kvalifikované skutkové podstaty. Uvedené ustanovenie nepostihuje samotnú držbu, prípadne iné aktívne konania páchatel'a s drogou ale sa zameriava na predmety, ktoré sú určené na výrobu drogy. Uvedenými predmetmi môžu byť predmety, špeciálne upravené alebo vyrobené na výrobu drogy ale i aj bežné voľne dostupné predmety, ktoré páchatel' použil za účelom výroby drogy. Pokiaľ páchatel' koná spôsobom uvedeným v § 173 Trestného zákona ale s úmyslom omamné látky, psychotropné látky, jedy alebo prekurzory vyrábať alebo s týmito látkami následne aj nakladať podľa § 172 Trestného zákona, je ustanovenie § 173 Trestného zákona vo vzťahu k § 172 Trestného zákona ustanovením subsidiárnym a ich vzájomný jednočinný súbeh je vylúčený. Ustanovenie § 173 Trestného zákona len dopĺňa ochranu, ktorú poskytuje tzv. primárne ustanovenie, ktorým je § 172 Trestného zákona, a to postihovaním konania typovo menej závažného, t.j. konania, ktoré ešte priamo nie je výrobou, držbou resp. inou dispozíciou s takouto látkou, ale vytvára predpoklady k takémuto konaniu.⁹ Tu je nutné podotknúť, že prechovávanie predmetu určeného na výrobu drogy je trvácim trestným činom, ktorý trvá až do akéhokoľvek spôsobu odstránenia predmetu z dispozície páchatel'a. Teda podľa nášho názoru prechovávanie predmetu môže trvať aj počas výroby drogy (samozrejme iba v prípade ak predmet sa výrobou nespotrebuje), vzhľadom na to je nutné potom naformulovať i prípadnú skutkovú vetu, pričom do úvahy by prichádzal viacčinný súbeh s trestným činom podľa § 172 Trestného zákona.

Ako už bolo uvedené, rastlinu rodu Conopa, ak neobsahuje látky, ktoré sú schopné ovplyvniť psychiku človeka a semená uvedenej rastliny, je nutné tiež považovať za predmet určený na výrobu drogy.

Novelou uvedeného ustanovenia došlo iba k odstráneniu spodnej hranici trestnej sadzby, ktorú je možné uložiť za tento trestný čin, nedošlo k novelizácii samotného znenia skutkovej podstaty.

⁸ČENTĚŠ, J. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-096-6, str. 362

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 32/2011 zo dňa 25.10.2011(R 4/2013)

Ustanovenie § 40a Trestného zákona

Novelou Trestného zákona došlo k zakotveniu nového inštitútu v samotnom Trestnom zákone a to k podmiennečnému upusteniu od potrestania, ktorý môže uložiť jedine súd a to iba za spáchanie trestného činu podľa § 171 ods. 1 a ods. 2 Trestného zákona, teda iba páchatelom, ktorý prechovávali drogu rodu Cannabis pre vlastnú spotrebu. V uvedenom prípade súd môže podmiennečne odložiť trest páchatelovi iba ak s tým samotný páchatel súhlasí. Súd má možnosť, ale nie povinnosť, na základe osobitosti prípadu či podmiennečne upustiť od potrestania. Po tom ako páchatel dodržal podmienky ochranného liečenia po uplynutí skúšobnej doby, ktorá môže byť uložená až na dva roky, súd vysloví že sa osvedčil. Tu je nutné uviesť, že skúšobná doba by mala trvať aspoň toľko, koľko trvá samotné ochranné liečenie na to aby súd mohol skúmať či páchatel podmienky ochranného liečenia dodržal. Zákonodarca zakotvil aj páku na to, keby bol súd nečinný pri stanovení osvedčenia prípadne neosvedčenia páchatela, pričom v prípade bez toho, že by na tom mal páchatel vinu súd do roka od uplynutia skúšobnej lehoty neurobí vyhlásenie o osvedčení alebo neosvedčení má sa za to, že páchatel sa osvedčil. Osvedčením páchatela sa na neho hľadí ako keby nebol odsúdený.

Záver

Je možné rozsiahlo diskutovať, či zmiernenie trestov za drogu rodu Cannabis bolo správnym rozhodnutím zákonodarcu. Podľa nášho názoru však ide o nešťastnú novelu. Zákonodarca neexkulpoval páchatelov drogovej trestnej činnosti spáchaných drogou rodu Cannabis, iba znížil trestné sadzby. Z uvedeného je možné vidieť, že samotný zákonodarca nesúhlasí s legalizáciou drogy rodu Cannabis. Vzhľadom na vzor iných krajín však znížil tresty, ktoré môžu byť uložené súdmi. Podľa nášho názoru aj droga rodu Cannabis je rovnako nebezpečná ako iné drogy, nakoľko síce možno nespôsobí také fyziologické zmeny avšak dlhodobé používanie uvedenej drogy, môže mať za následok, že užívateľ vyskúša aj inú drogu, ktorú následne bude užívať i ďalej. Mnohí potencionalny páchatelia by mohli byť odradený práve výškou trestnej sadzby od spáchania drogového trestného činu. Máme zato, že z dôvodu novely, stráca Trestný zákon vzhľadom k tomuto trestnému činu svoj preventívny účinok. Súhlasíme s tým, že zákonodarca nezmiernil prísne trestné sadzby za tie najnebezpečnejšie formy drogových trestných činov spáchaných i drogou rodu Cannabis a to konania, ktoré majú za následok umožniť držbu a uvedenie drogy do obehu. Teda máme na mysli výrobu a činnosti spojené s obchodovaním s drogou.

Zákonodarcom novo vytvorený inštitút podmiennečného upustenia od potrestania nepochybne má význam v boji proti užívateľom marihuany. Tento význam spočíva najmä v ochrannom liečení, ktorý však nemusí byť účinný pri všetkých páchateloch. Mnohí páchatelia po liečení sa vrátia k droge rodu Cannabis, avšak i to percento páchatelov, ktorí po uvedenom liečení sa nevrátia k žiadnej droge je možné považovať za veľký úspech. Uvedení ľudia mnohých prípadoch sa začlenia ako plnohodnotný členovia spoločnosti.

Zoznam bibliografických odkazov:

Dôvodová správa k zákonu č. 105/2022 Z. z. dostupné na [online.]: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=8563>

ČENTĚŠ, J. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-096-6

Ivor, J. Polák, P. Záhora, P. 2021. Trestné právo hmotné II. Osobitná časť. 2. vydanie. Bratislava: Woltes Kluwer SR s.r.o. ISBN: 978-80-571-0409-4

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 32/2011 zo dňa 25.10.2011(R 4/2013)

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tdo 83/2018, zo dňa 20.03.2019 (R 22/2019)

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 53/2016, zo dňa 25.04.2017 (R 74/2017)

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Kontaktné údaje:

JUDr. Attila Fodor,
Okresné riaditeľstvo Policajného zboru v Dunajskej Strede
Odbor kriminálnej polície
1. oddelenie vyšetrovania
Múzejná 231/6, Dunajská Streda
attila.fodor@minv.sk, afodor@student.umb.sk

TRESTNÁ ČINNOSŤ PÁCHANÁ V LESNOM HOSPODÁRSTVE

Mgr. Michaela KIŠŠOVÁ, PhD.

Katedra kriminológie

Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

V príspevku sa autorka zameriava na trestnú činnosť, ktorá sa dotýka najmä nelegálnej ťažby dreva, krádeže dreva a nezákonného odlesňovania území. Autorka poukáže na mechanizmus nelegálnej ťažby dreva a charakterizuje trestné správanie v prípade odlesňovania území. Zároveň sa zameria na viaceré príčinné faktory, ktoré podporujú takúto trestnú činnosť a vymedzí trestné činy súvisiace s trestnou činnosťou páchanou v lesnom hospodárstve.

Kľúčové slová

lesná kriminalita, nelegálna ťažba dreva, legalizácia nezákonne získaného dreva, odlesňovanie území

Annotation

In this article, the author focuses on criminal activities that primarily involve illegal logging, theft of wood, and illegal deforestation. The author points out the mechanism of illegal logging and characterizes the criminal behavior in the case of deforestation. At the same time, the article focuses on several causal factors that promote such criminal activities and defines criminal offenses related to criminal activities committed in forestry.

Keywords

Forest crime, illegal logging, log laundering, deforestation of territories

Úvod

Environmentálna kriminalita je špecifickým druhom kriminality, ktorý v sebe zahŕňa všetky spôsoby páchania trestných činov proti životnému prostrediu, ako celku alebo proti niektorej z jeho častí. Podľa Interpolu a Programu OSN pre životné prostredie „*pripadá na trestnú činnosť proti životnému prostrediu po obchodovaní s drogami, obchodovaním s ľuďmi a falšovaním, štvrtý najväčší podiel spomedzi všetkých druhov trestných činností na svete, pričom jej rast predstavuje 5 % až 7 % ročne.*“¹ Následne môžeme povedať, že trestná činnosť v lesnom hospodárstve predstavuje jeden z najvyšších podielov na páchanej environmentálnej kriminalite, pričom sa odhaduje na úrovni od 51 do 152 miliárd USD za rok.²

Na základe uvedeného môžeme povedať, že trestná činnosť v oblasti lesného hospodárstva vytvára značnú časť nelegálnych finančných prostriedkov v tejto oblasti a vyznačuje sa pomerne vysokou mierou latencie.

Kladieme si otázku „*aké konania sú zahrnuté do trestnej činnosti v oblasti lesného hospodárstva?*“ Pri analýze tejto otázky sme zistili, že existujú tri definície tohto pojmu. Prvú definíciu charakterizuje Interpol a poukazuje na to, že „*protiprávne konanie v lesnom hospodárstve*“ je *zastrešujúcim pojmom na označenie protiprávnej činnosti (vykonávanej v rozpore s vnútroštátnym alebo medzinárodným právom) v oblasti lesného hospodárstva, ktorá pokrýva celý dodávateľský reťazec – od ťažby (nelegálnej ťažby) a prepravy dreva až po jeho spracovanie a predaj, obchodovanie s ním, jeho dovoz a vývoz. Vzťahuje sa tiež k protiprávnemu konaniu, ktoré uľahčuje takúto činnosť, vrátane podvodov s dokladmi, korupcie a legalizácie príjmov z trestnej činnosti*“.³

¹ EURÓPSKA KOMISIA, 2021. *Oznámenie Komisie Európskeho parlamentu a Rade o zintenzívnení boja proti environmentálnym trestným činom.* [online]. [cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0814&from=DE>.

² WWF, 2021. *Eu forest crime initiative: eu summary of the gap analysis*, s. 7. [online]. [cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-EU-GAP-Analysis.pdf>.

³ WWF. 2020. *Iniciatíva EÚ na boj proti trestnej činnosti v lesnom hospodárstve.* [online]. [cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/gap_analysis_sk_final.pdf.

Druhú definíciu vypracovali viacerí odborníci, ktorí do „lesnej“ trestnej činnosti zaraďujú nelegálne aktivity ako napríklad nelegálnu ťažbu dreva, odlesňovanie na účely rozvoja poľnohospodárstva a krádeže dreva.

Tretiu definíciu vymedzujú niektorí autori a nazerajú na „lesnú“ trestnú činnosť zo širšieho hľadiska. Z čoho vyplýva, že k predchádzajúcim trestným činom dopĺňujú aj ďalšie trestné činy ako sú napríklad nezákonné využívanie vysokohodnotných ohrozených drevín (uvedených v Prílohách CITES⁴), nezákonnú ťažbu dreva na rezivo, stavebný materiál a nábytok, nezákonnú ťažbu dreva spojená s legalizáciou príjmov z trestnej činnosti prostredníctvom plantážnych a poľnohospodárskych spoločností na dodávku celulózy do papierenského priemyslu, využívanie značne neregulovaného obchodu s drevným palivom a drevným uhlím na utajenie nezákonnej ťažby dreva.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že problematika „lesnej“ trestnej činnosti je značne široká a v predmetnom príspevku sa prikláňame k druhej vymedzenej definícii. Následne poukážeme na konania, ktoré sú páchané v oblasti nelegálnej ťažby dreva, krádeže dreva a nezákonného odlesňovania území. Podľa nášho názoru sa tieto konania vzájomne prelínajú vo viacerých znakoch a to nielen v spôsobenej značnej škode, ale aj v špecifických spôsoboch páchania daných nelegálnych aktivít a v neposlednej miere aj v spôsobených následkoch na obetiam týchto nelegálnych činností.

Nezákonná ťažba dreva a legalizácia nezákonnej ťažby dreva

Nezákonná ťažba dreva predstavuje 10 - 30 % celkovej ťažby dreva na svete, pričom niektoré odhady konštatujú, že ide o vyššie hodnoty a to konkrétne 20 - 50 %.⁵ Avšak niektoré štúdie poukazujú na to, že rozsah nelegálnej ťažby dreva je oveľa vyšší a to iba odhadované množstvo nelegálne vyťaženého dreva predstavuje od 50 do 90 % objemu celého lesného hospodárstva v kľúčových producentických tropických krajinách a 15 až 30 % celosvetovo.⁶

Nelegálna ťažba dreva negatívne pôsobí a ohrozuje viaceré oblasti života či už z ekonomického, environmentálneho či sociálneho hľadiska.

Z ekonomického hľadiska má nezákonná ťažba dreva za následok stratu príjmov a ušlý zisk, ktorý mohol vzniknúť z legálnej ťažby dreva. V prípadoch, keď sú stromy vyrúbané bez príslušných povolení a nelegálne prepravované do zahraničia, vlády predmetných krajín a štáty strácajú finančné prostriedky, ktoré mohli získať pri legálnom obchode a preprave dreva napríklad vo forme daní a ciel. Taktiež takéto nelegálne správanie podporuje aj nespravodlivú hospodársku súťaž medzi drevárskymi spoločnosťami, z dôvodu, že spoločnosti, ktoré sa správajú nezákonne môžu poraziť svojich konkurentov, ktorí dodržiavajú legislatívne normy. Zároveň sú na drevárskom trhu deformované ceny dreva a často nedovoľujú aby bolo investované do formálneho a legálneho lesníckeho sektora.

Z environmentálneho hľadiska je nelegálna ťažba dreva spojená s odlesňovaním území a zmenou klímy. Taktiež prispieva k postupnej strate či až k eliminácii biodiverzity, čo sa prejavuje

⁴ Dohovor CITES upravuje medzinárodný obchod s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín. V rámci jednotlivých Príloh CITES sú uvedené druhy voľne žijúcich živočíchov a rastlín, ktoré podliehajú regulácii obchodu s nimi. Konkrétne tri Prílohy CITES upravujú jednotlivé druhy stromov a obchodovanie s ich produktmi, ktoré podliehajú regulácii.

⁵ WWF, 2021. *Eu forest crime initiative: eu summary of the gap analysis*, s. 7. [online]. [cit.2023-01-09]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-EU-GAP-Analysis.pdf>.

⁶ NELLEMANN, C., INTERPOL 2012. *Environmental Crime Programme (eds). Green Carbon, Black Trade: Illegal Logging, Tax Fraud and Laundering in the Worlds Tropical Forests*. [online]. [cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/profile/Christian-Nellemann/publication/304215746_Green_carbon_black_trade_A_UNEP-INTERPOL_rapid_response_assessment/links/5769a4f608ae2d7145ba851b/Green-carbon-black-trade-A-UNEP-INTERPOL-rapid-response-assessment.pdf.

v prípadoch nadmerného ťaženia niektorých druhov stromov. V súčasnosti sa to prejavuje napríklad v Indonézii, kde bola vysoká miera ťaženia mahagónu či tropického cédra. V prípade nelegálnej ťažby dreva sa objavujú aj ponechávané stopy po zjavnom a neodbornom ničení stromov, čo spôsobuje následné poškodenie lesa či jeho častí.⁷

Zo sociálneho hľadiska je nelegálna ťažba dreva spojená s konfliktmi o pôdu a o základné zdroje. Taktiež toto páchanie negatívne ovplyvňuje aj postavenie domorodého obyvateľstva a to či už v zmysle straty postavenia v spoločnosti alebo straty živobytia najmä obyvateľov v chudobných regiónoch po ekonomickej stránke, ale bohatých na drevnú hmotu⁸. Nezákonná ťažba dreva ovplyvňuje lesy v mnohých častiach sveta. Avšak lesy v tropických oblastiach sa bežne považujú za kľúčový cieľ a to z dôvodu, že mnoho druhov tropického dreva, ako je napríklad mahagón, tík, ružové drevo či eben, majú vyššiu obchodnú hodnotu. Okrem tejto hodnoty predstavujú tieto drevné hmoty aj určitú kultúrnu hodnotu a v neposlednej miere sa vyznačujú aj jedinečnými fyzikálnymi a chemickými vlastnosťami akými sú napríklad farba, textúra alebo aj trvanlivosť či odolnosť dreva. Práve vyššia hodnota dreva zvyšuje aj stimuly pre nelegálnu komerčnú ťažbu a obchod s týmto drevom.⁹ V tomto ohľade sú najviac ohrození obyvatelia žijúci v regiónoch, v ktorých sa vyskytuje veľké množstvo ohrozených stromov s vysokým dopytom ako napríklad v západnej, strednej, východnej a južnej Afrike.¹⁰

Zároveň nelegálna ťažba dreva môže vyplývať aj z celkového spoločenského prostredia, v ktorom je vysoká miera tolerancie nezákonnosti a zároveň sú podporované aj iné nezákonné činnosti ako napríklad pytliactvo, nelegálny obchod s voľne žijúcimi živočíchmi, obchodovanie so zbraňami a pod.¹¹

Páchanie nelegálnej ťažby dreva a legalizácie nezákonne získaného dreva predstavuje špecifický spôsob páchania, ktorý je rozšírení vo všetkých krajinách vo väčšej či menšej miere a prejavuje sa najmä v piatich fázach.

Prvou fázou je povolenie na ťažbu dreva, ktoré je možné získať nezákonne to napríklad podvodom, úplatkom či kybernetickým podvodom a pod.

Nasleduje druhá fáza, ktorou je ťažba dreva a prebieha buď bez povolenia, alebo v chránených oblastiach, prípadne aj nad rámec vydaného povolenia či koncesie.

Tretou fázou je doprava dreva, ktorá sa realizuje bez povolenia alebo opakovaným použitím povolenia na iné druhy dreva, prípadne aj prostredníctvom úplatku a korupcie úradníkov na zaistenie prechodu cez kontrolované úseky a body.

Štvrtou fázou je spracovanie dreva, ktoré prebieha miešaním legálne a nelegálne vyťaženého dreva, prípadne aj nesprávnym deklarováním množstva dreva, ktoré vstupuje do spracovateľského závodu alebo nesprávne deklarovanie využiteľnosti dreva t.j. kvality dreva.

Piatou fázou je vývoz dreva či už vnútroštátny alebo cezhraničný, pri ktorom sú uvádzané nesprávne alebo nepravdivé informácie o dreve, alebo chýbajúce osvedčenia či ich falšovanie. Taktiež sa využíva aj opätovné použitie vydaných predchádzajúcich povolení na vývoz dreva (viď obrázok 1).

⁷ PIABUO, S.M., MINANG, P.A., TIEGUHONG, C.J. et al. *Illegal logging, governance effectiveness and carbon dioxide emission in the timber-producing countries of Congo Basin and Asia*. In: *Environ Dev Sustain* **23**, 14176–14196 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01257-8>.

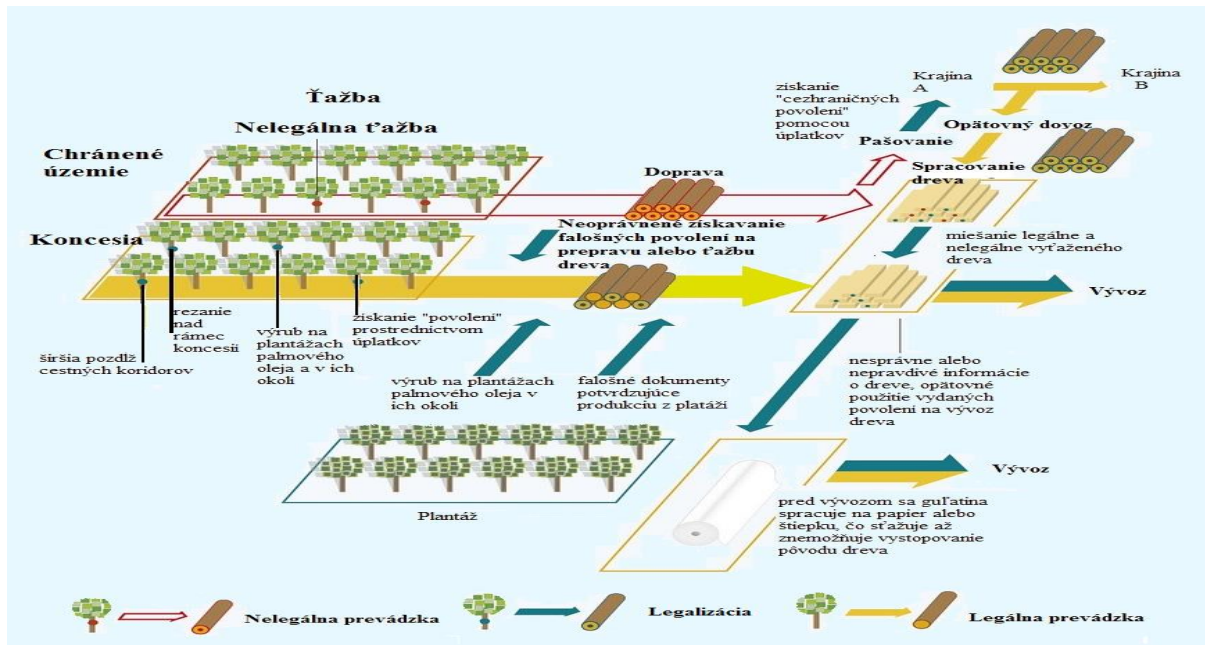
⁸ Global Forest Resources Assessment z roku 2020 uvádza, že Afrika mala v rokoch 2010 - 2020 najväčšiu ročnú mieru čistej straty lesov na úrovni 3,9 milióna hektárov. Nasledovala Južná Amerika s čistou stratou lesov na úrovni 2,6 milióna hektárov.

⁹ BÖSCH, M. 2021. *Institutional quality, economic development and illegal logging: a quantitative cross-national analysis*. In: *Eur J Forest Res* **140**, 1049–1064 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10342-021-01382-z>.

¹⁰ KIOKO, E., M. *Forest Crime in Afrika: Actors, Markets and Complexities*. [online]. [cit.2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://brill.com/display/book/9789004471641/BP000021.xml?language=en>.

¹¹ BÖSCH, M. 2021. *Institutional quality, economic development and illegal logging: a quantitative cross-national analysis*. In: *Eur J Forest Res* **140**, 1049–1064 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10342-021-01382-z>.

Obrázok 1 - Mechanizmus nezákonnej ťažby dreva a legalizácia nelegálneho dreva

Zdroj: vlastné spracovanie¹².

Na predchádzajúce fázy plynule nadväzuje šiesta fáza až ôsma fáza, ktoré predstavujú spôsoby páchania obchodovania s nelegálne vytáženým drevom.

Šiestou fázou je dovoz dreva, pri ktorom sú nesprávne deklarované informácie o pôvode dreva, druhu dreva, množstve dreva, prípadne aj chýbajúce osvedčenia či licencie. V poslednom rade to môžu byť aj nedostatky v povoleniach.

Siedmou fázou je vnútorný obchod s drevom, pri ktorom sú využívané legislatívne medzery v medzinárodných a národných nariadeniach či predpisoch.

Ôsmou fázou je predaj dreva, ktorý sa uskutočňuje bez osvedčení alebo s falšovanými osvedčeniami¹³.

Celkovo týchto osem fáz predstavuje dodávateľský reťazec a trestné činy v lesnom hospodárstve páchané či už na národnej, alebo aj na medzinárodnej úrovni. Avšak nedávne štúdie poukázali na to, že väčšina nelegálne vytáženého dreva sa spotrebúva na domácich trhoch a nevstupuje do medzinárodného obchodu. Autori poukazujú aj na to, že producentské krajiny musia zaviesť opatrenia, ktoré podporujú spotrebu zákonne získaného dreva na domácich trhoch a zároveň by mali vo vyššej miere preskúmať v jednotlivých fázach mechanizmus nezákonnej ťažby dreva a legálnosti vytáženého dreva. Najmä týmto ohrozené krajiny by sa mali pri zavádzaných opatreniach a sankciách zameriavať nielen na veľkoproducentov dreva, ale aj na drobných producentov dreva v daných regiónoch.¹⁴

Na základe uvedeného popisu jednotlivých fáz nelegálnej ťažby dreva a jeho legalizovania, môžeme konštatovať, že nelegálnou ťažbou dreva sa rozumie ťaženie dreva, jeho preprava a obchodovanie s ním v rozpore s platnou legislatívou, ktorá sa zaoberá zákonným právom na ťažbu dreva, daňami a poplatkami, právami tretích osôb a obchodovaním s drevom na medzinárodnej alebo vnútroštátnej úrovni.

V prípade páchania uvedených trestných činov môžeme vidieť viaceré príčinné faktory, ktoré podporujú toto páchanie, ako sú napríklad využívané medzery týkajúce sa pôvodu dreva

¹² ILLEGAL LOGGING AND LOD LAUNDERING. [online]. [cit.2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://www.grida.no/resources/8014>.

¹³ WWF, 2021. *Odporúčania na zlepšenie presadzovania práva v súvislosti s trestnou činnosťou v lesnom hospodárstve*, s. 12-13. [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_forest_crime_recommendation_v05_sk_final_web.pdf.

¹⁴ HOARE, A. 2015. *Tackling Illegal Logging and the Related Trade What Progress and Where Next*, s. 58.

potrebné na certifikáciu, alebo vyhlásenia o pôvode z exportnej spracovateľskej zóny. V prípade týchto listín sa colníci a inšpektori pily opierajú o dokumentáciu, ktorá je priložená. Avšak ak je certifikát raz videný na kontrolovanom bode, nie je potrebné jeho ďalšie overovanie platnosti. V tejto oblasti vzniká medzera, ktorá podporuje páchanie korupcie pri kontrole danej dokumentácie, napríklad v prípade odhalenia, že predkladané certifikáty sú falošné, alebo pozmenené.

Tieto činitele sú podporené aj medzerami v legislatívnej oblasti a v politickej oblasti na národnej ako aj na medzinárodnej úrovni. K takýmto medzerám môžeme zaradiť aj nedostatočne upravené nakladanie s drevom. Napríklad v súčasnosti sú stanovené obmedzenia v prípade lovu divokých zvierat vo východnej Afrike, ale neexistujú takéto obmedzenia stanovené na lesné zdroje.

Taktiež aj nízke trestnoprávne sankcie v porovnaní s inými trestnými činmi podporujú páchanie trestných činov v oblasti lesného hospodárstva a aj nízka miera kontroly pri monitorovaní obrovských lesných plôch.

Zároveň aj ekonomické faktory zohrávajú výraznú úlohu najmä v prípade motivácie miestnych obyvateľov k páchaniu takýchto činov, ktorá často neúmerne rastie vzhľadom k ich nepriaznivej ekonomickej situácii, ako aj k celkovo vysokej nezamestnanosti mladých ľudí v daných regiónoch.

Ďalším faktorom, ktorý zvyšuje pravdepodobnosť páchania nelegálnej ťažby dreva je chudoba. Vysvetľuje to skutočnosť, že v krajinách s nízkymi príjmami sa ľudia častejšie zameriavajú na ťažobné (t. j. spotrebné) hodnoty lesov ako na neťažobné a konzervačné hodnoty. Z tohto dôvodu je zvýšený predpoklad toho, že ľudia v chudobnejších krajinách budú tolerantnejší alebo budú schvaľovať nezákonnú ťažbu dreva ako ľudia v bohatších krajinách. Na základe tohto sa konštatuje, že úroveň bohatstva národa negatívne súvisí aj s nelegálnou ťažbou dreva.

Predpokladá sa, že ďalším negatívnym faktorom je globalizácia, ktorá vedie krajiny k novým perspektívam vývozu na trhy, ktoré nie sú citlivé na životné prostredie a požadujú drevo bez ohľadu na to, že by podrobnejšie skúmali či bolo alebo nebolo drevo legálne vyťažené.¹⁵

V Slovenskej republike v oblasti nezákonnej ťažby dreva a legalizácie nezákonnej ťažby dreva existujú viaceré príčinné faktory, ktoré rozdielne pôsobia v jednotlivých oblastiach. V oblasti colníc a hraničných priechodov sú to príčinné faktory zamerané napríklad na nedostatočný počet pracovníkov, nevyhovujúci tok informácií medzi organizáciami či nevyhovujúce vedomosti a skúsenosti.¹⁶ V Bulharsku sa v tejto oblasti vyskytuje aj nedostatok kapacity pre dodržiavanie predpisov CITES, korupcia a nedostatok školení či slabé ovládanie.¹⁷ Napríklad v porovnaní s Belgickom v tejto oblasti poukazujú aj na faktory akými je analýza rizík pri dovoze dreva v zmysle nedostatočnej spoľahlivosti na údaje uvádzané na prepravovanom dreve (napríklad odosielateľ či druh dreva) či ťažkosti pri odbere vzoriek a náklady na laboratórne testovanie za účelom identifikácie druhov dreva.¹⁸

V oblasti lesov sa vyskytujú faktory týkajúce sa napríklad problematických politických nominácií pri volení zástupcov kontrolných orgánov, úzkeho prepojenia okresných úradov s politickou mocou, nízkych finančných zdrojov (plat, nedostatok vybavenia), motivácie

¹⁵ BÖSCH, M. 2021. *Institutional quality, economic development and illegal logging: a quantitative cross-national analysis*. In: *Eur J Forest Res* 140, 1049–1064 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10342-021-01382-z>.

¹⁶ WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Slovakia*, s. 49. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Slovakia-GAP-Analysis.pdf>.

¹⁷ WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Bulgaria*, s. 47. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

¹⁸ WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Belgium*, s. 37. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

zamestnancov, neprítomnosti nezávislej kontrolnej organizácie v lesníctve, absencia centrálného systému evidencie a ťažby dreva, či výsledky kontrol lesných úradov sú slabé na to, aby boli dostatočné na presadzovanie práva.¹⁹ V porovnaní s Rumunskom v tejto oblasti za príčinné faktory považujú nadmernú reguláciu, veľkú mieru byrokracie brániacej efektívnej kontrole v tejto oblasti, nedostatok odborných znalostí technického personálu či existencia spoluúčasti zamestnancov, vlastníkov lesov a policajných zložiek pri páchaní trestných činov súvisiacich s lesným hospodárstvom.²⁰ V Bulharsku sa popri týchto faktoroch vyskytujú aj faktory dotýkajúce sa nedostatku národnej inventarizácie lesov, netransparentné obstarávanie systému rozvoja lesného hospodárstva, neefektívny systém označovania stromov na výrub a pod.²¹

Jednotlivé vymedzené faktory so sebou súvisia a často priamo či nepriamo podporujú aj ďalšie kriminálne aktivity, akými je napríklad korupcia či vznik ozbrojených konfliktov, ktoré súvisia s nezákonnou ťažbou dreva.

Korupcia sa v tejto oblasti prejavuje či už vo verejnom sektore alebo v súkromnom sektore. Vo verejnom sektore vychádza najavo najmä v prípadoch korupcie verejných činiteľov, ktorí presadzujú právo či prípadné politické zasahovanie do verejnej správy vo forme politickej nominácie zástupcov do kontrolných orgánov. Zároveň sa korupcia v tomto sektore môže prejavovať aj v nechote odhaľovať a vyšetrovať spáchané trestné činy súvisiace s mechanizmom nezákonnej ťažby dreva.

V súkromnom sektore je korupcia v tejto oblasti prítomná napríklad v jednotlivých drevárskych spoločnostiach a to pri výberovom konaní na pozície zamestnancov, ktoré neprebíha transparentných spôsobom. V prípade týchto aktivít môžeme povedať, že korupcia a nezákonná ťažba dreva sú vzájomne prepojené javy, pri ktorých sa ich sila navzájom zosilňuje.²² Tieto nelegálne aktivity zároveň ohrozujú aj riadne fungovanie legálnych trhov a legálneho podnikania.

V poslednom období rokov je zapojenie skupín organizovanej kriminality do nelegálnej ťažby dreva a predaja výrobkov z neho čoraz sofistikovanejšie a organizovanejšie. Zároveň tieto skupiny „na utajenie využívajú medzinárodnú sieť kvázi legitímnych podnikov a podnikových štruktúr, čo v sebe integruje aj kreatívne účtovníctvo na legalizáciu príjmov z trestnej činnosti alebo tajné dohody s vysokými štátnymi úradníkmi.“²³

Páchatelia nezákonné príjmy z lesnej trestnej činnosti využívajú aj na financovanie ďalších nelegálnych aktivít. Jednou z nich je obchodovanie s drogami a to vo forme predaja a obchodovania s nelegálnym drevom a predaja a obchodovania s nelegálnymi psychoaktívnymi látkami. Na dané prepojenie poukázal aj publikovaný výskum, ktorý bol realizovaný v novembri 2021 v amazonských pralesoch. Výskum sa zamerl na jednotlivé organizované skupiny, ktoré súbežne páchali environmentálnu a drogovú kriminalitu. Výskumníci zistili, že drogy, najmä kokaín a marihuana, sa pašujú po tých istých lesných cestách ako nelegálne vyťažené drevo a zlato, ktoré sú spoločne prepravované do Európy, prípadne aj na iné zámorské trhy.

¹⁹ WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Slovakia*, s. 49. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Slovakia-GAP-Analysis.pdf>.

²⁰ WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Romania*, s. 51. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

²¹ WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Bulgaria*, s. 47. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

²² WWF, 2021. *Eu forest crime initiative: eu summary of the gap analysis*, s. 11. [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-EU-GAP-Analysis.pdf>.

²³ WWF, 2021. *Eu forest crime initiative: eu summary of the gap analysis*, s. 7. [online]. [cit. 2023-01-09]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-EU-GAP-Analysis.pdf>.

Veľké drogové operácie sú čoraz častejšie prekrývané nelegálnymi aktivitami, ktoré zahŕňajú ťažbu zlata a mangánu. Tieto sú spojené s legalizáciou príjmov s trestnej činnosti a daňovými trestnými činmi či inými finančnými trestnými činmi. Drevo je podľa Colaresa jedným z kľúčových zdrojov používaných na maskovanie zásielok psychoaktívnych látok do Európy. V roku 2021 civilná polícia v Pará zhabala približne 120 kilogramov kokaínu uloženého v kontajneroch s drevom, ktoré boli určené do niekoľkých európskych krajín. Z danej výskumnej štúdie vyplýva, že po celé desaťročia sa obchodníci s drogami spoliehali na fiktívne spoločnosti pri legalizácii nelegálnych finančných prostriedkov, ktoré prinášali výrazný finančný zisk a v súčasnosti ten istý model umožňuje obchodníkom s drevom skrývať svoje vlastné operácie za legálne a zákonné.²⁴

V rámci predchádzania a eliminácie páchania nelegálnej ťažby dreva vo svete je potrebné narušenie jednotlivých fáz mechanizmu nezákonnej ťažby dreva a to aj prostredníctvom medzinárodných operácií viacerých orgánov a organizácií. V súčasnosti môžeme vidieť viaceré operácie Interpolu zamerané práve na tento nelegálny obchod. Napríklad jednou z nich bola Operácia LEAD (2017), ktorá bola zameraná na región Mekong a to konkrétne na Kambodžu, Laos, Mjanmarsko, Thajsko a Vietnam. Zúčastnené krajiny oznámili takmer 700 prípadov lesnej trestnej činnosti, čo viedlo k zaisteniu takmer 4 737 m³ nelegálneho dreva a k zatknutiu 242 osôb.

Ďalšia operácia pod názvom Amazonas III (2017) bola zameraná na pokračovanie v nadnárodnom vyšetrowaní predchádzajúcich a súčasných prípadov súvisiacich s nelegálnou ťažbou dreva a nezákonným obchodovaním s drevom v oblastiach Brazílie, Kolumbie, Ekvádoru a Peru. Pri danej operácii bolo zaistených 12 000 m³ nelegálneho dreva v odhadovanej hodnote 10 miliónov USD a bolo zatknutých aj 142 osôb.

V nadväznosti na predmetnú operáciu bola v roku 2018 realizovaná operácia Amazonas IV, ktorej cieľom bolo identifikovať a odhaliť medzinárodné zločinecké siete zapojené do nelegálneho obchodu s drevom zo Strednej a Južnej Ameriky. Výsledkom danej operácie bolo zaistenie takmer 12 000 m³ dreva a zatknutie 209 osôb zapojených do nelegálnej činnosti súvisiacej s drevom.

Na niektorých operáciách s Interpolom spolupracujú aj ďalšie organizácie. Takáto spolupráca sa realizovala aj v prípade Thunder v roku 2021, ktorú organizovala Svetová colná organizácia (ďalej len „WCO“). Cieľom operácie bolo odhaliť prípady trestnej činnosti súvisiacej s obchodovaním s voľne žijúcimi živočíchmi a to zveri žijúcej v lesoch a trestnej činnosti súvisiacej s nelegálnym zaobchádzaním s drevom. Predmetná operácia prebiehala v 118 krajinách a jej výsledkom bolo odhalenie prípadov danej trestnej činnosti. Najväčší počet záchytovej sa týkal produktov z voľne žijúcich živočíchov a záchytovej dreva. V tomto prípade bol realizovaný najväčší záchyt dreva a to 75 320 kg dreva a z toho 313 m³ palisandru. Interpol v spolupráci s WCO identifikoval približne 300 podozrivých osôb s novými trendmi a trasami páchania tohto druhu obchodovania.²⁵

Ďalšou iniciatívou, ktorá posilňuje stíhanie páchatel'ov nelegálnej ťažby dreva je aj transparentný elektronický systém evidencie ťažby a prepravy dreva.

Nezákonná ťažba dreva nie je trestným činom bez obetí, aj keď sa to môže na prvý pohľad zdať. Ale násilné konflikty v jednotlivých oblastiach si často vyžiadali životy domorodých obyvateľ'ov daných území. Zároveň aj so širšieho pohľadu sú obeťami súčasné ako aj budúce generácie ľudí. Práve táto skutočnosť zvyšuje spoločenskú nebezpečnosť aj tohto trestného činu.

²⁴ BROWN, S. 2022. *Organized crime drives violence and deforestation in the Amazon, study shows*. [online]. [cit.2023-01-09]. Dostupné na internete: <https://news.mongabay.com/2022/08/organized-crime-drives-violence-and-deforestation-in-the-amazon-study-shows/>.

²⁵ INTERPOL, *Forestry crime*. [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Forestry-crime>.

Nezákonné odlesňovanie území

Poľnohospodárska expanzia, nelegálna ťažba dreva, požiare a urbanizácia spôsobujú a poháňajú dopredu odlesňovanie území na celom svete. Tieto faktory podporuje aj rýchlosť odlesňovania, ktoré je čoraz rapídnejšie oproti predchádzajúcim rokom. Najvyššie množstvo lesných strát je pozorovateľné v súčasnosti najmä v Amazonskom pralesi, Malajzii, Indonézii a Kongu. Miera odlesňovania amazonského pralesa bola v januári 2022 päťkrát vyššia ako v rovnaký mesiac pred rokom.²⁶

Okrem katastrofálnych následkov, ktoré spôsobuje odlesňovanie na zmenu klímy a ochranu prírody, vidíme v tejto nedovolenej činnosti aj ďalší rozmer a to páchanie nadnárodnej kriminality a činnosť ozbrojených skupín. Práve tieto prvky pozdvihujú odlesňovanie nad environmentálny problém a vytvára z neho bezpečnostnú hrozbu nielen pre územia zasiahnuté touto činnosťou. Stúpajúca miera odlesňovania eskaluje násilie, ktoré ohrozuje nielen členov ochranárskych združení, ale aj domorodé komunity, ktoré si chránia svoje prirodzené územia. Organizované zločinecké skupiny vytvárajú siete s ozbrojenými skupinami, ktoré aktívne destabilizujú krehké prostredie po celom svete.

Organizované skupiny okrem násilnej kriminality aj úmyselné zakladajú požiare, ktorými vyčistia obrovské plochy lesov a následne sa otvárajú ďalšie miesta pre využitie napríklad pre pastviny alebo pestovanie sóje či pestovanie koky. Dané konania nie sú ojedinele využívané v dažďových pralesoch, ale práve naopak takýmto spôsobom sú napadnuté veľké plochy území.

V súčasnosti môžeme povedať, že odlesňovanie je viac ako kedykoľvek doteraz prepojené s konaniami páchatel'ov zapojených do ťažby zlata, chovu dobytka, obchodovania s drogami a nelegálnej ťažby dreva. Páchatelia či už spolupracujú medzi sebou, alebo sú prepojení aj s verejnými a súkromnými záujmami. Napríklad chov dobytka a poľnohospodárstvo sú legálne odvetvia podporované verejnými záujmami, ale taktiež sú hlavnou hnacou silou pri nelegálnom odlesňovaní napríklad v chránených amazonských územiach. Odlesňovanie území taktiež negatívne ovplyvňuje aj sebestačnosť domorodého obyvateľstva a vyskytujú sa aj viaceré sexuálne útoky voči ženám a dievčatám.

Nedovolené odlesňovanie, ktoré sa často vyskytuje na odľahlých miestach vo výraznej miere sťažuje jeho reguláciu. Následne je potrebné nachádzať riešenia vzájomne súvisiacich výziev, ktoré sú prepojené na nezákonné odlesňovanie. Z hľadiska presadzovania práva je potrebné dostatočne pochopiť prepojenie medzi trestnými činmi proti životnému prostrediu a inými druhmi trestnej činnosti od obchodovania so zbraňami a drogami, cez legalizáciu príjmov z trestnej činnosti až po korupciu a podľa toho štruktúrovať vyšetrovanie. Taktiež je potrebné na medzinárodnej úrovni zvýšiť spoluprácu zameranú na nadnárodné rozmery nezákonného odlesňovania a s ním súvisiacich trestných činov. Následne zainteresované strany musia dbať na to, aby vyvážili bezpečnostné chápanie nezákonného odlesňovania s rozvojom a potrebami miestneho obyvateľstva aj v oblasti ľudských práv.²⁷

Záver

Na prvý pohľad sa môže zdať, že nelegálna ťažba dreva a krádež dreva v Karibiku, Latinskej Amerike či Afrike, je fenomén, ktorý sa nedotýka Slovenskej republiky, ale podľa nášho názoru opak je pravdou. Jedným z dôvodov je, že dovoz takéhoto druhu dreva môže ohrozovať produkciu legálne vyťaženého dreva aj v krajinách EÚ. Zároveň podpora tohto obchodu či už priamo alebo nepriamo celkovo podporuje páchanie organizovanej kriminality. Ďalším

²⁶ Za január bolo zničených 430 km⁴ amazonského pralesa, čo je najviac za tento mesiac od začiatku meraní v roku 2015. (ENVIROPORTAL. 2022. *Odlesňovanie Amazónie prekonalo doterajší januárový rekord*. [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://www.enviroportal.sk/clanok/brazilia-odlesnovanie-v-amazonii-prekonalo-doterajsi-januarovy-rekord>).

²⁷ UNITED NATIONS UNIVERSITY CENTRE FOR POLICY RESEARCH, 2021. *Why Illegal Deforestation Should be Treated as a Security Issue*. [online]. [cit. 2023-01-20]. Dostupné na internete: <https://cpr.unu.edu/publications/articles/illegal-deforestation-security.html>.

dôvodom je, že nelegálna ťažba dreva sa považuje za vážnu hrozbu pôsobiacu na posledné pralesy Európy v podunajsko-karpatskom regióne. Do tohto regiónu zaraďujeme nielen Rumunsko, Bulharsko či Ukrajinu, ale aj Slovenskú republiku. Následne vidíme, že územie Slovenskej republiky je vhodná „destinácia“ na páchanie tohto druhu kriminality z pohľadu územného rozloženia lesov.

V súčasnosti sa nám môže zdať, že práve páchanie tohto druhu kriminality nie je aj v takom veľkom rozsahu, ale považujeme tento druh kriminality za vysoko latentný a vysoko výnosný s veľmi nízkym rizikom. Práve tieto faktory pôsobia z nášho pohľadu kriminogénne. Zároveň s týmto trestným činom súvisia aj ďalšie negatívne javy, ktoré ohrozujú celkovo životné prostredie a spôsobujú ujmu na živote a zdraví nielen jednotlivcom, ale aj celým spoločnostiam. Zastávame názor, že tieto trestné činy nepôsobia samostatne, ale sú páchané v súvislosti aj s inými trestnými činmi ako napríklad s korupciou, nelegálnym obchodovaním so psychoaktívnymi látkami, nelegálna ťažba nerastných surovín či legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a pod.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že trestné činy páchané v lesnom hospodárstve nevieme posúdiť jednoznačne a komplexne, keďže sa prejavujú odlišnou dynamikou. Práve aj táto skutočnosť apeluje na národné a medzinárodné mechanizmy, aby eliminovali tieto trestné činy a napomáhali ich predchádzaniu zavedením účinných represívnych ako aj preventívnych nástrojov v tejto oblasti.

Zoznam bibliografických odkazov:

BÖSCH, M. 2021. *Institutional quality, economic development and illegal logging: a quantitative cross-national analysis*. In: *Eur J Forest Res* 140, 1049–1064 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10342-021-01382-z>.

BROWN, S. 2022. *Organized crime drives violence and deforestation in the Amazon, study shows*. [online]. [cit.2023-01-09]. Dostupné na internete: <https://news.mongabay.com/2022/08/organized-crime-drives-violence-and-deforestation-in-the-amazon-study-shows/>.

EURÓPSKA KOMISIA, 2021. *Oznámenie Komisie Európskeho parlamentu a Rade o zintenzívnení boja proti environmentálnym trestným činom*. [online]. [cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0814&from=DE>.

ENVIROPORTAL. 2022. *Odlesňovanie Amazónie prekonalo doterajší januárový rekord*. [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://www.enviroportal.sk/clanok/brazilia-odlesnovanie-v-amazonii-prekonalo-doterajsi-januarovy-rekord>.

HOARE, A. 2015. *Tackling Illegal Logging and the Related Trade What Progress and Where Next?* London: Chatham House, 2015, 63 s. ISBN 978 1 78413 065 7.

ILLEGAL LOGGING AND LOD LAUNDERING. [online]. [cit.2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://www.grida.no/resources/8014>.

INTERPOL, *Forestry crime*. [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Forestry-crime>.

KIOKO, E., M. *Forest Crime in Afrika: Actors, Markets and Complexities*. [online]. [cit.2023-01-11]. Dostupné na internete: <https://brill.com/display/book/9789004471641/BP000021.xml?language=en>.

NELLEMANN, C., INTERPOL 2012. *Environmental Crime Programme (eds). Green Carbon, Black Trade: Illegal Logging, Tax Fraud and Laundering in the Worlds Tropical Forests*. [online].

[cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/profile/Christian-Nellemann/publication/304215746_Green_carbon_black_trade_A_UNEP-INTERPOL_rapid_response_assessment/links/5769a4f608ae2d7145ba851b/Green-carbon-black-trade-A-UNEP-INTERPOL-rapid-response-assessment.pdf.

PIABUO, S.M., MINANG, P.A., TIEGUHONG, C.J. et al. *Illegal logging, governance effectiveness and carbon dioxide emission in the timber-producing countries of Congo Basin and Asia*. In: *Environ Dev Sustain* **23**, 14176–14196 (2021). <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01257-8>.

WWF. 2020. *Iniciatíva EÚ na boj proti trestnej činnosti v lesnom hospodárstve*. [online]. [cit.2023-01-07]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/gap_analysis_sk_final.pdf.

WWF, 2021. *Eu forest crime initiative:eu summary of the gap analysis*. [online]. [cit.2023-01-20]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-EU-GAP-Analysis.pdf>.

WWF, 2021. *Eu forest crime initiative:eu summary of the gap analysis*. [online]. [cit.2023-01-09]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-EU-GAP-Analysis.pdf>.

WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Belgium*. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Bulgaria*. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Romania*. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Belgium-GAP-Analysis.pdf>.

WWF, 2020. *EU Forest crime initiative, Gap Analysis: Slovakia*. [online]. [cit. 2023-01-15]. Dostupné na internete: <https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/EU-Forest-Crime-Initiative-Slovakia-GAP-Analysis.pdf>.

WWF, 2021. *Odporúčania na zlepšenie presadzovania práva v súvislosti s trestnou činnosťou v lesnom hospodárstve*. [online]. [cit. 2023-01-11]. Dostupné na internete: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_eu_forest_crime_recommendation_v05_sk_final_web.pdf.

Kontaktné údaje:

Mgr. Michaela Kiššová, PhD.

Katedra kriminológie Akadémie Policajného zboru v Bratislave

e-mail: michaela.kissova@akademiapz.sk

TRESTNOPRÁVNA OCHRANA ŠTÁTNYCH PREDSTAVITEĽOV V MINULOSTI A JEJ REMINISCENCIE PRE SÚČASNOŠŤ

JUDr. Erik KOSTELNÍK

Fakulta práva Ústav verejného práva
Paneurópska vysoká škola

Anotácia

Článok približuje právny vývoj ochrany štátnych predstaviteľov prostredníctvom analýzy vybraných trestnoprávných predpisov, účinných v jednotlivých obdobiach vývoja štátneho zriadenia na území Slovenska. V rámci tejto analýzy popisuje konkrétne trestné činy, poskytujúce ochranu vybraným štátnym predstaviteľom v období od začiatku 20. storočia, až po súčasný trestný zákon č. 300/2005 Z. z., pričom zhodnocuje ich význam v danej dobe.

Kľúčové slová

Historický vývoj, štátny predstaviteľ, trestné činy proti republike, ochrana ústavných činiteľov

Anotácia

The article approximates the legal development of the protection of state officials through the analysis of selected criminal law regulations effective in individual periods of the development of the state establishment in the territory of Slovakia. As part of this analysis, it describes specific criminal acts that provide protection to selected state officials in the period from the beginning of the 20th century to the current Criminal code of law no. 300/2005 Coll., while evaluating their significance at the time..

Kľúčové slová

Historical development, state representative, crimes against the republic, protection of constitutional officials

Úvod

Výrazná trestnoprávna ochrana štátnych predstaviteľov v našom právnom poriadku už dnes absentuje, ale v dvadsiatom storočí poskytovala štátnym predstaviteľom, najmä tým vrcholným, špecifickú ochranu prostredníctvom zákonných úprav na území Slovenska, a to historicky v každom období i politickom režime. Zločiny proti štátnym predstaviteľom, najmä tým vrcholným, boli v minulých obdobiach považované za jedny z najt'azších a často krát trestané smrťou. Napriek tomu, že táto oblasť trestnoprávnej ochrany bola v rôznych spoločensko-politických obdobiach nášho štátu vnímaná odlišne, môžeme si z minulosti vziať určitý odkaz aj pre súčasnosť. Za účelom analýzy tejto trestnoprávnej ochrany budeme vychádzať z nasledovných právnych predpisov:

1. Zákonný článok č. V/1878 o zločinoch a prečinoch (ďalej len „Uhorský trestný zákonník“)
2. Zákon č. 50/1923 Zb. na ochranu republiky (ďalej len „zákon na ochranu republiky“)
3. Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon z roku 1950“)
4. Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon z roku 1961“)

Úprava v prvej polovici 20. storočia.

Začiatkom 20. storočia bolo Slovensko súčasťou Rakúsko-Uhorskej monarchie, konkrétne jeho územné podmienky boli pod vplyvom Uhorska. Tento vplyv predpokladal aj uplatňovanie právneho poriadku Uhorska na našom území, a teda aj pôsobnosť trestnoprávných noriem. Keď v októbri 1918 vznikla Československá republika, ako jeden z nástupníckych štátov Rakúsko-Uhorskej monarchie, Národný výbor Československej republiky, ako dočasný zákonodarný a výkonný orgán, prijal ešte v októbri 1918 zákon č. 11/1918 Zb. o zriadení samostatného štátu československého, ktorým prevzal do právneho poriadku všetky základné právne normy bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie. Zákon č. 11/1918, známy ako recepčná norma, vychádzal z predpokladu, že na území Čiech sa uplatňovali právne predpisy Rakúska a na území Slovenska sa uplatňovali právne predpisy Uhorska, čím nastal tzv. právny dualizmus.¹ Nakoľko v recepčnej

¹Vojáček L., Schelle K.: Právnidějiny na území Slovenska. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 211-212

norme chýbala derogačná časť, tak nastala situácia, že okrem iných právnych predpisov sa súčasťou právneho poriadku Československej republiky, s pôsobnosťou na území takzvanej slovenskej krajiny a Podkarpatskej rusy, stal aj Uhorský trestný zákonník, a to aj napriek tomu, že štátne zriadenie bolo vo forme republiky a Uhorský trestný zákonník poskytoval ochranu v zmysle monarchie.² Ten vo svojom druhom dieli, ktorý v dnešnom ponímaní môžeme označiť za osobitnú časť, upravoval jednotlivé skutkové podstaty trestných činov, pričom ochrana hlavy štátu a iných predstaviteľov štátu bola upravená hneď v prvých ustanoveniach.

V prvej hlave bol upravený zločin velezrady, ktorý spočíval najmä v útokoch na kráľa. Pod útokom sa rozumelo zavraždenie, úmyselné zabitie, či ublíženie na tele alebo vydanie kráľa do moci nepriateľa, bránenie výkonu vládnutia alebo pozbavenie jeho osobnej slobody, pričom sa trestal aj pokus o takéto činy. Čo sa týka trestania, tak v prípade najzávažnejšieho trestného činu - zavraždenia kráľa - sa páchatel potrestal trestom smrti. Druhá hlava následne upravovala takzvané skutkové napadnutie kráľa alebo členov kráľovského domu a urážku kráľa. Pod skutkovým napadnutím kráľa či členov kráľovského domu sa rozumel akýkoľvek iný útok, ktorý nespadal pod velezradu a trestal sa trestnicou od desiatich do pätnástich rokov, v prípade útoku na kráľa a trestnicou do piatich rokov, v prípade členov kráľovského domu. Urážka kráľa bola kvalifikovaná ako prečin, ktorý spočíval v urazení kráľa alebo v urážlivom posudzovaní kráľových skutkov, pričom sa trestal trestnicou do dvoch rokov. Trestné činy násilia proti vrchnostiam, či snemovým členom, boli zahrnuté až v piatej hlave. Pod vrchnosťou sa rozumeli súdne a administratívne verejné osoby, teda verejní úradníci spomínaní v tomto zákone. Trestnosť týchto trestných činov spočívala v násilí alebo v hrozbe násilia voči vrchnosti, s úmyslom pôsobiť na výkon povolania tejto osoby.

Až po takmer piatich rokoch takejto situácie, bola trestnoprávna úprava ochrany štátnych predstaviteľov zmenená pre vtedajšie republikánske štátne zriadenie, a to prijatím zákona na ochranu republiky. Ten priamo v prvej hlave a v ustanovení §1 zákona na ochranu republiky, upravoval trestný čin úkladov, ktorého skutková podstata spočívala, okrem iného, aj v násilnom konaní smerujúcom k úplnému znemožneniu ústavnej činnosti prezidenta republiky, námestníka prezidenta republiky, zákonodarného zboru, vlády alebo guvernéra Podkarpatskej Rusi. Uvedený zločin sa trestal odňatím slobody formou ťažkého žaláru od piatich do dvadsiatich rokov alebo aj doživotne. Druhá hlava niesla názov Poškodzovanie republiky a útoky na ústavných činiteľov, do ktorej boli zaradené trestné činy telesné poškodenie ústavných činiteľov, násilie proti ústavným činiteľom alebo osobovanie si ich právomoci a urážka prezidenta republiky. Podstata trestného činu telesného poškodenia ústavných činiteľov, upraveného v §8 zákona na ochranu republiky, vyplývala už z názvu, no pre jej naplnenie bolo potrebné, aby toto telesné poškodenie bolo uskutočnené z dôvodu výkonu ich právomocí alebo pre ich výkon funkcie všeobecne alebo pre ich činnosť v politickom živote. Naproti tomu trestný čin násilia proti ústavným činiteľom spočíval v použití násilia, s úmyslom pôsobiť na výkon právomocí štátnych predstaviteľov alebo im v takom výkone bránil. Druhý odsek následne upravoval osobovanie, resp. prisvojovanie si právomocí štátnych predstaviteľov.³ Posledným trestným činom, ochraňujúc štátnych predstaviteľov, v tomto prípade najvyššieho štátneho predstaviteľa, bol trestný čin urážky prezidenta republiky. Tomu sa v tomto zmysle poskytovala vysoká miera ochrany, nakoľko urážky prezidenta sa mohol dopustiť ten, kto verejne prezidentovi ublížil na cti hrozbou zlého zaobchádzania alebo iným hrubo zneuctujúucim prejavom alebo ho vystavil verejnému posmechu. Takto koncipovaná skutková podstata pôsobila nevyhranene, pričom takto nejasné výrazy (zlé zaobchádzanie, hrubo zneuctujúuci) boli prenechané na posúdenie štátnemu zástupcovi, resp. sudcovi, ktorý vyhodnocoval, či takéto konanie už skutkovú podstatu naplnilo alebo nie. Za zmienku tiež stojí tretí odsek tohto ustanovenia, z ktorého vyplývalo, že ak aj bolo takéto ublíženie na cti založené na pravde, tak na dôkaz pravdy sa neprihliadalo, resp. tento dôkaz bol vylúčený.

²Vojáček L., Kolárik J., Gábriš T.: Československé právne dejiny. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 26

³bližšie pozri ustanovenie §10 zákona na ochranu republiky

Takto roztrieštená trestnoprávna úprava medzi viaceré právne predpisy trvala až do konca druhej svetovej vojny, resp. do druhej polovice 20. storočia.

Úprava v Trestnom zákone z roku 1950

Obdobie po druhej svetovej vojne prinieslo takzvanú obnovu Československa, v rámci ktorej bol ovplyvnený aj právny vývoj, resp. zákonodarstvo na našom území. Počas týchto rokov bolo prijatých viacero dekrétov prezidenta a pre Slovensko významný, Košický vládny program. Po februárovom prevrate v roku 1948 a uchopení moci komunistickou stranou, si vládny predstavitelia boli vedomí toho, že právny poriadok je mocný nástroj, ktorým je možná prestavba spoločnosti. Ešte v tom istom roku bola dňa 9. mája 1948 prijatá ústava Československej republiky, ktorá sa stala základným kameňom novovznikajúceho právneho poriadku, ovplyvneného socialistickou ideológiou.⁴ Azda najvýznamnejším počínom sa stalo prijatie kodifikačného programu, známeho ako právnická dvojročnica⁵, v rámci ktorej boli vypracované základné právne kódexy, medzi nimi aj Trestný zákon a Trestný poriadok.⁶

Skutočnosť, že Trestný zákon z roku 1950 poskytoval vysokú mieru ochrany štátnemu zriadeniu, a teda aj štátnym predstaviteľom, bolo možné badať hneď v prvom ustanovení.⁷ Zároveň sa zaviedla forma štruktúry, akú poznáme v súčasnom Trestnom zákone, a síce rozdelenie na všeobecnú a osobitnú časť, pričom osobitná časť obsahovala usporiadanie trestných činov z hľadiska ich závažnosti, resp. odstupňovanie z hľadiska dôležitosti ochrany. Z uvedeného logicky vyplýva, že osobitná časť hneď v prvej hlave upravovala trestné činy proti republike, ako najdôležitejší chránený záujem.

Z hľadiska predmetu príspevku sa bližšie zameriame na trestné činy, ktoré sa týkali priamo predstaviteľov štátu. Prvým trestným činom bola velezrada, upravená v ustanovení §78 ods. 1 písm. d) Trestného zákona z roku 1950, ktorej skutková podstata bola pomerne široko, no jednoznačne a adresne koncipovaná, a to najmä z pohľadu objektov trestného činu, medzi ktorými boli okrem iného prezident republiky alebo jeho námestník, zákonodarný zbor, vláda alebo zbor povereníkov. Naplnenie skutkovej podstaty velezrady teda spočívalo v pokuse o znemožnení ústavnej činnosti týchto štátnych predstaviteľov, prostredníctvom násilia alebo hrozbou násilia, za čo mohol byť páchatel' odsúdený na desať až dvadsaťpäť rokov alebo doživotne. Ďalšie odseky ustanovenia §78 Trestného zákona z roku 1950 upravovali prísnejšie tresty, ako trest smrti, ktorý bol páchatel'ovi uložený, ak násilím alebo hrozbou násilia skutočne znemožnil ústavnú činnosť týchto štátnych predstaviteľov.

Z uvedeného je možné badať, ako zákonodarcu rozdelil tento trestný čin na štádiá pokusu a dokonaný trestný čin, a tiež, ako prísne boli upravené tresty, či už doživotie za pokus alebo trest smrti za dokonaný trestný čin. Zaujímavosťou tiež je, že aj napriek označeniu trestného činu ako velezrada, Trestný zákon z roku 1950 nerozlišoval, či bol páchatel'om občan Československej republiky alebo nie, resp. naplnenie skutkovej podstaty nevyžadovalo spáchanie občanom republiky.

Štvrtý diel trestných činov proti republike následne upravoval, konkrétne trestné činy proti ústavným činiteľom, medzi ktoré patrili vražda na ústavnom činiteľovi, ublíženie na zdraví, spolčenie na útok na ústavného činiteľa, násilie na ústavnom činiteľovi, osobovanie si právomoci ústavného činiteľa, snižovanie vážnosti prezidenta republiky a hanobenie ústavného činiteľa. Čo

⁴ Kuklík J. a kol.: Dějiny československého práva 1945-1989. Praha: Auditorium, 2011, s. 83, 87, 88

⁵ Právnická dvojročnica, resp. právnická dvouletka bola prijatá 14. júla 1948 vládou Československej republiky a to najmä z potreby unifikovania právneho poriadku na území Československa v ktorom pretrvávali v platnosti recipované zákony z čias Rakúsko-Uhorska, čo tvorilo tzv. právny dualizmus (na území Česka boli v platnosti recipované Rakúske právne predpisy a na území Slovenska zasa recipované Uhorské právne predpisy).

⁶ Trestný zákon a Trestný poriadok boli prijaté 12. júla 1950, pričom základom bola samozrejme májová Ústava č. 150/1948 Zb. no pri vypracovávaní sa inšpirovalo koncepciou sovietskej legislatívy, justičnej praxe a teóriou.

⁷ v ustanovení § 1 Trestného zákona z roku 1950 sa uvádzalo, že *Trestný zákon chráni ľudovodemokratickú republiku, jej socialistickú výstavbu, záujmy pracujúceho ľudu a jednotlivca a vychováva na dodržiavanie pravidiel socialistického spolužitia. Prostriedky na dosiahnutie tohto účelu sú hrozba trestami, ukladanie a výkon trestov a ochranné opatrenia.*

sa týka prvých štyroch trestných činov, z ich názvu vyplývalo, že išlo o konanie namierené proti telesnej integrite ústavných činiteľov, teda išlo o trestné činy proti životu a zdraviu so špeciálne vymedzeným objektom. Vražda na ústavnom činiteľovi podľa §104 Trestného zákona z roku 1950 sa za každých okolností trestala smrťou a úmyselné ublíženie na zdraví bolo trestané odňatím slobody od päť až do desať rokov, pričom v prípade, ak páchatel mal úmysel spôsobiť ťažkú ujmu na zdraví, potrestal sa odňatím slobody od desať až dvadsaťpäť rokov alebo doživotne.

V rámci porovnania trestného činu ublíženia na zdraví niektorého z ústavných činiteľov a trestného činu velezrady je možné pozorovať, aká veľká dôležitosť bola zákonodarcom kladená na ústavné zriadenie a ústavnú činnosť, nakoľko trestom za ublíženie na zdraví bola horná hranica stanovená na desať rokov, pričom pri pokuse o znemožnenie ústavnej činnosti bola horná hranica dvadsaťpäť rokov alebo doživotie. Skutková podstata trestného činu násillia na ústavnom činiteľovi bola podľa ustanovenia §108 Trestného zákona z roku 1950 veľmi podobná tej trestného činu velezrady, a síce spočívala v použití násillia alebo hrozby násillia voči prezidentovi republiky alebo jeho námestníkovi, členovi vlády, zboru povereníkov alebo zákonodarnému zboru, avšak s tým rozdielom, že toto konanie bolo v úmysle pôsobiť na výkon ich právomocí alebo vôbec pre ich činnosť v politickom živote. Je preto nanajvyš zaujímavé, ako zákonodarca v tej dobe rozlišoval ústavnú činnosť a výkon právomoci a čím sa tieto dve činnosti líšili.

Trestný čin osobovania si právomoci ústavného činiteľa bol upravený v ustanovení §109 Trestného zákona z roku 1950 a bol prakticky prenesený zo Zákona na ochranu republiky. Jeho skutková podstata bola jednoznačná už z názvu, teda dopustil sa ho ten, kto si privlastňoval, resp. nezákonne prisvojoval právomoci niektorého z ústavných činiteľov, pričom sa potrestal odňatím slobody v trvaní jedného až piatich rokov. Uvedený trestný čin sa už do ďalších trestných zákonov nedostal, čo vzhľadom na jeho význam a zmysel bolo pochopiteľné.

Poslednými trestnými činmi proti ústavným činiteľom boli znižovanie vážnosti prezidenta republiky a hanobenie ústavného činiteľa. Môžeme vidieť, že tieto trestné činy boli svojou povahou prenesené z obdobia monarchie, v ktorej existoval už spomínaný trestný čin urážky kráľa, avšak prispôbené pre vtedajšie štátne zriadenie. Za znižovanie vážnosti alebo možno povedať za neúctu vyjadrenú na adresu prezidenta, páchatel mohol byť potrestaný odňatím slobody na mesiac až jeden rok, pričom v prípade vyjadrenia takejto neúcty verejne, opätovne alebo v prítomnosti prezidenta či jeho námestníka alebo pre výkon jeho právomocí či činnosť v politickom živote, mohol byť páchatel odsúdený odňatím slobody až na tri roky. Hanobenie ústavného činiteľa spočívalo vždy vo verejnom hanobení a páchatel mohol byť potrestaný odňatím slobody od troch mesiacov do dvoch rokov.

Po siedmych rokoch účinnosti, prešiel Trestný zákon z roku 1950, rozsiahlou novelizáciou, ktorou sa mali napraviť jeho najväčšie nedostatky. Takto novelizovaný však zostal v účinnosti iba krátke štvorročné obdobie, nakoľko v roku 1960 bola prijatá vtedajšia nová ústava Československa, ktorá svojou povahou mala potvrdiť Československo, ako socialistický štát, ktorý je pripravený dovrieť etapu prechodu zo socializmu, na komunizmus. V tomto duchu bolo opäť potrebné rekodifikovať hlavné trestnoprávne kódexy, a preto v roku 1961 vznikol nový trestný zákon.⁸

Úprava v Trestnom zákone z roku 1961

Ochrana štátnych predstaviteľov bola v Trestnom zákone z roku 1961 koncepčne zmenená. Trestný čin velezrady, tak ako bol upravený v Trestnom zákone z roku 1950, už viac neposkytoval ochranu vrcholným predstaviteľom štátu, ale bol zavedený trestný čin vlastizrady, ktorý poskytoval ochranu štátu ako celku, tak ako v súčasnom trestnom zákone. Trestné činy útokov na verejných činiteľov boli presunuté do tretej hlavy, a tým pádom medzi trestnými činmi proti

⁸ Trestný zákon bol pripravený už v polovici roku 1961, pričom vychádzal z trestného zákona z roku 1957 a v určitej miere aj z trestného zákona z roku 1950, čo prispelo k rýchlosti prípravy. Na kodifikácii bol cítiť vplyv sovietskeho trestného práva, pričom sa do popredia dostal výchovný vplyv trestného práva. Trestný zákon bol 29. novembra prijatý Národným zhromaždením s účinnosťou od 1. januára 1962.

republike pretrvali iba trestné činy hanobenia republiky a jej predstaviteľ'a. Išlo prakticky o dva trestné činy, uvedené v ustanoveniach §102 a §103 Trestného zákona z roku 1961, z ktorých jeden spočíval vo verejnom hanobení republiky alebo Národného zhromaždenia, Slovenskej národnej rady a ich predsedníctva alebo vlády, pričom sankciou bol trest odňatia slobody až na dva roky. Predmetom tohto ustanovenia bola popri ochrane vážnosti republiky najmä ochrana vážnosti najvyšších ústavných orgánov republiky. Tieto vrcholné ústavné orgány boli však chránené týmto ustanovením ako celok, resp. kolektívne a súčasne ako inštitúcie vôbec, teda nie len počas zasadania alebo priamej činnosti.⁹ Jednotliví členovia týchto orgánov boli chránení samostatne druhým trestným činom, ktorý spočíval v znižovaní vážnosti prezidenta republiky alebo vo verejnom hanobení iného čelného predstaviteľ'a republiky, pre výkon jeho právomocí alebo pre jeho činnosť v politickom živote, pričom sankciou za toto konanie bol trest odňatia slobody až na dva roky.

Na rozdiel od predchádzajúceho ustanovenia, týmto bola chránená vážnosť, autorita či česť jednotlivcov, ako prezidenta a iných čelných predstaviteľ'ov republiky. Dôležité je tiež rozdelenie tejto skutkovej podstaty na „znižovanie vážnosti“ prezidenta a „verejné hanobenie“ čelného predstaviteľ'a, pričom pri porovnaní môžeme vidieť, že zákon poskytoval širšiu ochranu vážnosti alebo cti prezidentovi republiky ako jej predstaviteľ'om. Prezident republiky bol v tomto prípade chránený de facto absolútne, teda aj ako inštitúcia a aj ako osoba bez vzťahu k svojej funkcii, či činnosti v politickom živote. Za znižovanie vážnosti prezidenta mohol byť teda považovaný akýkoľvek útok, aj neverejný, smerujúci proti jeho vážnosti, cti či autorite, a to bez ohľadu na motív, či použité prostriedky. Naproti tomu, ochrana vážnosti iných čelných predstaviteľ'ov republiky bola poskytovaná užšie, teda len za podmienok, že títo predstavitelia boli predmetom útoku pre výkon svojich funkcií alebo pre činnosť v politickom živote, teda za činnosti, na ktoré boli oprávnení podľa zákona.¹⁰

Tak ako už bolo spomenuté, posledné trestné činy proti štátnym predstaviteľ'om boli presunuté do tretej hlavy prvého oddielu, ktorý niesol názov - Trestné činy proti výkonu právomoci štátneho orgánu a orgánu spoločenskej organizácie a verejného činiteľ'a. Opätovne je možné badať rozdelenie týchto trestných činov zvlášť na ochranu štátneho orgánu ako celku a zvlášť verejných činiteľ'ov, ako jednotlivcov. Oba trestné činy v podstate spočívali vo fyzickom útoku, resp. vyhrážkou použitia fyzického útoku s úmyslom pôsobiť na výkon právomoci štátneho orgánu alebo verejného činiteľ'a, prípadne pre výkon jeho právomoci. Pod útokom však bola zaradená aj ďalšia skutková podstata, ktorá spočívala v tzv. hrubom urazení alebo ohovorení štátneho orgánu alebo verejného činiteľ'a, a to v dôsledku výkonu ich právomocí alebo pre tento výkon všeobecne.

Takto široká osobitná právna ochrana vážnosti, cti, či autority prezidenta a ostatných predstaviteľ'ov republiky, skončila v januári 2002, kedy Ústavný súd Slovenskej republiky pozastavil účinnosť (od 30. januára 2002) paragrafov o hanobení republiky a prezidenta, pretože ich uplatňovanie mohlo ohroziť slobodu slova, ako jedno zo základných ľudských práv. Ústavný súd však definitívne nestihol túto trestnoprávnu ochranu hlavy štátu a iných predstaviteľ'ov zrušiť, nakoľko tak pred ním učinili poslanci Národnej rady SR, prostredníctvom novely trestného zákona (21. septembra 2002).

Záver

Koncipovanie trestov a ich zmysel vychádza vždy z toho daného obdobia, ktoré je ovplyvnené buď politickým zriadením, sociálnym nastavením, kultúrnou úrovňou alebo historickými skúsenosťami. Na základe týchto faktorov bol ovplyvnený aj Uhorský trestný zákonník, ktorý poskytoval panovníkovi najvyššiu mieru ochrany. Rovnako aj po prvej svetovej vojne a prechode na republikánske štátne zriadenie, bola takáto autoritatívna povaha prenesená do zákona na ochranu republiky. Od druhej polovice 20. storočia bola právna úprava trestnoprávnej ochrany

⁹ Matys K., Benčík M. a kol.: Trestný zákon 2, Komentár. Bratislava: Obzor, 1978, s. 546

¹⁰ Matys K., Benčík M. a kol.: Trestný zákon 2, Komentár. Bratislava: Obzor, 1978, s. 547-549

štátnych predstaviteľov ovplyvnená komunistickým režimom v republike. Po získaní moci Komunistickou stranou došlo k prispôsobeniu trestných činov, sprísneniu samotných trestov a zvýšeniu trestných sadzieb. Tam, kde boli trestné sadzby určené odňatím slobody na mesiace, došlo často krát k sprísneniu na roky. Okrem ublíženia na cti prezidenta republiky, resp. znižovania jeho vážnosti, došlo aj k zavedeniu prečinu hanobenia niektorých ústavných činiteľov, kam sa zarad'oval aj parlament, vláda a ich členovia. Trestný zákon z roku 1961 rozsah zjednotil v podobe trestného činu hanobenia republiky a jej predstaviteľov. Došlo aj k rozšíreniu chránených subjektov na celý štát a aj jeho ostatných vedúcich predstaviteľov. Čelní predstavitelia štátu boli chápaní nielen v zmysle výkonu ich právomocí, ale aj v rámci ich politickej činnosti. Aj keď tieto trestné činy boli v trestnom zákone najmä z toho ideologického hľadiska, mali určitým spôsobom aj iné opodstatnenie, a to nerušený výkon ich právomocí podľa ich vedomia a svedomia. V súčasnosti sa proklamuje, že politickí ústavní činitelia musia ako verejne známe a verejne vystupujúce osoby, zniesť určitú mieru kritiky smerujúcej proti nim, či už individuálne alebo prostredníctvom médií. Najmä prostredníctvom sociálnych sietí môžeme veľakrát vidieť rôzne formy znižovania vážnosti alebo iné hanobenie týchto štátnych predstaviteľov, a to najmä od občanov, ako individualistov, ktorých prejavy častokrát nie sú konštruktívne, ale sú založené na osobných sympatiách k danému štátnemu predstaviteľovi. Takáto „kritika“ je však v súčasnosti prakticky dovolená, najmä z dôvodu práva slobody prejavu, prípadne na základe slobody tlače. Vystáva však otázka, kde je tá hranica takejto „kritiky“, resp. kde končí právo na slobodu prejavu a začína ochrana výkonu takýchto právomocí. S výnimkou ochrany telesnej integrity štátnych predstaviteľov sa treba zamyslieť, či zrušenie trestnoprávnej ochrany cti, vážnosti a tým aj svojim spôsobom autority, neprispieva k znižovaniu kultúrnej úrovne v spoločnosti, nakoľko zmysel takejto ochrany z historického hľadiska nebol len ideologický či autoritatívny, ale slúžila práve k udržaniu, ba zlepšeniu tejto úrovne.

Zoznam bibliografických odkazov:

KUKLÍK J. a kol.: *Dějiny československého práva 1945-198.*, Praha: Auditorium, 2011, ISBN 978-80-87284-17-9

MATYS K., BENČÍK M. a kol.: *Trestný zákon 2 Komentár.* Bratislava: Obzor, 1978

VOJÁČEK L., KOLÁRIK J., GÁBRIŠ T.: *Československé právné dejiny (1918 – 1992)*, Bratislava: EUROKÓDEX, 2011, ISBN 978-80-89447-42-8

VOJÁČEK L., SCHELLE K.: *Právní Dějiny na území Slovenska*, Ostrava: KEY Publishing, 2007, ISBN 978-80-87071-43-4

Zákonný článok V/1878 Uhorský trestný zákonník o zločinoch a prečinoch

Zákon č. 50/1923 Zb. na ochranu republiky

Zákon č. 86/1950 Zb. Trestný zákon

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon

Kontaktné údaje:

JUDr. Erik Kostelník

externý doktorand ústavu verejného práva

Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

t. č.: 0911 800 765

e-mail: xkostelnik@paneurouni.com erikkostelnik94@gmail.com

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY VIRTUÁLNEJ MENY, ŤAŽBY VIRTUÁLNEJ MENY A POSKYTOVATEĽOV SLUŽIEB VIRTUÁLNEJ MENY

Mgr. Andrej LIPTÁK

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Autor sa v článku venuje analýze pojmológie a definícií virtuálnych mien, kryptoaktív, technológií využívajúcich kryptografický distribuovaný verejný záznam, ťažby a poskytovateľov služieb virtuálnej meny, porovná a prostredníctvom syntetického logického postupu zhodnotí legálne pomenovanie uvedeného v podmienkach Slovenskej republiky. Autor analyticko-syntetickým logickým postupom rozoberie trestnú činnosť, ktorá súvisí s ťažbou, poskytovateľmi služieb virtuálnej meny, a popíše trestnoprávne špecifiká virtuálnej meny ako veci, ako výnosu z trestnej činnosti, ako nástroja a prostriedku páchania trestnej činnosti.

KLúčové slová

Virtuálne meny, kryptoaktíva, ťažba, poskytovatelia služieb virtuálnej meny, trestná činnosť

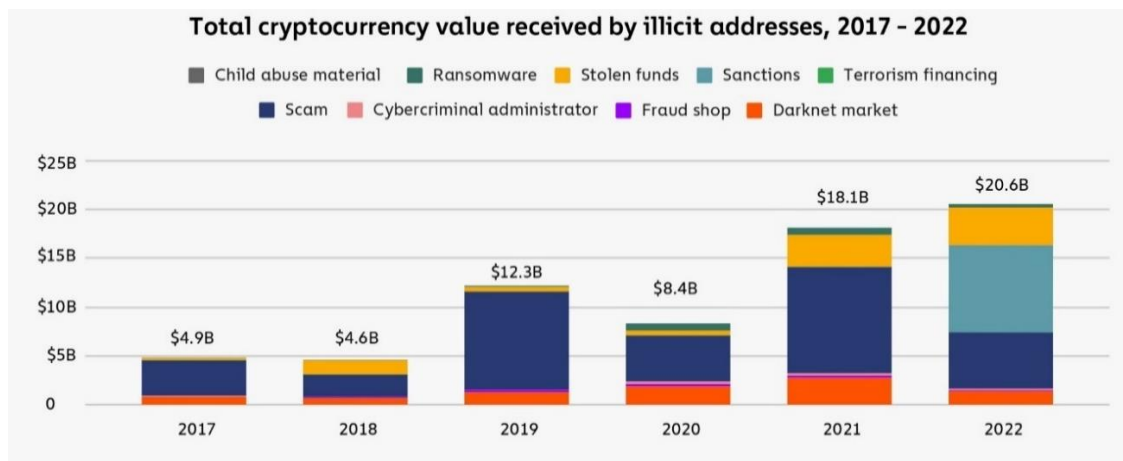
Annotation

In this article, the author analyses the conceptualization and definitions of virtual currency, crypto assets, technologies using cryptographic distributed public record, virtual currency mining, and virtual currency service providers. It compares and, through a synthetic logical procedure, evaluates the legal meaning of the aforementioned, in the conditions of the Slovak Republic. The author through analytical-synthetic logical procedure will analyse the criminal activity related to the mining of virtual currency, virtual currency service providers, and will determine the criminal specificity of virtual currency as a thing, as a proceeds of crime, as an instrument and as a tool of committing crime.

Key words

Virtual currencies, crypto assets, crypto currency mining, virtual currency service providers, criminal activity

Úvod

Obrázok 1: Celková hodnota virtuálnych mien prijatých nelegálnymi adresami od roku 2017 do roku 2022 v USD

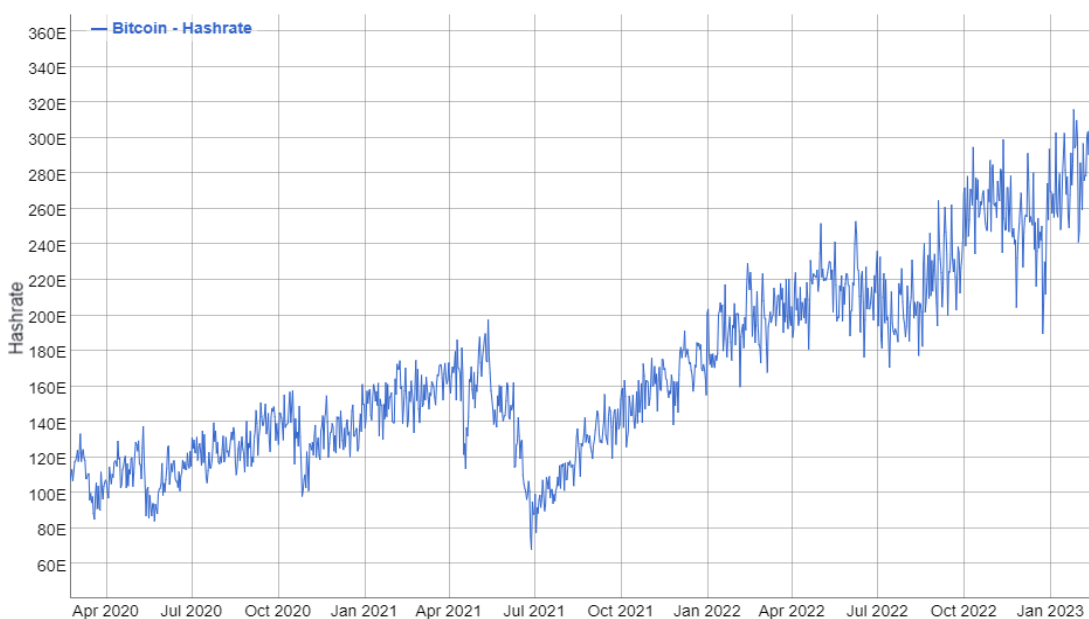
Child abuse material	–	Obsah zameraný na zneužívanie detí
Ransomware	–	Softvér blokujúci počítačový systém
Stolen funds	–	Ukradnuté finančné prostriedky
Sanctions	–	Sankcie
Terrorism financing	–	Financovanie terorizmu
Scam	–	Podvod
Cybercriminal administrator	–	Adresy priradené ku kyberkriminálnym organizáciám
Fraud shop	–	Podvodné obchodné operácie
Darknet market	–	Obchody na Darknet platforme

Zdroj: Dostupné na internete: rb.gy/8yuzrn

Trestná činnosť súvisiaca s virtuálnymi menami je novodobým fenoménom, ktorý je typický svojou technickou kvalitou, rýchlym vývojovým napredovaním a predstavuje jednu z najelastickejších oblastí kriminality práve kvôli množstvu metód a foriem, ktorými sa prezentuje. Vznik virtuálnych mien bol podmienený vytvorením alternatívy k aktuálnemu finančnému systému, monetárnej politike s cieľom vytvoriť elektronickú digitálnu menu, peniaze, prostriedok výmeny, bez potreby jedného centralizovaného sprostredkovateľa zaisťujúceho finančné transakcie. Z uvedeného možno usúdiť, že virtuálne meny budú mať svoje opodstatnenie najmä pri páchaní ekonomickej trestnej činnosti. Je preto potrebné túto oblasť odborne popísať, analyzovať reguláciu a jej efektívnosť na úrovni Európskej únie a nášho vnútroštátneho právneho poriadku, rozobrať znaky a funkcie virtuálnej meny a induktívno-deduktívnym logickým postupom charakterizovať postavenie virtuálnej meny vo vzťahu k páchanej trestnej činnosti.

Výber a aktuálnosť témy vychádza z potreby ochrany objektov na úrovni trhového mechanizmu, vzťahov v hospodárskom prostredí, bezpečnosti ekonomickej stability osôb žijúcich v Slovenskej republike ako členského štátu Európskej únie. Opodstatnenosť tohto problému vyplýva aj zo štatistík kryptografických distribuovaných verejných záznamov, z ktorých okrem iného vyplýva, že celková hodnota virtuálnych mien prijatých nelegálnymi adresami ako možno vidieť na obrázku 1, s výnimkou v roku 2020 stále narastá. Jednoduchým krátkodobým prognózovaním možno očakávať nárast tejto hodnoty aj v nasledujúcich obdobiach. Nelegálnou adresou sa rozumie taká adresa, ktorá bola v rámci virtuálnomenovej transakcia spojená s obsahom zameraným na zneužívanie detí, softvérom blokujúcim počítačový systém a žiadajúcim výkupné za jeho odblokovanie atď.

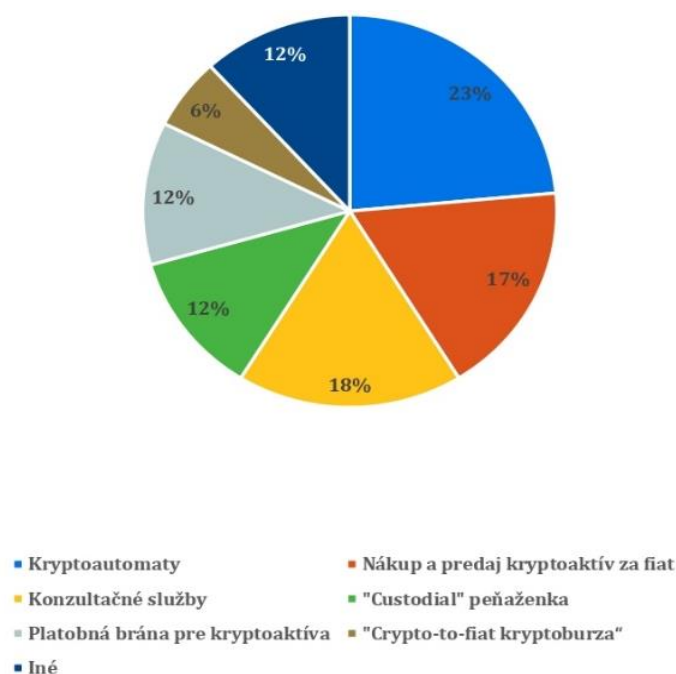
Výber aktuálnosti trestnoprávných aspektov ťažby (ďalej len „ťažba“) vyplýva zo skutočnosti, že ako možno vidieť na obrázku 2 sa v období troch rokov, teda od februára 2020 až do februára 2023, s miernym zostupom okolo júla 2021, zvyšovala hodnota hashrate na vybranej virtuálnej mene Bitcoin. Na ťažbu s mechanizmom konsenzu proof-of-work je potrebné množstvo elektrickej energie na realizovanie okrem iného aj hashovacej operácie, ktorá je nevyhnutná na vytlačenie tejto virtuálnej meny. Jednoduchým prognózovaním môžeme ako v predchádzajúcom prípade tvrdiť, že aj v nasledujúcom období sa táto aktivita bude zvyšovať a začne byť relevantná aj jej trestnoprávna rovina, ktorú v článku zohľadníme a rozoberieme.

Obrázok 2: Priemerný hashrate za deň od februára 2020 po február 2023 v Exohash (jeden trilión hashov za sekundu)

Zdroj: Dostupné na internete: <https://bitinfocharts.com/comparison/bitcoin-hashrate.html#3y>

Služby virtuálnej meny sú subjekty, ktoré realizujú činnosti, ktorých objektom sú virtuálne meny, kryptoaktíva a technológie zabezpečujúce kryptografický distribuovaný verejný záznam. V podmienkach Slovenskej republiky existujú tieto subjekty, sú právne definované a ich činnosť je podľa zákona povolená. Je však potrebné z hľadiska ich výkonu činnosti zhodnotiť riziká, ktoré by činnosť týchto subjektov mohli vplývať na objekty chránené TZ ešte skôr ako nastane rozmach osôb prevádzkujúcich spomínané služby. Národná banka Slovenska (ďalej aj „NBS“) svojím prieskumom trhu s kryptoaktívami v roku 2020 hodnotila okrem iného aj pomer fakticky prevádzkovaných služieb súvisiacich s virtuálnymi menami. Ako možno vidieť na obrázku 3 najväčší pomer tvorilo prevádzkovanie kryptoautomatov spolu s nákupom, predajom kryptoaktív za fiat menu a konzultačné služby. Aj keď bol počet respondentov len 18, možno z toho usúdiť ich faktickú existenciu a funkčnosť, a predikovať nárast týchto služieb v blízkej budúcnosti.

Obrázok 3: Hlavná činnosť prevádzkovateľov služieb kryptoaktív

Zdroj: Dostupné na internete:

< https://www.nbs.sk/_img/documents/_dohlad/fintech/kryptoaktiva/sk-kryptoaktiva-prehľad.pdf >

Analógia pojmov súvisiacich s technológiami využívajúcimi kryptografický verejný záznam a súvisiace trestnoprávne aspekty

Vychádzajúc z právnych noriem, ktoré sú ukotvené v európskych právnych predpisoch zaväzujúcich, či už priamo prostredníctvom nariadení alebo nepriamo prostredníctvom smerníc slovenský právny poriadok, môžeme charakterizovať viacero druhov technológií, ktoré využívajú kryptografický verejný záznam. Z konsolidovaného znenia Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20.05.2015 o predchádzaní využívania finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES (ďalej „AML“) vyplýva, že *virtuálnou menou* je digitálny nositeľ hodnoty, ktorá nie je vydávaná ani zaručená centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nutne naviazaná na menu etablovanú v súlade so zákonom a ktorá nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaná fyzickými alebo právnickými osobami ako výmenný prostriedok, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať a elektronicky s ním obchodovať. Z tohto znenia je zrejmé, že podstata virtuálnej meny tkvie v jej potenciáli pôsobiť

ako výmenný prostriedok. Zákonodarca striktno uvádza, že sa nejedná o menu, ani o peniaze, a že za virtuálnu menu nemožno považovať taký digitálny nositeľ hodnoty, ktorého vytvorenie, emitovanie, uvádzanie alebo zaručenie sa zaň vyplýva z činnosti orgánov verejnej moci alebo bánk. Táto definícia dáva technológii využívajúcej kryptografický verejný záznam kvality elektronického výmenného prostriedku s obmedzeniami uvedenými v definícii.

V tomto ohľade s porovnaním s aktívnym plánom Európskej centrálnej banky vytvoríť legálnu *digitálnu menu centrálnej banky* (ďalej „CBDC“), ktorá by fungovala buď na princípe centralizácie s transakciami uloženými na centrálnom zázname alebo na princípe decentralizácie úplne kontrolovanej centrálnou bankou¹, stále by napĺňala funkčné znaky technológie využívajúcej kryptografický záznam na podobnej báze akú využíva virtuálna mena aj podľa definície smernice AML. Jedno je isté, z definície virtuálnej meny v súlade s AML smernicou argumentum a contrario vyplýva, že ak technológia bude napĺňať znaky virtuálnej meny je vylúčené, aby bola zároveň aj technológiou CBDC, aj keď vo svojej technickej podstate budú veľmi podobné.

Do úvahy o definíciách je potrebné zahrnúť aj Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/858 z 30.05.2022 o pilotnom režime pre trhové infraštruktúry založené na technológii distribuovanej databázy transakcií a o zmene nariadení (EÚ) č. 600/2014 a (EÚ) č. 909/2014 a smernice 2014/65/EÚ (ďalej „DLT Pilotný Režim“), ktorý sa s určitými podmienkami uvedenými v článku 19 smernice začne uplatňovať od 23.03.2023. DLT Pilotný Režim predstavuje legislatívny rámec určený pre technológie distribuovanej databázy transakcií a kryptoaktíva, ktoré sa kvalifikujú ako finančné nástroje. Pri skúmaní definícií vyplývajúcich z tohto nariadenia na okamih abstrahujeme od definície kryptoaktív, ktorá vychádza pôvodne z pojmu virtuálne aktíva z odporúčania Finančnej akčnej skupiny, medzivládneho orgánu zaoberajúceho sa globálnymi akciami proti legalizovaniu výnosov z trestnej činnosti, financovaniu terorizmu a financovaniu nelegálneho šírenia zbraní (ďalej len „FATF“), aktuálne zapracovanej v návrhu Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o trhoch s kryptoaktívami a o zmene smernice (EÚ) 2019/1937 (ďalej „MiCA“), ktorý je ešte v legislatívnom procese, s posledným procesným postupom realizovaným na úrovni Rady (EÚ) dňa 27.01.2023. DLT Pilotný Režim definuje *technológiu distribuovanej databázy transakcií* (ďalej len „DLT“) ako technológiu umožňujúcu prevádzku a používanie distribuovaných databáz transakcií, ktoré sú informačným archívom uchovávajúcim záznamy o transakciách zdieľaných v súbore sieťových uzlov DLT za využívania mechanizmu konsenzu. Predmetom DLT sú finančné nástroje emitované, zaznamenávané, prevádzané a uchovávané s použitím tejto technológie, pričom finančné nástroje sú vymedzené v Smernici Európskeho parlamentu a Rady 2014/65/EÚ z 15.05.2014 o trhoch s finančnými nástrojmi, ktorou sa mení smernica 2002/92/ES a smernica 2011/61/EÚ (ďalej „MiFID II“).²

Z tejto definície je zjavné, že zákonodarca určuje prvky technológie z fundamentálneho hľadiska. V definícii zdôrazňuje distribuovanosť siete, databázu zachovávajúcu záznamy o transakciách, synchronizáciu jednotlivých uzlov siete a mechanizmus konsenzu. DLT je v tomto ponímaní chápané ako samostatný prostriedok, nástroj, technológia, ktorú možno použiť na vývoj v trhových infraštruktúrach Európskej únie. DLT Pilotný Režim diferencuje kryptoaktíva, pričom si z tohto všeobecného rámca kryptoaktív vyberá tie, ktoré sa dajú kvalifikovať ako finančné nástroje podľa MiFID II. Z hľadiska teórie množín DLT Pilotný Režim upravuje iba tento špeciálny druh kryptoaktív a zároveň iné služby využívajúce technológiu DLT vo finančnom sektore. Z uvedeného teda vyplýva, že virtuálne meny nie je možné kvalifikovať ako kryptoaktíva považované za finančné nástroje podľa MiFID II, teda ani za finančné nástroje podľa DLT Pilotného Režimu, aj napriek tomu, že z technického hľadiska virtuálne meny využívajú

¹ Report on a digital euro – European Central Bank. (online, cit. 09.02.2023). Dostupné na internete: < https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/Report_on_a_digital_euro~4d7268b458.en.pdf#page=4 >

² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2022/858 z 30.05.2022, s. 12-13

technológiu DLT a ako aj z definície AML vyplýva, sú schopné výmeny a elektronického obchodovania.

Veľmi dôležitým dokumentom, ktorý má vytvoriť legislatívny rámec pre trhy s kryptoaktívami, tokenizáciu tradičných finančných aktív a širšie využitie DLT vo finančných službách je MiCA. Tento návrh nariadenia definuje *kryptoaktívum* ako digitálne vyjadrenie hodnoty alebo práv, ktoré možno prenášať a elektronicky uchovávať s použitím technológie DLT alebo podobnej technológie, pričom *technológiu distribuovanej databázy transakcií* definuje ako technológiu podporujúcu distribuované zaznamenávanie šifrovaných údajov. DLT definované v DLT Pilotnom režime a DLT definované prostredníctvom MiCA sa líši v znaku kryptografie alebo šifrovania. MiCA kladie dôraz na kryptografické zabezpečenie údajov, abstrahuje od užšej definície distribuovanej databázy transakcií a neurčuje vzťahy medzi premennými ako sú sieťové uzly alebo mechanizmus konsenzu. Z uvedeného vyplýva, že za DLT podľa MiCA sa bude považovať tá technológia, ktorá dokáže distribuovane zaznamenávať šifrované údaje, bez užšieho definovania jej fundamentálnych prvkov. Snahou tejto definície je zahrnúť čo najširšie všetky technológie využívajúce distribuovaný, kryptografický verejný záznam. Pod túto definíciu spadajú aj tie technológie, ktoré pre svoju funkciu nevyužívajú mechanizmus konsenzu alebo sieťové uzly. DLT Pilotný Režim a MiCA definujú v podstate ten istý pojem – technológiu distribuovanej databázy transakcií, nemožno však hovoriť o definíciách pojmov zameniteľných. Definícia kryptoaktíva podľa MiCA v určitých smeroch pozitívne koreluje s definíciou virtuálnej meny podľa AML najmä znakom digitálneho vyjadrenia, nositeľa hodnoty, ktoré je možno elektronicky prenášať a uchovávať. Definícia virtuálnej meny podľa AML obsahuje aj jej negatívne vymedzenie, čo v definícii kryptoaktíva podľa MiCA chýba. Kryptoaktívum podľa MiCA je pojmom širším, aj keď determinuje použitie technológie DLT alebo podobnej technológie. Čo je podobná technológia, ostáva nedefinované.

MiCA má upravovať tie kryptoaktíva, ktoré nie sú upravené v iných predpisoch Európskej únie, neupravuje tie kryptoaktíva, ktoré možno zaradiť pod finančné nástroje podľa MiFID II, pod *elektronické peniaze* podľa Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/110/ES zo 16.09.2009, pod *vklady* podľa Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/49/EÚ zo 16. apríla 2014., pod *štruktúrované vklady* podľa MiFID II, a ani pod *sekuritizáciu* podľa Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/2402 z 12. decembra 2017.³ Návrh MiCA je možné aplikovať na určité typy tokenov, a to na token krytý aktívami, token elektronických peňazí alebo token úžitkový. *Tokeny kryté aktívami* zahŕňajú kryptoaktíva, ktoré zaručujú svoju stabilnú hodnotu referencovaním na hodnotu jednej alebo viacerých fiat mien, komodít, kryptoaktív alebo kombináciou spomínaných aktív. Žiadny token krytý aktívami nesmie byť ponúkaný na trh v Európskej únii alebo schválený na obchodovanie bez toho by bol autorizovaný podľa tohto nariadenia. *Token elektronických peňazí* reprezentuje typ kryptoaktíva, ktorého účelom je používanie ako prostriedku výmeny a jeho účelom je zachovávať stabilnú hodnotu referencovanú na hodnotu zákonného platidla jednotlivej fiat meny. Narozdiel od tokenu krytého aktívami, je token elektronických peňazí viazaný iba na jedno aktívum, a tým je hodnota jedinej fiat meny, nie kombináciou fiat mien alebo iných komodít ako je tomu v prípade tokenu krytého aktívami. Tretím typom sú *úžitkové tokeny*, ktoré sú určené na poskytovanie digitálneho prístupu k tovaru alebo službe v rámci DLT, pričom ho akceptuje len emitent daného tokenu. Úžitkové tokeny sú charakteristické svojím nefinančným účelom súvisiacim s prevádzkovaním digitálnej služby, cieľom je ich vymeniteľnosť napr. v prípade úspešného ukončenia projektu digitálnej služby.⁴ Štúdiom európskych právnych predpisov, dokumentov medzivládnych organizácií a odporúčaní sme zistili postup od ochrany najdôležitejších objektov na úrovni bezpečnosti Európskej únie,

³ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o trhoch s kryptoaktívami a o zmene smernice (EÚ) 2019/1937, s. 33-38

⁴ VAN DER LINDEN, T., SHIRAZI, T. 2023. Markets in crypto-assets regulation: Does it provide legal certainty and increase adoption of crypto-assets?. (online, cit. 12.02.2023). DOI: 10.1186/s40854-022-00432-8. Dostupné na internete: < <https://jfin-swufe.springeropen.com/articles/10.1186/s40854-022-00432-8>>

ochrany spoločného trhu a životnej úrovne jej občanov až po podporu a reguláciu technológií založených na distribuovanom kryptografickom verejnom zázname, dokonca až na úrovni vytvorenia legálneho európskeho platidla, ktorého realizačná fáza, by mala byť spustená v treťom kvartáli tohto roka 2023.⁵ Každá definícia je pochopiteľne konštruovaná pre daný legislatívny akt, má svoje špecifiká, svoje znaky a kvality, subsumuje pod seba jednotlivé črty a stránky skúmaného objektu. Niektoré spolu v určitých častiach korelujú, iné sa vylučujú.

Slovenský právny poriadok implementoval definíciu *virtuálnej meny* podľa smernice AML zákonom č. 297/2008 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej „zákon o ochrane pred legalizáciou“) ako digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo, a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými fyzickými osobami alebo právnickými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.⁶ Rozdiel v definíciách je v pojmoch zákonné platidlo, ktoré je v smernici AML určené ako mena etablovaná v súlade so zákonom, a v pojme nástroj výmeny, pričom AML smernica hovorí o výmennom prostriedku. Týmto chcel zákonodarca dosiahnuť ochranu pred legalizovaním príjmov z trestnej činnosti a ochranu pred podporovaním terorizmu, pričom virtuálnu menu vníma ako možný nástroj, prostriedok, ktorý slúži páchatelom nelegálnych aktivít, ba trestnej činnosti na porušenie tohto objektu, teda spravodlivého a zákonného používania finančného systému.

Virtuálna mena je definovaná v slovenskom právnom poriadku aj v zákone č. 300/2005 Z.z. TZ (ďalej „trestný zákon“, alebo „TZ“) ako digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo, a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať. Rozdielom v tejto definícii oproti definícii zákona o ochrane pred legalizáciou je širšie definovanie osôb, ktoré akceptujú virtuálnu menu ako nástroj výmeny. Z deduktívneho uvažovania vyplýva, že je zrejma korelácia týchto definícií, a že širšie definovanie osôb vyplýva zo skutočnosti, že TZ vo svojej všeobecnej časti osobu explicitne vymedzuje, a týmto počínom nedáva možnosť subjektom realizujúcim právo na absurdnú interpretáciu uvedenej definície. Zaujímavosťou je, že zákonodarca upravuje aj hmotné alebo nehmotné chránené zariadenie, predmet alebo -záznam-, ktorý je chránený pred falšovaním alebo neoprávneným použitím a umožňuje držiteľovi alebo používateľovi prevod virtuálnej meny ako platobný prostriedok.⁷ Úprava virtuálnej meny sa systematicky nachádza v prvej časti, piatej hlave, prvom diely, pod § 131 TZ, ktorý spolu s § 130 vymedzuje pojmy ako je vec, zverená vec, návyková látka, extrémistický materiál a iné pojmy súvisiace s vecou. Analogicky teda môžeme usúdiť, že virtuálna mena podľa TZ napĺňa charakteristiku veci a spadá pod tento pojem. Virtuálna mena je pre potreby TZ *vecou* a môže byť považovaná za majetkové právo.⁸ Ak je virtuálna mena pre účely TZ *vecou*, má dispozíciu byť aj výnosom z trestnej činnosti, teda za *výnos* z trestnej činnosti sa považuje tá virtuálna mena, ktorá bola získaná trestným činom, získaná ako odmena za trestný čin, nadobudnutá, hoci aj sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo odmenou zaň, tá, na ktorú bola hoci aj len sčasti premenená vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, resp. plody a úžitky virtuálnej meny s kvalitami uvedenými vyššie. Pre účely ťažby, ktorej podstata tkvie v mechanizme konsenzu proof-of-stake⁹ môžeme

⁵ Progress on the investigation phase of digital euro 29/09/2022. (online, cit. 13.02.2023). Dostupné na internete: <<https://nbs.sk/dokument/d66651bf-10e5-4e64-8597-d151788ce287/stiahnut/?force=true>>

⁶ §9, písm. l - Zákon č. 297/2008 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁷ §131, ods. 6,7 – Zákon č. 300/2005 Z.z. TZ

⁸ ŠANTA, J., ŠANTA, I. Procesnoprávne aspekty trestnej činnosti spojenej s virtuálnymi menami. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 10/2022, s.3.

⁹ #EUBlockchain, EUROPEAN BLOCKCHAIN SERVICES INFRASTRUCTURE. (online, cit. 13.02.2023). Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/newsroom/cef/newsletter-archives/35323>>

konštatovať, že ak bola virtuálna mena výnosom z trestnej činnosti, zároveň bola alokovaná do proof-of-stake protokolu na realizovanie proof-of-stake ťažby za odplatu, je táto odplata úžitkom, ktorý je takisto možné považovať za výnos z trestnej činnosti. Takáto skutočnosť sa môže prezentovať v praxi spôsobom, ktorý uvedieme na príklade.

Páchateľ trestnej činnosti disponuje finančnými prostriedkami získanými z trestnej činnosti, ktoré sa rozhodne premeniť na virtuálnu menu zaobstaraním virtuálnej meny prostredníctvom zmenárne virtuálnej meny. Nadobudne virtuálne meny, ktoré sú podľa TZ výnosom z trestnej činnosti, pretože boli nadobudnuté za finančné prostriedky získané trestným činom. Tieto virtuálne meny následne alokuje do protokolu s mechanizmom konsenzu proof-of-stake, čím sa na určitú dobu stanú neprevoditeľné. Takéto alokovanie zabezpečuje funkčnosť a ťažbu danej virtuálnej meny, za čo páchatel'ovi plynie odmena. Podľa TZ sa jedná o úžitok z veci – virtuálnej meny, ktorá bola nadobudnutá za vec – finančné prostriedky získané trestným činom, teda hovoríme o výnose z trestnej činnosti. Ak by páchatel' prevádzkoval staking pool¹⁰, kde je spodná hranica alokovania virtuálnej meny v počte, ktorý sám nedosahuje, zmiešal by svoje virtuálne meny, ktoré sú výnosom z trestnej činnosti s virtuálnymi menami iných osôb, ktoré nie sú výnosom z trestnej činnosti. Je získaná odmena rovnomerne prerozdelená medzi všetkých účastníkov staking poolu, úžitkom z virtuálnej meny nadobudnutej za finančné prostriedky získané z trestnej činnosti? Sú títo účastníci staking poolu v pozícií páchatel'a trestného činu podľa §233 TZ, alebo sú v pozícií poškodeného, keďže im bola spôsobená aspoň malá škoda na majetkových právach – virtuálnych menách tým, že boli uvedení do omylu ?

Ak je virtuálna mena vecou podľa TZ, tak je možné, aby páchatel'ovi, ktorý je fyzickou osobou, bol uložený *trest prepadnutia veci*, ktorého predmetom je virtuálna mena. Takisto je možné aplikovať ustanovenia o uložení ochranného opatrenia v súvislosti so *zhabaním veci*. Na virtuálnu menu je možné aplikovať aj ustanovenia o škode, keďže *škoda* je ujma na majetku, reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma za dodržania príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. *Určenie výšky škody v súvislosti s virtuálnou menou* je záležitosť zložitejšia, keďže sa vychádza z ceny, za ktorú sa virtuálna mena v čase a mieste činu obvykle predáva. Určenie ceny virtuálnej meny vo vzťahu k miestu nie je problém, keďže cena virtuálnej meny je určená trhovým mechanizmom prostredníctvom kurzov určených zmenárňami virtuálnych mien. Problém nastáva pri určení ceny v čase, vzhľadom na volatilitu ceny virtuálnej meny. Pre ilustráciu sme použili informácie z burzy Coinbase pre kurzový rozdiel virtuálnej meny Bitcoin. Metodicky sme z grafu ceny virtuálnej meny Bitcoin vyčítali a zaznamenali najvyššiu a najnižšiu hodnotu, ktorú Bitcoin dosiahol v časovom rámci 12.02.2023 19:25 – 13.02.2023 19:25. Najvyššia hodnota bola na úrovni 20 623,75 Eur a najnižšia 19 934,09 Eur. Rozdiel medzi týmito hodnotami tvorí 689,66 Eur.¹¹ V priebehu niekoľkých hodín sa môže cena vybranej virtuálnej meny Bitcoin, ktorá je podľa niektorých autorov jedna z najmenej volatilných virtuálnych mien¹², dokáže zmeniť o nie zanedbateľnú výšku. Pre určovanie výšky škody je preto dôležité, čo najpresnejšie určenie času spáchania trestného činu, aj hodinová časová odchýlka môže mať vplyv na určenie, či sa jedná o škodu malú alebo väčšiu, resp. väčšiu alebo značnú atď. Ak výšku škody nie je možné takto zistiť, vychádza sa z účelne vynaložených nákladov na obstaranie rovnakej alebo obdobnej veci alebo na uvedenie veci do pôvodného stavu. Tým, že virtuálna mena sa skrz definície podľa TZ nepovažuje ani za peniaze, ani za menu, môžeme v týchto intenciách pri obstaraní rovnakej alebo obdobnej veci hovoriť o rovnakej veci ako o rovnakom type virtuálnej meny a o obdobnej veci

¹⁰ The Chainalysis State of Web3 Report, June 2022. (online, cit. 13.02.2023). Dostupné na internete: <https://parallelchain.io/reports-and-whitepapers/Chainalysis_Report_state_of_web3_parallelchain_37671b9483.pdf>

¹¹ BitcoinBTC trade market. (online, cit. 13.02.2023). Dostupné na internete: <<https://www.coinbase.com/price/bitcoin>>

¹² Bitcoin Becoming Less Volatile Than Stocks Raises Warning Flag. (online, cit. 13.02.2023). Dostupné na internete: <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-13/bitcoin-btc-becoming-less-volatile-than-stocks-raises-warning-flag?leadSource=verify%20wall>>

ako o inom type virtuálnej meny. Vec obdobná virtuálnej mene je opäť oblasť problematická, ale v zmysle definície môžeme dedukovať, že ak je škoda spôsobená na Bitcoine, vec obdobná môže byť iná virtuálna mena ako je napr. Ethereum. Vychádzanie z účelne vynaložených nákladov na obstaranie rovnakej virtuálnej meny môže predstavovať problém v korelácii s nákladmi, ktoré poškodený účelne použil na jej prvotné obstaranie. Mohlo sa jednať o kúpu virtuálnej meny za oveľa menšie náklady, než aké by bolo nutne vynaložiť v súčasnosti. Druhým typom nadobudnutia virtuálnej meny je jej ťažba, to znamená, že účelne vynaložené náklady vzhľadom na náhodnosť typickú pre ťažbu nie je možné s jednoduchosťou určiť. Nadobudnúť virtuálnu menu možno za vynaloženia rôznych nákladov v závislosti od pravdepodobnosti a náhodnosti. Uvedené úskalia by mohol odstrániť postup, kedy sa výška škody určí prostredníctvom odborného vyjadrenia, potvrdenia alebo znaleckým posudkom.

V osobitnej časti TZ, je teda virtuálna mena chápaná a spadajúca pod pojem vec obsiahnutá v jednotlivých základných skutkových podstatách trestných činov. V § 188 – lúpež, je virtuálna mena považovaná za cudziu vec, ktorej sa páchatel' minimálne pokúsi zmocniť za použitia násilia alebo bezprostredného násilia. Obdobne v § 212 – krádež je virtuálna mena cudzou vecou, ktorú si páchatel' za alternatívneho splnenia podmienok skutkovej podstaty tohto trestného činu prisvojí tým, že sa jej zmocní; v § 213 – sprenevera sa virtuálna mena považuje za zverenú cudziu vec, ktorá bola prisvojená a tým bola spôsobená malá škoda na cudzom majetku. Reálne disponovanie virtuálnymi menami je determinované poznaním privátneho kľúča, ktorým vlastník virtuálnej meny preukazuje svoje vlastníctvo kryptografickým spôsobom v distribuovanej sieti. Na vykonanie takejto virtuálnej transakcie, napr. pri virtuálnej mene Bitcoin je potrebné pri konštruovaní transakcie, ktorú si môže účastník siete skonštruovať samostatne, alebo prostredníctvom peňaženky virtuálnej meny, overiť vlastníctvo virtuálnej meny skrz kryptografickú funkciu, ktorá využíva privátny kľúč. Inak sa táto časť konštruovanej transakcie nazýva aj podpísanie transakcie privátnym kľúčom. Osoba, ktorá privátny kľúč nevlastní, nemôže podpísať takúto transakciu, a tým pádom nemôže ani transakciu zaradiť do blockchainu.¹³ Problémom je situácia, kedy osoba nadobudne virtuálnu menu kúpou, teda výmenou fiat meny za virtuálnu menu prostredníctvom zmenárne virtuálnej meny na účet zmenárne virtuálnej meny. V takomto prípade osoba privátny kľúč k nadobudnutým virtuálnym menám nevlastní, teda de facto nie je vlastníkom virtuálnej meny, ale iba disponentom pohľadávky k virtuálnej mene vyplývajúcej zo zmluvného vzťahu so zmenárňou virtuálnej meny. Zmenáreň virtuálnej meny pri svojom nakladaní s virtuálnymi menami nadobudnutými osobou pri zohľadnení všetkých technologických parametrov, týmto konaním podľa nášho posúdenia nenapĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu sprenevery podľa TZ. Do úvahy spadá skôr dikcia zákona v § 239 poškodzovanie veriteľa, kedy zmenáreň virtuálnej meny čo aj len čiastočne zmarí uspokojenie svojho veriteľa tým, že napr. uvedenú virtuálnu menu predá, vymení alebo zatají. Analogicky je možné zaujať postoj aj k § 215 neoprávnené užívanie cudzej veci, kedy sa dikcia zákona môže uplatniť v prípade, že osoba poškodeného reálne disponovala privátnym kľúčom k virtuálnym menám. Ďalej vychádzajúc zo smernice AML vyplýva, že virtuálne meny majú povahu výnosu z trestnej činnosti. Aj slovenský právny poriadok v § 233 TZ legalizácia výnosu z trestnej činnosti zakotvuje túto dispozíciu virtuálnej meny ako veci, ktorá je výnosom z trestnej činnosti. Jednotlivé skutkové podstaty tohto trestného činu zakotvujú alternatívu v objektívnej stránke skutkovej podstaty trestného činu na nadobudnutie, prechovávanie, užívanie, ukrývanie, prevedie, zmenenie povahy veci, založenie, zatajenie alebo iné nakladanie s virtuálnou menou, ktorá je výnosom z trestnej činnosti. Vlastníctvo virtuálnej meny z absolútneho hľadiska je kauzálne spojené s poznaním privátneho kľúča. Privátny kľúč je tvorený reťazcom znakov v určitej číselnej sústave. Takýto reťazec môže byť napísaný na papieri, vytlačený na poly karbonáte, zachytený na oceľovej doske. Takto uchovaný privátny kľúč si je možné jednoducho prisvojiť. Ak je tento privátny kľúč zabezpečený elektronickou ochranou, môžeme hovoriť o krádeži v súbehu s § 247 -neoprávnený prístup do počítačového systému. V praxi však môže dôjsť k situácii, kedy sám poškodený nemá

¹³ Digital Signatures. (online, cit. 15.02.2023). Dostupné na internete: <https://learnmeabitcoin.com/beginners/digital_signatures>

dostatočnú erudíciu v tom, či je vlastníkom virtuálnej meny alebo nie je, teda či disponuje privátnym kľúčom. Tento privátny kľúč môže byť skryto uchovaný v peňaženke virtuálnej meny, ktorej prisvojenie nie je aktom totožným s prisvojením privátneho kľúča. Pre účely tohto trestného činu je možné podľa našej úvahy subsumovať prisvojenie najmä hardvérovej peňaženky virtuálnej meny pod toto zákonné znenie.

V znení TZ je uvedené, že ak existuje vec, alebo iné plnenie majetkovej či nemajetkovej povahy, na ktoré nie je právny nárok, hovoríme o *úplatku*.¹⁴ Úplatok v zmysle doktrínalnej definície je akákoľvek neoprávnená výhoda spočívajúca v priamom majetkovom obohatení alebo iné zvýhodnenie, poskytnuté podplatenj osobe alebo, ktoré sa má poskytnúť podplácanj osobe alebo s jeho súhlasom inej osobe, pričom na takéto zvýhodnenie nie je nárok.¹⁵ Virtuálna mena má v zmysle definície podľa TZ vlastnosť digitálneho nositeľa hodnoty, ktoré je možné elektronicky prevádzať inej osobe. Z uvedeného vyplýva, že virtuálna mena spadá pod definíciu úplatku a môže byť ako úplatok použitá. V takomto prípade môže virtuálna mena vystupovať ako znak skutkovej podstaty korupčných trestných činov, ktoré aktívne operujú s pojmom úplatok. V prípade pasívnej korupcie uvedenej v § 328 až 330 TZ, je možné žiadať, prijať alebo si nechať sľúbiť za porušenie svojej povinnosti vyplývajúcej zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie omisívnym alebo komisívnym konaním úplatok¹⁶ vo forme virtuálnej meny. V prípade aktívnej korupcie uvedenej v § 332 až 334 TZ, je možné poskytnúť, ponúknuť alebo sľúbiť za porušenie svojej povinnosti vyplývajúcej zo zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie omisívnym alebo komisívnym konaním úplatok vo forme virtuálnej meny. Analogicky možno postupovať aj pri nepriamej korupcii § 336, volebnej korupcii § 336a, a športovej korupcii § 336b. Je potrebné zobrať do úvahy, že pri pasívnej korupcii sa dokonanie trestného činu viaže na prijatie úplatku, žiadanie úplatku alebo prijatie sľubu poskytnutia úplatku v prípade, ak je páchatel rozhodnutý realizovať konanie v zmysle skutkovej podstaty tohto trestného činu úmyselne. Ak by úplatok prijal, ale kvôli objektívnym alebo subjektívnym skutočnostiam by nebolo možné realizovať skutok, nemôžeme hovoriť o korupcii.¹⁷ Pri samotnom akte prevádzaní virtuálnej meny akoto úplatku, ktorý je významný zvlášť pre činnosti súvisiace s dokazovaním korupčnej trestnej činnosti je potrebné brať do úvahy špecifikácie prevoditeľnosti a uchovávaní virtuálnej meny ako takej. Prevod virtuálnej meny môže byť realizovaný ako prevod virtuálnej meny z peňaženky virtuálnej meny jedného páchatela na peňaženku virtuálnej meny druhého páchatela. Na jeho realizáciu je potrebná erudícia v tejto oblasti a určité softvérovo-hardvérové zariadenie. Prevod virtuálnej meny takýmto spôsobom je vždy spojený s transakciou virtuálnej meny, ktorá sa zapisuje do kryptografického distribuovaného verejného záznamu. Takýto zápis je vo väčšine prípadov nezmeniteľný a má formu digitálnej stopy. Takáto stopa je prístupná verejne a je možné ju ďalej skúmať. Je potrebné však spomenúť, že niektoré virtuálne meny tento kryptografický distribuovaný verejný záznam anonymizujú. V tomto prípade je nemožné skúmaním tohto záznamu vyviesť jednoznačný záver o zápise prevodu takejto virtuálnej meny. Použitie akéhokoľvek softvérovo-hardvérového zariadenia zanecháva v digitálnom prostredí digitálnu stopu, obzvlášť v prípade prevodu virtuálnej meny takýmto spôsobom, a to za použitia sieťového rozhrania. Prevod privátneho kľúča akoto úplatku môže byť realizovaný napr. aj jeho napísaním na papier, ktorým sa predstiera zanechanie určitej poznámky na pracovnom stole, resp. môže byť poslaný v niekoľkých súboroch šifrovaným spôsobom, napr. ako začiatkové písmená odstavcov v spojení s poslednými číslami ISBN kníh uvedenými v zdrojoch. Týmto chceme poukázať na skutočnosť, že prevod virtuálnej meny akoto úplatku môže mať viacero foriem a na odhalenie, objasnenie, vyšetrovanie a dokázanie tejto trestnej činnosti je potrebné využitie kvalitnej syntézy racionálneho a empirického poznania.

¹⁴ § 131, ods. 3 – zákon č. 300/2005 Z.z. TZ

¹⁵ IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Bratislava: Iura Edition, 2010. ISBN 978-80-8078-308-2

¹⁶ Trestnoprávne aspekty korupcie. (online, cit. 16.02.2023). Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?dotaznik&okruh=2&tema=19>>

¹⁷ KORGÓ, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 285 – 294. ISBN 978-80-7380-631-6

Vychádzajúc z definície finančného nástroja podľa MiFID II, ktorá je v slovenskom právnom poriadku implementovaná v zákone č. 566/2001 Z.z. o cenných papieroch, a skutočnosti, že sa v zmysle MiFID II za finančné nástroje považujú niektoré kryptoaktíva, je možné o objekte trestného činu podľa 265a - Manipulácia s trhom povedať, že pod seba zahŕňa aj hospodársku disciplínu súvisiacu s trhom regulovaných kryptoaktív. Uvedené podporuje aj fakt, že samotný trestný čin manipulácie s trhom bol prijatý do právneho poriadku skrz implementovanie Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/57/EÚ zo 16. apríla 2014 o trestných sankciách za zneužívanie trhu (smernica o zneužívaní trhu). Odborné právne úvahy neodporujú tejto skutočnosti, práve naopak rozširujú pôsobnosť tohto trestného činu v zmysle skutkovej podstaty § 365a ods. 1 písm. a) nie len na ovplyvňovanie, manipulovanie regulovaného trhu, ktorý je vymedzený v zákone č. 429/2002 Z.z. o burze cenných papierov.¹⁸ Z uvedeného vyplýva, že trestný čin manipulácie s trhom pod ochranu riadneho fungovania spoločenských vzťahov, ktoré vznikajú v súvislosti s dodržiavaním hospodárskej disciplíny zahŕňa aj ochranu regulovaného trhu s finančnými nástrojmi, ktorými sú aj určité kryptoaktíva, a zároveň aj doposiaľ neregulovaný trh s inými kryptoaktívami. Pripomíname, že jeho regulácia je v legislatívnom procese Európskej únie vo forme nariadenia MiCA, a jeho právna záväznosť by mala nastať začiatkom roka 2024. Tým, že kryptoaktíva podľa MiCA subsumujú virtuálne meny podľa AML, a teda aj podľa zákona o ochrane pred legalizáciou a podľa TZ môžeme usudzovať, že ak je objektom trestného činu manipulácie s trhom stabilita hospodárskej disciplíny vo sfére aj iných kryptoaktív, než ktoré spadajú pod implementovanú definíciu z MiFID II, tak platí, že objektom tohto trestného činu je aj stabilita hospodárskej disciplíny vo sfére virtuálnych mien. V takomto prípade je potrebné veľmi citlivo posudzovať jednotlivé konania, ktoré majú kvality trestnej činnosti, napr. pri umelom navyšovaní ceny samostatne vytvorených virtuálnych mien a zverejňovaní nepravdivých alebo hrubo skresľujúcich údajov o ponuke alebo dopyte na rôznych digitálnych platformách alebo sociálnych sieťach s cieľom ovplyvniť cenu virtuálnej meny. V oblasti virtuálnych mien je veľmi častou metódou, ktorá sa využíva na manipuláciu ceny virtuálnej meny tzv. pump-and-dump schéma. Tá je typická manipulatívny, objektívnej realite vyplývajúcej z trhového mechanizmu nezodpovedajúcim pohybom ceny virtuálnej meny nahor, vykonaním obchodných transakcií páchatelmi a pohybom ceny virtuálnej meny nadol.¹⁹ Okrem uvedeného MiCA vo svojom znení osobitne poukazuje na zákaz manipulácie s trhom s kryptoaktívami, teda aj inými kryptoaktívami, než sú virtuálne meny.²⁰

Analógia pojmov súvisiacich s ťažbou a s poskytovaním služieb virtuálnej meny, a súvisiace trestnoprávne aspekty

Prvotným dokumentom, ktorý podlieha analýze je smernica AML, ktorá z hľadiska poskytovania služieb virtuálnej meny zaväzuje povinné subjekty v zmysle svojho znenia, a to okrem iného aj poskytovateľov zmenárenských služieb medzi virtuálnymi menami a fiat menami a poskytovateľov služieb peňaženky (ďalej aj „*poskytovatelia zmenárenských služieb*“), pričom vymedzuje pojem *poskytovateľ služieb peňaženky* ako subjekt, ktorý poskytuje služby na ochranu súkromných kryptografických kľúčov v mene jeho klientov, na držbu, uchovávanie a prevod virtuálnych mien.

MiCA hovorí o *poskytovateľoch služieb kryptoaktív* ako o osobách, ktorých povolanie alebo podnikateľská činnosť spočíva v poskytovaní jednej alebo viacerých služieb kryptoaktív tretím stranám na profesionálnom základe. Za služby v zmysle uvedeného sa považuje:

- *Úschova a správa kryptoaktív v mene tretích strán,*

¹⁸ ŠANTA, J., ŠANTA, I., SZABOVÁ, E.: Manipulácia s trhom – niektoré medzinárodné a trestnoprávne aspekty. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 11/2022, s.8.

¹⁹ Pump and Dump. (online, cit. 18.02.2023). Dostupné na internete: <<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/capital-markets/pump-and-dump/>>

²⁰ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o trhoch s kryptoaktívami a o zmene smernice (EÚ) 2019/1937, čl. 80.

- *Prevádzkovanie obchodnej platformy pre kryptoaktíva,*
- *Výmena kryptoaktív za fiat menu, ktorá je zákonným platidlom,*
- *Výmena kryptoaktív za iné kryptoaktíva,*
- *Vykonávanie pokynov týkajúcich sa kryptoaktív v mene tretích strán,*
- *Umiestňovanie kryptoaktív,*
- *Prijímanie a postupovanie pokynov týkajúcich sa kryptoaktív v mene tretích strán,*
- *Poskytovanie poradenstva o kryptoaktívach,*

MiCA vo svojom znení následne ustanovuje povinnosti zaväzujúce poskytovateľov služieb kryptoaktív buď vo forme všeobecných klauzúl alebo vo forme špeciálnych klauzúl podľa jednotlivých služieb virtuálnych mien. Štát v zmysle tohto nariadenia určí príslušné orgány, ktoré budú zodpovedné za vykonávanie funkcií a povinností stanovených v MiCA, pričom tieto orgány budú mať informačnú povinnosť k orgánom EBA²¹ a ESMA²². MiCA určuje týmto orgánom právomoci na plnenie svojich povinností, medzi ktoré patria okrem iného aj vykonávanie kontrol a vyšetrovaní na miestach patriacich poskytovateľom služieb kryptoaktív, pozastavenie alebo zakázanie poskytovania služieb kryptoaktív.²³

Slovenský právny poriadok služby kryptoaktív definuje v zákone o ochrane pred legalizáciou a rozdeľuje ich iba na dva typy, a to na poskytovateľov služieb peňaženky virtuálnej meny a poskytovateľov služieb zmenárne virtuálnej meny. *Poskytovateľ služby peňaženky virtuálnej meny* je osobou, ktorá poskytuje služby na ochranu súkromných kryptografických kľúčov v mene jej klientov, na držbu, uchovávanie a prevod virtuálnej meny. *Poskytovateľ služby zmenárne virtuálnej meny* je osobou, ktorá v rámci svojej podnikateľskej činnosti ponúka alebo vykonáva obchody s virtuálnou menou, ktorých predmetom je nákup virtuálnej meny za eurá alebo cudziu menu alebo predaj virtuálnej meny za eurá alebo cudziu menu.²⁴ Komparáciou s definíciami ustanovenými v AML môžeme usúdiť, že implementovanie týchto pojmov do nášho vnútorného právneho poriadku bolo realizované viac menej doslovne. Z tohto dôvodu, aj keď nie je explicitne uvedené, je možné chápať poskytovateľa služby zmenárne virtuálnej meny a poskytovateľa služby peňaženky virtuálnej meny ako činnosti súvisiace s ich odbornou činnosťou, ktorá je jednou z podmienok subsumovania týchto služieb pod pojem povinné subjekty v zmysle AML, a teda povinné osoby v zmysle zákona o ochrane pred legalizáciou. Komparáciou poskytovateľov služieb virtuálnej meny podľa nášho právneho poriadku s poskytovateľmi služieb kryptoaktív podľa MiCA môžeme usúdiť, že poskytovateľ služby peňaženky virtuálnej meny najviac koliduje so službou úschovy a správy kryptoaktív v mene tretích strán a poskytovateľ služby zmenárne virtuálnej meny najviac koliduje so službami prevádzkovania obchodnej platformy pre kryptoaktíva, výmenou kryptoaktív za fiat menu, ktorá je zákonným platidlom a výmenou kryptoaktív za iné kryptoaktíva. Treba však brať do úvahy špecifiká definícií virtuálnej meny a kryptoaktíva, a teda, že virtuálne meny sú pojem užší.

Slovenský právny poriadok viaže odbornú činnosť poskytovateľov služieb zmenárne a peňaženky virtuálnej meny k podnikateľskej činnosti podľa zákona č. 455/1991 Zb. Zákon o živnostenskom podnikaní, ktorá je druhom viazanej živnosti, a teda jej podmienkou prevádzkovania je okrem iných náležitostí aj odborná spôsobilosť získaná inak, než vyučením v odbore.²⁵ Po ohlásení živnosti vecne a miestne príslušnému okresnému úradu môže osoba začať vykonávať podnikateľskú činnosť súvisiacu s poskytovaním služby zmenárne alebo peňaženky virtuálnej meny. Ak teda osoba vykonáva činnosť v rozpore s týmto podnikateľským, živnostenským oprávnením, alebo bez neho, dopúšťa sa konania v rozpore so zákonom a podľa

²¹ European Banking Authority. (online, cit. 18.02.2023). Dostupné na internete: <https://www.eba.europa.eu/languages/home_en>

²² European Securities and Markets Authority. (online, cit. 18.02.2023). Dostupné na internete: <<https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/investors-and-issuers/fund-management>>

²³ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o trhoch s kryptoaktívami a o zmene smernice (EÚ) 2019/1937, s. 35,36,86-98,104-107

²⁴ § 9, písm. n), o); § 5, ods. 1, písm. o), p) – zákon č. 297/2008 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov

²⁵ § 2, § 19, písm. b), § 23, § 24, príloha č.2 bod 82a., 82b. - Zákon č. 455/1991 Zb. zákon o živnostenskom podnikaní

miery ohrozenia podnikateľského prostredia a stupňa porušenia spoločenských vzťahov môže mať toto konanie trestnoprávne konotácie. Uvedené chráni a sankcionuje jednak obchodné právo, kde za neoprávnené vykonávanie služieb zmenárne a peňaženky virtuálnej meny môže príslušný okresný úrad v sídle kraja uložiť pokutu takejto fyzickej alebo právnickej osobe až do výšky 3 319 Eur. Ultima ratio možno v tomto ohľade iniciovať trestné konanie, ktorého predmetom je skutok napĺňajúci znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa § 251 – Neoprávnené podnikanie. Zo znenia skutkovej podstaty vyplýva, že podnikanie možno považovať za neoprávnené, ak je vykonávané bez živnostenského oprávnenia alebo bez splnenia iných zákonných predpokladov na podnikanie, v rozpore so živnostenským oprávnením aj nad jeho rámec alebo v rozpore so zákonom, pričom skutková podstata trestného činu predpokladá aspoň malý rozsah podnikania, čo znamená finančné vyjadrenie objemu podnikania, nie výšku dosiahnutého zisku.²⁶ Do úvahy však treba zahrnúť skutočnosť, že subjektívna stránka skutkovej podstaty tohto trestného činu vyžaduje úmyselné zavinenie.²⁷

V súvislosti s prevádzkovaním služby peňaženky virtuálnej meny súvisí pojem peňaženka virtuálnej meny, ktorá zaisťuje ochranu súkromných, teda privátnych kryptografických kľúčov a činnosti súvisiace s držbou, uchovávaním a prevodom virtuálnej meny, teda vytváraním, podpisovaním transakcií, odosielaním požiadavky iným uzlom siete na overenie a zapísanie transakcie do distribuovaného kryptografického verejného záznamu. V zmysle TZ môžeme analogickú definíciu bádať v definícii platobného prostriedku.²⁸ Nehmotným platobným prostriedkom by tak v zmysle zákona mohla byť softvérová peňaženka a hmotným platobným prostriedkom hardvérová peňaženka, ktorú prevádzkuje služba peňaženky virtuálnej meny. Prevádzkovateľ služby peňaženky virtuálnej meny, ktorý neoprávnenne prechováva, prepravuje, obstará alebo inak zadováži alebo poskytne inému platobný prostriedok, napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa § 219 Neoprávnené vyrobenie a používanie platobného prostriedku. Neoprávnenosť v tomto ohľade možno spájať s právami vyplývajúcimi zo živnostenského oprávnenia na vykonávanie podnikania v oblasti prevádzkovania služieb peňaženky virtuálnej meny. Opäť je potrebné zobrať do úvahy skutočnosť, že jednotlivé skutkové podstaty trestného činu charakterizuje znak úmyselného zavinenia.²⁹

Jednou z črt virtuálnej meny podľa TZ je možnosť elektronického prevádzania, uchovávanía a obchodovania. Práve obchodovanie s virtuálnou menou predstavuje problematickú zónu ekonomickej kriminality najmä na úseku daňovej trestnej činnosti, u ktorej je predpoklad vysokej latentnosti so vzostupnou tendenciou, najmä kvôli skutočnosti vysokej tolerancie verejnosti vo vzťahu k tomuto druhu trestnej činnosti.³⁰ Novodobý, digitálny charakter celého kryptografického prostredia na úrovni kryptografických distribuovaných verejných záznamov, ktoré sú predmetom činnosti služieb zmenárne a peňaženky virtuálnej meny, je typický zložitým, špecializovaným, elektronickým prostredím. Toto prostredie vytvára priestor pre nové formy zahľadovania a utajovania daňovej trestnej činnosti pred orgánmi činnými v trestnom konaní, čo spôsobuje ťažkosti v odhaľovaní, objasňovaní, vyšetrovaní a dokazovaní daňovej trestnej činnosti súvisiacej s ekosystémom virtuálnych mien. Daňovej trestnej činnosti sa môžu dopustiť jednak osoby, ktoré podnikajú ako prevádzkovatelia zmenárne a peňaženky virtuálnej

²⁶KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S. Trestnoprávne aspekty eliminácie šedej ekonomiky. In: Bratislavské právnické fórum 2015. – Roč. 2015, s.1241, ISBN 978-80-7160-411-2.

²⁷ KORGÓ, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 173 – 174. ISBN 978-80-7380-631-6

²⁸ § 131 ods. 6 – Zákon č. 300/2005 Z.z. TZ

²⁹ KORGÓ, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 119 – 121. ISBN 978-80-7380-631-6

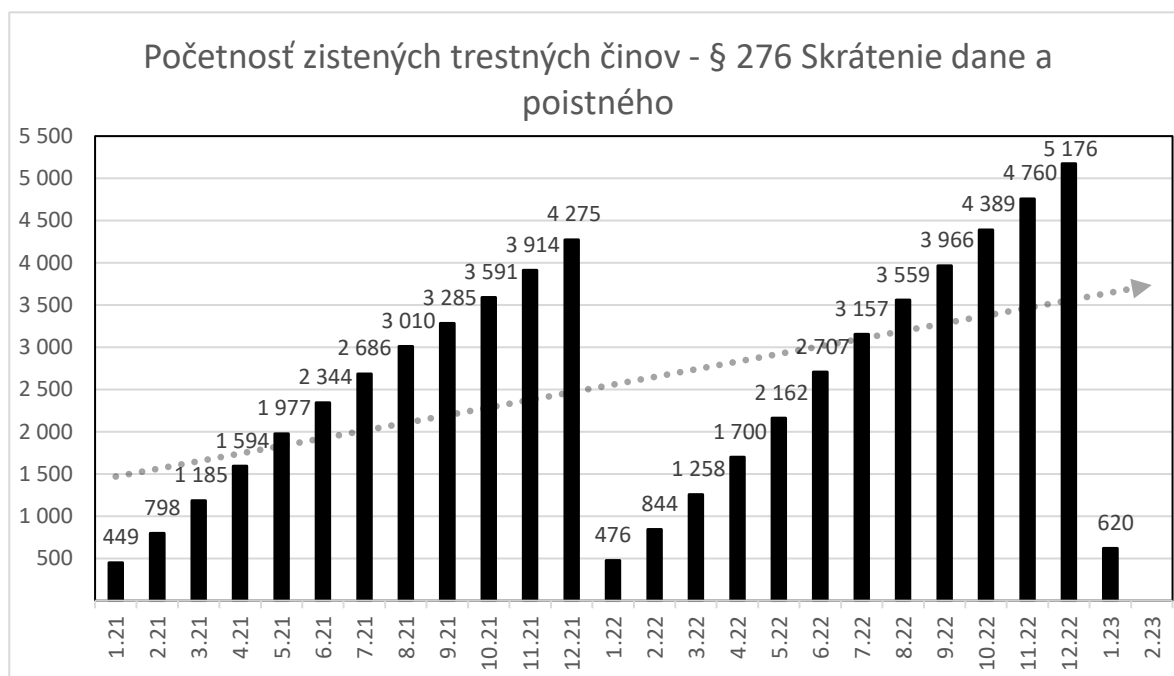
³⁰ Záverečná správa z druhého národného hodnotenia rizík legalizácie výnosov z trestnej činnosti a financovania terorizmu. (online, cit. 19.02.2023). Dostupné na internete: < https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj_biro/nhr/Zaverecna%20sprava%20z%20druheho%20NHR.pdf >

meny ale aj osoby využívajúce ich služby. Vznik daňovej povinnosti, ktorá je nutným predpokladom naplnenia skutkovej podstaty napr. trestného činu podľa § 276 Skrátenie dane a poistného, sa viaže na predaj virtuálnej meny. Predajom virtuálnej meny sa v zmysle zákona č. 595/2003 Z.z. Zákon o dani z príjmov rozumie výmena virtuálnej meny za majetok, za inú virtuálnu menu, za poskytnutie služby alebo odplatný prevod virtuálnej meny. Predmetom dane daňovníka sú príjmy z predaja virtuálnej meny, kde sa do základu dane zahrnie príjem z takéhoto predaja virtuálnej meny bez ohľadu na spôsob jej nadobudnutia. Daňovník si podľa formy predaja môže do základu dane zahrnúť náklady spojené so zabezpečením tohto príjmu. V závislosti od toho, či je daňovník založený alebo zriadený na podnikanie, resp. či zaradil virtuálnu menu do obchodného majetku možno na takýto príjem nahliadať ako na príjem vyplývajúci z finančného majetku. Rozdiel príjmov a výdavkov alebo výsledok hospodárenia sa potom transformuje na základ dane.³¹ Sadzba dane sa potom v intenciách nášho právneho poriadku pri fyzických osobách pohybuje na úrovni 19% alebo 25% z tej časti dane, v závislosti od presiahnutia, resp. nepresiahnutia 176,8 násobku životného minima. zo základu dane. Fyzické osoby podnikatelia na základe živnostenského oprávnenia alebo samostatne zárobkovo činné osoby (mikrodaňovníci), ktorých príjmy nepresiahli hranicu 49 790 Eur, si uplatňujú zo základu dane 15%-tnú sadzbu dane. Fyzickej osobe vyplýva povinnosť zaplatiť aj zdravotné poistenie vo výške 14%. V prípade právnických osôb sa uplatňuje sadzba 15% pri neprekročení príjmov do výšky 49 790 Eur a sadzba 21% z príjmov ak zdaniteľné príjmy presiahli sumu 49 790 Eur.³² Z komparácie daňových sadzieb súvisiacich so zdaňovaním virtuálnych mien vyplýva, že Slovenská republika má jedno z najprísnejších daňovo-odvodových zaťažení v súvislosti s virtuálnymi menami zo všetkých krajín sveta, čo takisto pôsobí ako determinant daňovej trestnej činnosti.³³ Hrozba skrátenia dane je podľa záverečnej správy z druhého národného hodnotenia rizík legalizácie výnosov z trestnej činnosti a financovania terorizmu považovaná za vysokú s predpokladanou výškou nezaznamenaných výnosov na vyššej úrovni, aj keď početnosť takýchto trestných činov je príznačná klesajúcou tendenciou. Tým, že je záverečná správa realizovaná za obdobia 2016 až 2019, evidujeme v aktuálnom období od roku 2020 už rastúcu tendenciu zistených trestných činov § 265 Skrátenia dane a poistného. Problematické identifikovanie predaja závisí od množstva vykonaných transakcií ale aj od typu použitej virtuálnej meny. Vyčíslenie rozsahu skrátenej dane vyplýva z faktického stavu základu dane, ktorý by mal byť inak priznaný a uvedený v daňovom priznaní. Početnosť týchto transakcií môže byť za použitia analytického softvéru meraná v tisíckach denne a bez použitia špecifikovaného analytického softvéru by bol výpočet rozsahu skrátenej dane alebo poistného veľmi náročný. Typ virtuálnej meny je takisto prvok, ktorý je potrebné zobrať do úvahy, keďže v prípade predaja anonymnej virtuálnej meny formou výmeny za majetok, službu alebo inú anonymnú virtuálnu menu je táto transakcia prakticky neidentifikovateľná. Poskytovateľ služby peňaženky a služby zmenárne virtuálnej meny v tomto ohľade môže pomôcť pri identifikovaní týchto transakcií a určení rozsahu skrátenej dane a poistného. Takáto spolupráca, súčinnosť, kooperácia je legislatívne upravená v zákone o ochrane pred legalizáciou. Problémom je však využívanie takých služieb virtuálnych mien, ktoré nespolupracujú s orgánmi činnými v trestnom konaní.

³¹ ŠANTA, J., ŠANTA, I.: K niektorým legislatívnym a ekonomickým aspektom virtuálnych mien v legislatíve Európskej únie a Slovenskej republiky. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 2/2022, s.10.

³² § 15 – Zákon č. 595/2003 Z.z. o dani z príjmov; § 12 – Zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z.z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

³³ LIPTÁK, A. Kryptomeny a ich postavenie pri páchaní nelegálnych aktivít: diplomová práca. Bratislava: Akadémia policajného zboru, 2022. s. 30-31

Obrázok 4: Zistené trestné činy a trend trestnej činnosti § 276 Skrátene dane a poistného od januára 2021 do januára 2023 v Slovenskej republike

Zdroj: Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-csv>

Na úseku nepriamych daní, presnejšie pri uplatňovaní nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty (ďalej aj „DPH“) môže zdaniteľná osoba, ktorá je platiteľom, teda každá osoba, ktorá vykonáva nezávisle akúkoľvek ekonomickú činnosť bez ohľadu na účel alebo výsledky tejto činnosti, pričom za ekonomickú činnosť sa považuje aj podnikanie služieb zmenárne alebo peňaženky virtuálnej meny, a zároveň je registrovaná pre daň z pridanej hodnoty, po splnení podmienok na odpočítanie dane, túto daň odčítať, resp. žiadať o vrátenie nadmerného odpočtu.³⁴ Táto skutočnosť je jedným z determinantov naplnenia skutkovej podstaty trestného činu podľa § 277a daňový podvod.³⁵ V súvislosti s poskytovateľmi a klientmi služieb peňaženky virtuálnej meny a zmenárne virtuálnej meny možno rozdeliť transakcie s virtuálnymi menami na dodávky tovarov a služieb uhradené prostredníctvom virtuálnych mien, služby zabezpečenia transakcií vo virtuálnych menách, služby overovania a zapisovania transakcií vo virtuálnych menách, služby súvisiace so sprostredkovaním poskytované výmennými platformami za protihodnotu.

Predmetom dane z pridanej hodnoty v aktuálnych podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky je v tomto ohľade:

- dodanie tovaru alebo služby, ktorá je uhradená vo virtuálnej mene, pričom sa uvedené dodania posudzujú ako akékoľvek iné dodania za protihodnotu uskutočnené zdaniteľnou osobou konajúcej v takomto postavení
- služby zmenárne virtuálnej meny sú predmetom DPH, avšak sú v zmysle rozhodnutia európskeho súdneho dvora vo veci c-264/14 David Hedqvist považované za oslobodené finančné služby
- služby peňaženky virtuálnej meny sú predmetom DPH v prípade, ak sú tieto služby spoplatnené, do úvahy je potrebné posúdenie, či ich je možné považovať ako oslobodené finančné služby, v prípade, že poskytujú možnosť obchodovania s virtuálnou menou
- služby sprostredkovania poskytované výmennými platformami

³⁴ § 3, § 4, § 49, § 79 – Zákon č. 222/2004 Z.z. o dani z pridanej hodnoty

³⁵ § 277a – Zákon č. 300/2005 Z.z. – TZ

Za predmet dane z pridanej hodnoty v aktuálnych podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky nemožno považovať:

- používanie virtuálnej meny na nákup tovarov alebo služieb
- služby peňaženky virtuálnej meny ak sú poskytované bezodplatne³⁶

Pri určovaní, či je obchodný vzťah zdaniteľný, vznikajú v zmysle rozdielnosti prijatej legislatívy jednotlivých členských štátov Európskej únie nejednoznačnosti. Ak zdaniteľná osoba vykonáva ekonomickú činnosť tak, že nadobúda virtuálne meny ťažbou v rámci vlastného majetku a nerealizuje dodanie virtuálnej meny z ťažby prameniacej, resp. neposkytuje službu ťažby za protihodnotu v tuzemsku, pričom koná v postavení zdaniteľnej osoby, alebo virtuálnu menu získanú ťažbou, službu ťažby nenadobudla v tuzemsku z iného členského štátu Európskej únie alebo nerealizovala dovoz virtuálnej meny alebo službu ťažby do tuzemska, nie je možné ťažbu považovať za predmet dane. Je možné oprieť sa o judikatúru českého Krajského súdu v Plzni, ktorý vo veci 57 Af 18/2021 – 91 (ďalej aj „Pharmacy UNO“), zamietol žaloby proti rozhodnutiam žalovaného zo dňa 06.05.2021, ktorých podstatou bolo správne dorubenie DPH, pri preukázaní uskutočnenia ekonomickej činnosti spočívajúcej v dodaní výpočtového výkonu účelového zariadenia na ťaženie virtuálnej meny Bitcoin odberateľovi do USA.³⁷ Súd týmto zamietnutím žalôb potvrdil jednotlivé rozhodnutia daňových úradov, čím uvedený predmet dane z pridanej hodnoty, a teda dodanie činností, služieb kauzálne súvisiacich s ťažbou, podrobil súdnemu preskúmaniu. Obdobne aj Krajský súd v Ústí nad Labem, ktorý vo veci 16 Af 14/2021-69 (ďalej aj „NOVERIA networks“) zamietol žalobu proti rozhodnutiu žalovaného zo dňa 13.01.2021, ktorej podstatou bolo správne určenie výšky nadmerného odpočtu DPH, pri preukázaní postavenia odberateľa akoto osoby povinnej k dani z pridanej hodnoty v súvislosti s určením miesta dodania výpočtového výkonu pre prevádzku výpočtovej farmy za účelom realizácie distribuovaných blockchain výpočtov, zahŕňajúcu aj ťažbu. Súd mal za to, že daňový subjekt neunesol daňové bremeno a uvedenú žalobu označil za nedôvodnú.³⁸ Opäť však nebol napadnutý predmet dane z pridanej hodnoty, ktorý kauzálne súvisel s charakterom ťažby.

V ostatných prípadoch, ak je realizovaná ťažba napr. pre vlastné účely, nedochádza k splneniu podmienok uvedených v § 3 zákona č. 222/2004 Z.z. o dani z pridanej hodnoty (ďalej aj „zákon o DPH“). Problematické v tomto ohľade môže byť takzvané ťaženie v poole, ktorým sa rozumie vykonávanie činnosti súvisiacich s overovaním a zapisovaním virtuálnej meny do kryptografického distribuovaného verejného záznamu v spolupráci s inými osobami vykonávajúcimi obdobnú činnosť za účelom zvýšenia celkového výpočtového výkonu potrebného na zvýšenie pravdepodobnosti vytiaženia virtuálnej meny. Takáto virtuálna mena sa následne delí pomerne podľa poskytnutého výpočtového výkonu jednotlivého ťažiara. Vzniká teda dilema, či je takáto činnosť ťažiarenskeho poolu, považovaná za poskytovanie, resp. v zmysle zákona o DPH, dodanie tovaru alebo služby, ktorá je predmetom DPH. Máme za to, že ak je táto činnosť prevádzkovateľom poolu vykonávaná bezodplatne, nie je možné považovať takúto službu za predmet DPH. Ak je však takéto prevádzkovanie poolu spojené s poplatkami, ktoré nemusia byť na prvý pohľad zjavné a zrejmé, (abstrahujúc od poplatkov vyplývajúcich z algoritmu virtuálnej meny) je takéto prevádzkovanie predmetom DPH. Znak decentralizácie však vnáša do tohto systému nejasnosti, keďže prevádzkovateľom poolu nemusí byť osoba, ale smart kontrakt ako program, ktorý funguje autonómne. Samotná explicitná definícia ťažby aktuálne nie je upravená v žiadnom právnom predpise. Pre pochopenie pojmu však možno vychádzať z nariadenia Európskej únie, z DLT Pilotného režimu, v ktorom sa spomína definícia mechanizmu konsenzu ako súbor pravidiel a postupov, na základe ktorých sa dosiahne dohoda medzi sieťovými uzlami

³⁶ Virtuálne meny vs. daň z pridanej hodnoty. (online, cit. 21.02.2023). Dostupné na internete: < <https://www.emineopartners.sk/virtualne-meny-vs-dan-z-pridanej-hodnoty/>>

³⁷ Rozsudok Krajského súdu v Plzni zn. 57 Af 18/2021 - 91

³⁸ Rozsudok Krajského súdu v Ústí nad Labem zn. 16 Af 14/2021-69

DLT o tom, že je transakcia overená. V slovenskom právnom poriadku sa ťažba spomína v zákone o dani z príjmov, pričom poukazuje na skutočnosť, že zahrňuje predanú virtuálnu menu nadobudnutú ťažbou do základu dane v období realizácie jej predaja.³⁹ Môžeme hovoriť o ťažbe ako o spôsobe nadobudnutia virtuálnej meny. Ťažba ma z hľadiska mechanizmu konsenzu množstvo foriem, ktorých účel je rovnaký, no technický spôsob realizácie účelu diametrálne rozdielny. Na realizáciu ťažby mechanizmom konsenzu proof-of-work je potrebné spotrebúvanie elektrickej energie, pričom na realizáciu mechanizmu konsenzu proof-of-stake stačí uzamknutie určitého počtu virtuálnej meny. Mechanizmov konsenzu je veľké množstvo, preto je pri definovaní ťažby potrebná erudícia v tejto oblasti.

Problematické určenie predmetu dane z pridanej hodnoty je aj v súvislosti s tokenmi krytými aktívami, s tokenmi elektronických peňazí alebo úžitkovými tokenmi. Tieto kryptoaktíva nie sú v slovenskom právnom poriadku definované tak, ako nie sú definované v smernici AML. Uvedené tokeny sú definované v MiCA. V skratke a z definícií tokenu krytého aktívami možno usudzovať, že obchodné vzťahy s ním súvisiace bude režim DPH korelovať s aktívami, ktoré budú tieto tokeny predstavovať. Obdobne možno usudzovať aj na tokeny elektronických peňazí, pričom úžitkové tokeny bude možno zdaňovať ako jednoúčelový alebo viacúčelový poukaz, prípadne budú podliehať DPH ako dodanie tovaru alebo služby.⁴⁰

Potenciálnej daňovej trestnej činnosti, spáchania trestného činu podľa §277a Daňový podvod, sa teda môže dopustiť prevádzkovateľ služby zmenárne virtuálnej, ak tento vykonáva ekonomickú činnosť v pozícii platiteľa dane. Zároveň si neoprávnene vo väčšom rozsahu uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty v úmysle zadovážiť sebe alebo inému neoprávnený prospech, ak napr.: poskytuje okrem odplatných služieb zmenárne virtuálnej meny, ktoré sú oslobodené od dane z pridanej hodnoty, zároveň aj dodania tovarov a služieb súvisiacich s ťažbou. Platiteľ dodáva ťažiarenský výkon za protihodnotu v tuzemsku, z ktorej neprizná daň, alebo dodáva priestor v ťažiarenskom poole za protihodnotu v tuzemsku, z ktorého neprizná daň. Poskytovateľovi zmenárne služby virtuálnej mene v takomto prípade vznikne po sčítaní dane z pridanej hodnoty na vstupe s daňou na výstupe neoprávnený nadmerný odpočet, ak realizuje vstupy súvisiace s ťažbou, ako je nákup tovaru potrebného na ťažbu, za účelom zabezpečovania virtuálnej meny na činnosť súvisiacu s plneniami oslobodenými od dane. K ťažbe možno pridať, že predstavuje najmä pri mechanizme konsenzu proof-of-work taký proces, pri ktorom dochádza k účelovému využívaniu výpočtového výkonu toho hardvérovo softvérového elektronického zariadenia. Funkčnosť elektronického zariadenia je podmienená prísunom elektrickej energie. Problém nastáva, ak osoba, ktorá má v úmysle nadobudnúť virtuálne meny ťažbou využíva elektronické zariadenia alebo elektrickú energiu iného bez jeho zvolenia. Takéto konanie môže mať formu cryptojackingu, ktoré je považované za prejav kybernetickej kriminality. Poškodený v takomto prípade, zväčša ani netuší, že je jeho elektronické zariadenie napadnuté malwarom, ktorý vykonáva na pozadí ťažbu.⁴¹ Takéto konanie v intenciách TZ podľa našej mienky napĺňa znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa §247a Neoprávnený zásah do počítačového systému. Ak páchatel' obmedzí alebo preruší fungovanie počítačového systému alebo jeho časti neoprávneným vkladáním, prenášaním, poškodením, vymazaním, zhoršením kvality, pozmenením, potlačením alebo zneprístupnením počítačových údajov, alebo že urobí neoprávnený zásah do technického alebo programového vybavenia počítača a získané informácie neoprávnene zničí, poškodí, vymaže, pozmení alebo zníži ich kvalitu, naplní znaky skutkovej podstaty tohto trestného činu. V prípade cryptojackingu dochádza k obmedzeniu fungovania počítačového systému z dôvodu neoprávneného využívania výpočtového výkonu počítačového systému, v niektorých prípadoch môže pri využívaní celého výpočtového výkonu dôjsť aj

³⁹ §8 – Zákon č. 595/2003 Z.z. Zákon o dani z príjmov

⁴⁰ Virtuálne meny vs. daň z pridanej hodnoty. (online, cit. 21.02.2023). Dostupné na internete: <<https://www.emineopartners.sk/virtualne-meny-vs-dan-z-pridanej-hodnoty/>>

⁴¹ Cryptojacking. (online, cit. 22.02.2023). Dostupné na internete: <<https://www.interpol.int/Crimes/Cybercrime/Cryptojacking>>

k prerušeniu fungovanie počítačového systému a k následnému zneprístupneniu počítačových údajov.⁴² Uvedené potvrdzuje aj nedávna kazuistika, kedy páchatel' v Českej republike nainštaloval takýto malware do počítačov s vysokým výpočtovým výkonom vo verejne prístupnom priestore predajní elektroniky. Kontrolu a ovládanie výpočtového výkonu počítačov sledoval páchatel' prostredníctvom vzdialeného prístupu prostredníctvom internetovej siete. Páchatel' bol obvinený z trestného činu podľa § 230 ods. 2 písm. d), ods. 3 písm. a) českého TZ. Spôsobená škoda bola vo výške 70 000 Kč.⁴³

Záver

Summa summarum vyplývajú z úvah o definíciách a pojmoch týkajúcich sa virtuálnych mien, kryptoaktív a technológií kryptografických distribuovaných verejných záznamov môžeme povedať, že pojem virtuálne meny v zmysle slovenského právneho poriadku, aj keď je jeho účel zrejмый, je pojem zúžený a nezahŕňa všetky technológie, ktoré sa dajú považovať za kryptoaktíva alebo technológie kryptografických distribuovaných verejných záznamov. Kryptoaktíva a technológie DLT môžu narušiť objekt, ktorého ochrana bola zavedením pojmu virtuálna mena zamýšľaná v rovnakých intenciách ako tá časť kryptoaktív a iných kryptografických distribuovaných verejných záznamov, ktoré pod pojem virtuálna mena spadajú. Pred účinnosťou nariadenia MiCA ešte možno postupovať analogicky a subsumovať pod pojem virtuálna mena aj iné kryptoaktíva za splnenia podmienok, ktoré určuje zákon. Po prijatí MiCA sa však tieto pojmy začnú jasne diferencovať, a preto bude potrebná hlbšia legislatívna úprava. Obdobné platí aj pre poskytovateľov služieb virtuálnej meny, ktoré náš právny poriadok chápe v dualizme ako služby peňaženky virtuálnej meny a služby zmenárne virtuálnej meny, pod ktoré je možno aktuálne subsumovať aj iné služby virtuálnej meny, aktuálne vyplývajúce z MiCA. Aktuálne možno virtuálnu menu považovať za vec, výnos alebo úplatok v zmysle TZ, v širších konotáciách ako nástroj a prostriedok páchania alebo utajovania už spáchanej trestnej činnosti, ako hmotný predmet útoku pri určitých druhoch trestnej činnosti, resp. ako objekt chránený trestným právom. Pre prevádzkovateľov služieb peňaženky virtuálnej meny a prevádzkovateľov služieb zmenárne virtuálnej meny je v trestnoprávnej rovine príznačné najmä konanie súvisiace s nedodržiavaním podmienok vyplývajúcich napr. z ich registračnej, ohlasovacej povinnosti. Pri vykonávaní týchto činností bez povolenia sa môžu dopúšťať okrem iného aj neoprávneného podnikania alebo daňovej trestnej činnosti. Špecifickosť, aktuálnosť a rýchly progres v oblasti virtuálnych mien, kryptoaktív a technológií využívajúcich kryptografický distribuovaný verejný záznam spôsobuje, že jednotlivé orgány verejnej moci zabezpečujúce právny poriadok nedokážu prispôbovať právne prostredie a reguláciu v takom tempe, aké dosahuje vývoj regulovaného prostredia. Pomalá adaptácia realizácie práva v tejto oblasti vytvára priestor na vykonávanie latentnej kriminality, ktorá je vo vzťahu k daňovej trestnej činnosti na vysokej úrovni. Trestná činnosť páchaná prevádzkovateľmi služieb virtuálnych mien je veľmi špecifická oblasť, ktorej relevancia aj vzhľadom na trend digitalizácie bude časom narastať. Je preto potrebné do budúca zohľadniť aj tento ekosystém virtuálnych mien a prevádzkovateľov služieb virtuálnych mien tak, aby boli vzťahy v spoločnosti, hospodárska stabilita a trhový mechanizmus chránený aj v tejto špecifickej oblasti.

Záznam bibliografických odkazov:

- KORGO, D. a kol.: Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 495. ISBN 978-80-7380-631-6
- MARKOVÁ, V. a kol.: Vybrané kapitoly z trestného práva. Bratislava: Akadémia PZ, 2020. s. 297. ISBN 978-80-8054-858-2

⁴² § 247a – zákon č. 300/2005 TZ

⁴³ Neoprávnená ťežba virtuální meny. (online, cit. 22.03.2023). Dostupné na internete: <<https://www.policie.cz/clanek/neopravnena-tezba-virtualni-meny-bitcoin.aspx>>

- IVOR, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 532. ISBN 978-80-8078-308-2
- ŠANTA, J., ŠANTA, I. Procesnoprávne aspekty trestnej činnosti spojenjej s virtuálnymi menami. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 10/2022, s. 1146 - 1164.
- ŠANTA, J., ŠANTA, I., SZABOVÁ, E.: Manipulácia s trhom – niektoré medzinárodné a trestnoprávne aspekty. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 11/2022, s. 1296 - 1311.
- ŠANTA, J., ŠANTA, I.: K niektorým legislatívnym a ekonomickým aspektom virtuálnych mien v legislatíve Európskej únie a Slovenskej republiky. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 2/2022, s.164 – 179
- ŠANTA, J., ŠANTA, I.: K niektorej aktuálnej trestnej činnosti spojenjej s virtuálnymi menami. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 4/2022, s. 484-499.
- ŠANTA, J., ŠANTA, I.: Riziká investovania do virtuálnych mien z ekonomického a trestnoprávneho hľadiska. In: Justičná revue. – Roč. 2022, Vydanie 3/2022, s. 365 – 378.
- KURILOVSKÁ, L., ŠIŠULÁK, S.: Trestnoprávne aspekty eliminácie šedej ekonomiky. In: Bratislavské právnické fórum 2015. – Roč. 2015, s.1241, ISBN 978-80-7160-411-2.
- Záverečná správa z druhého národného hodnotenia rizík legalizácie výnosov z trestnej činnosti a financovania terorizmu. (online, cit. 19.02.2023). Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj_biro/nhr/Zaverecna%20sprava%20z%20druheho%20NHR.pdf>
- Report on a digital euro – European Central Bank. (online, cit. 09.02.2023). Dostupné na internete: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/Report_on_a_digital_euro~4d7268b458.en.pdf#page=4>
- Prehľad trhu s kryptoaktívami v Slovenskej republike. (online, cit. 23.02.2023). Dostupné na internete: <https://www.nbs.sk/_img/documents/_dohlad/fintech/kryptoaktiva/sk-kryptoaktiva-prehľad.pdf>
- VAN DER LINDEN, T., SHIRAZI, T. 2023. Markets in crypto-assets regulation: Does it provide legal certainty and increase adoption of crypto-assets?. (online, cit. 12.02.2023). DOI: 10.1186/s40854-022-00432-8. Dostupné na internete: <<https://jfin-swufe.springeropen.com/articles/10.1186/s40854-022-00432-8>>
- #EUBlockchain, EUROPEAN BLOCKCHAIN SERVICES INFRASTRUCTURE. (online, cit. 13.02.2023). Dostupné na internete: <<https://ec.europa.eu/newsroom/cef/newsletter-archives/35323>>
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20.05.2015
- Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o trhoch s kryptoaktívami a o zmene smernice (EÚ) 2019/1937
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20.05.2015
- Zákon 300/2005 Z.z. Trestný zákon
- Zákon č. 297/2008 Z.z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje:

Mgr. Andrej Lipták
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Sklabinská 1, 835 17 Bratislava

DROGOVÉ TRESTNÉ ČINY S DÔRAZOM NA NOVELIZÁCIU Z MÁJA 2022 A JEJ VPLYV NA APLIKAČNÚ PRAX

Mgr. Lenka MIKLÓSSYOVÁ

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Anotácia

Autorka sa v texte venuje analýze novely trestného zákona, ktorá do účinnosti vstúpila v máji 2022. Novela sa zamerala predovšetkým na diferenciaciu medzi drogovými trestnými činmi týkajúcimi sa prechovávanía alebo iného nakladania s marihuanou (rastlinou z rodu konopa) a trestnými činmi týkajúcimi sa iných omamných alebo psychotropných látok. Autorka skúma najmä vplyv tejto novely na aplikačnú prax.

KLúčové slová

drogové trestné činy, konopa, trestné právo, trestný zákon, novela

Annotation

In the following text, the author analyses the amendment to the Criminal Code, which came into force in May 2022. The amendment focused primarily on the differentiation between drug offences relating to the possession or other disposal of cannabis and offences relating to other narcotic or psychotropic substances. In particular, the author examines the impact of this amendment on the application practice.

Keywords

drug offences, cannabis, criminal law, criminal act, amendment

Úvod

Dňa 01.05.2022 vstúpil do účinnosti zákon č. 105/2022 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „**TZ**“) v znení neskorších predpisov (ďalej len „**novela TZ**“). Týmto právnym predpisom došlo k zásadnej zmene v oblasti drogových trestných činov. Podľa dôvodovej správy k danému zákonu bolo cieľom tejto novely najmä odstránenie problému spočívajúcom v neprimerane prísnom postihovaní prechovávateľov alebo konzumentov marihuany.¹ Z tohto dôvodu došlo k oddeleniu skutkových podstát týkajúcich sa rastlín z rodu konopa od skutkových podstát týkajúcich sa iných omamných alebo psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov. Táto právna úprava však so sebou priniesla aj určité aplikačné problémy. Okrem problémov s kvalifikáciou skutku v prípade prechovávanía viacerých druhov zakázaných látok, dochádza okrem iného aj k určitému aplikačnému paradoxu pri skracovaní trestu páchatel'ov odsúdených za tieto trestné činy počas účinnosti predošlej právnej úpravy. Do účinnosti ďalšej novely je teda dôležité zamerať sa na a identifikovať nedostatky aktuálnej právnej úpravy a stanoviť si určité vodiace kritériá v prípadoch, kedy je otázka jej aplikácie nejasná.

1. Oddelenie rastliny z rodu konopa od iných omamných a psychotropných látok

Hlavnou zmenou, ktorú zaviedla novela TZ, je rozdelenie skutkových podstát trestných činov podľa § 171 a 172 TZ týkajúcich sa marihuany od skutkových podstát týkajúcich sa ostatných omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov. V prvej skutkovej podstate vyjadrenej v ustanovení § 171 ide o trestný čin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok (ďalej len „**OPL**“), jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi *pre vlastnú potrebu*. V prípade ustanovenia § 172 ide o trestný čin nedovolenej výroby OPL, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi *všeobecne*.²

V oboch týchto ustanoveniach sa novelou TZ oddelili pojmy rastlina z rodu konopa a iná OPL. Rozdiel medzi rastlinou z rodu konopa a inou OPL definuje zákon č. 139/1998 Z. z. o

¹ *Dôvodová správa k zákonu č. 105/2022 Z. z.* In: najpravo.sk, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2022/dovodova-sprava-k-zakonu-c-105-2022-z-z.html>

² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, § 171 a § 172.

omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch (ďalej len „**Zákon o OPL**“), ktorý ustanovuje jednak obsahové definície OPL, a jednak formálne vymedzenie prostredníctvom zoznamu, ktorý tvorí prílohu tohto právneho predpisu. Pri rastlinách z rodu konopa ide podľa Zákona o OPL konkrétne o extrakt suchý z rastlín rodu cannabis (konopa), samotné rastliny z tohto rodu, a rovnako aj živicu z týchto rastlín, okrem semien a odrôd konopy siatej uvedených v osobitnom predpise.³ Tieto vyčlenené druhy konopy siatej predstavujú odrody rastliny cannabis, ktoré nie sú pestované za účelom ich požitia ako drogy, a ktoré sa označujú ako tzv. priemyselné konope. Priemyselné konope nesmie presiahnuť obsah 0,2 % THC, a teda nie je spôsobilé vyvolať v tele potenciálneho konzumenta účinky, ktoré sú vyžadované pre naplnenie definičného kritéria omamnej látky.⁴

2. Prechovávanie pre vlastnú potrebu

Definícia prechovávaní drogy pre vlastnú potrebu novelou pozmenená nebola, avšak v kontexte drogových trestných činov a uvádzanej problematiky je dôležité porozumieť danej problematike aj v tomto smere. V prípade prechovávaní rastliny z rodu konope alebo inej OPL pre vlastnú potrebu (ďalej spolu aj ako „**drogy**“), potrebné vodiace kritérium nájdeme v § 135 TZ, kde je prechovávanie drog pre vlastnú potrebu definované ako „*neoprávnená držba po akúkoľvek dobu OPL, jednu alebo prekursora v množstve, ktoré zodpovedá najviac **trojnásobku** obvykle jednorazovej dávky na použitie, a to pre osobnú spotrebu*“. V nadväznosti na to potom pod prechovávaním drog pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu rozumieme rovnako neoprávnenú držbu trvajúcu akýkoľvek čas drogy v množstve, ktoré „*zodpovedá najviac **desaťnásobku** obvykle jednorazovej dávky pre osobnú spotrebu*“.⁵ V prípade, ak páchatel prechováva množstvo presahujúce tri obvykle jednorazové dávky ale zároveň nedosahujúce množstvo štyroch obvykle jednorazových dávok, musí sa podľa názorov niektorých autorov tento trestný čin kvalifikovať podľa prvého odseku, a teda pôjde o množstvo dosahujúce najviac trojnásobok obvykle jednorazovej dávky, a to aj napriek formulácii obsahujúcej pojem „*najviac*“, a to z toho dôvodu, že množstvo síce presahujúce tri dávky ale nedosahujúce štyri **nie je ešte objektívne spôsobilé navodiť** v organizme konzumenta **účinnok** samotnej štvrtej dávky.⁶

Definícia **obvykle jednorazovej dávky** nie je nijako právne upravená, a preto je potrebné tento pojem vykladať v medziach ustálenej judikatúry a zaužívanej právnej praxe. V súčasnosti nie je prechovávanie omamných a psychotropných látok na účel aplikácie § 171 ods. 1 TZ limitované minimálnym hmotnostným množstvom a trestné je prechovávanie látky aj v množstve hmotnostne menšom než 1 obvykle jednorazová dávka (napr. pri marihuane zaužívaná hmotnosť 0,5 gramu), pokiaľ je táto látka v konkrétnom prípade po jej užití spôsobilá ovplyvniť psychiku človeka.⁷ Otázka obvykle jednorazovej dávky je otázkou **právnou** a patrí na posudzovanie do kompetencie orgánov činných v trestnom konaní a súdu, avšak podklad pre tieto orgány poskytujú Kriminálny a expertízny ústav Policajného zboru v postavení znaleckého ústavu.⁸

³ Príloha č. 1 k zákonu č. 139/1998 Z. z., zoznam omamných látok a psychotropných látok zaradených do I., II. a III. skupiny, I. skupina, omamné látky.

⁴ Príloha II nariadenia Komisie (ES) č. 796/2004 z 21. apríla 2004, ktoré ustanovuje podrobné pravidlá na uplatňovanie krížového plnenia, modulácie a integrovaného správneho a kontrolného systému uvedeného v nariadení Rady (ES) č. 1782/2003, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá pre režimy priamej podpory v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zavádzajú niektoré režimy podpory pre poľnohospodárov v platnom znení (Mimoriadne vydanie Ú. v. EÚ, kap. 3/zv. 44; Ú. v. EÚ L 141, 30. 4. 2004).

⁵ ČENTĚŠ, J. *Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok*. In: Justičná revue. Roč. 60, č. 3 (2008), s. 364.

⁶ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1.* vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 1028.

⁷ Pozri napr. R 24/1998.

⁸ ČENTĚŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT pre Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007, s. 79.

Všeobecne môžeme obvykle jednorazovú dávku definovať ako množstvo látky, ktoré sa bežne **konzumuje pri jednom použití**, zároveň **hmotnostne zodpovedá** dávke bežne predávanej, respektíve kupovanej na jedno použitie, alebo aj v množstve menšom, ak zároveň **obsahuje minimálne** také množstvo látky, ktoré je spôsobilé po jeho užití ovplyvniť psychiku človeka, resp. znamená nebezpečenstvo pre jeho zdravie alebo život vrátane nebezpečenstva vyvolania návyku na užívanie takejto látky.⁹ V jednoduchosti teda ide o množstvo, ktoré je **spôsobilé ohroziť objekt** chránený skutkovou podstatou daného trestného činu.

3. Rozdelenie objektívnych stránok skutkových podstát v ustanovení § 172 TZ

Okrem oddelenia rastlín z rodu konopa a iných OPL priniesla do ustanovenia § 172 novela TZ ešte inú zmenu, a to oddelenie samotných objektívnych stránok – spôsobov konania – v jednotlivých odsekoch daného trestného činu. Skutková podstata ustanovenia § 172 ods. 3 a ods. 4 totiž rozlišuje medzi prechovávaním a iným konaním vyžadovaným skutkovou podstatou, pod ktorým TZ rozumie výrobu, dovoz, vývoz, prevezenie alebo danie do prepravy, alebo kúpu, predaj, výmenu, alebo zadováženie. Podľa právnej úpravy účinnej pred novelou TZ boli všetky tieto druhy konania uvedené pod jednou skutkovou podstatou, pričom dokonca podľa zaužívanej praxe aj **samotný pojem prechovávanie zahŕňal všetky spôsoby** nakladania s drogou, a teda aj výrobu, dovezenie, vyvezenie, prevezenie, atď., pričom argumentom pre toto tvrdenie bol logický výklad slova prechovávanie, keďže prechovávanie znamená mať niečo v držbe akýmkoľvek spôsobom, kedy je jasné, že aby k tomu mohlo dôjsť, musel si páchatel' daný predmet **nejakým spôsobom najskôr do svojej dispozície zadovážiť**.¹⁰

Oddelenie spôsobov konania v objektívnych stránkach týchto trestných činov však so sebou prinieslo aj **aplikačné nejasnosti**. Keďže odsek 4 ustanovenia § 172 nerozlišuje medzi rastlinou z rodu konopa a inou OPL, ale na druhej strane postihuje vyslovene iné spôsoby konania než prechovávanie látky, môže dôjsť k prípadu, kedy bude páchatel'ovi hroziť vyššia trestná sadzba iba z dôvodu, že namiesto momentu, kedy látku „iba“ prechovával bude pristihnutý orgánmi činnými v trestnom konaní v momente, kedy si túto látku do svojej dispozície zadovážoval. V praxi by išlo o prípad, kedy by napríklad pravidelný konzument marihuany bol pristihnutý s 11 obvykle jednorazovými dávkami marihuany, a teda trestná sadzba by bola vymeriavaná podľa ustanovenia § 172 ods. 1, čiže vo výške 3 až 7 rokov, keďže vzhľadom na prechovávané množstvo už nemôže ísť bez ohľadu na spôsob, akým chcel páchatel' s látkou ďalej nakladať, prípad posudzovať ako prechovávanie pre vlastnú potrebu. Na druhej strane, ak by rovnaký páchatel' bol pristihnutý v momente, kedy si týchto 11 obvykle jednorazových dávok marihuany zadovážoval do svojej dispozície, čiže v jednoduchosti pri samotnej kúpe tejto látky, naplnil by skutkovú podstatu ustanovenia § 172 ods. 4 s hroziacou trestnou sadzbou v rozmedzí 3 až 10 rokov. Samozrejme, na presnú výmeru trestu nám slúžia zásady ukladania trestov a najmä zásada individualizácie trestu, pričom prostredníctvom ich aplikácie vzhľadom na pomerne široký zákonný rozsah výmery trestu môžeme dospieť k stavu, kedy predostreté rozlišovanie nebude v praxi negatívne pôsobiť na výmeru spravodlivého trestu pre páchatel'a. Na druhej strane je možné povedať, že vôbec **samotná existencia** takejto právnej úpravy nie je ideálnou, keďže tak, ako bolo už v minulosti judikované, samotný pojem prechovávanie v sebe zahŕňa aj ostatné vymenované spôsoby konania, napriek tomu je trestaný menej prísne (vo vzťahu k marihuane). Je preto len otázkou aplikačnej praxe, ako sa s kvalifikáciou týchto trestných činov vyrovná.

4. Aplikačný paradox pri skracovaní trestu

Jeden z aplikačných problémov, ktorý môžeme skôr nazvať aplikačným paradoxom, je **trestanie recidívy** v súvislosti s takto novo rozdelenými drogovými trestnými činmi. Konkrétne ide o prípad, kedy páchatel' bol za účinnosti minulej právnej úpravy potrestaný za prechovávanie OPL podľa § 172 ods. 1 písm. d) ods. 2 písm. a), teda za neoprávnené prechovávanie OPL, jedu

⁹ Tamtiež, s. 75.

¹⁰ K tomu tiež pozri napr. ČENTĚŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT pre Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007, s. 84 a 85.

alebo prekurzora s použitím kvalifikačného znaku „*a už bol za taký čin odsúdený*“. Následne v nadväznosti na § 438j TZ podal odsúdený návrh na pomerné skrátenie trestu, keďže druhý skutok, za ktorý bol odsúdený prostredníctvom kvalifikačného znaku, bol spáchaný v súvislosti s prechovávaním marihuany. Nová právna úprava skracujúca neprimerane vysoké tresty za prechovávanie marihuany mala byť teda pre páchatel'a priaznivejšia. V konaní o tomto návrhu však došlo k **prekvapivému záveru**. Keďže prvý skutok páchatel'a bol spáchaný v súvislosti s prechovávaním metamfetamínu ako „inej OPL“ v zmysle § 172 ods. 3 TZ, a nie v súvislosti s prechovávaním OPL z rastliny rodu konopa, súd musel trest skracovať podľa **ustanovenia** týkajúceho sa skutkovej podstaty, ktorá v sebe **nezahŕňa recidívu**. Keďže TZ po účinnosti novely TZ odlišuje skutkové podstaty, ktoré upravujú trestnoprávny postih prechovávania rastliny z rodu konopa a prechovávania inej OPL než rastliny z rodu konopa, páchatel'ovi sa v tomto prípade viac „oplatilo“ byť v prvom konaní odsúdený za inú (tvrdšiu) drogu, než za marihuanu.¹¹

V tomto prípade sa totiž jeho trest skracoval v ponímaní ustanovenia § 172 ods. 1 TZ, keďže marihuanu prechovával po prvý raz, a teda v sadzbe trestu odňatia slobody na 3 až 7 rokov. Skutková podstata § 172 ods. 2, ktorá upravuje recidívu, totiž uvádza kritérium „*ak spácha čin uvedený v odseku 1 a už bol za taký čin odsúdený*.“¹² Keďže páchatel' v tomto prípade prvým skutkom nespáchal čin uvedený v odseku 1, ale v odseku 3, toto ustanovenie sa na skracovanie trestnej sadzby **použiť nemohlo**. Ak by páchatel' aj v prvom prípade bol odsúdený za prechovávanie marihuany, sadzba by sa skracovala podľa ustanovenia upravujúceho recidívu, a to v rozpätí trestu odňatia slobody na 5 až 10 rokov.¹³

Týmto spôsobom bol teda **zvýhodnený** páchatel', ktorý prechovával zároveň inú OPL a neskôr aj marihuanu, pričom týmto konaním aj v prvom aj druhom raze porušil v zásade rovnaký objekt. Objektom všetkých skutkových podstát upravujúcich drogové trestné činy je spoločenský záujem na ochrane života a zdravia osôb, ktoré môžu byť ovplyvnené zneužívaním niektorých návykových látok, ako aj záujem spoločnosti na kontrole užívania a prechovávania týchto látok v stanovenom množstve. Logicky môžeme uvažovať o tom, že páchatel' svojim konaním privodil ohrozenie daného objektu v závažnejšej miere, než keby v oboch prípadoch prechovával marihuanu. Pri prechovávaní metamfetamínu môžeme v porovnaní v marihuanou hovoriť o závažnejších následkoch na organizmus konzumenta, aj o vyššej pravdepodobnosti vzniku závislosti na danej látke. Napriek tomu však súd o výmere trestu tohto páchatel'a rozhodoval podľa menej prísnych zákonných kritérií, než v prípade páchatel'a, ktorý by bol v oboch prípadoch odsúdený za prechovávanie marihuany.¹⁴

5. Jednočinný súbeh vs. faktická konzumpcia

V súvislosti s oddelením skutkových podstát týchto trestných činov dochádza aj k nejasnostiam v určovaní, či sa v prípade prechovávania aj marihuany a zároveň aj inej OPL (prípadne jedu alebo prekurzora) z hmotnoprávneho hľadiska jedná o **jednočinný súbeh** alebo o **faktickú konzumpciu**. Môžu totiž nastať prípady, kedy nevieme presne určiť, ako by sa mal daný skutok posudzovať. Modelovým príkladom je napríklad prípad, kedy bude páchatel' pre vlastnú potrebu prechovávať marihuanu a aj inú drogu v množstve podľa § 171, či už podľa základnej skutkovej podstaty alebo vo väčšom rozsahu v zmysle § 135 ods. 2 TZ. Prípadne môže nastať

¹¹ PLOTH, E. Paradox novely Trestného zákona v súvislosti s postihovaním drogovej trestnej činnosti. In: ComenIUS, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2022/11/05/paradox-novely-trestneho-zakona-v-suvislosti-s-postihovanim-drogovej-trestnej-cinnosti/>

¹² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, § 172 ods. 2.

¹³ PLOTH, E. Paradox novely Trestného zákona v súvislosti s postihovaním drogovej trestnej činnosti. In: ComenIUS, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2022/11/05/paradox-novely-trestneho-zakona-v-suvislosti-s-postihovanim-drogovej-trestnej-cinnosti/>

¹⁴ PLOTH, E. Paradox novely Trestného zákona v súvislosti s postihovaním drogovej trestnej činnosti. In: ComenIUS, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2022/11/05/paradox-novely-trestneho-zakona-v-suvislosti-s-postihovanim-drogovej-trestnej-cinnosti/>

situácia, kedy bude páchatel' prechovávať marihuanu a zároveň inú OPL, a bol už za takýto čin v minulosti odsúdený. Keďže podľa predošlej právnej úpravy tieto OPL oddelené neboli, vyvstáva otázka, podľa ktorých skutkových podstát budeme páchatel'a postihovať. Tejto problematike sa vo svojom článku venoval aj JUDr. Peter Šamko, sudca Krajského súdu v Bratislave, ktorý zastáva názor, že môže dôjsť k obojm prípadom, a to s odôvodnením, že skutkové podstaty síce chránia ten istý objekt, ale v rôznych smeroch.¹⁵

K **jednočinnému súbehu** môže dôjsť napríklad v prípade, ak páchatel' prechováva marihuanu a zároveň aj iný typ drogy s tým, že prechovávanie marihuany množstevne výrazne prevyšuje oproti inej OPL. V tomto prípade je podľa JUDr. Šamka odôvodnená kvalifikácia skutku ako jednočinného súbehu s odkazom na spravodlivé potrestanie páchatel'a, keďže faktická konzumpcia prechovávaní marihuany v takomto množstve prísnejšou skutkovou podstatou nedostatočne odráža závažnosť spáchaného skutku.¹⁶

Na druhej strane k **faktickej konzumpcii** môže dôjsť napríklad v prípade prechovávaní rastliny rodu konopa ak bol páchatel' za taký čin odsúdený a súčasne prechovávaní inej OPL ak bol za taký čin odsúdený, ale v prípade, kedy by to bolo okolnosťami odôvodnené. Každý trestný čin je totiž potrebné posudzovať jednotlivo a nezávisle vzhľadom na všetky okolnosti spáchaní skutku, o čom hovorí aj využitie inštitútu faktickej konzumpcie, keďže aj tá „je vytváraná faktickým priebehom činu a nevyplýva z pomeru skutkových podstát trestných činov“. Dôležitým záverom JUDr. Petra Šamka je aj skutočnosť, že keďže úmyslom zákonodarcu bolo pri novele TZ favorizovať látky z rastliny rodu konopa, priaznivejšia právna kvalifikácia by sa mala prejaviť iba vtedy, ak pôjde o prechovávanie týchto spomínaných látok. Ak je však dané aj prechovávanie iných OPL, môže sa v niektorých prípadoch aplikovať iba prísnejšia právna kvalifikácia, keďže takýto výklad je navyše pre páchatel'a priaznivejší. Zároveň však možno uviesť prípady, kedy je odôvodnená aj kombinácia týchto skutkových podstát, a páchatel' by mal byť potrestaný v zmysle pravidiel upravujúcich jednočinný súbeh trestných činov. Otázka kvalifikácie týchto trestných činov teda ostáva na posúdení orgánu činnému v trestnom konaní. Vyvstáva však otázka, či zákonom poskytnuté vodiace kritériá pre kvalifikáciu sú formulované dostatočne jasne a zrozumiteľne na to, aby v budúcnosti zabránili nespravodlivému potrestaniu páchatel'ov.¹⁷

Záver

Novela TZ vedúca k miernejšiemu postihu prechovávateľov marihuany je v súčasnosti žiadanou zmenou nášho právneho poriadku. Už v minulosti sa nám totiž osvedčilo, že prísne trestanie užívateľov drog nemá vplyv na zníženie miery užívania drog, mieru závislosti na drogách alebo kriminalitu spojenú s drogami. Práve naopak, tento prístup k trestaniu je drahý, zvyšuje zdravotné riziká v spoločnosti a môže obmedzovať ľudské práva.¹⁸ Novela TZ však so sebou priniesla viaceré aplikačné nejasnosti a problémy. Účelom článku bolo na tieto aplikačné nedostatky predmetnej novely upozorniť a poskytnúť ucelený prehľad navrhovaných postupov, ktoré by sa dali v predmetných situáciách uplatniť. Zaujímavým je nové oddelenie skutkových podstát týkajúcich sa konope, ktoré v nadväznosti na predošlú právnu úpravu prinieslo aj nežiadaný stav, kedy sa pri posudzovaní skrátenia trestu paradoxne odsúdenému „viac oplatí“, ak jeho predchádzajúce odsúdenie zakladajúce kvalifikačný znak pri opätovnom sa dopustení trestnej činnosti bolo spáchané v súvislosti s „tvrdými“ drogami. Okrem toho dochádza tiež k nejasnostiam týkajúcim sa otázok jednočinného súbehu alebo faktickej konzumpcie. Aj vzhľadom na to, že

¹⁵ ŠAMKO, P. *Ako správne kvalifikovať drogové trestné činy po ostatnej novele Trestného zákona?* In: Právne listy, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1122-ako-spravne-kvalifikovat-drogove-trestne-ciny-po-ostatnej-novele-trestneho-zakona>

¹⁶ Tamtiež.

¹⁷ ŠAMKO, P. *Ako správne kvalifikovať drogové trestné činy po ostatnej novele Trestného zákona?* In: Právne listy, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1122-ako-spravne-kvalifikovat-drogove-trestne-ciny-po-ostatnej-novele-trestneho-zakona>

¹⁸ KLOBUCKÝ, R., ČENTĚŠ, J. 2017. *Alternatívne tresty za drogové trestné činy na Slovensku: restoratívna spravodlivosť v praxi*. In Sociológia - Slovak Sociological Review, roč. 49, č. 2, str. 159. ISSN 00491225.

faktická konzumpcia je vytváraná najmä faktickým priebehom činu a nevyplýva z pomeru skutkových podstát trestných činov, bude aj v budúcnosti otázne, ako sa orgány činné v trestnom konaní budú s danými situáciami vysporiadávať.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 9788074003240.

ČENTĚŠ, J. *Hmotnoprávne aspekty trestnej činnosti páchanej v súvislosti s nealkoholovou toxikomániou v Slovenskej republike*. Bratislava: ŠEVT pre Úrad vlády Slovenskej republiky, 2007. 212 s.

ČENTĚŠ, J. *Základné pramene právnej úpravy omamných a psychotropných látok*. In: Justičná revue. Roč. 60, č. 3 (2008), s. 358 – 373. ISSN 13356461.

Dôvodová správa k zákonu č. 105/2022 Z. z. In: najpravo.sk, [online]. [cit. 06.03.2023]. Dostupné na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2022/dovodova-sprava-k-zakonu-c-105-2022-z-z.html>

KLOBUCKÝ, R., ČENTĚŠ, J. 2017. *Alternatívne tresty za drogové trestné činy na Slovensku: restoratívna spravodlivosť v praxi*. In Sociológia - Slovak Sociological Review, roč. 49, č. 2, str. 155-178. ISSN 00491225.

Nariadenie Komisie (ES) č. 796/2004 z 21. apríla 2004, ktoré ustanovuje podrobné pravidlá na uplatňovanie krížového plnenia, modulácie a integrovaného správneho a kontrolného systému uvedeného v nariadení Rady (ES) č. 1782/2003, ktorým sa ustanovujú spoločné pravidlá pre režimy priamej podpory v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky a ktorým sa zavádzajú niektoré režimy podpory pre poľnohospodárov

PLOTH, E. *Paradox novely Trestného zákona v súvislosti s postihovaním drogovej trestnej činnosti*. In: Comenius, [online]. ISSN 26445581. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2022/11/05/paradox-novely-trestneho-zakona-v-suvistosti-s-postihovanim-drogovej-trestnej-cinnosti/>

ŠAMKO, P. *Ako správne kvalifikovať drogové trestné činy po ostatnej novele Trestného zákona?* In: Právne listy, [online]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a1122-ako-spravne-kvalifikovat-drogove-trestne-ciny-po-ostatnej-novele-trestneho-zakona>

Zákon č. 139/1998 Z. z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Kontaktné údaje:

Mgr. Lenka Miklóssyová
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
lenka.miklossyova@flaw.uniba.sk

FALZIFIKÁTY (NEOPRÁVNENÉ REPRODUKCIE) PEŇAZÍ NA HRANICI MEDZI TRESTNÝM ČINOM A PRIESTUPKOM

Mgr. Viliam PONIŠT, PhD.

Národná banka Slovenska

Anotácia

Príspevok sa venuje otázke a vymedzeniu falzifikátov peňazí, nezákonných reprodukcii peňazí a predmetov, ktoré by svojim vzhľadom mohli byť za zákonné peniaze zamenené. Poukazuje na zavedenie súčasnej úpravy priestupkov na úseku slovenskej meny a financií a vývoj právne úpravy v oblasti trestných činov proti mene. Na základe vykonaných legislatívnych zmien za ostatných 30 rokov potom poukazuje na nedostatky súčasnej právnej úpravy ako aj nesprávny výklad pri posudzovaní falzifikátov. Aj s poukazom na prax orgánov aplikujúcich právo - okresných úradov, či okresných riaditeľstiev Policajného zboru SR potom poukazuje na vybrané skutočnosti, ktoré považujú tieto orgány za kľúčové pri posudzovaní toho, či ide o trestný čin alebo priestupok.

Kľúčové slová

Falzifikát, nezákonná reprodukcia, falšovanie, mena, priestupok, trestný čin

Annotation

The contribution is dedicated to the question and definition of counterfeits of money, unlawful reproductions of money and objects that could be confused for the legal money. It points out the introduction of the current regulation of offenses in the section of the Slovak currency and finance and the development of legislation in the field of crimes against currency. On the basis of the legislative changes made over the last 30 years, it points out the shortcomings of the current legislation as well as an incorrect interpretation in the assessment of counterfeits. Even with reference to the practice of bodies applying law - district offices or district directorates of the Police Force of the Slovak Republic, it then points to selected facts which consider the bodies to be key in assessing whether it is a criminal offense or an offense.

Keywords

Counterfeit, unlawful reproduction, counterfeiting, currency, offense, crime

Úvod

Pri trestných činoch proti mene podľa Trestného zákona a priestupkoch na úseku financií a slovenskej meny podľa zákona č. 372/1992 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej iba "Zákon o priestupkoch") nenájdeme postupnú nadväznosť, t.j. nedá sa povedať, že v tomto prípade je priestupok konanie s nižším stupňom nebezpečnosti/menej závažné a trestný čin je v nadväznosti viac závažný. Takáto súvislosť medzi týmito trestnými činmi a priestupkom nie je, hoci orgány činné v trestnom konaní pri posudzovaní falzifikátov dospejú k záveru, že určité falzifikáty sú tak nekvalitné, že nie sú spôsobilým prostriedkom na spáchanie trestného činu, prípadne, že ide o falzifikát nízke hodnoty, či nízkej nebezpečnosti, pri ktorom majú za to, že by mohlo a malo ísť o priestupok. V tejto súvislosti bolo analyzovaných 45 konaní vedených na okresných úradoch, ktorým boli tieto veci postúpené, pričom môžeme povedať, že každý jeden z týchto prípadov mal a mohol byť trestným činom. Nešlo o priestupky, resp. nebol dôvod na postup podľa zákona o priestupkoch, ale podľa ustanovení Trestného zákona a Trestného poriadku. Na účely ďalšieho výkladu je nutné poukázať na zakotvenie priestupku podľa § 27 Zákona o priestupkoch do nášho právneho poriadku v nadväznosti na trestné činy proti mene.

Okolnosti prijatia Zákona o priestupkoch

Treba zdôrazniť, že Zákon o priestupkoch bol prijatý ešte v roku 1992, t.j. v čase kedy ešte neexistovala ani Slovenská republika ako samostatný štát, pričom nami sledované ustanovenie § 27 ods. 1 písm. a) Zákona o priestupkoch sa nijako obsahovo za ten čas nemenilo, čo sa nedá povedať o trestných činoch proti mene podľa trestných zákonov, ako aj ostatnej relevantnej právnej úpravy. Priestupku podľa tohto ustanovenia vtedy aj dnes sa dopustí ten, kto neoprávnene zhotoví reprodukciu zákonných peňazí, šeku, cenného papiera alebo platobnej karty alebo neoprávnene zhotoví alebo uvedie do obehu predmet, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými

peniazmi, šekom, cenným papierom alebo platobnou kartou. Ako uvádza Hutta „na zreteli sa tu má konanie nedbalostné, t.j. bez úmyslu vydávať reprodukcie ako pravé alebo dať ich do obehu.“¹

Ako je zrejmé, Zákon o priestupkoch pracuje s pojmom neoprávnene zhotovená reprodukcia. Pokiaľ Zákon o priestupkoch pracuje s takýmto pojmom musí zákonite existovať predpis, ktorý definuje reprodukcie zákonných peňazí, šeku, cenného papiera alebo platobnej karty alebo predmetu, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými peniazmi, šekom, cenným papierom alebo platobnou kartou. Takýto predpis aj existoval.

V čase prijatia Zákona o priestupkoch bola totiž účinná vyhláška 146/1992 Zb. Štátnej banky česko-slovenskej o podmienkach, za ktorých možno reprodukovať bankovky, mince, šeky, cenné papiere a platobné karty a vyrábať predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú. Hneď v ust. § 1 sa uvádzalo, že ak ďalej nebolo ustanovené inak, možno bankovky, mince, šeky, cenné papiere a platobné karty (označované ako „symboly peňazí“) reprodukovať iba so súhlasom Štátnej banky česko-slovenskej. V uvedenom období to bola Štátna banka česko-slovenská, ktorá definovala, čo je možné pod pojmom týchto reprodukcí rozumieť. Podľa § 2 ods. 1 tejto vyhlášky bola zadefinovaná možnosť reprodukovať bankovky a podľa ods. 2 bolo možné bez súhlasu možno ďalej vyhotovovať grafické vyobrazenie mincí, reprodukcie cestových šekov, a to za rovnakých podmienok ako reprodukcie bankoviek, ako aj grafické vyobrazenie platobných kariet. Hoci Štátna banka česko-slovenská nemala monopol na šeky a cenné papiere ustanovovalo ust. § 2 ods. 3 a 4 vyhlášky, že šeky, s výnimkou cestovných šekov, a cenné papiere možno reprodukovať so súhlasom vydávajúcej banky alebo inej vydávajúcej osoby. Tento súhlas nie je potrebný, ak sú reprodukcie zreteľne označené nápisom „ODPIS“, „KÓPIA“ alebo „REPRODUKCIA“. Šekom sa na účely tejto vyhlášky rozumelo nevyplnené aj vyplnené tlačivo šeku. Podľa § 3 vyhlášky bolo možné vyrábať predmety napodobňujúce symboly peňazí bez súhlasu, ak sa vyrábajú z iného materiálu, ktorý je s pôvodným materiálom nezameniteľný, napríklad mince z iného materiálu než kovu, bankovky, šeky a cenné papiere z iného materiálu než z papiera, platobné karty z iného materiálu než z papiera, plastu alebo kovu. Dôležitým bolo ust. § 4 vyhlášky, ktorí uvádzalo, že reprodukcia symbolov peňazí alebo výroba predmetov, ktoré ich úpravou napodobňujú v rozpore s touto vyhláškou je neoprávnená výroba, pričom odkazovalo na § 27 Zákona o priestupkoch. Zákon o priestupkoch pri tom pracoval s pojmom neoprávnene zhotovenie, čo je možné v tomto prípade považovať za synonymum k neoprávnenej výrobe.

Pri prijatí Zákona o priestupkoch a definovaní priestupkov na úseku financií a slovenskej meny (vtedy ešte česko-slovenskej meny) teda existoval predpis, ktorý priamo definoval reprodukcie (právnym poriadkom dovolené) a odkazoval pri neoprávnenej výrobe reprodukcí na novoprijatý predpis o priestupkoch. Takýmto spôsobom bola zaručená ochrana pre dovolené reprodukcie zákonných peňazí, šeku, cenného papiera alebo platobnej karty alebo predmetu, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými peniazmi, šekom, cenným papierom alebo platobnou kartou a ich odlišenie od nedovolených.

Z pohľadu tohto príspevku je relevantné, že bolo zadefinované tak, čo je reprodukcia peňazí, ktorú je možné zhotoviť bez súhlasu ako aj to, čo je možné považovať za predmet, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými peniazmi. Teda každá reprodukcia, ktoré nespĺňala podmienky uvedené vo vyhláške bola automaticky vyhodnotená ako neoprávnene zhotovená, pričom vtedy účinný zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon (účinný ku konca roku 1992) rozlišoval iba falšovanie s úmyslom uviesť do obehu, a nie aj falšovanie peňazí ako také (bez ďalšieho úmyslu). Teda samotné neoprávnene zhotovenie reprodukcie bolo priestupkom, no v prípade, ak niekto zhotovoval reprodukcie peňazí (ktoré nespĺňali podmienky podľa vyhlášky) s úmyslom uviesť takú reprodukciiu do obehu dopúšťal sa trestného činu. Kvalita neoprávnenej reprodukcie - falzifikátu nebola pre rozlíšenie trestného činu a priestupku relevantná relevantným bol úmysel páchatel'a. Takýto výklad bol potvrdení aj judikátom Najvyššieho súdu ČR publikovaný ako R 3/1991, z ktorého vyplýva, že priestupok postihuje aj iba obyčajné neoprávnene zhotovenie reprodukcie zákonných peňazí alebo neoprávnene zhotovenie, či uvedenie do obehu predmetu,

¹ HUTTA, V. ZÁKON Slovenskej národnej rady z 28. augusta 1990 o priestupkoch. Bratislava: Omega, 1991, s. 29;

ktorý by mohol byť so zákonnými peniazmi zamenený, pričom nezáleží na zámere, ktorý tým páchatel' sleduje. Ak však páchatel' zhotoví reprodukciu zákonných peňazí v úmysle dať ich ako pravé peniaze alebo reprodukciu, ktorá môže byť zamenená so zákonnými peniazmi, uvedie do obehu tým, že ju dá ako pravé peniaze, naplňuje už formálne znaky trestného činu. V danom prípade je zrejmé, že zaistené falzifikáty sa buď našli v tržbe, boli zaistené pri platení, t.j. boli vyrobené alebo zaobstarané s úmyslom uviesť ich do obehu, a teda nemôže ísť o priestupok.

Právny stav *de lege lata*

Ako už bolo vyššie uvedené priestupky na úseku financií a slovenskej meny sa nijako obsahovo nezmenili a vydržali v pôvodnom znení až do dneška. Zmenilo sa však všetko, čo im dávalo opodstatnenie a zmysel. Ako keby mechanizmu, ktorý na začiatku fungoval správne niekto povyberal ozubené kolieska, ktoré do seba správne zapadali a ničím ich nenahradil, resp. ich nahradil nesprávne zapadajúcimi kolieskami, ktoré potom nerobia to, na čo bol celý mechanizmus nastavený. A treba dodať, že "ochrana meny a peňažného obehu patrí k základným predpokladom stability ekonomiky."²

V prvom rade spomenutá vyhláška Štátnej banky česko-slovenskej bola zrušená vyhláškou Národnej banky Slovenska č. 456/2001 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o podmienkach, za ktorých možno zhotoviť a používať reprodukcie bankoviek, pamätných bankoviek, mincí, pamätných mincí, obchodných mincí a cenných papierov vydaných Národnou bankou Slovenska, ako aj predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú, vrátane ich záznamov v elektronickej forme (ďalej iba "Vyhláška NBS"). Táto vyhláška upravuje v súčasnosti podmienky pre oprávnené zhotovenie bankoviek a mincí slovenskej koruny, ale aj cenných papierov vydaných Národnou bankou Slovenska a predmetov, ktoré napodobňujú bankovky a mince, pričom ide len o predmety napodobňujúce bankovky a mince slovenskej koruny, nie eura. Ochrana bankovkám a minciam slovenskej koruny pred neoprávnenými reprodukciami je poskytovaná aj podľa § 5 zákona č. 659/2007 Z. z. o zavedení meny euro v Slovenskej republike a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len "Zákon o zavedení meny euro").³ Aj vzhľadom na skutočnosť, že bankovky slovenskej koruny sú aj naďalej vymeniteľné v Národnej banke Slovenska a zároveň sú chránené pred neoprávneným zhotovovaním reprodukcií je na mieste otázka, či (aj vzhľadom na znenie názvu priestupku) nie sú chránené § 27 Zákona o priestupkoch.

² ČENTÉŠ, J. Trestný zákon. Veľký komentár 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 581;

³ Podľa tohto ustanovenia platí, že reprodukcie platných alebo neplatných slovenských bankoviek a slovenských mincí, ich záznamy v elektronickej forme a akékoľvek predmety, ktoré sú čo len čiastočne vzhľadom alebo vlastnosťami podobné ktorejkoľvek slovenskej bankovke alebo slovenskej minci, vrátane medailí a žetónov, ktoré v akomkoľvek gramatickom tvare obsahujú nápis „slovenská koruna“, „halier“, „Národná banka Slovenska“ alebo „Slovenská republika“, skratku alebo kód slovenskej koruny „Sk“ alebo „SKK“, prípadne vyobrazenie štátneho znaku Slovenskej republiky, sa môžu zhotoviť a používať výlučne v prípade splnenia podmienok podľa osobitných predpisov o ochrane práv duševného vlastníctva a podľa medzinárodných zmlúv, ktorými je Slovenská republika viazaná, a súčasne v prípade splnenia podmienky, že takéto reprodukcie alebo napodobneniny sú nezameniteľné s pravými slovenskými bankovkami a slovenskými mincami vrátane ich nepoužiteľnosti v automatoch, najmä z hľadiska ich vzhľadu, rozmerov, vlastností, použitého materiálu, technických parametrov a z hľadiska ich farebnosti a iných grafických prvkov; takéto reprodukcie alebo napodobneniny vrátane záznamov v elektronickej forme musia byť tiež vyhotovené tak, aby ich nebolo možné použiť na vyhotovenie ani využitie pri vyhotovení falšovaných alebo pozmenených slovenských bankoviek a slovenských mincí. Takéto reprodukcie alebo napodobneniny vrátane záznamov v elektronickej forme možno vyhotoviť a používať len dôstojným spôsobom, ktorý zodpovedá významu reprodukováných alebo napodobňovaných slovenských bankoviek a slovenských mincí. Pri slovenských minciach možno zhotoviť a používať len ich nekovové grafické reprodukcie. Kovové medaily a žetóny nesmú obsahovať nápisy, znaky, symboly ani motívy, ktoré sa nachádzajú na minciach vydaných Národnou bankou Slovenska, vrátane vyobrazenia štátneho znaku Slovenskej republiky. Ustanovenia tohto odseku sa rovnako vzťahujú aj na reprodukcie a napodobneniny obchodných mincí a listinných cenných papierov vydaných Národnou bankou Slovenska s tým, že reprodukcie alebo napodobneniny listinných cenných papierov možno zhotoviť a používať výlučne vtedy, ak sú takéto reprodukcie osobitne výrazne označené tak, aby bolo jednoznačne zrejmé, že ide o reprodukciu alebo napodobneninu, najmä osobitne výrazným slovom „VZOR“ alebo „SPECIMEN“.

Treba konštatovať, že neexistuje generálny predpis, ktorý by upravoval vo všeobecnosti oprávnené reprodukcie pre šeky, či cenné papiere alebo platobné karty. Vzhľadom na prijatie eura sa zákonné reprodukcie eurobankoviek a euromincí riadia európskou legislatívou, a to najmä týmito právnymi aktmi:

- Rozhodnutie ECB o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu (ECB/2013/10)
- Nariadenie Rady (ES) č. 2182/2004 zo 6. decembra 2004 o medailách a žetónoch podobných eurominciám.

Ďalej, pokiaľ ide o samotný Trestný zákon, ten považuje za trestné tak falšovanie (vyhotovovanie nezákonných reprodukcii) ako aj falšovanie s úmyslom uviesť falzifikáty do obehu, čo je posun oproti úprave spred 30 rokov, no napriek zmenám, ktoré v právnom poriadku nastali sa tieto nepremietli aj do § 27 zákona o priestupkoch. V zmysle § 270 ods. 2 Trestného zákona platí, že kto falšuje, pozmení alebo neoprávnené vyrobí peniaze alebo cenné papiere alebo kto falšuje, pozmení alebo neoprávnené vyrobí peniaze alebo cenné papiere v úmysle dať ich ako pravé alebo ako peniaze alebo cenné papiere vyššej hodnoty, alebo kto falšované, pozmenené alebo neoprávnené vyrobené peniaze alebo cenné papiere dá ako pravé, potrestá sa odňatím slobody na sedem rokov až desať rokov. Falzifikát bankovky, či mince je vlastne "iba" nezákonná reprodukcia, a teda jeho samotné vyhotovovanie je falšovaním. Teda zhotovovanie nezákonných reprodukcii a falšovanie ako také je identické konanie.

Samotné uvádzanie neoprávnených reprodukcii (falzifikátov) do obehu nebol priestupok, uvádzanie neoprávnených reprodukcii do obehu bolo a je trestným činom. V zmysle uvedeného ustanovenia § 270 ods. 2 Trestného zákona je trestné uvádzanie falzifikátov do obehu ("dať ako pravé"). Takéto konanie nemôže byť priestupkom. Priestupok podľa § 27 Zákona o priestupkoch postihuje konanie spočívajúce v uvádzaní do obehu predmetu, ktorý by mohol byť s peniazmi zameniteľný. Otázka potom znie, či môžeme tento predmet zamieňať s neoprávnenými reprodukciami v zmysle prvej časti vety. Predmet zameniteľný s peniazmi pritom podľa nášho názoru nemôžeme zamieňať s falzifikátmi - neoprávnenými reprodukciami. Pri posudzovaní otázky, či môže ísť o priestupok alebo trestný čin prichádza do úvahy (ako nám ukazuje prax) viacero faktorov - ktorej mene je vôbec poskytovaná ochrana, kvalita neoprávnenej reprodukcie, použitie trestného práva ako ultima ratio (použitie materiálneho korektívu), či úmysel páchatel'a.

Ktorým peniazom je vlastne poskytovaná ochrana?

V prvom rade si dovoľíme poukázať na prvý rozdiel pri posudzovaní toho, akým peniazom je vlastne poskytovaná ochrana. Pokiaľ ide o trestné činy na úseku meny, tu môžeme celkom jednoznačne uviesť, o ktoré peniaze ide, nakoľko v zmysle § 280 Trestného zákona sa ochrana podľa tohto dielu popri platných peniazoch poskytuje aj neplatným peniazom počas obdobia určeného na ich výmenu, peniazom v čase spáchania trestného činu nevydaným, ale určeným na vydanie do obehu, ako aj cudzozemským peniazom vrátane meny euro. Výnimkou je ust. § 274 Trestného zákona - trestný čin "Ohrozovanie obehu peňazí", ktoré priamo v skutkovej podstate pracuje s pojmom "tuzemské peniaze". Táto skutočnosť je aj logická, nakoľko v SR neexistuje povinnosť prijímať cudzozemské peniaze.

Každopádne pri priestupku podľa § 27 Zákona o priestupkoch nie je uvedené v skutkovej podstate, ktoré peniaze sa majú namysli. Smerodajným sa javí to, že skutková podstata poskytuje ochranu zákonným peniazom a zároveň zo samotného názvu priestupku vyplýva, že poskytuje ochranu slovenskej mene. Slovenská mena je v zásade euro. V zásade preto, že aj dnes je možné ešte vymeniť bankovky slovenskej koruny (ako aj pamätné mince) za eurá a v Zbierke zákonov SR sú aj naďalej publikované pravidlá pre oprávnené reprodukcie slovenských korún, tak bankoviek ako aj mincí (bez ohľadu na to, či ide o pamätné mince alebo obehové mince), prichádza do úvahy aj možnosť, že aj týmto peniazom je aj naďalej poskytovaná ochrana - Vyhláška NBS. Každopádne bankovky a (pamätné) mince slovenskej koruny spadajú do kategórie neplatných peňazí počas obdobia určeného na ich výmenu, nakoľko nie je možné nimi platiť - nikto okrem

NBS nemá povinnosť ich prijať. Ani právna teória sa celkom nezhoduje na tom akým peniazom priestupok § 27 Zákona o priestupkoch poskytuje ochranu. Košičiarová⁴ poukazuje na znenie § 17d zákona č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších predpisov (ďalej iba "Zákon o NBS"), rozhodnutie ECB o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu ako aj na Vyhlášku NBS. Z toho môžeme vyvodzovať, že má nevyhnutne na mysli iba ochranu poskytovanú euru a slovenskej korune. Spišiaková⁵ pri odkaze na menu poukazuje na zákon č. 659/2007 Z. z. o zavedení meny euro v Slovenskej republike a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako aj na emisnú činnosť NBS podľa Zákona o NBS. Uvedené potom môže znamenať výlučne menu euro. V inej publikácii sa síce za zákonné peniaze v Slovenskej republike považuje mena euro, ale následne pojem zákonných peňazí "nie je možné vzťahovať iba na menu euro, ale je potrebné ho vykladať extenzívnejšie, t.j. na akékoľvek zákonné cudzozemské peniaze vrátane už neplatných peňazí, a to najmä počas obdobia určeného na ich výmenu, ako aj v čase spáchania priestupku ešte nevydaných, ktoré sú však určené na vydanie do obehu."⁶ Takáto analógia k Trestnému zákonu sa nejaví ako správna.

Domnievame sa, že ochrana podľa Zákona o priestupkoch je poskytnutá peniazom omnoho užšie ako je tomu podľa Trestného zákona, keďže prichádza do úvahy iba ochrana zákonných peňazí - meny euro. Žiadna iná cudzozemská mena nie je chránená pred neoprávnenou reprodukciou. Ak by podľa posudku NBS išlo nezákonné reprodukcie - falzifikáty cudzej meny je na orgánoch činných v trestnom konaní vyhodnotiť, či ide o trestný čin, ak sú naplnené znaky skutkovej podstaty. Pokiaľ nepôjde o trestný čin, tak sa takéto reprodukcie nemôžu posudzovať ani podľa Zákona o priestupkoch.

Okresný úrad Prešov riešil prípad výroby reprodukcii (falzifikátov) v nominálnej hodnote 100 USD (celkovo 3 ks). Prípad skončil odložením, ale nie z dôvodu, že nemohla byť naplnená skutková podstata trestného činu, ale z dôvodu, že páchatel' bol neznámy (keďže osoba, ktorá sa snažila uviesť do obehu tieto falzifikáty - v kasíne, nebola ich zhotoviteľom) - záznam o odložení č. OU-PO-OVVS2-2020/025584 zo dňa 24. apríla 2020. Okresný úrad Lučenec vydal rozkaz č. OU-LC-OVVS-2016/006561 zo dňa 23.6.2016, podľa ktorého bola uložená pokuta vo výške 100 € osobe, ktorá v herni predložila na rozmenenie 1ks bankovky v nominálnej hodnote 100 USD (pričom táto reprodukcia bola zachytená ako falzifikát až v banke), t.j. uviedla do obehu falzifikát, no toto konanie bolo vyhodnotené ako priestupok. Inak situáciu vyhodnotil Okresný úrad Senica (záznam o odložení veci č. OU-SE-OVVS-2017/009623/P-397/17/SK zo dňa 9.8.2017), ktorý pri reprodukcii českých korún dospel k záveru, že § 27 Zákon o priestupkoch chráni zákonné peniaze, čiže menu v Slovenskej republike, ktorou je euro, teda nešlo o priestupok. S takýmto hodnotením sa môžeme iba stotožniť (na druhej strane sa nemôžeme stotožniť s názorom, že uvedený prípad skončil na prejednanie ako priestupok).

Závažnosť konania páchatel'a ako faktor určujúci pre rozlíšenie medzi trestným činom a priestupkom?

Subsidiarita trestného práva a preferovanie priestupku je v určitých prípadoch nutná a žiadaná, ale aj pre posudzovanie závažnosti konania páchatel'a, a to aj vzhľadom na to akú kvalitnú neoprávnenú reprodukciu (falzifikát) vyhotovil a v akej celkovej výške - nominálnej hodnote pravých peňazí táto reprodukcia/reprodukcie, existujú určité zákonné pravidlá. V prvom rade je nutné poukázať, že použitie materiálneho korektívu kedy sa skúma aj závažnosť konania páchatel'a je možné iba v prípade, ak ide o prečin. Podľa § 10 ods. 2 Trestného zákona nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná. "Materiálny korektív predstavuje výnimku z formálneho chápania kategórie trestných činov. Jednou z podmienok, ktorá

⁴ Pozri: KOŠIČIAROVÁ, S. Zákon o priestupkoch. Podrobný komentár s judikatúrou. Praha: Leges, 2020, s. 295;

⁵ Pozri: SPIŠIAKOVÁ, H. Zákon o priestupkoch, Komentár. 2. vydanie. Bratislava: Wolter Kluwer SR, 2020, s. 171;

⁶ SREBALOVÁ, M. a kol. Zákon o priestupkoch. Komentár. 2. vydanie. Bratislava: C.H.Beck, 2020, S. 150 - 151

musí byť splnená na to, aby určité protiprávne konanie (skutok) mohlo byť kvalifikované ako konkrétny prečin, je v zmysle § 10 ods. 2 Trestného zákona aj pozitívny záver o tom, že závažnosť konania, ktoré inak z formálneho hľadiska naplňa znaky skutkovej podstaty nejakého prečinu je vyššia ako nepatrná."⁷

Je potrebné zdôrazniť, že v prípade ust. § 270 ods. 2 Trestného zákona pritom ide o zločin, t.j. posudzovanie závažnosti konania páchatel'a neprichádza do úvahy. Skutočnosť, či je závažnosť konania nepatrná nie je rozhodujúce pre posúdenie toho, či ide o trestný čin alebo priestupok, nakoľko ide o zločin, a teda nie je možné použiť materiálny korektív, vyhodnotiť závažnosť ako nepatrnú a odstúpiť vec na prejednanie priestupku. Na posúdenie trestných činov proti mene nie je rozhodujúce, či niekto falšuje alebo uvádza do obehu 1 cent, 500 € bankovku alebo niekoľko tisíc eur. Táto skutočnosť má význam pri posúdení, či nemôže ísť o kvalifikovanú skutkovú podstatu.

Napriek uvedenému orgány činné v trestnom konaní prihliadajú nesprávne aj na závažnosť konania páchatel'a, ako napríklad:

- Uznesenie OR PZ v Prešove ČVS: ORP-575/3-VYS-PO-2019 zo dňa 23.7.2019. V uvedenom prípade sa pokúsil páchatel' za tovar vo výške 2,58 € zaplatiť sumou 100 €. Vyšetrovateľ síce konštatoval, že konanie páchatel'a formálne vykazovalo všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu podľa § 270 ods. 2 Trestného zákona, no vzhľadom na osobu páchatel'a (najmä vek) ako aj okolnosti spáchania skutku (uvádzanie falzifikátu do obehu za dennej doby kde mohol očakávať, že ju predajca podrobí dôkladnejšej kontrole, falzifikát stupňa kvality "5" je zameniteľný za pravé platidlo len za špecifických podmienok) dospel k záveru, že závažnosť protiprávneho konania je nepatrná, a preto nejde o trestný čin, ale o priestupok (obdobne aj vo veci OR PZ v Prešove ČVS: ORP-71/3-VYS-PO-2020 postúpenej okresnému úradu dňa 20.2.2020);

- Uznesenie OR PZ v Banskej Bystrici ČVS: ORP-95/3-VYS-BB-2020 zo dňa 31.1.2020. V uvedenom rozhodnutí orgány činné v trestnom konaní riešil konanie páchatel'a, ktoré spočívalo v dispozícii s 2 ks falzifikátov eurobankoviek v nominálnej hodnote 10 € a snahou o ich uvedenie do obehu v podobe platby a tovar (čaj s rumom). Vyšetrovateľ vyhodnotil konanie páchatel'a ako prečin podľa § 270 Trestného zákona (v uvedenom ustanovení sa pritom nenachádza žiaden trestný čin, ktorý by bolo možné ako prečin charakterizovať), pričom s poukazom na ust. § 10 ods. 2 Trestného zákona dospel k záveru, že konanie páchatel'a v danom prípade nedosiahlo potrebný stupeň nebezpečnosti a jeho trestnoprávny postih by viedol k prehnanému využívaniu trestného práva v prípade, keď to nie je opodstatnené, hoci aj pri naplnení obligatórnych znakov skutkovej podstaty určitého trestného činu.

Aj vzhľadom na to, že trestné sadzby pri trestných činoch proti mene sú oproti sankcii, ktorá hrozí podľa § 27 Zákona o priestupkoch neprimerane prísne, nemôže táto skutočnosť znamenať aplikáciu ultima ratio trestného práva v prípadoch, ak sa javí trest príliš vysoký vo vzťahu k spáchanému konaniu. Pokiaľ je systém ochrany meny zle nastavený je potrebné ho zmeniť, ale inak nie je možné rozhodovať contra legem, hoci v prospech páchatel'a. Často sa javí trestná sadzba ako príliš vysoká za "malé"/"nepatrné" previnenie páchatel'a, ale to je trestná politika štátu, ktorá by sa nemal obchádzať. Napríklad v Nemecku je pre trestný čin falšovania peňazí trestná sadzba nastavená tak, že páchatel'ovi nemôže byť uložený trest odňatia slobody nižší ako jeden rok, resp. dva roky (bez uvedenia hornej trestnej sadzby) a v menej závažných prípadoch 2 mesiace až 5 rokov, resp. 1 až 10 rokov. Za menej závažné prípady sa potom považujú napríklad tie s nízkou sumou falzifikátov, ale aj tie, ktoré boli vyhotovené obzvlášť diletantsky.⁸

Často je aj "neschopnosť" páchatel'a pripočítaná v jeho prospech, a to napríklad v prípadoch keď sa snaží uviesť falzifikát za dobre viditeľných podmienok (dennej doby) alebo na

⁷ Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Tdo/72/2017 zo dňa 13. decembra 2017.

⁸ Bližšie: FISCHER, T. Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen. Mnichov: C.H.Beck, 2022, s. 1182;

mieste kde mohol páchatel' predpokladať, že budú falzifikát kontrolovať ako už bolo vyššie uvedené.⁹

Posudzovanie úmyslu páchatel'a pre rozlíšenie medzi trestným činom a priestupkom

Úmysel páchatel'a je rozhodujúci faktor, ktorým môžeme odlišiť trestný čin od priestupku. Košičiarová uvádza, "že neoprávnená reprodukcia ani napodobenina zákonných peňazí, šeku cenného papiera nie je výsledkom protiprávneho a spoločensky škodlivého konania, za ktoré Trestný zákon považuje falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnenú výrobu peňazí a cenných papierov."¹⁰ Uvedené platí, až do momentu pokiaľ nie sú nezákonné reprodukcie alebo napodobeniny vyrábané za účelom ich uvádzania do obehu, t.j. s úmyslom páchatel'a dať ich ako pravé, resp. keď je preukázateľné, že tieto reprodukcie a napodobeniny sú vyrábané jasne s iným úmyslom ako je ich uvádzanie do obehu. Inak ide o trestný čin podľa § 270 ods. 2 Trestného zákona.

Ak páchatel' falšuje/vyhotovuje nezákonné reprodukcie za účelom ich uvedenia do obehu tak pôjde o trestný čin, no pokiaľ ich vyhotovuje s iným úmyslom (odlišným od uvádzania do obehu) tak pôjde o priestupok. Z rozhodnutí okresných úradov je zrejmé, že falzifikáty boli uvádzané do obehu alebo zachytené v tržbách, t.j. nie je možné vyhodnotiť, že by išlo o priestupok, nakoľko ani Zákon o priestupkoch nepracuje s možnosťou, že by mohlo byť ako priestupok vyhodnotené konanie, ktorým páchatel'om uvádza do obehu falzifikáty. Uvádzanie do obehu nezákonných reprodukcií je nutné vždy vyhodnocovať ako trestný čin, a nie podľa ustanovení o priestupku. Každý falzifikát (bez ohľadu na stupeň kvality) ako už bolo vyššie uvedené je nezákonná reprodukcia. Rozhodujúcimi faktormi sú tu potom skutočnosti, či išlo o úmyselné/neúmyselné konanie a na to nadväzujúci úmysel, na ktorý mala byť reprodukcia použitá. Ako príklad môžeme uviesť, že v prípade, ak učiteľ vyhotovil nezákonnú reprodukciu preukázateľne na edukatívne účely, no jeden zo študentov takúto reprodukciu odcudzí a uvedie do obehu, tak v prípade učiteľa by mohlo ísť o priestupok, zatiaľ čo študent by sa dopustil trestného činu, a to pri použití tej istej reprodukcie (hoci aj so stupňom kvality „5“).

Rozhoduje kvalita falzifikátu/nezákonnej reprodukcie o tom, či ide trestný čin alebo priestupok?

Z praxe orgánov činných v trestnom konaní vyplýva, že veľmi častým dôvodom, pre ktorý postupujú prípady na okresný úrad pre podozrenie zo spáchanie priestupku na úseku financií a slovenskej meny je nekvalitný falzifikát (stupeň nebezpečnosti "5" – nepodarený falzifikát). Takmer vo všetkých sledovaných prípadoch išlo o falzifikát so stupňom nebezpečnosti "5", no napriek zaradeniu reprodukcie do najmenej nebezpečnej skupiny falzifikátov, bol aj tento falzifikát schopný uviesť určité osoby do omylu, a teda naplniť objektívnu stránku skutkovej podstaty podľa § 270 ods. 2 Trestného zákona. Môžeme poukázať na prax orgánov činných v trestnom konaní v tejto súvislosti, napr.:

- Uznesenie OR PZ v Senici ČVS: ORP-32/VYS-SE-2020 zo dňa 21.2.2020. Podľa tohto rozhodnutia bola reprodukcia peňazí (falzifikát) - eurobankovka v nominálnej hodnote 5 eur zachytená až v tržbe (v odvode tržby), t.j. je zrejmé, že takáto reprodukcia skutočne uviedla určitý subjekt do omylu, keďže ju prijal ako platbu alebo služby. Vyšetrovateľ však dospel záveru, že falzifikát s posledným stupňom kvality svojim vzhľadom môže byť zameniteľný pre prijímateľa za pravú eurobankovku len za nepriaznivých podmienok, čo sťažuje následok predpokladaný Trestným zákonom;

- Uznesenie OR PZ v Prešove ČVS: ORP-743/3-VYS-PO-2019 zo dňa 30.9.2019. Podľa tohto rozhodnutia neznámy páchatel'a, na nezistenom mieste, nezisteným spôsobom vyrobil a uviedol do obehu 1ks bankovky v nominálnej hodnote 20€. Uvedený

⁹ Ďalej napríklad aj v uznesení OR PZ v Prešove sp. zn. ČVS: ORP-407/3-VYS-PO-2020 zo dňa 29.6.2020;

¹⁰ KOŠIČIAROVÁ, S. Zákon o priestupkoch. Podrobný komentár s judikatúrou. Praha: Leges, 2020, s . 296;

falzifikát bol zadržaný až v odvode tržby, t.j. bol prijatý za tovar alebo služby a reálne určitú osobu (alebo aj viaceré) oklamal, keďže bol prijatý ako pravý. Vyšetrovateľ dospel k záveru, že falzifikát nie je z hľadiska trestnoprávnej zodpovednosti spôsobilým prostriedkom na spáchanie tohto zločinu, pretože vzhľadom na svoju kvalitu nie je spôsobilý byť zamenený s pravou bankovkou. Toto konštatovanie vyšetrovateľa bolo potom v ostrom rozpore so zistenými skutočnosťami.

V niektorých prípadoch sa môžeme iba domnievať, že práve kvalita falzifikátu bola rozhodujúca pre orgány činné v trestnom konaní pri posúdení, či ide o priestupok alebo trestný čin, ako napríklad:

- vo veci OR PZ v Lučenci ČVS: ORPZ-LC-OPP4-253/2020-P postúpenej na prejednanie priestupku dňa 29.7.2020. Z tohto konania vyplynulo, že páchatel' reálne zaplatil (uviedol do obehu) za tovar v hodnote 13,80 € falzifikátom eurobankovky v nominálnej hodnote 50 €. Išlo o falzifikát so stupňom nebezpečnosti "5";
- vo veci OR PZ v Martine ČVS: ORPZ-MT-OPP6-P-86/2020 odstúpenej na prejednanie priestupku dňa 5.9.2020. Z konania je zrejmé, že páchatel' chcel zaplatiť za 0,5l piva falošnou 50 € bankovkou, pričom išlo nepodarený falzifikát (stupeň nebezpečnosti "5").

Aj Okresný úrad v Novom Meste nad Váhom vo viacerých veciach posudzoval neoprávnenú reprodukciu so stupňom kvality "5" iba v intenciách priestupku, hoci bol daný falzifikát zachytený z obehu (z tržieb) - napr. záznam o odložení veci č. OU-NM-OVVS-2020/002291 zo dňa 27.1.2020, č. OU-NM-OVVS-2016/007395 zo dňa 9.6.2016, č. OU-NM-OVVS-2018/007975 zo dňa 16.7.2018, č. OU-NM-OVVS-2019/002547 zo dňa 4.2.2019.

Treba poznamenať, že kvalita falzifikátu/nezákonnej reprodukcie nie je pre posúdenie, či ide o priestupok alebo trestný čin rozhodujúca. Pokiaľ ide o samotné posúdenie kvality falzifikátu na účely trestného práva je nutné poukázať na rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR sp. zn. 11 To 70/86 uvádza, že nezáleží na kvalite falzifikátu. Je preto trestné i udávanie takých falzifikátov ako peňazí, ktoré sú pre svoju kvalitu menej spôsobilé k udávaniu do obehu, najmä i falzifikátov menej podarených, ktoré sú (podľa centrálnej banky) spôsobilé k oklamaniu hoci len za zvlášť nepriaznivých podmienok pre príjemcu. Falošnými peniazmi sa v zmysle už uvedeného judikátu Najvyššieho súdu ČR publikovaného ako R 3/1991 rozumejú akékoľvek napodobneniny, ktoré by vzhľadom ku svojej kvalite mohli byť, trebárs iba za určitých okolností zamenené s pravými peniazmi a dostať sa tak do obehu, tzn., že sú spôsobilé k tomu, aby páchatel' ich udaním do obehu porušil záujmy ležiace v ochrane meny.

V prípadoch, ak bol falzifikát (reprodukcia) zachytený v odvedenej tržbe nie je možné takýto falzifikát, hoci so stupňom nebezpečnosti "5", t.j. najnižším stupňom vyhodnotiť ako taký falzifikát, ktorý nie je možné zameniť/pomýliť si s pravými peniazmi. Subjektívny názor osoby vydávajúcej rozhodnutie je potom v ostrom rozpore so zistenými skutočnosťami. Hoci sa môže javiť falzifikát ako nespôsobilý niekoho oklamať nie je možné v takýchto prípadoch generalizovať. Čo preukazuje aj kvalita falzifikátom zachytená priamo v odvodoch tržieb.

Okresný úrad Čadca riešil viacero prípadov pozmenených bankoviek, t.j. zložených z dvoch častí pravých bankoviek, ktoré bol vyhodnotený ako priestupky, no vec odložená, nakoľko nebol zistený páchatel'. Pritom pozmenená bankovka nespĺňa definíciu nezákonnej reprodukcie podľa Zákona o priestupkoch.

Pri posudzovaní vyššie uvedeného konania narážame aj na otázku, či uvádzanie neoprávnených reprodukcí môže byť vôbec, t.j. či takéto konanie vôbec skutková podstata § 27 Zákona o priestupkoch rozlišuje. Domnievame sa, že nie.

Je falzifikátom "predmet, ktorý môže byť zameniteľný s peniazmi" - napodobenina peňazí?

Zákon o priestupkoch pri uvádzaní do obehu pracuje s pojmom predmet, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými peniazmi, šekom, cenným papierom alebo platobnou kartou. V danom prípade tento "predmet" nemôžeme zamieňať so samotnými nezákonnými reprodukciami,

ide o predmet odlišný od nezákonných reprodukcí. V súčasnosti účinná Vyhláška NBS upravuje okrem iného predmety, ktoré napodobňujú peniaze. V prvom rade je nutné zdôrazniť, že predmetná vyhláška upravuje výlučne pôvodnú slovenskú menu - Slovenskú korunu. Vyplýva to najmä z ust. § 17h ods. 2 písm. f) Zákona o NBS účinného v čase prijatia danej vyhlášky, ktorý zákona upravoval výlučne Slovenskú korunu a následne aj z ust. § 5 ods. 3 Zákona o zavedení meny euro, ktoré ustanovuje, že NBS môže vydať všeobecne záväzný právny predpis, ktorý ustanoví podrobné pravidlá, za ktorých možno zhotoviť a používať reprodukcie slovenských bankoviek, slovenských mincí, obchodných mincí a listinných cenných papierov vydaných Národnou bankou Slovenska, ako aj predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú, vrátane ich záznamov v elektronickej forme.

Definícia ponúknutá v § 2 Vyhlášky NBS k predmetom napodobňujúcim peniaze sa preto môže vzťahovať výlučne na peniaze Slovenskej koruny. V zmysle tejto definície platí, že predmety, ktoré úpravou napodobňujú bankovky, možno zhotoviť jednostranne z pôvodného alebo z iného materiálu, a to podľa § 1 ods. 2¹¹. Predmety, ktoré úpravou napodobňujú mince, možno zhotoviť z akéhokoľvek materiálu okrem kovu. Predmety, ktoré úpravou napodobňujú bankovky a mince, možno používať, iba ak sú zhotovené v zmysle tejto vyhlášky. Tu však narážame na otázku zákonných peňazí, nakoľko predmet musí napodobňovať zákonné peniaze.

Každopádne aj uvedená vyhláška rozlišuje medzi reprodukciami peňazí a predmetmi, ktoré sa na ne podobajú, t.j. aj z uvedenej vyhlášky je zrejmé, že tieto pojmy si nie je možné zamieňať a falzifikát je nutné rozlišovať od nezákonnej reprodukcie.

Pre euro je pri nezákonných reprodukcích rozhodujúce rozhodnutie ECB o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu (ECB/2013/10), pokiaľ ide o eurobankovky a nariadenie Rady (ES) č. 2182/2004 zo 6. decembra 2004 o medailách a žetónoch podobných eurominciám, pokiaľ ide o euromince. Uvedené právne akty nerozlišujú pojmy nezákonná reprodukcia a predmet, ktorý by mohol byť zameniteľný s peniazmi. Pri zadefinovaní zákonných reprodukcí eurobankoviek je postupované obdobne ako pri bankovkách slovenskej meny. Platí, že reprodukcie, ktoré spĺňajú kritériá uvedené v tomto rozhodnutí sa považujú za zákonné, pretože nepredstavujú riziko, že by si ich široká verejnosť mohla pomýliť s pravými eurobankovkami. Pokiaľ ide o euromince, treba uviesť, že samotné nariadenie neupravuje zákonné reprodukcie pre euromince, ale stanovuje podmienky, za ktorých je možné žetóny a medaily podobné eurominciám vyrábať, dovážať a distribuovať na účely predaja alebo na iné obchodné účely.

Aj na účely Zákona o priestupkoch je nutné pojmy neoprávnená (nezákonná) reprodukcia (falzifikát) a predmet, ktorý môže byť zameniteľný s pravými peniazmi odlišovať a v prípade, ak by došlo k uvedeniu nezákonnej reprodukcie/falzifikátu do obehu alebo pokusu uviesť ho do obehu, nemôže ísť o priestupok, ale o trestný čin. Zákon o priestupkoch neupravuje konanie, ktoré spočívalo v uvádzaní nezákonných reprodukcí do obehu, nakoľko toto konanie je trestným činom, potom nie je možné nezákonné reprodukcie s uvedenými predmetmi zamieňať. Teda, ak by prichádzalo do úvahy iba konanie spočívajúce v „uvedení do obehu“, nemôže ísť o priestupok, nakoľko § 27 Zákona o priestupkoch rozlišuje nezákonné reprodukcie (teda falzifikáty) a predmet, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými peniazmi (jednoduchšie sa to vysvetľuje na prípade mincí, keďže tie môžu byť zamenené s rôznymi druhmi žetónov – predmetmi odlišnými od reprodukcí).

Podľa ustanovení Zákona o priestupkoch nie je možné potrestať páchatel'a, ktorý reálne dokončil uvedenie falzifikátu do obehu. Už vyššie boli uvedené prípady orgánov činných v trestnom konaní, ktoré falzifikáty, ktoré boli uvádzané do obehu vyhodnotili len ako priestupky,

¹¹ Reprodukcie bankoviek alebo ich častí možno zhotoviť a používať aj tlačovými technikami, a to len jednostranne, ak tieto reprodukcie sú pri zachovaní pomeru strán menšie ako 75 % alebo väčšie ako 125 % oproti skutočnej veľkosti alebo dlhšia strana a kratšia strana týchto reprodukcí zvierajú uhol najmenej o 20° odlišný od pravého uhla, alebo reprodukcie časti bankoviek nepresahujú polovicu plochy bankovky, a to tak, aby z jednotlivých častí nebolo možné zložiť celú bankovku.

pričom priestupok, ktorý spočíva v uvádzaní falzifikátov do obehu neexistuje. Aj z ďalších prípadov je zrejmé, že pojem nezákonnej reprodukcie/falzifikátu sa v praxi stotožňuje s predmetom, ktorý by mohol byť zamenený so zákonnými peniazmi, napr. záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/022024 zo dňa 5. apríla 2020, z ktorého vyplýva, že falzifikát bol (úspešne) uvedený do obehu (takto mal uviesť do obehu predmet, ktorý by mohol byť zameniteľný so zákonnými peniazmi; obdobne aj záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/019851 zo dňa 24. marca 2020, či záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/0279181 zo dňa 11. mája 2020, záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/056960 zo dňa 21. decembra 2020, ďalej aj rozhodnutie Okresného úradu Martin č. OU-MT-OVVS-2020/014253-002 zo dňa 11.9.2020, rozkaz Okresného úradu Dolný Kubín č. OU-DK-OVVS-2017/002159 zo dňa 15.3.2017, rozkaz Okresného úradu Senica č. OU-SE-OVVS-2018/004469/P-113/18-Ko zo dňa 9. apríla 2018, rozkaz Okresného úradu Lučenec č. OU-LC-OVVS-2020/002949 zo dňa 28.2.2020, či rozkaz Okresného úradu Bratislava č. OU-BA-OVVS2-2020/073314 zo dňa 18.5.2020.

Prax okresných úradov v takomto prípade nie je správna, nejde o priestupky, ale o trestný čin podľa § 270 ods. 2 Trestného zákona.

Porovnanie s Českou republikou

Pre porovnanie uvádzame aj situáciu v Českej republike, ktorá mala rovnakú štartovaciu čiaru, a to čo do rovnakého vymedzenia priestupku ako aj trestného činu v roku 1992, ale právna úprava sa posunula iným smerom - aspoň čo do priestupku. Česká republika prijala osobitný predpis na úseku hotovostného peňažného obehu - zákon č. 136/2011 Sb. o obehu bankoviek a mincí a o zmene zákona č. 6/1993 Sb. o ČNB v znení neskorších predpisov (ďalej iba "Zákon o obehu bankoviek a mincí"), v ktorom nanovo upravila priestupok, ktorý sa týka neoprávnených reprodukcií. V ust. § 28 tohto zákona sú upravené priestupky pri zhotovení reprodukcií bankoviek a mincí a predmetov, ktoré ich úpravou napodobňujú, a pri dispozícií s nimi. Podľa tohto ustanovenia sa dopustí priestupku fyzická alebo právnická osoba tým, že hmotnú alebo nehmotnú reprodukciu tuzemskej alebo cudzozemskej bankovky alebo mince alebo predmet, ktorý ju napodobňuje zhotoví bez toho, aby boli splnené technické kritéria stanovené vykonávacím právnym predpisom (vydaným podľa § 14 tohto predpisu) alebo priamo použiteľným predpisom Európskej únie o medailách a žetónoch podobných eurominciám alebo predá, dovezie prechováva alebo rozširuje uvedené reprodukcie a predmety vyrobené v rozpore s uvedenými kritériami. Sankcia, ktorá tu hrozí je až 1 000 000 Kč.

Toto krátke porovnanie s Českou republikou uvádzame z viacerých dôvodov. Rovnako ako v prípade Slovenska sa rozlišujú reprodukcie peňazí a predmety, ktoré môžu s peniazmi zameniteľné. Oproti úprave v Slovenskej republike je poskytnutá tak ochrana tuzemským ako aj cudzozemským peniazom. Zároveň je nevyhnutné dodať, že český právny poriadok definuje čo je možné za oprávnenú/dovolenú reprodukciu považovať, a to tak pri tuzemských ako aj pri cudzozemských bankovkách, minciach a predmetoch, ktoré môžu byť s peniazmi zameniteľné - § 13 až § 15 vyhlášky ČNB č. 274/2011 Zb. o vykonaní niektorých ustanovení zákona o obehu bankoviek a mincí, pričom samozrejme plne akceptuje legislatívu EÚ v tejto oblasti. O sankciách rozhoduje priamo Česká národná banka.

Česká národná banka už aj vydala celkovo tri (3) rozhodnutia vo vzťahu k neoprávneným reprodukciám tak bankoviek českých korún ako aj eura (tuzemským a cudzozemským peniazom) a jedno rozhodnutie¹² k nedodržaniu pravidiel pre razbu žetónov v zmysle Nariadenia Rady (ES)

¹² Obchodná spoločnosť dostala pokutu vo výške 10 000 Kč za to, že prechovávala a rozširovala za účelom predaja napodobeninu cudzozemskej mince nominálnej hodnoty 2 €, na ktorej lícnej strane bolo vyobrazených 12 navzájom prepojených hviezd a číslice tvarom napodobňujúce číslicu na cudzozemskej minci nominálnej hodnoty 2 €. (Rozhodnutie - Príkaz Českej národnej banky sp zn. Sp/2015/110/573 zo dňa 18.6.2015)

č. 2182/2004 zo 6. decembra 2004 o medailách a žetónoch podobných eurominciám¹³ od začiatku účinnosti Zákona o obehú bankoviek a mincí, t.j. za viac ako 10 rokov.

Vo všetkých troch prípadoch bolo zrejme, že páchatelia nemali v úmysle neoprávnené reprodukcie uvádzať do obehu. V prvom prípade¹⁴ páchateľ zhotovil neoprávnené obojstranné reprodukcie bankoviek v nominálnej hodnote 2 000 Kč v počte 800 kusov. Použil ich ako súčasť masky "šťastných deset" na maškarnom bále (jednou z rekvizít tejto masky bol aj vozík s neoprávnenými reprodukciami). Celkovo bolo políciou zaistených 103 kusov takýchto falzifikátov, pričom ostatné sa pri upratovaní sály (kde boli nakoniec voľne pohodené) zmiešali s ostatným odpadom a boli spálené v tamojšej kotolni. Niektorí ďalší návštevníci si vzali tieto reprodukcie na pamiatku a hranie pre vnúčatá a dokonca bolo nimi platené taxikárovi, ktorý takúto reprodukciu prijal ako pravú.¹⁵ Páčateľ objasnil, že jeho zámerom bolo použiť reprodukcie pre účely masky a nič iné, neuviedol si pritom, čo sa môže stať. Správny orgán - ČNB dospel k záveru, že došlo k naplneniu skutkovej podstaty podľa § 14 Zákona o obehú bankoviek a mincí, pričom zdôraznil, že k jej naplneniu došlo už samotným zhotovením hmotnej reprodukcie bankovky v rozpore s technickými kritériami a nie je rozhodujúce ako bola hmotná reprodukcia použitá.

V druhom prípade¹⁶ páchateľ zhotovil 401 kusov reprodukcí bankovky nominálnej hodnoty 100 € ako darček pod stromček pre zábavu. Nemal v úmysle ich uvádzať do obehu a hoci bol prvostupňovým súdom odsúdený na podmienený trest, tak odvolací súd toto rozhodnutie zrušil a postúpil vec ČNB. Odvolací súd¹⁷ mal za to, že subjektívna stránka konania smerovala ku krátkodobej ilúzií, že by malo ísť o pravé peniaze, pričom omyl mal byť vzápätí zjavný a samotným páčateľom vysvetlený. Úmyslom páčateľa nebolo vyrobiť a následne prechovávať falšované peniaze, ale žartovný predmet.

V treťom prípade¹⁸ páchateľ ponúkal zákazníkovi celkom 11 002 kusov upravených reprodukcí bankoviek nominálnej hodnoty 100 USD a 3 506 kusov napodobením bankoviek nominálnej hodnoty 100 €. Podľa vyjadrenia páčateľa, tieto reprodukcie mal už niekoľko rokov, a môžu si ich zobrať veriaci Vietnamci, nič za ne neplatia. Tieto reprodukcie slúžia iba k obradným účelom, kedy sa peniaze v rámci uctenia pamiatky zosnulých zapália. Tieto reprodukcie mali pochádzať z každoročného zhromaždenia veriacich budhistov v Ostrave, kde ich organizátori rozdávali.

Ako je zrejme, uvedené priestupky sú celkom zrejme odlišiteľné od trestných činov. Základným faktor pre rozlíšenie ostáva otázka úmyslu páčateľa. Ani jeden z páčateľov nevyrobil neoprávnené reprodukcie s cieľom uviesť ich do obehu (čo bolo preukázané).

Záver

Pokiaľ vyššie poukázali na to, že v súčasnosti mechanizmus priestupku a trestných činov proti mene nie je správne nastaveným mechanizmom, prax orgánov aplikujúcich právo v tejto oblasti to do určitej miery aj potvrdila. Ako je zrejme z poskytnutých prípadov prax v oblasti

¹³ Bolo dôležité, aby sa predpisy o medailách a žetónoch podobných eurominciám uplatňovali aj v krajinách, ktoré neboli súčasťou eurozóny, preto bolo zároveň prijaté aj NARIADENIE RADY (ES) č. 2183/2004 zo 6. decembra 2004, ktorým sa rozširuje na neúčastnicke členské štáty uplatňovanie nariadenia (ES) č. 2182/2004 o medailách a žetónoch podobných eurominciám.

¹⁴ Rozhodnutie ČNB sp. zn. Sp/2014/225/573 zo dňa 7.1.2015;

¹⁵ Z rozhodnutia vyplýva, že tieto reprodukcie boli posúdené ČNB ako falzifikáty so stupňom kvality 5, t.j. najnižším stupňom (rovnako ako v SR) podarilo sa nimi oklamať minimálne jednu osobu - taxikára. Páčateľ sa bránil aj tým, že na prvý pohľad muselo byť každému zrejme, že nejde o skutočné peniaze (boli vytlačené na kancelárskom papieri a neboli rovne vystrihnuté). Podľa iného svedka vyzerali dobre, celkom vierohodne, niektoré boli čiernobiele, niektoré nazelenané a veľkostne zodpovedali pravým bankovkám.

¹⁶ Rozhodnutie ČNB (Príkaz) sp. zn. Sp/2017/343/573 zo dňa 31.10.2017;

¹⁷ Rozsudok Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 6 To/8/2017 zo dňa 10. júla 2017;

¹⁸ Rozhodnutie ČNB (Príkaz) sp. zn. Sp/2018/275/573 zo dňa 10. septembra 2018;

rozlišovania medzi priestupkom a trestným činom nie je vždy správna. Aby mechanizmus ochrany meny aj v tejto oblasti fungoval správne je nutné pristúpiť k zmene.

Po viac ako 30 rokoch by bolo vhodné upraviť priestupok podľa § 27 Zákona o priestupkoch, aby odzrkadľoval reálne potreby spoločnosti, t.j. aby neboli pochybnosti, ktoré konania by jeho skutková podstata mala postihovať, t.j. priestupok by mal postihovať iba konania, ktoré nesmerujú k falšovaniu a neoprávnenému zhotovovaniu reprodukcii za účelom ich uvádzania do obehu a ani k uvádzaniu neoprávnených reprodukcii do obehu. Dôsledne zadefinovať akým peniazom vôbec poskytuje ochranu, t.j. či iba tuzemským alebo cudzozemským a v prípade aj cudzozemských legislatívne upraviť oprávnené reprodukcie, aby nevznikali v konkrétnych prípadoch pochybnosti. Zároveň po vzore Zákona o obehu bankoviek a mincí a v súlade s rozhodnutím ECB o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu (ECB/2013/10) by mal poskytovať ochranu pre neoprávnených reprodukciami tak v hmotnej ako aj nehmotnej podobe. V neposlednom rade by mal jednoznačne rozlišovať medzi nezákonnými reprodukciami a predmetmi, ktoré by mohli byť s nimi zamenené. Pri uvádzaní do obehu pracovať výlučne iba s predmetmi, ktoré nie sú nezákonné reprodukcie, nakoľko uvádzanie neoprávnených reprodukcii do obehu je trestný čin.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. 2020. Trestný zákon. Veľký komentár 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-8155-096-6.

FISCHER, T.2022. Strafgesetzbuch mit Nebengesetzen. Mníchov: C.H.Beck. ISBN 978-3-406-77219-1

HUTTA, V. 1991. ZÁKON Slovenskej národnej rady z 28. augusta 1990 o priestupkoch. Bratislava: Omega. ISBN 80-85311-05-4.

KOŠIČIAROVÁ, S. 2020. Zákon o priestupkoch. Podrobný komentár s judikatúrou. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-465.

SPIŠIAKOVÁ, H. 2020. Zákon o priestupkoch, Komentár. 2. vydanie. Bratislava: Wolter Kluwer SR. ISBN978-80-571-0219-9.

SREBALOVÁ, M. a kol. 2020. Zákon o priestupkoch. Komentár. 2. vydanie. Bratislava: C.H.Beck. ISBN 978-80-89603-93-0.

Rozhodnutie ČNB (Príkaz) sp. zn. Sp/2017/343/573 zo na 31.10.2017;

Rozhodnutie ČNB (Príkaz) sp. zn. Sp/2018/275/573 zo dňa 10. septembra 2018;

Rozhodnutie ČNB sp. zn. Sp/2014/225/573 zo dňa 7.1.2015;

Judikátom Najvyššieho súdu ČR publikovaný ako R 3/1991;

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR sp. zn. 11 To 70/86;

Rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3Tdo/72/2017 zo dňa 13. decembra 2017.

Rozsudok Vrchného súdu v Prahe sp. zn. 6 To/8/2017 zo dňa 10. júla 2017

Rozhodnutie ECB o nominálnych hodnotách, špecifikáciách, reprodukcii, výmene a sťahovaní eurobankoviek z obehu (ECB/2013/10);

Nariadenie Rady (ES) č. 2182/2004 zo 6. decembra 2004 o medailách a žetónoch podobných eurominciám;

Prípis OR PZ v Prešove ČVS: ORP-71/3-VYS-PO-2020 zo dňa 20.2.2020;

Rozhodnutie Okresného úrad Martin č. OU-MT-OVVS-2020/014253-002 zo dňa 11.9.2020;

Rozkaz Okresného úradu Dolný Kubín č. OU-DK-OVVS-2017/002159 zo dňa 15.3.2017;

Rozkaz Okresného úradu Senica č. OU-SE-OVVS-2018/004469/P-113/18-Ko zo dňa 9. apríla 2018;
Rozkaz Okresného úradu Lučenec č. OU-LC-OVVS-2016/006561 zo dňa 23.6.2016;
Rozkaz Okresného úradu Lučenec č. OU-LC-OVVS-2020/002949 zo dňa 28.2.2020;
Rozkaz Okresného úradu Bratislava č. OU-BA-OVVS2-2020/073314 zo dňa 18.5.2020;

Uznesenie OR PZ v Banskej Bystrici ČVS: ORP-95/3-VYS-BB-2020 zo dňa 31.1.2020;
Uznesenie OR PZ v Senici ČVS: ORP-32/VYS-SE-2020 zo dňa 21.2.2020;
Uznesenie OR PZ v Prešove ČVS: ORP-743/3-VYS-PO-2019 zo dňa 30.9.2019;
Uznesenie OR PZ v Prešove ČVS: ORP-575/3-VYS-PO-2019 zo dňa 23.7.2019;

Záznam o odložení veci OÚ Nové Mesto nad Váhom č. OU-NM-OVVS-2020/002291 zo dňa 27.1.2020;
Záznam o odložení veci OÚ Nové Mesto nad Váhom č. OU-NM-OVVS-2016/007395 zo dňa 9.6.2016;
Záznam o odložení veci OÚ Nové Mesto nad Váhom č. OU-NM-OVVS-2018/007975 zo dňa 16.7.2018,
Záznam o odložení veci OÚ Nové Mesto nad Váhom č. OU-NM-OVVS-2019/002547 zo dňa 4.2.2019;
Záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/022024 zo dňa 5. apríla 2020;
Záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/019851 zo dňa 24. marca 2020;
Záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/0279181 zo dňa 11. mája 2020;
Záznam o odložení veci Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/056960 zo dňa 21. decembra 2020;
Záznam o odložení Okresného úradu Prešov č. OU-PO-OVVS2-2020/025584 zo dňa 24. apríla 2020;
Záznam o odložení veci Okresného úradu Senica č. OU-SE-OVVS-2017/009623/P-397/17/SK zo dňa 9.8.2017;

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon (účinný ku konca roku 1992);
Zákon č. 372/1992 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov;
Zákon č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších predpisov;
Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov;
Zákon č. 659/2007 Z. z. o zavedení meny euro v Slovenskej republike a o zmene a doplnení niektorých zákonov;

Zákon č. 136/2011 Sb. o obehu bankoviek a mincí a o zmene zákona č. 6/1993 Sb. o ČNB v znení neskorších predpisov;

Vyhláška č. 146/1992 Zb. Štátnej banky česko-slovenskej o podmienkach, za ktorých možno reprodukovať bankovky, mince, šeky, cenné papiere a platobné karty a vyrábať predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú;

Vyhláška Národnej banky Slovenska č. 456/2001 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o podmienkach, za ktorých možno zhotoviť a používať reprodukcie bankoviek, pamätných bankoviek, mincí, pamätných mincí, obchodných mincí a cenných papierov vydaných Národnou bankou Slovenska, ako aj predmety, ktoré ich úpravou napodobňujú, vrátane ich záznamov v elektronickej forme;

POKRAČOVACÍ TRESTNÝ ČIN PÁCHANÝ PO DLHŠÍ ČAS Z POHLADU ZÁSADY NE BIS IN IDEM

prof. JUDr. Margita PROKEINOVÁ, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Právnická fakulta UK v Bratislave

Anotácia

V článku sa autorka zaoberá otázkou možnosti použitia osobitného kvalifikačného pojmu – závažnejší spôsob konania vo forme páchania trestného činu po dlhší čas vo vzťahu k pokračovaciemu trestnému činu. V tejto súvislosti poukazuje na vyjadrenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky vo svojom uznesení, ktorý nevidí prekážku na takýto postup.

Kľúčové slová

Čiastkový útok, pokračovací trestný čin, závažnejší spôsob konania, páchanie trestného činu po dlhší čas, hmotnoprávna zásada ne bis in idem.

Annotation

In the article, the author deals with the issue of the possibility of using a special qualifying term - a more serious way of acting in the form of committing a criminal offense for a longer period of time in relation to a continuing criminal offense. In this context, she points to the statement of the Supreme Court of the Slovak Republic in its resolution, which does not see an obstacle to such a procedure.

Keywords

Partial assault, continuing criminal offense, more serious way of action, committing a criminal offense over a longer period of time, substantive law principle ne bis in idem.

Úvod

Podľa časového momentu rozlišujeme pokračovacie, trváce a hromadné trestné činy. Vo všetkých troch prípadoch trestnú činnosť tvorí jeden trestný čin. S týmito trestnými činmi súvisí aj opakovanie trestného činu. Pokračovací, trváci, hromadný trestný čin a trestný čin spáchaný opakovane majú svoju legálnu definíciu v § 122 ods. 9 až ods. 12 Tr. zák.¹

Jednotlivé čiastkové útoky pokračovacieho trestného činu môžu prebiehať v rôznych časových intervaloch, napríklad v priebehu niekoľkých dní, týždňov, mesiacov, ale i rokov. Ak páchatel' vykoná posledný čiastkový útok napríklad o týždeň od začiatku páchania pokračovacieho trestného činu, nemožno jeho konanie spájať s osobitným kvalifikačným pojmom – závažnejší spôsob konania vo forme páchania trestného činu po dlhší čas podľa § 138 písm. b) Tr. zák. (pokiaľ je súčasťou kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu). Naopak, ak páchatel' pokračuje v páchaní trestného činu, ktorý spĺňa podmienky pokračovacieho trestného činu podľa § 122 ods. 10, ods. 13 Tr. zák., po dobu napríklad troch rokov, je namieste uplatniť predmetný osobitný kvalifikačný pojem, samozrejme, za predpokladu, ak ho kvalifikovaná skutková podstata daného trestného činu obsahuje, a to bez toho, aby bola porušená hmotnoprávna zásada *ne bis in idem* upravená v § 38 ods. 1 Tr. zák.

Legálna definícia pokračovacieho trestného činu je obsiahnutá v piatej hlave v prvom diely všeobecnej časti Trestného zákona vo výkladových pojmoch v § 122 ods. 10 Tr. zák. Predmetná definícia začína veľmi jednoducho, pretože sa vyžaduje, aby páchatel' z časového hľadiska pokračoval v páchaní toho istého trestného činu (napr. krádeže). To by však nebolo postačujúce na konštatovanie pokračovacieho trestného činu, pretože všetky čiastkové útoky (spáchané viaceré krádeže) toho istého páchatel'a musí spájať objektívna súvislosť v čase, spôsobe ich páchania a v predmete útoku, ako aj subjektívna súvislosť spočívajúca hlavne v jednotiacom

¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „Tr. zák.“).

zámere páchatel'a spáchať uvedený trestný čin.² Pri splnení všetkých uvedených podmienok sa trestnosť všetkých čiastkových útokov potom posudzuje ako jeden trestný čin.³

Na § 122 ods. 10 Tr. zák. nadväzuje ods. 13, na základe ktorého vieme vydedukovať časové ohraničenie páchania pokračovacieho trestného činu pomocou trestno-procesného inštitútu. V uvedenom ustanovení sa uvádza, že ak obvinený pokračuje v konaní, pre ktoré je stíhaný, aj po oznámení vznesenia obvinenia, dopúšťa sa od tohto procesného úkonu nového skutku. Z toho vyplýva, že čiastkové útoky páchané do momentu oznámenia vznesenia obvinenia, spadajú pod pokračovací trestný čin, samozrejme, za predpokladu splnenia všetkých podmienok uvedených v § 122 ods. 10 Tr. zák. Z tohto konštatovania sa vzťahuje výnimka na trestný čin zanedbania povinnej výživy podľa § 207 Tr. zák. vyplývajúca z § 122 ods. 13 Tr. zák., pretože v takom prípade ide o pokračovanie konania až do času, kým je vyhlásený rozsudok súdu prvého stupňa alebo pokiaľ sa súd druhého stupňa neodobral na záverečnú poradu.

Jedným z osobitných kvalifikačných pojmov je závažnejší spôsob konania, ktorý zastrešuje aj páchanie trestného činu po dlhší čas (§ 138 písm. b) Tr. zák.). Pojem „po dlhší čas“ nemáme zákonom konkretizovaný, preto sa treba orientovať podľa judikatúry. V uznesení Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „uznesenie NS SR“) z 30. apríla 2021, sp. zn. 4Tdo/74/2020 sa uvádza, že páchaním činu po dlhší čas sa rozumie pokračovanie v trestnej činnosti po dobu viacerých mesiacov, pričom súdna prax akceptuje časové obdobie spravidla šesť mesiacov.⁴ Krajský súd v Košiciach vo svojom rozsudku z 11. septembra 2013, sp. zn. 7To/70/2013 vykladá pojem „dlhší čas“ pri trestných činoch takto: „Podľa § 138 písm. b) Trestného zákona dlhším časom sa rozumie časový úsek, ktorého dĺžka je ovplyvnená „intenzitou“ trestného činu, to znamená závažnosťou trestného činu z hľadiska výšky zákonom ustanovenej trestnej sadzby. Všeobecne pre všetky prípady nemožno vymedziť, aký čas sa považuje za dlhší. V prípade, ak pôjde o trestný čin s vyššou trestnou sadzbou, bude „dlhší čas“ kratší ako pri trestnom čine s nižšou trestnou sadzbou. Podstatné je, že nejde o jednorazovú trestnú činnosť alebo trestnú činnosť krátkeho trvania. Páchanie trestných činov po dlhší čas prichádza do úvahy najmä pri trestných činoch trvácich, ak páchatel' udržiaval protiprávny stav po dobu podstatne dlhšiu, než stačí k dokonaniu tohto trestného činu.“

Otázkou teraz je, či sa nevyklučuje použitie osobitného kvalifikačného pojmu závažnejší spôsob konania vo forme páchania trestného činu po dlhší čas v spojitosti s pokračovacím trestným činom z pohľadu hmotnoprávnej zásady *ne bis in idem* upravenej v § 38 ods. 1 Tr. zák. spočívajúcej v zákaze dvojitého pričítania tej istej okolnosti.⁵ Jej presná formulácia je v tomto znení: „Na okolnosť, ktorá je zákonným znakom trestného činu, nemožno prihliadnuť ako na

² Bližšie k uvedeným podmienkam pozri BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 748-757.

³ Od pokračovacieho trestného činu treba odlišovať trestný čin spáchaný opakovane. Páchatel' spáchal trestný čin opakovane, ak postupne spáchal viac rovnakých trestných činov opakovanými samostatnými činmi, medzi ktorými nie je žiadna objektívna alebo subjektívna súvislosť. Na základe týchto skutočností sa trestnosť každého zo spáchaných činov posudzuje samostatne (§ 122 ods. 9 Tr. zák.). Pri opakovaní páchania trestnej činnosti ide teda o dva alebo viac samostatných trestných činov rovnakej skutkovej podstaty. Pritom chýba spojitosť, ktorá by z nich vytvárala jeden celok. V prípade opakovania trestného činu sa v praxi zaužíval výraz dvojnásobný, trojnásobný trestný čin. KANDRÁČ, P., NIKŠOVÁ, G. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava: PERFECT, ú. s., 1991, s. 33-34.

⁴ Pri trestnom čine nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 6 písm. b) s poukazom na § 138 písm. b) Trestného zákona sa za páchanie trestného činu po dlhší čas nepovažuje doba nepresahujúca jeden rok, pokiaľ je osoba sama závislá na droge, pretože neprekračuje obvyklú dobu páchania takéhoto činu závislou osobou R 13/2012 (Rozsudok Krajského súdu v Trenčíne z 19. novembra 2009, sp. zn. 23To 121/2009).

⁵ „Zásada *ne bis in idem* je v podmienkach trestného práva jednou zo zásad nosných, najznámejších a prakticky aj najvýznamnejších, táto je však spravidla spájaná najmä s dosahom procesnoprávnym. Odras vo sfére trestného práva hmotného je často opomínaný, resp. je mu venovaný minimálny priestor. Samotná podstata danej kategórie predstavuje stav, kedy môže byť určitý znak (resp. okolnosť) determinantom konania (v širšom zmysle slova), resp. jeho závažnosti, v individuálnom prípade práve raz.“ MIHÁLIK, S. Dopady hmotnoprávnej línie zásady *ne bis in idem* na priznanie obvineného. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, roč. 38, č. 1, 2019, s. 115.

polahčujúcu okolnosť, pritažujúcu okolnosť, okolnosť, ktorá podmieňuje uloženie trestu pod zákonom ustanovenú dolnú hranicu trestnej sadzby, alebo okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby“. Položenú otázku riešil NS SR vo svojom uznesení z 30. apríla 2021, sp. zn. 4Tdo/74/2020, pretože dovolateľ namietal okrem iného aj to, že ak by bol spáchaný skutok posúdený ako pokračovací trestný čin podľa § 122 ods. 10 Tr. zák., nemohol by byť použitý osobitý kvalifikačný pojem – po dlhší čas v zmysle § 138 písm. b) Tr. zák. Spáchaný skutok bol Okresným súdom Banská Bystrica zo 4. februára 2019, sp. zn. 4Tk/1/2018 kvalifikovaný ako obzvlášť závažný zločin podvodu podľa § 221 ods. 1, ods. 3 písm. c), ods. 4 písm. a) Tr. zák. s poukazom na § 138 písm. b), písm. j) Tr. zák., teda páchaný po dlhší čas a na viacerých osobách. Obvinený v období rokov 2011 až 2015 na rôznych miestach najmä banskobystrického a žilinského kraja postupne požiadal pod rôznymi zámienkami viacerých poškodených o poskytnutie finančných prostriedkov jednak v hotovosti, ako aj prostredníctvom úverov alebo pôžičiek, ktoré mali uzavrieť v bankových aj nebankových inštitúciách a uistil ich, že peniaze im vráti, že jednotlivé mesačné splátky bude uhrádzať on, pričom už vtedy vedel, že sľúbené peniaze nebude môcť vzhľadom na svoju finančnú situáciu riadne a včas vrátiť, ani splácať. NS SR sa v predmetnom uznesení vyjadril na margo tvrdenia obvineného, že nemožno ho považovať za správne, pretože tak ako to už správne konštatoval prokurátor vo svojom vyjadrení, kvalifikácia skutku ako pokračovacieho trestného činu za súčasného použitia ustanovenia § 138 písm. b) Tr. zák. je možná a nevylučuje sa. Teda aj pokračovací trestný čin je možné páchať po dlhší čas. Závisí len od dĺžky a intenzity pokračovacieho trestného činu, či bude, resp. nebude možné aplikovať § 138 písm. b) Tr. zák. **Ak by teda nastala hypotetická situácia, bolo by možné pokračovací trestný čin posúdiť ako páchaný po dlhší čas bez porušenia zásady „ne bis in idem“.** NS SR to odôvodnil tým, že pokračovanie v trestnej činnosti podľa § 122 ods. 10 Tr. zák. nie je totožné so závažnejším spôsobom konania podľa § 138 písm. b) Tr. zák. Ide o iný hodnotiaci moment závažnosti páchania trestného činu, ktorý v sebe zahŕňa časové obdobie, počas ktorého dochádza k páchaniu trestnej činnosti. Naproti tomu pokračovací trestný čin ako taký možno spáchať aj v relatívne veľmi krátkom čase – napr. za 5 dní 5 čiastkových útokov, kedy nejde o dlhší čas. V danom prípade bola dôkazmi ustálená doba páchania predmetnej trestnej činnosti v období rokov 2011 až 2015, teda takmer piatich rokov, čo má na posúdenie závažnosti konania obvineného relevantný vplyv, preto považoval prokurátor záver konajúcich súdov ohľadne tejto okolnosti za správny.⁶

Napriek tomu, že NS SR v predmetnom uznesení pripúšťa páchať pokračovací trestný čin po dlhší čas bez porušenia hmotnoprávnej zásady *ne bis in idem*, jestvujú rozhodnutia súdov, v ktorých absentuje osobitný kvalifikačný pojem závažnejší spôsob konania vo forme páchania trestného činu po dlhší čas v spojitosti s pokračovacím trestným činom, hoci dĺžka páchania pokračovacieho trestného činu zodpovedá tomuto osobitnému kvalifikačnému pojmu. Ako príklad môžeme uviesť rozsudok Okresného súdu Rimavská Sobota zo 04. apríla 2022, sp. zn. 15T/14/2022. Obžalovaný M. E. bol uznaný za vinného z viacerých skutkov, pričom v troch prípadoch pokračoval v páchaní zločinu rozširovania detskej pornografie podľa § 369 ods. 1, ods. 2 písm. a), písm. b) Tr. zák., v spojení s § 122 ods. 10 Tr. zák., § 122 ods. 2 písm. a) Tr. zák., § 138 písm. j) Tr. zák. Predmetného zločinu sa dopúšťal tak, že v dobe od 10.03.2015 do 21.01.2020 z presne nestotožneného technického zariadenia použitím počítačovej siete odosielal e-maily na emailové adresy doposiaľ nestotožnených užívateľov s rôznymi obrazovými súbormi a video súbormi zobrazujúcimi orálny styk, obnažené telá, časti tiel a genitálie osôb mužského a ženského pohlavia vo veku od 10 mesiacov do 13 rokov určené na sexuálne účely. V tomto prípade boli zohľadnené kvalifikačné znaky verejne⁷ a trestný čin spáchaný na viacerých osobách⁸ –

⁶ Uznesenie NS SR z 30. apríla 2021, sp. zn. 4Tdo/74/2020.

⁷ Trestný čin je podľa § 122 ods. 2 Tr. zák. spáchaný verejne, ak je spáchaný

a) obsahom tlačoviny alebo rozširovaním spisu, filmom, rozhlasom, televíziou, použitím počítačovej siete alebo iným obdobne účinným spôsobom, alebo

b) pred viac ako dvoma súčasne prítomnými osobami.

⁸ Viacerými osobami sa na účely Trestného zákona rozumieju najmenej tri osoby (§ 127 ods. 12 Tr. zák.).

závažnejším spôsobom konania. Vzhľadom na to, že obžalovaný M. E. pokračoval v páchaní zločinu rozširovania detskej pornografie takmer päť rokov, bezpochyby mal byť použitý v rámci právnej kvalifikácie skutku aj závažnejší spôsob konania vo forme páchania trestného činu po dlhší čas v zmysle § 138 písm. b) Tr. zák. Početnosť naplnenia kvalifikačných znakov, resp. osobitných kvalifikačných pojmov má mimochodom tiež vplyv na výmeru trestu.

Ďalším príkladom je rozsudok Okresného súdu Bratislava V z 28. septembra 2021, sp. zn. 2T/11/2021, ktorým bola uznaná za vinnú obžalovaná Z. J. z pokračovania obzvlášť závažného zločinu sprenevery podľa § 213 ods. 1, ods. 4 písm. a) Tr. zák. s poukazom na § 122 ods. 10 Tr. zák., ktorého sa dopúšťala v období od apríla 2016 až do februára 2020. V rozpore s pravidlami finančného hospodárenia a správy majetku Slovenskej sekcie IPA (International Police Association) a stanovami tohto občianskeho združenia si prisvojila finančné prostriedky, ktoré jej boli týmto občianskym združením zverené a ku ktorým mala dispozičné právo a to tak, že z bežného účtu občianskeho združenia Slovenská sekcia IPA vedeného vo finančnej inštitúcii Tatra banka vykonala neoprávnené výbery v hotovosti, bezhotovostné prevody a platby. Vzhľadom na dobu páchania predmetného obzvlášť závažného zločinu mal byť použitý aj ods. 2 písm. d) Tr. zák. s poukazom na § 138 písm. b) Tr. zák.

Do tretice uvedieme aj rozsudok Okresného súdu Trnava z 26. apríla 2022, sp. zn. 2T/9/2021, ktorým bol uznaný za vinného obžalovaný R. F. zo zločinu týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 ods. 1 písm. a) Tr. zák., pretože opakovane najmä pod vplyvom drog verbálne aj fyzicky napádal svoju matku Z. F. takým spôsobom, že ju rukami udieral do rôznych častí tela, prudko jej otočil hlavu až si ju udrela o stenu, chytal jej silno sánku, hrdlo, následkom čoho jej spôsobil modriny, vulgárne jej nadával, vyhrážal sa jej zabitím a neustále ju ponižoval, čím týmto svojím konaním u matky spôsobil strach, fyzické a psychické utrpenie, úzkosť a bezmocnosť až u nej vyvolal syndróm týranej osoby prejavujúci sa najmä v kognitívnej a emočnej oblasti. V odôvodnení rozsudku samosudca uviedol, že nakoľko sa obžalovaný dopúšťal zločinu týrania blízkej osoby a zverenej osoby voči poškodenej v období najneskôr od 10. januára 2018 do 14. júna 2019, s poukazom na výklad pojmov zakotvený v § 122 Tr. zák., išlo z teoretického trestnoprávneho pohľadu o pokračovací trestný čin a trestnosť všetkých čiastkových útokov sa v takom prípade posudzuje ako jeden trestný čin. Z hľadiska časovej dĺžky páchania predmetného zločinu, mala byť podľa nášho názoru použitá aj kvalifikovaná skutková podstata v rámci ods. 3 písm. d) Tr. zák. s poukazom na § 138 písm. b) Tr. zák.

Záver

V súvislosti s pokračovacím trestným činom si treba ujasniť otázku, či ho možno posúdiť ako páchaný po dlhší čas bez porušenia hmotnoprávnej zásady „*ne bis in idem*“. NS SR vo svojom uznesení z 30. apríla 2021, sp. zn. 4Tdo/74/2020 takúto možnosť pripustil a zdôvodnil to tým, že pokračovanie v trestnej činnosti podľa § 122 ods. 10 Tr. zák. nie je totožné so závažnejším spôsobom konania podľa § 138 písm. b) Tr. zák. Ide o iný hodnotiaci moment závažnosti páchania trestného činu, ktorý v sebe zahŕňa časové obdobie, počas ktorého dochádza k páchaniu trestnej činnosti. Pojem „po dlhší čas“ nemáme zákonom konkretizovaný, preto sa treba opierať o judikatúru. V predmetnom uznesení NS SR sa uvádza, že súdna prax akceptuje časové obdobie spravidla šesť mesiacov. V každom prípade však treba osobitný kvalifikačný pojem „po dlhší čas“ posudzovať vždy individuálne, v závislosti od konkrétneho trestného činu a zistených skutkových okolností.

Pri skúmaní niekoľkých súdnych rozhodnutí môžeme konštatovať, že aj keď išlo o pokračovací trestný čin a podľa judikatúry i na základe zistených skutkových okolností splňal dlhšie časové obdobie, dokonca ho aj výrazne prevyšoval, napriek tomu nebola použitá kvalifikovaná skutková podstata trestného činu zastrešujúca osobitný kvalifikačný pojem – závažnejší spôsob konania vo forme páchania trestného činu po dlhší čas. Na margo tohto postrehu sme uviedli aj tri konkrétne prípady.

Zoznam bibliografických odkazov:

BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0

KANDRÁČ, P., NIKŠOVÁ, G. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. Bratislava: PERFECT, ú. s., 1991

MIHÁLIK, S. Dopady hmotnoprávnej línie zásady ne bis in idem na priznanie obvineného. Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana, roč. 38, č. 1, 2019, s. 115. ISSN 13336-6912

Právne predpisy

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Súdne rozhodnutia

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. apríla 2021, sp. zn. 4Tdo/74/2020

Rozsudok Krajského súdu Trenčín z 19. novembra 2009, sp. zn. 23To 121/2009 (R 13/2012)

Rozsudok Krajského súdu Košice z 11. septembra 2013, sp. zn. 7To/70/2013

Rozsudok Okresného súdu Bratislava V z 28. septembra 2021, sp. zn. 2T/11/2021

Rozsudok Okresného súdu Trnava z 26. apríla 2022, sp. zn. 2T/9/2021

Rozsudok Okresného súdu Rimavská Sobota zo 04. apríla 2022, sp. zn. 15T/14/2022

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

profesorka na katedre trestného práva, kriminológie
a kriminalistike

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

Tel. +421 2 9012 2006

e-mail: margita.prokeinova@flaw.uniba.sk

ANALÝZA HODNOTOVEJ MAPY NOVELY TRESTNÉHO ZÁKONA¹

prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

JUDr. Stanislav MIHÁLIK, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Anotácia

Autori sa v predkladanom príspevku zameriavajú na analýzu hodnotovej mapy novely Trestného zákona spracovanej a predloženej zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky začiatkom roka 2023. Výklad koncipujú v niekoľkých základných líniách, pričom okrem vlastnej analýzy hodnotovej mapy venujú svoju pozornosť aj vymedzeniu pojmu hodnotová mapa Trestného zákona, vzťahu tohto inštitútu s trestnou politikou štátu a v neposlednom rade aj základným prístupom k jej skúmaniu.

Kľúčové slová

Hodnotová mapa, Trestný zákon, trestná politika štátu, trestanie, zásady ukladania trestov, trest odňatia slobody, trestné činy proti majetku, trestné činy hospodárske

Annotation

In the present paper, the authors focus on the analysis of the value map of the amendment to the Criminal Code processed and submitted by the Ministry of Justice of the Slovak Republic at the beginning of 2023. In addition to their own analysis of the value map, they also pay attention to the definition of the concept of the value map of the Criminal Code, the relationship of this institute with the criminal policy of the state and, last but not least, the basic approaches to its study.

Keywords

Value map, Criminal Code, criminal policy of the state, punishment, sentencing principles, penalty of imprisonment, crimes against property, economic crimes

Úvod

Samotné úvahy spojené s konceptom hodnotovej mapy zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“), osobitne vo vzťahu k ostatnej navrhovanej novele,² sa v podmienkach vedeckého skúmania autorov konkretizovali na dvoch po sebe nasledujúcich skutočnostiach, v prvom rade prakticky nepriamo, v druhom rade priamo. Samotný koncept analyzovania hodnotovej mapy novely Trestného zákona je spojený s participáciou autorov na príprave spomenutej novely Trestného zákona v tematicky koncipovaných pracovných skupinách na pôde Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, kde sa spolu s viac ako stovkou odborníkov na trestné právo z najrôznejších oblastí podieľali na jej samotnej príprave. Vzhľadom na samotné obsahové nastavenie novely potom možno konštatovať, že okrem vlastnej úpravy mnohých inštitútov je vnímaná prostredníctvom svojho výrazného restoratívneho charakteru, osobitne však aj prostredníctvom úpravy trestania mnohých trestných činov proti majetku a hospodárskych trestných činov. Zámerne hovoríme „o mnohých trestných činoch“ z danej množiny, pretože sme ako zástupcovia akademickej obce navrhovali oveľa komplexnejšiu úpravu ako tú, ktorá je výsledkom predmetnej novely Trestného zákona.

Uvedenú skutočnosť však vnímame vo vzťahu ku skúmaniu hodnotovej mapy Trestného zákona ako faktor nepriamy z toho dôvodu, že v čase prípravy jednotlivých ustanovení novely sme ani netušili, že budeme zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky požiadaní

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102. This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-19-0102.

² Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <<https://hsr.rokovania.sk/42382023-/?csrt=10004679067501194290>>.

o analýzu jej hodnotovej mapy. Práve uvedené sa stalo priamym faktorom a prakticky spúšťácom všetkých úvah vo vzťahu k terminologickému spojeniu „hodnotová mapa“.

Ako autori sme sa potom museli vyrovnat' nielen so samotným pojmom hodnotová mapa Trestného zákona (resp. ťažiskovo predmetnej novely), ale predovšetkým s jej východiskami, vzťahom s trestnou politikou štátu a prístupom k jej skúmaniu. Hoci si uvedomujeme, že predkladané východiská sú len „čriepkom“ možných prístupov k ponímaniu danej problematiky, za významné považujeme predovšetkým to, že sa uvedená téma stáva plnohodnotným determinantom vedeckej diskusie, pričom považujeme za potrebné, aby sme nezostali len v rovine doktrínalnej, ale aby mal koncept analýzy hodnotovej mapy do budúcnosti svoje pevné miesto aj v rovine legislatívnej.

1 Pojem hodnotová mapa Trestného zákona, dôvody jej analýzy a základné prístupy k jej skúmaniu

Ak má byť predmetom predkladaného príspevku analýza hodnotovej mapy Trestného zákona (resp. niektorá z jeho noviel), v prvom rade je nevyhnutné poskytnúť výklad tohto spojenia. V podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky nejde o pojem legislatívne vymedzený, dokonca si dovoľíme povedať, že nejde ani o pojem právny (vo vlastnom zmysle slova). Skôr len opisne pomenúva určitý jav, ktorým je hodnotové nastavenie právneho predpisu, in concreto Trestného zákona (v danom zmysle slova by potom mohol byť vnímaný ako pojem kriminologický). Diskusia o hodnotovom nastavení Trestného zákona, resp. jeho akejkoľvek súčasti (teda aj jednotlivých novelizácií) musí byť vedená nastavením trestnej politiky Slovenskej republiky (uvedená téza by však mala byť platná oveľa všeobecnejšie, a teda nielen v podmienkach Slovenskej republiky). Pre ciele trestnej politiky v širšom zmysle z hľadiska relevantnej doktríny platí, že *„je zameraná na reguláciu všetkých sociálno-patologických javov, vrátane kriminality v rámci konkrétneho sociálno-politického systému“*,³ pričom *„nástrojom jej tvorby je využívanie poznatkov získaných vedeckými metódami a postupmi, osobitne kriminologickým výskumom a taktiež priamym uplatňovaním trestnoprávných a súvisiacich noriem v praxi, vrátane snáh o zjednotenie tejto aplikačnej praxe“*.⁴

Z hľadiska záujmu na vymedzení vzájomného vzťahu trestnej politiky ako celku a hodnotovej mapy (vo vnímaní využívanom autormi) možno uviesť, že uvedené nepredstavujú prvky vzájomne sa vylučujúce. Práve naopak, predstavujú prvky komplementárne a vzájomne podmienené, pričom hodnotová mapa Trestného zákona predstavuje akúsi podmnožinu trestnej politiky v jej najširšom chápaní. Napokon platí, že tak ako trestná politika, aj hodnotová mapa môže byť predmetom analyzovania a za použitia správnych prístupov môže mať pre trestnú politiku ako takú (osobitne vo vzťahu k jej formovaniu a smerovaniu) relevantný význam. Cieľom predkladaného príspevku je potom priblížiť nielen samotný význam skúmania hodnotovej mapy Trestného zákona, ale predovšetkým poskytnutie pohľadu na do úvahy prichádzajúce prístupy k jej skúmaniu.

Trestná politika je v podmienkach Trestného zákona v základnom rámci premietnutá aj samotným zoradením hláv v jeho osobitnej časti (čo bolo deklarované rekodifikáciou v roku 2005),⁵ pričom kritériom sú z pohľadu nami nastaveného výskumu objekty primárne (teda práva a právom chránené záujmy, ktoré sú skutkovou podstatou trestného činu v jeho základnom vyjadrení chránené za každých okolností). O hodnotovej mape potom možno viesť diskusie ako vo vzťahu k všeobecnému objektu, tak aj vo vzťahu k objektu druhovému (resp. skupinovému), pretože sú nimi vyjadrené súvzťažnosti jednotlivých prvkov, ktoré možno skúmať.

³ STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. 2020. Trestná politika v Slovenskej republike – Minulosť, súčasnosť, budúcnosť. Bratislava: C. H. Beck, s. 2.

⁴ KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. 2005. Základy kriminologie a trestní politiky. Praha: C. H. Beck, s. 9 – 10.

⁵ Vytvorenie podmienok na realizáciu trestnej politiky demokratickej spoločnosti založenej na princípoch humanizmu, ktorá bude zároveň garantovať primeranú satisfakciu obetiam trestných činov a bude smerovať k sociálnej reintegrácii páchatel'ov pritom predstavuje jeden zo základných cieľov rekodifikácie trestného práva hmotného v roku 2005. Vychádzajúc z Dôvodovej správy k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <<https://www.epi.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-300-2005-Z-z.htm>>.

Ak má však nastavená hodnotová mapa pôsobiť funkčne naprieč celým Trestným zákonom, táto nemá význam len vo vzťahu k vlastnému zoradeniu jednotlivých hláv obsiahnutých v osobitnej časti Trestného zákona (s ohľadom na chránený záujem), pretože za takéhoto prístupu by bolo jej odlíšenie od základných prístupov trestnej politiky prakticky nerealizovateľné. Práve tu potom podľa názoru autorov platí, že hodnotová mapa Trestného zákona sa musí odrážať aj v trestnej sadzbe trestu odňatia slobody jednotlivých trestných činov, pričom zaradením do hláv (v zmysle toľko akcentovaných východísk trestnej politiky) je vyjadrená ich závažnosť. Za takéhoto nastavenia je potom podľa názoru autorov nemysliteľné a nekoncepčné, ak sú niektoré formy ekonomickej a hospodárskej kriminality (osobitne vo vzťahu k hodnoteniu právneho stavu *de lege lata*) trestané prísnejšie ako niektoré formy a prejavy násilnej trestnej činnosti. V danom rámci hodnotenia prísnosti trestania vychádzame zo zákonnej individualizácie trestu odňatia slobody (teda z trestnej sadzby trestu odňatia slobody vyjadrenej v Trestnom zákone).

Pokiaľ sú potom z doteraz predloženého textu identifikovateľné dôvody vedúce k potrebe analyzovania hodnotovej mapy Trestného zákona, je nevyhnutné, aby predmetom výkladu boli aj samotné prístupy k jej skúmaniu. Hoci si uvedomujeme, že využiteľných prístupov je viacero (príkladom môžu byť samotné základné zásady trestného práva hmotného, resp. Trestného zákona), v podmienkach našej analýzy je základný akcent kladený na objekt trestného činu, a to s pomerne jednoduchým odôvodnením. Objekt trestného činu je ako obligatórny znak skutkovej podstaty trestného činu identifikovateľný pri každom jednom trestnom čine (vo forme individuálneho objektu). Vo vzťahu k tomu-ktorému trestnému činu však vieme, pochopiteľne s ohľadom na jeho zaradenie do príslušnej hlavy osobitnej časti Trestného zákona, identifikovať v zmysle teoretických východísk aj objekt druhový, resp. skupinový, čo nám napomáha v rozpoznávaní vnútorných súvislostí (ktoré majú osobitný význam s ohľadom na ďalší výklad). Už spomenuté základné zásady Trestného zákona prichádzajú do úvahy vo vzťahu k posudzovaniu hodnotovej mapy Trestného zákona ako podporné kritérium, pričom žiadnym spôsobom nie je potláčaný ich aplikačný, interpretačný a legislatívny význam. Vychádzame totiž z toho, že základné idey Trestný zákon prežarujú ako celok, avšak vo vzťahu k vnímaniu hodnotovej mapy pri nich absentuje prvok komplexnosti (ktorý naopak z popísaných dôvodov badáme pri objekte trestného činu). Rovnako sa domnievame, že keďže je oblasť práva spoločenskou vedou, vyjadrenie hodnotovej mapy len prostredníctvom matematického prístupu je nemožné, hoci aj právo sa vyjadruje značnou mierou exaktnosti (hoci v jemne odlišnom zmysle slova, osobitne vo vzťahu k záujmu o právnu istotu).

Vzhlľadom na všetko uvedené sa potom domnievame, že z hľadiska hodnotového nastavenia Trestného zákona by trestné sadzby trestu odňatia slobody mali byť koherentné nielen v rámci vlastnej množiny (t. j. dovnútra jednotlivých hláv osobitnej časti Trestného zákona – čím spolu odôvodňujeme návrh zosúladenia trestných sadzieb ekonomických a hospodárskych trestných činov – čo nemusí nutne znamenať len ich znižovanie – pozri niektoré daňové trestné činy, kde pri najzávažnejších formách došlo k zvýšeniu hornej hranice trestnej sadzby), ale aj navonok v rámci súvzťažnosti jednotlivých hláv osobitnej časti Trestného zákona navzájom. Práve uvedeným sa vraciame k deklarovaným prístupom trestnej politiky Slovenskej republiky, pretože práve význam chráneného záujmu (objektu trestného činu) a jeho zaradenie v rámci vybranej hlavy Trestného zákona odôvodňuje rozsahy trestných sadzieb trestu odňatia slobody (resp. by uvedené odôvodňovať malo). Popísané rovnako predstavuje jeden z cieľov procesu rekodifikácie trestného práva hmotného po roku 1989 v podmienkach Slovenskej republiky, resp. samotného procesu demokratizácie, čo je vyjadrené úlohou „*upraviť systematiku Trestného zákona tak, aby zodpovedala (poradím hláv jeho osobitnej časti i prísnosťou trestov, ktoré možno uložiť za jednotlivé trestné činy) hierarchii hodnôt a záujmov moderného demokratického právneho štátu*“.⁶

Osobitne s ohľadom na naposledy uvedené platí, že určitá obdoba hodnotovej mapy a jej hodnotenia je identifikovateľná už v procese prípravy rekodifikovaného Trestného zákona a podľa názorov autorov je namieste, aby vnímanie hodnotovej mapy predstavovalo v procese legislatívnych úprav Trestného zákona pevný nástroj.

⁶ Tamtiež.

2 Hodnotová mapa a prístupy k nej identifikovateľné v podmienkach predloženej novely Trestného zákona

Na strane jednej je potom hodnotová mapa Trestného zákona ako teoretický koncept (v základných aspektoch popísaný v predchádzajúcom texte) a na strane druhej je faktický stav vecí *de lege lata* a *de lege ferenda* (so zameraním sa na predmetnú novelu Trestného zákona).

V stave *de lege lata* je možné vysloviť závery vo vzťahu k analyzovanej hodnotovej mape prakticky v dvoch líniách. Prvou líniou je samotné zoradenie hláv osobitnej časti Trestného zákona, ktoré v konečnom dôsledku zodpovedá kategorizácii chránených záujmov (pričom samotná dvanásta hlava osobitnej časti Trestného zákona – *Trestné činy proti mieru a ľudskosti, trestné činy terorizmu a extrémizmu a trestné činy vojnové* – predstavuje akési zavŕšenie predmetnej kategorizácie.⁷ Avšak nie z pohľadu, že ide svojou podstatou zo strany Trestného zákona o chránené záujmy najnižšieho významu, resp. najnižšej závažnosti, ale práve naopak s ohľadom na ich globálny a prakticky nadnárodný význam). Predmetnú líniu by sme pokojne mohli nazvať hodnotovou mapou pôsobiacej navonok, či už vnímame ako kritérium jednotlivé hlavy osobitnej časti Trestného zákona, resp. samotné chránené záujmy.

Závažnejšie problémy, aj z hľadiska výskumného, sú podľa nášho názoru identifikovateľné v druhej z línií, t. j. v hodnotovej mape pôsobiacej dovnútra (hoci je nesporné, ako už bolo popísané, že predmetné línie sú vzájomne podmienené a ovplyvňujú sa). V rámci stavu *de lege lata* (a prakticky aj v zmysle navrhovanej novely Trestného zákona, hoci je možné badať určitý posun) podľa nášho názoru absentuje vnútorná konzistentnosť. Osobitne pre rovinnu majetkových hospodárskych trestných činov, najmä pokiaľ sa trestné činy proti majetku nedelia v zmysle systematiky Trestného zákona na diely (hoci doktrínálne rozdelenie identifikovať možno⁸). Kladieme si preto otázku: Čím je odôvodnený taký rozptyl trestných sadziieb vo vzťahu k najzávažnejším formám týchto trestných činov, ak je rozhodujúcim kritériom škoda veľkého rozsahu alebo ich spáchanie prostredníctvom nebezpečného zoskupenia?

Keď potom vychádzame z aktuálneho nastavenia trestných sadziieb vybraných trestných činov proti majetku a trestných činov hospodárskych s ohľadom na ich najzávažnejšie formy, tak možno hovoriť o trestných sadzbách trestu odňatia slobody aj v podobe „*desať rokov až pätnásť rokov*“,⁹ „*dvanásť rokov až pätnásť rokov*“,¹⁰ „*dvanásť rokov až dvadsať rokov*“.¹¹ Porovnávaním s trestnými činmi proti životu a zdraviu a trestnými činmi proti slobode a ľudskej dôstojnosti – prvá a druhá hlava osobitnej časti Trestného zákona – možno uviesť, že vybrané uvedené trestné činy môžu byť sankcionované prísnejšie ako trestný čin zabitia, usmrtenia, úmyselného ublíženia na zdraví, pozbavenia osobnej slobody, lúpeže, vydierania, znásilnenia a pod., resp. na úrovni závažnejších foriem drogovej trestnej činnosti či obchodovania s ľuďmi. Práve tu sa príkladne naskytá otázka hodnotovej vyváženosti Trestného zákona, najmä ak vezmeme do úvahy využiteľnosť prvkov restoratívnej justície v podmienkach majetkových a hospodárskych trestných činov, pričom bez pochybností možno tvrdiť, že táto je značne obmedzená.

Na uvedenom mieste rovnako považujeme za potrebné doplniť, že v rámci vedeckého skúmania deklaruujeme záujem o objektívny poukaz na hodnotovú nevyváženosť a nekonzistentnosť aktuálneho znenia Trestného zákona bez záujmu na účelnom poukazovaní na trestné činy s prísnejšou trestnou sadzbou trestu odňatia slobody v prvej a druhej hlave osobitnej časti Trestného zákona.

⁷ Pritom je nesporné, že uvedená hlava osobitnej časti by mohla byť vzhľadom na chránené záujmy zaradená do samotného úvodu.

⁸ Je potom na posúdení, či by takéto delenie nemalo (a nemohlo) byť premietnuté aj do znenia Trestného zákona, osobitne pokiaľ hovoríme o význame pre identifikovanie hodnotovej mapy Trestného zákona (resp. vlastného hodnotového rámca).

⁹ Napríklad trestný čin krádeže v zmysle § 212 ods. 4 TZ, trestný čin sprenevery v zmysle § 213 ods. 4 TZ alebo trestný čin nekalej likvidácie v zmysle § 251b ods. 6 TZ.

¹⁰ Napríklad trestný čin prevádzkovania nepoctivých hier a stávk v zmysle § 229 ods. 4 TZ alebo trestný čin nepovolennej prevádzky lotérií a podobných hier v zmysle § 230 ods. 4.

¹¹ Napríklad trestný čin legalizácie výnosu z trestnej činnosti v zmysle § 233 ods. 5 TZ.

Pokiaľ však ide o vlastný hodnotový rebríček predloženej a pre nás predmetnej novely Trestného zákona, tento podľa nášho názoru zostáva vo všeobecnosti neutrálny a nezmenený. Práve naopak, je adresnejšie prispôsobený primárnym východiskám trestnej politiky Slovenskej republiky. Opomenutím navrhovaných úprav (ktoré sú zamerané okrem iného aj na zosúladienie trestných sadziieb v rámci ekonomických a hospodárskych trestných činov) a zachovaním *status quo* kladieme v podmienkach Slovenskej republiky v určitom zmysle na prvé miesto ochranu majetku a hospodárskych záujmov (pred chránenými záujmami, ako sú život, zdravie a jednotlivé sféry slobody jednotlivca). Samozrejme je na hlbšom posúdení, či je takýto prístup správny a dostatočne adresný.

Vzhľadom na popísané východiská, ktoré majú svoj základ práve v hodnotovej mape Trestného zákona, považujeme za vhodné predstaviť modelové nastavenie trestných sadziieb v rámci majetkových a hospodárskych trestných činov, ktoré by mohlo byť vnímané ako určitý ideálny stav:

- základná skutková podstata – nula až dva roky;
- prvá kvalifikovaná skutková podstata pri 5 odsekových trestných činoch – šesť mesiacov až tri roky;
- druhá kvalifikovaná skutková podstata [ods. 3 pri 5 odsekových trestných činoch] – jeden rok až päť rokov;
- tretia kvalifikovaná skutková podstata [ods. 4 pri 5 odsekových trestných činoch] – dva roky až osem rokov;
- štvrtá kvalifikovaná skutková podstata [ods. 5 pri 5 odsekových trestných činoch] – päť rokov až desať rokov;
- piata kvalifikovaná skutková podstata [novelou Trestného zákona navrhovaná škoda mimoriadne veľkého rozsahu – škoda dosahujúca jeden milión eur, prípadne spáchanie trestného činu prostredníctvom nebezpečného zoskupenia] – sedem rokov až dvanásť rokov.

Uvedený návrh má svoj základ v racionálnom nastavení trestných sadziieb trestu odňatia slobody, ktoré by odrážalo jednak význam predmetného záujmu naprieč druhovými objektmi, ktoré chráni Trestný zákon (navonok) a jednak by pôsobil konzistentne v rámci predmetných hláv. Je potrebné si uvedomiť, že niektoré skutkové podstaty trestných činov už v dnešnej dobe kopírujú navrhované nastavenie trestnej sadzby trestu odňatia slobody v rámci základných skutkových podstát trestných činov (napr. trestný čin krádeže či trestný čin podvodu). Pri iných trestných činoch je trestná sadzba v rámci základných skutkových podstát nastavená pomerne nekoncepčne na rozsah jeden rok až päť rokov. Osobitnú pozornosť si zaslúži aj nami navrhovaná trestná sadzba v rámci štvrtej skutkovej podstaty trestného činu, ktorý by bolo možné v stave *de lege ferenda* spojiť spravidla so škodou veľkého rozsahu. Pokiaľ na uvedenú hranicu škody nahliadneme v zmysle navrhovanej novely Trestného zákona, opätovne možno konštatovať nekoncepčnosť, a to vzhľadom na obrovský rozptyl v nastavení trestnej sadzby trestu odňatia slobody – cez nastavenie „od desať rokov až pätnásť rokov“, „dvanásť rokov až pätnásť rokov“, „dvanásť rokov až dvadsať rokov“ až po „sedem rokov až desať rokov“, „päť rokov až desať rokov“ a „štyri roky až desať rokov“. V súvislosti s navrhovanou piatou kvalifikovanou skutkovou podstatou platí, že táto by postihovala najzávažnejšie formy majetkovej a hospodárskej trestnej činnosti, a to prostredníctvom trestnej sadzby sedem rokov až dvanásť rokov (vychádzame pritom z toho, že Trestný zákon by mohol do budúcnosti obsahovať inštitúty, ktoré by generálne zvyšovali hornú hranicu trestnej sadzby, a to napríklad v súvislosti s rovnorodou recidívou a pod.).

Trestný čin	Súčasnú trestnú sadzbu v TZ	Trestné sadzby navrhované novelou ¹²
Podvod (§ 221)	0 – 2 roky (malá škoda) 1 – 5 rokov (väčšia škoda) 3 – 10 rokov (značná škoda) 10 – 15 rokov (škoda veľkého rozsahu)	0 – 2 roky (malá škoda) 1 – 5 rokov (väčšia škoda) 3 – 10 rokov (značná škoda) 5 – 15 rokov (škoda veľkého rozsahu) 7,5 – 15 rokov (mimoriadne veľká škoda) 7 – 15 rokov (nebezpečné zoskupenie)
Machinácie pri verejnom obstarávaní (§ 266)	6 mesiace – 3 roky (bez rozsahu škody) 2 – 8 rokov (značná škoda) 7 – 12 rokov (veľká škoda)	0 – 4 roky (bez rozsahu škody) 1 – 8 rokov (značný prospech/škoda) 5 – 12 rokov (veľký prospech/škoda) 7,5 – 12 rokov (mimoriadne veľká škoda) 7 – 12 rokov (nebezpečné zoskupenie)

Pred samotným záverom ponúkame základný náhľad na porovnanie aktuálnych trestných sadzieb pri trestnom čine podvodu (ako vybraného trestného činu proti majetku) a trestného činu machinácie pri verejnom obstarávaní (ako vybraného hospodárskeho trestného činu). Avšak ak by popísané východiská spravidla platili generálne, obdobne by sa to vzťahovalo aj na iné ako uvedené trestné činy. Hoci je badateľný záujem o úpravu trestných sadzieb trestu odňatia slobody (pričom do úvahy berieme aj kritérium navrhovanej úpravy malej škody na hodnotu dosahujúcu 500 €), pretože táto je nesporne modifikovaná, absentuje vnútorná konzistentnosť a prístup, ktorý by sa jednotne odrážal pre dané kategórie trestných činov (prípadne aspoň pre kategóriu trestných činov proti majetku a trestných činov hospodárskych samostatne). V opačnom prípade sa uvedené úpravy javia len ako úpravy *ad hoc*, ktoré prakticky hodnotovú mapu Trestného zákona nekopírujú, resp. nesledujú. Domnievame sa, že vhodným prístupom by mohlo byť práve komplexné spracovanie oblasti majetkových a hospodárskych trestných činov, jednak pokiaľ ide o nastavenie trestných sadzieb trestu odňatia slobody (a tým máme na mysli aj napojenie sa na prvky restoratívnej justície) a jednak vo vzťahu k prísne mu využitiu východísk zásady subsidiarity trestnej represie (prichádzalo by do úvahy zamyslieť sa, či zaradenie viacerých z trestných činov v Trestnom zákone s uvedenou zásadou minimálne nekoliduje).

Záver

V predkladanom príspevku sa autori zamerali na tému pomerne osobitú, v právnej doktríne osobitne nepreskúmanú, a to na hodnotovú mapu Trestného zákona. Myšlienka rozpracovať predmetné úvahy je spojená s novelou Trestného zákona predloženou Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky v úvode roka 2023.

Základným cieľom predkladaného príspevku bolo nielen poukázať na existenciu fenoménu hodnotovej mapy, ale predovšetkým z vedeckého uhla pohľadu poukázať aj na jej význam jednak pre právnu doktrínu a jednak pre legislatívnu činnosť v podmienkach trestného práva. Rovnako je potrebné dodať, že okrem samotného rozpracovania pojmu hodnotová mapa Trestného zákona sa

¹² Trestné sadzby navrhované novelou pripravovanou Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky na prelome rokov 2022/2023. Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <<https://hsr.rokovania.sk/42382023-/?csrt=10004679067501194290>>

autori zameriavali aj na jej význam, vzťah s trestnou politikou Slovenskej republiky a na prístupy k jej skúmaniu.

Dovolíme si konštatovať, že pokiaľ základným zámerom autorov bolo predstaviť pojem hodnotová mapa a analyzovať hodnotovú mapu predmetnej novely Trestného zákona, tak predmetný cieľ bol nesporne splnený. Zároveň sa domnievame, že hoci sú východiská hodnotovej mapy v rámci osobitnej časti Trestného zákona pomerne zreteľne identifikovateľné (jednak naprieč jednotlivými hlavami osobitnej časti Trestného zákona a jednak v rámci hláv osobitnej časti Trestného zákona osobitne), tak ich akceptovanie je nesporne nejednotné. Aj to je jeden z dôvodov nastolenia modelového nastavenia trestných sadzieb trestu odňatia slobody v rámci trestných činov proti majetku a trestných činov hospodárskych.

Veríme, že predložený príspevok bude slúžiť minimálne ako úvod do diskusie.

Zoznam bibliografických odkazov:

Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <<https://www.epi.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-300-2005-Z-z.htm>>.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H. Beck. 544 s. ISBN 80-7179-813-4.

Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online]. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <<https://hsr.rokovania.sk/42382023-/?csrt=10004679067501194290>>.

STRÉMY, T., BALOGH, T., TURAY, L. 2020. *Trestná politika v Slovenskej republike. Minulosť, súčasnosť, budúcnosť*. Bratislava: C. H. Beck. 240 s. ISBN 978-80-89603-81-7.

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

profesor

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

tomas.stremy@flaw.uniba.sk

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

odborný asistent

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

TRANSFEROVÉ OCEŇOVANIE A SÚVISIACA DAŇOVÁ TRESTNÁ ČINNOSŤ

doc. JUDr. Ján ŠANTA, PhD., LL.M., MBA
Právnická fakulta TU Trnava
Úrad špeciálnej prokuratúra GP SR Bratislava

Bc. Miroslav RACSKO
Právny asistent

Anotácia

V tomto príspevku sa jeho autori venujú prípadom prepojenia podnikateľských subjektov a ich vzájomných záväzkových vzťahov, z ktorých plynú jednotlivé práva a povinnosti voči sebe navzájom, s poukazom na splnenie si zákonných povinností z verejnoprávných predpisov daňového práva, najmä z predpisov dane z príjmu a prípadné následky ich nesplnenia. Ide o oblasť tzv. transferového oceňovania. Autori bližšie analyzujú jednotlivé jeho aspekty, ako aj metódy transferového oceňovania. Tiež sa zaoberajú hranicami jeho legálneho a protiprávneho konania. V tomto kontexte skúmajú aj medze daňovej optimalizácie, a v konečnom dôsledku sa sústreďujú na možnú trestnú činnosť spojenú s transferovým oceňovaním, ktorou je najmä možnosť spáchania trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona, ktorý autori v týchto súvislostiach bližšie popisujú.

KLúčové slová: transferové oceňovanie, daňová optimalizácia, daň z príjmov, dodanie, skrátenie dane a poistného

Annotation

In this article, authors discuss the cases of interconnection of business entities and their mutual obligation relations, which give rise to individual rights and obligations towards each other, with reference to the fulfilment of legal obligations under public tax law regulations, in particular income tax regulations, and the possible consequences of their non-fulfilment. This is the area of transfer pricing. The authors analyse in more detail its individual aspects as well as transfer pricing methods. They also deal with the boundaries of its legal and illegal conduct. In this context, they also examine the limits of tax optimisation and, ultimately, focus on possible criminal activity associated with transfer pricing, which is, in particular, the possibility of committing the criminal offence of tax and insurance fraud under Section 276 of the Criminal Code, which the authors describe in more detail in these contexts.

Key words: transfer pricing, tax optimization, income tax, taxation, tax and insurance reduction

Úvod

Z ekonomicko-politického hľadiska je súčasným trendom globalizácia a medzinárodná spolupráca, ktoré zahŕňajú pohyb tovarov a služieb, teda možnosť podnikania, či už predajom alebo zakladaním jednotlivých druhov spoločností, prípadne ich prevádzkarní, pohyb pracovníkov, pohyb kapitálu. Z právneho hľadiska sú uvedené výhody umožnené splnením dikcie vnútroštátnych právne záväzných predpisov, ktoré v medzinárodnom pohybe podporujú predovšetkým medzinárodné zmluvy na multilaterálnej aj bilaterálnej úrovni, v závislosti od intenzity interakcie a záujmov zmluvných strán v medzinárodnej politike. Na regionálnej úrovni vznikla napr. Európska únia, ktorá má špecifické postavenie, a to v prenesení suverenity členských štátov vo väčšej miere ako na úrovni medzinárodného práva verejného, čo na umožňuje v rámci jej územia výraznejšie jednoduchší pohyb a vykonávanie činností. V súčasnosti vznikajú alebo rozvíjajú sa nové medzinárodné organizácie na báze širokej spolupráce, predovšetkým v oblasti Ázie, napríklad ASEAN, BRICS, Africká únia, ktorých interakcia je menej rozvitá ako v porovnaní s EÚ, pričom ich rozvoj môže alebo nemusí viesť do rozvoja prostredia ako v EÚ. Medzinárodné organizácie OSN a OECD podporujú procesy spolupráce z politologického a ekonomického uhla. Globalizáciu podporuje jednoznačne aj technologický pokrok v oblasti IT a iných technológií a zvyšovanie rýchlosti prenosu informácií, ktoré sú z hľadiska pridanej hodnoty vo finančnom ponímaní najziskovejšie. Klimatické podmienky, geologické podmienky pre pestovanie obživy alebo rozmanitosť kultúr v oblasti cestovného ruchu taktiež podporujú medzinárodnú výmenu tovarov a služieb. V ekonomickom pochopení globalizácia, prípadne združovanie na regionálnej úrovni, umocňuje trhovú ekonomiku v súťaživosti prostredníctvom konkurenčných výhod krajín, regiónov a subjektov.

Konkurenčnou výhodou, bez akýchkoľvek pochyb, je aj právne prostredie. Konkurenčná výhoda v sebe nesie aj pojem efektivity, ktorá je vo finálnom ponímaní trhov orientovanej trhovej ekonomiky vyjadrená vo finančnej hodnote. Na ilustráciu uvádzame vybrané druhy efektív: efektivita výrobných nákladov, efektivita blízkosti prírodných zdrojov, efektivita v kvalite škôl, ktoré vychovávajú potrebný ľudský kapitál, efektivita v priaznivom právnom prostredí, efektivita prameniaca v samotnej prítomnosti značky na jednotlivých trhoch z dôvodu blízkosti k spotrebiteľom a pod. Finančné trhy a subjekty finančného trhu zabezpečujú ekonomickú podstatu ako investície, prevody kapitálu, či samotné obchodovanie.

Ako sme už spomenuli, predpokladom medzinárodného dosahu globalizácie je pohyb osôb a kapitálu. Napríklad podľa práva európskej únie ide o jednu zo slobôd, ktoré majú občania EÚ k dispozícii, myslia sa tým fyzické osoby, ktoré na trh prichádzajú ako ponúkajúce svoj ľudský kapitál na prenájom. V trhovej ekonomike platí, že konkurenčnú výhodu má efektívnejšia obchodná spoločnosť, je preto záujmom týchto spoločností takto vykonávať podnikanie a mať stabilizovanú pozíciu na trhu. Tú vedia dosiahnuť aj uplatnením konkurenčnej výhody a ich kombináciami, ktoré sú predpokladom ich existencie, dosahovania zisku a následnej expanzie a rozvoja. Je všeobecne známe, že z roka na rok potrebujú obchodné spoločnosti stále viac kapitálu na zabezpečenie ich základnej prevádzky, ktorá vyrába hodnoty, či už v tovaroch alebo službách. Dôvodmi je napr. inflácia, t. j. všeobecné zvyšovanie cenovej hladiny vstupných tovarov a služieb, politika štátu v oblasti zmien v zákonníku práce alebo sociálnoprávneho zabezpečenia, zmeny v daňovom systéme, environmentálne požiadavky na prevádzky, ale aj vnútro podnikové investície do inovácií, ktoré musia zabezpečiť odbyť v zmysle zachovania životného cyklu tovarov a služieb. Nakoľko sa uvedené aspekty prejavujú v nákladových financiách, je logické, že okrem zabezpečenia odbytu sa obchodné spoločnosti budú venovať aj efektívite všetkých procesov prebiehajúcich v ich každodennej operatívnej činnosti za účelom znižovania alebo aspoň udržania nákladov. Ich efektivita je zobrazená aj v konkurenčných výhodách. V globalizovanom prostredí je bežné, že efektivitu obchodné spoločnosti dosahujú v ich medzinárodnom pohybe, a to tak, že svoju aktivitu na dosiahnutie efektivity lokalizujú tam, kde pravdepodobne na základe výpočtových predikcií a so zohľadnením risk manažmentu dosiahnu najvýhodnejší želaný výsledok, predovšetkým zisk. Dosiahnutie zisku je jedným zo znakov podnikania.

V tomto príspevku sa venujeme najmä prípadu prepojenia subjektov a ich vzájomných záväzkových vzťahov, z ktorých plynú jednotlivé práva a povinnosti voči sebe navzájom, s poukazom na splnenie si zákonných povinností z verejnoprávnych predpisov daňového práva, a to najmä z predpisov o dani z príjmu a prípadné následky ich nesplnenia.

Príkladom by mohla byť spoločnosť sídliaca napr. v Holandsku, ktorá si zriadila subjekty v dvoch ďalších štátoch (napr. v Bangladéši a Thajsku, kde sú výrobné náklady minimálne), ktoré takto spolu tvoria de facto akoby jeden fungujúci celok, t. j. jednu spoločnosť s jej vnútornou štruktúrou na základe jednej spoločnej stratégie. De iure však ide o 3 subjekty, ktoré medzi sebou zabezpečujú fungovanie na základe záväzkových vzťahov, aby bolo možné manažérsky viesť spoločnosť. Záväzkové vzťahy bývajú v zásade odplatné, čím dochádza k presunu kapitálu medzi jednotlivými subjektmi. Tento presun kapitálu má vplyv na ekonomickú podstatu fungovania spoločnosti ako celku spolu s jej podriadenými subjektmi, z čoho sa vypočítava aj splatná daň z príjmu, a to v závere finančného roka spoločnosti. V našom príklade máme viaceré jurisdikcie pôsobiace na daňové subjekty v ich krajinách, t. j. každý subjekt bude mať svoju vlastnú daňovú povinnosť. Uvedený príklad zobrazuje metódu rozdelenia zisku podľa alokačnej rovnice, ktorá rozdeľuje zisky nadnárodnej skupiny podnikov na konsolidovanom základe medzi spojené osoby v rôznych jurisdikciách, a to prostredníctvom dopredu určeného alokačného vzorca.¹

Na základe záväzkových vzťahov dochádza k presunom kapitálu medzi jednotlivými subjektmi, t. j. po účtovaní v zmysle zákona o účtovníctve, zákona o dani z príjmov, účtovných štandardov, na základe čoho dostaneme finálny stav. Tento finálny stav každá zodpovedná

¹ SOLILOVÁ, V., NERUDOVA, D. 2019. Transferové ceny – Unikátní komplexní zpracování problematiky / Praktické pojetí formou případových studií. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 19 s. ISBN 978-80-7598-169-1.

spoločnosť z hľadiska zabezpečenia likvidity, splnenia povinností ako sú mzdy, prevádzkové náklady, prepočtu celkového cash flow, musí plánovať dopredu. Aj v tomto plánovaní sa využíva efektivita, využívajú sa konkurenčné výhody jurisdikcií, preto dochádza k vedomému modifikovaniu spomenutých záväzkových vzťahov tak, aby výsledné finančné plánovanie a finančná kondícia celku všetkých spoločností dohromady vytvorila želateľný efekt, najčastejšie prejavovaný vo financiách. Inými slovami, tok kapitálu ide tým smerom, ktorý je žiaduci. Tento jednoducho opísaný jav sa v odbornej sfére nazýva transferové oceňovanie, ktoré má veľmi pestrú škálu možností a spôsobov. Je súčasťou daňového práva. V tomto príspevku sa zaoberáme práve modifikáciou záväzkových vzťahov s výsledným vplyvom na splnenie daňovej povinnosti dani z príjmov.

Určiť presnú hranicu medzi dovoleným a nedovoleným konaním v oblasti daní je niekedy náročné. Táto problematika spadá do kategórie tzv. daňovej optimalizácie.² Daňová optimalizácia sama o sebe nie je trestným činom. V prípade jej prekročenia však okrem dodania do úvahy prichádza aj možnosť udelenia pokuty subjektom vykonávajúcim transferové oceňovanie s cieľom získania prínosu. Aj táto úroveň sankcie subjektu zodpovedá reakcii na neželané správanie subjektu, ktorý má protiprávny rozmer. Evidentne tu nachádzame vôľovú zložku s jasne určeným cieľom, ktorým je ekonomická úspora finančných prostriedkov a vedomé konanie subjektu, t. j. vytvorenie a realizácia účelovo modifikovaného záväzku s plnením. Niekedy však takýmito spôsobmi možno identifikovať až páchanie ekonomickej kriminality s hrozbou spôsobenia vysokej škody, kde poškodeným je samotný štát, pretože správny výber daní je verejným záujmom, ktorý zabezpečuje príjem do verejných rozpočtov. Vo veci transferového oceňovania a jeho presahov do trestného práva zrejme môžeme uvažovať o vyššej miere latencie, pretože určiť až hranicu kriminálneho správania subjektov v takýchto prípadoch je náročný proces, a to či už orgánmi finančnej správy alebo samotnými orgánmi činnými v trestnom konaní. Pre správne vyvodenie právnych záverov sa preto vyžaduje kvalitná znalosť širokého okruhu právnych predpisov. Samotná príčina vykonávania transferového oceňovania už bola naznačená, ide o ekonomické zvýhodňovanie, nakoľko silnejšie postavenie na trhu majú v zásade ekonomickejšie spoločnosti. V trhovej ekonomike panuje voľná súťaž subjektov, k súťaži sú však potrebné zdroje. V prípade fyzických osôb ide výlučne o úsporu finančných prostriedkov. Najčastejším typom páchatel'a tohto druhu činnosti budú zrejme podnikateľské a iné subjekty, ktoré poskytujú poradenské služby v ekonomickej, ale aj v právnej oblasti, a v rámci ich činnosti sú to osoby zodpovedné za účtovníctvo, konkrétne najmä finanční manažéri alebo konatelia. Osobnosť páchatel'ov ekonomickej trestnej činnosti je vo všeobecnosti charakterizovaná zodpovedným ekonomickým postavením, vysokou úrovňou vzdelania, často veľmi špecifického. Páchatelia sú pomerne komunikatívni, majú však snahu zbaviť sa zodpovednosti poukazovaním na nepresnosť výkladu práva obchádzaním zákonných ustanovení. Rovnako sú schopní vysoko efektívneho utajovania svojej činnosti.³

Transferové oceňovanie v protiprávnom význame možno za určitých okolností zaradiť aj do tzv. ekonomickej kriminality, pretože ide o manipulovanie s financiami s dôsledkami v daňovej oblasti. Konanie pri ktorom daňový subjekt znižuje svoju daňovú povinnosť alebo si ju nesplní porušením najmä daňových zákonov, či už úmyselne, alebo neúmyselne, sa často označuje ako daňový únik v užšom slova zmysle.⁴ Výsledkom transakcií medzi prepojenými osobami, ktoré majú za cieľ skrátenie dane, sú porušenia zákonov, či už daňových predpisov, alebo aj trestnoprávnych predpisov, pretože vykazujú úmysel smerujúci k podvodnému konaniu. Ide tak o jednu z alternatív možného prekročenia hraníc daňovej optimalizácie. Problematika tzv. daňovej optimalizácie v niektorých prípadoch tesne hraničí s prípadmi zneužívania práva, ktorého následkom môže byť nielen dorubenie dane, ale aj spáchanie daňového správneho deliktu alebo až daňového trestného činu. Tzv. daňovou optimalizáciou sa v mnohých prípadoch prejavuje

² ŠANTA, J. 2015. Daňová optimalizácia alebo daňová trestná činnosť? Justičná revue, roč. 67, č. 8-9, 1000 s.

³ ŠIMOVČEK, I. a kol. 2011. Kriminalistika. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 311 s. ISBN 978-80-7380-343-8.

⁴ STIERANKA, J., SABAYOVÁ, M., ŠIMONOVÁ, J. 2016. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava: Epos, 2016. 78 s. ISBN 978-80-562-0147-3.

škodlivé správanie páchatel'a, a to porušením verejného záujmu spočívajúceho v správnom a riadnom výbere dane a ochrane príjmov verejného rozpočtu. Stanoviť presnejšiu, resp. konkrétnejšiu hranicu medzi daňovou optimalizáciou a daňovým deliktom vo všeobecnosti v zásade nie je možné. Vo všeobecnosti sú namieste úvahy a pravidlá o hľadaní právnych rámcov, podľa ktorých by bolo možné stanoviť, ktoré konanie už je správnym deliktom alebo až trestným činom, a teda už prekročilo hranicu daňovej optimalizácie.⁵

Manažérske plánovanie

Téma transferového oceňovania sa dotýka ekonomickej činnosti subjektov s následným aplikovaním predpisov daňového práva, a to tak na úrovni národnej a medzinárodnej. V ekonomickej činnosti pôjde v prípade väčších subjektov o plánovacie a účtovné aktivity vykonávané zväčša finančným alebo účtovným oddelením. Pri menších spoločnostiach sú dané činnosti väčšinou v pôsobnosti konateľ'a a účtovníka. Finančné plánovanie je existenčnou podmienkou obchodných aktivít, nakoľko plánovanie a reálny cash flow zabezpečuje základnú existenciu a zmysel vykonávania podnikania. Vo veci plánovania cash flow a súvahy aktivity v zmysle tvorby transferového oceňovania protiprávne konanie spočíva v prispôbovaní výsledných čísiel modifikovanými záväzkovými vzťahmi s cieľom ukrátiť si daňovú povinnosť daňového subjektu. V súvahe to znamená naplánovať čo najnižšiu daňovú povinnosť, t. j. znížiť stránku pasív a zákonite je nutné znížiť aj stránku aktív, prípadne vytvoriť záväzok na stránke pasív, ktorý by súvahu dorovnal k aktívam. Modifikovanie je v zásade možné v akomkoľvek rozsahu, čím by sa teoreticky podnik mohol držať aj v strate, ktorá je započítateľná do nasledujúcich hospodárskych rokov, čím by sme mohli apelovať na vykonávanie daňových kontrol v rozsahu viacerých účtovných období. Výsledkom tohto plánovania je bilancia v určitej hodnote. Od plánovanej výslednej hodnoty závisí, či stanovené ceny za obchodné aktivity a modifikované záväzky sú adekvátne alebo je potreba ich ešte upravovať, ak počítame s cieľom znížiť daňovú povinnosť v tuzemsku alebo v zahraničí, resp. tam kde je do efektívnejšie. Transferové oceňovanie na úplné naplnenie svojej definície vyžaduje splnenie ďalšej podmienky, a to uskutočnenie modifikovaných záväzkov s prepojenými osobami - synonymicky závislými osobami. Upozorňujeme na fakt, že cieľom finančného plánovania v spoločnosti je udržať spoločnosť v zdravej kondícii, platobne schopnú, aby nemuseli byť aplikované predpisy týkajúce sa najmä zadĺženia, preto niekedy plánovaním financií a tvorbou spomínaných modifikovaných záväzkov nemusí byť primárne sledovaný úmysel krátenia daňovej povinnosti. Treba preto brať do úvahy celkový stav spoločnosti a kontrolovať transakcie dlhodobo. V prípade spriaznených subjektov je realitou vykonávanie finančného plánovania na viacerých úrovniach, na celo - koncernovej, ako aj na úrovni jednotlivých subjektov. Súčasťou finančného plánovania je aj daňové plánovanie, ktoré predstavuje taký postup daňového subjektu, pri ktorom vzhľadom na formu právnej subjektivity a predmet podnikania, výšku obchodného obratu, vybavenosť hmotným majetkom a pod. zaplatí tento čo najnižšie dane v časovom harmonograme, nenaruší ekonomický vývoj a zbytočne neviaže voľné finančné zdroje.⁶

Pramene práva transferového oceňovania

Pojem transferové oceňovanie má rôzne definície. V Slovenskej republike na národnej legislatívnej úrovni takýto zákonný pojem neexistuje. V zahraničí, na rozdiel od SR, je téma transferového oceňovania rozvinutejšia a prepracovanejšia. Napr. Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska má prijatú samostatnú legislatívu, ktorá vychádza z princípov uvedených v dokumentoch OECD. V Slovenskej republike sa táto téma odvíja od všeobecnej právnej úpravy zákona o dani z príjmov a dokumentov OECD. Najvyšší súd SR sa v právnych

⁵ ŠANTA, J. – TUŽINSKÝ, M. 2016. Daňová optimalizácia ako legálny nástroj zníženia daňového zaťaženia verzus nelegálny daňový únik. *Justičná revue*, roč. 68, č. 8-9, 907 s.

⁶ STIERANKA, J., SABAYOVÁ, M., ŠIMONOVÁ, J. 2016. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava : Epos, 2016. 81 s. ISBN 978-80-562-0147-3.

veciach vedených pod sp. zn. 8Sžf/67/2014 a 8Sžf/15/2015 vyjadril konkrétne k smernici OECD a jej nezáväznosti nakoľko nebola publikovaná v Zbierke zákonov zákonom predpísaným spôsobom. Správne súdnictvo a správcovia dane sa však vo svojich rozhodnutiach o túto smernicu opierajú.

OSN

Transferové oceňovanie rieši aj OSN, a to predovšetkým prostredníctvom návodov, manuálov a dohovorov pri vykonávaní transferového oceňovania medzi rozvojovými a rozvinutými krajinami a rozvojovými krajinami navzájom. Príkladom je Model dvojitého zdanenia – Dohovor medzi rozvojovými a rozvinutými krajinami.⁷ OSN chápe aktivity transferového oceňovania nielen medzi prepojenými subjektmi sídlacích v rôznych jurisdikciách, ale pripúšťa aj možnosť vykonávania prevodných cien v rámci jednej jurisdikcie a pripúšťa, že cieľom transferového oceňovania nemusí byť výlučne zníženie daňového základu. Za hlavný dôvod stanovovania transferových cien považuje medzinárodný obchod v podobe výmeny a pohybu tovarov, služieb, kapitálu a nehmotných statkov ako predmetov duševného vlastníctva. V súvislosti so spôsobmi kreovania subjektov, OSN rozlišuje viac možností pre medzinárodné spoločnosti, a to vytvorenie podoby organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby, založenie samostatného subjektu podobného obchodnej spoločnosti podľa lokálnej jurisdikcie, založenie obchodného vzťahu na základe licencie práv duševného vlastníctva, a častým javom je aj tzv. joint-ventures konkurenčných spoločností, ktorý sám môže mať niekoľko podôb, pričom zväčša pôjde o samostatné obchodné spoločnosti s podielmi podľa investície. Subjekty sú samostatné, spravujú sa podľa lokálnych právnych pravidiel, avšak z pohľadu manažérskeho riadenia majú jedno rozhodovacie centrum.⁸ OSN vo svojich dokumentoch chápe transferové oceňovanie aj ako manažérsku kontrolu nad celou sieťou prepojených subjektov. Z pohľadu slovenského práva by centrom takéhoto rozhodovania bolo napr. valné zhromaždenie pri spoločnosti s ručením obmedzeným, predstavenstvo pri akciovej spoločnosti a pod. Z ekonomického pohľadu je rozhodovanie v rukách vlastníka kapitálu.

OECD

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj - OECD, je medzinárodná organizácia, ktorá združuje ekonomicky najvyspelejšie štáty sveta, ktorej úlohou je chrániť a presadzovať princípy demokratického štátu a trhovej ekonomiky.

Nakoľko transferové oceňovanie je témou súvisiacou s ekonomickými záujmami štátov a obchodných spoločností, OECD vydala príručky s názvom Usmernenia OECD o transferovom oceňovaní pre nadnárodné podniky a daňové správy a s názvom Modelová daňová dohoda OECD o daniach, ktoré sa aktualizujú podľa najnovšieho vývoja. Najnovšia verzia pochádza z januára 2022. Ministerstvo financií Slovenskej republiky sa na uvedené príručky odvoláva ako na najdôležitejší prameň vo veci transferového oceňovania, ktorých princípy a návody aplikuje pri výkone daňovej správy. V problematike transferového oceňovania OECD prisudzuje zodpovednosť predovšetkým orgánom verejnej správy jednotlivých štátov, aby zabezpečili zamedzenie presunu zdaňovaných ziskov zahraničných spoločností smerom von zo svojej jurisdikcie. Na druhej strane prevody ziskov v medzinárodných spoločnostiach je nutné kontrolovať, či reportované zisky alebo príjmy z predaja tovarov a služieb zodpovedajú reálne vykonávaným ekonomickým aktivitám na ich území. Dôležitú úlohu v tomto smere zohráva výmena príslušných informácií medzi jednotlivými štátmi.

⁷ OSN. Praktický manuál transferového oceňovania pre rozvojové krajiny [online]. New York, 2022, 29 s. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.un.org/development/desa/financing/sites/www.un.org.development.desa.financing/files/2021-10/Transfer%20Pricing%20with%20new%20cover.pdf>

⁸ OSN. Praktický manuál transferového oceňovania pre rozvojové krajiny [online]. New York, 2022, 60 s. [cit. 2022-10-09]. Dostupné na: <https://www.un.org/development/desa/financing/sites/www.un.org.development.desa.financing/files/2021-10/Transfer%20Pricing%20with%20new%20cover.pdf>

Spomínané príručky vydané OECD popisujú tzv. „princíp predĺženého ramena“ ako základ pre medzinárodné zmluvy v daňových otázkach. Zaužívané sú názvy ako zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia. Samotný kľúčový princíp popisujú nasledovne: *Ak sú medzi dvoma združenými podnikmi v ich obchodných alebo finančných vzťahoch stanovené alebo uložené podmienky, ktoré sa líšia od podmienok, ktoré by boli stanovené medzi nezávislými podnikmi, potom všetky zisky, ktoré by bez týchto podmienok pripadli jednému z podnikov, ale z dôvodu týchto podmienok tak nepripadli, môžu byť zahrnuté do ziskov tohto podniku a zodpovedajúcim spôsobom zdanené.*⁹ Inými slovami vyjadrené, zisk má byť zdaňovaný tam, kde bol reálne vyrobený, bez tvorby špeciálnych modifikovaných záväzkov. Príručka OECD definuje zaužívané metódy, ktorými môžu obchodné spoločnosti vytvárať modifikované záväzky. Delenie metód, je nasledovné:

- tradičné transakčné metódy:

- a) Metóda nezávislej trhovej ceny: prostredníctvom obchodovania s tovarmi a službami v rámci interných transakcií sleduje cenu, môžeme sem zahrnúť aj nehmotný majetok (práva duševného vlastníctva). *Smernica túto metódu nazýva aj metódou porovnateľnej kontrolovanej ceny, ale obdobne uvádza, že rozdiel cien v kontrolovaných a nekontrolovaných transakciách môže byť indikátorom nesúladu s princípom nezávislého vzťahu a potreby nahradenia ceny kontrolovanej transakcie cenou nekontrolovanej transakcie.*¹⁰
- b) Metóda následného predaja: tovary a služby sa predávajú len pridávaním marže bez inej pridanej hodnoty, sleduje tak ziskovosť založenú na marži. *Prepočítava sa cena prevodu majetku nakúpeného závislou osobou na nezávislú trhovú cenu z ceny, za ktorú táto závislá osoba majetok opätovne predáva nezávislej osobe.*¹¹
- c) Metóda navýšených nákladov: využívajú sa zmluvní výrobcovia tovarov alebo externí dodávatelia služieb (tzv. outsourcing), sleduje sa nabaľovanie prirážky na nákladovej stránke. *Je založená na skutočných priamych a nepriamych nákladoch majetku alebo služby, ktoré sú predmetom prevodu medzi závislými osobami.*¹²

- transakcie profitu (zisku):

- a) Metóda transakcie čistej marže (tzv. metóda čistého obchodného rozpätia): v zásade je podobná následnému predaju, sleduje maržu. *Umožňuje stanoviť transferovú cenu prostredníctvom zistenia ziskovej prirážky v obchodnom alebo finančnom vzťahu medzi závislými osobami vo vzťahu k nákladom, tržbám alebo inej základni.*¹³
- b) Metóda rozdelenia zisku: vyskytuje sa napr. pri spoločných projektoch viacerých subjektov. *Je založená na takom rozdelení predpokladaného zisku dosiahnutého závislými osobami, aké by bolo možné očakávať medzi nezávislými osobami pri spoločnom podnikaní za dodržania princípu nezávislého vzťahu.*¹⁴

Cieľom príručky je, okrem iného, zamedziť dvojitému zdaneniu, pokiaľ sa v obchodnom vzťahu vyskytuje medzinárodný prvok. Dvojité zdanenie by znamenalo podnikovú stratu, tlmil by sa medzinárodný obchod a investície. OECD tiež prijala dokument, ktorý by mal byť nástrojom na zabránenie daňovým únikom. Ide o Akčný plán boja proti znižovaniu daňového základu

⁹ OECD. Metodická príručka transferového oceňovania pre nadnárodné korporácie a správcov dane [online]. OECD, 2022, 33 s. [cit. 2022-10-15]. Dostupné na: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2022_0e655865-en#page33

¹⁰ KOČIŠ, M. 2015. Úvod do práva transferového oceňovania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 176 s. ISBN 978-80-8168-226-1.

¹¹ KOČIŠ, M. 2015. Úvod do práva transferového oceňovania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 175 s. ISBN 978-80-8168-226-1.

¹² KOČIŠ, M. 2015. Úvod do práva transferového oceňovania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 176 s. ISBN 978-80-8168-226-1.

¹³ KOČIŠ, M. 2015. Úvod do práva transferového oceňovania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 179 s. ISBN 978-80-8168-226-1.

¹⁴ KOČIŠ, M. 2015. Úvod do práva transferového oceňovania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 177 s. ISBN 978-80-8168-226-1.

a prelievaní ziskov, kde jedným z činiteľov, ktorý v praxi funguje, je preverovanie a vyžadovanie transferovej dokumentácie zo strany verejnej správy.

Európska únia

V daňovom práve EÚ odkazuje predovšetkým na zodpovednosť jednotlivých členských štátov, ktoré majú vytvárať priaznivé ekonomické a právne podmienky za účelom rozvoja podnikania pri zohľadnení ich aktuálnej situácie a možností. V záujme zabezpečenia kontroly na teritóriu Európskej únie bol prijatý Akčný plán na posilnenie boja proti daňovým podvodom a daňovým únikom. V legislatívnej oblasti transferového oceňovania Európska únia odkazuje na spomínanú smernicu OECD, ako primárny nástroj tvorby vnútroštátnej legislatívy. V réžii členských štátov EU bol prijatý Dohovor o zamedzení dvojitého zdanenia v súvislosti s úpravou ziskov združených podnikov publikovaný v Úradnom vestníku Európskej únie pod označením 90/463/EEC z roku 1990, ku ktorému Slovenská republika pristúpila v roku 2006 (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 562/2006 Z. z.) Primárnym cieľom dohovoru je zamedziť dvojitému zdaneniu ziskov nadnárodných spoločností. Podľa dohovoru ekonomicky prepojené subjekty si zdaňujú svoje zisky na území štátu, kde bol zisk dosiahnutý. Výsledný zisk by však mal byť vypočítaný tak, akoby spriaznené subjekty medzi sebou nemali uzavreté modifikované záväzky, ktoré by mali za cieľ znížiť daňový základ tak, aby subjektom nevznikla alebo vznikla čo najmenšia daňová povinnosť. Dohovor ďalej uvádza povinnosť informačného toku medzi podnikom a dotknutými štátmi ohľadom zdaňovania subjektu v jednom konkrétnom štáte. Výmena informácií je predmetom bilaterálnych zmlúv, ktoré majú za cieľ zabrániť dvojitému zdaneniu. Tieto bilaterálne zmluvy určujú podmienky, za ktorých sa daň uhradza v tom ktorom štáte, pričom v zásade platí povinnosť podávania daňového priznania v oboch dotknutých krajinách.

Národná úroveň právnej úpravy týkajúca sa transferového oceňovania

V Slovenskej republike neexistuje samostatný zákon venujúci sa predmetu transferového oceňovania. Finančná správa a daňové subjekty vychádzajú zo zákona č. 595/2003 Z. z. v platnom znení o dani z príjmov, ktorý taktiež odkazuje spomínanú na smernicu OECD. Pre oblasť transferového oceňovania je kľúčový § 18 a v ňom spomenuté odkazujúce ustanovenia, ktoré zakotvujú úpravu základu dane závislých osôb. *Obsahom tohto ustanovenia je problematika transferového oceňovania, a to nielen vo vzťahu medzi zahraničnými závislými osobami, ale od 1. januára 2015 aj vo vzťahu medzi tuzemskými závislými osobami. Predmetom transferového oceňovania je stanovenie cien v rámci kontrolovaných transakcií závislými osobami tak, aby zodpovedali princípu nezávislého vzťahu.*¹⁵ Finančná správa pri výkone svojej činnosti porovnáva u daňových subjektoch transakcie medzi závislými osobami. *Pri porovnávaní sa zohľadňujú činnosti vykonávané porovnávanými osobami, a to najmä výroba, montážne práce, výskum a vývoj, nákup a predaj a podobne, ako aj rozsah podnikateľských rizík, vlastnosti porovnávaného majetku alebo služby, dohodnuté zmluvné podmienky, ekonomické prostredie trhu a obchodná stratégia. Podmienky sú vzájomne porovnateľné, ak medzi nimi nie je zásadný rozdiel alebo ak možno vplyv týchto rozdielov odstrániť.*¹⁶ V tomto prípade sa za podozrivé znaky považujú vykonávanie prác a služieb, t. j. vytvorenie odplatného záväzku medzi závislými osobami a ich vzájomné transakcie. Pod závislou osobou a porovnávanými osobami sa v zmysle § 2 písm. n) citovaného zákona č. 595/2003 Z. z. rozumejú osoba alebo subjekt ekonomicky, personálne alebo inak prepojené, taktiež aj blízka osoba. Ekonomické a personálne prepojenie je zobrazené v účasti osoby na majetku, kontrole, vedení, a to buď priamo alebo nepriamo.

¹⁵ HORNIAČEK, P., MEZEIOVÁ, V. 2017. Zákon o dani z príjmov – praktický komentár. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 260-261 s. ISBN 978-80-8168-670-2.

¹⁶ Zákon č. 595/2003 Z. z. v platnom znení o dani z príjmov.

Daňové subjekty si pri úprave základu dane vyberajú z jednotlivých metód, ktoré sme opísali v kapitole o OECD, nakoľko verejná správa tieto metódy v plnej miere prebrala, resp. na ich znenie odkazuje, napr. v usmerneniach. Nie je vylúčené ani ich vzájomné kombinovanie v záväzkových vzťahoch. Aby nedošlo k porušeniu zákona o zodpovednosti daňového subjektu, záväzkové vzťahy v prípade závislých osôb musia spĺňať vlastnosť nezávislej trhovej ceny, t. j. ceny ktorú by medzi sebou dohodli osoby nezávislé. De facto tak ide o priemernú trhovú cenu podobných tovarov a služieb v príslušnom ekonomickom prostredí typickú pre daný druh záväzku. Uvedené spadá pod definíciu porovnateľných okolností. Daňové subjekty majú možnosť, nie povinnosť, písomne požiadať správcu dane o odsúhlasenie použitia konkrétnej metódy a stanovenie ceny. Bolo by to aj znakom konania daňového subjektu v pozitívnom zmysle, ktorý nemá v úmysle umelo znižovať základ dane. Správca dane buď odsúhlasí požiadavku, alebo navrhne inú metódu. Daňové subjekty majú povinnosť viesť osobitnú dokumentáciu o transakciách medzi prepojenými subjektmi a právny predpis používa pojem kontrolované transakcie, ktoré pri daňovej kontrole alebo na výzvu správcu dane subjekt povinne predkladá. Monitorujú sa aj nevýznamné tuzemské a cezhraničné kontrolované transakcie, a aj tieto je potrebné spomenúť v daňovom priznaní. Samotnú osobitnú dokumentáciu upravuje usmernenie Ministerstva financií Slovenskej republiky č. MF/019153/2018-724 a od zdaňovacieho obdobia začínajúceho 01.01.2022 je aktuálnym usmernenie č. MF/020061/2022-724. Usmernenie upravuje presný rozsah dokumentácie pre jednotlivé typy transakcií v závislosti od ich objemu. Pre účely tohto príspevku sú však podstatné znaky vedomého zníženia daňového základu a znak transakcie medzi závislými osobami, pričom v zmysle § 24 ods. 1 písm. a) zákona č. 563/2009 Z. z. v platnom znení o správe daní (daňový poriadok) *daňový subjekt preukazuje skutočnosti, ktoré majú vplyv na správne určenie dane a skutočnosti, ktoré je povinný uvádzať v daňovom priznaní alebo iných podaniach, ktoré je povinný podávať podľa osobitných predpisov.*¹⁷

Transferové ceny

Správne nastavovanie transferových cien je predovšetkým problematikou manažérskeho účtovníctva na základe plánovania. Transferové ceny v zásade vychádzajú z jednotlivých metód transferového oceňovania. Tieto ceny sú odplatom za predmety záväzkových vzťahov medzi závislými osobami, t. j. vznikajú riadené transakcie, ktoré sú objektom kontroly a záujmu správcov dane. Môžu zahŕňať akýkoľvek transfer, a to tovary, služby, nehmotný alebo hmotný statok, finančnú transakciu, časť podniku atď. Ocenenie týchto transakcií musí byť v súlade s princípom trhového odstupu.¹⁸ Tento princíp znamená porovnateľnosť stanovenej transferovej ceny v záväzku so závislou osobou k cene záväzku s osobou nezávislou. Pod porovnateľnosťou rozumieme cenu rovnakú alebo podobnú. Ceny sa stanovujú na základe zmluvných podmienok, ktoré definujú, ako sú medzi stranami rozdelené zodpovednosti, záväzky a práva, riziká a prínosy vyplývajúce z prevádzaných transakcií.¹⁹ Kľúčovým faktorom rozpoznávania je komplexný pohľad na transakciu a jej cenu, či spĺňa kritérium racionality, t. j. či by za daných podmienok mohol byť dohodnutý záväzok s nezávislou osobou. Pri porovnávaní cien s nezávislými osobami vychádzame z trhových extrémov v príslušnej ekonomickej oblasti a odvetví, t. j. pre konkrétny produkt hľadáme najnižšiu cenu a najvyššiu cenu. Na základe uvedeného by do úvahy mali prichádzať transakcie s cenami pod minimum a nad maximum, čo naznačuje znak relativity pre každý jednotlivý prípad, preto pri kontrole transakcií je nevyhnutné brať do úvahy aj prínos transakcie pre každý subjekt záväzku. Dovoľme si upozorniť, že nemusí ísť nevyhnutne o dvojstranné záväzky a taktiež prichádza do úvahy prínos pre tretí subjekt, ktorý je akoby v reťazci putovania získanej výhody, pritom stále spĺňa definíciu spriaznenej osoby. Je preto dôležité skúmať obchodnú stratégiu celej skupiny dotknutých subjektov, nielen vytipovanej

¹⁷ Zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁸ SOLILOVÁ, V., NERUDOVA, D. 2019. Transferové ceny – Unikátní komplexní zpracování problematiky / Praktické pojetí formou případových studií. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 5 s. ISBN 978-80-7598-169-1.

¹⁹ SOLILOVÁ, V., NERUDOVA, D. 2019. Transferové ceny – Unikátní komplexní zpracování problematiky / Praktické pojetí formou případových studií. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 26 s. ISBN 978-80-7598-169-1.

jednotky. Samotná smernica OECD predpokladá vykonanie analýzy porovnateľnosti na základe kritérií, ktoré by sme mohli zhrnúť nasledovne:

- a) predmet transakcie: hmotný, nehmotný majetok,
- b) funkcie a riziká: hľadisko trhu, hľadisko vloženej investície, potenciálne straty,
- c) zmluvné podmienky: predstavujú rozloženie zodpovednosti zmluvných strán,
- d) ekonomické podmienky: efekt transferovej ceny v jurisdikciách, ktorými prevod prechádza,
- e) podnikateľské stratégie: ciele spoločnosti.

Uvedené hľadiská by mali viesť k efektívnemu zohľadneniu transferových cien nastavených pri transakciách s prepojenými osobami. Slúžia ako navádzajúca pomôcka aj pre správcov dane pri vykonávaní kontroly. Predmet transferových cien nie je taxatívnym spôsobom stanovený, demonštratívnym spôsobom by sme ich mohli charakterizovať ako nehmotný majetok, hmotný majetok, finančný majetok, zásoby, služby (manažérske služby, výskum, vývoj, marketing, sprostredkovateľské služby, prenájom), licenčné poplatky, úroky zo zmlúv, dohody o príspevkoch.

Transferové oceňovanie a daňová trestná činnosť

V prípade trestnoprávneho postihu v súvislosti s transferovým oceňovaním prioritne a typicky do úvahy prichádza trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona (ďalej aj „TZ“), ktorý je zaradený do piatej hlavy osobitnej časti TZ s názvom Trestné činy hospodárske, tretí diel - Trestné činy proti mene a trestné činy daňové, ktorého znenie je

(1) Kto v malom rozsahu skráti daň, poistné na sociálne poistenie, verejné zdravotné poistenie alebo príspevok na starobné dôchodkové sporenie, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.

(2) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a už bol za taký čin odsúdený, b) a na uľahčenie spáchania takého činu poruší úradný uzáver, c) závažnejším spôsobom konania, alebo d) vo väčšom rozsahu.

(3) Odňatím slobody na štyri roky až desať rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 v značnom rozsahu.

(4) Odňatím slobody na sedem rokov až dvanásť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 vo veľkom rozsahu.

V prípade transferového oceňovania je objektom tohto trestného činu verejný záujem štátu na správnom a riadnom vymeraní splatnej dane. Daňou sa v tomto prípade rozumie daň z príjmov fyzických a právnických osôb podľa zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov. V tomto kontexte je potrebné uviesť, že daňové subjekty sú povinné do 31. marca každého kalendárneho roka podať daňové priznanie, v ktorom sú uvedené náležitosti, ktorými svoju daňovú povinnosť vypočítali. Zdaňovacím obdobím je kalendárny rok od 1. januára do 31. decembra, prípadne hospodársky rok účtovnej jednotky, ak sa nekryje s kalendárnym rokom. V prípade transferového oceňovania sú príslušné subjekty povinné postupovať podľa usmernenia Ministerstva financií č. MF/09153/2018-724, na ktoré odkazuje aj samotný zákon, teda uviesť na predpísanom tlačive prehľad transakcií so závislými osobami za konkrétne zdaňovacie obdobie. Daň sa vypočítava na základe vedeného účtovníctva, ktorého údaje vychádzajú z účtovných záznamov a účtovnej závierky, alebo zo záznamov v evidencií o príjmoch a výdavkoch.²⁰

Objektívnou stránkou tohto trestného činu v nadväznosti na transferové oceňovanie je konanie vedúce ku skráteniu dane, ktoré možno charakterizovať ako také konanie páchatel'a, ktoré

²⁰ LICHNOVSKÝ, O., VUČKA, J., KRŽÍSTEK, L. 2020. Trestní právo daňové. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020. 72 s. ISBN 978-80-7400-800-9.

spočíva v úmyselnom vytváraní podmienok, v dôsledku ktorých mu príslušný daňový orgán vyrubí daň v nižšej ako zákonom určenej sume, alebo k vyrubeniu dane vôbec nedôjde.²¹ Skrátenie dane je totiž špecifickou formou podvodného konania.²² Za skrátenie dane možno považovať aj neoprávnené vytvorenie alebo navýšenie daňovej straty (napr. na základe fiktívnych nákladov), ktorú môže daňovník, ktorý je právnickou osobou, počas bezprostredne nasledujúcich zdaňovacích období odpočítat' od daňového základu.²³ V transferovom oceňovaní je skrátenie dane výsledkom vedomého vopred cielene uváženeho plánovania a vytvorenia modifikovaných záväzkov, ktorých hodnota vstupuje do účtovných zápisov v podobe realizovaných transakcií. Pokiaľ by plánovanie financií malo vedome viesť k skráteniu dane, vyžaduje sa pri plánovaní mať predstavu o následku, ktorý by bol spôsobený. Následným konaním je podanie daňového priznania, ktoré zahŕňa konštrukciu týchto výpočtov, ktorým daňový subjekt deklaruje správnosť svojej daňovej povinnosti. Následkom, ako znakom objektívnej stránky tohto trestného činu, je číselne iná nižšia daň, ako by mala byť vymieraná. Skrátenie dane je naviazané na podanie daňového priznania, ktoré sa podáva za zdaňovacie obdobie. Pod jeho prípravou rozumieme úmyselné prispôsobovanie podmienok, t. j. modifikáciu záväzkových vzťahov s prepojenými osobami a vykonávanie transakcií, ktorých výsledkom je krátenie dane, keďže prípravou je také úmyselné konanie, ktoré vytvára podmienky na uskutočnenie trestného činu.²⁴ Za pokus sa považuje podanie daňového priznania a za dokonanie skrátenie dane na základe podaného daňového priznania jej vyrubení. Otázka, v akom rozsahu bola činom páchatel'a skrátená daň, je pri trestnom čine skrátenia dane a poistného podľa § 276 TZ otázkou viny, preto súd rozhodujúci v trestnom konaní posudzuje túto otázku samostatne, a to aj v prípade, ak príslušný daňový orgán o daňovej povinnosti i o výške dane už právoplatne rozhodol. Rozhodnutie tohto orgánu berie súd do úvahy a hodnotí ho pri svojom rozhodovaní rovnako ako každý iný dôkaz.²⁵

Subjektom daňového trestného činu môže byť vo svojej podstate ktokoľvek. V prípade transferového oceňovania pôjde v zásade o subjekt, ktorý je povinný podať daňové priznanie a zaplatiť daň. Jeho páchatel'om je predovšetkým subjekt dane, ak úmyselným konaním spôsobí, že zákonná daň mu nebola vyrubená vôbec, alebo mu bola vyrubená v nižšej ako zákonnej výmere,²⁶ ale aj iné subjekty, najmä tie, ktoré disponujú dostatočným know-how, znalosťami a poskytujú subjektu pomoc. Obvineným nemusí byť len daňovník alebo platca dane. Môže ním byť každá trestne zodpovedná osoba, fyzická alebo právnická, ktorá spôsobí, že ona sama alebo iná osoba skráti daň alebo vyláka na dani výhodu, ako napr. člen štatutárneho orgánu, zamestnanec, externý účtovník, právny poradca, osoba bez formálnych väzieb, ktorá využíva faktický vplyv na vykázanie dane inou osobou.²⁷

V oblasti transferového oceňovania rozlišujeme dve kategórie páchatel'ov alebo spolupáchatel'ov, a to tak fyzické, ako aj právnické osoby. Ide konkrétne o tieto do úvahy prichádzajúce subjekty:

- Člen štatutárneho orgánu, napr. konateľ, ktorého povinnosťou je zabezpečiť riadne vedenie predpísanej evidencie a účtovníctva, povinnosť viesť zoznam spoločníkov a povinnosť informovať spoločníkov o záležitostiach spoločnosti. Konatelia majú aj niektoré ďalšie povinnosti stanovené Obchodným zákonníkom a určité povinnosti vyplývajú aj z ďalších

²¹ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. Trestné právo hmotné Všeobecná a osobitná časť. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. 390 s. ISBN 978-80-7380-772-6.

²² ČENTĚŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon - Veľký komentár. 5. vyd. Žilina: EUKÓDEX, 2020. 593 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

²³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 20.11.2018, sp. zn. 2 Tdo 73/2017.

²⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon - Veľký komentár. 5. vyd. Žilina: EUKÓDEX, 2020. 23 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

²⁵ ČENTĚŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon - Veľký komentár. 5. vyd. Žilina: EUKÓDEX, 2020. 594 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

²⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 15.04.2014, sp. zn. 4 Tdo 43/2013.

²⁷ LICHNOVSKÝ, O., VUČKA, J., KRÍSTEK, L. 2020. Trestní právo daňové. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020. 62 s. ISBN 978-80-7400-800-9.

zákonov, napr. podať daňové priznanie, prípadne zo zmluvy o výkone funkcie.²⁸ Štatutárne orgány sú zodpovedné aj za obchodné vedenie spoločnosti a realizáciu stratégie, ktorú majú za povinnosť odvíjať od najvyššieho orgánu spoločnosti.

- Zamestnanci, avšak len tí, ktorí mali dané informácie k dispozícii vzhľadom k nim vykonávanej činnosti. Môže ísť o finančných manažérov, finančných analytikov, účtovníkov, zamestnancov zodpovedných za odbyt alebo nákupné zmluvy.
- Osoby poskytujúce poradenské služby v oblasti účtovníctva a práva, ako outsourcingové služby. Mnohé takéto osoby pritom deklarujú svoju odbornosť práve v oblasti transferového oceňovania. Z hľadiska možného vyvodenia trestnoprávnej zodpovednosti za spáchanie daňového trestného činu najmä zo strany daňového poradcu sú pritom bez právneho významu tzv. doložky o obmedzení zodpovednosti uplatňované v zmluvách o daňovom poradenstve.²⁹
- Do úvahy prichádzajú aj fyzické osoby – podnikatelia, tzv. živnostníci, za splnenia podmienok prepojených osôb, a to napr. v podobe rozkladu zisku za ich podnikateľské aktivity.

Najčastejšie vyskytujúcim sa subjektom je obchodná spoločnosť, ako právnická osoba, ktorá má trestnoprávnu zodpovednosť. Ustanovenie § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov taxatívnym spôsobom vymenováva trestné činy, ktoré sa právnickej osobe pričítajú, pokiaľ boli vykonané v ich prospech, v rámci jej činnosti alebo priamo v jej mene, a to štatutárnym orgánom alebo jeho členom, vykonávateľom kontrolnej činnosti, napr. členom dozornej rady, alebo osobou oprávnenou ju zastupovať, t. j. zamestnanec alebo splnomocnená osoba. V uvedenom ustanovení § 3 je uvedený aj uvádzaný § 276 TZ.

V rámci subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu ide o páchatel'ove konanie spojené s vnútornými faktormi, v súvislosti s činom, ktorý spáchal. Vyjadruje páchatel'ovu psychiku, t. j. duševnú stránku, ktorú vieme skúmať jej vonkajšími prejavmi v kontexte viacerých dôkazov.³⁰

U analyzovaného § 276 TZ sa vyžaduje úmysel. Bude postačovať aj nepriamy úmysel, ktorý vyjadruje uzrokovanie páchatel'a s následkami. Úmysel v daňových trestných činoch vyžaduje znalosť páchatel'a o akýchkoľvek skutkových okolnostiach, ktoré potvrdzujú trestnosť konania, nie nevyhnutne znalosť všetkých okolností. V prípade transferového oceňovania v protiprávnom zmysle páchatel' počíta so situáciou, že finančná správa pri výkone kontroly vymierania nižšej dane môže odhaliť transakcie s prepojenými osobami. Evidentne je prítomná intelektuálna zložka, ktorá je založená na vedomosti a vnímaní, a je prítomná aj vôľová zložka páchatel'a, ktorá je založená na chcení. Platí, že uvedené zložky sa nemusia odzrkadľovať na úplne všetkých podrobnostiach a musia byť hodnotené v celkovom kontexte objektívnej reality.

Transferové oceňovanie a súdna prax

Rozhodovanie slovenských súdov v oblasti transferového oceňovania je v SR iba v počiatočnej fáze. Je však predpoklad, že v nasledujúcich rokoch bude vzhľadom na pribúdajúci počet kontrol daňových úradov v oblasti transferového oceňovania zvýšený počet prípadov obrany zo strany daňových subjektov vo forme správnych žalôb.³¹ Vo veci transferového oceňovania v súčasnosti, na rozdiel od oblasti trestného práva, existuje judikatúra a konkrétne súdne

²⁸ KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M. 2018. Obchodné právo. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2018. 154 s. ISBN 978-80-7380-731-3.

²⁹ ŠAMKO, P. 2021. Spoliehanie sa daňového subjektu na správnosť odbornej rady daňového poradcu z trestnoprávneho hľadiska. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2021, roč. XXVII, s. 30.

³⁰ MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. Trestné právo hmotné Všeobecná a osobitná časť. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. 84 s. ISBN 978-80-7380-772-6.

³¹ KOVÁČ, B. 2019. Rozhodovanie súdov v oblasti transferového oceňovania. In: Bratislavské právnické fórum: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2019, s. 31. ISBN 978-80-7160-521-8

rozhodnutia len v oblasti správneho súdnictva, v rámci ktorého sa daňové subjekty pokúšajú využiť všetky dostupné právne prostriedky na svoju obranu. V ďalšom texte preto uvádzame súdne rozhodnutia z oblasti správneho súdnictva, z ktorých by za určitých okolností bolo možné skúmať naplnenie uvádzaných znakov skutkovej podstaty trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona práve na základe metód transferového oceňovania.

Krajský súd Žilina v právnej veci vedenej pod sp. zn. 30S/102/2017 rozhodnutím zo dňa 18.06.2019 zamietol žalobu, ktorej podstatou bolo dodanie daňového subjektu, ktorým bola organizačná zložka českej právnickej osoby so sídlom v Slovenskej republike. Daňový úrad v roku 2017 dodal daňový subjekt sumou 34.309,75,-EUR na základe vykonanej daňovej kontroly za zdaňovacie obdobie roka 2013. Predmetom kontroly bola daň z príjmov právnickej osoby a transferové oceňovanie. Daňový subjekt priznal v daňovom priznaní daň vo výške 40.861,97,-EUR, avšak výsledkom daňovej kontroly bola zistená daňová povinnosť vo výške 75.171,72,-EUR. Navýšenie dane bolo zapríčinené neuznaním daňových výdavkov v podobe nákladov vo výške 11.153,85,-EUR z dôvodu ich nepreukázania, ktoré sa subjekt snažil zaúčtovať ako manažérske poplatky v sume 138.019,00,-EUR z celkovej sumy 300.000,-EUR, ktorých podkladom mala byť Zmluva o poskytovaní služieb uzatvorená medzi prepojenými osobami - spoločnosťou A., AG so sídlom vo Švajčiarsku ako poskytovateľom a spoločnosťou A., s. r. o. so sídlom v Českej republike ako príjemcom. Všetky spoločnosti mali rovnaké obchodné meno. Spoločnosť A., s. r. o. mala vyhotovenú aj internú smernicu vnútropodnikového delenia nákladov výlučne medzi českou a slovenskou entitou. Náklady zriaďovateľa slovenskej organizačnej zložky v Českej republike si slovenský kontrolovaný subjekt neobjednal od nezávislých osôb nakoľko nesúvisia s jeho činnosťou. U českého subjektu nešlo o náklady na prevádzkovanie prevádzkarne. S odvolaním sa na ustanovenie § 17 ods. 5 citovaného zákona o dani z príjmov a čl. 9 Zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia, správca dane zvýšil základ dane daňového subjektu o sumu 138 019,00 €, t. j. o rozdiel, o ktorý sa ceny pri vzájomných obchodných vzťahoch zahraničných závislých osôb líšia od cien používaných medzi nezávislými osobami v porovnateľných obchodných vzťahoch. Správca dane pri zisťovaní a preverovaní základu dane a iných skutočností rozhodujúcich pre správne určenie dane preveroval dodržiavanie ustanovení zákona o dani z príjmov, príslušného ustanovenia zmluvy o zamedzení dvojitého zdanenia a nadväzujúcich osobitných legislatívnych pravidiel, smernice OECD o transferovom oceňovaní pre nadnárodné spoločnosti a daňové správy. Zmluvu o poskytovaní služieb môžeme označiť ako modifikovaný záväzok a internú smernicu spoločnosti môžeme považovať za manažérske plánovanie.

Na predmetný skutkový stav by za splnenia všetkých zákonných znakov bol aplikovateľný trestný čin skrátenia dane a poistenia podľa § 276 ods. 1, 3 Trestného zákona, pretože podozrivý skrátil daň v značnom rozsahu (obdobne ako v ďalšom uvádzanom prípade, u ktorého však nemožno identifikovať rozsah činu pre anonymizovanie tohto rozhodnutia), pričom takéto konanie by bolo pričítateľné aj právnickej osobe, nakoľko bolo spáchané v jej mene a v jej prospech, a to vedomým skrátením dane podaným daňovým priznaním na základe internej smernice.

V ďalšej veci Krajský súd Bratislava v právnej veci vedenej pod sp. zn. 1S/264/2020 rozhodnutím zo dňa 13.01.2022 zamietol žalobu žalobcu – daňového subjektu a potvrdil rozhodnutie správca dane v súvislosti s neuznaním korporátnych výdavkov, ktoré daňovník vedel preukázať len daňovým dokladom, t. j. faktúrou. V tomto prípade išlo o absenciu skutočného plnenia a o duplicitné výdavky za identické služby, ktoré daňová kontrola detekovala v účtovných zápisoch spoločnosti. Slovenská obchodná spoločnosť deklarovala daňové výdavky za poskytovanie služieb spracovania miezd, audítorské a účtovné služby, ktoré jej na základe modifikovaného záväzku v podobe Rámcovej zmluvy o poskytovaní služieb poskytovala prepojená osoba so sídlom v Českej republike, pričom išlo o jej materskú spoločnosť. Reálne jej však tieto služby poskytovali poradenské spoločnosti so sídlom v Slovenskej republike, čoho dôkazom je udelenie plnej moci a konkrétne detekovateľné výstupy, napr. e mailová komunikácia. Výsledkom tohto konania bolo dodanie spoločnosti, na základe navýšeného základu dane správcem dane. Daňový subjekt tak skrátil daň z príjmu vytvorením výdavku na základe metódy

transferového oceňovania, podal daňové priznanie, do výpočtu ktorého vstúpila nákladová kapitola Rámcovej zmluvy. Pokiaľ by boli služby reálne vykonávané, bolo by možné sa venovať len samotnej cene v zmysle kontrolovaných transakcií s prepojenými subjektmi.

Ďalšie uvádzané rozhodnutie využíva viac subjektov, ktoré sú v reťazci putovania výhod. Tieto subjekty de facto pôsobia ako jedna stratégia. Konkrétne ide o rozsudok Krajského súdu v Žiline v právnej veci vedenej pod sp. zn. 31S/64/2018, v ktorej súd rozhodnutím zo dňa 22.05.2019, zamietol žalobu žalobcu – daňového subjektu a potvrdil rozhodnutie správcu dane. Skutkovo išlo o stav, v rámci ktorého daňový subjekt približne po 6 mesiacoch od svojho vzniku získal prostredníctvom sprostredkovateľa lukratívnu zákazku rádovo v miliónoch eur od výrobnéj spoločnosti za účelom poskytovania spracovateľských a logistických služieb pre výrobnú spoločnosť. K tomuto zisteniu je potrebné dodať, že nákupcovia spoločností sledujú schopnosť dodávateľa nielen po technickej, ale aj po finančnej stránke v dlhšom období, aby sa tak eliminovali riziká. Z výpisu z obchodného registra nevyplývalo, že by išlo o joint-venture viacerých už existujúcich subjektov, ale išlo o obchodnú spoločnosť so zahraničnou fyzickou osobou ako jediným spoločníkom. Daňový subjekt mal so sprostredkovateľom, zahraničnou spoločnosťou so sídlom v Hong Kongu, uzavretú Zmluvu o poskytovaní manažérskeho poradenstva, ktorej obsah určoval fakturáciu na spoločnosť C., tiež zahraničnú spoločnosť. Údaje fakturácie v zmluve a samotné faktúry však neobsahovali čísla účtov, ktoré sa podľa vyjadrení mali nachádzať v Lichtenštajnsku. Daňovou kontrolou boli zistené nedostatky, následkom čoho bolo zvýšenie daňového základu za zdaňovacie obdobie správcou dane. Základ dane z podaného daňového priznania vo výške 3.958.798,19,-EUR bol zvýšený na 8.476.660,22,-EUR a daňová povinnosť daňovníka bola zvýšená z 752.171,-EUR na 1.610.565,-EUR, teda o 858.394,-EUR. Podstatou rozdielnosti je snaha do základu dane zahrnúť výdavky, ktoré nepreukazovali ich vynaloženie s cieľom dosiahnutia, udržania a zabezpečenia zdaniteľných príjmov. Daňový subjekt zaúčtoval do položky nákladov aj vzniknuté škody na spracovávanom materiáli ako ekonomický úbytok tovaru. Materiál sa ďalej distribuoval do zahraničia spoločnosti, ktorá bola odberateľom samotného výrobného závodu. Do celého komplexu siete vstúpila spoločnosť D., ktorá mala uzavreté zmluvy s výrobným závädom, s daňovým subjektom, so sprostredkovateľom. Spoločnosť D. získala zmluvu od výrobného závodu na činnosť, ktorú si objednala od daňového subjektu, ktorý bol založený za účelom zákazky, ktorú mu sprostredkoval sprostredkovateľ. Odhliadnuc od uvedeného, daňový subjekt uzavrel Zmluvu o pôžičke so spoločnosťou E. sídliacou na rovnakom mieste ako daňový subjekt, ktorý bol v postavení veriteľa, pričom úver vyúčtoval vzájomným započítaním postúpených pohľadávok od spoločnosti E., ktorá ich mala od sprostredkovateľa. Niektoré faktúry mali splatnosť 1800 dní, čo správca dane vyhodnotil ako ekonomicky neopodstatnené a účelové. Predmetné rozhodnutie v závere konštatuje, že daňový subjekt bol založený účelovo pre výrobnú spoločnosť.

V danom prípade sa javí podozrenie z trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 1, 4 Trestného zákona, pretože podozrivý skrátil daň vo veľkom rozsahu.

Záver

V predmetnom príspevku analyzujeme jav na medzinárodnej scéne diskutovaný už desaťročia, ktorého aktuálnosť naberala na význame predovšetkým s rozvojom medzinárodnej spolupráce, pohybom kapitálu vo forme globalizácie. Svoj význam má už aj na bilaterálnej úrovni, keď sa jedná o prepojenosť subjektov medzi dvomi jurisdikciami. Transferovému oceňovaniu venujú pozornosť aj také medzinárodné organizácie akými sú OSN, Medzinárodný menový fond, OECD, či Európska únia. Ich spoločným znakom je agresívne daňové plánovanie prepojených subjektov, najčastejšie nadnárodných spoločností, ale aj menších spoločností prítomných v určitej forme podnikania vo viacerých štátoch, alebo aj na vnútroštátnej úrovni. Neadekvátne prevody a úniky na daniach majú negatívny dopad vo verejných rozpočtoch, čím sa vytvára nerovnomerné postavenie a ekonomická sila nielen podnikov, ale aj štátov. OSN to deklaruje na porovnaní krajín tretieho sveta s rozvinutými krajinami. Medzinárodný menový fond do sféry úvah, ktoré môžu byť

negatívne ovplyvnené nekontrolovaným transferovým oceňovaním zaraďuje aj nadchádzajúcu éru digitalizácie spoločnosti a prechod na zelenú ekonomiku, ktoré bude potrebné financovať. Najväčšiu pozornosť téme transferového oceňovania od 70. rokov minulého storočia venuje OECD, ktorá rozpracovala jednotlivé metódy, ktoré ekonomické subjekty pri ich aktivitách uplatňujú. Na smernice OECD odkazujú aj orgány verejnej správy príslušné koordinovať oblasť daňovej správy. Nakoľko medzinárodná spolupráca musí byť aj právne zabezpečená, medzinárodné organizácie vyzývajú jednotlivé štáty k uzatváraniu bilaterálnych zmlúv, ktoré by zabránili dvojitému zdaneniu, a ktoré ukladajú štátom povinnosť spolupráce, najmä vo výmene informácií. Prijaté medzinárodné zmluvy sa zjednocujú na spoločnom výsledku tým, že zisk má byť zdaňovaný tam, kde bol vyprodukovaný. Je nepodstatné v akej právnej forme budú subjekty založené, či aká bude prepojenosť osôb, ktoré majú vplyv na ich činnosť, prípadne účelové vytvorenie neprepojených subjektov realizujúcich spoločnú stratégiu. Je logické a očakávajúc, že prepojené subjekty budú medzi sebou uzatvárať kontrakty, avšak očakáva sa, že aj v prípade ich modifikácie, budú založené na princípe nezávislého vzťahu, t. j. akoby išlo o subjekty neprepojené. Hlavným ukazovateľom je stanovenie transferovej ceny na podklade záväzku, ktorý si subjekty dohodnú. Očakáva sa, že cena bude rovnaká alebo podobná, nie však zásadne rozdielna od subjektov, ktoré by záväzok dohodli za podmienok, že by neboli žiadnym spôsobom prepojené. Dohodnutiu predmetu záväzku sa medze nekladú, demonštratívnym výpočtom môže ísť o prevody za tovary a služby, za hmotné a nehmotné statky, poplatky, úvery, prevody rôznych práv a povinností. Toto sa vopred naplánuje na úrovni manažmentu, čoho podkladom môže byť vo finančnom plánovaní aj manažérska súvaha. Medzinárodné organizácie v zásade odkazujú na vnútroštátnu úpravu konkrétnych krokov. Uvedené výstupy medzinárodných organizácií prevzali aj verejné správy na národnej úrovni, ktoré sledujú relevantné ukazovatele pri výkone svojej činnosti. Príslušní sú správcovia dane, ktorí vykonávajú kontrolu podaných daňových priznaní, prípadne vykonávajú samotnú daňovú kontrolu, a to aj na požiadanie orgánov činných v trestnom konaní. Daňové subjekty majú povinnosť viesť špeciálnu dokumentáciu transakcií medzi prepojenými osobami, ktorú správcovi dane prekladajú. Východiskovým dôkazom sú podklady, ktorými daňový subjekt deklaruje svoju daňovú povinnosť v daňovom priznaní. V prípade podnikateľov pôjde vždy o ich účtovníctvo a jednotlivé účtovné zápisy v účtovných knihách. Samotný správca dane zvažuje, či jednotlivé transakcie mali skutočný ekonomický účel, či ich cena zodpovedá nezávislému vzťahu, či k realizácii predmetnej ekonomickej aktivity bolo nevyhnutné reálne vyvinúť aj snahu zo strany kontrolovaného subjektu, taktiež kontroluje aj spôsob prepojenia a uplatnenie metódy transferového oceňovania. Výstupom je protokol z daňovej kontroly a prípadne dodanie subjektu. Príklady sme uviedli v rozhodnutiach správneho súdnictva. Do úvahy prichádza aj uloženie pokuty v daňovom konaní, ktorá prepočtom na štatistický príklad zodpovedá 12% z čiastky dodania, ktorá nemusí byť uložená, pokiaľ má daňovník priaznivý index daňovej spoľahlivosti. V ekonomickej teórii 12% nazývame nákladmi obetovaných príležitostí. Vo Francúzsku sa uvedené konanie subjektov považuje za ohýbanie a zneužívanie práva, pričom sa ukladá pokuta 80% z čiastky dodania a navyše takáto vec je signalizovaná príslušnému prokurátorovi.

Takéto konania môžu vykazovať aj znaky tzv. ekonomickej kriminality, pretože sa týkajú daňovej optimalizácie prostredníctvom modifikovania záväzkových vzťahov v protiprávnom význame. Znak latentnosti je prejavovaný v sofistikovanej činnosti potenciálnych páchatel'ov, najmä v oblasti účtovníctva a daňových predpisov. Trestnoprávne aspekty transferového oceňovania možno subsumovať najmä pod skutkovú podstatu trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona, alternatívne, hoci s menšou pravdepodobnosťou, možno uvažovať aj o trestnom čine nezaplattenia dane a poistného v zmysle § 278 Trestného zákona.

Dôsledkom transferového oceňovania v neželanom význame je vyrubenie nižšej dane v porovnaní s tou, aká by v skutočnosti mala byť vyrubená, a to na podklade transakcií s prepojenými osobami, resp. s osobami, ktoré nie sú prepojené, avšak konajú v jednej stratégii. Spôsobená škoda spočíva v nesplnení si zákonnej povinnosti, ktorou je jej zaplattenie riadne a včas. Trestnosť konania subjektu sa prejavuje už v príprave, ktorú môžeme charakterizovať ako

úmyselné pripravovanie celej stratégie a podkladov vedúcich k daňovej optimalizácii. Za pokus v daňovej optimalizácii sa považuje podanie daňového priznania so skreslenými údajmi. Sankcia v daňovom konaní je len administratívnoprávneho charakteru, ktorú znáša daňovník. Riziko straty 12% z dodanenej sumy nemožno považovať za dostatočne odradzujúce, čomu svedčia aj niektoré reporty finančnej správy, preto dôvodným je posudzovať dané vzťahy aj v kontexte trestného stíhania. V súčasnosti však v trestnoprávnej rovine neexistuje k danej problematike judikatúra, dokonca ani zohľadniteľné konkrétne súdne rozhodnutia, relevantná je preto len judikatúra a konkrétne rozhodnutia správneho súdnictva, na ktoré sme v tomto príspevku poukázali.

Literatúra

ČENTÉŠ, J. a kol. 2020. Trestný zákon - Veľký komentár. 5. vyd. Žilina: EUROKÓDEX, 2020, ISBN 978-80-8155-096-6,

ČENTÉŠ, J. a kol. 2010. Trestný zákon I. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-74003-240,

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. 2022. Kriminológia. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, ISBN 978-80-7380-891-4,

HORNIAČEK, P., MEZEIOVÁ, V. 2017. Zákon o dani z príjmov – praktický komentár. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, ISBN 978-80-8168-670-2,

LICHNOVSKÝ, O., VUČKA, J., KŘÍSTEK, L. 2020. Trestní právo daňové. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, ISBN 978-80-7400-800-9,

KOČIŠ, M. 2015. Úvod do práva transferového oceňovania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015, ISBN 978-80-8168-226-1,

KOVÁČ, B. 2019. Rozhodovanie súdov v oblasti transferového oceňovania. In Bratislavské právnické fórum: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2019. ISBN 978-80-7160-521-8,

KUBÍČEK, P., ŠKRINÁR, A., NEVOLNÁ, Z., KOLKUSOVÁ, R., ĎURICA, M. 2018. Obchodné právo. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, ISBN 978-80-7380-731-3,

MAŠLANYOVÁ, D. a kol. 2019. Trestné právo hmotné Všeobecná a osobitná časť. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, ISBN 978-80-7380-772-6,

SOLILOVÁ, V., NERUDOVÁ, D. 2019. Transferové ceny – Unikátní komplexní zpracování problematiky / Praktické pojetí formou případových studií. Praha: Wolters Kluwer, 2019, ISBN 978-80-7598-169-1,

STIERANKA, J., SABAYOVÁ, M., ŠIMONOVÁ, J. 2016. Daňové úniky a daňová kriminalita v Slovenskej republike. Bratislava: Epos, 2016, ISBN 978-80-562-0147-3,

ŠAMKO, P. 2021. Spoliehanie sa daňového subjektu na správnosť odbornej rady daňového poradcu z trestnoprávneho hľadiska. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2021, roč. XXVII,

ŠANTA, J. 2015. Daňová optimalizácia alebo daňová trestná činnosť? Justičná revue, roč. 67, č. 8-9,

ŠANTA, J. – TUŽINSKÝ, M. 2016. Daňová optimalizácia ako legálny nástroj zníženia daňového zaťaženia verzus nelegálny daňový únik. Justičná revue, roč. 68, č. 8-9,

Mnohostranný dohovor na zavedenie opatrení na zamedzenie narušania základov dane a presunov zisku zo dňa 24.11.2016,

Metodická príručka transferového oceňovania pre nadnárodné korporácie a správcov dane [online]. OECD, 2022, 658 s. [cit. 2022-10-15]. Dostupné na: https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/oecd-transfer-pricing-guidelines-for-multinational-enterprises-and-tax-administrations-2022_0e655865-en#page33,

Daňová politika Európskej únie [online]. Brusel, 2022, [cit. 2022-10-25]. Dostupné na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/eu-tax-policy-strategy_en,

Bloomberg. Globálny prehľad kontroverzných následkov transferového oceňovania [online]. Arlington, 2022, 49 s. [cit. 2022-12-28]

Dostupná na: <https://www.bakermckenzie.com//media/files/insight/publications/resources/baker-mckenzie-bloomberg-transfer-pricing-report-2022.pdf>.

Kontaktné údaje:

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA

Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR

Štúrova 2, Bratislava

Právnická fakulta TU v Trnave

e-mail: jan.santa@genpro.gov.sk

TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ

POUČENIE SVEDKA A POŠKODENÉHO PRI VÝSLUCHU

JUDr. Tomáš BENČÍK,
externý doktorand APZ

Anotácia

V príspevku sa autor zaoberá poučením svedka a poškodeného pri výsluchu, nielen jeho obsahovými náležitosťami, ale taktiež aj spôsobom, akým má byť vykonané. Autor sumarizuje podstatné a obligatórne právne náležitosti, ktoré musí poučenie svedka a poškodeného obsahovať pre potrebu zachovania legitímnosti procesného úkonu, pri ktorom sa vykonáva, ako aj pre ochranu obetí trestných činov a zachovania ich práva na informácie. V závere autor vyzdvihuje potrebu zrozumiteľnosti a prehľadnosti písomnej časti poučenia, nakoľko tá úzko súvisí s jeho ústnou formou a má nemalý vplyv na to, ako rýchlo a do akej miery poučeniu svedok – poškodený porozumie.

Kľúčové slová

výsluch, poučenie, poškodený, svedok,

Annotation

In this article the author deals with the instruction of the witness and the victim during the interrogation, not only its content, but also the way it should be carried out. The author summarizes the essential and mandatory legal elements that the witness and victim instruction must contain in order to preserve the legitimacy of the procedural act in which it is carried out, as well as to protect the victims of crime and preserve their right to access information. In conclusion, the author emphasises the need for the written part of the instruction to be clear and comprehensible, as it is closely related to its oral form and has a considerable impact on how quickly and to what extent the witness-victim understands the instruction.

Keywords

interrogation, instruction, victim, witness,

Úvod

Dôležitým aspektom riadne a zákonne vedeného vyšetrovania je poučenie o právach a povinnostiach každej vypočúvanej osoby v počiatočnej fáze výsluchu. Nedostatočné poučenie alebo jeho absencia môže mať negatívny dopad nielen na priebeh výsluchu a jeho legitímnosť, ale aj na celé trestné konanie (napr. predchádzajúcu výpoveď svedka na hlavnom pojednávaní je možné prečítať len za podmienky, že bol pred výsluchom poučený o svojom práve odoprieť výpoveď¹). Vypočúvaný sa prostredníctvom poučenia oboznamuje s vlastným procesným postavením, ktoré v trestnom konaní zastáva, právami a povinnosťami, ktoré mu z neho vyplývajú, postupom, ktorý sa pri procesnom úkone aplikuje, taktiež s predmetom výsluchu, ak ho predom nepozná alebo s ním nebol vopred oboznámený, ako aj s dôvodom účasti na úkone.

Pri výsluchu v predsúdnom konaní môže vypočúvaná osoba zastávať rôzne postavenia (postavenie oznamovateľa, podozrivého, obvineného, svedka, poškodeného, znalca, obete alebo obzvlášť zraniteľnej obete), ktorými je definovaný samotný zmysel výsluchu. Vzhľadom na postavenie, ktoré pri výsluchu zastáva, sa líši nielen repertoár jej práv a povinností, ale aj priebeh samotného výsluchu (napr. výsluch obzvlášť zraniteľnej obete v procesnom postavení svedka sa realizuje s využitím technického zariadenia zaznamenávajúceho zvuk a obraz, ako aj za prítomnosti určených osôb – psychológ alebo znalec, pracovník úradu práce sociálnych vecí a rodiny a pod.).

Forma poučenia nie je v zákone presne určená, teda môže byť vykonané rozličným spôsobom (ústne alebo písomne) a rovnako nie je zákonne stanovená ani jeho doslovná formulácia. Výnimku predstavuje poučenie obete o informáciách podľa § 4 ods. 1 zákona o obetiach trestných činov (ďalej len „ZOTČ“), podľa ktorého má obeť v rozsahu ustanovenom zákonom „*právo na informácie, ktoré sa týkajú veci v ktorej je obeťou. Informácie sa obeť poskytujú pre ňu zrozumiteľným spôsobom v ústnej forme a písomnej forme.*“²

¹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 8.3.2011, sp. zn. 2Tdo 4/2021.

² § 4 ods. 1 zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov.

Podstatný je nielen obsah poučenia (musí obsahovať všetky obligatórne náležitosti určené zákonom) ale taktiež to, aby bolo pre osobu, ktorej sa týka, dostatočne zrozumiteľné a pochopiteľné. Zmyslom poučenia je, aby osoba, ktorej sa týka, mohla realizovať vlastné procesné práva, pochopila svoje zákonné povinnosti a pochopila svoje postavenie v trestnom konaní.

Písomný obsah poučenia je v podmienkach Slovenskej republiky podrobnejšie upravený a priebežne aktualizovaný úradom kriminálnej polície Prezídia Policajného zboru, ktorý pre príslušníkov Policajného zboru zverejňuje a sprístupňuje vzory zápisníc jednotlivých procesných úkonov, vrátane zápisníc o výsluchu, ktorých súčasťou je poučenie s doslovnou citáciou príslušných paragrafových znení a to najmä paragrafových znení Trestného poriadku (ďalej len „TP“) a Trestného zákona (ďalej len „TZ“). V zmysle § 59 TP sa po vykonaní úkonu pristupuje k podpísaniu zápisnice, ktorú musí vypočúvaná osoba podpísať na každej strane alebo autorizovať podľa osobitného predpisu každý samostatný elektronický dokument tvoriaci zápisnicu. V prípade, ak osoba, ktorej sa úkon týka, nevie čítať alebo písať, zápisnicu jej prečíta ten, kto úkon vykonal, čo sa poznačí do zápisnice. Ak sa na zaznamenanie výsluchu používa technické záznamové zariadenie, poučenie tvorí súčasť tohto záznamu.

V rámci vedeckej diskusie o aktuálnych problémoch trestného konania so zameraním na nedostatky, ktoré vznikli v príslušnej oblasti je potrebné poukázať na neprehľadnosť niektorých zápisníc a to predovšetkým zápisnice o výsluchu svedka – poškodeného, ktorá obsahuje poučenie v rozsahu 10-11 strán husto písaného textu, pričom práve táto zápisnica sa najčastejšie používa pri výsluchu obetí trestných činov, pri ktorých sa má klásť dôraz na zrozumiteľnosť ich poučenia. V dôsledku toho sa v praxi vyskytujú situácie, kedy niektoré obeť trestných činov podpisujú zápisnicu bez znalosti toho, čo sa v nej skutočne nachádza a to na každej strane zápisnice, čo neprospejeva zrozumiteľnosti trestného konania a budovaniu dôvery v systém trestného konania.

Pre trestné konanie vedené v podmienkach Slovenskej republiky je charakteristická značná nejednotnosť poučenia. Na jednej strane sa jedná o nejednotnosť písomnej formy poučenia, ktorá je spôsobená najmä využívaním neaktuálnych zápisničných vzorov, vlastnou úpravou a dopĺňaním zápisničných vzorov vyšetrovateľmi PZ a poverenými príslušníkmi PZ, získavaním zápisničných vzorov z rozdielnych zdrojov, na druhej strane sa jedná o nejednotnosť ústneho poučenia, ktorá je spôsobená obsahovou náročnosťou písomnej časti poučenia a jej nezrozumiteľnosťou. Len zriedka sa stáva, že vyšetrovatelia PZ alebo poverení príslušníci PZ vykonajú ústne poučenie v celom rozsahu písomného poučenia, čo môže byť spojené s opomenutím niektorej jeho obligatórnej alebo podstatnej časti. Nakoľko vyšetrovatelia PZ a poverení príslušníci PZ pri ústnom poučení často využívajú písomné poučenie uvedené v zápisnici ako pomôcku, písomná časť poučenia (jej rozsah a forma spracovania) má podstatný vplyv na ústnu časť poučenia a úzko s ňou súvisí.

Postavenie vypočúvanej osoby

V rámci zachovania zákonnosti poučenia je potrebné, aby OČTK dôsledne rozlišoval, v akom procesnom postavení sa vypočúvaná osoba nachádza a podľa toho aj prispôbil obsah a spôsob poučenia. V úvode je preto potrebné stručne zhrnúť rozdiel medzi procesným postavením svedka a procesným postavením poškodeného. Taktiež je potrebné uviesť, že poškodený vo väčšine prípadov zostáva aj postavenie svedka a preto sa poučuje nielen ako poškodený, ale aj ako svedok. Zápisnica, ktorá sa pri takomto úkone v predsúdnom konaní vyhotovuje sa nazýva „zápisnica o výsluchu svedka – poškodeného“ a z hľadiska početnosti vykonaných procesných úkonov predstavuje jednu z najčastejšie využívaných zápisníc. Nakoľko svedok je v predsúdnom konaní definovaný ako osoba rozdielna od obvineného, ktorá bola predvolaná OČTK na podanie výpovede o skutočnostiach dôležitých pre trestné konanie, ktoré sama vnímala svojimi zmyslami,³ nevylučuje to, aby takáto osoba mala súčasne aj postavenie poškodeného. Osoba sa stáva poškodeným vtedy, ak jej bola trestným činom spôsobená ujma (napr. ublížené na zdraví,

³ ČENTÉŠ, J. a kol., 2016. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* s. 384.

spôsobená majetková alebo morálna ujma). Podstatný rozdiel medzi týmito procesnými postaveniami je ten, že svedok je na rozdiel od poškodeného pri výsluchu nezastupiteľný, pretože je nositeľom dôkazného bremena a priamo vnímal skutočnosti významné pre trestné konanie. Ďalším rozdielom je ten, že poškodený je subjektom trestného konania, teda môže sa aktívne zapájať do trestného konania a zákonným spôsobom ho ovplyvňovať.

Poškodený môže byť súčasne aj obeťou trestného činu v zmysle zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov (ďalej len „ZOTČ“), pričom v tomto prípade mu zákon priznáva aj ďalšie práva, obsiahnuté v tomto zákone. Avšak nie je to pravidlom, nakoľko obeť môže byť iba fyzická osoba a poškodeným môže byť aj osoba právnická. Vychádza to zo skutočnosti, že právnická osoba nie je schopná svojimi zmyslami vnímať útrapy spôsobené trestným činom a teda nemožno u nej hovoriť o vzniku sekundárnej alebo opakovanej viktimizácii.⁴ Ak je poškodenou právnická osoba, výsluch za ňu vykonáva jej konateľ alebo splnomocnený zástupca. Za obeť trestného činu sa teda považuje fyzická osoba, „ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, nemajetková alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,“ ako aj „príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu.“⁵ Pritom však treba upriamiť pozornosť aj na § 3 ods. 1 ZOTČ, podľa ktorého sa za obeť trestného činu považuje každá osoba, ktorá tvrdí, že je obeťou trestného činu, pokiaľ sa nepreukáže opak, alebo ak nie je zjavné, že sa jedná o zneužitie postavenia obete podľa tohto zákona. Dôležité je rozlišovať aj to, či sa jedná o obzvlášť zraniteľnú obeť a to z dôvodu potreby osobitného (obzvlášť citlivého) prístupu a priznania širšieho rozsahu práv, ktoré sú obzvlášť zraniteľným obetiam v zmysle zákona určené. V § 2 ods. 1 písm. c) ZOTČ sú uvedené kategórie obetí trestných činov, ktoré sa považujú za obzvlášť zraniteľné.

Obsahové náležitosti poučenia svedka a poškodeného, ako aj spôsob jeho vykonania

V § 2 ods. 21 TP je medzi základnými zásadami trestného konania zakotvená povinnosť orgánu činného v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) riadne, zrozumiteľne a vhodným spôsobom poučiť poškodeného o jeho právach a to tak, aby mu bolo umožnené ich uplatnenie počas celého trestného konania. Okrem toho, že predmetné paragrafové znenie definuje samotný zmysel poučenia (t. j. umožniť poškodenému uplatňovať si práva v trestnom konaní), vo všeobecnej rovine definuje aj jeho spôsob. Napriek tomu, že zákonodarca pri tomto ustanovení vyslovene uvádza osobu v procesnom postavení poškodeného, možno ho analogicky aplikovať aj pri poučení osoby v procesnom postavení svedka.

add. 1.) Poučenie musí byť vykonané vhodným spôsobom, teda musí byť sprostredkované tak, aby mu osoba, ktorej sa týka porozumela a to s prihliadnutím na jej charakterové osobitosti (vek, pohlavie, zdravotný stav, vyspelosť), ale aj procesné postavenie a situáciu, v ktorej sa nachádza (osobnú situáciu, okamžité potreby, charakter trestnej činnosti, ujmu, ktorá jej bola trestným činom spôsobená). Toto je obzvlášť dôležité pri obetiach trestných činov, pri ktorých je OČTK povinný postupovať tak, aby im nespôsobil opakovanú alebo druhotnú viktimizáciu.⁶ Pri práci s obzvlášť zraniteľnými obeťami je vhodné využiť metodickú pomôcku pre prácu s obzvlášť zraniteľnými obeťami a zvoliť vhodnú zapisnicu, učeníu pre konkrétny typ vypočúvanej obzvlášť zraniteľnej obete. Špecifické je najmä poučenie dieťaťa, zdravotne postihnutej osoby a osoby vyššieho veku. NEUMANOVÁ PASTUCHOVÁ poukazuje na to, že poučenie dieťaťa je nevyhnutné vykonať s použitím vhodnej terminológie a podľa možnosti úplne vynechať odborné

⁴ ROMŽA, S., 2020. *Doktrína posilňovania ochrany obete a poškodeného v trestnom konaní*. in: TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., GALOVCOVÁ, I., 2020. *Pocta Jiřímu Jelínkovi*. s. 313.

⁵ § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov.

⁶ § 8 zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

výrazy. Za vhodnú vekovú hranicu, od ktorej možno dieťa poučovať ako dospelého, považuje 14 rokov, prirodzene s prihliadnutím na jeho rozumovú a mravnostnú vyspelosť.⁷ Osobitným je aj poučenie cudzinca, ktorý neovláda jazyk, v ktorom sa trestné konanie vedie. V takomto prípade musí OČTK v zmysle čl. 47 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky a § 2 ods. 2 TP zabezpečiť prítomnosť tlmočníka, ktorý osobe poučenie pri výsluchu pretlmočí alebo prekladateľa, ktorý jej sprostredkuje preklad poučenia v jazyku, ktorému rozumie. V prípade, ak sa vykonáva poučenie osoby prostredníctvom právnej pomoci v zahraničí, zaužívaným postupom je jej poučenie podľa právnych predpisov dožadujúceho štátu, ako aj dožiadaného štátu.

add. 2.) V zmysle zákona musí byť poučenie riadne. Za riadne poučenie považujeme poučenie po obsahovej stránke kompletné, ktorému nechýbajú žiadne podstatné obsahové náležitosti. Jedná sa predovšetkým o právne náležitosti – jednotlivé práva a povinnosti, ktorých absencia by mohla viesť až k nezákonnosti celého procesného úkonu alebo k vzniku ujmy. S prihliadnutím na procesné postavenie vypočúvanej osoby TP explicitne ustanovuje niektoré práva a povinnosti, ktoré musia tvoriť súčasť poučenia, v opačnom prípade by prišlo k porušeniu zákona. Takýmto právom je napríklad právo svedka byť poučený o význame svedeckej výpovede a práve odoprieť vypovedať, pričom do zápisnice je potrebné zaznamenať aj vyjadrenie svedka, či toto právo využíva alebo nie.⁸ Svedka treba poučiť aj o podmienkach poskytnutia ochrany pred neoprávneným postihom v pracovnoprávnom vzťahu podľa osobitného predpisu.⁹ Svedok sa vždy musí poučiť aj o tom, že je povinný vypovedať pravdu a nič nezamlčať, vrátane trestných následkov vyplývajúcich z porušenia tejto povinnosti – najmä možnosti spáchania trestného činu krivého obvinenia (§ 345 TZ), krivej výpovede a krivej prisahy (§ 346 TZ).¹⁰ Svedok musí byť taktiež poučený o tom, že mu bude zápisnica o výsluchu (ak nejde o zápisnicu na hlavnom pojednávaní alebo verejnom zasadnutí) po skončení úkonu predložená na prečítanie, pričom môže žiadať o jej prečítanie. Taktiež musí byť poučený o tom, že má právo žiadať o doplnenie zápisnice tak, aby bola opravená v súlade s jeho výpoveďou.¹¹ Poučenie o práve vykonať opravu zápisnice, teda žiadať, aby v nej boli vykonané opravy v súlade s výpoveďou, je vhodné vykonať aj po skončení výsluchu, nakoľko práve vtedy je aktuálna možnosť uplatnenia tohto práva. Okrem toho je svedka potrebné poučiť aj o práve na pomoc od advokáta, ako aj o práve nahliadať do pripravených písomných poznámok,¹² pričom ak toto právo využije, vypočúvajúci o tom spraví záznam do zápisnice. V prípade, ak má byť svedok vypočúvaný o okolnostiach, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť alebo o okolnostiach, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti, treba svedka dôsledne poučiť o zákaze výsluchu podľa § 192 TP.

Poškodený disponuje viacerými právami, ktoré sú definované v § 134 ods. 4 TP a ktoré súvisia v vykonaní jeho výsluchu. Medzi tieto práva, okrem iných, patrí právo na rešpektovanie dôstojnosti poškodeného, právo na sprievod dôverníka, právo byť zastupovaný a nechať sa zastupovať, právo navrhnúť a predkladať dôkazy, právo na tlmočníka, ak neovláda jazyk, v ktorom sa trestné konanie vedie, právo podať trestné oznámenie a to aj ústne do zápisnice, právo nazeráť do spisu a preštudovať ho, právo v stanovených prípadoch sa vyjadriť, či súhlasí s trestným stíhaním¹³ a právo na uplatnenie si nároku na náhradu škody od páchatel'a podľa § 46 ods. 3 TP. Medzi jeho práva zaraďujeme aj právo byť poučený o svojich právach a právo vzdať sa svojich práv. Všetky uvedené práva musia tvoriť súčasť poučenia pred výsluchom a to z toho dôvodu, aby mohli byť uplatnené už pri výsluchu (napr. poškodený si môže pri výsluchu uplatniť

⁷ NEUMANOVÁ PASTUCHOVÁ, A., 2021, *Výsluch obzvlášť zraniteľnej osoby v prípravnom konaní*, In: KURILOVSKÁ, L., KRÁSNA, P., *Efektívnosť prípravného konania – výzvy a perspektívy*. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie. s. 174.

⁸ DESET, M., 2021. *Dokazovanie v trestnom konaní – Svedok - Judikatúra*. s. 74.

⁹ Zákon č. 54/2019 Z. z. o ochrane oznamovateľov protispoločenskej činnosti.

¹⁰ § 131 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹¹ § 124 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok s poukazom na § 138 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹² § 123 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok s poukazom na § 138 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹³ § 211 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

nárok na náhradu škody o čom sa spraví záznam do zápisnice a uvedú sa dôvody, vrátane výšky škody, ktorú si nárokuje; poškodený môže pri výsluchu vziať späť súhlas na trestné stíhanie; poškodený môže pri výsluchu navrhovať vykonanie dôkazov a predkladať dôkazy, atď.).

Vzhľadom na to, že výsluch je často úkonom, pri ktorom sa obeť dostane do prvotného kontaktu s trestným konaním, súčasťou poučenia obetí trestných činov sú aj ďalšie informácie poskytované na základe § 4 ods. 2 ZOTČ. Medzi poskytnuté informácie patria so zreteľom na prípad a osobitosti obete informácie ohľadom postupov podania trestného oznámenia, podmienok uplatnenia náhrady škody v trestnom konaní a náhrady trov trestného konania obete, informácie ohľadom subjektov poskytujúcich pomoc obetiam, vrátane kontaktných údajov, taktiež ohľadom možností poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti, taktiež ohľadom právnej pomoci, taktiež ohľadom poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia alebo značnej škody na majetku, informácie o práve na tlmočenie a preklad, informácie o opatreniach na ochranu jej záujmov, informácie o možnostiach domáhania sa nápravy v prípade porušenia svojich práv v trestnom konaní zo strany OČTK, informácie o postupoch mediácie, informácie o možnostiach a podmienkach uzavretia zmluvy a informácie ohľadom kontaktných údajoch na komunikáciu v súvislosti trestnou vecou, v ktorej je obeťou.¹⁴ Tieto informácie sa obeť poskytujú pre ňu zrozumiteľným spôsobom v ústnej a písomnej forme.¹⁵

add. 3.) Pod zrozumiteľným poučením chápeme poučenie, ktorého písomná, ako aj ústna forma je obsahovo jednoducho pochopiteľná pre osobu, ktorej sa týka, teda osoba z neho dokáže jasne pochopiť podstatu každého jednotlivého práva, ktoré jej TP priznáva, ako aj povinnosti, ktorou ju zaväzuje. Na to, aby mohlo byť poučenie zrozumiteľné, musí byť jednoznačne stanovené a zároveň musí byť jeho forma vykonaná spôsobom, ktorý je pochopiteľný pre osobu, ktorej je podávané (prehľadný výklad a vysvetlenie jednotlivých práv a povinností, ktoré sú obsahom poučenia). Vychádzajúc zo slovotvorného základu tohto slova v angličtine („clearly“ – „zrozumiteľný“, „clear“ – „čistý“), nesmie zrozumiteľnému poučeniu chýbať istá forma čistoty, resp. prehľadnosti. Z hľadiska zrozumiteľnosti môžeme diferencovať medzi ústnou časťou poučenia a písomnou časťou poučenia, ktoré je obsiahnuté v zápisnici o výsluchu. Obe tieto časti úzko spolu súvisia a obe musia byť dostatočne zrozumiteľné a to najmä preto, že príslušníci PZ často používajú písomnú časť poučenia, ako pomôcku pri jeho verbálnom prevedení.

Záver

V závere možno sumarizovať, že poučenie je nevyhnutnou súčasťou riadne a zákonne vedeného trestného konania, pričom dôležitý je taktiež spôsob a forma jeho prevedenia. Iba tie práva a povinnosti, ktorým svedok alebo poškodený riadne porozumie, môže plnohodnotne uplatňovať alebo naplňať vo svojom trestnom konaní. Zrozumiteľnosť poučenia je preto veľmi dôležitá a to najmä pri výsluchu obzvlášť zraniteľných obetí, pretože súvisí s predchádzaním sekundárnej a opakovanej viktimizácie, ako aj budovaním dôvery v systém trestného konania. Pri poučení je nevyhnutné, aby OČTK dôsledne rozlišoval postavenie, v ktorom sa poučovaná osoba nachádza, charakter trestnej činnosti, ako aj jej individuálne osobnostné vlastnosti. Okrem toho je potrebné, aby bolo poučenie vykonané po obsahovej stránke úplne, teda aby OČTK nevynechal niektoré práva a povinnosti, ktoré zákon vyslovene vyžaduje. Autor v článku sumarizuje všetky potrebné obsahové náležitosti, ktoré nesmú pri zákonomom poučení svedka a poškodeného absentovať. V závere je potrebné poukázať na previazanosť písomnej časti poučenia s jej ústnou časťou, nakoľko písomnú časť poučenia používajú OČTK v predsúdnom konaní ako pomôcku pri ústnom poučení. Je preto potrebné, aby písomná časť poučenia, ktorá je obsiahnutá v zápisnici o výsluchu, mala prehľadnú a zrozumiteľnú formu.

¹⁴ § 4 ods. 2 zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov.

¹⁵ § 4 ods. 1 zákona č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov.

Zoznam bibliografických odkazov:

ČENTÉŠ, J. a kol., 2016. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka. 438 s., ISBN 978-80-8173-020-7.

DESET, M., 2021. *Dokazovanie v trestnom konaní – Svedok – Judikatúra*. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o., 406 s., ISBN 978-80-8155-104-8.

NEUMANOVÁ PASTUCHOVÁ, A., 2021, *Výsluch obzvlášť zraniteľnej osoby v prípravnom konaní*, In: KURILOVSKÁ, L., KRÁSNA, P., eds., 2021. *Efektívnosť prípravného konania – výzvy a perspektívy. Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 169 – 178 s., ISBN 978-80-8054-925-1.

ROMŽA, S., 2020. *Doktrína posilňovania ochrany obete a poškodeného v trestnom konaní*. in: TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., GALOVCOVÁ, I., 2020. *Pocťa Jiřímu Jelínkovi*. Praha: Leges, 309 - 323 s., ISBN 978-80-7502-464-0.

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 8. marca 2011, sp. zn. 2Tdo 4/2011.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontaktné údaje autora:

npor. JUDr. Tomáš Benčík

Košická 3616/24, Senec

tomas.bencik@minv.sk

VÝZNAM TRESTNÉHO ROZKAZU PRE SLOVENSKE TRESTNÉ KONANIE¹

prof. JUDr. Jozef ČENTÉŠ, PhD.

Právnická fakulta UK Bratislava, katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

plk. Mgr. Ing. František VOJTUŠ, PhD.

národná kriminálna agentúra, externý spolupracovník Právnickej fakulty UK Bratislava

Anotácia

Cieľom príspevku je preskúmanie a zhodnotenie vplyvu inštitútu trestného rozkazu pre slovenské trestné konanie. Predstavená je legislatívna úprava trestného rozkazu, a následne je vykonaná empirická analýza využívania trestného rozkazu v trestnom konaní a z nej vyplývajúce závery.

KLúčové slová

Trestný rozkaz, trestné konanie, empirická analýza,

Annotation

The aim of the paper is to analyse and evaluate the influence of the institute of penal order to Slovak criminal proceeding. The legal regulation is presented and after that there is performed the empirical analysis of the penal order application in criminal proceeding and resulted conclusions.

Keyword

Penal order, criminal proceeding, empirical analysis

Úvod

Efektívna trestná justícia garantujúca rešpektovanie práva na spravodlivé konanie je v súčasnosti jednou z priorít trestnej politiky väčšiny krajín založených na demokratickom zriadení a ideách právneho štátu. Takáto snaha je spájaná tiež s vidinou racionalizácie a zjednodušenia (zefektívnenia) trestného konania, a to najčastejšie v prípadoch menej závažných trestných činov. Cieľom je najmä odbremenenie preťažených orgánov aplikácia práva (orgány činné v trestnom konaní a súdov) a sústredenie ich úsilia na závažnejšie trestné činy narúšajúce najdôležitejšie spoločenské vzťahy.

Trestný rozkaz je jedným z inštitútov trestného konania, ktorého primárnym cieľom je zrýchlenie a zefektívnenie samotného konania. Napriek jeho už dlhodobému etablovaní v rámci trestného konania a výraznému vplyvu minimálne na jeho rýchlosť v rámci súdneho konania, je tento inštitút v rámci odbornej literatúry v poslednom období mimo záujmu odbornej verejnosti v porovnaní s inými odklonmi, resp. osobitným spôsobom konania (najmä inštitútu dohody o vine a treste). Možno je to dané tým, že ide o pomerne stabilizovaný inštitút a nevyvoláva taký ohlas ako inštitút dohody o vine a treste, najmä z hľadiska jeho aplikácie. Na druhej strane, podľa nášho názoru, má svojim častým využívaním výrazný vplyv na súdne konanie, čo sa nedá povedať o iných odklonoch – podmienené zastavenie trestného stíhania a zmier, ktoré očakávaná do nich kladené v slovenskom trestnom konaní sa dlhodobo neplnia.²

¹Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102 „Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.“.

² Pozri k tomu napr. MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. :Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojové trendy a postrehy. In: STREMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov*. Zborník z medzinarodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 124 – 128. Pri rekodifikácii slovenského trestného poriadku sa totiž predpokladalo, že približne 80 % trestných vecí, o ktorých by sa inak rozhodovalo na hlavnom pojednávaní, bude ukončených niektorým z odklonov, teda budú vybavené na prokuratúre (teda v prípravnom konaní) – k tomu pozri KLÁTIK, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: *bulletin slovenskej advokácie*. Roč. XIV., 2008, č. 3, s. 28.

Inštitút trestného rozkazu navyše nie je špecifikom len slovenského alebo českého trestného konania. Je vo veľkej miere využívaný za účelom racionalizácie a zefektívnenia trestného konania, najmä v prípade menej závažných trestných činov, ktorá je dostatočne skutkovo objasnená, aj v iných štátoch Európy.³

Predmetom článku je najmä na podklade empirický dát preskúmať súčasný význam inštitútu trestného rozkazu pre slovenské trestné konanie, najmä pre jeho súdnu časť.

Trestný rozkaz, jeho vývoj a súčasná úprava v podmienkach Slovenskej republiky.

Z hľadiska slovenského trestného konania predstavuje trestný rozkaz jednu z foriem súdneho rozhodnutia (popri rozsudku, uznesení, príkaze). V novodobej histórii bol trestný rozkaz pod označením - trestný príkaz ustanovený do česko-slovenského trestného konania už v roku 1973 a to zákonom č. 48/1973 Zb., ktorý novelizoval zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej „predchádzajúci TP“). Súčasne bol do trestného konania doplnený aj nový spôsob prejednávania veci pred súdom – konanie pred samosudcom. Zavedenie trestného rozkazu úzko súviselo s prijatím zákona č. 150/1969 Zb. o prečinoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o prečinoch“). Zavedenie inštitútu trestného príkazu sledovalo najmä zjednodušenie, zhospodárnenie a urýchlenie trestného konania, čím predstavoval tento trestno-procesný inštitút odklon od spravidla procesne náročného hlavného pojednávania.⁴ Trestný príkaz mohol vydať samosudca iba v konaní o prečinoch,⁵ pričom podmienkou jeho vydania bolo okrem iného aj priznanie obvineného, a súčasne návrh prokurátora na jeho vydanie, resp. jeho súhlas. S účinnosťou od 1. júla 1990 bol trestný príkaz spolu so zrušením zákona o prečinoch kvôli údajným rozporom s ústavnými princípmi, najmä právom obvineného na obhajobu, zrušený.⁶

Trestný príkaz sa však po novembri 1989 na určitý čas ako inštitút česko-slovenského trestného konania vytratil, keď bol z právneho poriadku vypustený novelou predchádzajúceho TP vykonanou zákonom č. 178/1990 Zb. s účinnosťou od 01.07.1990. Opätovne bol zákonodarcom v rámci úpravy trestného konania doplnený zákonom č. 247/1994 Z.z. s účinnosťou od 01.10.1994, už pod súčasným označením ako trestný rozkaz. Novelou predchádzajúceho TP vykonanou zákonom č. 457/2003 Z. z. bolo umožnené trestným rozkazom uložiť trest odňatia slobody do dvoch rokov (predtým do jedného roka).

Aj v rámci rekodifikácie trestného konania vykonanej zákonom č. 301/2005 Z. z. (ďalej „Trestný poriadok“ alebo „TP“) s účinnosťou od 01.01.2006 došlo k ponechaniu inštitútu trestného rozkazu v rámci úpravy slovenského trestného konania. Po rekodifikácii slovenského

³ K stručnému prehľadu úpravy trestných rozkazov vybraných krajín pozri ZEMAN, P., et al.: *ZKRÁCENÉ FORMY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ – MOŽNOSTI A LIMITY*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, s. 14 – 38. V prípade Chorvátska pozri ĐURĐEVIĆ Z., BONAČIĆ, M., PLEIĆ, M.: Rule of law concerns in the Croatian Penal Order Procedure linked to deprivation of liberty, judicial control, admissibility of evidence and procedural rights. In: *PRAVNI VJESNIK*, 2021, Vol. 37 No. 1, *Special issue: Consensual Justice in Croatian Criminal Procedure*. s. 57 – 81, DOI: <http://doi.org/10.25234/pv/13884>. Vo vzťahu k Švajčiarsku pozri ENESCU, R.: Penal orders and the role of prosecutors in switzerland. In: *Journal of Legal Studies*, Vol. 26, Issue 40, 2020, s. 125 – 141, DOI: 10.2478/jles-2020-0016. Vo vzťahu k Francúzsku pozri ENESCU, R.: Penal Orders for Misdemeanours and Felonies in France: A Procedural Economy at the Expense of the Defence? In: *International e-Journal of Criminal Sciences*, No. 16, 2021, s. 1 – 18.

⁴ KLÁTIK, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: *bulletin slovenskej advokácie*. Roč. XIV., 2008, č. 3, s. 25

⁵ podľa § 1 ods. 1 v spojení s ods. 2 zákona č. 150/1969 Zb. o prečinoch sa prečinom rozumel zavinený, pre spoločnosť nebezpečný čin, ktorého znaky boli uvedené v tomto zákone a ktorý nedosahoval stupeň spoločenskej nebezpečnosti trestného činu, a súčasne jeho spoločenská nebezpečnosť bola vyššia ako nepatrná. Na rozdiel od trestných činov, v prípade prečinu nebola trestná ich príprava v zmysle § 13 ods. 1 písm. a) zákona č. 150/1969 Zb. o prečinoch.

⁶ ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. et al.: *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 683.

restného konania sa ani restný rozkaz nevyhol viacerým úpravám. Z nich asi najvýraznejšie boli tie, ktoré boli vykonané zákonmi č. 224/2010 Z. z., č. 78/2015 Z. z., a č. 91/2016 Z. z. o restnej zodpovednosti právnických osôb (ďalej „TZPO“). Zákomom č. 224/2010 Z. z. bolo vypustené napríklad zrušenie obmedzenia uloženia trestu zákazu činnosti na osem rokov. Zároveň boli medzi tresty, ktoré je možné uložiť restným rozkazom, doplnené trest vyhostenia a trest zákazu pobytu. Súčasne boli špecifikované (limitované) podmienky ukladania niektorých ochranných opatrení, boli ustanovené aj podmienky doručovania restného rozkazu a bola precizovaná úprava odporu (podmienky jeho podania a postup samosudcu pri jeho podaní). Novelou vykonanou zákonom č. 78/2015 Z. z. boli špecifikované podmienky ukladania trestov domáceho väzenia a trestu povinnej práce. TZPO bolo najvýraznejšou zmenou zrušenie limitov pri ukladaní ochranných opatrení restným rozkazom. Ostatnou novelou TP, ktorá síce priamo do úpravy restného rozkazu nezasiahla, ale sa ho výrazne dotýka, bola novela vykonaná zákonom č. 214/2019 Z. z. s účinnosťou od 01.08.2019. Touto novelou došlo v § 241 ods. 1 TP k zmene vecnej príslušnosti samosudcu na konanie, keď po novom zákonodarca ustanovil príslušnosť samosudcu na rozhodovania o prečine a zločine s výnimkou obzvlášť závažného zločinu, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou restnej sadzby najmenej dvanásť rokov. Tým zároveň došlo aj k určitému rozšíreniu možnosti vydania restného rozkazu, keď do tejto novely mohol samosudca rozhodovať (a teda vydávať restný rozkaz) len ak išlo o konanie o prečinoch⁷ a zločinoch⁸, na ktoré zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje osem rokov.

Systematicky je v súčasnosti v slovenskej právnej úprave restný rozkaz ustanovený v štvrtom diele ôsmej hlavy druhej časti TP v rámci osobitných spôsobov konania, nadväzujúc na úpravu konania pred sudcom pre prípravné konanie a pred samosudcom, nakoľko restným rozkazom môže rozhodnúť podľa TP iba samosudca.⁹ Konkrétne ide o ustanovenia § 353 až 357 TP. Podľa § 353 ods. 1 TP môže samosudca bez prejednávania veci na hlavnom pojednávaní, za predpokladu, že skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi.¹⁰ Restným rozkazom samosudca naopak nemôže rozhodnúť ani v prípadoch, ak je vecne príslušný a skutkový stav by bol spoľahlivo preukázaný, ak ide o konanie voči osobe, ktorá je pozbavená spôsobilosti na právne úkony alebo ktorej spôsobilosť na právne úkony je obmedzená alebo ide o konanie proti mladistvému, ktorý v čase, kedy by mal byť restný rozkaz vydaný nedovršil osemnásť rok svojho veku.¹¹

V TP nie je v súčasnosti platnej úprave explicitne definované o akých restných činoch je možné rozhodnúť restným rozkazom. Do 31.07.2019 slovenská právna úprava vychádzala

⁷K definícii prečinu pozri § 10 ods. 1 písm. a) a b) Restného zákona.

⁸K definícii zločinu pozri § 11 Restného zákona.

⁹pozri znenie § 353 ods. 1 Restného poriadku aj v spojení s § 241 ods. 1 písm. j) Restného poriadku. Treba zároveň dodať, že podľa § 348 ods. 2 slovenského TP má postavenie samosudcu aj sudca pre prípravné konanie, ktorý však v rámci súdnej časti restného konania koná len v prípade, ak bola podaná obžaloba na osobu, voči ktorej bol aplikovaný inštitút osobitne skráteneho vyšetrovania podľa § 204 TP, teda ide o osobu, ktorá bola pristihnutá a zadržaná ako podozrivá pri páchaní prečinu s hornou hranicou restnej sadzby neprevyšujúcou 5 rokov odňatia slobody, alebo bezprostredne po ňom alebo po tom, čo odpadla prekážka jej bezprostredného zadržania najviac do 24 hodín. V takomto prípade môže sudca pre prípravné konanie podľa § 348 ods. 1 písm. a) TP po podaní obžaloby a odovzdaní osoby súdu vec vybaviť aj restným rozkazom.

¹⁰Spoľahlivé zistenie skutkového stavu sa musí týkať všetkých výrokov restného rozkazu. Skutkový stav musí byť spoľahlivo preukázaný rovnako aj vo vzťahu k okolnostiam, ktoré ak sú prítomné, vyvolávajú potrebu prípadného iného rozhodnutia vo veci ako je rozhodnutie o vine a treste. Išlo by napríklad o zistenie skutočnosti, že u obvineného došlo k duševnej poruche, ktorá nastala až po spáchaní restného činu a nie je schopný chápať zmysel restného stíhania, čo by odôvodňovalo potrebu prerušenia restného stíhania podľa § 241 ods. 1 písm. d) Restného poriadku s poukazom na § 228 ods. 2 písm. c) TP (pozri napr. primerane rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 17.03.1998, sp. zn. 7Tz 26/98 (R 28/1999)). Uvedené platí aj v prípade ak by napríklad obvinený uplatnil relevantné námietky vo vzťahu k znaleckému posudku, z ktorými sa prokurátor v obžalobe bez pochybností nevysporiadal, alebo by potreboval súd skúmať a objasniť ďalšie okolnosti rozhodujúce z hľadiska určenia druhu a výmery trestu.

¹¹ Pozri ustanovenie § 353 ods. 7 písm. a) a písm. b) TP

z explicitného hmotnoprávneho vymedzenia rozsahu trestných činov, kedy trestným rozkazom bolo možné rozhodnúť v konaní o všetkých prečinoch a v prípade zločinov, len ak ich horná hranica trestnej sadzby nepresiahla osem rokov trestu odňatia slobody. Od 01.08.2019 však novelou TP vykonanou zákonom č. 214/2019 Z. z. dochádza k zmene a vymedzenie je procesnoprávneho charakteru, keď tento rozsah vychádza z vecnej príslušnosti samosudcu v trestnom konaní. Trestným rozkazom teda môže rozhodovať iba samosudca v rámci svojej vecnej príslušnosti na konanie, a v súlade s obmedzeniami vzťahujúcimi sa k tomu, aké sankcie môžu byť trestným rozkazom uložené a v ktorých prípadoch nemôže byť trestný rozkaz použitý. Podľa novej úpravy samosudca môže rozhodovať o trestných činoch, ktorých dolná hranica trestu odňatia slobody neprevyšuje 12 rokov, okrem prípadov, kde sa má uložiť súhrnný alebo spoločný trest, ak predchádzajúci trest uložil senát.¹²Najmä s ohľadom na to aké tresty, resp. sankcie a s akými limitami môžu byť trestným rozkazom v slovenskom trestnom konaní uložené, dospejeme k zisteniu, že nie o všetkých trestných činoch, o ktorých je príslušný rozhodovať samosudca, môže tento rozhodnúť trestným rozkazom (limitom je najmä možnosť uložiť trest odňatia slobody len do 3 rokov).

Podľa § 353 ods. 2 TP je v trestnom konaní možné trestným rozkazom uložiť nasledujúce sankcie:

- a) trest odňatia slobody do troch rokov,¹³
- b) trest zákazu činnosti,
- c) peňažný trest,
- d) trest prepadnutia veci,
- e) trest povinnej práce, ak s tým obvinený súhlasí,
- f) trest domáceho väzenia,
- g) trest vyhostenia,
- h) trest zákazu pobytu,
- i) trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- j) ochranné opatrenie.

Ustanovenia § 353 ods. 3 až ods. 5 TP ďalej ustanovujú obmedzenia vo vzťahu k ukladaniu trestu povinnej práce, trestu domáceho väzenia a peňažnému trestu.

Právnickej osobe je možné v súlade s § 10 ods. 1 zákona č. 91/2016 TZPO uložiť trest zákazu činnosti, peňažný trest, trest prepadnutia veci, a to za podmienok stanovených najmä v § 11, § 14, § 15 a § 16 TZPO. Z ochranných opatrení je možné právnickej osobe uložiť len zhabanie časti majetku, a to za podmienok pre ukladanie tohto ochranného opatrenia ustanovených v § 83a TZ.

Ak je na základe obžaloby a predloženého spisového materiálu na mieste uložiť prísnejší trest ako umožňuje § 353 ods. 2, resp. ods. 5 TP, samosudca nemôže vydať trestný rozkaz, ale musí nariadiť hlavné pojednávanie a uložiť trest podľa zákona.¹⁴

Výnimku z princípu, že samosudca pri vydávaní trestného rozkazu vychádza z vykonaných dôkazov, ktoré boli zabezpečené v rámci prípravného konania, predstavuje situácia, keď samosudca zvažuje uloženie ochranného opatrenia trestným rozkazom. V takomto prípade, ak považuje samosudca za potrebné na rozhodnutie o ochrannom opatrení vykonať ešte ďalšie dokazovanie, vyhradí si podľa § 353 ods. 6 TP rozhodnutie o ochrannom opatrení verejnemu zasadnutiu.

¹² Pozri ustanovenie § 349 ods. 2 v spojení s § 349 ods. 1 TP.

¹³ Treba poznamenať, že slovenská úprava je v porovnaní s obdobnými úpravami ohľadom možnosti uloženia trestu odňatia slobody výnimočná. Väčšina úprav (napr. Rakúska, Nemecká, Česká) umožňuje uložiť trestným rozkazom len trest odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu.

¹⁴ Primerane pozri R 37/1980.

Právoplatný¹⁵ trestný rozkaz má povahu odsudzujúceho rozsudku, pričom účinky spojené s vyhlásením rozsudku nastávajú doručením samotného trestného rozkazu obvinenému (§ 353 ods. 8 TP). Právoplatný trestný rozkaz je teda záväzný a vykonateľný. Samotný trestný rozkaz podľa právnej úpravy neobsahuje odôvodnenie, obsahuje len označenie súdu, samosudcu (sudcu pre prípravné konanie), označenie obvineného, výroky u uložených trestoch a opatreniach, poučenie o opravnom prostriedku.

Trestný rozkaz sa doručuje osobám uvedeným v § 354 ods. 2 a ods. 3 TP¹⁶. Osoby, ktorým sa trestný rozkaz doručuje môžu podať voči nemu odpor do 8 dní od jeho doručenia. V prípade obvineného môžu odpor podať, okrem jeho obhajcu, aj osoby, ktoré sú oprávnené podať v jeho prospech odvolanie.¹⁷

Samotný poškodený alebo zúčastnená osoba (resp. ich zákonný zástupca alebo splnomocnenec) môžu podať odpor len vo vzťahu k výrokom, ktoré sa ich dotýkajú, teda voči výroku o náhrade škody alebo voči výroku o zaistení majetku. V prípade podania odporu z ich strany sa trestný rozkaz ruší len v tejto časti, avšak s inými dôsledkami pre poškodeného a inými pre zúčastnenú osobu.¹⁸ Oprávnené osoby sa môžu práva podať odpor aj výslovne vzdať, prípadne podaný odpor vziať späť, a to až kým prokurátor neprednesie na hlavnom pojednávaní obžalobu. Podaný odpor nemôže vziať späť poškodený a osoba oprávnená podať v prospech obvineného odvolanie, tak môže urobiť len so súhlasom obvineného.¹⁹

Ak je odpor podaný oprávnenou osobou v zákonnej lehote,²⁰ samosudca nariadi vo veci hlavné pojednávanie. Na rozdiel napríklad od českej právnej úpravy²¹, samotné podanie odporu podľa slovenskej právnej úpravy nemá zrušujúci účinok vo vzťahu k trestnému rozkazu. Podľa slovenskej právnej úpravy sa trestný rozkaz ruší nastaním troch alternatívnych procesných situácií po začatí hlavného pojednávania, a to:

- a) okamihom, kedy prokurátor prednesie na nariadenom hlavnom pojednávaní obžalobu, alebo
- b) okamihom, kedy súd vyhlási uznesenie, že vracia prokurátorovi vec do prípravného konania na konanie o dohode o vine a treste, keď prokurátor po začatí hlavného pojednávania o takýto postup požiadal, alebo
- c) okamihom vyhlásenia rozsudku samosudcom, ktorým schválil dohodu o vine a treste, ktorú prokurátor a obvinený uzavreli potom, čo sa po začatí hlavného pojednávania na výzvu samosudcu vyjadrili, že ju chcú uzavrieť a samosudca za týmto účelom hlavné pojednávanie prerušil.²²

Tieto komplikované podmienky, kedy dochádza k zrušeniu trestného rozkazu podľa slovenskej právnej úpravy, sú dané najmä vymedzením doby dokedy sa oprávnené osoby môžu vzdať práva na podanie odporu, resp. podaný odpor vziať späť.

¹⁵ Okamih kedy trestný rozkaz nadobúda právoplatnosť je špecifikovaný v § 356 TP.

¹⁶ Konkrétne prokurátorovi, obvinenému, jeho obhajcovi (ak ho má), poškodenému, ak si uplatnil náhradu škody a zúčastnenej osobe. Ak majú poškodený alebo zúčastnená osoba zákonného zástupcu alebo splnomocnenca, tak sa trestný rozkaz doručuje len týmto zástupcom. Pri trestnom čine zanedbania povinnej výživy sa doručí trestný rozkaz aj osobe, do ktorej rúk je obvinený povinný plniť povinnosť vyživovať alebo zaopatrovat' iného.

¹⁷ Pozri § 355 ods. 1 TP. Osoby oprávnené podať v prospech obvineného odvolanie sú taxatívne vymedzené v § 308 ods. 2 TP.

¹⁸ V prípade poškodeného, ak nedošlo k zrušeniu celého trestného rozkazu, podanie odporu z jeho strany bude mať za následok, že samosudca poškodeného uznesením odkáže s nárokom na civilný proces. V prípade zúčastnenej osoby, podanie odporu z jej strany, pri nezrušení celého trestného rozkazu, povedie k tomu, že samosudca rozhodne o ochrannom opatrení na verejnom zasadnutí. Pozri § 355 ods. 2 a ods. 4 TP

¹⁹ Pozri § 355 ods. 8 TP

²⁰ Ak bol odpor podaný neoprávnenou osobou alebo oneskorené, rozhodne samosudca uznesením, že takýto odpor odmieta (§ 355 ods. 5 TP). Rovnako tak uznesením vezme na vedomie späťvzatie odporu (§ 355 ods. 9 TP)

²¹ Pozri § 314g ods. 1, ods. 2 Trestní řádu ČR

²² Pozri § 355 ods. 10 TP v spojení s § 255 ods. 3 TP.

Osobitosť vo vzťahu k rušeniu trestného rozkazu predstavuje konanie, kedy je na trestné stíhanie obvineného potrebný súhlas poškodeného. V takomto konaní môže poškodený podľa § 355 ods. 6 TP vziať súhlas s trestným stíhaním späť až dovtedy, kým sa trestný rozkaz nedoručí obvinenému, jeho obhajcovi alebo prokurátorovi.²³ Späťvzatím súhlasu sa trestný rozkaz ruší a samosudca trestné stíhanie zastaví uznesením.

Podľa § 355 ods. 3 TP ak proti trestnému rozkazu podala oprávnená osoba v lehote odpor, samosudca nariadi vo veci hlavné pojednávanie, a následne pri prejednávaní veci na hlavnom pojednávaní nie je samosudca viazaný právnou kvalifikáciou ani druhom a výmerou trestu obsiahnutými v trestnom rozkaze. V slovenskej úprave teda v prípade zrušenia trestného rozkazu neplatí *zákaz reformatio in peius*.²⁴

Z logiky veci a ustanovenia § 355 ods. 10 TP vyplýva, že v prípade, ak bol trestný rozkaz zrušený z dôvodu podania odporu, ktorý nebol vzatý späť, nemôže samosudca v tej istej veci vydať znovu trestný rozkaz. Trestný rozkaz je totiž možné vydať len v rámci štádia preskúmania obžaloby a nie po nariadení hlavného pojednávania. Rovnako tak v prípade, že na základe dôkazov najskôr dospel samosudca k záveru, že skutkový stav bol spoľahlivo preukázaný, a preto uznal obvineného za vinného trestným rozkazom, nemôže na podklade tých istých dôkazov, po zrušení trestného rozkazu po podaní odporu, vo veci bez nariadenia hlavného pojednávania a vykonania dokazovania na ňom vyhodnotiť tieto dôkazy odlišne a trestné stíhanie zastaviť. Uvedený postup nepripúšťa už samotná dikcia § 355 ods. 3 TP, ktorá ustanovuje samosudcovi povinnosť po podaní odporu oprávnenou osobou nariadiť vo veci hlavné pojednávanie. Po podaní odporu teda neprichádza do úvahy nové preskúmanie obžaloby, ale vec postupuje do štádia hlavného pojednávania, ak nedošlo k späťvzatiu odporu.

Empirická analýza trestného rozkazu v podmienkach Slovenskej republiky

Cieľom tejto časti príspevku je na základe údajov o využívaní trestného rozkazov slovenskom trestnom konaní posúdiť jeho význam pre trestné konania, ako aj prípadne dôsledky v prípade jeho zrušenia alebo obmedzenia jeho aplikácie

Dáta a použité metódy

Podkladom pre našu empirickú analýzu boli údaje poskytnuté Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky (ďalej len „Ministerstvo spravodlivosti SR“) za roky 2018 až 2021 (za skoršie a neskoršie obdobie ministerstvo dáta neposkytlo). Ostatné dáta týkajúce sa trestného konania na Okresných súdoch a Špecializovanom trestnom súde (počet skončených vecí, odsúdených osôb, počet trestov odňatia slobody, počet trestov odňatia slobody s podmieneným odkladom výkonu trestu odňatia slobody, peňažných trestov, dĺžka konania) boli získane zo Štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti SR.²⁵ Zo zabezpečených dát sme vyrátali za jednotlivé roky podiel vecí rozhodnutých trestným rozkazom zo všetkých vecí rozhodnutých

²³ Vychádzajúc z právnej úpravy na účinky prejavu vôle poškodeného nemá vplyv okamih doručenia trestného rozkazu poškodenému, zúčastnenej osobe, ani ich zákonným alebo splnomocneným zástupcom.

²⁴ Podľa judikatúry však platí, že „pri podaní odporu voči trestnému rozkazu zo strany obžalovaného síce neplatí tzv. *zákaz zmeny k horšiemu*, avšak aj v takýchto prípadoch je nevyhnutné pristupovať k ukladaniu trestu na hlavnom pojednávaní v prípadoch absencie odporu zo strany prokurátora tak, aby ukladany trest nebol objektívne vnímaný ako sankcia za to, že obžalovaný vyvolal podaním odporu konanie hlavného pojednávania. Trest má byť totiž ukladany obžalovanému za spáchaný trestný čin a preto je nevyhnutné, aby prípadné prisnejšie zmeny vo výroku o treste (oproti trestnému rozkazu) boli náležité súdom prvého stupňa odôvodnené a to konkrétnymi okolnosťami (napríklad zmena pomeru poľahčujúcich a priťažujúcich okolností, zistenie súdu, že obžalovaný spáchal trestný čin v skúšobnej dobe podmieneného odsúdenia o ktorom nemal pri vydávaní trestného rozkazu vedomosť, zistenie, že obžalovanému je nutné ukladať súhrnný trest a podobne).“ Rozhodnutie Krajského súdu Bratislava z 31. mája 2018. Citované podľa ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. et al.: *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 690

²⁵ Za jednotlivé roky zverejnených na stránke: <https://web.ac-mssr.sk/sudna-statistika/>.

okresnými súdmi v rámci 8 krajských súdov v SR, a osobitne pre Špecializovaný trestný súd. Uvedený podiel sme vyrátali aj z hľadiska podielu počtu osôb, ktoré boli odsúdené trestným rozkazom z celkového počtu osôb odsúdených okresnými súdmi SR, resp. Špecializovaným trestným súdom. Vykonali sme aj čiastočnú analýzu vplyvu podielu trestných rozkazov na dĺžku trestného konania na okresných súdoch v SR v rámci obvodov krajských súdov za roky 2018 – 2021.

Z hľadiska použitých metód, sme využili pri empirickej analýze matematicko-štatistické metódy, a to konkrétne metódy prezentácie dát a popisnej štatistickej analýzy (číselné a grafické metódy).²⁶

Výsledky a ich zhodnotenie

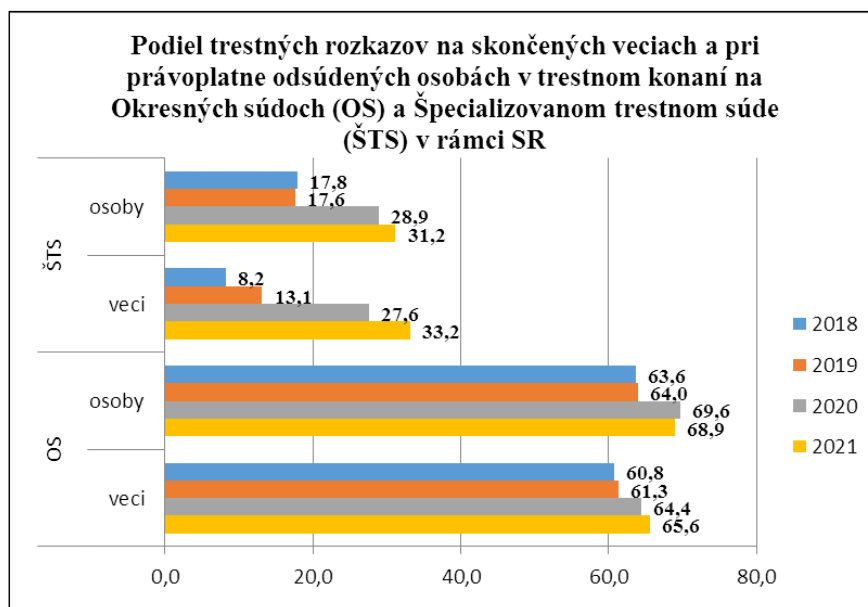
Ako prvú sme v rámci popisnej empirickej analýzy vykonali grafickú analýzu využívania trestných rozkazov okresnými súdmi na úrovni celej Slovenskej republiky (SR). Výsledky sú prezentované graficky na grafe č. 1, pričom zdrojové dáta sa nachádzajú v tabuľkách č. 1 a č. 2, ktoré sú uvedené v prílohe príspevku.

Z analýzy vyplýva, že na úrovni celej SR na okresných súdoch, ako aj u Špecializovaného trestného súdu, mal podiel využívania trestných rozkazov ako z hľadiska ukončených vecí, tak aj počtu odsúdených osôb, za roky 2018 – 2021 stúpajúcu tendenciu. V prípade okresných súdov sa podiel využívania trestných rozkazov v oboch sledovaných skupinách držal za sledované obdobie nad 60 %, a v prípade odsúdených osôb sa tento podiel blíži na celoslovenskej úrovni k 70 %. V prípade Špecializovaného trestného súdu je tento podiel nižší, viac variabilný, a v prípade odsúdených osôb sa pohybuje od 8,2 % do 33,6 % a v prípade skončených vecí od 17,6 % do 31,2 %. Nižší podiel aplikácie trestného rozkazu Špecializovaným trestným súdom sa odvíja od jeho vecnej príslušnosti, kde väčšina trestných činov, ktoré spadajú do jeho vecnej príslušnosti nespĺňa kritéria pre aplikovanie trestného rozkazu. Trestné činy v príslušnosti Špecializovaného trestného súdu, u ktorých je možné aplikovať inštitút trestného rozkazu sú najmä trestné činy extrémizmu a niektoré trestné činy korupcie. Napriek tomu je badať v prípade Špecializovaného trestného súdu nárast využívania trestných rozkazov v roku 2020. Aj v prípade okresných súdov na úrovni celej SR je možné badať tento nárast v 2020, avšak v menšej miere, a to rádovo v jednotkách percent, na rozdiel od Špecializovaného trestného súdu, kde je tento nárast viac ako desať percent (u odsúdených) a viac ako 20 % u skončených vecí.

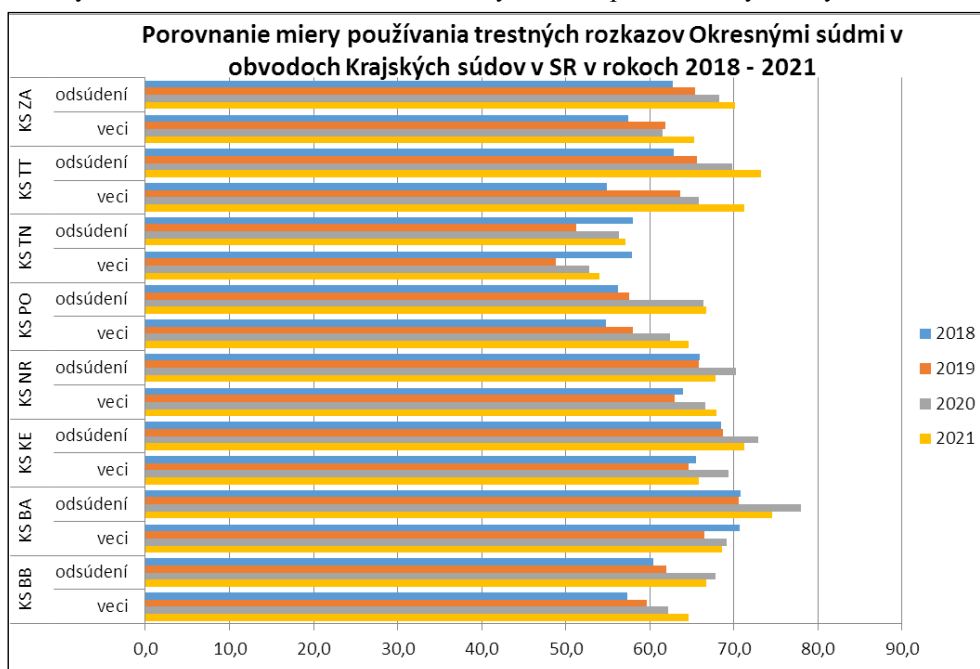
Dôvodom výrazného nárastu môže byť zmena TP vykonaná zákonom č. 214/2019 Z. z. s účinnosťou od 01.08.2019. Touto novelou došlo v znení § 241 ods. 1 TP k zmene vecnej príslušnosti samosudcu, a tým v podstate k rozšíreniu katalógu trestných činov, kde je možné, za splnenia ďalších podmienok, vydať trestný rozkaz. Uvedený nárast nie je možné vysvetliť na úrovni SR narastajúcim nápadom trestných vecí u okresných súdov, nakoľko tento má naopak u týchto súdov za sledované obdobie 2018 – 2021 mierne klesajúci trend, resp. je trend vyrovnaný bez tendencie nárastu.²⁷

²⁶ K prezentácii dát a popisným štatistickým metódami pozri napr. MARKECHOVÁ, D., et al.: *Štatistické metódy a ich aplikácie*. Nitra: Univerzita Konštantína filozofa v Nitre, 2011, s. 17 – 52.

²⁷ K vývoju nápadu trestných vecí na okresných súdoch pozri grafiky a vizualizácie na stránke analytického centra Ministerstva spravodlivosti SR v položke nápad a nerozhodnuté veci dostupné na <<https://web.ac-mssr.sk/galeria-vizualizacii/>> (stav k 01.02.2023)

Graf č. 1: Porovnanie podielu trestných rozkazov na skončených veciach a právoplatne odsúdených osobách v trestných konaniach vedených na okresných súdoch v rámci SR a na Špecializovanom trestnom súde za roky 2018 – 2021. Pozn. OS – okresné sudy, ŠTS – Špecializovaný trestný súd.

Graf č. 2: Porovnanie podielu trestných rozkazov (v %) na skončených veciach a právoplatne odsúdených osobách v trestných konaniach vedených na okresných súdoch v rámci SR v rámci Krajských súdov na území SR za roky 2018 – 2021. Pozn. BA – Bratislava, BB – Banská Bystrica, KE – Košice, NR – Nitra, PO – Prešov, TN – Trenčín, TT – Trnava, ZA – Žilina

Pre lepšie vyhodnotenie využívania trestného rozkazu okresnými súdmi boli vypočítané aj podiely trestných rozkazov na skončených veciach a odsúdených osobách za okresné sudy na úrovni obvodov jednotlivých krajských súdov SR.²⁸ Grafické znázornenie týchto podielov je zobrazené v grafe č. 2 a prislúchajúce údaje sú v tabuľke č. 3 v prílohe.

Z týchto údajov vyplýva, že v rámci jednotlivých obvodov krajských súdov sa miera využívania trestných rozkazov na okresných súdoch niekedy pomerne značne odlišuje. Inštitút trestného rozkazu je najviac využívaný na okresných súdoch v rámci Krajských súdov v Bratislave, Košiciach, Nitre, Trnave a Žiline, kde podiel trestných rozkazov na skončených veciach, ako aj odsúdených osobách, presahoval 60 %, pričom v obvode Krajských súdov

²⁸ Tabuľkové a grafické výstupy boli v rámci analýz vyhotovené za pomoci tabuľkového kalkúlátora MS EXCEL.

Bratislava, Trnava a Košice tento podiel u odsúdených osôb dokonca presahoval ku koncu sledovaného obdobia až 70 %. Naopak na okresných súdoch v obvode Krajského súdu v Trenčíne sa v súhrne sledované podiely využívania trestných rozkazov pohybovali medzi 50 % – 60 % za sledované obdobie. V prípade obvodu Krajského súdu v Prešove sa v tomto rozmedzí pohybovali podiely v rokoch 2018 – 2019, avšak v roku 2020 a 2021 už presiahli hranicu 60 %. Najväčšie rozdiely z hľadiska veľkosti podielov, a tým aj intenzite využívania trestného rozkazu sú medzi okresnými súdmi v obvode Krajského súdu Bratislava a Krajského súdu v Trenčíne, kde sa rozdiely vo využívaní trestného rozkazu pri vybavovaní trestných vecí pohybujú od 12,8 % do 21,6 % v sledovanom období.

Pre bližšie preskúmanie toho, či tieto rozdiely sú náhodné, alebo ide o dôsledok konkrétnych faktorov, by bolo do budúca vhodné bližšie komparovať tieto zistenia s veľkosťou nápadu trestnej činnosti, ako aj s vývojom štruktúry nápadu trestnej činnosti v rámci jednotlivých krajov. Vizualným porovnaním využívania trestných rozkazov okresnými súdmi v obvode Krajského súdu v Bratislave s okresnými súdmi v obvode Krajského súdu v Trenčíne (zachyteným na grafe č. 2) s ich nápadom, ktorý je graficky zachytený na stránke Analytického centra Ministerstva spravodlivosti SR,²⁹ môžeme predbežne dospieť k záveru, že veľkosť nápadu, resp. jeho vývoj, nie je faktorom, ktorý by vysvetľoval značné disproporcie vo využívaní trestného rozkazu medzi okresnými súdmi v obvode Krajského súdu Bratislava a Krajského súdu Trenčín. U všetkých okresných súdoch v obvode uvedených krajských súdov má obdobie rokov 2018 – 2021 nápad buď skôr mierne klesajúci trend, alebo je jeho úroveň vyrovnaná bez tendencie k rastu. Uvedené vizuálne pozorovania by si však zaslúžili hlbšie preskúmanie aj za použitia induktívnych štatistických metód, a ako také sú vhodným námetom pre ďalšie vedecké skúmanie.

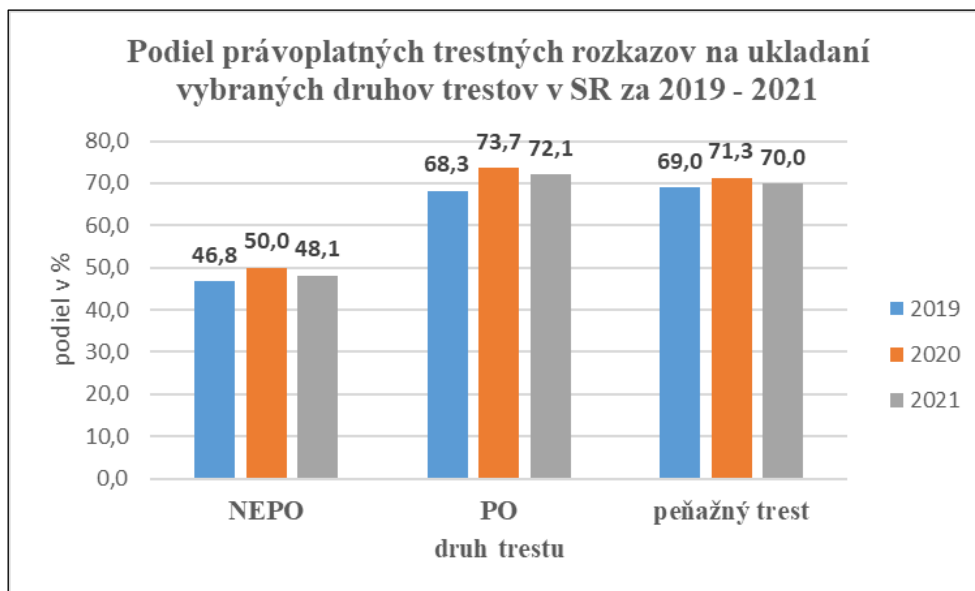
Na základe popisných – grafických štatistických metód môžeme vysloviť domnienku, že rozdiely vo využívaní trestného rozkazu v rámci jednotlivých krajov budú skôr dané špecifickou štruktúrou nápadu trestnej činnosti alebo prípadne menšou aktivitou samosudcov využívať a aplikovať tento inštitút v trestnom konaní. Tu treba poznamenať, že vydanie trestného rozkazu je výhradne na rozhodnutí samosudcu po zhodnotení dôkaznej situácie na podklade podanej obžaloby a predloženého spisu.

Na úrovni celej SR sme vykonali aj zisťovanie využívania trestného rozkazu pri ukladaní jednotlivých druhov trestov v trestnom konaní. Konkrétne sme sa zamerali na to, aký podiel majú trestné rozkazy na právoplatnom uložení trestu odňatia slobody (NEPO), trestu odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu (PO) a peňažného trestu (PT). Z hľadiska druhov trestov ide o najčastejšie využívané druhy trestov v slovenskom trestnom konaní, popri trestu zákazu činnosti. Pre porovnanie boli získané údaje dopytom na Ministerstvo spravodlivosti SR, ktoré poskytlo údaje k počtom trestným rozkazom právoplatne uložených porovnávaných trestov za roky 2019 – 2021. Údaje o celkovom počte uložených trestov v rámci SR boli získané zo Štatistických ročeniek Ministerstva spravodlivosti za dané roky.

Zistené výsledky sú graficky znázornené na grafe č. 3, pričom jednotlivé údaje sú v tabuľke č. 4 v prílohe. Z grafu č. 3 a k nemu prislúchajúcich údajov pri ich porovnaní s grafom č. 1 a jemu prislúchajúcimi dátami je zrejmé, že podiel NEPO, ktorý je uložený trestnými rozkazmi (právoplatne) je nižší ako samotný podiel trestných rozkazov na počte odsúdených osôb alebo skončených vecí. Napriek tomu treba konštatovať, že skoro polovica NEPO bola okresnými súdmi v rámci SR v rokoch 2019 – 2021 právoplatne uložená odsúdeným osobám práve trestným rozkazom. V prípade aplikácie podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (PO) je situácia ešte výraznejšia, kedy v rokoch 2019 – 2021 bolo okresnými súdmi odsúdeným osobám uložený PO až v približne 70 % prípadov. Pre úplne pochopenie súvislosti je treba uviesť, že slovenský Trestný poriadok umožňuje trestným rozkazom uložiť trest odňatia slobody len do výmery 3 rokov. Uvedené obmedzenie spolu so zásadami ukladania trestov uvedenými v § 34 Trestného zákona by malo do určitej miery limitovať možnosti uloženia trestu odňatia slobody ako

²⁹ pozri grafiky a vizualizácie na stránke analytického centra Ministerstva spravodlivosti SR v položke nápad a nerozhodnuté veci dostupné na <<https://web.ac-mssr.sk/galeria-vizualizacii/>> (stav k 01.02.2023)

hlavného trestu uloženého trestným rozkazom. Napriek tomu až takmer polovica osôb odsúdených právoplatne na NEPO je odsúdená práve trestným rozkazom. Uvedené je ešte výraznejšie v prípade aplikácie podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, kde je okolo 70 % osôb odsúdených trestným rozkazom. Ak vyrátame podiely trestných rozkazov na uložení trestu odňatia slobody bez ohľadu, či došlo k podmienenému odkladu jeho výkonu alebo nie, tak v roku 2019 okresné sudy v rámci SR právoplatne uložili trestným rozkazom trest odňatia slobody u 62,9 % odsúdených, v roku 2020 u 67,8 % odsúdených a v roku 2021 u 65,9 % odsúdených. Posledné uvedené podiely sú o niečo nižšie ako sú podiely trestných rozkazov ako spôsobu ukončenia konania u odsúdených osôb. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že v období rokov 2019 – 2021 okresné sudy v SR trest odňatia slobody uložili približne v dvoch tretinách prípadov práve trestným rozkazom a trestným rozkazom dominantne ukladajú práve trest odňatia slobody či už v podobe NEPO alebo PO.

Graf č. 3: Porovnanie podielu jednotlivých druhov trestov uložených trestnými rozkazmi z celkového počtu jednotlivých uložených druhov trestov okresnými súdmi SR v rokoch 2019 – 2021.

U peňažného trestu môžeme konštatovať, že tento okresné sudy v rámci SR v sledovanom období uložili u približne 70 % odsúdených práve trestným rozkazom.

Vyššie prezentované čísla nás vedú k zamysleniu nad tým, či v slovenskom trestnom konaní je súdne konanie aj reálne tou časťou konania, ktorá je nosná a najdôležitejšia z hľadiska predmetu zákona podľa § 1 TP. V slovenskej právnej teórii je všeobecne prijímané, že ťažiskom trestného konania by mala byť jeho súdna časť (najmä hlavné pojednávanie).³⁰ Zistené výsledky však naznačujú, že viac ako 60 % osôb je okresnými súdmi v rámci SR právoplatne odsúdených trestným rozkazom. Súčasne je týmto inštitútom zároveň približne v 2/3 prípadov uložený trest odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu. Trestný rozkaz je pritom síce vydávaný samosudcom po podaní obžaloby, teda formálne v súdnom konaní, avšak skoro výhradne len na podklade skutkového stavu zisteného v predsúdnej časti trestného konania, najmä v prípravnom konaní. Tieto reálne údaje naznačujú, že pre slovenské trestné konanie sú mimoriadne významnými predsúdna časť trestného konania. Z tohto dôvodu je treba mimoriadnu pozornosť venovať úprave týchto štádií konania a zabezpečeniu ich zákonnosti a efektívnosti. Z údajov je možné navyše odvodiť aj silnú úlohu prokurátora v slovenskom trestnom konaní, a to už nie len tým, že rozhoduje o tom, či vôbec podá obžalobu na osobu, resp. umožní jej trestné stíhanie, ale aj v tom, že na podklade dôkazov ktoré predloží súdu, tento bez vykonávania vlastného súdneho konania vo viac ako 60 % prípadov rozhodne právoplatne o odsúdení osoby. Uvedené konštatovania nie sú kritikou, ale zamyslením nad tým, či sme sa skutočne (reálne) v slovenskom trestnom konaní aj dopracovali do stavu, že najdôležitejšou (vrcholnou) etapou trestného konania

³⁰Pozri napr. ČENTÉŠ, J. et al.: *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2022, s. 44.

sú štádia súdnej časti, tak ako je aj koncepcia TP vystavaná a právnou teóriu vykladaná. Uvedomujeme si však, že na uvedené konštatovania by bolo vhodné aj poznať štruktúru trestných činov, pri ktorých je trestný rozkaz vydávaný. Pri hlbšej analýze (prekračujúcej rozsah tejto práce) by sme sa možno dopracovali aj k záveru, že u niektorých druhov kriminality, resp. skupín trestných činov je inštitút trestného rozkazu dominantným, ak nie výhradným spôsobom rozhodovania, resp. ukladania trestov. To by zas na druhej strane plne zodpovedalo cieľom zavádzania trestného rozkazu, ktorým sa mali riešiť najmä menej závažné trestné činy.

Záver

Na účely posúdenie významu a vplyvu trestného rozkazu na efektivitu a racionalizáciu slovenského trestného konania bola skúmaná a analyzovaná miera využívania tohto inštitútu okresnými súdmi na úrovni celej SR, ako aj na úrovni obvodov krajských súdov v rámci SR. Doplnkovo bola analyzovaná miera využívania tohto inštitútu Špecializovaným trestným súdom. Údaje slovenskej praxe týkajúce sa využívania tohto inštitútu boli poskytnuté Ministerstvom spravodlivosti SR, resp. získané z ním zverejnených štatistických ročeniek, a to za obdobie 2018 - 2021. Podiel osôb odsúdených trestným rozkazom na odsúdených osobách okresnými súdmi SR sa pohyboval od 63,61 % do 69,61 %. Podiel vecí rozhodnutých trestným rozkazom na veciach skončených Okresnými súdmi v SR sa pohyboval od 60,78 % do 65,58 %. V prípade konaní vedených na Špecializovanom trestnom súde sa podiel vecí rozhodnutých trestným rozkazom pohyboval za roky 2018 – 2021 od 8,19 % do 33,18 %, a v prípade podielu počtu osôb odsúdených trestným rozkazom sa tento podiel pohyboval od 17,61 % do 31,17 %. Za sledované obdobie má miera využívania trestného rozkazu v slovenskom trestnom konaní stúpajúcu tendenciu, ku ktorej prispela aj novela TP vykonaná zákonom. č. 214/2019 Z. z., ktorá rozšírila vecný rozsah aplikácie tohto inštitútu z hľadiska trestných činov.

Mimoriadne závažným zistením je, že v slovenskom trestnom konaní takmer polovica nepodmienečných trestov odňatia slobody bola okresnými súdmi v rokoch 2019 – 2021 právoplatne uložená odsúdeným práve trestným rozkazom. Podiel sa pohyboval od 46,8 % do 50 %. V prípade aplikácie podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody je situácia ešte markantnejšia, kedy v rokoch 2019 – 2021 bol okresnými súdmi uložený podmiennečný odklad výkonu trestu odňatia slobody trestným rozkazom v od 68,3 % (rok 2019) do 73,7 % (rok 2020) veciach. Z hľadiska uloženia peňažného trestu, tak tento bol trestným rozkazom uložený v rokoch 2019 - 2021 v 69 % až 71,3 % odsúdených na tento druh trestu. Ak spočítame podiely trestných rozkazov na uložení trestu odňatia slobody bez ohľadu, či došlo k podmiennečnému odkladu jeho výkonu alebo nie, tak v roku 2019 okresné sudy právoplatne uložili trestným rozkazom trest odňatia slobody u 62,9 % odsúdených, v roku 2020 u 67,8 % odsúdených a v roku 2021 u 65,9 % odsúdených. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že v období rokov 2019 – 2021 okresné sudy v Slovenskej republike trest odňatia slobody uložili približne v dvoch tretinách prípadov práve trestným rozkazom, teda o nich rozhodol samosudca len na podklade obžaloby a spisového materiálu s dôkazmi vykonanými a zabezpečenými v predsúdnej časti trestného konania. Tento poznatok odzrkadľuje význam predsúdnej časti trestného konania, najmä prípravného konania pre slovenské trestné konanie.

Z hľadiska využívania inštitútu trestného rozkazu je zrejmé, že v prípade SR ide o dominantný druh rozhodovania v trestnom konaní. Dominancia využívania trestného rozkazu je daná najmä rozsahom trestných činov, vo vzťahu ku ktorým je možné trestný rozkaz aplikovať, ako aj podmienkami jeho vydania.

Zoznam bibliografických odkazov:

- ČENTĚŠ, J. et al.: *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2022, 547 s., ISBN 978-80-8173-142-6,
ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. et al.: *Trestný poriadok II. § 196 – 569*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, 1336 s., ISBN 978-80-89603-88-6;

- ĐURĐEVIĆ Z., BONAČIĆ, M., PLEIĆ, M.: Rule of law concerns in the Croatian Penal Order Procedure linked to deprivation of liberty, judicial control, admissibility of evidence and procedural rights. In: *PRAVNI VJESNIK*, 2021, Vol. 37 No. 1, *Special issue: Consensual Justice in Croatian Criminal Procedure*. s. 57 – 81, DOI: <http://doi.org/10.25234/pv/13884>
- ENESCU, R.: Penal Orders and the Risk of Wrongful Convictions. In: *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 7, Issue 2, 2019, s. 3 - 20
- ENESCU, R.: penal orders and the role of prosecutors in switzerland. In: *Journal of Legal Studies*, Vol. 26, Issue 40, 2020, s. 125 – 141, ISSN 2392-7054, DOI: 10.2478/jles-2020-0016
- ENESCU, R.: Penal Orders for Misdemeanours and Felonies in France: A Procedural Economy at the Expense of the Defence? In: *International e-Journal of Criminal Sciences*, No. 16, 2021, s. 1 – 18, ISSN: 1988-7949
- KLÁTIK, J.: K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: *bulletin slovenskej advokácie*. Roč. XIV., 2008, č. 3, s. 25 – 29 ISSN 1335-1079
- MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. : Nástroje restoratívnej justície v aplikačnej praxi SR – vývojove trendy a postrehy. In: STREMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a system alternativnych trestov*. Zborník z medzinarodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2017, s. 512 s.
- ZEMAN, P., et al.: *ZKRÁCENÉ FORMY TRESTNÍHO ŘÍZENÍ – MOŽNOSTI A LIMITY*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013, 185 s., ISBN 978-80-7338-133-2

Predpisy a judikatúra

Dôvodová správa k zákonu č. 247/1994 Z. z.

zákon č. 141/1961 Sb. v znení neskorších noviel (Trestní řád)

rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo 17.03.1998, sp. zn. 7Tz 26/98 (R 28/1999)

R 37/1980

Kontaktné údaje:

prof. JUDr. Jozef Čentěš, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo námestie č. 6, P. O. BOX 313

810 00 Bratislava

e-mail: jozef.centesh@flaw.uniba.sk

plk. Mgr. Ing. František Vojtuš, PhD.

externý spolupracovník Katedry trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

adresa:

Ministerstvo vnútra SR

Prezídium Policajného zboru

národná kriminálna agentúra, odbor Bratislava

Pribinova 2, 812 72 Bratislava

e-mail: frantisek.vojtus@gmail.com, frantisek.vojtus@uniba.sk

Príloha

rok	okresné súdy		Špecializovaný trestný súd	
	veci	osoby	veci	osoby
2018	16 971	18 558	35	38
2019	16 514	18 072	23	31
2020	15 850	17 507	53	72
2021	14 822	16 127	71	77

Tabuľka č. 1: Údaje o počte trestných rozkazov za roky 2018 až 2021 v rámci SR.

rok	Okresné súdy		Špecializovaný trestný súd		Dĺžka konania - Okresné súdy	
	veci	osoby	veci	osoby	priemerná dĺžka	medián dĺžky
2018	60,78	63,61	8,20	17,84	6,40	1,91
2019	61,28	63,95	13,14	17,61	6,30	1,81
2020	64,42	69,61	27,60	28,92	5,92	1,81
2021	65,58	68,93	33,18	31,17	6,37	1,74

Tabuľka č. 2: Údaje o podiele trestných rozkazov na skončených veciach a odsúdených osobách v rámci SR za roky 2018 až 2021 (v %), a údaje o priemernej dĺžke a mediáne dĺžky konania na Okresných súdoch v rámci celej SR (v mesiacoch).

rok	KS Banská Bystrica			KS Bratislava			KS Košice		
	veci	odsúdení	dĺžka konania*	veci	odsúdení	dĺžka konania*	veci	odsúdení	dĺžka konania*
2018	57,3	60,4	4,9	70,7	70,8	6,8	65,5	68,5	5,8
2019	59,6	62,0	4,7	66,5	70,6	7,0	64,6	68,8	5,0
2020	62,2	67,8	4,1	69,1	77,9	6,6	69,4	72,9	5,1
2021	64,6	66,7	4,8	68,6	74,5	7,4	65,9	71,3	5,8
rok	KS Nitra			KS Prešov			KS Trenčín		
	veci	odsúdení	dĺžka konania*	veci	odsúdení	dĺžka konania*	veci	odsúdení	dĺžka konania*
2018	63,9	66,0	6,5	54,8	56,2	7,5	57,8	58,0	6,9
2019	62,9	65,9	6,1	58,0	57,6	7,4	48,8	51,3	6,9
2020	66,6	70,3	5,0	62,4	66,4	6,7	52,8	56,3	6,3
2021	67,9	67,8	6,1	64,6	66,8	7,5	54,0	57,1	5,9
rok	KS Trnava			KS Žilina			Špecializovaný trestný súd		
	veci	odsúdení	dĺžka konania*	veci	odsúdení	dĺžka konania*	veci	odsúdení	dĺžka konania*
2018	54,9	62,9	7,5	57,5	62,7	5,7	8,2	17,8	23,0
2019	63,7	65,6	8,5	61,9	65,4	5,4	13,1	17,6	18,9
2020	65,8	69,8	8,4	61,5	68,3	6,0	27,6	28,9	13,0
2021	71,3	73,2	7,1	65,3	70,1	6,6	33,2	31,2	13,7

Tabuľka č. 3: Údaje o podiele trestných rozkazov na skončených veciach a odsúdených osobách na Okresných súdoch v rámci obvodov Krajských súdov v SR a Špecializovaného trestného súdu (v %) za roky 2018 až 2020, vrátane údajov o priemernej dĺžke konania.

*myslená je priemerná dĺžka konania u trestných vecí skončených na všetkých Okresných súdoch v rámci obvodov Krajských súdov – zdroj Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR za jednotlivé roky zverejnené na stránke: <https://web.ac-mssr.sk/sudna-statistika/>

Podiel trestných rozkazov na ukladaní jednotlivých druhov trestov			
rok	NEPO	PO	peňažný trest
2019	46,8	68,3	69,0
2020	50,0	73,7	71,3
2021	48,1	72,1	70,0

Tabuľka č. 4: Údaje o podiele jednotlivých druhov trestov uložených právoplatne trestnými rozkazmi z právoplatne uložených jednotlivých druhov trestov okresnými súdmi SR za roky 2019 až 2021 (v %). NEPO – trest odňatia slobody, PO – trest odňatia slobody s podmieneným odkladom jeho výkonu.

ZÁKON O VÝKONE TRESTU POVINNEJ PRÁCE - MOŽNÁ INSPIRACE PRO ČESKOU PRÁVNÍ ÚPRAVU¹

JUDr. PhDr. Jana FIRSTOVÁ, Ph.D., LL.M., MBA

Katedra bezpečnostních a kriminologických studií

Panevropská univerzita

Vysoká škola podnikání a práva

Anotace

Příspěvek se zabývá vybranými otázkami výkonu trestu obecně prospěšných prací v České republice v komparaci s výkonem této trestněprávní sankce na Slovensku. Specifická pozornost je věnována rozdílnosti právních úprav v této oblasti se zaměřením apriori na slovenský zákon o výkonu trestu povinnej práce a možnosti jeho aplikace v podmínkách České republiky při řešení mimořádných událostí, které mohou při výkonu této alternativní sankce v praxi nastat.

Klíčové slova

mimořádná událost, probační a mediační služba, trest obecně prospěšných prací, trest povinnej práce

Annotation

The paper deals with selected issues of the execution of a community service sentence in the Czech Republic in comparison with the execution of this criminal sanction in Slovakia. Specific attention is paid to the diversity of legal regulations in this area, focusing a priori on the Slovak Act on the Execution of Compulsory Labour Sentences and the possibilities of its application in the conditions of the Czech Republic when dealing with extraordinary events that may occur in practice during the execution of this alternative sanction.

Keywords

emergency, probation and mediation service, community service sentence

Úvod

Negativní vedlejší účinky trestu odnětí svobody, vysoká recidiva odsouzených pachatelů trestné činnosti vyvolávají pochybnosti o možnosti dosahování nápravné, rehabilitační funkce trestu. Odbornou veřejností je stále řešena otázka hledání efektivních nástrojů regulace kriminality. Středobodem zájmu se tak stávají čím dál častěji alternativní způsoby řešení trestních věcí a jejich efektivita. Zakotvení nových alternativních sankcí (trest domácího vězení a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce) a modifikaci stávajících alternativních sankcí a alternativ k potrestání s cílem rozšíření možností jejich aplikace spočívající v širší diferenciaci v rámci rozhodovací praxe soudů při hledání vhodného způsobu reakce společnosti na spáchaný trestný čin přinesl v České republice zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Trestní zákoník z roku 2009, prosazující princip depenalizace v zájmu prosazování koncepce restorativní justice, omezování ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody, preferuje širší aplikaci alternativních způsobů řešení trestních věcí včetně častějšího a především vhodnějšího ukládání trestu obecně prospěšných prací.

Tato alternativní sankce byla implementována do českého právního řádu již před více jak 25 lety. Stále se však v praxi potýkáme s nedořešenými otázkami souvisejícími s jeho ukládáním, ale též se samotným výkonem. Některé ze stěžejních otázek ovlivňujících, především v negativním slova smyslu, efektivitu této trestněprávní sankce se staly ústředním tématem projektu TA ČR „Postavení subjektů participujících na realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací“². Projekt

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci realizovaného projektu „Postavení subjektů participujících na realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací“ TITXMS904. Tento projekt byl financován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu BETA2. www.tacr.cz

² Projekt TA ČR „Postavení subjektů participujících na realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací“ TITXMS904. Tento projekt byl financován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu BETA2. www.tacr.cz

byl realizován s cílem zajištění řádného a bezpečného výkonu trestu obecně prospěšných prací a úpravy postavení poskytovatelů, odsouzených i probační a mediační služby, případně dalších subjektů podílejících se na výkonu této sankce. Specifickou pozornost v projektu autorský tým zaměřil na řešení mimořádných událostí vznikajících v průběhu výkonu tohoto trestu, např. úraz odsouzeného, vznik škody třetí osobě, krádeže svěřených věcí apod. Realizace projektu byla rozdělena do několika částí s jasně definovanými dílčími výsledky. V tomto příspěvku budou představena dílčí data realizované analýzy zahraniční legislativy a praxe výkonu obecně prospěšných prací v kontextu realizovaného expertního dotazníkového šetření uskutečněného v rámci výsledku nazvaného „Aplikace pozitivních zkušeností v rámci praxe výkonu obecně prospěšných prací z pohledu Probační a mediační služby“ dotýkající se primárně vybraných problematických otázek ukládání trestu obecně prospěšných prací, apriori pak řešení mimořádných událostí, ke kterým může v průběhu výkonu tohoto trestu dojít.

Trest obecně prospěšných prací v ČR

Trest obecně prospěšných prací byl jako samostatná trestní sankce do českého právního řádu zahrnut zákonem č. 152/1995 Sb., s účinností od 1. ledna 1996. Trest obecně prospěšných prací může soud uložit, odsuzuje-li pachatele za přečin, tedy trestný čin menší společenské škodlivosti. Podmínky pro aplikaci tohoto trestu jsou tedy vymezeny tak, aby se uplatnil u pachatelů méně společensky škodlivých trestných činů, na něž není třeba působit trestem odnětí svobody a u nichž se s ohledem na povahu a závažnost spáchaného přečinu a osobní poměry pachatele jeví tato reakce společnosti jako vhodnější a efektivnější. Při úvaze o vhodnosti uložení této sankce konkrétnímu pachateli by měl soud zohlednit též pravděpodobnost jejího vykonání. Dle ust. § 62 odst. 2 TrZ se tento druh trestu zpravidla neuloží pachateli, kterému byl trest obecně prospěšných prací v předchozích třech letech přeměněn na trest odnětí svobody. Z tohoto ustanovení však nevyplývá nemožnost uložení této sankce i takovému pachateli, u kterého předchodí uložení takovéto sankce „selhalo“. V tomto ohledu se jeví jako velice důležitá součinnost s Probační a mediační službou.

Z hlediska výkonu trestu obecně prospěšných prací, naplnění účelu trestu a jeho výchovné funkce je žádoucí zabezpečit dostatek vhodných pracovních příležitostí a dohled probačním úředníkem. Okruh subjektů, v jejichž prospěch lze vedle obcí uložený trest vykonávat je poměrně široký. Taktéž výčet druhů prací, který je demonstrativní, stanoví podmínku obecné prospěšnosti příslušné práce, která je vykonávána bezplatně a ve volném čase odsouzeného.

Zákon konkretizuje oblasti činností, kterými se zabývají subjekty, v jejichž prospěch lze obecně prospěšné práce vykonávat. Jedná se o oblast vzdělávání, vědy, kultury, školství, ochrany zdraví, životního prostředí, požární ochrany, podpory a ochrany mládeže, ochrany zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženské, tělovýchovné a sportovní činnosti.³ Zákon tak ponechává na uvážení soudce, kde bude odsouzený trest obecně prospěšných prací vykonávat. Dle dikce zákona však musí jít o práce k obecně prospěšným účelům, spočívající v činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí. V praxi však narážíme na problémy spočívající v jasném vymezení tzv. „obecné prospěšnosti“ či ve vymezení subjektů, které lze ve smyslu zmiňovaného ustanovení za obecně prospěšné považovat. Souvisí to následně se zabezpečením dostatečného množství poskytovatelů pro výkon trestů obecně prospěšných prací v jednotlivých regionech nezbytně nutným pro efektivní realizaci tohoto druhu trestu v zájmu naplnění jeho účelu v praxi. Významnou úlohu zde sehrávají pracovníci probační a mediační služby, kteří dle trestního řádu postupují při realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací v úzké součinnosti s obcemi a příslušnými institucemi, ve kterých jsou tresty obecně prospěšných prací vykonávány, tzv. poskytovateli. Probační úředníci jsou též důležitými aktéry

³ Srov. ZEZULOVÁ, Jana. *Alternativní tresty*. In. VÁLKOVÁ, Helena, KUČTA, Josef, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012, s. 289. ISBN 978-80-7400-429-2.

při navazování prvotních kontaktů s těmito institucemi v zájmu rozšiřování sítě poskytovatelů pro efektivní výkon této alternativní sankce.

Trest obecně prospěšných prací lze uložit v rozsahu od 50 do 300 hodin. Současně je možné pachateli uložit přiměřená omezení či přiměřené povinnosti s cílem vyšší diferenciaci a individualizace trestu ve vztahu k osobě pachatele, jeho poměrům a možnostem nápravy. Pachatel je v průběhu výkonu sankce podroben dohledu probačního úředníka, je kontrolován výkon obecně prospěšné práce, způsob života pachatele, případné vyhovění uloženým omezením a povinnostem. Trestní kolegium Nejvyššího soudu⁴ poukazuje na nedostatečné využívání poměrně širokého rozpětí trestní sazby. Negativně hodnotí převažující praxi soudů, kdy soudci při rozhodování o výměře tohoto druhu trestu využívají především horní polovinu trestní sazby, často právě až na samotné horní hranici. Kritizováno je též poměrně nízké využívání možnosti uložení přiměřených povinností či omezení, které by umožňovalo náležitou individualizaci a diferenciaci trestu ve vztahu ke konkrétnímu pachateli ve smyslu naplnění jeho účelu. Využívání převážně horní hranice trestu může u jednotlivých soudců souviset též s jejich postoji ke změně ve výměře trestu, kdy dle předchozí právní úpravy bylo možné uložit tento trest ve výměře až do 400 hod. Někteří soudci považovali tuto úpravu za vhodnější, a dokonce ve svých výpovědích v rámci realizovaného výzkumného šetření ze strany Institutu pro kriminologii a sociální prevenci⁵, též navrhovali zvýšení trestní sazby až např. na 600 hodin.

Podstatnou podmínkou pro uložení tohoto trestu je zdravotní způsobilost pachatele. Zjišťování aktuálního zdravotního stavu pachatele, jeho zdravotních omezení, ale též například užívání omamných a psychotropních látek jsou skutečnosti, které zjišťuje v rámci analýzy rizik pro výkon trestu obecně prospěšných prací probační úředník. K lepší individualizaci trestu obecně prospěšných prací a k vyššímu předpokladu jeho zdárného výkonu přispívá ve velké míře zpráva probačního úředníka k uložení trestu, která vychází právě z kompletní analýzy rizik pro výkon trestu obecně prospěšných prací. Zpráva probačního úředníka obsahuje řadu informací o aktuální situaci pachatele, o jeho motivaci, zdravotní způsobilosti k výkonu sankce, popisuje rodinné prostředí, pracovní situaci apod., v řadě případů tak může eliminovat nevykonatelnost sankce. Zpráva vychází z poměrně širokého zmapování oblastí, jež mohou významně ovlivnit vykonatelnost trestu obecně prospěšných prací. Informace získává probační úředník prioritně z jednání se samotným pachatelem a dále na základě analýzy informací, které má k dispozici z trestního spisu. Dle metodiky Probační a mediační služby ČR ke sjednocení postupů pracovníků specializovaných se na oblast trestu obecně prospěšných prací zjišťuje probační úředník především:

- postoj pachatele ke spáchanému činu a uloženému trestu, míra motivovanosti trest vykonat;
- časové možnosti v souvislosti se zaměstnáním, studiem, rodinnou situací;
- dosažené vzdělání a odborná kvalifikace, praktické pracovní dovednosti;
- zdravotní stav a případná zdravotní omezení a užívání OPL;
- rodinné poměry a sociální zázemí, finanční situace v kontextu výkonu trestu OPP;
- předchozí trestná činnost;
- postoj pachatele k oběti (poškozené organizaci) a představa pachatele o odčinění způsobené újmy a nahrazení škody (popřípadě již realizované kroky);
- potřeby pachatele a oběti a s nimi související možnosti zprostředkování pomoci a kontaktu s jinými organizacemi;

⁴ R/9 Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 (Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012)

⁵ SCHEINOST, Miroslav a kol. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP. 2014. ISBN 978-80-7338-144-8

- faktické trvalé bydliště, (bez)problémové kontaktování pachatele;
- spolupráce se zájmovým sdružením na přípravě záruky za chování pachatele;
- existence vhodného poskytovatele pro výkon trestu OPP;
- další významné skutečnosti týkající se projednávaného případu.

Všechny tyto informace jsou nezbytně nutné pro posouzení vhodnosti uložení příslušného druhu trestu konkrétnímu pachateli v zájmu zajištění jeho, pokud možno, co nejvyšší efektivity a vykonatelnosti. Významným předpokladem je též postoj samotného pachatele ke spáchanému trestnému činu, k oběti, k náhradě škody, ale též k samotnému trestu. Uložení trestu obecně prospěšných prací však není v České republice podmíněno souhlasem pachatele s uložení tohoto druhu trestu, zjišťuje se však jeho postoj k této sankci, neboť to zakládá předpoklad naplnění účelu trestu. V praxi se bohužel objevují případy, kdy až po uložení trestu obecně prospěšných prací je zjištěno, že existují určité skutečnosti, pro které je trest nevykonatelný. V této souvislosti bychom právě vyzdvihli význam vyžadování si zpráv ze strany soudců od probačního úředníka, i když je ze strany některých z nich tento postup, který byl obligatorně stanoven v případech rozhodování soudců trestním příkazem, značně kritizován. Soudci argumentují především prodlužováním trestního řízení, které mnohé z nich může ovlivnit při rozhodování o uložení příslušné sankce právě ve směru k preferenci sankcí jiných. Nicméně je též řada soudců, kteří tento postup hodnotí jako velice vhodný právě s odkazem na vyšší efektivitu ukládaných sankcí a jejich vykonatelnost.

V případě, že pachatel nevede v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody. Každá i jen započatá hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den odnětí svobody.⁶ Dle předchozí právní úpravy v případě, že trest obecně prospěšných prací nebyl ve stanovené době bezdůvodně vykonán mohl být přeměněn kromě trestu odnětí svobody též na trest domácího vězení nebo peněžitý trest. Odborníky z praxe byla možnost přeměny trestu obecně prospěšných prací na jinou alternativu kritizována jako „nevýchovný“ postup s poukazem na problematičnost z hlediska vhodné motivace pachatele trest vykonat, ale též z hlediska možnosti jejich resocializace. Poukazováno bylo v této souvislosti též na snižování autority příslušného druhu trestu i samotných orgánů činných v trestním řízení.⁷ Mimo jiné též z tohoto důvodu přistoupil zákonodárce ke změně právní úpravy a omezil možnost přeměny obecně prospěšných prací novelou trestního zákoníku provedenou zákonem č. 333/2020 Sb., pouze na trest odnětí svobody. Další novela provedená zákonem č. 220/2021 Sb. upřesnila v § 65 odst. 1 počátek běhu lhůty jednoho roku k výkonu trestu obecně prospěšných prací, vložila nový § 65 odst. 2 umožňující zrušit uložené přiměřené omezení, přiměřenou povinnost nebo výchovné opatření a zejména pak provedla poměrně rozsáhlé úpravy týkající se výkonu trestu obecně prospěšných prací změnou a doplněním zák. č. 141/1961 Sb., trestní řád - srov. ust. § 335 až § 340b tr. řádu.

Trest povinné práce na Slovensku

Do slovenského trestního práva byl trest „povinné práce“ zaveden zákonem č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon s účinností od 1.1.2006. Trestný zákon vymezuje tento druh trestu v ustanovení § 54 a §55. Výkon trestu povinné práce, který byl odsouzenému uložen v trestním řízení upravuje následně speciální právní úprava zákon č. 528/2005 Z.z. o výkone trestu povinné práce a o doplnění zákona č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nejskorších predpisoch.

⁶ Ust. § 65 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, v platném znění.

⁷ Více: SCHEINOST, Miroslav, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Sankční politika a její uplatňování*. Praha: IKSP, 2015. ISBN 978-80-7338-154-7.

Trestný zákon upravuje v ustanovení § 54 **podmínky ukládání** tohoto druhu trestu. Trest povinné práce je možné uložit pachateli, odsuzuje-li se za přečin, za který zákon umožňuje uložit trest odnětí svobody, jehož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřesahuje pět let. Oproti české právní úpravě je možné tento druh trestu uložit pachateli **pouze s jeho souhlasem**. Výměra trestu se liší v jeho dolní hranici, kdy podle slovenské právní úpravy lze trest povinné práce uložit v rozsahu od 40 do 300 hodin (v ČR 50-300 hodin). Oproti českému trestnímu zákoníku však nenalzáme ve slovenské úpravě v zájmu zabránění opakovanému neúčelnému ukládání stejných alternativních trestů případně jeho opakovaným přeměnám ustanovení výslovně zakotvující vhodnost zohlednění průběhu případných předchozích trestů stejného druhu.⁸ Shodná je však v obou právních úpravách doba, do které je nutné trest vykonat. Trest povinné práce (stejně tak jako trest obecně prospěšných prací dle české právní úpravy) je odsouzený povinen vykonat nejpozději do jednoho roku od nařízení jeho výkonu (§ 55 odst. 1 Trestného zákona). Stejně jako dle českého trestního zákoníku může na Slovensku soud uložit pachateli též přiměřená omezení nebo povinnosti demonstrativně uvedené v § 51 odst. 3 a 4 TZ, směřující k tomu, aby vedl řádný život, zpravidla mu uloží, aby dle svých sil a schopností nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Shodně též obě právní úpravy přistupují ke zohlednění zdravotního stavu pachatele při ukládání tohoto druhu trestu. Dle § 55 odst. 2 trest povinné práce soud neuloží, pokud je pachatel dlouhodobě práceneschopný anebo invalidní.

Slovenský trestný zákon dále upravuje přeměnu trestu povinné práce či upuštění od jeho výkonu. Významný rozdíl oproti české právní úpravě lze spatřovat v rozdílnosti poměru přeměny tohoto druhu trestu na trest odnětí svobody. Za každé dvě hodiny nevykonané práce nařídí soud jeden den nepodmíněného trestu odnětí svobody a zároveň rozhodne o způsobu výkonu tohoto trestu. Tento poměr lze považovat oproti české právní úpravě za benevolentnější. Oproti tomu však česká právní úprava připouští též možnost vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat trest obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužit dobu výkonu tohoto trestu až o šest měsíců, i když odsouzený zavinil příčinu k přeměně trestu a stanovit nad odsouzeným na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dohled, případně stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku dosud neuložená přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti uvedené v § 48 odst. 4, nebo stanovit odsouzenému na dobu výkonu trestu nebo jeho zbytku některé z výchovných opatření podle § 63 odst. 3, je-li ve věku blízkém věku mladistvých.

Výkon trestu povinné práce

Výkon trestu povinné práce není obsažen ve slovenském trestním řádu, tak jak je tomu v České republice. Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok odkazuje v ustanovení § 422 ohledně výkonu trestu povinné práce na speciální zákon. Česká právní úprava oproti tomu disponuje úpravou výkonu trestu obecně prospěšných prací v zákoně č. 141/1961 Sb., Trestní řád § 335 až § 340.

Výkon trestu povinné práce upravuje zákon č. 528/2005 Z.z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nejskorších predpisoch. Zákon upravuje podmínky výkonu trestu povinné práce, který byl odsouzenému uložen v trestním řízení. Upravuje typické atributy vykonávacího řízení – nařízení výkonu trestu, odklad výkonu trestu, přerušení výkonu trestu, upuštění od výkonu trestu. Upravuje též podmínky, za kterých může dojít k přeměně trestu povinné práce na trest odnětí svobody.

V úvodních ustanoveních zákona je definován obsah trestu povinné práce ve smyslu jeho veřejné prospěšnosti (účelu). Práce mohou být vykonávány ve prospěch státu, vyššího územně samosprávného celku a obce, ale též ve prospěch právnických osob, které se zabývají veřejně prospěšnými činnostmi. Tyto práce však nemohou být vykonávány za účelem zisku pro soukromé

⁸ Srov. STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2017, s. 335. ISBN 978-80-7502-224-0.

fyzické nebo právnické osoby. Upraveno je též místo výkonu tohoto druhu trestu s prioritou místa bydliště odsouzeného, osobní výkon práce ze strany odsouzeného v jeho volném čase a bez nároku na odměnu. **Inspirativní** se jeví podmínka výkonu trestu povinné práce stanovená v ustanovení § 2 odst. 3 *zákona o výkone trestu povinnej práce*, která stanoví odsouzenému povinnost výkonu tohoto druhu trestu tak, aby odpracoval **nejméně 20 hodin** a odsouzený mladistvý 15 hodin **za kalendářní měsíc**. Pro českou právní úpravu se jeví tato povinnost minimálního rozsahu vykonané práce za měsíc inspirativní v zájmu zajištění průběžného výkonu trestu obecně prospěšných prací s cílem jeho úspěšného a včasného vykonání.

V zájmu úspěšné vykonatelnosti trestu upravuje zákon o výkonu povinné práce též výzvu odsouzeného ze strany probačního a mediačního úředníka k předjednání podmínek výkonu trestu povinné práce. Probační úředník se zaměřuje především na zjištění, zda odsouzený pracuje nebo je nezaměstnaný, jaká je jeho pracovní doba apod. v zájmu nařízení vhodného druhu a místa výkonu práce. Po projednání podmínek výkonu trestu rozhodne předseda okresního soudu, v jehož obvodu má být výkon trestu vykonán, neprodleně o druhu a místě výkonu trestu povinné práce a nařídí jeho výkon; předseda senátu tak bez předchozího projednání rozhodne o podmínkách výkonu trestu, pokud se odsouzený nedostavil na takové jednání bez dostatečné omluvy, i když mu bylo řádně doručeno pozvání. (§ 3 zákona č. 528/2005 Z.z.).

Evidenci vhodných volných pracovních míst vede probační a mediační úředník okresního soudu, který zároveň přijímá žádosti právnických osob, které mají zájem o výkon práce ze strany odsouzených v rámci výkonu trestu povinné práce s uvedením druhu, rozsahu a místa výkonu práce. Okresní soud uzavírá **písemnou dohodu** o poskytování povinné práce s **poskytovatelem** práce, která obsahuje zejména:

- a) *druh, rozsah a místo vykonávané práce,*
- b) *závazek poskytovatele práce neprodleně oznámit probačnímu a mediačnímu úředníkovi příslušného okresního soudu neúčast odsouzené osoby na výkonu práce nebo nedodržení dohodnutého rozsahu stavebních prací,*
- c) *závazek poskytovatele práce umožnit probačnímu a mediačnímu úředníkovi příslušného okresního soudu neprodleně provést kontrolu plnění této dohody a kontrolu výkonu práce odsouzeným,*
- d) *závazek poskytovatele práce neprodleně oznámit probačnímu a mediačnímu úředníkovi příslušného okresního soudu zahájení a ukončení sjednané práce.*

Tuto dohodu je možné též uzavřít ve formě rámcové smlouvy.

Z v praxi realizovaných dohod je zřejmé, že je možné kromě výše vymezeného výčtu upravit i další smluvní podmínky jako například závazek poskytovatele zajištění proškolení odsouzeného o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci a dodržování ustanovení o povinnostech zaměstnavatele, právech a povinnostech zaměstnanců, inspekci práce apod. Předložené dohody odkazují v souladu se *zákonem o výkonu trestu povinnej práce* též na postup dle občanskoprávních předpisů v případě poškození zdraví, nebo smrti úrazem v průběhu výkonu trestu povinné práce. Dohody některých soudů obsahují též články upravující smluvní pokuty uplatnitelné ze strany soudu v případě porušení smluvních povinností poskytovatelem. Jedná se o moment, který může motivovat k důslednému naplňování smluvních podmínek, na druhou stranu se však může jednat o jednu z překážek k uzavření tohoto smluvního stavu s poskytovatelem, který v důsledku obav nemožnosti plnění podmínek k uzavření dohody nepřistoupí.

Zákon o výkonu povinnej práce ukládá též **informační povinnost pro úřady práce**, sociálních věcí a rodiny, které mají nejméně **jedenkrát za měsíc** písemně informovat pro účely výkonu trestu povinné práce okresní soud, v jehož obvodu má sídlo, o nabídce volných pracovních míst u realizátorů aktivační činnosti dle speciálního předpisu (zák. o službách zamestnanosti), které není možné obsadit uchazeči o zaměstnání (§4 odst. 4 zákona o výkonu povinnej práce). Dle § 52 odst. 2 zákona o službách zamestnanosti se jedná o „*Menšie obecné služby pre obec*

organizované obcou alebo rozpočtovou organizáciou alebo príspevkovou organizáciou, ktorej zriaďovateľom je obec, na účely tohto zákona je forma aktívnej činnosti dlhodobo nezamestnaného občana vykonávaním prác, ktoré sú určené na zlepšenie ekonomických podmienok, sociálnych podmienok, kultúrnych podmienok, tvorbu, ochranu, udržiavanie a zlepšovanie životného prostredia obyvateľov obce, starostlivosť o ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva, podporu vzdelávania, rozvoj a poskytovanie sociálnych služieb a ďalších činností v sociálnej oblasti, rozvoj a ochranu duchovných a kultúrnych hodnôt, doplnkové vzdelávanie detí a mládeže a na rozvoj a podporu komunitnej činnosti.“⁹ **Stanovení této informační povinnosti ve směru k úřadům práce** lze považovat též za jeden z **inspirativních** prvků slovenské právní úpravy, který by mohl přispět ke zvýšení nabídky vhodných pracovních míst pro výkon trestu obecně prospěšných prací v regionech České republiky, které se s nedostatkem míst dlouhodoběji potýkají.

V původním návrhu *zákona o výkonu trestu povinnej práce* byla navrhována dokonce širší participace úřadů práce, sociálních věcí a rodiny do zprostředkovávání práce pro výkon trestu. Dle návrhu zákona měly jednotlivé úřady práce, sociálních věcí a rodiny, jakožto místní státní orgány působící na úseku zaměstnanosti, zprostředkovávat práci pro výkon trestu povinné práce s poskytovateli. Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny nesouhlasilo s takovou koncepcí zapojení úřadů práce, sociálních věcí a rodiny, a tak po mezirezortním připomínkovém řízení byl zákon upraven tak, že uvedené činnosti bude vykonávat okresní soud, a to konkrétně probační a mediační úředník, který má v působnosti kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody. V této souvislosti byl též vypuštěn původní návrh na možnost (případně povinnost) úřadu poskytovat příspěvek na ochranné pracovní prostředky, pracovní nářadí pro osoby vykonávající práci v rámci výkonu trestu povinné práce.

Participaci úřadů práce na výkonu trestu obecně prospěšných prací lze však považovat s ohledem na rozšíření nabídky míst pro výkon trestu obecně prospěšných prací jako **inspirativní návrh** vhodný pro meziresortní diskusi zainteresovaných subjektů v České republice.

Následující ustanovení *zákona o výkonu trestu povinnej práce* upravují odklad a přerušení výkonu trestu, upuštění do výkonu trestu či jeho přeměnu na test odnětí svobody. Samostatně je pak v § 10 upravena **oprávněnost zpracovávání osobních údajů**. Okresní soud je oprávněn pro účely zabezpečení výkonu trestu povinné práce zpracovávat a poskytovat osobní údaje: jméno, příjmení, rodné příjmení, datum narození rodné číslo a bydliště odsouzené osoby, údaje týkající se výkonu trestu povinné práce. Není zde nutný souhlas dotčené osoby.

Společná ustanovení předmětného zákona upravují vyjma použitelnosti trestního řádu na řízení o výkonu trestu povinné práce s výjimkou úpravy uvedené přímo v *zákoně o výkonu trestu povinnej práce* též otázku nákladů spojených s výkonem trestu povinné práce, otázku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a náhrady škody.

Zákon stanoví, že jde-li o výkon trestu uložený soudem za spáchaný trestný čin, nese **náklady spojené s výkonem trestu povinné práce odsouzený**. Takovými náklady se rozumí zejména cestovné, náklady na ubytování, stravování, jiné náklady, které vzniknou při výkonu trestu povinné práce. Netýká se to **nákladů na ochranné pracovní prostředky**, pracovní náčiní, nářadí, materiál potřebný pro výkon práce. Tyto náklady nese **poskytovatel**.

Jelikož jde o výkon trestu uložený soudem v trestním řízení nevzniká (obdobně jako v České republice) mezi poskytovatelem práce a odsouzeným pracovní poměr ani jiný obdobný pracovněprávní vztah. *Zákon o výkonu trestu povinnej práce* odkazuje ve společných ustanoveních zákona **ve věcech bezpečnosti a ochrany zdraví při práci na přiměřené použití** ustanovení o povinnostech zaměstnavatele, právech a povinnostech zaměstnanců a inspekci práce dle **pracovněprávních předpisů** (§ 12 odst. 2 zákona o výkonu trestu povinnej práce). Za účelem

⁹ § 52 odst. 2 zákona č. 5/2004 Z. z., Zákon o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení nejskorších predpisoch

ochrany odsouzeného se stanovuje, že poskytovatel práce musí přiměřeně zabezpečit bezpečnost a ochranu zdraví při práci jako v případě zaměstnavatele.

Dle ustanovení § 12 odst. 3 *zákona o výkonu trestu povinnej práce* se výkon práce odsouzeným podle tohoto zákona z hlediska zodpovědnosti za škodu nepovažuje za plnění pracovních povinností a pokud došlo k poškození zdraví anebo smrti úrazem, **nejde o pracovní úraz**; v takovém případě se zodpovědnost za způsobenou škodu posuzuje **podle občanskoprávních předpisů**.

Závěr

Do českého trestního práva byl trest obecně prospěšných prací zaveden již v roce 1996 /zák. č. 152/1995 Sb./. Na Slovensku se tento druh alternativního trestu objevuje až o deset let později, přijetím zákona 300/2005 Z.z. Trestný zákon. Hmotně právní podmínky pro uložení tohoto druhu trestu nacházíme v České republice v § 62 až §65 trestního zákoníku, jeho výkon pak upravuje trestní řád primárně v ustanoveních § 335 až § 340b. Na Slovensku nalezneme podmínky ukládání trestu povinné práce v § 54 až §55 Trestného zákona. Slovenský Trestní řád pak odkazuje, co se týče výkonu této alternativní sankce, na samostatný zákon - zákon č 528/2005 Z.z., o výkonu trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nejskorších predpisoch.

Český trestní zákoník upravuje podmínky ukládání tohoto druhu trestu obdobně jako slovenská právní úprava s odlišnostmi, které byly popsány výše.

Slovensko – nižší spodní hranice trestu, souhlas odsouzeného, absence vhodnosti zohlednění průběhu případných předchozích trestů, přepočet přeměny na trest odnětí svobody, absence možnosti ponechání trestu obecně prospěšných prací v platnosti nebo prodloužení dobu výkonu tohoto trestu). Výkon trestu obecně prospěšných prací je v České republice upraven trestním řádem, zatímco Slovensko zvolilo cestu speciální právní úpravy. Podíváme-li se na obě úpravy můžeme po mnoha letech zkušeností aplikační praxe konstatovat, že slovenská cesta se jeví v mnoha ohledech progresivnější.

Český trestní řád upravuje nařízení výkonu trestu – druh a místo výkonu trestu, poučení odsouzeného o povinnosti dostavit se k projednání podmínek výkonu trestu k probačnímu úředníkovi, pověření úředníka kontrolou nad výkonem trestu OPP, změnu druhu a místa výkonu trestu OPP, informační povinnost v případě neplnění povinností ze strany odsouzeného, sdělování požadavků ze strany obecních úřadů a obecně prospěšných institucí na výkon obecně prospěšných prací středisku PMS, odklad a přerušení výkonu trestu OPP, upuštění od výkonu trestu OPP, přeměnu trestu OPP na trest odnětí svobody.

Slovenská právní úprava ve speciálním zákoně upravuje navíc další okolnosti významné pro zdárný průběh výkonu této alternativní sankce, na které náš právní řád nepamatuje. Slovenská právní úprava disponuje širší úpravou podmínek výkonu trestu povinné práce než úprava česká. Zákon o výkonu povinnej práce upravuje oblasti, které se stávají na základě zkušeností a dlouhodobé praxe probačních úředníků v České republice problémovými. Jedná se primárně o absenci úpravy odpovědnosti za škody vzniklé v průběhu výkonu této alternativní sankce, pracovních úrazů případně smrti úrazem odsouzeného. Z realizovaného dotazníkového šetření mezi probačními úředníky k problematice ukládání a výkonu trestu obecně prospěšných prací vyplývá též problém se zajišťováním dostatečného množství míst výkonu tohoto druhu trestu a motivace odsouzeného k jeho průběžnému výkonu. I na tyto skutečnosti výše zmiňovaný slovenský zákon pamatuje, a to poněkud odlišným způsobem, než je tomu v České republice.

Uvedenou úpravu jednotlivých problémových oblastí by bylo zajisté možné aplikovat též v českém právním prostředí. Otázkou na tomto místě zůstává, jaký legislativní nástroj je možné pro tolik žádoucí doplnění právní úpravy předmětné problematiky využít. Nabízejí se na tomto místě dvě základní možnosti:

- a) Přijetí samostatného zákona o výkonu trestu obecně prospěšných prací.

b) Změna a doplnění stávající právní úpravy – Trestní zákoník, Trestní řád.

S ohledem na zkušenosti s legislativními procesy v podmínkách České republiky se lze přiklonit spíše k postupu spočívajícím ve změně a doplnění trestně právních předpisů s případným doplněním též dalších souvisejících právních úprav (např. zákon o zaměstnanosti).

Seznam bibliografických odkazů:

FIRSTOVÁ, Jana, VÁLKOVÁ, Helena, ŠMÍD, David, ZÁMEK, David. „*Postavení subjektů participujících na realizaci výkonu trestu obecně prospěšných prací*“. Výzkumná zpráva TITXMSP904. Praha. TA ČR, 2022.

SCHEINOST, Miroslav a kol. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP. 2014. ISBN 978-80-7338-144-8.

SCHEINOST, Miroslav, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Sankční politika a její uplatňování*. Praha: IKSP, 2015. ISBN 978-80-7338-154-7.

STRÉMY, Tomáš (ed.): *Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-224-0.

ZEZULOVÁ, Jana. *Alternativní tresty*. In. VÁLKOVÁ, Helena, KUČHTA, Josef, a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-429-2.

R/9 Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 (Trestní kolegium Nejvyššího soudu ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. Ts 43/2012)

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, v platném znění

Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, v platném znění

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, v platném znění

Zákon č. 528/2005 Z.z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z.z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nejskorších predpisoch

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok, v platném znění

Zákon č. 5/2004 Z. z., Zákon o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení nejskorších predpisoch

Kontaktní údaje:

JUDr. PhDr. Jana FIRSTOVÁ, Ph.D., LL.M., MBA

Vedoucí katedry bezpečnostních a kriminologických studií

Panevropská univerzita, Vysoká škola podnikání a práva

Spálená 76/14, 110 00 Praha 1

Jana.firstova@peuni.cz

tel: +420 777 601 885

PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ Z POHLEDU NÁVRHU REKODIFIKACE TRESTNÍHO ŘÁDU V ČESKÉ REPUBLICE¹

doc. JUDr. Ingrid GALOVCOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva
Akademie Policejního sboru České republiky v Praze

doc. JUDr. et Mgr. Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva
Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Anotace

Příspěvek se zabývá připravovanou rekodifikací trestního řádu v České republice, se zaměřením na významné změny navrhované v rámci úpravy přípravného řízení. Poukazuje na sporné instituty připravované právní úpravy, které na straně jedné mají zjednodušit postup a urychlit činnost orgánů činných v trestním řízení, na straně druhé se však výrazně dotýkají garancí spravedlivého procesu a možností uplatnění procesních práv obviněného. Autorky zdůrazňují požadavek zákonnosti trestního řízení a její souladnosti s ústavněprávními zárukami, které jsou obviněnému v trestním řízení poskytovány.

Klíčová slova

trestní řízení; přípravné řízení; zahájení trestního stíhání

Annotation

The paper deals with the upcoming re-codification of the criminal procedure code in the Czech Republic, with a focus on the significant changes proposed as part of the preliminary hearing. He points to the questionable institutes of the upcoming legislation, which, on the one hand, are intended to simplify the procedure and speed up the activities of law enforcement authorities, but on the other hand, significantly affect the guarantees of a fair trial and the possibility of exercising the procedural rights of the accused. The authors emphasize the requirement of the legality of criminal proceedings and its compliance with the constitutional guarantees that are provided to the accused in criminal proceedings.

Keywords

criminal proceedings; preliminary hearing; initiation of criminal prosecution

Úvod

V České republice došlo přijetím zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů k rekodifikaci trestního práva hmotného, avšak na rekodifikaci trestního práva procesního se již dlouhá léta pracuje, ale k nahrazení trestního řádu z roku 1961 zatím nedošlo. Rekodifikační práce již postoupily do fáze zpracování paragrafového znění, o němž aktuálně odborná veřejnost diskutuje. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na problematické aspekty navrhované právní úpravy přípravného řízení, které mohou kolidovat s požadavky moderního trestního procesu založeného na respektu k základním právům a svobodám osob, proti nimž se trestní řízení vede. Upozorňuje též na skutečnost, že snahu o urychlení trestního řízení a o zjednodušení postupu orgánů činných v něm, nelze prosazovat na úkor základních principů, jimiž je trestní proces ovládán.

1. Stručně k aktuálně účinné úpravě přípravného řízení²

Přípravné řízení v české právní úpravě trestného procesu představuje předsoudní stádium trestního řízení, jehož počátek je vázán na sepsání úředního záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, popř. jemu předcházející realizaci neodkladného nebo neopakovatelného úkonu. Účel a význam přípravného řízení vyplývá z jeho zařazení v celkové struktuře trestního řízení a určení požadavků nezbytných pro rozhodnutí v něm, resp. volbu dalšího postupu. Účelem je tedy zjistit

¹ Příspěvek je zpracovaný v rámci DVÚ Policejní akademie ČR v Praze pod názvem „Možnosti využití nových technologií s důrazem na zefektivnění a urychlení činnosti orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů“

² Příspěvek je zpracovaný dle právního stavu k 28. 2. 2023.

restné činy a odhalit jejich pachatele, zajistit provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů a dalších úkonů, vyhledání nezbytných důkazů, popř. jejich provedení a opatření dalších podkladů nezbytných pro rozhodnutí, zda má být podaná obžaloba nebo učiněno jiné rozhodnutí nebo postup ve věci.³ Stávající úprava přípravného řízení umožňuje jeho vedení třemi způsoby (zkrácené, standardní, rozšířené) v rámci nichž jsou modifikovány jednotlivé postupy a rozsah provádění procesních úkonů. Pro přípravné řízení je typická jeho dvoufázovost (s výjimkou zkráceného přípravného řízení), když rozlišujeme postup před zahájením trestního stíhání, tj. fázi prověřování a postup po zahájení trestního řízení, tj. vyšetřování. Úprava zahájení trestního stíhání je založena na formálním rozhodování, tj. vydání usnesení o zahájení trestního stíhání a jeho doručení obviněnému. Proti usnesení o zahájení trestního stíhání je přípustná stížnost bez odkladného účinku. Účinky zahájení trestního stíhání lze rozlišit na účinky z hlediska vymezení počátku vyšetřování na straně jedné a účinky ve vztahu k obviněnému na straně druhé.⁴ Zahájení trestního stíhání představuje jeden z nejvýznamnějších prvků přípravného řízení, přičemž případná modifikace způsobu zahájení trestního stíhání ovlivňuje i další postup ve fázi vyšetřování a možnosti uplatňování procesních práv obviněného.

2. Podstata navrhovaných změn

Navrhované změny přípravného řízení nezasahují do stávající koncepce přípravného řízení ve smyslu rozlišování jeho dvou fází – prověřování a vyšetřování, avšak ve snaze urychlit a zjednodušit průběh trestního řízení modifikují podmínky realizovaných úkonů a zavedených postupů. Vymezuje se též postup před samotným zahájením trestního řízení související s přijímáním trestních oznámení a podnětů, ale i přešetřením vlastních poznatků nasvědčujících závěru o podezření ze spáchání trestného činu. Samotné zahájení trestního stíhání, tj. počátek fáze prověřování, je v návrhu navázán na provedení prvního úkonu trestního řízení, tedy nemělo by být již vyžadováno sepsání úředního záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, jak je tomu za stávající právní úpravy. O provedení prvního úkonu trestního řízení, a v jaké věci, by však měl být bez zbytečného odkladu informován státní zástupce. Splnění této povinnosti je předpokladem pro to, aby státní zástupce zvážil, jestli má být ve věci vykonáván dozor, jedná-li se o trestní řízení vedeno o přečinu. Na rozdíl od stávající trestní úpravy je totiž výkon dozoru v přípravném řízení vedeném o přečinu ve fázi prověřování fakultativní možností, vázanou na posouzení potřeby vykonávat dozor samotným státním zástupcem, nebo na potřebu realizace konkrétních úkonů nebo rozhodnutí. V případě vedení trestního řízení o zločinu je dozor státního zástupce obligatorní již od zahájení prověřování. Pozitivum navrhované právní úpravy lze shledat v jednoznačném určení, že ve věcech, v nichž celé vyšetřování koná státní zástupce, se dozor nevykonává (§ x3 odst. 5 návrhu). Problematika výkonu dozoru ve věcech, v nichž státní zástupce současně koná vyšetřování, byla v minulosti kritizována z důvodů sporné interpretace podmínek výkonu dozoru a v praxi se vyskytující situace, kdy státní zástupce vykonával dozor nad vyšetřováním, které zároveň sám prováděl.⁵ Pro informační povinnost o provedení prvního úkonu, jímž má být zahájeno prověřování nejsou stanoveny obsahové náležitosti, bude na policejním orgánu, aby poskytl informaci takovým způsobem, aby nevznikaly pochybnosti o tom, co bylo obsahem tohoto úkonu a zda k němu skutečně došlo⁶.

Navrhované změny se dotýkají též provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů ve fázi prověřování, jichž by se na návrh státního zástupce mohl účastnit nikoliv pouze soudce pro přípravné řízení, ale i advokát ustanovený pro tento účel. Návrh tedy v § x10 odst. 2 předpokládá, že státní zástupce může požádat soudce pro přípravné řízení o ustanovení advokáta za účelem jeho

³ FRYŠTÁK, Marek, JÍLOVEC, Michal. Pojem přípravné řízení, jeho účel význam a funkce z pohledu soudní judikatury. *Trestněprávní revue*, roč. 2014, č. 7-8, s. 159.

⁴ ŽDÁRSKÝ, Zbyněk. K účinkům zahájení trestního stíhání z hlediska promlčení a otázkám souvisejícím. *Trestněprávní revue*, roč. 2016, č. 9, s. 195.

⁵ Srov. VANTUCH, Pavel. Je státní zástupce oprávněn konat současně vyšetřování i dozor nad ním? *Bulletin advokacie*, roč. 2014, č. 11, s. 25.

⁶ K minimálním požadavkům na úpravu neformálního zahájení prověřování viz FRYŠTÁK, Marek. Přípravné řízení *de lege ferenda*. *Trestněprávní revue*, roč. 2015, č. 6, s. 133.

účasti na neodkladném nebo neopakovatelném úkonu ve fázi prověřování, který by měl hájit zájmy podezřelého. Zatím co účast soudce na takovémto úkonu má být zárukou zákonnosti jeho provedení – soudce je oprávněn vznášet námitky nezákonnosti provádění úkonu, účast *ad hoc* ustanoveného advokáta má poskytnout záruku zohlednění zájmů osoby podezřelé, vůči níž by se výsledky provedení takového úkonu po zahájení jejího trestního stíhání mohly použít.

Ve fázi vyšetřování je nejdůležitější změnou plánované upuštění od zahájení trestního stíhání rozhodnutím ve formě usnesení, vůči němuž je přípustná stížnost, a jeho nahrazení pouze neformálním opatřením – sdělením osobě při prvním výslechu, že je stíhána jako obviněná a učinění záznamu o tomto sdělení v protokolu o výslechu. S koncepční změnou zahájení trestního stíhání souvisí i změna v možnostech zaujetí obrany proti zahájení trestního stíhání, když navrhovaná úprava vytváří institut přezkoumání sdělení obvinění na žádosti obviněného (§ 17a návrhu).

V zájmu rychlosti řízení se navrhuje i zkrácení lhůty stanovené pro skončení vyšetřování, a to u typově nejméně závažných trestných činů, když vyšetřování o přečinu, o němž přísluší konat v prvním stupni okresnímu soudu je policejní orgán povinen skončit do 1 měsíce od zahájení trestního stíhání. Tak jak při stávající právní úpravě, lze tuto lhůtu prodloužit, a to i opakovaně. Novinkou při skončení vyšetřování má být zavedení koncentrační zásady ve vztahu k procesním vadám přípravného řízení. Tyto bude nutné namítat nejpozději při prostudování vyšetřovacího spisu, k pozdějším námitkám nemá být přihlíženo. Účinky koncentrace řízení přitom v návrhu jsou vázány na účast obhájce v řízení (povinnost namítat vady je stanovena obviněnému, který má obhájce) a na vědomost o porušení procesních předpisů závažným způsobem, které již nelze napravit v řízení před soudem.

3. Vliv vybraných navrhovaných změn na možnosti uplatnění procesních práv podezřelého/obviněného

3.1 Účast advokáta *ad hoc* u neodkladných a neopakovatelných úkonů

Navrhované zavedení institutu *ad hoc* ustanoveného advokáta za účelem jeho účasti na neodkladných a neopakovatelných úkonech se jeví krajně problematickým. Snaha zákonodárce o poskytnutí ochrany zájmům osobě, vůči níž by po zahájení trestního stíhání mohly být výsledky neodkladného nebo neopakovatelného úkonu použity se zde může obrátit proti takovéto osobě i samotnému advokátovi účastnícímu se úkonu. *Ad hoc* ustanovený advokát by mohl klást otázky i vznášet námitky proti způsobu provedení, což si lze stěží představit v situaci, kdy se s osobou, jejíž zájmy má zastupovat, nikdy nesetkal, nikdy s ní nekonzultoval náhled na danou trestní věc nebo taktiku budoucí obhajoby. Zásah *ad hoc* advokáta do provádění úkonů nebo nevhodně položena otázka může v konečném důsledku bez znalosti věci být postupem v neprospěch podezřelého a proti jeho zájmům. Snaha o posílení kontradiktornosti realizace neodkladných a neopakovatelných úkonů se zde míjí se skutečným smyslem tohoto principu, když prostředky k jejímu uplatňování nejsou poskytovány osobě, vůči níž se trestní řízení vede, ale advokátovi, který nemá žádnou znalost o věci, která by přesahovala informace poskytnuté mu orgány činnými v trestním řízení.

Navrhovaný institut *ad hoc* ustanoveného advokáta pro účely účasti na neodkladném nebo neopakovatelném úkonu prováděném v rámci prověřování tak nejen, že se dostává do konfliktu s právní úpravou výkonu advokacie, když jednou ze základních povinností advokáta při výkonu jeho činnosti je chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta a řídit se jeho pokyny (§ 16 odst. 1 věta první zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii v znění pozdějších předpisů), ale podle našeho názoru navzdory proklamovanému cíli této úpravy neposkytuje záruky spravedlivého procesu. Ovlivnění provádění úkonu z materiálního hlediska ze strany subjektu, který by měl vytvářet protiváhu činnosti orgánů činným v trestním řízení bez znalosti subjektivních zájmů osoby, vůči níž mají být výsledky provedení úkonu použity, by nemělo být možné. Pokud návrh důvodové zpráva tuto situaci srovnává s řízením proti uprchlému, kde má být postavení obhájce obdobné, jedná se o nepochopení podstaty práva na obhajobu. V řízení proti uprchlému je celkem možné, že obhájce měl možnost seznámit se s postojem klienta předtím, než nastala okolnost odůvodňující

vedení tohoto řízení a v případě, že tomu tak není, tj. obhájce neměl možnost věc s obviněným konzultovat, je to dané objektivní existující překážkou spočívající v jeho nedosažitelnosti (což není dáno u podezřelé osoby ve fázi prověřování, jejichž zájmů se prováděné neodkladné nebo neopakovatelné úkony týkají). Nadto, v případě řízení proti uprchlému existuje zákonná možnost opakovat provedené dokazování po odpadnutí překážky, pro kterou bylo řízení proti uprchlému vedeno, a tím tak kompenzovat nenaplnění požadavku kontradiktornosti řízení. V případě účasti *ad hoc* advokáta u neodkladných a neopakovatelných úkonů zvrátit dopady jeho případného zásahu do provádění úkonu proti zájmům klienta (v důsledku absence relevantních informací) již nebude možné. Samotný advokát se v případě jeho ustanovení za účelem účasti na neodkladném nebo neopakovatelném úkonu ve fázi prověřování dostane do svízelné situace, když s ohledem na absenci pokynů klienta a nemožnost konfrontace skutkových okolností prezentovaných orgány činnými v trestním řízení s náhledem klienta na skutkový děj nemá dostatečné informace pro vyhodnocení postupu v zájmu a proti zájmům klienta.

I když zásada kontradiktornosti a rovnosti zbraní jsou významnými atributy spravedlivého procesu, intenzita jejich uplatňování se v průběhu trestního řízení může lišit. Spravedlivost řízení je vždy posuzována u řízení jako celku a dodržení tohoto požadavku nebrání situace, kdy zejména v přípravném řízení nebude možné prvky kontradiktornosti a rovnosti zbraní v plné míře uplatnit. Snaha o zohlednění zájmů osoby, vůči níž mohou být výsledky provedených neodkladných a neopakovatelných úkonů v dalších fázích trestního řízení využity, nepředstavuje možnost zohlednění těchto zájmů v jejich materiálním smyslu, ale jeví se pouze jako formální zakotvení aspektu kontradiktornosti, jehož skutečný materiální smysl nově navrhovaným institutem advokáta *ad hoc* lze jen stěží naplnit. Požadavku spravedlivého řízení přitom nebrání, aby v této fázi řízení v zájmu efektivity jeho dalšího vedení byl prvek kontradiktornosti oslaben, když reálné předpoklady pro uplatnění této zásady v jejím materiálním smyslu lze pouze stěží vytvořit. Jak uvádí Fryšták: „Právě znak neodkladnosti nebo neopakovatelnosti je tou skutečností, jež v těchto případech věcně odůvodňuje výjimku ze zásady kontradiktornosti řízení a s tím spojené omezení práv obhajoby. O nepřipustný zásah do práva na obhajobu se nejedná tehdy, je-li aspoň jeden z těchto znaků skutečně dán.“⁷ Pokud by však výsledek provedení takového úkonu měl představovat výlučný nebo rozhodující důkaz viny, je nezbytné, aby omezení práv obhajoby bylo v dalším průběhu řízení kompenzováno⁸. Snahy o zavedení *ad hoc* advokáta tak lze vnímat jako prostředek vyhnout se dodatečnému kompenzování omezení práv obhajoby v průběhu dalšího řízení, což však dle našeho názoru nelze akceptovat, když *ad hoc* obhájce nebude způsobilý z materiálního hlediska zájmy obhajoby prosazovat a tedy právo na obhajobu a respektování rovnosti zbraní garantovat.

Ve vztahu k uplatňování kontradiktornosti a rovnosti zbraní již v minulosti Ústavní soud ČR konstatoval, že „zásady kontradiktornosti řízení a rovnosti zbraní, vyplývající z principu spravedlivého procesu, obsažené v článku 6 Úmluvy, jsou sice významnými, avšak nikoliv jedinými zásadami trestního řízení. Za určitých okolností mohou kolidovat s jinými uznávanými a legitimními zásadami trestního řízení, např. se zásadou vyhledávací, zásadou hospodárnosti a zásadou rychlosti řízení, a proto mohou být, za dodržení principu proporcionality, v některých stádiích řízení, zejména v přípravném řízení, dočasně omezeny“⁹. Za rozhodné ve stádiu prověřování lze považovat dodržení zákonnosti při provádění neodkladných a neopakovatelných úkonů, čehož záruku vytváří přítomnost soudce při úkonu. Zde se však problematickou jeví fakultativnost jeho účasti, když rozhodnutí o tom, jestli je nezbytná přítomnost soudce pro přípravné řízení při provádění neodkladného nebo neopakovatelného úkonu, je ponecháno na státním zástupci.

⁷ FRYŠTÁK, Marek. Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů. *Trestněprávní revue*, roč. 2013, č. 5, s. 109.

⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV ÚS 569/11, publ. pod č. 129/2011 SbNU.

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 3221/09, publ. pod č. 197/2010 SbNU.

3.2 Zahájení trestního stíhání

Zahájení trestního stíhání představuje významný mezník v přípravném řízení. Jeho účinky spjaté s dalším vedením trestního řízení již vůči konkrétní osobě ovlivňují nejen rozsah a způsob provádění vykonávaných úkonů a další procesní využitelnost obstaraných důkazů pro řízení před soudem, ale mají významný dopad i na katalog procesních práv a povinností obviněného. Právě zahájení trestního stíhání je momentem, od kterého lze v plné míře vyžadovat plnění požadavků kladených na spravedlivý proces ve smyslu jeho vymezení v čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a dalších norem reflektujících jednotlivé aspekty spravedlivého procesu na ústavní úrovni. Požadavky kladené na zahájení trestního stíhání tedy nejsou regulovány pouze zákonnou úpravou v rámci konkrétních postupů pro zahájení trestního stíhání upravených v § 160 trestního řádu, ale je nutné reflektovat i základní zásady charakteristické pro trestní řízení, ale též požadavky kladené na legitimitu trestního stíhání na ústavní úrovni. Podle čl. 8 odst. 2 věta první Listiny základních práv a svobod „*nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.*“ Tuto ústavní záruku nelze chápat pouze jako formální požadavek odrážející se v nutnosti zákonné úpravy postupů pro zahájení trestního stíhání a jeho dalšího vedení, ale je nutné na ní nahlížet i z materiálního hlediska. Česká republika je právním státem v jeho materiálním pojmání. Důvodnost trestního stíhání je nutné již při jeho zahájení posuzovat z materiálního hlediska, přičemž osobě, vůči níž je trestní stíhání zahájeno, nelze upřít právo, být s důvody svého trestního stíhání řádně obeznámena. Seznámení se s důvody obvinění je jedním ze základních atributů spravedlivého procesu ve smyslu požadavků stanovených čl. 6 odst. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Článek 6 odst. 3 písm. a) výslovně stanovuje, že každý, kdo je obviněn z trestného činu má právo „*být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu.*“

Navrhované paragrafové znění připravovaného trestního řádu však podle našeho názoru těmto základním ústavněprávním požadavkům nedostojí. I kdybychom akceptovali odformalizování jednoho z nejvýznamnějších momentů trestního řízení a připustili možnost zahájení trestního stíhání pouhým neformálním sdělením a toliko učiněním záznamu o něm v protokolu o prvním výslechu obviněného, nelze akceptovat, že navrhované znění §x17 v rámci obsahových náležitostí tohoto sdělení neuvádí seznámení s důvody, pro které k zahájení trestního stíhání obviněného došlo. Náležitostmi sdělení je podle návrhu pouze popis skutku, jeho právní kvalifikace a identifikace obviněného. Obviněný tak nebude mít možnost obeznámit se s důvody, které ke skutkovým závěrům obsaženým v popisu skutku, který se mu klade za vinu, vedly.

I když trestní řád v minulosti již umožňoval zahájení trestního stíhání neformálním úkonem spočívajícím ve sdělení obvinění (do účinnosti novely č. 265/2001 Sb.), i v případě takového neformálního opatření musel záznam o sdělení obvinění obsahovat kromě označení obviněného, popisu skutku a jeho právní kvalifikace též důvody, pro něž je obviněný stíhán (srov. § 160 odst. 1 trestního řádu účinného do 31. 12. 2001). Změna procesního postavení osoby, vůči níž bylo trestní řízení vedeno, tak byla obligatorně spjatá se seznámením s důvody, které tuto změnu odůvodňují.

Možnost seznámit se se skutečnostmi, které dle orgánů činných v trestním řízení odůvodňují zahájení trestního stíhání obviněného, je základním předpokladem pro uplatnění práva na obhajobu. Nemělo by být připuštěno omezení tohoto základního práva na úkor snahy o urychlení řízení a zjednodušení postupu orgánům činným v trestním řízení. Navrhovaná právní úprava tak ve vztahu k účinkům zahájení trestního stíhání reflektuje pouze rovnu jeho účinků vztahujících se k vymezení počátku vyšetřování, tj. chápe sdělení obvinění pouze jako mezník pro postup v rámci další fáze trestního řízení, avšak ignoruje dopady tohoto rozhodnutí na subjektivní práva osoby, vůči níž se trestní řízení vede. Redukuje možnosti uplatňování práva obviněného na obhajobu z jeho materiálního hlediska, když nepředpokládá důsledné seznámení s důvody, pro které má být trestní stíhání zahájeno. Absence uvedení důvodů trestního stíhání při sdělení, že konkrétní osoba je stíhána jako obviněný, popírá samotnou podstatu tohoto institutu a činí takovéto sdělení nepřezkoumatelným. Nic na tom nemění ani skutečnost, že návrh předpokládá možnost přezkoumání sdělení obvinění státním zástupcem (viz § x17a návrhu nového trestního řádu), když

obviněný nemá možnost seznámit se se skutečnostmi a okolnostmi, které k závěrům o důvodnosti trestního stíhání vedly a reagovat na ně v rámci své obhajoby. Pokud obviněnému není zřejmé, jaký okruh otázek je pro řešení trestní věci relevantní, právo na obhajobu v jeho materiální rovině nelze v plném rozsahu realizovat, protože nelze účinně reagovat na otázky, na jejichž řešení má rozhodnutí o vině spočívat.¹⁰

Poskytnutí podrobné informace o skutkovém a právním základu vznesených obvinění je důležitým aspektem práva na spravedlivý proces. I když Evropský soud ve své rozhodovací praxi poukazuje na to, že čl. 6 odst. 3 písm. a) Úmluvy (který přiznává právo být informován nejen o příčině obvinění, tedy o činech, které jsou mu vytýkány a na nichž je obvinění založeno, ale také o jejich právní kvalifikaci) nestanovuje žádné zvláštní formální požadavky na způsob, jakým má být obviněný informován o povaze a důvodu obvinění proti němu, současně zdůrazňuje, že právo být informován o povaze a příčině obvinění musí být posuzováno ve světle práva obviněného připravit si svou obhajobu.¹¹ Navrhovaná právní úprava, která neobsahuje požadavek uvedení důvodů zahájení trestního stíhání při sdělení této skutečnosti obviněnému, možnosti uplatnění práva na obhajobu výrazně redukuje.

3.3 Koncentrační zásada pro uplatnění procesních vad

Zatím co stávající úprava umožňuje efektivně uplatňovat námitky proti procesnímu postupu orgánů činných v trestním řízení i s tím souvisejícím vadám provádění důkazů ve kterémkoliv stádiu dosud neskončeného trestního řízení, navrhované ustanovení § x22 by tuto možnost redukovalo zavedením koncentrační zásady, která by neumožnila obviněnému zastoupenému v řízení obhájcem účinně namítat závažné vady procesního postupu v přípravném řízení později než při prostudování vyšetřovacího spisu při skončení vyšetřování. K později uplatněným námitkám by se nepřihlíželo.

Zásada koncentrace řízení je typická pro občanskoprávní řízení. Pojem koncentrační zásada podle právního slovníku „*znamená, že v civilním soudním řízení jsou účastníci povinni některé úkony soustředit (koncentrovat) a provést v určitém časovém úseku. Po uplynutí určité, zákonem stanovené lhůty nelze již tyto úkony provést*“.¹² Koncentrační zásada nachází své uplatnění i ve správním soudnictví, a to v rámci řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu, v němž lze rozšířit žalobu na nenapadené výroky rozhodnutí nebo ji rozšířit o další žalobní body jen ve lhůtě pro podání žaloby (§ 71 odst. 2 správního řádu). Procesní úkony žalobce jsou tak koncentrovány v tomto procesním stádiu pod hrozbou prekluze.¹³ Snaha o zavedení zákonné koncentrace i v řízení trestním je výrazným zásahem do jeho průběhu a principů, jimiž je trestní řízení ovládáno. Účelem trestního řízení vyjádřeného v § 1 trestního řádu, je „*upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni*“. Zakotvení koncentrační zásady ve vztahu k nezákonnému procesnímu postupu v přípravném řízení a prekluze možnosti namítat těchto vad a dovolat se důsledků s konkrétní nezákonností postupu orgánů činných v trestním řízení spjatých by vedlo k popření účelu trestního řízení. Náležité zjištění skutkového stavu a spravedlivé potrestání podle zákona nelze limitovat stanovením procesního pravidla založeného na pasivitě obviněného v řízení. I když navrhovaný trestní řád již výslovně účel trestního řízení na rozdíl od stávající úpravy nedefinuje, k respektování ustálených základních zásad trestního řízení se hlásí a jejich význam podtrhuje i z hlediska jejich systematického zařazení. Návrh trestního řádu v rámci obecných zásad upravuje zásadu materiální pravdy (§ 4 návrhu), podle něž „*orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v trestněprocesním zákoně a za součinnosti stran*

¹⁰ GAWRON, Tomáš. Nutná obrana, spravedlivý proces a právo znát předmět trestního řízení. *Bulletin advokacie*, roč. 2022, č. 12, s. 25.

¹¹ Rozsudek ESLP ve věci Dallos v. Maďarsko ze dne 1. 3. 2001, č. 29082/95, b. 47; rozsudek Pélissier a Sassi v. Francie, č. 25444/94, b. 51.

¹² HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

¹³ DVOŘÁK, Jan. Některé výkladové problémy týkající se koncentrační zásady a žalobních bodů v řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu ve správním soudnictví. *Právní rozhledy*, roč. 2003, č. 12, s. 594.

tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí“. Koncentrační zásada ale úzce souvisí s opačnou zásadou, a to zásadou formální pravdy. Snaha o koncentraci stran námitek týkajících se závažných procesních pochybení orgánů činných v trestním řízení v rámci přípravného řízení proto s požadavky plynoucími se zásady materiální pravdy nekoresponduje a představuje dle našeho názoru překážku spravedlivého rozhodnutí ve věci. Rozpor lze shledat též s právem na obhajobu obviněného, když obviněný má mít nejenom možnost zvolit taktiku své obhajoby a sám zvážit, v jakém stádiu řízení a s jakou intenzitou bude svou obranu přesazovat, ale i možnost zůstat pasivní. Jedním z respektovaných aspektů plynoucích z presumpce nevinny je, že ten, proti němuž se řízení vede, není povinen dokazovat svoji nevinu, což má výslovně zakotvit i navrhovaný trestní řád při vymezení zásady presumpce nevinny (§ 2 odst. 2 návrhu). Pasivita obviněného v trestním řízení je právem obviněného, navrhované zakotvení koncentrace procesních vad přípravného řízení však s pasivitou obviněného spojuje závažné důsledky.

Nabízí se otázka, jestli je skutečně nezbytné v rámci zrychlení trestního řízení připustit, aby nezákonnost provádění procesních úkonů v přípravném řízení byla akceptována pouze s poukazem na procesní pasivitu obviněného? Základním přístupem k realizaci procesních práv a povinností obviněného je akceptace jeho pasivity v řízení bez toho, že by s ní byly spjaty nepříznivé následky a pasivita vedla k zhoršení jeho postavení v řízení. Je na rozhodnutí obviněného, zda bude v řízení aktivně přesazovat své zájmy a jakou taktiku obhajoby zvolí. Navrhovaná úprava však s pasivitou obviněného v předsoudním stadiu řízení spočívající v neuplatnění obrany proti nezákonnému postupu orgánů činných v trestním řízení, jímž byly závažným způsobem porušeny procesní předpisy, spojuje zhoršení postavení obviněného, když mu již v dalším stádiu trestního řízení neumožňuje námitek nezákonnosti efektivním způsobem uplatnit. Navrhuje se totiž výslovně stanovit, že k později uplatněným námitkám se nepřihlíží (§ x22 návrhu). Jen stěží si lze představit, že by s ústavněprávními požadavky kladenými na vedení trestního řízení a postavení obviněného v něm korespondovala zákonná úprava, která by validovala závažné porušení procesních postupů v přípravném řízení pouhým určením nejzazšího momentu (skončení vyšetřování) v němž by měl obviněný v tomto směru vyvinout procesní aktivitu. Možné závažné procesní vady, kterých by se měly námitky týkat, jsou vypočteny demonstrativním způsobem, přičemž výslovně je zde uvedeno např., že „v záznamu o sdělení obvinění je nesprávně vymezený skutek“ (§ x22 návrhu). Tedy i v situaci, kdy celé přípravné řízení by bylo postiženo takovouto vadou s významným vlivem na možnosti uplatnění práva na obhajobu, nebylo by možné v řízení před soudem nezákonnost trvající již od samotného sdělení obvinění namítat. Rovněž si lze představit závažné porušení procesních předpisů při provádění neodkladných nebo neopakovatelných úkonů s významným dopadem na procesní použitelnost důkazů z těchto úkonů obstaraných, kde by nezákonnost důkazu jinak vyvolávající jeho absolutní neúčinnost byl validována pouhou pasivitou obviněného a neuplatněním námitek proti procesnímu postupu orgánů činných v trestním řízení. Navrhovaná úprava nereflexuje skutečnost, že princip zákonnosti trestního procesu je nadřazen i účelu trestního řízení, kdy snaha o zjištění pravdy či zájmu na potrestání pachatele nemůže být naplněna prostřednictvím porušení zákonných limitů trestního procesu.¹⁴ Zakotvení zákonné prekluze možnosti uplatnění námitek nezákonnosti procesního postupu nemůže být způsobilé do ústavněprávních garancí zákonnosti trestního procesu zasáhnout. Veřejný zájem na potrestání pachatele v co nejkratším čase nemůže ospravedlnit nezákonný postup orgánů činných v trestním řízení v průběhu přípravného řízení.

Navrhovaná koncentrace by formalizovala trestní řízení způsobem, jímž by byla významně ovlivněná rovnováha působení základních zásad, jejichž respektování je primárním předpokladem spravedlivého procesu (zásada zákonnosti, presumpce nevinny, právo na obhajobu, zásada materiální pravdy). Tato přílišná formalizace by tak na jedné straně mohla přispět k urychlení řízení, když nepřijatelnost námitek v dalším stádiu řízení by nevedla k potřebě vrácení věci zpět do přípravného řízení, avšak na straně druhé dopady spojené s omezením tradičních zásad

¹⁴ HOFMANNOVÁ, Helena, ŘEPA, Karel, OTÝPKOVÁ, Laura. *Lidská práva za mřížemi: Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021, s. 59.

restního procesu by rozhodně požadavkům spravedlivého procesu nepřispěly. Oslabení garance zákonnosti a řádného zjištění skutkového stavu tak významným způsobem by nebylo proporcionálním k dosažení jinak legitimního požadavku spočívajícího v hospodárnosti a rychlosti řízení. V této souvislosti je nutné poukázat, že i bez zakotvení koncentrační zásady, která by přinesla formalizaci řízení, již rozhodovací soudní praxe dokázala zaujmout postoj k řešení kolize mezi požadavkem efektivnosti řízení a námitkami vztahujícími se k procesním pochybením v řízení podaným až v jeho závěrečném stadiu. Rozhodování v konkrétní věci přitom umožňuje zvážit konkrétní okolnosti případu, intenzitu namítaných vad a jejich vliv na rozhodnutí ve věci. Nejvyšší soud ČR již v minulosti ve své rozhodovací praxi konstatoval, že „*restní řád sice nikde expressis verbis neupravuje zásadu koncentrace řízení, která by zapovídala možnost pozdějšího uplatnění konkrétní námitky (procesní vady), na straně druhé je nezbytné připomenout, že restní řízení je mimo jiné ovládáno zásadou rychlého procesu [restní řád v § 2 odst. 4 stanoví požadavek na co nejrychlejší projednání, aniž by to však bylo na úkor řádného objasnění věci či šetření práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod (dále jen 'Listina') a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, čímž navazuje na čl. 38 odst. 2 Listiny] a zásadou hospodárnosti (ekonomičnosti) procesu, jež sice není v restním řádu výslovně zakotvena, avšak již lze dovodit z obecných principů činnosti státních orgánů. I s přihlédnutím k těmto zásadám je pak na dovolacím soudu, aby zvážil, zda namítaná vada je do té míry podstatná, aby byla s to odůvodnit kasaci pravomocného rozhodnutí.*“¹⁵ I když je obviněný v řízení zcela pasivní a až v pozdější fázi řízení se rozhodne o změně své strategie, je nutné mu takovýto postup plynoucí z práva na obhajobu umožnit, a je na soudu, aby se s dopady této aktivity vypořádal, a to i s ohledem na intenzitu namítané vady řízení a její vliv, příp. kolize požadavků plynoucích se zásad restního řízení, rychlost, hospodárnost a efektivitu restního řízení nevyjímaje. Je nepochybné, že ne každou nezákonnost lze považovat za nespravedlivost vedoucí k porušení práva na spravedlivý proces. Naplnění jeho atributů je nutné posuzovat vždy v konkrétním případě s ohledem na specifické okolnosti v něm existující.

V restním řízení je obzvlášť důležitým, aby základní práva a svobody osoby, vůči níž se restní řízení vede, byly respektovány již od jeho počátku, a to každým orgánem činným v restním řízení. Zákonnost procesního postupu je primárním předpokladem legitimacy zásahů do základních práv a svobod obviněného, které jsou s jeho restním stíháním imanentně spjaty. Důsledky spjaté s porušením procesních požadavků stanovených pro postup v restním řízení a provádění úkonů v něm mohou představovat vadu řízení, pro kterou nebude možné dosáhnout účel restního řízení. Ten ale nelze dosáhnout bez respektu k procesním právům obviněného ani zakotvením formálních práv, s jejichž neuplatněním je spjaté zhoršení procesního postavení obviněného a ztíženo dosáhnout účelu restního řízení.

Závěr

Koncepční změny v postupu v restním řízení a zavádění nových institutů do restního procesu nebo modifikace již zaužívaných postupů by měla respektovat nejen účel restního řízení ale i požadavky spravedlivého procesu plynoucí z ústavněprávních záruk a mezinárodních závazků v této oblasti. Je velmi důležité, aby v každé fázi restního řízení byl zvažován nikoliv jen zájem na efektivitě odhalování a usvědčování pachatelů restných činů, ale i zájem na ochraně základních práv a svobod. Bez respektu k právům obviněného, k němuž by měla směřovat i zákonná úprava procesních postupů v restním řízení, účelu restního řízení dosáhnout nelze. Jak v souvislosti se zásahy do práv a svobod osoby, vůči níž se řízení vede, výstižně uvádí Fryšták „*musí existovat určité nepřekročitelné mantinely zásahů do těchto práv a svobod. Mezi ně patří v rámci restního práva procesního mimo jiné i právo na obhajobu zaručující každé osobě, proti které se vede restní řízení, aby jí byly zákonem vytvořeny předpoklady pro efektivní obhajobu.*“¹⁶ Zdá se, že v rámci rekodifikace restního řízení navrhované změny přípravného řízení tyto

¹⁵ Usnesení Nejvyššího soud ČR ze dne 12. 12. 2017, sp. zn. 6 Tdo 1524/2017, publ. pod č. 49/2018 Sb.NS

¹⁶ FRYŠTÁK, Marek. Účast obhájece ve vyšetřování. *Trestněprávní revue*, roč. 2016, č. 5, s. 116.

nepřekročitelné mantinely přehlížejí a upřednostňují efektivitu činnosti orgánů činných v trestním řízení před právy obviněného zaručenými na ústavní úrovni.

Seznam bibliografických odkazů:

DVOŘÁK, Jan. Některé výkladové problémy týkající se koncentrační zásady a žalobních bodů v řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu ve správním soudnictví. *Právní rozhledy*, roč. 2003, č. 12

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

HOFMANNOVÁ, Helena, ŘEPA, Karel, OTÝPKOVÁ, Laura. *Lidská práva za mřížemi: Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021, s. 59

FRYŠTÁK, Marek. Účast obhájce ve vyšetřování. *Trestněprávní revue*, roč. 2016, č. 5, s. 116

FRYŠTÁK, Marek. Přípravné řízení de lege ferenda. *Trestněprávní revue*, roč. 2015, č. 6

FRYŠTÁK, Marek, JÍLOVEC, Michal. Pojem přípravné řízení, jeho účel význam a funkce z pohledu soudní judikatury. *Trestněprávní revue*, roč. 2014, č. 7-8

FRYŠTÁK, Marek. Zahájení přípravného řízení provedením neodkladných a neopakovatelných úkonů. *Trestněprávní revue*, roč. 2013

GAWRON, Tomáš. Nutná obrana, spravedlivý proces a právo znát předmět trestního řízení. *Bulletin advokacie*, roč. 2022, č. 12

VANTUCH, Pavel. Je státní zástupce oprávněn konat současně vyšetřování i dozor nad ním? *Bulletin advokacie*, roč. 2014, č. 11

ŽDÁRSKÝ, Zbyněk. K účinkům zahájení trestního stíhání z hlediska promlčení a otázkám souvisejícím. *Trestněprávní revue*, roč. 2016, č. 9.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 7. 2011, sp. zn. IV ÚS 569/11, publ. pod č. 129/2011 SbNU.

Nález Ústavního soudu ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 3221/09, publ. pod č. 197/2010 SbNU.

Rozsudek ESLP ve věci Dallos v. Maďarsko ze dne 1. 3. 2001, č. 29082/95, b. 47; rozsudek Pélissier a Sassi v. Francie, č. 25444/94, b. 51.

Usnesení Nejvyššího soud ČR ze dne 12. 12. 2017, sp. zn. 6 Tdo 1524/2017, publ. pod č. 49/2018 Sb.NS

Sdělení č. 209/1992 Sb. o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, publ. pod č. 41/1992 Sb.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Aktuální verze návrhu nového trestního řádu. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/rekodifikace-trestniho-prava-procesniho>

TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY FINANČNÉHO VYŠETROVANIA

kpt. JUDr. Jozef KHANDL

externý doktorand katedry správneho práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave,
starší vyšetrovateľ špecialista, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky

Anotácia

Cieľom tohto príspevku je priblížiť pohľad vyšetrovateľa Policajného zboru Slovenskej republiky, ktorý v rámci výkonu svojej služobnej činnosti a plnení služobných úloh v prípadoch kde, tak taxatívne ustanovuje Trestný poriadok je povinný vykonať tzv. finančné vyšetrovanie vo vzťahu k majetku obvinenej osoby. Jedná sa o také prípady v rámci trestného konania kedy existuje predpoklad uloženia trestu prepadnutia majetku podľa ustanovenia § 58 Trestného zákona. Samozrejme v rámci výkonu služobnej činnosti a plnení úloh Policajného zboru môže byť realizovaný a spracovaný aj tzv. majetkový profil záujmovej alebo podozrivej osoby u ktorej existuje dôvodné podozrenie, že sa dopustila niektorého z trestných činov za ktoré zákon obligatorne ukladá trest prepadnutia majetku a kde zároveň existuje predpoklad vznesenia obvinenia podľa § 206 ods.1 Trestného poriadku takejto fyzickej alebo právnickej osobe. Predmetom tohto príspevku je teoreticky poukázať na základné atribúty a determinanty finančného vyšetrovania v procese trestného konania.

KLúčové slová

majetok, finančné vyšetrovania, majetkový profil

Annotation

The aim of this contribution is to bring closer the perspective of the investigator of the Police Force of the Slovak Republic, who, as part of the performance of his official activities and the fulfillment of official tasks, in cases where the Criminal Code exhaustively establishes that he is obliged to carry out the so-called financial investigation in relation to the assets of the accused person. These are cases in the framework of criminal proceedings where there is a presumption of imposition of the penalty of confiscation of property according to the provisions of Section 58 of the Criminal Code. Of course, as part of the performance of official activities and the fulfillment of the tasks of the Police Force, the so-called property profile of a person of interest or a suspect who is reasonably suspected of having committed one of the crimes for which the law obligatorily imposes the penalty of confiscation of property and where there is also a presumption of indictment according to § 206 paragraph 1 of the Criminal Code against such a natural or legal person. The subject of this contribution is to theoretically point out the basic attributes and determinants of financial investigation in the process of criminal proceedings.

Keywords

Property, financial investigations, property profile

Úvod

„Za každým veľkým majetkom sa skrýva zločin.“ — Honoré de Balzac

Vnímaním súčasného stavu demokratickej spoločnosti v Slovenskej republike a jej ďalšieho napredovania nám začiatkom príspevku nedá nespomenúť hore uvádzaný výrok známeho francúzskeho spisovateľa, predstaviteľa realizmu a romantizmu Honoré de Balzaca. Tento bezpochyby na svoju dobu inteligentný a významný autor mal v skutočnosti iba sedliacky pôvod, ale vždy sa túžil dostať do vyššej spoločnosti. Celý život sa snažil dostať do aristokratickej spoločnosti, z tejto snahy vyplývajú aj jeho následné neustále finančné ťažkosti. Keď na tom bol finančne dobre, nakúpil akcie, ale skrachoval. Potom bol nútený písať veľmi intenzívne, aby zaplatil svoje dlhy.

Podobným spôsobom vníma autor tohto príspevku aj súčasnú dobu konzumnej spoločnosti v Slovenskej republike, kde v súčasnosti vychádzajú aj z vlastného vnímania prostredia v ktorom sa autor príspevku pohybuje a žije vníma neustále sa stupňujúce majetkové potreby ľudí „*mať neustále viac*“. Dá sa konštatovať, že od povahy samotného ľudstva samého je odvodená naša potreba neustále sa zdokonaľovať, napredovať, vyvíjať a objavovať nové veci, či vlastniť majetok. Na danej skutočnosti by nebolo vôbec nič zlé ak by určitá skupina ľudí alebo jednotlivci nevolili k svojmu vytúženému cieľu vlastníť majetok veľkej hodnoty, byť finančne veľmi dobré

zabezpečený a podobne, rôzne skratky a kľučky spočívajúce v porušovaní zákonov a práva bez využitia ktorých by takýto majetok nikdy vlastniť ani užívať nemohli.

Súčasná trestnoprávna úprava v podmienkach Slovenskej republiky samotný termín finančné vyšetrowanie nepozná. Nie je totiž taxatívne vymedzený v Trestnom poriadku avšak existuje čiastková úprava pojmu finančného preverovania majetku. Táto je upravená priamo v ustanovení § 119 ods.2, „Dokazovanie“. Toto ustanovenie ako jediné priamo a obligatórne uvádza, že v trestnom konaní je potrebné dokazovať (okrem iného) aj majetkové pomery, vyhotovovanie majetkového profilu a vyhľadávanie, dokumentovanie a preverovanie rozsahu a umiestnenia výnosov z trestnej činnosti, ktoré zisťuje a vykonáva policajt alebo orgán podľa osobitného predpisu. Uvedená problematika je ďalej predmetom realizovaného deskriptívneho vedeckého výskumu v súčasnosti nami spracovávanej dizertačnej práce s názvom „Legislatívne aspekty finančného preverovania majetku a možný dopad na fiškálne záujmy“ gestorom ktorej je katedra správneho práva Akadémie Policajného zboru v Bratislave.

Základná terminológia

Pre vyšetrowateľa Policajného zboru ako procesne a vecne samostatného orgánu činného v trestnom konaní je v súčasnosti v oblasti finančného preverovania majetku právne záväzná a usmerňujúca legislatíva nachádzajúca sa v ustanovení § 119 Trestného poriadku, zákona č. 301/2005 Z.z., ktorá znie okrem iného v odseku 1 písmene f), g) nasledovne „v trestnom konaní treba dokazovať výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich umiestnenie, povahu, stav a cenu, taktiež majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.“ Trestným konaním rozumieme zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov, prípadne iných osôb zúčastnených na trestnom konaní, ktorého úlohou je náležite zistiť, či bol spáchaný trestný čin, ak áno, zistiť jeho páchatel'a a uložiť mu podľa zákona spravodlivý trest alebo ochranné opatrenie, rozhodnutie vykonať, za súčasného rešpektovania základných práv a slobôd fyzických a právnických osôb a zároveň pôsobiť na upevňovanie zákonnosti, na predchádzanie a zamedzovanie trestnej činnosti a výchovu občanov.¹ Dokazovanie je zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, prípadne iných osôb smerujúci k vyhľadaniu, zabezpečeniu, vykonaniu a zhodnoteniu poznatkov dôležitých pre poznanie skutkových okolností významných pre rozhodnutie o vine a treste, ako aj pre postup v konaní.²

V poňatí zmyslu samotného poňatia termínu finančné vyšetrowanie sme na základe nášho poznania spracovaného v dizertačnej práci a to aj na podklade nami realizovaného deskriptívneho výskumu zistili, že finančné vyšetrowanie predstavuje zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní spočívajúci vo vyhľadaní, identifikácii, zaistení, správe a následnom „odčerpaní“ majetku získaného spáchaním trestného činu u ktorého Trestný zákon obligatórne ukladá trest prepadnutia majetku. Na rozdiel od finančného preverovania sme sa týmto preniesli do samotného štádia prípravného konania po vznesení obvinenia za niektorý z trestných činov kde Trestný zákon obligatórne ukladá trest prepadnutia majetku.

Podľa ustanovenia § 58 Trestného zákona, zákona č. 300/2005 Z.z., trest prepadnutia majetku môže súd uložiť vzhľadom na okolnosti spáchaného trestného činu a pomery páchatel'a, ak páchatel'a odsudzuje na trest odňatia slobody na doživotie alebo ak ho odsudzuje na nepodmienečný trest odňatia slobody za obzvlášť závažný zločin, ktorým páchatel' získal alebo sa snažil získať majetkový prospech veľkého rozsahu alebo ktorým spôsobil škodu veľkého rozsahu. Trest prepadnutia majetku súd uloží bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1, ak odsudzuje páchatel'a za spáchanie trestného činu nedovolennej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 173 ods. 3, trestného činu obchodovania s ľuďmi podľa § 179, trestného činu zverenia dieťaťa do moci iného podľa § 180

¹Ivor, J. a kol., Repetitórium trestného práva, 2 vydanie, WoltersKluwer 2017, ISBN 978-80-8168-614-6, str. 117-118

²Ivor, J. a kol., Repetitórium trestného práva, 2 vydanie, WoltersKluwer 2017, ISBN 978-80-8168-614-6, str. 165-166

ods. 2 alebo 3 alebo § 181, trestného činu vydierania podľa § 189 ods. 2 písm. c), trestného činu hrubého nátlaku podľa § 190 ods. 1, 3, 4 alebo 5 alebo § 191 ods. 3 alebo 4, trestného činu nátlaku podľa § 192 ods. 3 alebo 4, trestného činu nepovolenej prevádzky lotérií a iných podobných hier podľa § 230 ods. 2, 3 alebo 4, trestného činu legalizácie výnosu z trestnej činnosti podľa § 234, trestného činu falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270, trestného činu uvádzania falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov podľa § 271 ods. 1, trestného činu výroby a držby falšovateľského náčinia podľa § 272 ods. 3, trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 3 alebo ods. 4, trestného činu neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 3 alebo ods. 4, trestného činu daňového podvodu podľa § 277a ods. 2 alebo ods. 3, trestného činu nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 ods. 2 alebo 3, trestného činu porušenia predpisov o štátnych technických opatreniach na označenie tovaru podľa § 279 ods. 2 alebo 3, trestného činu teroru podľa § 313 alebo § 314, trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 ods. 2, trestného činu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa § 352 ods. 6, trestného činu prevádzačstva podľa § 355 alebo § 356, trestného činu kupliarstva podľa § 367 ods. 3, trestného činu výroby detskej pornografie podľa § 368, trestného činu rozširovania detskej pornografie podľa § 369, trestného činu ohrozovania mravnosti podľa § 372 ods. 2 alebo 3, trestného činu teroristického útoku podľa § 419, trestného činu niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419b, trestného činu financovania terorizmu podľa § 419c alebo trestného činu cestovania na účel terorizmu podľa § 419d a páchatel' nadobudol majetok aspoň v značnom rozsahu trestnou činnosťou alebo z výnosu z trestnej činnosti. Trest prepadnutia majetku súd uloží bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 aj vtedy, ak odsudzuje páchatel'a za spáchanie trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 3 alebo 4 alebo § 173 ods. 4, trestného činu legalizácie výnosu z trestnej činnosti podľa § 233 ods. 3 alebo 4, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296, trestného činu založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297, trestného činu prijímania úplatku podľa § 328 ods. 3 alebo § 329 ods. 3 alebo trestného činu podplácania podľa § 334 ods. 2.

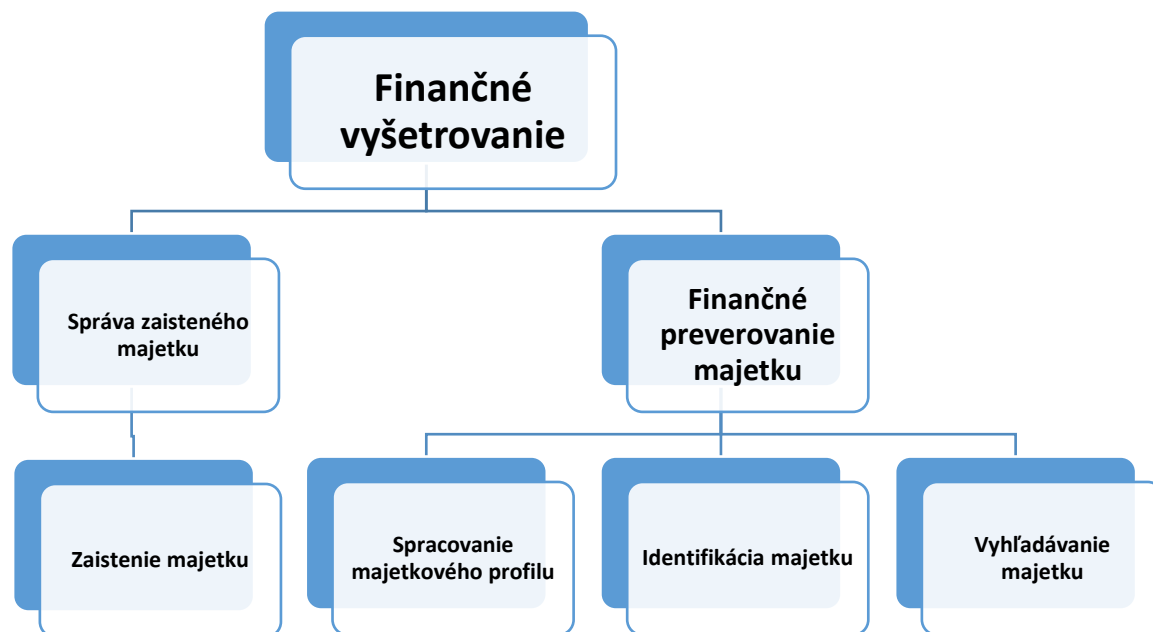
V zmysle ustanovenia § 59 Trestného zákona trest prepadnutia majetku postihuje, v rozsahu, ktorý patrí odsúdenému pri výkone trestu prepadnutia majetku po ukončení konkurzného konania, a) výt'azok zo speňaženia majetku, b) majetok vylúčený zo súpisu majetku podstát, c) majetok podliehajúci konkurzu, ak nedošlo k speňaženiu majetku. Vlastníkom prepadnutého majetku sa stáva štát, ak súd nerozhodne inak na základe vyhlásenej medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná. Právoplatným rozhodnutím súdu o prepadnutí majetku zaniká bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. Do konkurznej podstaty patrí majetok v dlžníkovom bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, ak ešte nedošlo k jeho vysporiadaniu. Vysporiadaniu bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ku ktorému došlo skôr, vrátane úkonov, ktoré zmenili jeho rozsah, možno v konkurze odporovať.³

Z hľadiska oprávnenej osoby – subjektu, ktorý koná sme v pozícií vyšetrovateľ'a ako orgánu činného v trestnom konaní, tento predkladá návrh na zaistenie majetku dozorovému prokurátorovi podľa § 425 ods. 1 Trestného poriadku s poukazom na § 58 ods. 1, ods. 3 Trestného zákona aby tento zaistil majetok u konkrétnych obvinených. Okrem iného je to proces v ktorom získava postavenie oprávneného subjektu pomerne nový úrad pre správu zaisteného majetku, ktorý je povinný zaistený majetok opatrovať a chrániť pred jeho znehodnotením až do doby kedy bude v ďalšom štádiu trestného konania o tomto rozhodnuté.⁴ Konečným štádiom tohto procesu je odčerpanie majetku, ktoré je späťe s uložením konkrétneho trestu podľa Trestného zákona, ktorý majetok postihuje. Finančné vyšetrovanie je teda jednotný ucelený proces pričom finančné preverovanie je iba jednou jeho časťou (jeho štádiom). Nami uvádzané demonštrujeme v

³Čentěš, J. a kolektív autorov Trestný zákon s komentárom, Vydavateľ'stvo EUROKÓDEX, ročník 2016, ISBN: 978-80-8155-0669, str. 121-124

⁴§ 10 zákon č. 312/2020 Z.z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov (Úrad pre správu zaisteného majetku)

prehľadnej tabuľke ktorú sme spracovali v našej dizertačnej práci a súčasne ho dávame v tomto príspevku k nahliadnutiu odbornej verejnosti.

5

Z nami uvedenej základnej trestno-právnej terminológie vyplýva, že existujú taxatívne vymedzené trestné činy pri ktorých v prípade odsudzujúceho súdneho rozsudku súd zo zákona musí obligatórne uložiť trest prepadnutia majetku. Pre vyšetrovateľa Policajného zboru je preto záväzná aby ešte v rámci prípravného konania, ktoré vedie identifikoval takýto majetok osoby a tento pre potreby následného možného prepadnutia podľa § 425 ods. 1 Trestného poriadku s poukazom na § 58 ods. 1, ods. 3 Trestného zákona zaistil. Takáto povinnosť vyšetrovateľovi teda vyplýva priamo zo zákona, je ňou viazaný avšak ešte pred samotným zaistením je potrebné aby na základne svojho vlastného poznania dokázal vôbec identifikovať, či tá konkrétna osoba nejakým majetkom vôbec disponuje, užíva ho alebo je jej vlastníkom. Uvedené vyplýva aj z rozhodnutia Rady Európskej únie č. 2007/845/SVV o spolupráci medzi úradmi pre vyhľadávanie majetku v členských štátoch Európskej únie pri vypátraní a identifikácii príjmov z trestnej činnosti alebo iného majetku súvisiaceho s trestnou činnosťou (ďalej len „rozhodnutie Rady č. 2007/845/SVV“), ako aj pri plnení ďalších úloh vyplývajúcich z členstva v Camdenskej medzi agentúrnej sieti pre vyhľadávanie majetku (CARIN). Na takéto poznanie však musí vyšetrovateľ vykonať v rámci prípravného konania ešte pred samotným vznesením obvinenia konkrétnej osobe niekoľko procesných úkonov, ktoré smerujú k vypracovaniu majetkového profilu osoby.⁶ V tomto smere sa uvedenému hlbšie venujeme v našej dizertačnej práci kde priamo z výkonu našej praxe rozoberáme a hodnotíme konkrétne postupy vyšetrovateľa v tomto smere analýzou prípadu z praxe.

Záver

Spracovaný príspevok je stručným pojmovým vstupom do problematiky finančného vyšetrowania. Predstavuje terminologický základ vymedzenia aspektov finančného vyšetrowania s odkazom na súčasne platnú trestno-právnu legislatívu pričom vymedzuje diferenciaciu dvoch

⁵Khandl, J. Legislatívne aspekty finančného preverovania majetku a možný dopad na fiškálne záujmy, Dizertačná práca, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra správneho práva, 2023, str. 26-27

⁶Khandl, J. Aplikačné problémy v oblasti finančného preverovania majetku v Slovenskej republike, Zborník Vyšetrowanie a dokazovanie prostredníctvom špecifických dôkazných prostriedkov, Katedra vyšetrowania, Akadémia Policajného zboru v Bratislave 2021. str. 5-7

metodicky základných pojmov a to finančného preverovania majetku a finančného vyšetrovania. Spracovaným príspevkom sa autor snaží poukázať odbornej verejnosti a odbornej praxi na celkovú podstatu finančného vyšetrovania v procese trestného konania na jednotlivých stupňoch. Z pohľadu samotného významu v trestnom procese odkazujeme odbornú verejnosť na doposiaľ právne neurčitú koncepciu pojmu finančné vyšetrovanie a jej časté pojmové zamieňanie s termínom finančné preverovanie majetku, ktoré upravuje Trestný poriadok v ustanovení § 119 ods. 2. Za týmto účelom sme sa v rámci nášho príspevku pokúsili čitateľom dať k nahliadnutiu výsledky nášho deskriptívneho výskumu a to formou zjednocujúcej a prehľadnej tabuľky s vymedzením príslušného procesného postupu kedy možno hovoriť o finančnom preverovaní majetku a v akom prípade už hovoríme priamo o finančnom vyšetrovaní.

Autor príspevku uvedomujúc si, že samotná trestno-právna prax môže mať na túto problematiku odlišný názor sa snaží aj týmto príspevkom otvoriť možnú odbornú diskusiu na tejto úrovni. Cieľom príspevku je rovnako z pohľadu autora tá skutočnosť aby si odborná komunita uvedomila pri aktuálne realizovanej veľkej zmene trestných kódexov v našom právnom systéme nutnosť zaoberania sa aj nami publikovanou problematikou, ktorá je do značnej miery práve priamo v policajnej praxi upravená doposiaľ iba internými právnymi normami, (metodickými pomôckami, smernicami, nariadeniami, rozkazmi a pod.).

Zoznam použitej literatúry

Čentěš, J. a kolektív autorov Trestný zákon s komentárom, Vydavateľstvo EUROKÓDEX, ročník 2016, ISBN: 978-80-8155-0669

Ivor, J. a kol., Repetitórium trestného práva, 2 vydanie, WoltersKluwer 2017, ISBN 978-80-8168-614-6

Khandl, J. Legislatívne aspekty finančného preverovania majetku a možný dopad na fiškálne záujmy, Dizertačná práca, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra správneho práva, 2023

Khandl, J. Aplikčné problémy v oblasti finančného preverovania majetku v Slovenskej republike, Zborník Vyšetrovanie a dokazovanie prostredníctvom špecifických dôkazných prostriedkov, Katedra vyšetrovania, Akadémia Policajného zboru v Bratislave 2021

Zákon č. 312/2020 Z.z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon

Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok

Kontaktné údaje autora:

kpt. JUDr. Jozef Khandl

starší vyšetrovateľ špecialista

odbor Bratislava, Národná kriminálna agentúra, Prezídium Policajného zboru, Pribinova 2, 812 72

Bratislava /Katedra správneho práva, Akadémie Policajného zboru v Bratislave

jozef.khandl@minv.sk/ 0961 051 456

KTO JE NEZÚČASTNENÁ OSOBA V TRESTNOM KONANÍ A KDE JU PRIBRAŤ

kpt. Mgr. Ondrej KNIRSCH

Predmetová skupina právo

Stredná odborná škola Policajného zboru Bratislava

Anotácia

Príspevok je venovaný problémom, ktoré vznikajú pri nejednoznačných interpretáciách, kto môže byť nezúčastnená osoba podľa Trestného poriadku a kde sa nezúčastnená osoba na vykonanie úkonov podľa Trestného poriadku priberie.

KLúčové slová

Nezúčastnená osoba, nezaujatosť, zákonnosť dôkazov, odňatie veci, domová prehliadka, osobná prehliadka, výsluch zadržaného podozrivého, výsluch svedka, výsluch obvineného, konfrontácia, rekognícia.

Annotation

The article is devoted to problems arise due to ambiguous interpretations of who can be a non-participating person under the Criminal Procedure Code and when a non-participating person shall be recruited for performing a procedures under the Criminal Procedure Code.

Keywords

Non-participating person, impartiality, the law of evidence, withdrawal of a thing, house search, search of a person, examination of detained suspect, examination of witness, examination of the accused, confrontation, identification procedure

Úvod

Obsahom príspevku je analýza aplikačnej praxe policajtov¹, týkajúca sa procesnoprávneho inštitútu nezúčastnenej osoby v trestnom konaní, najmä posúdenie aké predpoklady musí takáto osoba spĺňať, pri ktorých úkonoch prípravného konania je nevyhnutné nezúčastnenú osobu pribrať, kedy je pribratie nezúčastnenej osoby na rozhodnutí policajta, a či je možné nezúčastnenú osobu pribrať svojvoľne na vykonanie úkonov tam, kde to Trestný poriadok výslovne neustanovuje. Napriek pomerne striktnej zákonnej definícii nezúčastnenej osoby a jej účasti na úkonoch trestného konania, policajná prax v niektorých prípadoch posudzuje kritériá na túto osobu veľmi voľne a obdobne benevolentne sa pristupuje k posúdeniu, na ktorých úkonoch sa nezúčastnená osoba musí zúčastniť alebo naopak, na ktorých úkonoch sa môže zúčastniť aj nad rámec zákonnej úpravy. V dôsledku feriálneho výkladu pojmu nezúčastnená osoba a opomínania jej účasti na úkonoch vykonávaných policajtmi podľa Trestného poriadku, sa postupne zdeformovalo vnímanie povinnosti nezúčastnenú osobu pribrať len a vždy tam, kde to Trestný poriadok ustanovuje. Takýto prístup policajtov v prípravnom konaní napokon viedol k tomu, že v aplikačnej praxi sa ustálili akoby dva druhy nezúčastnenej osoby, a to nezúčastnená osoba, ktorá pomerne prísne spĺňa všetky zákonné predpoklady a takzvaná prítomná osoba, ktorá nemá ambíciu spĺňať tieto predpoklady ani len navonok. V policajnej praxi je tiež pomerne populárne pribrať nezúčastnenú osobu akoby pre istotu, na vykonanie úkonov, ktoré policajti vyhodnocujú ako rizikové, napriek tomu, že na týchto úkonoch prítomnosť nezúčastnenej osoby Trestný poriadok vôbec nepripúšťa. Je potom pochopiteľné, že uvedené postupy policajtov sú následne aktívne procesne napádané stranami v trestnom konaní, čo v konečnom dôsledku spôsobuje ich oprávnené podrobovanie opakovaným prieskumom zákonnosti. Ak sa následne potvrdia pochybnosti o nezaujatosti osoby, ktorá bola pribratá k úkonu ako nezúčastnená, respektíve sa potvrdí absencia nezúčastnenej osoby pri úkone tam, kde je podľa Trestného poriadku jej prítomnosť nevyhnutná, môže mať táto relevantná skutočnosť za následok absolútnu neúčinnosť dôkazu, ktorý bol takto získaný z dôkazného prostriedku vykonaného v rozpore s Trestným poriadkom. Príspevok má teda

¹ podľa § 10 ods. 7, ods. 8, ods. 9 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov v spojení s § 2 písm. f) vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 275/2022 Z. z.

za cieľ poukázať na konkrétne prípady nesprávneho vnímania pojmu nezúčastnená osoba a jej neodôvodnenej účasti či neúčasti na úkonoch trestného konania, ktoré vykonávajú policajti, nakoľko tieto prípady sú evidované v aplikačnej praxi ako pomerne frekventované. Naše názory porovnávame a konfrontujeme s názormi iných autorov, nerobiac si pri tom nároky na správnosť predkladaných návrhov, pričom sa domnievame, že ich nastolenie môže prispieť k objasneniu a vyriešeniu nezrovnalostí vznikajúcich v súvislosti s predmetnou problematikou.

Kto je nezúčastnená osoba

Definícia nezúčastnenej osoby a všeobecné pravidlá jej účasti na úkonoch trestného konania je upravená, spolu s ostatnými pomocnými osobami zúčastnenými na konaní, v druhom diele druhej hlavy v rámci všeobecných ustanovení prvej časti Trestného poriadku.

Podľa § 30 ods. 2 Trestného poriadku sa nezúčastnenou osobou rozumie osoba spôsobilá na právne úkony, u ktorej nie sú pochybnosti o jej nezaujatosti vo vzťahu k prejednávanej veci alebo osobám, ktorých sa úkon priamo dotýka, k ich obhajcom, zákonným zástupcom a splnomocnencom alebo k orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu.

Možno vysloviť konštatovanie, že zo všetkých takto formulovaných zákonných predpokladov, ktoré musí nezúčastnená osoba spĺňať, je v policajnej praxi azda najproblémovejšie vyhodnotenie nezaujatosti takejto osoby vo vzťahu k orgánu činnému v trestnom konaní vo všeobecnosti alebo konkrétne k policajtovi, ktorý úkon vykonáva. Ako bolo uvedené vyššie, policajná prax pozná nezúčastnenú osobu, pri ktorej policajt vyhodnocuje jej nezaujatosť k orgánu činnému v trestnom konaní pomerne prísne a to tak, že ako nezúčastnenú osobu priberá osoby, ktoré nie sú príslušníkmi Policajného zboru ani civilnými zamestnancami, ktorí pracujú na útvaroch Policajného zboru. Takéto nezúčastnené osoby sú spravidla pribraté k odňatiu veci, výkonu prehliadok a k rekognícii. Naopak, k prečítaniu a predloženiu zápisnice o výsluchu obvineného, svedka a zadržaného podozrivého sa konzistentne priberá nezúčastnená osoba so zjavným vzťahom k orgánu činnému v trestnom konaní, pretože ide spravidla o policajtov² a ďalších príslušníkov Policajného zboru, pričom v zápisnici sú melioratívne označovaní ako prítomná osoba. Táto anomália vznikla pravdepodobne z toho dôvodu, že frekvencia vykonávania úkonov ako odňatie veci, domová prehliadka a rekognícia je mnohonásobne nižšia ako výsluchy zadržaných osôb, svedkov a obvinených, a nie je celkom dobre predstaviteľné, aby policajt ku každému takémuto výsluchu zabezpečoval nezúčastnenú osobu, u ktorej by nemohli byť žiadne pochybnosti o jej nezaujatosti. Ak by policajt vykonal priemerne len dva takéto výsluchy za deň, okolie útvarov Policajného zboru, na ktorých pracuje napríklad dvadsať policajtov, by pravdepodobne veľmi rýchlo začalo vykazovať deficit nezúčastnených osôb, schopných pokrývať potreby Policajného zboru. Interesantná by bola taktiež doložka finančných vplyvov, ktorá by zohľadnila prípadné nároky týchto nezúčastnených osôb na náhradu nevyhnutných výdavkov a ušlého príjmu.

Z uvedeného je zrejмый silný logistický diskomfort, ktorý policajná prax akceptovaná prokuratúrou a recipovaná rozhodovacou súdnou praxou, odstránila vytvorením prítomnej osoby, ktorá pri výsluchoch plne alternuje nezúčastnenú osobu a robí z ustanovenia § 124 ods. 3 Trestného poriadku *de facto* obsolétnu právnu úpravu. V tejto súvislosti je však potrebné dodať, že judikatúra najvyššieho súdu a ústavného súdu opakovane a s plnou vážnosťou tvrdí, že nezúčastnená osoba môže byť civilný zamestnanec Policajného zboru³, kriminalistický technik Policajného zboru⁴ aj príslušník Policajného zboru, ktorý v danej veci zároveň vystupuje ako

² podľa § 10 ods. 7, ods. 8, ods. 9 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov v spojení s § 1, § 2 vyhlášky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 275/2022 Z. z.

³ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 168/2015 zo dňa 18.03.2015 a uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 84/2017 zo dňa 30. 04. 2018.

⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5Tdo 35/2019 zo dňa 20.06.2019.

svedok.⁵ Pomyselné dno tejto zdanlivo nekonečnej priepasti pojmu nezaujatosť, našiel najvyšší súd až v posudzovaní nestrannosti policajta, ktorý navyše v danej veci prijal trestné oznámenie a skonštatoval, že: „*Procesné postavenie policajta – kolegu iného policajta činného v trestnej veci a postavenie policajta, ktorý vo veci dokonca sám vykonal procesný úkon, je nezlučiteľné s jeho následným postavením nezúčastnenej osoby pri procesnom úkone v tej istej veci.*“⁶.

Značne široký priestor, ktorý takto vytvorila súdna prax, je teda vďačne využívaný policajtmi v celej šírke a fenomén prítomnej osoby doslova vymazal nezúčastnenú osobu z vykonávania niektorých úkonov napriek tomu, že jej prítomnosť je podľa Trestného poriadku na úkone nevyhnutná. Priebežne aktualizovaná metodická pomôcka Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami, vo vzoroch zápisníc o výsluchoch osôb⁷, kde Trestný poriadok vyžaduje prítomnosť nezúčastnenej osoby v prípade, ak zápisnicu spisuje policajt namiesto zapisovateľa, uvádza podpisovú doložku „osoba prítomná pri prečítaní a podpise“ namiesto „nezúčastnená osoba“, a tým konformne spolu s odbornou literatúrou⁸ naďalej svojim spôsobom formuje policajnú prax vo vyššie uvedených intenciách.

Tento stav sa nejaví ako optimálny a treba podotknúť, že napriek súdnej praxi nemožno celkom jednoznačne vyvodit' všeobecný záver, že nezúčastnená osoba môže byť kedykoľvek príslušník Policajného zboru. Súd vždy vyhodnocuje konkrétne individuálne prípady v celom kontexte posudzovanej veci, a preto je nutné mať na zreteli memento Najvyššieho súdu Slovenskej republiky: „*Pro futuro by bolo vhodné, aby sa orgány činné v trestnom konaní, pokiaľ je to možné, vyvarovali priberať ako nezúčastnené osoby štátnych zamestnancov polície, aby sa v čo najväčšom rozsahu predišlo možným pochybnostiam o ich nezaujatosti.*“⁹.

Úloha nezúčastnenej osoby má spočívať v zabezpečení nestrannosti vykonania procesného úkonu¹⁰, pričom jej prítomnosť ako na veci nezainteresovaného pozorovateľa je zároveň určitou garanciou korektnosti postupu pri zásahu do základných ľudských práv a slobôd.¹¹ Účelom pribratia nezúčastnenej osoby do konania je teda zabezpečenie kontroly regulárnosti a zákonnosti vykonania konkrétneho procesného úkonu. Absencia prítomnosti nezúčastnenej osoby pri vyhľadávaní a zabezpečovaní dôkazov procesnými úkonmi, pri ktorých je prítomnosť nezúčastnenej osoby zákonom vyžadovaná, spravidla spôsobuje nezákonnosť takto zabezpečených dôkazov. Aby tento účel nebol zmarený, zákon vyžaduje subjektívne predpoklady, ktoré musí spĺňať nezúčastnená osoba pribratá do trestného konania.¹²

K riešeniu otázky nezaujatosti nezúčastnenej osoby zaujal Najvyšší súd Slovenskej republiky podrobne zdôvodnené stanovisko, v ktorom posudzovanie nezaujatosti rozdelil na dve fázy: „*V prvej fáze - vykonanie samotného úkonu, nemožno nezaujatosť posudzovať v takom istom rozsahu ako je to pri vylúčení orgánov činných v trestnom konaní, súdu a iných osôb v zmysle § 31 Trestného poriadku. Podstatný rozdiel v miere posudzovania nezaujatosti v tejto fáze spočíva v tom, že nezúčastnená osoba nevykonáva procesný úkon, procesný úkon sa nedotýka jej práv a povinností a ani nerozhoduje vo veci. Úlohou nezúčastnenej osoby je kontrola zákonnosti*

⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 55/2019 zo dňa 22.10.2019

⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tdo 13/2021 zo dňa 20.07.2022.

⁷ PALAREC, J., BALÚN, L., JANÍČEK, M., ZÁHORA, J. 2005. *Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami*. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 140 – 162, 186, 192 - 194. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://info.minv.sk/pz/ppz-okp/ppz-okp-ov/Lists/Vzory/DispForm.aspx?ID=3&e=hyN4F1>>.

⁸ ŠIMON, L. 2018. *Písomnosti vo vyšetrovaní a skrátenom vyšetrovaní*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 73, 79.

ROSINSKÝ, K. 2020. *Vzory podaní v trestnom konaní a základy trestného procesu. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2020, s. 1039.

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 84/2017 zo dňa 30. 04. 2018.

¹⁰ MARKOVÁ, V. a kol. 2020. *Vybrané kapitoly z trestného práva*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020, s. 174.

¹¹ IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné. 2. vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, s. r. o., 2010, s. 359.

¹² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tdo 13/2021 zo dňa 20.07.2022.

vykonania procesného úkonu. Z postavenia kontrolóra následne vyplýva úloha overovateľa, ktorý má poskytnúť informácie o priebehu procesného úkonu.

Pokiaľ strana konania namieta zákonnosť procesného úkonu, môže byť nezúčastnená osoba ako overovateľ vypočutá ako svedok k priebehu procesného úkonu. V tomto okamihu - druhá fáza, sa zvyrazňuje rozsah prieskumu nezaujatosti nezúčastnenej osoby, a tak potreba komplexného posúdenia tejto otázky.

Európsky súd pre Ľudské práva v Štrasburgu definoval nestrannosť vo veci *Piersack* proti Belgicku ako absenciu predsudkov alebo predpojatosti. Nestrannosťou treba rozumieť absenciu predsudkov (zakorenených úsudkov či názorov, ktoré nie sú založené na spoľahlivom poznaní, ale na púhom predpoklade) alebo predpojatosti (subjektivizme, neobjektivite, straníckosti). Nestrannosť je potrebné skúmať z dvoch hľadísk, a to zo subjektívneho hľadiska nestrannosti, čo znamená, že je potrebné zistiť osobné presvedčenie sudcu prejednávajúceho prípad a z objektívneho hľadiska nestrannosti, t. j. je potrebné zistiť, či sú poskytnuté dostatočné záruky pre vylúčenie akejkoľvek pochybnosti v danom smere.

V prípade subjektívneho hľadiska nestrannosti sa nestrannosť sudcu (v tomto prípade primerane aj nezúčastnenej osoby) prezumuje až do predloženia dôkazu o opaku (*Piersack v. Belgicko* – rozsudok ESLP z 1. októbra 1982). Objektívna nestrannosť sa posudzuje podľa vonkajších objektívnych skutočností. Platí tzv. teória zdania, podľa ktorej nestačí, že sudca je subjektívne nestranný, ale musí sa ako taký objektívne javiť v očiach strán.

Objektívne hľadisko je založené na existencii dostatočných záruk pre vylúčenie akejkoľvek legitímnej pochybnosti o zaujatosti sudcu. Spravodlivosť nielenže má byť vykonaná, ona sa musí aj javiť, že je vykonaná. Treba ísť ďalej, ako sa veci javia (*Delcourt v. Belgicko* - rozsudok ESLP zo 17. januára 1970, *Saraiva de Carvalho v. Portugalsko* - rozsudok ESLP z roku 1994). Má byť vylúčený každý sudca, u ktorého sa možno oprávnené obávať, že mu chýba nestrannosť. Ide o dôveru, ktorú musia mať súdy pri stranách v demokratickej spoločnosti (*Padovani v. Taliansko*, rozsudok ESLP z 26. februára 1993). Tzv. objektívna nestrannosť sa teda posudzuje nie podľa subjektívneho postoja sudcu, ale podľa objektívnych symptómov.

Ak by aj najvyšší súd pripustil absolútnu profesionalitu a česť nezúčastnenej osoby a konštatoval, že prešla testom subjektívnej nestrannosti z hľadiska objektívneho testu nestrannosti, nemôže obstať, ak nezúčastnená osoba má vzťah k veci - bola činná vo veci, alebo má vzťah k svedkovi či orgánu činnému v trestnom konaní vykonávajúcom procesný úkon.¹³

Z uvedeného je zrejmé, že štátni zamestnanci polície nemôžu za žiadnych okolností úspešne prejsť testom objektívnej nestrannosti, a preto by ich pribratie ako nezúčastnenej osoby k úkonom trestného konania malo byť absolútne vylúčené. Výrazne je to odzrkadlené v prípadoch, keď majú príslušníci Policajného zboru vypovedať k priebehu úkonov, na ktorých boli prítomní ako nezúčastnená osoba, kedy sa aj v tunajších pomeroch vyskytuje jav známy v Spojených štátoch amerických ako *Blue wall of silence*, označujúci neformálny kódex mlčania medzi policajtmi, ktorý sa týka neinformovania o chybách, pochybeniach alebo trestných činov kolegov, vrátane policajnej brutality.¹⁴

Taktiež nie je akceptovateľné, aby iné osoby prítomné na úkone nahrádzali nezúčastnenú osobu, pretože: „Nie je možné súhlasiť, že tlmočník nahrádza prítomnosť nezúčastnenej osoby. Trestný poriadok rozlišuje medzi tlmočníkom a nezúčastnenou osobou. Ich úloha pri úkonoch trestného konania je rôzna a navzájom nezastupiteľná.“¹⁵

Z tohto dôvodu by bolo vhodné prijať také opatrenia, ktoré by v budúcnosti mali za cieľ eliminovať spochybňovanie nestrannosti nezúčastnených osôb, ktorým dochádza k destabilizácii zákonnosti celého priebehu prípravného konania. Ako jedna z najvhodnejších alternatív sa javí

¹³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tdo 13/2021 zo dňa 20.07.2022.

¹⁴ Wikipedia. *Blue wall of silence*. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Blue_wall_of_silence>.

¹⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 TdoV 16/2014 zo dňa 22.13.2015.

zabezpečenie dostatočného personálneho obsadenia pozície zapisovateľa na útvaroch Policajného zboru, ktorého preferuje Trestný poriadok v ustanovení § 27, podľa ktorého sa na spísanie zápisnice o úkonoch orgánov činných v trestnom konaní spravidla priberie zapisovateľ, ktorý zložil predpísaný sľub. Prítomnosť zapisovateľa navyše prispieva k taktickej aj technickej kvalite vykonania výsluchu, kedy sa policajt môže plne sústrediť na vypočúvanú osobu a jeho pozornosť nie je narúšaná simultánnym spisovaním zápisnice. V tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť fakt, že v momentálnom nastavení podmienok Policajného zboru je osoba zapisovateľa evidovaná pri úkonoch policajtov skôr ako rarita.

Ako ďalšia vhodná alternatíva, ktorou by bolo možné adekvátne eliminovať predmetný problém, môže byť inšpirácia z Českej republiky, kde obce ukladajú svojim zamestnancom povinnosť plniť úlohy nezúčastnenej osoby v rámci popisu ich činnosti, pretože sú povinné poskytovať súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní na základe žiadosti o poskytnutie fyzickej osoby na účely jej účasti na úkone ako nezúčastnenej osoby.¹⁶ Treba podotknúť, že čerpanie personálneho substrátu z obcí na účely zabezpečenia prítomnosti nezúčastnenej osoby na úkonoch trestného konania sa realizuje aj v podmienkach Slovenskej republiky, avšak nie je to pravidlom, nakoľko to koliduje práve s nedostatkom zamestnancov obce, ktorých pracovná náplň by mohla byť upravená výslovne týmto spôsobom.

Obecné zriadenie ako zdroj nezúčastnených osôb sa javí ako vhodný aj s poukazom na to, že nezúčastnená osoba by z hľadiska jej významu v trestnom konaní mala okrem zákonných podmienok spĺňať tiež isté občianske predpoklady a určitý štandard kognitívnych funkcií. Je nesporné, že úloha nezúčastnenej osoby priamo na úkonoch trestného konania nie je len čisto formalistická a redukovateľná na trpnú rekvizitu úkonu. Vyžaduje naopak aktívne vnímanie celej situácie, ktorá môže byť vzhľadom na okolnosti neraz dejovo košatá a mnohvrstevná, a teda je prirodzené, že kladie na pozorovateľa zvýšené nároky na zvládnutie základných mentálnych zručností, ako sú pozornosť, uvedomovanie, pamäť a uvažovanie.

So zreteľom na uvedené, je potrebné zdôrazniť aj skutočnosť, že policajt by mal venovať určitú pozornosť nezúčastnenej osobe pred samotným vykonaním úkonu navyše aj v tom smere, aby jej dostatočne vysvetlil jej funkciu a zmysel jej prítomnosti na úkone trestného konania, najmä aby aktívne sledovala celý priebeh úkonu a vnímala aj hovorené prejavy všetkých prítomných osôb, pričom v prípade exponovaných udalostí alebo incidentov, tieto podľa možnosti zachytila, napríklad aj vo svojich vlastných písomných poznámkach, aby tieto okolnosti vedela neskôr spoľahlivo reprodukovať.

Po zhodnotení takto pertraktovanej zákonnej úpravy, judikatúry, odbornej literatúry a názorov odbornej verejnosti, je nevyhnutné sa plne stotožniť s jednoznačným stanoviskom, že: *„V Slovenskej republike nie je správne uberať sa do budúcnosti takou možnosťou, kde úlohu nezúčastnenej osoby pri domovej prehliadke budú vykonávať štátni zamestnanci polície, príslušníci mestskej polície, pretože tu dochádza k stretu záujmov, keďže tieto inštitúcie slúžia na objasňovanie priestupkov a trestných činov a v očiach verejnosti aj obvinených bude takýto postup ďalej zbytočne vytvárať nedôveru a pochybnosti o objektívnosti týchto orgánov a rovnako tak pochybnosti o úkonoch, ktoré vykonávajú. Všetky úkony, ktoré sú už od počiatku vykonávané, čo i len s malou mierou pochybností v ich postupe, vrhajú potom tiež nespravodlivosti aj na rozhodnutia súdov, keďže tieto pri rozhodovaní o vine alebo nevine, vychádzajú z dôkazov zabezpečených práve orgánmi činnými v trestnom konaní. Potom sú to práve súdy, ktoré v očiach verejnosti vyzerajú ako korupčné, keď obžalovaného musia prepustiť na slobodu, keď napríklad domová prehliadka bola vykonaná nezákonne, s nezúčastnenou osobou, o ktorej objektívnosti sú pochybnosti. Naopak, obžalovaní sa cítia ukrivdení, pokiaľ ich námietky súd v tejto oblasti zamietne. Totiž už z obyčajného laického hľadiska, takéto osoby už na prvý pohľad nemôžu byť nestranné, keď s osobami vykonávajúcimi domovú prehliadku sa osobne poznajú, keďže pracujú v jednej budove. Z tohto pohľadu je oveľa jednoduchšie skutočne priberať do konania ako*

¹⁶ HALAS, N., KOLLÁROVÁ, B., POLIAKOVÁ, V. 2021. *Dokazovanie v prípravnom konaní – trestnoprocesné aspekty*. Praha: Leges, 2021, s. 186-187.

*nezúčastnené osoby také osoby, ktoré nie sú štátnymi zamestnancami polície alebo dokonca nie sú mestskými policajtmi. Aj takýmto spôsobom je možné zlepšiť dôveryhodnosť orgánov činných v trestnom konaní.*¹⁷

Kde pribrať nezúčastnenú osobu

Podľa § 30 ods. 1 Trestného poriadku na vykonanie úkonu tam, kde to zákon ustanovuje, sa priberie nezúčastnená osoba. Z tejto pomerne strohej a presnej zákonnej dikcie je možné celkom jednoznačne vyvodit', že prítomnosť nezúčastnenej osoby je možná len tam, kde to Trestný poriadok pri jednotlivých úkonoch výslovne umožňuje, respektíve vyžaduje, a teda neponecháva žiadny priestor na voľnú úvahu orgánov činných v trestnom konaní a súdu na to, aby bola nezúčastnená osoba pribratá na vykonanie úkonov tam, kde to zákon výslovne neuvádza. Takýto reštriktívny výklad je nutné prijať aj s ohľadom na čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, v zmysle ktorého v takomto prípade môžu orgány činné v trestnom konaní a súd konať iba v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví Trestný poriadok. Navyše by bolo vyslovene absurdné, aby si policajt svojvoľne upravoval zákonné podmienky a spôsob vykonania úkonov, a to aj ich sprísnovaním nad rámec zákonnej úpravy, teda napríklad by policajt vyhodnotil, že na zadržanie osoby podozrivej zo spáchania trestného činu podľa § 85 ods. 1 Trestného poriadku si vyžiada radšej súhlas sudcu pre prípravné konanie, pretože je to istejšie ako súhlas prokurátora. Je pravdou, že prítomnosť nezúčastnenej osoby na úkone tam, kde to Trestný poriadok výslovne neumožňuje, by *ipso facto* nemala automaticky za následok nezákonnosť takto vykonaného dôkazu, je však potrebné mať na pamäti aj iné následky takéhoto *de facto* nezákonného postupu policajta.

Pre ilustráciu môžeme simulovať situáciu, kde policajt svojvoľne, na základe vlastného uváženia, nad rámec zákona, priberie k vydaniu veci podľa § 89a ods. 1 Trestného poriadku nezúčastnenú osobu za účelom zabezpečenia zákonného priebehu úkonu, ktorý sa mu bude javiť ako rizikový, napríklad v prípade dobrovoľného vydania omamnej a psychotropnej látky. Napriek odbornej starostlivosti policajta pri posudzovaní nezaujatosti nezúčastnenej osoby sa stane, že k takémuto úkonu policajt nevedome priberie osobu, ktorá bude mať vedomosť o tom, od koho osoba, ktorá omamnú a psychotropnú látku vydala, si túto látku zadovážila. Po skončení úkonu takto pribratá osoba informuje dílera o tom, že jeden z jeho odberateľov práve polícii vydal omamné a psychotropné látky, ktoré si od neho zadovážil. Následne osoba, ktorá túto vec vydala, vo svojom výsluchu presne označí osobu dílera a uvedie, že omamné a psychotropné látky si od neho zadovážila bezprostredne pred tým, ako ich vydala polícii, a navyše má vedomosť o tom, že díler prechováva vo svojom byte túto omamnú a psychotropnú látku vo väčšom rozsahu. Pri domovej prehliadke u dílera sa však žiadne veci dôležité pre trestné konanie nenájdu z toho dôvodu, že tento sa ich po upozornení nezúčastnenej osoby všetkých zbavil. V priebehu vyšetrovania sa podarí všetky tieto okolnosti objasniť, a kým v prípade zákonnej prítomnosti nezúčastnenej osoby na úkone by trestnoprávnym následkom čelila pravdepodobne len ona, v takomto prípade, keď jej prítomnosť na úkone bola nezákonná, môže čeliť trestnoprávnym následkom aj policajt, ktorý takúto osobu pribral na vykonanie úkonu tam, kde to zákon neustanovuje. Aj keď napriek vynaloženej snahe policajt vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery nemohol mať vedomosť o zaujatosti osoby, ktorú k úkonu pribral, jeho nevedomá nedbanlivosť stále môže pokrývať konanie aj následok obsiahnuté v objektívnej stránke prečinu marenia úlohy verejným činiteľom podľa § 327 Trestného zákona.

Z uvedeného je zrejmé, že je nevyhnutné prítomnosť nezúčastnenej osoby na úkonoch trestného konania posudzovať veľmi prísne v medziach zákona, bez možnosti extenzívneho výkladu a priestoru na voľné úvahy policajtov, kde nezúčastnenú osobu priberú podľa vlastného uváženia nad rámec zákona.

¹⁷ HALAS, N., KOLLÁROVÁ, B., POLIAKOVÁ, V. 2021. *Dokazovanie v prípravnom konaní – trestnoprocesné aspekty*. Praha: Leges, 2021, s. 188 - 189.

V policajnej praxi sú evidované občasné prípady pribratia nezúčastnenej osoby k vydaniu veci podľa § 89a Trestného poriadku, kde jedným z možných dôvodov takéhoto nesprávneho postupu je používanie metodickéj pomôcky Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami, kde vo vzore zápisnice o vydaní veci, je nesprávne uvedená podpisová doložka nezúčastnenej osoby.¹⁸ V ustanovení § 89a Trestného poriadku ani v spoločných ustanoveniach zaistenia veci na účely dokazovania v § 93 Trestného poriadku sa nenachádza možnosť k vydaniu veci pribrať nezúčastnenú osobu, a to ani v prípade, ak to policajt považuje za potrebné alebo vhodné v záujme zachovania objektivity, preto je prítomnosť nezúčastnenej osoby na tomto úkone vylúčená.

Pomerne častým javom je pribratie nezúčastnenej osoby policajtom k výkonu prehliadky iných priestorov a prehliadky pozemkov podľa § 101 Trestného poriadku, ktorý môže byť takisto sčasti spôsobený využívaním vzoru zápisnice z uvedenej metodickéj pomôcky, kde spoločný vzor zápisnice o vykonaní domovej prehliadky, osobnej prehliadky a prehliadky iných priestorov alebo pozemkov, nezohľadňuje skutočnosť, že prítomnosť nezúčastnenej osoby je možná len pri domovej a osobnej prehliadke tak, ako je to explicitne uvedené v ustanovení § 105 ods. 2 Trestného poriadku. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na názory vyskytujúce sa v odbornej literatúre¹⁹ a judikatúre najvyššieho súdu²⁰, že k prehliadke iných priestorov a pozemkov treba pribrať nezúčastnenú osobu, avšak bez akéhokoľvek zdôvodnenia; tieto názory sa nám javia ako nesprávne, bez reálnej opory v zákone.

Možno vysloviť z našej strany konštatovanie, že pri rozhodovaní o tom, v ktorých prípadoch pribrať nezúčastnenú osobu, je potrebné sa striktne riadiť ustanoveniami Trestného poriadku a pribrať ju len tam, kde to zákon výslovne ustanovuje, a to aj so zreteľom na vyššie uvedené trestnoprávne dôsledky, ktorým sa policajt môže vystaviť, ak umožní prítomnosť nezúčastnenej osoby na úkone tam, kde to Trestný poriadok neustanovuje.

Úkony v trestnom konaní, kde na ich vykonanie zákon výslovne ustanovuje, za splnenia určitých podmienok, pribratie nezúčastnenej osoby, sú upravené v prvej časti Trestného poriadku, v štvrtom a piatom diele štvrtej hlavy - Zaistenie osôb a vecí, a taktiež v prvom a druhom diele šiestej hlavy - Dokazovanie. Ide o odňatie veci podľa § 90 ods. 4 Trestného poriadku, výkon domovej a osobnej prehliadky podľa § 105 ods. 2 Trestného poriadku, predloženie zápisnice o výsluchu obvineného podľa § 124 ods. 3 Trestného poriadku a rekogníciu podľa § 126 ods. 3 Trestného poriadku.²¹ Pribratie nezúčastnenej osoby primerane k výsluchu svedka a ku konfrontácii je upravené v § 138 Trestného poriadku. Pribratie nezúčastnenej osoby primerane k výsluchu zadržanej podozrivej osoby je upravené v § 85 ods. 5 Trestného poriadku.

Odňatie veci

Podľa § 90 ods. 4 Trestného poriadku sa k odňatiu veci podľa možnosti priberie nezúčastnená osoba. Z dikcie tohto ustanovenia je zrejmé ponechanie určitého priestoru na zaujatie stanoviska policajtom, ktorý vykonáva odňatie veci, či k tomuto úkonu priberie nezúčastnenú osobu, a to najmä vzhľadom na objektívne možnosti jej včasného zabezpečenia, a teda, ak tomu bránia závažné dôvody, policajt nemusí nezúčastnenú osobu k úkonu pribrať. V praxi môže ísť o prípady, ak osoba, ktorej má byť vec odňatá, sa snaží vec zničiť alebo ukryť, prípadne ide o nebezpečný materiál, ktorého držba ohrozuje život a zdravie osôb, prípadne v súvislosti s držbou

¹⁸ PALAREC, J., BALÚN, L., JANÍČEK, M., ZÁHORA, J. 2005. *Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami*. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 126. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://info.minv.sk/pz/ppz-okp/ppz-okp-ov/Lists/Vzory/DispForm.aspx?ID=3&e=hyN4F1>>.

¹⁹ IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné*. 2. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, s. r. o., 2010, s. 376.

²⁰ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tdo 67/2016 zo dňa 23.11.2017.

²¹ MARKOVÁ, V. a kol. 2020. *Vybrané kapitoly z trestného práva*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2020, s. 174.

takejto veci hrozí bezprostredná ujma na majetku alebo narušenie verejného poriadku, alebo ide o vec rýchlo podliehajúcu skaze.

Napriek tomu, že z ustanovení § 90 a § 93 Trestného poriadku takáto povinnosť výslovne nevyplýva, je nutné dôvody nepribratia nezúčastnenej osoby poznačiť v zápisnici o odňatí veci, a to so zreteľom na ustanovenie § 58 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku, podľa ktorého sa o každom úkone trestného konania spíše zápisnica, ktorá musí obsahovať stručné, ale výstižné opísanie priebehu úkonu, z ktorého je zrejmé i zachovanie zákonných ustanovení upravujúcich vykonávanie úkonu.

Domová prehliadka

Podľa § 105 ods. 2, ods. 3 Trestného poriadku k výkonu domovej prehliadky treba pribrať nezúčastnenú osobu; ak okolnosti prípadu odôvodňujú predpoklad, že by mohlo prísť k ohrozeniu jej života alebo zdravia, možno nezúčastnenú osobu nepribrať. Z predmetného ustanovenia pomerne jasne vyplýva možnosť vyhodnotenia konkrétnej situácie na mieste konania domovej prehliadky policajtom, ktorý môže na základe vlastnej úvahy rozhodnúť o tom, že k takémuto úkonu nezúčastnenú osobu nepriberie v prípade, ak jej hrozí nebezpečenstvo, ktoré je možné odôvodnene predpokladať aspoň v teoretickej rovine. Domová prehliadka môže byť vykonávaná v priestoroch, ktoré sú zdraviu škodlivé z dôvodu biologického, chemického alebo iného znečistenia, prípadne v priestoroch, kde hrozí mechanické poškodenie zdravia nebezpečnými predmetmi a nie je možné dostupnými prostriedkami zabezpečiť adekvátnu ochranu nezúčastnenej osoby.

Dôvody ohrozenia nezúčastnenej osoby je potrebné skúmať počas celého priebehu domovej prehliadky a v prípade, že tieto počas jej vykonávania odpadnú, je potrebné nezúčastnenú osobu pribrať k vykonaniu zvyšnej časti prehliadky a tieto skutočnosti poznačiť v zápisnici s uvedením času, kedy bola k výkonu prehliadky nezúčastnená osoba pribratá. Taktiež môže nastať situácia, že dôvody ohrozenia nastanú až v priebehu domovej prehliadky, napríklad náhodným objavením nebezpečných látok alebo nástražných výbušných systémov, kedy nezúčastnená osoba bude odvedená do bezpečia a k výkonu prehliadky sa vráti až po zistení a zaistení všetkých nebezpečných vecí na záverečnú časť úkonu, k podpisu zápisnice, v ktorej budú uvedené všetky časové obdobia, kedy bola pri úkone prítomná a kedy nie.

V praxi pomerne častým postupom výkonu domovej prehliadky je prvotný vstup zásahovej jednotky, ktorá zaistí celé okolie, priestor obydľia a osoby, ktoré sa v ňom nachádzajú a až následne do tohto priestoru vstupuje policajt a nezúčastnená osoba. Takýto postup býva spochybňovaný osobami, u ktorých sa týmto spôsobom domová prehliadka vykonala a namietajú neprítomnosť nezúčastnenej osoby od počiatku prehliadky, avšak Trestný poriadok v ustanoveniach § 100, § 103, § 104 až § 107 Trestného poriadku neupravuje poradie vstupu jednotlivých osôb do obydľia pri výkone domovej prehliadky, ale upravuje okruh osôb, ktoré sa zúčastňujú pri jej výkone, a preto námietka nedodržania poradia vstupu osôb do nehnuteľnosti nemôže obstať, keďže zákon neustanovuje poradie vstupu osôb do nehnuteľností, v ktorej sa prehliadka realizuje.²² Navyše je takýto postup dobre odôvodniteľný aj v intenciách ustanovenia § 105 ods. 3 Trestného poriadku, pretože chráni život a zdravie nezúčastnenej osoby počas počiatkovej fázy domovej prehliadky.

V súvislosti s protokolovaním prítomnosti či neprítomnosti nezúčastnenej osoby na domovej prehliadke alebo jej časti, je potrebné uviesť, že z ustanovenia § 105 ods. 5 Trestného poriadku vyplýva len povinnosť policajta uviesť v zápisnici o domovej prehliadke dôvody nedodržania ustanovení o predchádzajúcej výzve podľa § 104 Trestného poriadku, v zápisnici je však nutné uviesť aj dôvody nepribratia nezúčastnenej osoby, dôsledne rešpektujúc ustanovenie § 58 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku tak, ako bolo už uvedené vyššie. Ak policajt neuvedie v zápisnici konkrétne okolnosti nepribratia nezúčastnenej osoby, ktoré odôvodňujú predpoklad, že

²² Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tdo 29/2021 zo dňa 02.03.2022.

by mohlo prísť k ohrozeniu jej života alebo zdravia, môže to mať za následok nezákonnosť tohto dôkazu a procesnú nepoužiteľnosť vecí zaistených počas prehliadky.²³

Osobná prehliadka

Podľa § 105 ods. 2, ods. 3 Trestného poriadku k výkonu osobnej prehliadky treba pribrať nezúčastnenú osobu; ak okolnosti prípadu odôvodňujú predpoklad, že by mohlo prísť k ohrozeniu jej života alebo zdravia, možno nezúčastnenú osobu nepribrať. Opäť teda bude úlohou policajta vyhodnotiť každú situáciu individuálne a v prípade, ak je možné rozumne predpokladať, že pri osobnej prehliadke hrozí konkrétne nebezpečenstvo, nezúčastnenú osobu k jej vykonaniu nepribrať.

Môže ísť napríklad o prehliadku osoby s nebezpečnou nákazlivou ľudskou chorobou alebo agresívnej osoby, pričom nie je možné zabezpečiť dostatočne účinnú bariérovú ochranu nezúčastnenej osoby. Taktiež môže byť osobná prehliadka vykonávaná ako neodkladný úkon na neškodnej osobe, avšak na nebezpečných a zdraví škodlivých miestach, napríklad aj v rámci výkonu domovej prehliadky alebo priamo na miestach, kde bola osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo zatknutá.

V takýchto prípadoch môže policajt podľa § 102 ods. 4 Trestného poriadku vykonať osobnú prehliadku aj bez príkazu alebo súhlasu prokurátora, ak príkaz alebo súhlas nemožno vopred dosiahnuť a vec neznesie odklad alebo ak ide o osobu pristihnutú pri trestnom čine, alebo o osobu, na ktorú bol vydaný príkaz na zatknutie. Izolované splnenie len týchto podmienok však nezbavuje policajta povinnosti k výkonu osobnej prehliadky pribrať nezúčastnenú osobu, aj keď to môže byť vzhľadom na povahu a neodkladnosť takéhoto úkonu pomerne logisticky náročné.

Osobitne treba mať na zreteli výkon osobnej prehliadky podľa § 99 ods. 4 Trestného poriadku, takzvanej bezpečnostnej prehliadky, za účelom zistenia zbrane alebo inej veci, ktorá by mohla ohroziť život alebo zdravie, u zadržanej osoby a osoby, ktorá bola zatknutá alebo ktorá sa berie do väzby. V praxi často pri výkone takejto prehliadky prítomnosť nezúčastnenej osoby úplne absentuje, čo môže byť okrem iného spôsobené aj nepresnými pojmami, ktoré sú používané vo vyššie spomenutých Vzoroch pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru, ktorých využívanie v praxi je veľmi rozšírené. Vo vzore zápisnice o zadržaní a obmedzení osobnej slobody podozrivej osoby²⁴, sú podpisové doložky označené ako „prehliadku vykonal“ a „pri prehliadke prítomný“. V policajnej praxi sa potom stáva, že v zápisnici je uvedený príslušník Policajného zboru ako osoba, ktorá prehliadku vykonala a policajt²⁵ ako osoba prítomná pri prehliadke, čo v podstate zodpovedá realite vykonávania tohto úkonu, kde policajt spisuje zápisnicu a zadržanú osobu fyzicky prehliada príslušník Policajného zboru, ktorý nie je policajtom v zmysle Trestného poriadku, teda najčastejšie referent Obvodného oddelenia Policajného zboru, Pohotovostnej motorizovanej jednotky, respektíve operatívneho oddelenia odboru kriminálnej polície. Takýto postup je však v rozpore nielen s ustanovením § 105 ods. 2 Trestného poriadku, ktoré vyžaduje k osobnej prehliadke pribrať nezúčastnenú osobu, ale aj s ustanovením § 102 Trestného poriadku, pretože osobnú prehliadku pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní môže vykonať len prokurátor alebo policajt. Preto sa javí vhodnejšie vo vzore zápisnice o zadržaní a obmedzení osobnej slobody podozrivej osoby podpisové doložky označovať ako „vyšetrovateľ PZ (poverený príslušník PZ)“ a „nezúčastnená osoba“, rovnako tak aj vo vzore

²³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tdo 67/2016 zo dňa 23.11.2017.

²⁴ PALAREC, J., BALÚN, L., JANÍČEK, M., ZÁHORA, J. 2005. *Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami*. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 133 – 135. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://info.minv.sk/pz/ppz-okp/ppz-okp-ov/Lists/Vzory/DispForm.aspx?ID=3&e=hyN4F1>>.

²⁵ podľa § 10 ods. 7, ods. 8 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

zápisnice o zadržaní obvineného²⁶, čo by mohlo prispieť k posilneniu zákonnosti vykonávania týchto úkonov a väčšej procesnej istote policajtov.

Z ustanovenia § 105 ods. 5 Trestného poriadku vyplýva povinnosť policajta uviesť v zápisnici o osobnej prehliadke dôvody nedodržania ustanovení o predchádzajúcej výzve podľa § 104 Trestného poriadku, opäť je však nutné v zápisnici uviesť aj dôvody prípadného nepribratia nezúčastnenej osoby, majúc na pamäti ustanovenie § 58 ods. 1 písm. d) Trestného poriadku.

Výsluch obvineného

Podľa § 124 ods. 3 Trestného poriadku zápisnicu o výsluchu, ktorý sa vykonal bez pribratia zapisovateľa, treba obvinenému pred podpisom prečítať alebo na prečítanie predložiť v prítomnosti nezúčastnenej osoby. Ak má obvinený proti obsahu zápisnice námietky, treba ich prejednať v prítomnosti príbratej osoby a výsledok prejednávania zahrnúť do zápisnice. Z uvedeného, bez pochybností, rezultuje záver o nutnej prítomnosti nezúčastnenej osoby pri čítaní zápisnice policajtom alebo obvineným v prípade, ktorý sa v praxi vyskytuje najčastejšie, a to ak zápisnicu o výsluchu obvineného spisoval policajt, ktorý výsluch aj realizoval. V prípade, ak po prečítaní takejto zápisnice má obvinený námietky, že v zápisnici absentujú skutočnosti, ktoré počas svojho výsluchu uviedol alebo naopak, sa v nej nachádzajú skutočnosti, ktoré neuviedol, prípadne sú ním pri výsluchu uvádzané skutočnosti v zápisnici skreslené alebo nepresné, je nutná prítomnosť nezúčastnenej osoby aj pri vyjadrení policajta, či takýmto námietkam obvineného vyhovie a zápisnicu doplní, prípadne opraví alebo im nevyhovie a zápisnicu ponechá v pôvodnom znení. Toto vyjadrenie policajta sa uvedie v zápisnici. Následne by mal o oprave, doplnení a námietkach proti zápisnici rozhodnúť policajt uznesením, proti ktorému je prípustná sťažnosť²⁷, avšak pri vyhlasovaní tohto uznesenia už nezúčastnená osoba nemusí byť prítomná.

Prísne gramatickým výkladom ustanovenia § 124 ods. 3 Trestného poriadku je možné dospieť k záveru, že nezúčastnená osoba už nemusí byť prítomná pri samotnom podpise zápisnice, pretože jej prítomnosť je upravená výslovnou „pred podpisom“. Preto by nezúčastnená osoba mala v zásade overovať a dosvedčovať len to, že obvinený nemal k obsahu zápisnice námietky, prípadne ak ich mal, tak dosvedčuje ich prejednanie a vyjadrenie policajta o nich. Overovanie, či nakoniec obvinený zápisnicu sám vlastnoručne podpísal, by teda malo byť úplne mimo zákonný rámec a účel nezúčastnenej osoby, a teda v prípade pochybnosti o pravosti podpisu obvineného na zápisnici by pravosť podpisu nemohla *de iure* nijako potvrdiť ani vyvrátiť aj keď *de facto* vlastnými zmyslami vnímala, či obvinený zápisnicu podpísal. Na takéto dokazovanie by potom právne perfektne mali slúžiť iné pramene dôkazov, najmä samotná zápisnica, z ktorej prostredníctvom dôkazného prostriedku – znaleckého skúmania, je možné získať relevantný a nespochybniteľne zákonný dôkaz – znalecký posudok. Je však potrebné dodať, že keďže nezúčastnená osoba podpisuje zápisnicu, teda reálne ostáva prítomná až do jej podpisovania prítomnými osobami, môže vnímať aj to, či obvinený zápisnicu podpísal a neskôr byť k tomu vypočutá. Konštatovanie o neprípustnosti takejto dôkazu - zápisnice o výsluchu nezúčastnenej osoby ako svedka, by bolo vyslovene absurdným trestnoprávnym formalizmom, pričom sme však považovali za potrebné upozorniť aj na túto skutočnosť, z ktorej vyplýva, že v prípade najprísnejšieho dodržania zákonných ustanovení o prítomnosti nezúčastnenej osoby pri výsluchu obvineného, by policajt musel dať zápisnicu podpísať nezúčastnenej osobe ako prvej a následne dať zápisnicu na podpis obvinenému až potom, keď nezúčastnená osoba opustí miesto konania výsluchu, pretože jej prítomnosť pri podpisovaní zápisnice obvineným ustanovenie § 124 ods. 3 Trestného poriadku neumožňuje. Uvedené podporuje aj výklad zmyslu tohto ustanovenia, ktorý *tkvie v zabezpečení objektivity zaznamenania výsluchu obvineného v zápisnici. Ak je totiž*

²⁶ PALAREC, J., BALÚN, L., JANÍČEK, M., ZÁHORA, J. 2005. *Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami*. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, Akadémia Policajného zboru, 2005, s. 137 – 138. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://info.minv.sk/pz/ppz-okp/ppz-okp-ov/Lists/Vzory/DispForm.aspx?ID=3&e=hyN4F1>>.

²⁷ podľa § 60 ods. 1 v spojení s § 162 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

k takémuto výsluchu pribratý zapisovateľ, je prítomná ďalšia osoba, ktorá môže priniesť pohľad na riešenie prípadných sporov medzi vypočúvajúcim a obvineným o znenie zápisnice o výsluchu obvineného, a to ako priamo pri tvorbe zápisnice pred jej podpisom, tak aj neskôr z hľadiska dokazovania priebehu výsluchu na účel hodnotenia dôkazov (v takom prípade by mal byť zapisovateľ zápisnice k priebehu výsluchu vypočutý). Ak k úkonu nie je pribratý zapisovateľ, treba aby oboznamovanie sa obvineného s konceptom zápisnice podľa § 124 ods. 2 TP (prečítanie alebo predloženie na prečítanie) už prebiehalo v prítomnosti, ďalšej, nezúčastnenej osoby a v jej prítomnosti musí tiež prebiehať prejednanie prípadných námietok obvineného proti obsahu zápisnice a výsledok prejednávania treba tiež v prítomnosti tejto osoby zahrnúť do zápisnice. Táto osoba môže v prípade potreby byť neskôr z hľadiska dokazovania priebehu tejto fázy výsluchu vypočutá na účel hodnotenia dôkazov.²⁸

Je potrebné tiež dodať, že v prípade osobitného trestného konania vedeného v súvislosti s podozrením, že podpis osoby na zápisnici je nepravý, je postavenie nezúčastnenej osoby ako svedka, ktorý vnímal rozhodujúce skutočnosti vlastnými zmyslami, samozrejme nespochybniteľné.

Výsluch svedka

Podľa § 138 Trestného poriadku sa ustanovenia § 123 až § 126 Trestného poriadku o výsluchu obvineného, primerane použijú aj na výsluch svedka, na konfrontáciu medzi svedkami, ktorí už boli vypočutí, a na rekogníciu.

Čo sa týka výsluchu svedka podľa § 138 Trestného poriadku a primeraného použitia ustanovenia § 124 Trestného poriadku o výsluchu obvineného, práve otázka primeranosti prináša určitý priestor na úvahu, či policajt má povinnosť pribrať nezúčastnenú osobu aj k výsluchu svedka.

V odbornej literatúre sa vyskytuje názor, že táto povinnosť sa vzťahuje na všetky vypočúvané osoby a v prípade, ak vypočúvajúci spisuje zápisnicu sám, priberie sa na úkon alebo na podpis iná, nezúčastnená osoba.²⁹ Takýto výklad zahŕňa všetky vypočúvané osoby a celý priebeh úkonu.

Oproti tomuto extenzívnemu výkladu stojí názor, že primeranosť použitia ustanovenia § 124 Trestného poriadku, je možné vykladať tak, že: „Slovo „primerane“ automaticky neznamená „doslovne“, teda, že každé jedno ustanovenie (odsek) paragrafov 123 až 126 Tr. por. sa musí mechanicky a doslovne vzťahovať aj na výsluch svedka. Rovnako tak tomu je aj napríklad v prípade ust. § 182 Tr. por., ktorý upravuje primerané použitie ustanovení rozsudku pri príkaze. Na účely tohto príspevku nie je ďalej nevyhnutné zaoberať sa bližšie otázkou, či ust. § 126 ods. 3 Tr. por. musí byť skutočne pri primeranom použití nevyhnutne aplikované aj na inštitút svedka, keďže ustanovenia o výsluchu obvineného majú povahu lex specialis a svoj význam najmä s poukazom na jedinečné postavenie obvineného v trestnom procese (je súčasne stranou v konaní, ale jeho výsluch je i dôkazným prostriedkom). Nie je potrebné ani osobitne zdôrazňovať, že obvinený požíva v trestnom procese širšie spektrum práv, než svedok, pričom v tomto smere je mu poskytovaná aj vyššia právna ochrana, keďže osoba obvineného je súčasne aj „predmetom“ záujmu trestného konania. V nadväznosti na vyššie uvedené je však kľúčové zdôrazniť, že ani samotné ust. § 126 ods. 3 Tr. por. nevyžaduje, aby bola nezúčastnená osoba prítomná pri každom výsluchu obvineného, ale len v prípade, pokiaľ nie je pri úkone prítomný zapisovateľ (-ka). Rovnako je zřejmé, že zákon nevyžaduje, aby bola nezúčastnená osoba prítomná pri celom výsluchu obvineného, ale len pri finálnom štádiu tohto úkonu, teda pri oboznámení sa s obsahom

²⁸ ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. 2021. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 808.

²⁹ IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo procesné. 2. vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, s. r. o., 2010, s. 81.

*zápisnice a jej podpise. To znamená, že pokiaľ je pri výsluchu obvineného prítomný zapisovateľ (-ka), nie je vôbec potrebné priberať nezúčastnenú osobu.*³⁰

Podľa nášho názoru, nemožno povinnosť policajta pribrať nezúčastnenú osobu k výsluchu vzťahovať na všetky vypočúvané osoby, a teda napríklad aj osoby vypočúvané podľa § 196 ods. 2 Trestného poriadku, pretože v tomto ustanovení nie je ani zmienka o účasti nezúčastnenej osoby, ani odkaz na primerané použitie ustanovenia § 124 Trestného poriadku. Naopak, pri výsluchu svedka je, podľa nášho názoru, nevyhnutné vždy použiť toto ustanovenie, pričom posúdenie primeranosti nemôže byť vykladané tak voľne, že policajt si vyberie tie zákonné podmienky, ktoré sa mu zdajú vhodné s poukazom na jedinečné postavenie obvineného v trestnom procese, pretože takýmto výkladom by *de facto* bolo možné dospieť k absurdnému záveru, že na výsluch svedka nie je potrebné použiť žiadne z ustanovení § 123 až § 126 Trestného poriadku, čo by popieralo samotný zmysel úpravy obsiahnutej v § 138 Trestného poriadku. *Toto ustanovenie má totiž len ten význam, že zabráňuje zbytočnému nárastu textu zákona a opakovaniu takmer identického textu pri právnej úprave výsluchu svedkov s právnou úpravou výsluchu obvineného. Pojem „primerane“ v tomto prípade znamená, že ustanovenie § 124 Trestného poriadku sa použije identicky, len poučenia a ich zápis v zápisnici sú pri obvinenom a pri svedkovi rôzne.*³¹

Zároveň je nutné ohraničiť prítomnosť nezúčastnenej osoby len pri prečítaní alebo predložení zápisnice o výsluchu svedka alebo obvineného a následnom prípadnom prejednaní námietok vypočúvanej osoby, a teda nezúčastnená osoba nemôže byť prítomná počas celého trvania výsluchu, ale len v jeho závere.

Výsluch zadržaného podozrivého

Podľa § 85 ods. 5 Trestného poriadku sa ustanovenia § 34, § 121 až § 124 Trestného poriadku primerane použijú aj vtedy, ak je zadržaná osoba vypočúvaná v čase, keď proti nej ešte nebolo vznesené obvinenie.

Teda obdobne ako pri výsluchu svedka a primeranom použití ustanovenia § 124 ods. 3 Trestného poriadku, je upravená prítomnosť nezúčastnenej osoby tiež na výsluchu zadržanej podozrivej osoby podľa § 85 ods. 4 Trestného poriadku.

Konfrontácia

Rovnako ako pri výsluchu svedka je prítomnosť nezúčastnenej osoby na konfrontácii upravená v § 138 Trestného poriadku primeraným použitím ustanovenia § 124 Trestného poriadku. *Keďže konfrontácia predstavuje osobitnú formu výsluchu obvineného, prípadne svedkov, je nevyhnutné pri jej priebehu dodržiavať pravidlá imanentné pre výsluch obvineného a výsluch svedka a obsah konfrontácie uviesť do zápisnice, pričom zápisnica musí obsahovať náležitosti podľa § 124 Trestného poriadku.*³²

Rekognícia

Podľa § 126 ods. 3 Trestného poriadku k rekognícii treba vždy pribrať nezúčastnenú osobu. Presná a striktná dikcia tohto ustanovenia nenecháva žiadny priestor na úvahy ohľadom možného nepribratia nezúčastnenej osoby k vykonaniu rekognície a v praxi ani často nedochádza k opomenutiu tejto zákonnej povinnosti policajta. Nevyhnutná je prítomnosť nezúčastnenej osoby počas celého priebehu úkonu, pričom jej absencia môže mať za následok nezákonnosť tohto dôkazu a procesnú nepoužiteľnosť informácií, ktoré boli prostredníctvom nej získané. S tým je

³⁰ REPA, O. 2022. *Nezúčastnená osoba v trestnom konaní*. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://beta.ucps.sk/nezucastnena-osoba-v-trestnom-konani>>.

³¹ ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. 2021. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 915 - 916.

³² ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVIČEK, I., BURDA, E. a kol. 2021. *Trestný poriadok I. § 1 – 195*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 810

taktiež spojené riziko nezákonnosti ostatných dôkazov získaných na takomto podklade a ich procesnej nepoužiteľnosti, ak k ich získaniu viedli výlučne informácie získané z rekognície vykonanej bez prítomnosti nezúčastnenej osoby.

Aplikovanie takejto zásady však nie je ustálenou rozhodovacou súdnou praxou, a preto má reťazenie takto získaných dôkazov v podstate nepredvídateľné následky, aj keď *Ústavný súd SR vo svojom náleze sp. zn. III. ÚS/561/2021 zo dňa 21.12.2021 pristúpil k jednoznačnému aplikovaniu doktríny plodov z otráveného stromu pri nezákonnom postupe obstarávania dôkazov, čo nie je v trestnoprávných pomeroch SR obvyklým počínom, nakoľko časť sudcov, odbornej literatúry, ale hlavne orgánov činných v trestnom konaní sa bráni aplikovaniu tejto doktríny a odmieta ju ako niečo cudzie v slovenskom trestnom práve (časť aplikačnej praxe sa k tejto doktríne stavia rezervovane, nakoľko nie je výslovne zakotvená v Trestnom priadku ako aj s poukazom na niektoré rozhodnutia ESLP, ktoré dávajú prednosť teórii vyvažovania záujmov pri hodnotení nezákonne získaného dôkazu pred doktrínou plodov z otráveného stromu). Z tohto pohľadu ide preto pre aplikačnú prax o významné rozhodnutie ústavného súdu. Ústavný súd SR teda v uvedenom náleze aplikoval doktrínu plodov z otráveného stromu, pričom uviedol, že nezákonnosť postupu obstarávania dôkazov neumožňuje, aby boli použité v trestnom konaní a to z dôvodu, že takýto postup by umožňoval svojvôľu a nezákonnosť. Podľa názoru ústavného súdu je podstatou tejto doktríny „že všetky dôkazy, ktoré boli získané nezákonne, musia byť vylúčené, pričom nie je prípustné ani využitie dôkazov, ktoré boli získané priamo alebo nepriamo, ako výsledok nezákonného zatknutia, prehliadky, výsluchu a podobne“. K uvedenému ústavný súd dodal, že využitie takýchto dôkazov je síce možné vo výnimočných prípadoch, no nesmie ísť o dôkazy nosné.³³*

S uvedeným nálezom ústavného súdu je v podstate konformná aj predchádzajúca rozhodovacia súdna prax, ktorá konštatovala, že pochybenie pri vykonávaní rekognície, ku ktorej nebola pribratá nezúčastnená osoba, nebolo takého rozsahu, aby ovplyvnilo výsledok rekognície, respektíve postavenie obvineného, pretože opoznávajúcí svedkovia boli po vznesení obvinenia k rekognícii vypočutí za prítomnosti obhajcov oboch obvinených, ale najmä boli vo veci zabezpečené ďalšie priame dôkazy, a to nezávisle od výsledku rekognície.³⁴ Obdobne bolo konštatované, že neprítomnosť nezúčastnenej osoby na rekognícii nepredstavuje natoľko závažnú ujmu na právach obvineného, aby viedla k nepoužiteľnosti vykonaných úkonov, respektíve aby tým boli znehodnotené dôkazy ako celok, pretože z hľadiska posúdenia celej veci bol obvinený usvedčený celým radom ničím vecne nespochybniteľných dôkazov.³⁵

Právne závery rezultujúce z rozhodovacej súdnej praxe však vychádzajú z individuálneho posúdenia konkrétnych prípadov a rozhodne ich nemožno aplikovať všeobecne tak, že k rekognícii policajta nemusí pribrať nezúčastnenú osobu, pretože to nebude mať vplyv na zákonnosť takto získaného dôkazu, prípadne naň nadväzujúcich iných dôkazov. Nakoľko rekognícia je neopakovateľný úkon, extrémne citlivý na objektívny postup policajta pri jeho vykonávaní, z čoho vyplýva vysoké riziko jeho spochybnenia, je najmä v záujme policajta k jeho vykonaniu nezúčastnenú osobu vždy pribrať.

Záver

Problematika nezúčastnenej osoby v trestnom konaní je v policajnej praxi nežiaducim spôsobom podceňovaná do takej miery, že to opakovane vyúsťuje do podrobného viacínštančného dôvodného skúmania dodržiavania zákonnosti, čo narúša právnu istotu všetkých subjektov trestného konania a v konečnom dôsledku oslabuje dôveryhodnosť polície. Za účelom odstránenia tohto negatívneho javu je potrebné zo strany policajtov pristupovať k riešeniu otázok ohľadom

³³ ŠAMKO, P. 2022. *Ústavný súd SR a doktrína plodov z otráveného stromu pri drogovom trestnom čine*. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: < <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1094-ustavny-sud-sr-a-doktrina-plodov-z-otraveneho-stromu-pri-drogovom-trestnom-cine>>.

³⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu sp. zn. 3 Tdo 22/2014 zo dňa 22.10.2014.

³⁵ Uznesenie Najvyššieho súdu sp. zn. 1 Tdo 32/2009 zo dňa 30.09.2009.

nezúčastnenej osoby striktne v intenciách Trestného poriadku, primerane zohľadňujúc aj rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu. Z legislatívneho hľadiska je vhodné v rámci normotvornej činnosti posilňovať možnosti rýchleho a efektívneho zabezpečenia nezúčastnenej osoby, ale len na tie úkony trestného konania, kde sa prítomnosť nezúčastnenej osoby osvedčila, a aj sa reálne využíva a ukazuje sa ako potrebná a náležitá, a teda prehodnotiť prítomnosť nezúčastnenej osoby na úkonoch trestného konania, kde plní v súčasnosti len symbolickú funkciu. Prijatím týchto opatrení by bolo možné v budúcnosti rozumne zužovať priestor na spochybňovanie práce Policajného zboru a zvyšovať dôveru všetkých zainteresovaných subjektov i verejnosti k orgánom presadzovania práva v Slovenskej republike.

Zoznam bibliografických odkazov:

- ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. 2021. Trestný poriadok I. § 1 – 195. Bratislava: C. H. Beck, 2021, 1232 s. ISBN 978-80-89603-88-6.
- IVOR, J. a kol. 2010. Trestné právo procesné. 2. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, s. r. o., 2010, 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
- MARKOVÁ, V. a kol. 2020. Vybrané kapitoly z trestného práva. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, 2020, 297 s. ISBN 978-80-8054-858-2.
- PALAREC, J., BALÚN, L., JANÍČEK, M., ZÁHORA, J. 2005. Vzory pre vyšetrovateľov Policajného zboru a poverených príslušníkov Policajného zboru s vysvetlivkami. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, Akadémia Policajného zboru, 2005, 247 s. ISBN 80-8054-362-3 [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://info.minv.sk/pz/ppz-okp/ppz-okp-ov/Lists/Vzory/DispForm.aspx?ID=3&e=hyN4F1>>.
- REPA, O. 2022. Nezúčastnená osoba v trestnom konaní. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<https://beta.ucps.sk/nezucastnena-osoba-v-trestnom-konani>>.
- ROSINSKÝ, K. 2020. Vzory podaní v trestnom konaní a základy trestného procesu. Bratislava: C. H. Beck, 2020, 1216 s. ISBN 978-80-89603-83-1
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tdo 13/2021 zo dňa 20.07.2022.
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 TdoV 16/2014 zo dňa 22.13.2015.
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tdo 29/2021 zo dňa 02.03.2022.
- Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 4 Tdo 67/2016 zo dňa 23.11.2017.
- ŠAMKO, P. 2022. Ústavný súd SR a doktrína plodov z otráveného stromu pri drogovom trestnom čine. [online]. [cit. 2023-03-06]. URL: <<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1094-ustavny-sud-sr-a-doktrina-plodov-z-otraveneho-stromu-pri-drogovom-trestnom-cine>>.
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tdo 32/2009 zo dňa 30.09.2009.
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 84/2017 zo dňa 30. 04. 2018.
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tdo 22/2014 zo dňa 22.10.2014.
- Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5Tdo 35/2019 zo dňa 20.06.2019.
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 168/2015 zo dňa 18.03.2015.

- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 55/2019 zo dňa 22.10.2019.
- Vyhláška Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 275/2022 Z. z.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:

kpt. Mgr. Ondrej Knirsch

Predmetová skupina právo

Stredná odborná škola Policajného zboru Bratislava, Vápencová 36, 840 09 Bratislava

tel.: +421 961 058 584

e-mail: ondrej.knirsch@minv.sk

POSÚDENIE SÚKROMNÝCH NAHRÁVOK AKO DÔKAZNÝCH PROSTRIEDKOV V TRESTNOM KONANÍ

JUDr. Nikola KOČIŠČÁKOVÁ

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Anotácia

V predkladanom príspevku sa autorka venuje problematike súkromných nahrávok ako dôkazných prostriedkov v trestnom konaní. Autorka skúma zákonnosť a prípustnosť súkromných nahrávok a poukazuje na aplikačné problémy v trestnoprávnej praxi. Cieľom príspevku je sformulovať dôležité charakteristické znaky súkromných nahrávok a upriamiť pozornosť na faktory, ktoré je nevyhnutné zohľadniť pri vyhodnocovaní prípustnosti súkromných nahrávok ako dôkazu v trestnom konaní.

KLúčové slová

Súkromné nahrávky, trestné konanie, zákonnosť a prípustnosť

Annotation

In the presented article, the author deals with the issue of private recordings as evidence in criminal proceedings. The author examines the legality and admissibility of private recordings and points out application problems in criminal law practice. The aim of the paper is to formulate the important characteristics of private recordings and to draw attention to the factors that must be taken into account when evaluating the admissibility of private recordings as evidence in criminal proceedings.

Keywords

Private recordings, criminal procedure, legality and admissibility

Úvod

V posledných desaťročiach sa pri páchaní kriminality a jej objasňovaní začali objavovať úplne nové prvky a formy vyplývajúce predovšetkým z meniacej sa dynamiky trestnej činnosti. V čoraz väčšej miere sú pri objasňovaní trestných činov využívajú inováčne, technicky pokročilé a sofistikované dôkazné prostriedky vychádzajúce z pokrokov vedy, techniky a informatiky. Medzi takéto prostriedky radíme aj trestnoprocesný inštitút odpočúvania a záznamu telekomunikačnej prevádzky, či obrazové, zvukové a obrazovo-zvukové záznamy ustanovené nielen v ustanoveniach zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej len „Trestný poriadok“), ale aj v iných právnych predpisoch.¹

Vyhотовovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov, ako aj odpočúvanie a záznam telekomunikačnej prevádzky predstavujú aplikáciu informačno-technických prostriedkov v zmysle ustanovenia § 10 ods. 20 Trestného poriadku, a je možné ich v trestnom konaní využiť nielen ako zaist'ovací inštitút vo vzťahu k informáciám, ale aj ako jeden z dôkazných prostriedkov.² **Osobitným problémom aplikačnej praxe je však vyhotovovanie tzv. súkromných nahrávok telekomunikačnej prevádzky, a rovnako aj súkromných obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových nahrávok, teda súkromných priestorových odposluchov, zo strán fyzických, či právnických osôb (napríklad najatej detektívnej služby), ktoré zobrazujú podobu, prejav, respektíve oboje konkrétnej fyzickej osoby, a to bez súhlasu tejto**

¹ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov, vyhláška MŠ SR č. 543/2005 Z. z. o spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresne sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy, zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním), vyhláška MS SR č. 619/2005 Z. z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu

² TITTOVÁ, M. Vybrané aplikačné problémy vyhotovenia obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov v slovenskom trestnom konaní. In Forenzní vědy, právo, kriminalistika, Praha: Česká digitální tiskárna s. r. o. 2017, s. 62

zobrazovanej (či nahrávanej) fyzickej osoby, pričom ide buď o nahrávky vyhotovené utajeným spôsobom (nahrávaná osoba nevie, že je nahrávaná), respektíve neutajovaným spôsobom, ale proti vôli nahrávanej osoby (napríklad fyzická osoba na verejnosti vidí, že je nahrávaná inou osobou a vyslovuje svoj nesúhlas s takýmto postupom).³ Cieľom tohto príspevku bude analyzovať súkromné nahrávky z hľadiska ich posúdenia ako zákonného dôkazu v trestnom konaní.

I. Súkromné nahrávky ako dôkazný prostriedok

Ako bolo naznačené už v úvode príspevku, vyhotovovanie súkromných nahrávok a ich použitie v trestnom konaní je nielen v trestnoprávnej teórii, ale aj v rámci aplikačnej praxe spornou otázkou. Pod súkromnou nahrávkou rozumieme vyhotovovanie obrazovo-zvukových záznamov súkromnou osobou, teda osobou odlišnou od orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“), alebo prevádzkovateľa kamerového systému, pričom predmetné sa zvykne označovať aj ako svojpomocné vyhotovovanie nahrávok.⁴ Toto rozlišovanie na OČTK alebo prevádzkovateľa kamerového systému, a súkromné osoby vyplýva aj z ustanovení § 114 a § 115 Trestného poriadku, ktoré legislatívne regulujú zásahy do práva na ochranu súkromia, ako aj súkromnej korešpondencie **zo strany orgánov verejnej moci, avšak nie zo strany súkromných osôb**. Zatiaľ čo postup orgánov verejnej moci podlieha presne vymedzeným právnym krokom, reštrikciám a striktným zárukám proti zneužitiu verejnej moci, **postup pri posudzovaní prípustnosti a využitia svojpomocných súkromných nahrávok z platnej legislatívy nevyplýva**. Mám za to, že predmetné zákonné ustanovenia nie je možné automaticky analogicky aplikovať na svojpomocné vyhotovovanie súkromných nahrávok. Toto tvrdenie podporuje aj skutočnosť, že ani zo žiadneho ustanovenia Trestného poriadku nie je možné vyvodzovať, že by zákonodarca zamýšľal analogické uplatnenie uvedených ustanovení. Riešenie problému zákonnosti a prípustnosti súkromných nahrávok ako zákonného dôkazu v trestnom konaní je tak ponechané na aplikačnú prax a právnu vedu, ktoré sú v tomto mnohokrát nejednotné.

Na posúdenie prípustnosti takýchto dôkazných prostriedkov získaných súkromnou osobou je možné nahliadať z viacerých hľadísk. Primárne sa možno pri posudzovaní súkromných nahrávok ako dôkazného prostriedku odraziť od ustanovenia § 119 ods. 3 Trestného poriadku, v zmysle ktorého *za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci, a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa Trestného poriadku alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti*.

Z uvedeného vyplýva, že predmetné hľadisko v súvislosti s prípustnosťou dôkazu akcentuje požiadavku zákonnosti, a na posúdenie súkromnej nahrávky ako zákonného dôkazu je teda nevyhnutné nájsť zákonnú licenciu. Klasickým príkladom takejto licencie je ustanovenie § 11 a ustanovenie § 12 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej len „OZ“), v zmysle ktorých má fyzická osoba právo na ochranu prejavov osobnej povahy a **obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa fyzickej osoby a prejavov jej osobnej povahy sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jej súhlasom**. Zákonná licencia použitia záznamov na úradné účely sa viaže na podmienku, že ide o úradné účely na základe zákona, čo predpokladá právnu úpravu v osobitnom zákone. Vyššie uvedené ustanovenia možné pokladať za zákonnú licenciu na použitie záznamu napríklad voči osobe, ktorá sama tento záznam vyhotovila – napr.

³ ŠAMKO, P. Skutočne možno použiť ako dôkaz v trestnom konaní nezákonne získané súkromné nahrávky? Pravnelisty.sk, [online]. 2019, [cit. 2023-02-25]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a736-skutocne-mozno-pouzit-ako-dokaz-v-trestnom-konani-nezakonne-ziskane-sukromne-nahravky>

⁴ IVOR, J. et al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017. s. 353 a nasl. ISBN: 978-80-7502-216-5.

osoba si nahrála videohovor s inými osobami, a táto nahrávka bude pri vyšetrowaní zaistená z jej osobného počítača.

Súčasne pod túto zákonnú licenciu nemožno subsumovať výkon verejnej moci verejným činiteľom, keďže takýto prejav nie je prejav osobnej povahy a podlieha verejnej kontrole.⁵ Ústavný súd SR k predmetnému uviedol: „*Ustanovenia § 11 a 12 OZ nebránia kontrole výkonu verejnej moci, a to aj prostredníctvom súkromných nahrávok. Keď teda osoba vyhotoví súkromnú nahrávku, na ktorej je zaznamenaný proces výkonu verejnej moci, vykonáva niečo, čo jej zákon nezakazuje (čl. 2 ods. 3 Ústavy SR), resp. dohliada ako občan – zdroj moci (čl. 2 ods. 1 Ústavy SR) na jej výkon. Toto je zákonná licencia a súkromná nahrávka je nositeľom dôkazu získaným podľa zákona. Keďže podstatou vyňatia spod vecnej pôsobnosti § 11 a 12 Občianskeho zákonníka nie je postavenie verejného činiteľa, ale výkon verejnej moci per se*“⁶ Tento prístup je možné aplikovať voči všetkým subjektom vykonávajúcim verejnú moc, hoci nepožívajú postavenie verejného činiteľa, avšak ako už bolo spomenuté názory na problematiku súkromných nahrávok nie sú vždy jednotné, o čom svedčí aj názor Ústavného súdu ČR, ktorý posúdil ako neprimeraný zásah do práva na súkromie prípad odpočúvania kancelárie úradníka (priestor výkonu verejnej moci), ktoré trvalo dlhú dobu.⁷ Avšak Najvyšší súd ČR v inom prípade naopak potvrdil prípustnosť súkromnej nahrávky, pričom akcentoval okolnosť kontroly výkonu verejnej moci.⁸

II. Zákonnosť a prípustnosť súkromnej nahrávky ako dôkazného prostriedku v trestnom konaní

Z doposiaľ uvedeného vyplýva, že cestou k zákonnému uplatneniu súkromnej nahrávky v trestnom konaní je disponovať zákonnou licenciou na jej použitie. Na prvý pohľad ide o jednoznačné vymedzenie, avšak v praxi veľmi ťažko uplatňované. Je veľmi ojedinelé aby osoba, ktorá bola zaznamenaná pri páchaní trestnej činnosti dobrovoľne vyjadrila konkludentný súhlas s takýmto svojpomocným vyhotovením nahrávky, a jeho následným použitím v trestnom konaní. Avšak záznam, ktorý bol vyhotovený bez súhlasu zaznamenávanej osoby môže byť zo strany súdu vyhodnotený ako dôkaz získaný nezákonným spôsobom. Zástancovia uvedeného pohľadu teda odmietajú procesné použitie súkromnej nahrávky zaznamenatej utajovaným spôsobom, resp. proti vôli nahrávanej osoby, a to vzhľadom na absenciu zákonného podkladu. Jednoznačný odmietavý postoj vyjadril Šamko: „*Je pozoruhodné ako sa napriek pomerne jednoznačnému zneniu ustanovenia § 119 ods. 2 Trestného poriadku (v súčasnosti ustanovenie § 119 ods. 3 Trestného poriadku – pozn. autora) stále vyskytuje snaha kontaminovať trestné konanie nezákonnými dôkazmi, a tento postup ospravedlniť rôznymi, skôr subjektívnymi hodnotovými postojmi, než objektívnym výkladom práva.*“⁹ Voči jednoznačne odmietavému postoju je možné oponovať pohľadom Gajdičiara a Strigáčovej: „*Tento v právnej praxi zaužívaný právny názor môže prirodzene evokovať predstavu, že právo na súkromie páchatela trestného činu požíva vyššiu stupeň ochrany ako záujem na ochrane spoločnosti v intenciách objektivizácie materiálnej pravdy, či elementárnych základných práv poškodeného.*“¹⁰ Títo autori tiež zastávajú názor, že súkromnú nahrávku je možné v trestnom konaní použiť, ak takýto dôkaz svedčí v prospech obvineného. V opačnom prípade je potrebné skúmať spravodlivosť konania ako celku v súlade s judikatúrou ESĽP k čl. 6 Dohovoru.

⁵ ČENTĚŠ, J. KURILOVSKÁ, L. ŠIMOVČEK, I. BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I.* 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021. s. 610. ISBN: 978-80-89603-88-6.

⁶ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 44/00 z 5. januára 2001, s. 9.

⁷ Nález Ústavného súdu ČR II. ÚS ČR 2806/08, bod 29.

⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR Tdo 1064/2019 z 24. septembra 2019

⁹ ŠAMKO, P. *Skutočne možno použiť ako dôkaz v trestnom konaní nezákonne získané súkromné nahrávky?* Pravnelisty.sk, [online]. 2019, [cit. 2023-02-28]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a736-skutočne-možno-použiť-ako-dôkaz-v-trestnom-konaní-nezákonne-získané-súkromné-nahrávky>

¹⁰ GAJDIČIAR, V., STRIGÁČOVÁ, D. *Prípustnosť súkromnej nahrávky pri trestno-procesnom dokazovaní v slovenskej právnej úprave.* Justičná revue, 2014, roč. 66, č. 6 – 7, s. 822. ISSN 1335-6461.

Nejednotný postoj právnej vedy a aplikačnej praxe je v rozpore s požiadavkou predvídateľnosti právnej úpravy.¹¹ Táto nejednoznačnosť v rámci aplikačnej praxe je dôsledkom toho, že problematika posúdenia súkromných nahrávok ako dôkazných prostriedkov v trestnom konaní doposiaľ nebola riešená oficiálnou judikatúrou, ani zjednocujúcim stanoviskom Najvyššieho súdu SR. Preto je potrebné jednotlivé prípady nevyhnutne posudzovať individuálne.¹² Z uvedeného vyplýva, že nie je vylúčené, aby v trestnom konaní bola ako dôkaz použitá aj súkromná nahrávka zhotovená bez súhlasu zaznamenávanej osoby, avšak pri posudzovaní zákonnosti a prípustnosti súkromnej nahrávky ako dôkazného prostriedku v trestnom konaní je dôležité prihliadať na viaceré skutočnosti. K hodnoteniu súkromnej nahrávky ako dôkazu je potrebné pristupovať individuálne, a zároveň vo vzájomnej súvislosti s ostatnými dôkazmi, avšak smerodajné môžu byť nasledovné faktory, na základe ktorých je potrebné:

- I. skúmať, či súkromná nahrávka predstavuje z hľadiska dokazovania hlavný – usvedčujúci dôkaz alebo je len podporným (vedľajším) dôkazom,
- II. skúmať, či obsah súkromnej nahrávky je v súlade so zisteniami vyplývajúcimi z ostatných predložených dôkazov,
- III. uplatniť test proporcionality vo vzťahu k posúdeniu proti sebe stojacich zákonom chránených záujmov,
- IV. skúmať, či existovala možnosť preukázať uvádzané skutočnosti iným zákonným spôsobom ako súkromnou nahrávkou,
- V. skúmať súlad so zákonom pri získaní súkromnej nahrávky ako dôkazu zo strany OČTK,
- VI. skúmať, či nebolo konanie nahrávanej osoby dôsledkom provokácie zo strany nahrávajúcej osoby,
- VII. skúmať, či nebolo s nahrávkou manipulované,
- VIII. posúdiť dobromyseľnosť osoby, ktorá nahrávku vyhotovila a potvrdiť, že nahrávka nie je iba výsledkom účelového konania tejto osoby.

K posudzovaniu obsahu súkromnej konverzácie zo súkromných nahrávok je vhodné poukázať na rozhodnutie ESLP Schenk proti Švajčiarsku zo dňa 12.07.1988. Predmetom vyhodnocovania dôkazov bolo aj posúdenie súkromnej nahrávky telefonického rozhovoru bez súhlasu obžalovaného. Pán Pierre Schenk bol v rozvodovom konaní, v rámci ktorého poveril pána Pautyho niekoľkými úlohami. Ten sa skontaktoval s pani Schenkovou a informoval ju, že jej manžel ho poveril, aby ju zavraždil. O tejto skutočnosti informovali políciu a pán Pauty predložil polícii magnetofónovú kazetu obsahujúcu zvukový záznam telefonického rozhovoru s pánom Schenkom, ktorého predmetom bola objednávka vraždy. Tento zvukový záznam vyhotovil, z pochopiteľných dôvodov, bez vedomia a súhlasu pána Schenka. Federálny súd v danej veci rozhodol, že „verejný záujem dozvedieť sa pravdu vo veci trestného činu týkajúceho sa vraždy, prevážil záujmy Schenka na zachovanie mlčanlivosti o telefonickom rozhovore, ktorý v žiadnom smere nezasiahol do jeho súkromia, ani ho nepripravil o právo na spravodlivý súdny proces a podanie námietok voči predmetnej nahrávke“. Súd tiež kládol dôraz na skutočnosť, že vyhotovenie zvukového záznamu telefonického rozhovoru nebolo jediným dôkazom, na ktorom sa zakladalo usvedčenie. Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že k porušeniu čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), by došlo len vtedy, **ak by nezákonne získaná nahrávka bola jediným usvedčujúcim dôkazom, a zároveň by nebolo dodržané**

¹¹ZÁHORA, J. *Prístupnosť súkromnej nahrávky v trestnom konaní*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019, Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2019. s. 56. ISBN: 978-80-7160-520-1.

¹²IVOR, J. *Obrazové záznamy v trestnom konaní z pohľadu GDPR a národnej legislatívy*. In Sekcia verejného práva „Vplav informačných a komunikačných technológií na normy verejného práva“ Zborník zo IV. Ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie. Banská Bystrica: Belianum, 2019. s. 34-35. ISBN: 978-80-557-1554-4.

právo obhajoby na spochybnenie takéhoto dôkazu. Tento názor potvrdzuje aj Najvyšší súd SR, ktorý v jednom zo svojich rozhodnutí uvádza, že zvukový a obrazový záznam komunikácie súkromných osôb, zabezpečený jednou z komunikujúcich osôb, a to aj bez výslovného súhlasu ďalšej komunikujúcej osoby, môže byť v trestnom konaní použitý ako dôkazný prostriedok na zdokumentovanie a preukazovanie porušenia ustanovení Trestného zákona. Prípustnosť takého dôkazného prostriedku je potrebné posudzovať s ohľadom na rešpektovanie práva na súkromie zakotveného v čl. 8 Dohovoru, a s ohľadom na čl. 6 Dohovoru o práve na spravodlivý proces. Protiprávne konanie páchatel'a trestného činu nemôže požívať ochranu v zmysle ustanovenia § 12 Občianskeho zákonníka.¹³ Vyššie uvedený záver zohľadňuje aj doterajšia judikatúra súdov Slovenskej republiky.¹⁴

Z hľadiska posudzovania proti sebe stojacich zákonom chránených záujmov vo vzťahu k prípustnosti a procesnej použiteľnosti súkromných nahrávok je možné pripustiť použitie súkromnej nahrávky v prípade, v ktorom záujem spoločnosti na spravodlivom postihnutí možného protiprávneho konania páchatel'a prevažuje záujem na ochrane súkromia páchatel'a. Popri záujmu spoločnosti na spravodlivom postihnutí páchatel'a je potrebné zohľadniť aj právo poškodeného/obete na účinné a spravodlivé vyšetrenie. Avšak trestnoprávna prax nedisponuje zaužívanými objektívnymi kritériami, na základe ktorých by bolo možné vyhodnotiť, ktorý záujem prevažuje. Priestor teda dostáva dôsledná úvaha súdu v každom trestnom konaní individuálne.

Zaužívaným v súdnej praxi sa vo fáze hodnotenia súkromnej nahrávky ako dôkazu stal tzv. test proporcionality. Ten pomerne štandardne uplatňuje vo svojej rozhodovacej praxi aj Ústavný súd SR, a to v troch krokoch. Prvým krokom je test dostatočne dôležitého cieľa, teda test vhodnosti, t. j. či zásah smeruje k cieľu, ktorý je dostatočne dôležitý na ospravedlnenie zásahu, a test racionálnej väzby medzi zásahom a cieľom zásahu, t. j. či daným prostriedkom možno dosiahnuť akceptovateľný cieľ. Druhým krokom test nevyhnutnosti, teda či nebolo možné použiť šetrnejší zásah. Napokon tretím krokom je test proporcionality v užšom slova zmysle, ktorý zahŕňa jednak praktickú konkordanciu (praktickú súladnosť), t. j. test zachovania maxima z oboch základných práv, a jednak tzv. Alexyho vážiacu formulu. Vážiaca formula pracuje s trojstupňovou stupnicou hodnôt: „nízka“, „stredná“ a „podstatná“. Intenzita zásahu do jedného základného práva sa dáva do pomeru s mierou uspokojiteľnosti druhého práva v kolízii, pričom intenzita zásahu a miera uspokojenia nadobúdajú jednu z hodnôt „nízka“, „stredná“ a „podstatná“.¹⁵

Test proporcionality bol využitý aj v rámci posúdenia súkromnej nahrávky ako dôkazu v trestnom konaní proti uznanému vinným zo spáchania zločinu vydierania, a z prečinu nebezpečného vyhrážania a prečinu výtržníctva. V predmetnom prípade Okresný¹⁶, Krajský¹⁷ aj Najvyšší súd SR¹⁸ akceptovali ako dôkaz nahrávky telefonických hovorov. Rovnako v tomto prípade, aplikáciu testu proporcionality na účely posúdenia zákonnosti a prípustnosti týchto dôkazných prostriedkov považoval za vhodný a ústavne akceptovateľný postup na vyriešenie uvedenej čiastkovej otázky aj Ústavný súd SR. Ten akceptoval právny záver, že právu sťažovateľa na súkromie v uvedených súvislostiach nemožno dať prednosť pred právom poškodenej na ochranu jej života a zdravia, a taktiež pred záujmom spoločnosti na riadnom vyšetrení trestných činov. Navyše Ústavný súd SR deklaroval, že rozhodujúci je súlad so zákonom pri získaní dôkazu zo strany OČTK a súdu, teda v tomto prípade postup pri trestnoprocesnom zabezpečení dotknutých záznamov (nosičov), nie (tvrdené) porušenie osobnostných práv pri ich vyhotovení.¹⁹

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 1Tdo/33/2021 z 08. decembra 2021

¹⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 2Tost/4/2014 z 2. apríla 2014, Uznesenie Ústavného súdu SR, III. ÚS 24/2012, zo 17. januára 2012, Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 3Asan/32/2019 zo 14. januára 2019 a Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 8Asan/11/2019 z 29. januára 2019

¹⁵ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 10/2013-146 z 10. decembra 2014

¹⁶ Rozsudok Okresného súdu Piešťany 2T/118/2014-1068 z 5. septembra 2018

¹⁷ Rozsudok Krajského súdu v Trnave sp. zn. 5To/22/2019 z 9. januára 2020

¹⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR č. k. 2 Tdo 29/2020 z 28. júla 2021

¹⁹ Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 162/2022 z 23. marca 2022

V súvislosti s týmito závermi je potrebné venovať sa aj problematike súladu so zákonom pri získaní dôkazu zo strany OČTK. Rovnako je potrebné odlišovať procesnú použiteľnosť súkromnej nahrávky ako dôkazu v trestnom konaní od využitia informácií – poznatku, získaného OČTK z obsahu súkromnej nahrávky, v prípade, že táto bola vyhotovená z pohľadu ustanovenia § 119 ods. 3 Trestného poriadku nezákonne/bez súhlasu nahrávaného. Získané informácie môžu mať aj v prípade, že súkromná nahrávka bude vyhodnotená ako neprípustná, charakter operatívneho základu pre ďalší postup OČTK pri získaní nových dôkazných prostriedkov, ktoré preukážu zistené skutočnosti zákonným spôsobom. V danej veci sa nebude uplatňovať tzv. teória ovocia otráveného stromu²⁰, podľa ktorej v prípade, že utajeným, a teda nezákonným, vyhotovením súkromnej nahrávky dochádza k zásahu do práva na súkromie, je nevyhnutné z trestného konania vylúčiť aj ďalšie dôkazy odvodené od súkromnej nahrávky, napr.: výpoveď svedka. Na tomto mieste je potrebné dať do pozornosti situáciu, kedy už samotný postup OČTK je v rozpore so zákonom, napr. policajné odpočúvanie bez súdneho príkazu. V takomto prípade nie je možné ako dôkaz v trestnom konaní použiť informácie zistené nezákonným postupom OČTK.

Ako už bolo naznačené, pri vyhodnocovaní súkromnej nahrávky ako dôkazu v trestnom konaní je potrebné zaoberať sa nielen jej obsahom, ale aj okolnosťami, za ktorých bola vyhotovená. Príkladom je prípad, v ktorom bol manžel obvinený zo zločinu týrania blízkej osoby/manželky, ktorý chcela manželka preukázať prostredníctvom súkromných nahrávok. Tvrdenie manžela, že k verbálnym atakom bol vyprovokovaný a manželka účelovo vyvolávala hádky, aby ho mohla nahrávať potvrdili aj svedecké výpovede, okrem iného, aj spoločných detí. Uviedli, že hádky matka vyprovokovala, a tieto si nahrávala takým spôsobom, aby na nahrávkach boli len vyjadrenia otca a jej provokácie tam neboli. Dcéra tiež potvrdila, že rodičia sa hádali a obaja vzájomne voči sebe používali vulgárne výrazy, a dokonca jednoznačne uviedla, že matka provokovala nielen slovné hádky s otcom, ale ho dokonca provokovala k tomu, aby ju fyzicky napadol. V kontexte s ostatnými dôkazmi (výpovede svedkov, znalecký posudok, na základe ktorého matka nevykazuje komplexný obraz syndrómu týranej ženy a ďalšie) súd neprihliadal na súkromné nahrávky vyhotovené bez vedomia nahrávaného, a tieto označil za výsledok účelového konania a provokácie nahrávajúcej osoby, nie dôkaz získaný v krajnej núdzi, ako sa to snažila prezentovať prokuratúra. Je v zásade neprípustné, aby si súkromná osoba účelovo utajeným spôsobom zaznamenávala hlasový prejav iného, aby ho vzápätí použila ako dôkaz v trestnom konaní.²¹ **Z uvedeného vyplýva, že pri posudzovaní súkromných nahrávok je nežiaduce zohľadniť ako dôkaz nahrávku, ktorá je tendenčná, účelová, či vyprovokovaná. Nemenej dôležité je skúmať autenticnosť nahrávky, ako aj to, či jej obsah nie je zostrihaný, či inak účelovo upravený.**

Okrem už analyzovaných faktorov použiteľnosti súkromnej nahrávky, ktorými boli najmä zákonné licencie, proporcionalita proti sebe stojacich záujmov, jej obsah, autenticnosť, postavenie v rámci dôkazných prostriedkov, ako aj jej výpovedná hodnota v kontexte s ostatnými dôkazmi, je nemenej dôležité zaoberať sa aj postavením osoby, ktorá súkromnú nahrávku vyhotovila a jej záujmom. V súdnej praxi je ustálené pripustiť nahrávky, ktoré vyhotovil páchatel' ako usvedčujúci dôkaz proti nemu (napr. páchatel' si nahráva znásilnenie do mobilného telefónu, aby sa na tom mohol následne ukájať, a tento telefón je v rámci vyšetrovania u neho zaistený). Vychádza sa z predpokladu, že páchatel' koná hrubým spôsobom porušujúcim normy trestného práva, a to bez toho, aby sám dal nahrávanej osobe možnosť rozhodovať v zmysle ustanovenia § 12 OZ. Rovnako je bežné pripustiť ako dôkaz nahrávku, na ktorej figuruje páchatel', vyhotovenú páchatel'om, avšak svedčiacu v jeho prospech.

Iná rozporuplná situácia, ako vyplýva aj z tohto príspevku, vzniká v prípade ak súkromnú nahrávku svedčiacu v neprospech páchatel'a vyhotoví iná osoba ako páchatel'. Dôležité pri jej

²⁰ angloamerická doktrína, ktorú slovenská trestná teória a ani prax doteraz v plnej miere neprevzala

²¹ Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV. sp. zn. 3 T 24/2016 z 10. júna 2016 a nadväzujúce Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 1To 125/2016 z 1. februára 2017

posúdení je vyhodnotiť úmysel tejto osoby – jej dobromyseľnosť. V prípade, že osoba vyhotoví záznam dobromyseľne, vystupuje v postavení dotknutej osoby, a mala by byť chránená. Pretože v prípade, že by súd striktné formálne vyhodnocoval súkromnú nahrávku a jej použiteľnosť v zmysle ustanovenia § 119 ods. 3 Trestného poriadku mohol by nastať stav, pri ktorom dobromyseľná osoba, ktorá konala čestne, by bola ohrozená nielen samotným nezákonným konaním páchatel'a, ktoré bolo zaznamenané prostredníctvom súkromnej nahrávky, ale v prípade odmietnutia prípustnosti tejto nahrávky súdom aj hrozbou sankcie v zmysle ustanovenia § 13 OZ, a to žalobou na ochranu osobnosti. Rovnaká situácia by nastala aj v prípade ak by protiprávne konanie páchatel'a nesmerovalo priamo proti osobe, ktorá vyhotovila záznam. Príkladom je situácia, v ktorej dobromyseľná osoba zaznamenaná podozrivého páchatel'a, napríklad z okna proti stojacej budovy obchodu, v ktorom páchatel' lúpi, zavolá na políciu a pri výsluchu odovzdá súkromnú nahrávku, ktorá potvrdzuje jej výpoveď, príslušným zložkám. Ak by v tomto prípade súd dôkaz vyhodnotil ako nezákonný a nepoužiteľný, rovnako by pri tomto striktnom výklade ustanovenia § 119 ods. 3 Trestného poriadku vystavil dobromyseľného občana žalobe na ochranu osobnosti. **Na základe uvedeného je teda potrebné vždy skúmať aj dobromyseľnosť a záujem osoby, ktorá súkromnú nahrávku vyhotovila.**

Záver

Odhaľovanie, vyšetrovanie, a vo všeobecnosti zabezpečenie efektívneho trestného stíhania rôznorodých trestných činov predpokladá okrem iného prekonať zásadnú bariéru, ktorou je častokrát stav dôkaznej núdze, prameniáci z nedostatku prípustných dôkazov. Obzvlášť problematické je posudzovanie dôkazných prostriedkov, z ktorých síce priamo a jednoznačne vyplývajú relevantné skutočnosti o tom, že skutok sa stal, má všetky znaky niektorého trestného činu, a skutok spáchal obvinený, avšak existuje dôvodná pochybnosť o zákonnosti a prípustnosti takéhoto dôkazu, a jeho ďalšej procesnej použiteľnosti. Takýmto dôkazným prostriedkom v trestnoprávnej praxi sú často práve súkromné nahrávky, a pri ich použití sa opakovane vyskytujú situácie, pri ktorých je nevyhnutné posudzovať zákonnosť a prípustnosť predkladaného dôkazu.

Vzniknutý stav je potrebné analyzovať v dvoch základných rovinách. V prvom rade ide o prípustnosť týchto nahrávok ako dôkazov v trestnom konaní voči osobe, ktorá ich vyhotovila, a v druhom rade voči osobám, ktoré boli „nahrávané“ bez svojho vedomia. Nesporné je použitie súkromných nahrávok vyhotovených so súhlasom nahrávanej osoby ako zákonného dôkazu, a rovnako sú takéto súkromné nahrávky bezpochyby prípustné voči osobe, ktorá ich zhotovila. Polemickým je procesné použitie súkromnej nahrávky vykonanej utajovaným spôsobom, resp. proti vôli a bez súhlasu nahrávanej osoby, vzhľadom na zákonný podklad a nepopierateľný zásah do základných ľudských práv a slobôd, s čím súvisí ochrana záujmov nahrávanej osoby.

Pri hodnotení súkromnej nahrávky ako dôkazu v trestnom konaní je nevyhnutné zohľadniť viaceré faktory. Nevyhnutné je vyhodnotiť, či súkromná nahrávka predstavuje z hľadiska dokazovania hlavný – usvedčujúci dôkaz alebo je len podporným vedľajším dôkazom. Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že k porušeniu čl. 6 Dohovoru, by došlo len vtedy, ak by nezákonne získaná nahrávka bola jediným usvedčujúcim dôkazom, a zároveň by nebolo dodržané právo obhajoby na spochybnenie takéhoto dôkazu. Nemenej dôležité je skúmať, či obsah súkromnej nahrávky je v súlade so zisteniami vyplývajúcimi z ostatných predložených dôkazov, ktoré obsah súkromnej nahrávky podporujú alebo naopak vyvracajú.

Na vyhodnotenie kolízie proti sebe stojacich záujmov je v súčasnej praxi súdov ustálená aplikácia testu proporcionality. Predmetom kolízie je záujem na ochrane osobnosti toho, koho prejav je bez jeho súhlasu zaznamenaný, so záujmom na ochranu toho, kto tento prejav zaznamenáva, a následne použije. Záujem zaznamenávajúcej osoby môže korešpondovať s právom poškodeného/obete trestného činu na účinné a spravodlivé vyšetrovanie, a taktiež so záujmom spoločnosti na efektívnom objasňovaní trestnej činnosti. Je komplikované riešiť vo všeobecnej rovine, do akej miery je ktorý z uvedených záujmov v danej konkrétnej situácii prevažujúci, do akej miery môže prevážiť záujem u toho, kto záznam vykonáva na ochranu

vlastnej osoby a osobnosti nad právom na ochranu osobnosti nahrávaného.²² Z hľadiska posudzovania proti sebe stojacich zákonom chránených záujmov vo vzťahu k prípustnosti súkromných nahrávok je na základe vykonania testu proporcionality **možné pripustiť procesné použitie súkromnej nahrávky v prípade, v ktorom záujem spoločnosti na spravodlivom postihnutí možného protiprávneho konania páchatel'a prevažuje záujem na ochrane súkromia páchatel'a**. Popri záujmu spoločnosti na spravodlivom postihnutí páchatel'a je potrebné zohľadniť aj právo poškodeného/obete na účinné a spravodlivé vyšetrovanie.

Pri posudzovaní súkromných nahrávok je na mieste skúmať v zmysle zásady subsidiarity aj to, či existovala možnosť preukázať uvádzané skutočnosti iným, zákonným spôsobom, ako súkromnou nahrávkou. Nie je vylúčené, aby získané informácie mohli mať aj v prípade, že súkromná nahrávka bude vyhodnotená ako nezákonná a procesne nepoužiteľná, charakter operatívneho základu pre ďalší postup OČTK pri získaní nových dôkazných prostriedkov, ktoré preukážu zistené skutočnosti iným zákonným spôsobom. S tým súvisí aj potreba skúmať súlad so zákonom pri získaní súkromnej nahrávky ako dôkazu zo strany OČTK, teda zákonnosť postupu pri trestnoprocesnom zabezpečení dotknutých súkromných nahrávok (nosičov), a to bez ohľadu na prípustné porušenie osobnostných práv zo strany vyhotoviteľa pri ich zaznamenaní.

Nemenej dôležité je vyhodnotiť, či nebolo konanie nahrávanej osoby dôsledkom provokácie zo strany nahrávajúcej osoby. Je nežiaduce zohľadniť ako dôkaz nahrávku, ktorá je tendenčná, účelová, či vyprovokovaná. S tým úzko súvisí potreba skúmať, či nebolo s nahrávkou manipulované, a či jej obsah nie je zostrihaný, či inak účelovo upravený.

V neposlednom rade je potrebné posúdiť aj dobromyseľnosť osoby, ktorá nahrávku vyhotovila a potvrdiť, že nahrávka nie je iba výsledkom účelového konania tejto osoby.

V rámci analýzy a posúdenia zákonnosti a prípustnosti súkromných nahrávok je nevyhnutné, keďže v podmienkach SR neexistuje dostatočný legislatívny právny rámec, či judikatúra alebo zjednocujúce stanovisko Najvyššieho súdu SR, siahnuť po rozhodnutiach, prijatých či už domácimi alebo zahraničnými súdnymi orgánmi, a zároveň posudzovať každý jednotlivý prípad individuálne s dôrazom na vyhodnotenie vyššie spomenutých faktorov.

Zoznam bibliografických odkazov:

Odborné publikácie

1. ČENTĚŠ, J. KURILOVSKÁ, L. ŠIMOVČEK, I. BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021. ISBN: 978-80-89603-88-6.
2. IVOR, J. et al. *Optimalizácia prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2017. ISBN: 978-80-7502-216-5.

Odborné časopisy

1. GAJDIČIAR, V., STRIGÁČOVÁ, D. *Prípustnosť súkromnej nahrávky pri trestnoprocesnom dokazovaní v slovenskej právnej úprave*. Justičná revue, 2014, roč. 66, č. 6 – 7,
2. TITTLOVÁ, M. *Vybrané aplikačné problémy vyhotovenia obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov v slovenskom trestnom konaní*. In *Forenzní vědy, právo, kriminalistika*, Praha: Česká digitální tiskárna s. r. o. 2017.

Zborníky

1. IVOR, J. *Obrazové záznamy v trestnom konaní z pohľadu GDPR a národnej legislatívy*. In Sekcia verejného práva „Vplav informačných a komunikačných technológií na normy

²² ČENTĚŠ, J. KURILOVSKÁ, L. ŠIMOVČEK, I. BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2021. s. 613. ISBN: 978-80-89603-88-6.

verejného práva“ Zborník zo IV. Ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie. Banská Bystrica: Belianum, 2019. ISBN: 978-80-557-1554-4.

2. ZÁHORA, J. *Prístupnosť súkromnej nahrávky v trestnom konaní*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019, Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2019. ISBN: 978-80-7160-520-1.

Elektronické zdroje

1. ŠAMKO, P. *Skutočne možno použiť ako dôkaz v trestnom konaní nezákonne získané súkromné nahrávky?* Pravnelisty.sk, [online]. 2019, [cit. 2023-02-28]. Dostupné na internete: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a736-skutocne-mozno-pouzit-ako-dokaz-v-trestnom-konani-nezakonne-ziskane-sukromne-nahravky>

Právne predpisy

1. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
2. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník
3. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Judikatúra

1. Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 44/00 z 5. januára 2001
2. Nález Ústavného súdu ČR II. ÚS ČR 2806/08
3. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR Tdo 1064/2019 z 24. septembra 2019
4. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 1Tdo/33/2021 z 08. decembra 2021
5. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 2Tost/4/2014 z 2. apríla 2014
6. Uznesenie Ústavného súdu SR, III. ÚS 24/2012 zo 17. januára 2012
7. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 3Asan/32/2019 zo 14. januára 2019
8. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR 8Asan/11/2019 z 29. januára 2019
9. Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL. ÚS 10/2013-146 z 10. decembra 2014
10. Rozsudok Okresného súdu Piešťany 2T/118/2014-1068 z 5. septembra 2018
11. Rozsudok Krajského súdu v Trnave sp. zn. 5To/22/2019 z 9. januára 2020
12. Uznesenie Najvyššieho súdu SR č. k. 2 Tdo 29/2020 z 28. júla 2021
13. Uznesenie Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 162/2022 z 23. marca 2022
14. Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV. sp. zn. 3 T 24/2016 z 10. júna 2016 a nadväzujúce Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 1To 125/2016 z 1. februára 2017

Kontaktné údaje:

JUDr. Bc. Nikola Kočiščáková
Externá doktorandka

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica
Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika

t. č.: +421 910 220 042
e-mail: nikola.kociscakova@student.umb.sk

GNOZELOGICKÁ ROZPRACOVANOSŤ PRÍPRAVY REKONŠTRUKCIE A NEVERBÁLNA KOMUNIKÁCIA

doc. JUDr. PhDr. Martin LACA, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Autor v predkladanej vedeckej štúdií popisuje teoretickú rozpracovanosť prípravy rekonštrukcie v aplikačnej praxi, ktorú následne premoštuje s poznatkami neverbálnej komunikácie. Pri jednotlivých druhoch rekonštrukcie je možné hodnotiť a analyzovať prejavy neverbálnej komunikácie, ktoré môžu prispieť k naplneniu cieľa rekonštrukcie. Táto vedecká štúdia je čiastočným výstupom medzinárodnej vedecko-výskumnej úlohy vedenej na Akadémii Policajného zboru v Bratislave pod číslom Výsk. 247.

KLúčové slová

Rekonštrukcia, príprava, neverbálna komunikácia, prejavy neverbálnej komunikácie

Annotation

In the presented scientific study, the author describes the theoretical development of reconstruction preparation in application practice, which he then bridges with the knowledge of non-verbal communication. With individual types of reconstruction, it is possible to evaluate and analyze manifestations of non-verbal communication that can contribute to the fulfillment of the goal of reconstruction. This scientific study is a partial output of an international scientific research task conducted at the Police Academy in Bratislava under the number Výsk. 247.

Keywords

Reconstruction, preparation, non-verbal communication, manifestations of non-verbal communication

Úvod

Význam slova rekonštrukcia nám nie je neznámy. S týmto pojmom sa stretávame v rozličných oblastiach spoločenského života. Najčastejšie sa tento pojem vyskytuje v prírodných a technických oblastiach. Rekonštrukcia vo svojej podstate znamená fyzické obnovenie určitých predmetov, nástrojov, budov, bytov, ktoré za určitých okolností napr. pôsobením vonkajších vplyvov stratili postupne svoj tvar alebo formu. Zachovaním zreteľných dokumentov a návodov môžeme konštatovať, ako daný predmet alebo objekt pri svojom vzniku vyzeral.

V takomto technickom ponímaní bola rekonštrukcia prenesená do oblasti kriminalistiky a v takomto duchu v nej zakotvila až dodnes. Z aplikačnej praxe je nám známy celý rad prípadov rekonštrukcie ako napr. rekonštrukcia vzniku rôznych stôp, rekonštrukcia tváre, rekonštrukcia portrétu osoby, rekonštrukcia listín a písomných dokumentov a mnoho iných.

Z pohľadu prírodovedného poňatia je rekonštrukcia chápaná ako metóda, ktorá sa usiluje za využitia najnovších poznatkov vedy a techniky dať do pôvodnej podoby určité fyzické objekty vonkajšieho sveta, zachovať ich budúcim generáciám poprípade obnoviť ich pôvodnú funkciu.

Na základe vyššie popísaného sme pojem rekonštrukcia zďaleka nevyčerпали. S pojmom rekonštrukcia sa taktiež stretávame pri obnove rôznych podmienok, javov a dejov, dynamických hmotných komponentov vonkajšieho sveta, premenných komponentov, ktoré charakterizujú pohyb objektívnej reality v jej špecifickej forme. Vo všeobecnosti sa rekonštrukcia využíva na skúmanie tých javov a prvkov, ktoré by nemali byť zamenené za iné podobné javy. V tomto prípade sa využíva predovšetkým v historických vedách k rekonštruovaniu minulých dejov a udalostí. Na základe nových objavených dokumentárnych materiálov, písomných rozkazov a výpovedi jednotlivých osôb sa napr. rekonštruujú okolností niektorých trasologických udalostí z obdobia nacistického útlaku a priebehu bojových operácii. Ako špecifický poznávací prostriedok sa rekonštrukcia využíva aj v trestnom konaní. V tomto prípade vždy pôjde o poznanie, ktoré sa odohralo v minulosti. Orgány činné v trestnom konaní sa nemôžu zoznámiť s rekonštrukciou iba pozorovaním. Môžu ju vykonať len nepriamo a to za pomoci iných činiteľov a skutočností, t. j. trestnoprávnym vyjadrením dôkazov, danú udalosť rekonštruujú. Podobné

zmýšľanie vedeckej obce malo pravdepodobne vplyv aj na vývoj rekonštrukcie ako kriminalistickej metódy. V procese dlhodobého vývoja rekonštrukcie sa pre ňu vytvoril aj špecifikovaný názor rekonštrukcia trestného činu. Ide o terminus technicus, ktorý dokonale nevystihuje zmysel a obsah tohto úkonu, pretože nie je možné obnoviť resp. rekonštruovať celý trestný čin.

Príprava rekonštrukcie

Rekonštrukcia ako metóda kriminalistickej taktiky si vyžaduje pre kvalitné naplnenie svojho cieľa dôkladnú prípravu. Príprava rekonštrukcie je cieľavedomá činnosť, realizovaná orgánom činným v trestnom konaní, ktorá umožňuje:¹

- Správne vytýčenie obsahových a taktických zámerov rekonštrukcie.
- Zaistenie možnosti realizovania rekonštrukcie a podchytenia priebehu a jej výsledkov.
- Zaistenie realizácie obsahových a taktických zámerov.
- Usporiadanie a riadenie rekonštrukcie.

Rekonštrukciou vo všeobecnosti môžeme sledovať viaceré ciele:

- Preverenie doposiaľ zhromaždených dôkazov.
- Preverka vytýčených verzií a dokázanie jednej z nich.
- Získanie neodhalených dôkazov o objasňovanom skutku, o jeho páchatelovi, obeti, charaktere škody, ktorá konaním páchatel'a vznikla.

Preverka existujúcich dôkazov a získanie dôkazov nových je základným predpokladom objektívneho, všestranného a úplného objasňovania protiprávneho činu. Celá príprava ako aj jej priebeh musia byť tomuto základnému cieľu podriadené. Samotná príprava rekonštrukcie začína okamihom, kedy orgán činný v trestnom konaní dospel k záveru, že v danej etape vyčerpal iné možnosti k získaniu nových dôkazov, či preverku iných dôkazov a doposiaľ zhromaždený materiál dovoľuje realizovať rekonštrukciu. V podmienkach slovenskej teoretickej rozpracovanosti prevláda názor, že príprava rekonštrukcie by sa mala realizovať v dvoch etapách.

1. Etapa prípravy pred odchodom na miesto rekonštrukcie.
2. Etapa prípravy po príchode na miesto rekonštrukcie.

Etapa prípravy pred odchodom na miesto rekonštrukcie

Základným predpokladom pre kvalitnú realizáciu akéhokoľvek úkonu v procese kriminalistického objasňovania – jednoducho aj rekonštrukcie – je dôkladné štúdium všetkého dostupného materiálu zhromaždeného pri objasňovaní činu alebo udalosti, podrobná a dôsledná analýza dôkazných informácií, znalosť faktov, znalosť rozporov medzi niektorými informáciami. Orgán činný v trestnom konaní v niektorých prípadoch musí zrealizovať dôkladnú analýzu osoby a osobnosti subjektu, na základe ktorého výpovede a s jeho účasťou bude rekonštrukcia zrealizovaná, hlavne za účelom zistenia vnútorného stavu danej osoby k realizovaniu rekonštrukcie. Analýzou si orgán činný v trestnom konaní môže odpovedať na nasledujúce otázky vo vzťahu k príprave a vykonaniu rekonštrukcie:

- Či niektoré nejasnosti, rozpory alebo medzery v doposiaľ zhromaždených materiáloch nejde odstrániť inými kriminalisticko-taktickými metódami napr. kriminalistickým experimentom.
- Na základe akých materiálov bude rekonštrukcia uskutočnená a či bude za prítomnosti obvineného, svedka, poškodeného alebo bez ich účasti.

Na základe takého podrobného štúdia a analýzy faktov, na podklade dôvernej znalosti charakteristických rysov osobnosti osoby alebo osôb, podľa ktorých výpovedí by sa mala

¹METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. Kriminalistická taktika, 2013, s. 241.

rekonštrukcia uskutočniť, je možné prikrčiť k vytvoreniu myšlienkového modelu rekonštrukcie, k riešeniu otázky o najvhodnejšom momente jej uskutočnenia. Orgán činný v trestnom konaní by nemal zabúdať na kladné nadväzovanie postojov osôb, podľa ktorých výpovedí sa bude rekonštrukcia uskutočňovať s cieľom dosiahnuť dobrovoľnosť ich účasti na úkone ako aj ich osobná iniciatíva v priebehu rekonštrukcie. Na základe myšlienkového modelu za účelom jej realizovania v konkrétnych podmienkach pristupuje orgán činný v trestnom konaní k vypracovaniu plánu organizačného zaistenia a samotného realizovania rekonštrukcie.

Do plánu rekonštrukcie je potrebné zahrnúť:²

- Cieľ a spôsob priebehu rekonštrukcie so zreteľom na vytýčené vyšetrovacie verzie.
- Stanovenie času vykonania z hľadiska vhodnosti momentu, účelnosti, efektívnosti.
- Určenie dennej doby realizovania rekonštrukcie s ohľadom na nutnosť rekonštrukcie podmienok, za ktorých došlo k trestnému činu.
- Stanovenie miesta uskutočnenia rekonštrukcie (pôvodné, iné).
- Po uvážení, stanovenie potreby rekonštrukcie miesta činu.
- Stanovenie okruhu predmetov, ktoré budú pre rekonštrukciu potrebné, určenie, či to majú byť originály alebo modely.
- Určenie okruhu účastníkov rekonštrukcie, podľa potreby tiež figurantov (nahrádzajúcich určité osoby).
- Stanovenie okruhu pomocných osôb a určenie ich úloh.
- Stanovenie okruhu technických prostriedkov potrebných pre realizáciu rekonštrukcie, vrátane technických prostriedkov na dokumentáciu jej priebehu, osvetľovacích zariadení a pod.
- Stanovenie spôsobu ostrahy páchatel'a, ak je to potrebné, na zamedzenie úteku, zranenia seba alebo iného a zabezpečenie príslušných policajných špecialistov.
- Zabezpečenie prítomností expertov, ak je to pre priebeh a dosiahnutie cieľov vhodné alebo potrebné.
- Zabezpečenie nevyhnutných dopravných prostriedkov pre prepravu tak účastníkov, ako aj potrebného materiálu.
- Ďalšie opatrenia v závislosti od charakteru rekonštruovaného činu.

Etapa prípravy pro příjazde na miesto rekonštrukcie

Do tejto etapy, začínajúcej po príjazde na miesto činu, kde má byť rekonštrukcia zrealizovaná je možné zahrnúť nasledujúce okruhy činností:

- Zabezpečiť, aby priamy účastníci rekonštrukcie, ako napr. páchatel', priami svedkovia, poškodená osoba a pod. nemali možnosť spolu rozprávať, a to prostredníctvom ich vhodného rozmiestnenia, príp. aj poučenia.
- Po orientačnej obhliadke miesta rekonštrukcie, ktorou je treba zistiť zmeny oproti počiatočnej štruktúre miesta činu, rozhodnúť o potrebe a uskutočniť rekonštrukciu miesta, ako nevyhnutnú podmienku samostatnej rekonštrukcie.
- Činností spojené s fixáciou priebehu a výsledkov rekonštrukcie.
- Činností spojené so zaisťovaním prítomností nezúčastnených osôb.
- Vykonať inštruktáž všetkých účastníkov rekonštrukcie, oboznámiť každého s jeho postavením a úlohami, všetkých účastníkov potrebným spôsobom poučiť.
- Uskutočniť osobitné konzultácie s prizvanými expertmi, stanoviť osobitný postup pri rekonštrukciách niektorých čiastkových činností, ak to vyžadujú okolnosti.

² METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. Kriminalistická taktika, 2013, s. 241.

- Zabezpečiť počas výkonu rekonštrukcie uzatvorenie priestoru a zamedzenie prístupu nepovolaným osobám.
- Zabezpečiť praktickú realizáciu ostrahy až do ukončenia rekonštrukcie a počas prepravy páchateľa k útvaru.
- Oboznámiť základný postup uskutočnenia rekonštrukcie.

Tieto činnosti nepredstavujú vyčerpávajúcu bázu, ktoré sú potrebné pred príchodom na miesto rekonštrukcie a po príchode na miesto činu rekonštrukcie zrealizovať. Jedná sa však o utvorenie si prehľadu najzásadnejších okruhov činností, ktoré sú potrebné a majú všeobecnú platnosť.

Taktika zrealizovania rekonštrukcie sa opiera o dodržanie základných taktických zásad rekonštrukcie a voľbe adekvátnych taktických postupov za účelom vytvorenia optimálnych podmienok pre obnovenie dynamickej situácie a reprodukcie mechanizmu. Okrem základných všeobecných zásad platných pre aplikáciu kriminalistických metód a postupov v procese kriminalistického objasňovania, ako sú zásady včasnosti, objektívnosti a úplnosti, aktívnosti, metodickosti a postupnosti, ktoré je nevyhnutné rešpektovať vždy, platia pre uskutočnenie rekonštrukcie niektoré osobitné zásady odporúčané kriminalistikou.

Zásada jedného vedúceho rekonštrukcie

Zo skúseností z aplikačnej praxe bolo overené, že optimálne výsledky pri uskutočňovaní rekonštrukcie protiprávneho konania sa dosahujú hlavne vtedy, ak jej priebeh riadi jediný pracovník – orgán činný v trestnom konaní, ktorý plne zodpovedá za prípravu a vykonanie rekonštrukcie, je podrobne oboznámený s celým komplexom informácií, pozná všetky vzájomné súvislosti. V rámci organizačnej stránky sú mu všetci pracovníci podriadení. Orgán činný v trestnom konaní plní pri realizácii rekonštrukcie nasledovné úlohy:³

- Organizuje a koordinuje činnosť podriadených účastníkov, dáva pokyny obvinenému alebo svedkom týkajúce sa priebehu rekonštrukcie a demonštrovania čiastkových činností.
- Rozhoduje o použití jednotlivých prostriedkov alebo metód na vlastný výkon rekonštrukcie, vrátane spôsobov jej dokumentácie.
- Porovnáva informácie vyplývajúce z prebiehajúcej rekonštrukcie so všetkými doposiaľ zhromaždenými materiálmi a v závislosti od toho volí alebo mení vhodným spôsobom konkrétne postupy uplatňovania počas obnovovania okolností objasňovaného činu, iba on napokon hodnotí výsledky uskutočnenej rekonštrukcie vo vzťahu ku všetkým doposiaľ získaným dôkazným informáciám.

Zásada cieľavedomosti a systematickosti

Zladenie množstva čiastkových činností, ktoré majú byť v priebehu rekonštrukcie protiprávneho činu obnovené, predstavuje natoľko zložitý komplex jednotlivých prvkov a postupov, že si jeho uskutočnenie nemožno predstaviť bez plánovitého, systematického a cieľavedomého prístupu orgánu činného v trestnom konaní. Každá živelnosť a nerozmyslenosť spôsobuje podstatne nižšiu kvalitu výsledkov rekonštrukcie, rovnako ako hocijaké sugestívne ovplyvňovanie jej priebehu nedovolenými zásadami.

Využitie danej zásady sa uplatní predovšetkým v priebehu prípravy rekonštrukcie, kedy orgán činný v trestnom konaní musí detailne analyzovať zhromaždené informácie, vytýčiť tie, ktoré musia byť nevyhnutne preverené, aby bolo možné robiť závery o dôležitých skutočnostiach. Túto činnosť musí realizovať aj počas priebehu rekonštrukcie, pričom sa musí zamerať na permanentné porovnávanie informácií o konaní osôb s dosiaľ zhromaždenými dôkazmi, zisťovať

³ METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. Kriminalistická taktika, 2013, s. 241.

a vyplňať medzery, odstraňovať rôzne nejasnosti, pôsobiť k potvrdeniu pravdivej verzie, vylúčeniu iných verzií.

Zásada ostražitosti

Zásada ostražitosti predovšetkým vyniká v prípadoch ak sa rekonštrukcia realizuje podľa výpovede a za priamej účasti páchatel'a. Určitá nevyhnutná voľnosť konania páchatel'a, ktorá mu má umožniť istú iniciatívu v demonštrovaní čiastkových činností charakterizujúcich spôsob spáchania obnovovaného skutku, a ktorá má prispieť k vyššej kvalite získanej informácie, poskytuje súčasne páchatel'ovi rad príležitostí na nežiadúce správanie. V aplikačnej praxi uplatnenie danej zásady znamená:

- počas prepravy páchatel'a na miesto,
- počas prítomnosti a činnosti na mieste rekonštrukcie,
- pri preprave z miesta rekonštrukcie späť, musí orgán činný v trestnom konaní zabezpečiť sústavné pozorovanie páchatel'a, ktorého cieľom bude:
- hlavne zabránenie úteku,
- zabránenie útoku na vlastné zdravie,
- alebo život a na život a zdravie iného účastníka rekonštrukcie,
- a napokon zabránenie možnosti zničiť niektoré ďalšie neodhalené stopy, predmety a podobne.

V rámci danej zásady môžeme zahrnúť aj výber správnych miest, makiet, nástrojov a predmetov, s ktorými má páchatel' v rámci realizovania rekonštrukcie manipulovať a to z toho dôvodu, aby dané predmety neslúžili páchatel'ovi ako zbraň.⁴

Zásada voľby vhodného momentu vykonania rekonštrukcie

Na dosiahnutie potrebnej kvality informácií získaných uskutočnením rekonštrukcie protiprávneho činu významne vplýva voľba najvhodnejšieho okamihu realizácie rekonštrukcie. Tento moment spravidla nastáva vtedy, ak boli prakticky takmer vyčerpané možnosti zaobstarat' dôkazné informácie v objasňovanej veci iným spôsobom, pričom suma dôkazných informácií je dostatočná pre uskutočnenie rekonštrukcie.

Zásada vhodného výberu počtu účastníkov rekonštrukcie

Počet účastníkov má zodpovedať na základe zložitosti rekonštruovaného deja, miesta a ostatných požiadaviek. V tejto súvislosti je potrebné zabezpečiť, aby sa rekonštrukcie zúčastnil potrebný počet osôb na vykonanie rekonštrukcie.

Základy neverbálnej komunikácie

Vo všeobecnosti sa ľudia snažia kontrolovať také neverbálne prejavy ako sú napríklad pohľad, stavba tela, vek, sociálny status a do istej miery aj sociálny stav. Nie je podstatné, či sa snažíme o túto kontrolu alebo nie, všetky tieto prvky sa vykonávajú v komunikácii tvárou v tvár, a to aj vtedy, ak si to jednotlivci ani neuvedomujú. „Postavenie osôb v pozícii tvárou v tvár vytvára prirodzenú bariéru klamanu verbálnym prejavom a súčasne uvoľňuje mechanizmy, ktorými sa prejavuje klamstvo neverbálne (nepokoj, červenanie sa, potenie, škrabanie vo vlasoch, pokašliavanie a pod.).“⁵

Neverbálnou komunikáciou označujeme určité skryté komunikačné kanály, ktoré sú nezávislé od reči. Je uskutočňovaná nielen pohybmi rúk, prípadne tela, očí, mimikou, druhom smiechu, vzdychmi a pod. Je to druh komunikácie, ktorá nepatrí do písomného prejavu. Ide o určité znaky

⁴ METEŇKO, J., BAČÍKOVÁ, I., SAMEK, M. Kriminalistická taktika, 2013, s. 241.

⁵ BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. Konfrontácia, 2014, s. 32-33.

ľudského správania, ktoré sú zdrojom informácii o stave, postojoch, úmysloch, situácii a pod. Verbálny prejav je sprevádzaný aj výrazom tváre, pohybmi, mimikou, fyzickým postojom, odstupom a mnohými inými prejavmi. Rovnako dôležitý je i spôsob, akým človek niečo oznamuje ako to, čo vlastne oznamuje. Rozdiel neverbálnej komunikácie od tej verbálnej spočíva v tom, že verbálnej komunikácii patrí kodifikovaný systém znakov, ktorý sa treba naučiť a rovnako k nej patrí oznamovací zámer, ktorý súvisí s ľudským chcením. V neverbálnej komunikácii nie je kodifikovaný systém znakov, ktorý by sa človek potreboval naučiť, ak sa nemyslia znakové formy reči sprostredkujúce významové obsahy jazyka, akou je napr. posunková reč. K neverbálnej komunikácii taktiež chýba vedomý zámer, teda percepcia neverbálnej komunikácie nie je vedomá. Pritom sa dá prítomnosť percepcie dokázať, nakoľko okamžite alebo neskôr, možno v správaní dokázať odpoveď na získanú komunikáciu a tou môže byť činnosť neverbálnych oznamovacích kanálov, slovná reakcia, alebo iná zmena v správaní. Odlišnosť verbálnej komunikácie od neverbálnej komunikácie je možné pozorovať predovšetkým analýzou nasledujúcich znakov:⁶

- Kontinuita – verbálna komunikácia začína a končí slovami, zatiaľ čo neverbálna komunikácia je nepretržitá. *Predstavte si predsieň, v ktorej sa stretnú dvaja obvinení cestou na konfrontáciu. I keď sú sprevádzaní policajtmi, možno si napriek zákazu vymenia slovo či dve, pokiaľ ich vedú do miestností vyšetrovateľa alebo poverení príslušníci. Aj keď nehovorí medzi sebou, neustále si vymieňajú neverbálne informácie – pohľadmi, gestami, mimikou, o tom, ako prežívajú danú situáciu, ako vidia jej ďalší vývoj a hlavne čo očakávajú od spolu konfrontovanej osoby.*
- Kanál – verbálna komunikácia vyžaduje jediný kanál – slová, pričom neverbálna využíva viacero kanálov.
- Miera kontrolovateľnosti vôľou – verbálna komunikácia podlieha vedomej kontrole jedinca, je možné vyberať slová, neverbálnu komunikáciu je možné kontrolovať iba určitý čas. Nie je možné kontrolovať tie verbálne kľúče, ktoré sú súčasťami návykov a neuvedomovaného správania. Určité možnosti kontroly umožňuje absolvovanie sociálno-psychologického výcviku v komunikácii.
- Štruktúra – verbálna komunikácia je štruktúrovaná, riadi sa formálnymi pravidlami gramatiky. Prejavy neverbálnej komunikácie si jedinec väčšinou neuvedomuje, ich postupnosť nie je plánovaná.
- Spôsob získavania – existuje mnoho formálnych pravidiel určujúcich verbálnu komunikáciu – gramatika, vzdelanostná úroveň, miera socializácie ovplyvňuje verbálny prejav. Väčšina neverbálnej komunikácie nie je vyučovaná – jedinec sa ju učí situačne – predovšetkým napodobňovaním iných, zväčša najbližších príbuzných.

Medzi základné **funkcie neverbálnej komunikácie** patrí:⁷

- Neverbálne kľúče dopĺňujú verbálnu informáciu, ak sú analyzované súčasne s jej významom.
- Neverbálne kľúče regulujú verbálnu komunikáciu.
- Neverbálne správy môžu nahrádzať verbálnu komunikáciu, alebo ich možno použiť namiesto nej.
- Neverbálne správy často zdôrazňujú to, čo jedinca hovoria.

Neverbálne prejavy osoby je možné rozdeliť do nasledujúcich skupín:

- *Lahko postrehnutelné prejavy.* Tieto sú spravidla v aplikačnej praxi najdôležitejšie. Umožňujú ich bezprostrednú využiteľnosť pri úprave taktiky a priebehu jednotlivých realizovaných úkonov – môže ísť napr. o pokašliavanie, potenie, škrabanie sa, neúčelné pohyby (hranie sa s gombíkom), obhrýzanie nechťov, tremor, šúchanie si nosa a pod.

⁶ ČECH, J. Sociálna komunikácia pre políciu, 2000, s. 157.

⁷ Porovnaj napr.:

BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. Konfrontácia, 2014, s. 30-31.

ČECH, J. Sociálna komunikácia pre políciu, 2000, s. 157.

- *Ťažšie postrehnutelné prejavy.* Subjekt vykonávajúci priebeh rekonštrukcie si ich zreteľne neuvedomuje, sú realizované intuitívne, napr. zmena farby pokožky na tvári, pohyb prstami nôh v topánkach a pod.
- *Nezachytené a nespracované prejavy.* Spravidla takmer nepostrehnutelné, vyskytujú sa bez možnosti vedomej kontroly jedinca, napr. procesy v žalúdku, zvýšenie tepu srdca, zrýchlenie dýchania a pod.

Medzi najfrekvencovanejšie **prejavy neverbálnej komunikácie** v súčasnosti zaradzujeme:⁸

- Mimika – výrazy tváre.
- Okulestika – pohľad, činnosť očnej partie tváre.
- Paralingvistika – farba a sila hlasu a formálne znaky reči, napr. prízvuk, zdôrazňovanie, pauzy, melódia, rýchlosť reči.
- Kinezika – pohyby rúk, nôh, hlavy, tela.
- Gestika – kultúrne stanovené pohyby a polohy – gestá.
- Proxemika – udržiavanie odstupu pri sociálnej interakcii v komunikácii.
- Posturika – poloha a držanie tela.
- Haptika – bezprostredný kontakt dotykom.
- Imidž – úprava zovňajšku.

Mimika. Je považovaná za najdôležitejší neverbálny komunikačný prostriedok. Vypovedá o aktuálnom psychickom stave prostredníctvom výrazov tváre. S relatívne veľkou presnosťou možno z ľudskej tváre určiť stavy šťastia, prekvapenia, strachu, zloby, smútku, spokojnosti, či záujmu. Okrem nich možno z výrazov tváre určiť všeobecné charakteristiky psychických stavov ako sú napr. stavy: príjemný – nepríjemný, aktívny – pasívny, slabý – silný, pravý – predstieraný, očakávaný – neočakávaný. Výrazy tváre sú vytvárané pohybmi úst, líc, brady a čela. Prekvapenie sa najlepšie identifikuje v oblasti čela a obočia. Mimickými prejavmi v oblasti koreňa nosu a na čele sa vytvorí zhluk tzv. „mysliteľských vrások“, ktoré vyjadrujú sústredené premýšľanie o obsahu komunikovaného.⁹

Okulestika. Rozhovor očami sa uskutočňuje aj bez slov. Prirodzený očný kontakt je dôležitým pri nadväzovaní vhodného psychologického kontaktu medzi riadiacim subjektom a subjektmi realizujúcimi rekonštrukciu, ktorý poskytuje celý rad informácií o ich emocionálnom stave. Na základe toho, kam smeruje pohľad subjektov, či sa vyhýbajú očnému kontaktu, ako rýchlo prenášajú pohľady z objektu na objekt, možno odhadnúť ich pravdepodobný psychický stav – neistotu, úprimnosť, prekvapenie a pod. Klopenie očí môže vyjadrovať strach, nervozitu, snahu vyhnúť sa pravdivej odpovedi na položenú otázku.¹⁰

Paralingvistika. Sila hlasu môže indikovať istotu vlastného vyjadrenia, či naopak pochybnosti. Zvýšená rýchlosť reči môže naznačovať snahu uniknúť z danej situácie – čo najrýchlejšie mať rekonštrukciu za sebou.

Kinezika. Z pohybov končatín, trupu, krku a hlavy možno usudzovať o aktuálnom psychickom stave účastníkov (nervozita, agresivita, psychické vyčerpanie). Dôležitým indikátorom vnútorného nepokoja môžu byť tzv. „neúčelné“ činnosti, napr. neodôvodnené opakované nasadzovanie okuliarov, kráčanie z miesta na miesto a mnohé iné.

⁸ ČIRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Neverbální komunikace ve výsluchové praxi. In Kriminalistika, 1993, č.4, s. 331-339.

⁹ BUDA, B. Čo vieme o empatii? 1988, s. 105-109.

¹⁰ Porovnaj napr.:

ČECH, J. Sociálna komunikácia pre políciu, 2000, s. 170.

ČIRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Neverbální komunikace ve výsluchové praxi. In Kriminalistika, 1993, č.4, s. 331-339.

BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. Konfrontácia, 2014, s. 32-37.

Gestika. Ide v podstate o pohyby rúk a tela, ktoré sa viažu spravidla na určitú kultúru. Gesto je spontánné a často neuvedomený pohyb tela alebo jeho časti (najčastejšie ruky, alebo rúk). Gestikulácia spresňuje komunikáciu. Zdvíhanie ramien smerom hore-dole môže naznačovať nepochopenie. Častejšie pozeranie na náramkové hodiny signalizuje nezáujem a čakanie na koniec úkonu. O väčšine gest možno povedať, že sú relatívne čitateľné.

Proxemika (priblíženie a oddialenie). Proxemiku možno stručne vymedziť ako vplyv sociálnej vzdialenosti na psychologický účinok komunikačného aktu. Každý človek má svoj osobný priestor v ktorom sa cíti bezpečný. Každý interpersonálny kontakt s iným človekom je vo vzťahu k jeho osobnému priestoru v určitom priestorovom vzťahu – vzdialenosti. Rozlišujú sa tieto hlavné kategórie vzdialeností:¹¹

- *Intímna zóna* (od 0-30-45 cm) obyčajne vyhradená pre partnerov, deti, dôverné priateľstvá. Sme nespokojní, napätí, ak iná osoba prekročí hranicu tejto zóny bez nášho súhlasu.
- *Personálna alebo neformálna vzdialenosť* (30-45 cm-1,2 m). Udržiavame v nej konverzáciu a kontakty s ľuďmi typu „zoči-voči“.
- *Formálna – sociálna zóna* (1,2-2,2 m). Využívaná pri stretnutiach s cudzími, verejnými osobami alebo s nadriadenými.
- *Verejná vzdialenosť* (3,5-7,5-8 m). Vyhradená pre rôzne zhromaždenia, konferencie, prednášky.

V prípade narušenia hraníc jednotlivých vzdialeností smerom k intímnej zóne sa jedinec môže cítiť nepríjemne, zvyšuje sa jeho psychické napätie a keďže sám vzdialenosť korigovať nemôže, musí toto narušenie znášať.

Posturika. Istú informačnú hodnotu má aj držanie tela a vzájomná poloha všetkých jeho častí. Učiteľ si môže všimnúť najmä polohu študentovho tela v kľude. Študent sedí na stoličke, bez toho aby vykonával nejakú činnosť. Psychológia experimentálne potvrdila, že istota a sebavedomie sú sprevádzané vzpriamenou hlavou, vypnutým hrudníkom a zvýšenou polohou ramien. Naopak neistota býva sprevádzaná sklonenou hlavou, vpadnutým hrudníkom a zvesenými ramenami.

Haptika (dotyky). Za haptiku považujeme bezprostredný kontakt ľudí prostredníctvom dotyku, podaním ruky, mimovoľným dotykom a pod. Samotné podanie ruky na začiatku úkonu napovedá o psychickom stave účastníkov pred jej výkonom.

Imidž (úprava zovňajšku). Úprava zovňajšku zahŕňa najmä výber a úpravu oblečenia, ktoré charakterizuje istým spôsobom osobnosť osôb, ktoré sa na úkone zúčastňujú. Výrazne motívy na oblečení môžu poukazovať na záujmy účastníka, špecifické doplnky na príslušnosť k určitej komunite a pod.¹²

Základy psychológie konfliktu

Konflikt vo všeobecnosti predstavuje vyjadrenie súčasného simultánneho nároku dvoch opačných strán, dvoch diametrálne rozdielnych záujemcov o tú istú vec a s tým spojený boj. Psychológia konfliktu predstavuje proces porovnávania, niekedy až výlučne protichodných názorov, predstáv a postojov. Psychológia sa zaoberá konfliktmi ako javmi. Vo všeobecnosti sa rozlišuje, či sa jedná o konflikt vo vnútri (intra) alebo o konflikt medzi (inter). Medzi intrapersonálne konflikty zaraďujeme vnútorné, osobné, individuálne konflikty určitej osoby ako jedinca (najčastejšie vnútorný boj motívov). Pri interpersonálnych konfliktoch sa jedná o konflikt medzi dvomi jedincami.¹³

¹¹ Porovnaj napr.:

BUDA, B. Čo vieme o empatii? 1988, s. 124-127.

BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. Konfrontácia, 2014, s. 36.

¹² Porovnaj napr.:

ČECH, J. Sociálna komunikácia pre políciu, 2000, s. 170-194.

ČIRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Neverbálna komunikácia ve výsluchové praxi. In Kriminológia, 1993, č.4, s. 331-339.

¹³ KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty medzi lidmi. 2002. s. 20.

V odborných kruhoch sa ustálilo rozdelenie konfliktov na jednej strane podľa rozsahu počtu osôb, ktorých sa konflikt týka, a na druhej strane podľa psychologickéj charakteristiky stretávajúcich sa tendencií. Podľa **počtu zúčastnených osôb** sa konflikty rozdeľujú do nasledujúcich skupín:¹⁴

- Intrapersonálne konflikty – vnútorné, osobné konflikty jednej osoby.
- Interpersonálne konflikty – konflikty medzi dvomi jedincami.
- Skupinové konflikty – konflikty, ktoré existujú vo vnútri danej skupiny jedincov.
- Medziskupinové konflikty – konflikty medzi dvomi skupinami jedincov.

Skupinové a medziskupinové konflikty súčasne zohľadňujú skutočnosť, či sa jedná o malé, alebo veľké skupiny ľudí. Malá skupina je spravidla chápaná ako skupina ľudí, vídajúcich sa tvárou v tvár. Konflikt jedinca so skupinou sa považuje za zvláštny druh skupinového konfliktu. Špecifickým prípadom je konflikt jedinca so skupinou, v ktorej tento jedinec nie je členom. Pri analýze konfliktov z psychologického hľadiska je možné pozorovať rôzne aspekty. Významným môže byť tzv. kognitívny aspekt (hľadisko poznávania) alebo aspekt záujmu (motivačný aspekt). Vyskytujú sa situácie, kedy jeden aspekt výrazne prevláda nad inými aspektmi do takej miery, že ostatné aspekty sa javia neprítomné. Konflikty je možné kategorizovať podľa dominancie tej či onej psychologickéj charakteristiky – napr. percepčné, hodnotiace, emocionálne, motivačné a pod. Súčasne je potrebné zdôrazniť, že v reálnom živote konflikt nemá nikdy len jednu psychologickú charakteristiku, konflikty sú vždy zmiešaného typu. Predstavujú spravidla určitú zmes psychologických aspektov.¹⁵

Medzi pomerne frekventované kategorizácie konfliktov patrí nasledovné členenie:¹⁶

- **Konflikty predstáv.** Vznikajú pri strete rôznych prvkov systému vnímania a uchovávanía si. Zdroj konfliktov je v rozdielnej schopnosti získať, uchovávať a vybavovať si predstavy. Predstava vybavenia si vnímaného javu vzniká na základe informácii uchovaných v pamäti.
- **Konflikty názorov.** Ku konfliktu názorov dvoch jedincov dochádza, ak títo majú rôzne vstupné informácie, prípadne hodnotia na základe iných kritérií, čím môže dôjsť k odlišnej interpretácii tej istej vnímanej skutočnosti.
- **Konflikty postojov.** Vznikajú ako stret odlišných tendencií v jednaní. Postoj obsahuje kladné alebo záporné hodnotenie daného javu a spravidla vyústia do ustáleného spôsobu jednania.
- **Konflikty záujmov.** Vznikajú pri strete snáh ľudí, usilujúcich o uspokojenie svojich potrieb. Záujem predstavuje zameranie človeka k určitej oblasti predmetov a javov. Vzhľadom k potrebám sú záujmy špecifickejšie. Formulácia najvhodnejších stratégií pre riešenie konfliktu je v psychológii pomerne náročná. Ako jeden z najvýznamnejších momentov sa javí existencia určitej dôvery medzi účastníkmi konfliktu. Hovoriť o dôvere možno len v prípade existencie spoločného záujmu. Prísne racionálny prístup vedie totiž len k stratégiám, ktoré sú egocentricky zamerané. Práve vlastný zisk je zdrojom tendencie k rivalite za takmer každú cenu. Takýto východiskový postoj je veľmi riskantný. Preto je vhodné v situácii súperenia hľadať stratégiu, pomocou ktorej sa je možné vyhnúť horšiemu výsledku. Spravidla je psychologicky jednoduchšie súperiť ako spolupracovať. Na ochotu spolupracovať má nesmierny vplyv hodnotenie konfliktnej situácie z hľadiska jej účastníkov, t.j. poznanie štruktúry hodnôt, o ktoré v konflikte ide. V konfliktnej situácii záleží aj na tom, nakoľko sú porovnateľné hodnoty, o ktoré sa obaja účastníci konfliktu usilujú. Ak sú tieto na oboch stranách približne rovnaké, kooperácia je pravdepodobnejšia. Obdobne – čím pri konflikte ide o viac, tým skôr sú jedinci náchylní na spoluprácu. Súčasne je potrebné konštatovať, že je to veľmi individuálny postoj závisiaci od osobnosti jedinca.

¹⁴ KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty medzi lidmi. 2002. s. 17-20.

¹⁵ BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. Konfrontácia, 2014, s. 39.

¹⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty medzi lidmi. 2002. s. 23-28.

Poznanie hodnôt, z ktorých vychádza protivník v konfliktnej situácii, ako aj toho, čo mu jej rozličné riešenia môžu priniesť, je predpokladom na kooperáciu. O týchto hodnotách je potrebné komunikovať navzájom.¹⁷

Pri riešení konfliktov sa pomerne často využívajú nasledovné stratégie:¹⁸

- Statická stratégia. Je spravidla pevne stanovená na začiatku konfliktu a v priebehu celej série konfliktných situácií sa nemení.
- Dynamická alebo podmienená stratégia. Táto stratégia sa v priebehu série po sebe idúcich konfliktných situácií mení.

Pri dynamických, teda podmienených stratégiách sa účastník riadi situáciou, kde využíva informácie o voľbách druhého účastníka, o jeho prianiach – aký by si prial postup, očakávaniach – aký postup očakáva, teda čo mu daná situácia a jej riešenie prinesie. Týmito informáciami môže subjekt následne podmieňovať svoj ďalší postup pri rozhodovaní. Podmienkou však je disponovať širokým spektrom takýchto informácií. V interpersonálnych konfliktoch účastník žiada od druhého účastníka jeho stanovisko, diskutuje s ním, používajúc rôzne argumenty. Pre riešenie problému je teda podstatné byť dobre informovaný. Pri výkone rekonštrukcie sa javí byť úspešnejšia dynamická stratégia, založená na dobrej informovanosti predovšetkým o osobe, ktorá vypovedala v predchádzajúcej výpovedi nepravdivo. Poznanie záujmov, postojov, silných a slabých osobnostných črt daného jedinca môže významne prispieť k usmerňovaniu jeho postojov a môže viesť až k zmene výpovede.

Záver

Kvalitná príprava rekonštrukcie je jedným z hlavných predpokladov pre naplnenia cieľa rekonštrukcie. Zastávame názor, že je nevyhnutné obohatiť prípravu rekonštrukcie nielen z doposiaľ zistených skutočností, ktoré nám vyplývajú zo zistených materiálov, ale pripraviť seba samého (orgán činný v trestnom konaní) napríklad o poznatky neverbálnej komunikácie. Aplikčná prax nám ponúka typické prípady, kedy rozpory vo výpovediach nie je možné odstrániť napríklad previerkou výpovede na mieste alebo konfrontáciou. V takomto prípade sa môže zrealizovať rekonštrukcia trestného činu, kedy orgán činný v trestnom konaní, môže sledovať prejavy neverbálnej komunikácie u jednotlivých účastníkov rekonštrukcie a vyhodnocovať ich. Orgán činný v trestnom konaní nemôže vyhodnotiť na základe prejavov neverbálnej komunikácie, že konkrétny subjekt, v konkrétnom čase, pri napodobňovaní deja protiprávneho konania klame respektíve, že demonštračná činnosť sa odkláňa od vopred získaných informácií. V danom prípade, môže orgán činný v trestnom konaní skúmať (na základe prejavu neverbálnej komunikácie), prečo subjekt v konkrétnom čase reagoval respektíve napodobňoval dej iným spôsobom.

Zoznam bibliografických odkazov:

BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. 2014. Konfrontácia. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 112 s. ISBN 978-80-8054-626-7.

BUDA, B. Čo vieme o empatii? Bratislava: Pravda, 1998, 307 s.

ČECH, J. Sociálna komunikácia pre políciu. Bratislava: Akadémia PZ, 2000, 440 s. ISBN 80-8054-145-0.

ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Neverbální komunikace ve výsluchové praxi. In Kriminológia, 1993, č. 4, s. 331-339. ISSN 1210-9150.

KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty mezi lidmi. Praha: PORTÁL, 2002, 189 s. ISBN 80-7178-642-X.

METEŇKO, J. – BAČÍKOVÁ, I. – SAMEK, M. 2013. Kriminologická taktika. Brno: Václav Klemm – Vydavatelství a nakladatelství. 2013. 307 s. ISBN 978-80-87713-08-2.

¹⁷ BAČÍKOVÁ, I., LACA, M. Konfrontácia, 2014, s. 39-40.

¹⁸ KŘIVOHLAVÝ, J. Konflikty medzi lidmi. 2002. s. 144-150.

Kontaktné údaje

doc. JUDr. PhDr. Martin Laca, PhD.

Katedra kriminalistiky a forenzných vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Martin.laca@akademiapz.sk

PRÁVO NA OBHAJOBU V PRÍPRAVNOM KONANÍ

mjr. JUDr. Erik MICHALÍK

vedúci Psk Právo SOŠ PZ Pezinok

Annotation

Obsah príspevku sa zameriava na právo na obhajobu v rámci prípravného konania, jeho definíciu a miestu v právnom poriadku Slovenskej republiky, ako aj medzinárodným prameňom tohto práva. Zároveň popisuje zložky práva na obhajobu, ktoré má na jeho základe obvinený v prípravnom konaní. Predmetom príspevku je analýza konkrétnych práv, ktoré pre obvineného z práva na obhajobu vyplývajú a zásady, ktoré sú pri ochrane týchto práv stanovené. Príspevok sa zameriava na analýzu toho, ako má byť chránené právo na obhajobu v Slovenskej republike, ako aj na medzery v ochrane práva prostredníctvom medzinárodných dokumentov.

Kľúčové slová

Právo na obhajobu, Všeobecná deklarácia ľudských práv, Medzinárodný pakt občianskych a politických právach, Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Listina základných práv a slobôd, Ústava Slovenskej republiky, Trestný poriadok, Právo na obhajobu pred začatím trestného stíhania, Právo na obhajobu v prípravnom konaní, Zásada „nikto nie je povinný obviňovať sám seba“, Právo na obhajobu v rámci väzobného stíhania, Trestné konanie.

Annotation

This paper is focused on the right to defence in the preliminary proceedings, its definition and position within the legal order of the Slovak Republic as well as the international origin of this right. It also details the components of the right to defence to which the accused is entitled in the preliminary proceedings on the basis of this right. The subject of this paper is the analysis of specific rights which derive from the right to defence and the principles established in the protection of these rights. The paper focuses on analysis of the way of protection of right to defence in the Slovak Republic as well as the gaps regarding the protection of the right to defence by means of international documents.

Key words

The right to defence, Universal Declaration of Human Rights, The International Covenant on Civil and Political Rights, The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, The Charter of Fundamental Rights and Freedoms, The Constitution of the Slovak Republic, Criminal procedure, The right to defence before launching prosecution, The right to defence in the preliminary proceedings, The principle "no one is obliged to incriminate himself", The right to defence in the custodial prosecution, Criminal proceedings.

Úvod

Právo na obhajobu predstavuje najzákladnejšie právo obvineného, ktoré sa uplatňuje v trestnom konaní. V reálnej praxi sa však stáva, že právo na obhajobu je uplatňované laxne, bez toho, aby boli využité všetky možnosti dané zákonom. Z pohľadu obvineného je právo na obhajobu jednou z hlavných zložiek práva na spravodlivý proces, ktorý je zásadným predpokladom pre zachovanie demokratického štátu. Zvlášť významným prostriedkom zabezpečenia práv jednotlivca sa stávajú od dvadsiateho storočia prostriedky medzinárodného práva, najmä záväzné medzinárodné zmluvy. V európskom právnom priestore je nepochybne najvýznamnejším nástrojom Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, inak označovaný aj ako Európsky dohovor o ľudských právach. Svojím postavením je významným tým, že zriaďuje Európsky súd pre ľudské práva ako orgán, ktorého jurisdikcii sa musia podriaďiť všetky zmluvné strany a má právomoc záväzne vykladať ustanovenia samotného Dohovoru. Na základe svojej rozhodovacej činnosti stanovuje určité princípy a interpretačné pravidlá, podľa ktorých sa musia pri aplikácii práva na obhajobu v trestnom konaní riadiť všetky súdy všetkých členských štátov Rady Európy.

Právo na obhajobu a jeho význam

Hlavná potreba zakotvenia práva na obhajobu do právneho poriadku demokratických štátov je odôvodnená z pohľadu rôznych koncepcií. Právo na obhajobu sa vníma jednak ako základné, respektíve ľudské právo, ktoré prináleží jednotlivcovi, voči ktorému sa vedie trestné

konanie a aj ako subjektívne právo, ktorého sa možno domáhať. Jeho účelom je najmä zabezpečenie možnosti brániť sa pre osoby v trestnom konaní, aby boli počas trestného konania zohľadnené všetky skutočnosti v ich prospech.¹ Právo na obhajobu je považované za jedno z najvýznamnejších práv. Táto zásada vyjadruje požiadavku, aby v trestnom procese bola zaručená ochrana práv a záujmov osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie.²

V tomto ponímaní sa právo na obhajobu stavia do popredia najmä preto, že toto základné právo má rozhodujúci vplyv na zabezpečenie práv na spravodlivý proces vo všeobecnosti³ a je zakotvené vo viacerých medzinárodných zmluvách o ľudských právach⁴, Ústave SR⁵, ako aj v Trestnom poriadku.⁶ Súčasne s touto ľudskoprávnu úlohou práva na obhajobu iné zdroje zdôrazňujú právo na obhajobu ako samostatnú základnú zásadu trestného konania, ktorá slúži na úspešný výkon súdnictva v záujme celej spoločnosti.⁷ V tomto ponímaní teda právo na obhajobu neslúži výhradne na ochranu súkromných záujmov obvineného, ale zabezpečuje aj iné funkcie (hoci so základnými právami úzko prepojené), na ktoré sa základné zásady používajú.⁸ Najvyšší súd Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Tdo 24/2015 vo svojom rozhodnutí uviedol, že právo na obhajobu predstavuje jeden z právnych princípov, ktoré sú základom budovania trestného konania. Jeho základný význam spočíva v zabezpečení plnej ochrany zákonných záujmov a práv pre osobu, voči ktorej je vedené trestné konanie. Zabezpečením tohto práva má taktiež napomáhať k riadnemu zisteniu skutkového stavu, ako aj vyjadreniu správneho a spravodlivého rozhodnutia v zmysle zákona.⁹

Právo na obhajobu, vyjadrené v ustanovení § 2 ods. 9 Trestného poriadku je ústavnou zásadou citovanou aj v čl. 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky, ako i uvedených článkov Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a vzťahuje sa na celé trestné konanie. Zabezpečiť toto právo obvineného je jednou zo základných povinností orgánov činných v trestnom konaní, ako i súdu. Pokiaľ v praxi dôjde k porušeniu týchto práv, dôkazy zabezpečené a vykonané s prípadnými procesnými nedostatkami sú právne neúčinné.¹⁰ Najvyšší súd Slovenskej republiky zdôraznil, že úlohou orgánov činných v trestnom konaní a súdu je usilovať sa o to, aby boli obvinenému vytvorené podmienky na základe zákona k reálnemu uplatneniu obhajoby počas celého trestného konania.¹¹

Predmetná zásada nadobúda osobitné postavenie, nakoľko pred súdom sa môžu objaviť bezúhonné osoby, ktoré sú podozrivé z dopustenia sa trestného činu, ale aj osoby, ktoré skutočne trestný čin spáchali. Ivor, Polák a Záhora o predmetnej zásade uvádzajú, že „treba konštatovať, že jej legislatívne vyjadrenie a reálne zabezpečenie v právnom štáte svedčí o úrovni demokratizmu a o stupni zabezpečenia občianskych práv a slobôd v právnom poriadku toho- ktorého štátu“¹²

¹ WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGAŠEK, T., POSPÍŠIL, I. 2012. *Listina základných práv a slobôd*. s. 813.

² HUSÁR, E. a kol. 2003. *Trestné právo procesné*. s. 25.

³ Rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Correia de Matos v. Portugalsko* zo dňa 4.4.2018, sťažnosť č. 56402/12, par. 119.

⁴ *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* zo dňa 10.12.1948, čl. 10-11, *Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach* zo dňa 16.12.1966 (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb.), čl. 14, *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd* zo dňa 4.11.1950 (Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.), čl. 6, *Charty základných práv Európskej únie* zo dňa 7.12.2000, čl. 47-48.

⁵ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky). Druhý oddiel siedma hlava.

⁶ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 2 ods. 7, 9.

⁷ ČENTÉŠ, J. 2016. *Trestní právo procesné. Všeobecná časť*. s. 54.

⁸ RAINEY, B., WICKS, E., OVEY, C. 2017. *Jacobs White, and Overy. The European Convention on Human Rights*. Oxford. s. 274.

⁹ Rozhodnutie najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Tdo 24/2015 z 2.12.2015.

¹⁰ KOVÁČOVÁ, L. 2017. *Vybraná judikatúra vo vzťahu k ochrane ľudských práv a slobôd v prípravnom konaní. Teória a prax vyšetrovania- interdisciplinárne aspekty*. s. 70

¹¹ Rozhodnutie najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 6 Tdo 18/2016 z 24.01.2018.

¹² IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné*. s. 58.

a Slovenská republika na základe Ústavy Slovenskej republiky v zmysle čl. 1 takýmto právnym štátom je.¹³

Právna úprava práva na obhajobu

„Ochrana ľudských práv a základných slobôd má v európskom priestore dlhú tradíciu. Európsky regionálny systém ochrany ľudských práv je považovaný za najviac rozvinutý spomedzi ostatných regionálnych systémov ochrany ľudských práv.“¹⁴ Právo na obhajobu, ako jedna z najzákladnejších zásad trestného konania, je obsiahnuté nie len vo vnútroštátnych, ale aj v medzinárodných dokumentoch a právnych predpisoch. Medzi vnútroštátne jednoznačne zaradíme Ústavu Slovenskej republiky, Listinu základných práv a slobôd a Trestný poriadok a do medzinárodných dokumentov zaradíme Všeobecnú deklaráciu ľudských práv a slobôd, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ako aj Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. „Vnútroštátne sú záväzné len tie ustanovenia medzinárodnej zmluvy, ktoré sú vnútroštátne priamo aplikovateľné. Jedná sa o ustanovenia, ktoré sú priamo zdrojom práv a povinností subjektov vnútroštátneho práva, pričom sú z hľadiska formy a obsahu dostatočne presné, aby ich vnútroštátne orgány mohli priamo aplikovať bez toho, aby boli potrebné dodatočné predpisy, či iné opatrenia na vykonanie medzinárodného záväzku.“¹⁵ Medzi ďalšie vnútroštátne dokumenty a právne predpisy, ktoré upravuje právo na obhajobu môžeme zaradiť aj zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov, zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov, zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov, alebo vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z. z. o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb.

Všeobecná deklarácia ľudských práv

Na Valnom zhromaždení Organizácia spojených národov (ďalej len „OSN“) bola v decembri 1948 prijatá Všeobecná deklarácia ľudských práv, ako základný dokument slúžiaci na ochranu ľudských práv. Aj napriek tomu, že deklarácia má veľmi dôležitý význam, nebola implementovaná do právneho poriadku Slovenskej republiky. *„Všeobecná deklarácia ľudských práv má povahu politického dokumentu. Nebola vyhlásená podľa čl. 11 Ústavy SR a § 1 a § 4 ods. 3 zákona č. 1/1993 Z. z. o Zbierke zákonov Slovenskej republiky, a preto predmetom konania pred ústavným súdom nemôže byť podnet alebo časť podnetu osoby namietajúcej porušenie práva priznaného Všeobecnou deklaráciou ľudských práv.“¹⁶*

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach bol prijatý v roku 1996 na pôde OSN a na území Československa bol ratifikovaný v roku 1968 a vyhlásený pod č. 120/1976 Zb. V čl. 14 ods. 3 tohto Paktu je uvedené, že obvinený:

- a) *„má byť bezodkladne informovaný v jazyku, ktorému rozumie o povahe a dôvode obvinenia proti nemu;*
- b) *má mať dostatok času a možností na prípravu svojej obhajoby, aby sa mohol spojiť s obhajcom podľa svojej vlastnej voľby;*
- c) *má byť súdený bez zbytočného odkladu;*
- d) *má byť súdený za svojej prítomnosti a obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu, ktorého si sám zvolí,; má byť poučený o svojich právach a má sa mu poskytnúť*

¹³ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. čl.1.

¹⁴ MARCZYOVÁ, K., HAŠANOVÁ, J., STRÉMY, T., ŠIMONOVÁ, J., a kol. 2019. *Policijné právo*. s. 141.

¹⁵ PIROŠÍKOVÁ, M. 2008. *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. s. 34-35.

¹⁶ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II ÚS 28/96 z 12. mája 1997.

- právna pomoc v každom prípade, keď to záujmy spravodlivosti vyžadujú, aj bez toho, že by si v takom prípade sám platil náklady, ak nemá dostatočné prostriedky na úhradu;*
- e) *má sa mu dať možnosť, aby vylúchal alebo dal vylúchať svedkov proti sebe a aby mal možnosť účasti a výsluchu svedkov svedčiacich v jeho prospech za rovnakých podmienok ako u svedkov svedčiacich proti nemu;*
 - f) *má sa mu poskytnúť pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku alebo nehovorí jazykom, ktorý sa používa pri súde;*
 - g) *nesmie byť nútený svedčiť proti sebe alebo priznať vinu.*¹⁷

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

V novembri 1990 bol v Ríme pod krídlami rady Európy podpísaný Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Slovenská republika k nemu pristúpila v roku 1993 v čase, kedy bol prijatý do Rady Európy. Základné ľudské práva sú ako všeobecné zásady práva Európskej únie (ďalej len „EÚ“ alebo „Únia“) uznané priamo v čl. 6 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii (ďalej len „ZEÚ“). Všeobecné právne zásady zohrávali významnú úlohu pri budovaní systému ochrany ľudských práv v EÚ.¹⁸ Právo na obhajobu v tomto Dohovore je upravené v článku 6 pod názvom Právo na spravodlivé súdne konanie. Konkrétnejšie je to právo upravené v ods. 3 nasledovne: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, má minimálne tieto práva:

- a) *byť bez meškania a v jazyku, v ktorom rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;*
- b) *mať primeraný čas a možnosť na prípravu svojej obhajoby;*
- c) *obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;*
- d) *vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;*
- e) *mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.*¹⁹

Ako ustanovuje aj Trestný poriadok, prvou zo zložiek práva na obhajobu, často najdôležitejšou pre výkon nasledovných obhajovacích práv je otázka, či môže obhajobu vykonávať obvinený osobne alebo prostredníctvom obhajcu. Smerodajným pre túto prácu je primárne vymedzenie práva na obhajobu podľa Dohovoru a judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Aj pri analýze zložiek práva na prístup k obhajcovi sa táto práca riadi trojzložkovou štruktúrou vyplývajúcou z čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru.

Podľa tohto ustanovenia sa obvinenému v trestnom konaní zaručujú tri nasledovné práva:

1. právo obvineného obhajovať sa osobne,
2. právo obvineného obhajovať sa prostredníctvom obhajcu,
3. právo na bezplatnú obhajobu pri splnení určitých podmienok.²⁰

Listina základných práv a slobôd

V podmienkach demokratického a právneho štátu bol prijatý ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa vyhlasuje „Listina základných práv a slobôd“, ktorá vychádzala z princípu neporušiteľnosti prirodzených práv človeka a práv občana. Prirodzenoprávna filozofia ľudských práv sa prejavila aj v Ústave Slovenskej republiky, prijatej v roku 1992, ktorá základné práva

¹⁷ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach čl. 14 ods. 3.

¹⁸ CHRENŠŤ, J. 2020. *Postavenie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd medzi prameňmi ochrany ľudských práv v Európskej únii. Význam Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a jeho vplyv na dodržiavanie ľudských práv.* s. 99.

¹⁹ Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čl. 6 ods. 3.

²⁰ Rozsudok ESĽP vo veci *Pakelli v. Nemecko* zo dňa 24.4.1983, sťažnosť č. 8398/78, par. 31.

a slobody zakotvuje pomerne rozsiahlo vo svojej II. hlave Ústavy Slovenskej republiky.²¹ Problematika práva na obhajobu je v Listine základných práv a slobôd upravená v čl. 40 ods. 3. Jedným z najdôležitejších je aj čl. 8 ods. 2, podľa ktorého nemôžeme nikoho stíhať alebo pozbaviť slobody inak, než zo zákonných dôvodov, ktorý bol pretransformovaný do § 2 ods. 1 Trestného poriadku.

Ústava Slovenskej republiky

Ústava Slovenskej republiky, známa ako zákon č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava SR“) zakotvuje právo na obhajobu predovšetkým v siedmom oddiele čl. 46, 47, 48, 49 a 50 ako súčasť práva na súdnu a inú právnu ochranu. Práva, ktoré sú obsiahnuté v článkoch 46 až 49 Ústavy SR vytvárajú akúsi podmienku na to, aby mohlo byť právo na obhajobu aj skutočne a plnohodnotne uplatňované. V čl. 47 ods. 2 Ústavy SR má každý právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, ako aj inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy, a to už od začiatku trestného konania. Treba podotknúť, že túto právnu pomoc nemôže poskytnúť hocikto, ale iba osoba, ktorá disponuje právnickým vzdelaním. V čl. 50 ods. 3 Ústavy SR sa presne vymedzuje, že: „*Obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a, aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu.*“²² Následne sa v tomto článku nachádza aj právo na odopretie výpovede obvineného, pričom obvinený nemôže byť tohto práva nijako pozbavený. Uplatnenie práva na obhajobu nezaručuje oprávnenej osobe dosiahnutie takého rozhodnutia súdu, o ktoré sa usiluje pomocou obhajoby. Účelom práva zaručeného čl. 50 ods. 3 Ústavy SR je poskytnutie príležitosti brániť sa obvineniu zo spáchania trestného činu (II. ÚS 34/99).²³

Trestný poriadok

V poradí ďalším dôležitým zákonom, ktorý upravuje právo na obhajobu je zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Toto právo sa vymedzuje v § 2 ods. 9 v znení: „*Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, má právo na obhajobu.*“ Ďalej je právo na obhajobu podrobnejšie upravené v § 34 predmetného zákona tým, že sú v ňom vymedzené už konkrétne práva a povinnosti obvineného, ako aj povinnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktoré sú povinné konať v súvislosti s obvineným. Na jednej strane Trestný poriadok v § 2 ods. 9 hovorí, že právo na obhajobu prislúcha len tomu, proti komu sa vedie trestné stíhanie, ale na strane druhej musíme brať toto ustanovenie obšírnejšie. A to tak, že toto právo prislúcha nielen obvinenému, ale aj obžalovanému, odsúdenému a podozrivému. Konkrétne podľa § 85 ods. 6 Trestného poriadku má zadržaná osoba právo na obhajcu a môže sa s ním radiť už v priebehu zadržania bez toho, aby bola prítomná tretia osoba a taktiež má právo na to, aby bol jeho obhajca prítomný pri výsluchu.²⁴

Právo na obhajobu pred začatím trestného stíhania

Práva a povinnosti obhajcu pred začatím trestného stíhania kedy ešte nie je žiadna osoba obvinená, zákon neupravuje. Pri týchto úkonoch sa s obhajcom nepočíta, čo však neznamená, že obhajca sa týchto úkonov nemôže zúčastniť. Každá osoba, či už v postavení svedka alebo pri podaní vysvetlenia môže odmietnuť vypovedať bez prítomnosti advokáta. Zo zákona o advokácii v § 20 ods. 1 vyplýva, že každý má právo na poskytnutie právnych služieb, pričom o tieto služby môže požiadať ktoréhokoľvek advokáta.²⁵ V § 196 ods. 2 Trestného poriadku je uvedené, že: „*Vypočúvaná osoba má právo na právnu pomoc advokáta*“²⁶, čo vyplýva aj z článku 47 ods. 2

²¹ MARCZYOVÁ, K. 2017. *Ochrana ľudských práv a slobôd. Teória a prax vyšetrovania- interdisciplinárne aspekty.* s. 133.

²² Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky), čl. 50 ods. 3.

²³ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 34/1999 z 28.4.1999.

²⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 2 ods. 9, § 34, § 85 od. 6.

²⁵ Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov, § 20 ods. 1.

²⁶ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 196 ods. 2.

Ústavy SR, kde je uvedené, že: „Každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom.“²⁷

Hlavný dôraz práva na obhajobu sa v tomto štádiu kladie pri aplikácii § 85 ods. 1 Trestného poriadku (zadržaní). Zadržanie (§ 85 ods. 1 Trestného poriadku) ako zaisťovací úkon sa uplatňuje voči osobe, ktorá je podozrivá zo spáchania trestného činu, čiže voči nej ešte nebolo vznesené obvinenie. Podozrivý má v tomto štádiu právo zvoliť si obhajcu, môže sa s ním radiť v priebehu zadržania a požadovať prítomnosť obhajcu v priebehu výsluchu. Prítomnosť obhajcu pri výsluchu by mohlo zabezpečiť to, že výsluch bude vykonaný a riadený zákonným spôsobom. V § 64 ods. 1 Trestného poriadku sú tieto práva garantované pre osobu v postavení obvineného, ale nie je vylúčené, aby ich využila aj osoba, ktorá je podozrivá. Samozrejme, podozrivý na rozdiel od obvineného nemá právo nahliadať do spisov ani na ustanovenie obhajcu. Ak sa po skončení výsluchu nevznesie podľa § 206 Trestného poriadku obvinenie voči podozrivému, tak osobu musí prepustiť. „Zrovnoprávnenie podozrivej a obvinenej osoby v rozsahu obhajovaných práv vyplýva aj z formulácie čl. 2 Smernice o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní, podľa ktorého sa táto smernica vzťahuje na podozrivé alebo obvinené osoby v trestnom konaní od chvíle, kedy boli príslušnými orgánmi členského štátu prostredníctvom úradného oznámenia alebo inak upovedomené, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, a to bez ohľadu na to, či boli pozbavené osobnej slobody. Uplatňuje sa do ukončenia, ktorým je právoplatné rozhodnutie o tom, či podozrivá alebo obvinená osoba spáchala trestný čin, a to vrátane uloženia trestu a rozhodnutia o prípadnom opravnom prostriedku.“²⁸

Právo na obhajobu v prípravnom konaní

Z hľadiska práva na obhajobu je prípravné konanie veľmi významným štádiom trestného konania, pretože práve v tomto sa začína výrazne uplatňovať právo na obhajobu. Prípravne konanie je podľa § 10 ods. 15 Trestného poriadku: „Úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznání viny a prijatí trestu (ďalej len „dohoda o vine a treste“) alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej.“²⁹ Od momentu, kedy polícia vydá uznesenie o vznesení obvinenia podľa § 206 Trestného poriadku, nadobúda podozrivá osoba postavenie obvineného. Vtedy začínajú obvinenému prislúchať práva, ktoré sú mu garantované Trestným poriadkom, Ústavou SR a medzinárodnými zmluvami. Po vznesení obvinenia musí byť obvinený bez meškania oboznámený s dôvodmi obvinenia, aby mal dostatočný čas a možnosť pripraviť sa na obhajobu.³⁰ Príprava na obhajobu má byť primeraná. Základ tejto prípravy tvorí možnosť obvineného na styk s právnikom. Právo na primeraný čas a možnosť na prípravu obhajoby je realizáciou práva na obhajobu.³¹ Obvinený v rámci prípravy na obhajobu má právo zvoliť si obhajcu a radiť sa s ním. Ak by nastali dôvody povinnej obhajoby a obvinený by si obhajcu nezvolil, bude mu obhajca pridelený ex offio. Obhajca rovnako disponuje svojimi právami a povinnosťami podľa § 44 Trestného poriadku. Koná v mene obvineného za účelom reprezentovania jeho záujmov a uplatňovania jeho práv. Prof. Kurilovská zdôvodňuje, cit: „Obhajca smie uvádzať len to, čo je obvinenému na prospech. Z obhajcu sa nikdy nesmie stať obžalobca a usvedčovateľ obvineného. To je vecou prokurátora, respektíve sudcu.“³² Husár a kol. k tejto zásade uvádza tvrdenie, ktorým vysvetľuje, cit.: „Právo na obhajobu nie je právom zločince, aby sa vyhol trestnému stíhaniu, ako sa to niekedy nesprávne chápe a interpretuje, ale právom občana, ktorému zaručuje rešpektovanie jeho osobnosti, jeho

²⁷ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb., čl. 47 ods. 2.

²⁸ LACIAK, O. 2019. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*, s. 16.

²⁹ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, § 10 ods. 15.

³⁰ KURILOVSKÁ, L. 2013. *Základné zásady trestného konania*. s. 67.

³¹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15.11.1996 vo veci *Jespers proti Belgicku*, sťažnosť č. 8403/78.

³² KURILOVSKÁ, L. 2013. *Základné zásady trestného konania*. s. 67.

základných práv, zabezpečuje mu, aby sa okolnosti a dôkazy svedčiacie proti nemu zisťovali len a výlučne zákonným spôsobom, aby k zásahom do jeho základných práv a slobôd dochádzalo len v najnutnejšej miere.³³

Veľmi dôležité je zdôrazniť, že obhajca môže byť zvolený, ak obvinený využije svoje právo výberu. Existujú aj prípady, kedy sa vyžaduje povinná obhajoba, ako je to zakotvené v § 37 až § 38 Trestného poriadku. V prípade, ak obvinenému finančné prostriedky neumožňujú zvoliť si obhajcu, existuje možnosť bezplatnej obhajoby alebo obhajoby za zníženú odmenu, na ktorú má nárok. Naopak, ak pre obvineného dostatočné finančné prostriedky nepredstavujú problém, má možnosť uplatnenia svojho práva pre zvolenie viacerých obhajcov.³⁴

Ďalej má obvinený právo predkladať dôkazy alebo nazerat' do spisu. Obhajca v mene obvineného môže pri vylúčení účastníkom konania klásť otázky čo zakotvuje čl. 6 ods. 3 písm. d) Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. V § 210 Trestného poriadku je zakotvené právo obvineného na podanie žiadosti o preskúmaní postupu policajta, ktorý musí prokurátor preskúmať a o výsledku žiadateľa oboznámiť. Ďalej má obvinený právo podávať opravné prostriedky proti rozhodnutiam v prípravnom konaní. Pokiaľ obvinený nemal zvoleného obhajcu už v postavení podozrivého, je veľmi dôležitá porada obvineného s obhajcom. Podľa Čopku a Romžu: „Základnou povinnosťou obhajcu je vždy poskytnúť obvinenému (svojmu klientovi) odborné, a pokiaľ možno čo najobjektívnejšie vyhodnotenie obsahu a účinkov konkrétneho uznesenia o vznesení obvinenia a vysvetliť mu jeho aktuálne procesné postavenie, vrátane jeho práv a povinností.“³⁵ V prípravnom štádiu môže so súhlasom obvineného vykonávať úkony obhajcu aj advokátsky koncipient, ak ide o konanie o prečine a zločine. Veľmi dôležitou súčasťou práva na obhajobu je právo nazerat' do spisu a robiť si z neho výpisky a poznámky podľa § 69 ods. 1 Trestného poriadku. Toto právo môže využiť rovnako obhajca, ako aj obvinený. „Obvinený má nárok na poznanie obsahu vyšetrovacieho spisu, avšak k právu obvineného nazerat' do spisu nemôže priradovať právo obvineného poznať obsah materiálov, ktoré sú vnútornými pomôckami a pracovnými materiálmi orgánov činných v trestnom konaní.“³⁶ Čopka a Romža uvádzajú: „Obvinený, ktorý nemá obhajcu, uvedené právo využíva v počiatočných fázach vyšetrovania vedeného voči nemu pomerne zriedkavo, pravdepodobne aj z nedostatku informatívnosti o ňom a nedocenení jeho významu. Do spisu tak zrejme oveľa častejšie obvinený nazrie až v závere vyšetrovania pri oboznamovaní sa s jeho výsledkami. Na rozdiel od neho je nevyužitie tohto práva obhajcom, a to v čo najkratšej dobe po prevzatí právneho zastúpenia možné podľa nášho názoru vnímať aj ako závažné porušenie povinnosti obhajcu-advokáta pri výkone obhajoby.“³⁷ Podľa § 69 ods. 2 Trestného poriadku žiadosť o nazretie do spisu môže orgán činný v trestnom konaní odmietnuť v prípade, ak by sa tým zabránilo zmareniu alebo sťaženiu trestného stíhania. Vo svojom príspevku Pirošíková uviedla že: „Činnosť vyšetrovania môže niekedy vyžadovať utajenie časti získaných informácií, aby sa obvinenému zabránilo zničiť alebo ovplyvniť dôkazy alebo znemožniť riadny výkon spravodlivosti.“³⁸ Ďalšou dôležitou súčasťou je záverečné preštudovanie spisu po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Policajt z povinnosti predloží obvinenému aj jeho obhajcovi skompletizovaný vyšetrovací spis, ktorý musí obsahovať všetky dokumenty – písomnosti získané počas vyšetrovania. Rozdiel medzi nazeraním do spisu a jeho záverečným preštudovaním je v tom, že orgán činný v trestnom konaní môže počas nazerania do spisu odmietnuť sprístupniť jeho časť, dokonca aj celý spis, kde pri záverečnom preštudovaní musí byť celý spis sprístupnený. Obvinený ako aj jeho obhajca majú právo navrhnúť doplnenie vyšetrovacieho spisu.

³³ HUSÁR, E., a kol. 2003. *Trestné právo procesné*. s. 27.

³⁴ NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J., a kol. 2009. *Trestní právo procesní*. s. 36.

³⁵ ČOPKO, P., ROMŽO, S. 2018. *Obhajoba obvineného v prípravnom konaní*. s. 145.

³⁶ CHYLO, J. 2014. *Pohl'ad na právo obvineného poznať obsah spisu ako súčasť zásad trestného konania*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2014, roč. XX. č.3. s. 14.

³⁷ ČOPKO, P., ROMŽA, S. 2018. *Obhajoba obvineného v prípravnom konaní*. s. 146.

³⁸ PIROŠÍKOVÁ, M. 2007. *Právo nazerat' do spisu v súvislosti s rozhodovaním o väzbe v prípravnom konaní*. In: Justičné revue, roč. 59, č. 3, s. 357.

Podľa § 213 ods. 2 Trestného poriadku má obhajca právo zúčastniť sa vyšetrovacích úkonov už od vznesenia obvinenia. Ďalej môže klásť obvinenému a iným vypočúvaným osobám otázky, ale až po skončení výsluchu policajtom. Policajt je povinný obhajcovi oznámiť kedy a kde sa vyšetrovací úkon vykoná. Podľa Najvyššieho súdu Slovenskej republiky: „*Je porušením práva na obhajobu, ak sa v prípravnom konaní vykoná výsluch svedka bez toho, aby bol obhajca vopred vyznamenaný o čase a mieste konania výsluchu hoci požiadal o účasť na vyšetrovacích úkonov.*“³⁹ V prípade, že úkon neznesie odklad a obhajcu o tom nie je možné vyznamenať, policajt môže od tohto úkonu upustiť, o týchto skutočnostiach však vyhotoví záznam, ktorý založí do spisu.

Zásada „nikto nie je povinný obviňovať seba samého“

Často porušovaným právom obvineného je porušenie zásady „*nikto nie je povinný obviňovať seba samého*“ (*memo tenetur se ipsum accusare*). V aplikačnej praxi táto zásada znamená zákaz donucovať obvineného k akémukoľvek konaniu, ktorým by prispieval k získaniu dôkazov proti sebe. Predmetná zásada trestného konania je vyjadrená aj v uznesení Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5 Tz 9/2006, ktorým bolo potvrdené, že je v rozpore s touto zásadou, pokiaľ orgány činné v trestnom konaní vypočujú podozrivú osobu v procesnom postavení svedka, pretože svedok musí hovoriť pravdu, a to bez ohľadu na to, že existuje právo svedka odoprieť výpoveď (§ 130 Trestného poriadku). V trestnom konaní možno použiť ako dôkaz len tie poznatky, ktoré obvinený poskytol v súlade s ustanovením § 121 a nasledujúcich Trestného poriadku, čo v prípade výpovede podozrivej osoby v procesnom postavení svedka nie je splnené. Takáto výpoveď urobená v procesnom postavení svedka je právne nepoužiteľná. V takomto prípade by vlastne išlo o povinnosť osoby v procesnom postavení svedka sama seba usvedčovať zo spáchania trestného činu. Uvedeným postupom by došlo k porušeniu článku 47 ods. 1 Ústavy SR o zákaze donucovania k sebaobviňovaniu ako vyplýva aj z rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 76/08. Rovnako možno poukázať na článok 14 ods. 3 písm. g) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, ktoré okrem prezumpcie nevinoty, ustanovuje právo nevypovedať proti sebe, pričom platí zásada „nikto nemôže byť nútený svedčiť vo svoj neprospech“ (*nemo tenetur se ipsum prodere*).⁴⁰

Právo na obhajobu v rámci väzobného trestného stíhania

Právo na obhajobu v prípade väzobného trestného stíhania je veľmi dôležité právo, nakoľko obvinený nie je schopný si zabezpečiť svoju obhajobu vlastnými silami, pretože je vo väzbe a uplatňovanie práva na obhajobu má značne obmedzené. Pri väzobnom trestnom stíhaní ide o povinnú obhajobu v zmysle § 37 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, kedy si obvinený môže obhajcu zvoliť sám, alebo mu ho ustanoví súd. V aplikačnej praxi to znamená, že zadržaný obvinený alebo obvinený vo väzbe, je orgánmi činnými v trestnom konaní vyzvaný, aby si v primeranej lehote zvolil obhajcu. V prípade, že tak neurobí, orgány činné v trestnom konaní požiadajú súd o ustanovenie obhajcu obvinenému, pričom súd určí obhajcu z radov advokátov, ktorí sú prihlásení do zoznamu súdu. Styk obvineného s obhajcom vo väzbe je upravený v zákone č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov. Obvinený má obmedzený prístup k informáciám z vyšetrovania, ktoré by mohol aktívnou obhajobou zvrátiť a riadne sa k nim vyjadriť, prípadne ich vyvrátiť. Svoju obhajobu musí realizovať prostredníctvom obhajcu, ktorý je vo veci viac zorientovaný. Obhajca je s obvineným v kontakte prostredníctvom pošty, telefonátov a osobných stretnutí v ústave na výkon väzby. Obvinený vo výkone väzby má právo stýkať sa s obhajcom, a to bez prítomnosti tretej osoby. Do väzby k obvinenému sa obhajca dostane len v prípade, ak sa preukáže príslušným poverením na zastupovanie, či už plnou mocou, alebo ustanovením za obhajcu zo súdu. Ďalšou komunikáciou obvineného vo výkone väzby s obhajcom je telefonický kontakt. Obvinený môže s obhajcom komunikovať podľa potreby,

³⁹ R 43/1989.

⁴⁰ KOVÁČOVÁ, L. 2017. *Vybraná judikatúra vo vzťahu k ochrane ľudských práv a slobôd v prípravnom konaní. Teória a prax vyšetrovania- interdisciplinárne aspekty.* s. 73-74.

pričom nie je obmedzený tak, ako pri súkromných telefonátoch s inými osobami. V čase, kedy sa rozhoduje o väzbe je úlohou obhajcu pokúsiť sa navrhnúť a zariadiť, aby namiesto väzby boli využité iné možnosti podľa Trestného poriadku, ktoré nahrádzajú väzbu (dohľad probačného a mediačného úradníka, záruka záujmového združenia občanov alebo dôveryhodnej osoby, písomný sľub obvineného, alebo peňažná záruka).⁴¹

Záver

Pojem právo na obhajobu predstavuje jedno z najzákladnejších a najhlavnejších práv v trestnom konaní. Je zárukou toho, aby neboli porušené práva každého jednotlivca, a teda ani práva obvineného na právnu pomoc v trestnom konaní. Prístup k obhajcovi je pre obvineného obzvlášť významný v predsúdnom konaní, nakoľko počas neho môže vďaka obhajcovi účinne zabezpečiť svoje práva pri vyšetrovacích úkonoch, ktoré majú byť rozhodujúce pre konečný výrok súdu o vine a treste, respektíve iných výrokov vzťahujúcich sa na obvineného. Obmedzenia prístupu obvineného k svojmu obhajcovi by preto mali byť povolené len zo závažných dôvodov a vo všeobecnosti by obhajcova prítomnosť mala byť obvinenému zabezpečená už od prvého výsluchu zo strany orgánov činných v trestnom konaní. Problém s právom na obhajobu a jeho výkonom vzniká priznávaním nových práv aj iným stranám v trestnom konaní. Samotnou problematikou práva na obhajobu sa zaoberalo veľa odborníkov. Tento príspevok sa však venuje právu na obhajobu z pohľadu kvality právnej úpravy, kde je možné jednoznačne konštatovať, že právna úprava práva na obhajobu je dostačujúca a je v súlade s Ústavou SR a s medzinárodnými dohovormi.

Zoznam použitej literatúry

- ČENTĚŠ, J., 2016. *Trestní právo procesné. Všeobecná část*. Šamorín: Heuréka. 440 s. ISBN 978-80-8173-020-7.
- ČOPKO, P., ROMŽO, S., 2018. *Obhajca obvineného v prípravnom konaní*. Plzeň: Aleš Čeněk. 296 s. ISBN 9788073807061.
- HUSÁR, E. a kol. 2003. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition. 298 s. ISBN 80-89047-57-2.
- IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. 2017. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Wolters Kluwer. 526 s. ISBN 9788081685934.
- KURILOVSKÁ, L. 2013. *Základné zásady trestného konania: Účel základná limitácia*. Šamorín: Heuréka. 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.
- LACIAK, O. 2019. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer. 120 s. ISBN 9788057100188.
- MARCZYOVÁ, K., HAŠANOVÁ, J., STRÉMY, T., ŠIMONOVÁ, J., a kol. 2019. *Policajné právo*. 2019. s. ISBN 978-80-7380-790-0.
- MOLE, N., HARBY C. 2006. *Právo na spravodlivý proces. Sprievodca na aplikáciu článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach*. Informačná kancelária. Rada Európy. 64 s. ISBN 9788089141104.
- NOVOTNÝ, F., SOUČEK, J., a kol. 2009. *Trestní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk. 410 s. ISBN 978-80-7380-237-0.
- PIROŠÍKOVÁ, M. 2008. *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Euroiuris. 571 s. ISBN 9788096955459.
- RAINEY, B., WICKS, E., OVEY, C. 2017. *Jacobs White, and Overy. The European Convention on Human Rights*. Oxford University Press. 728 s. ISBN 9780198767749.
- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGAŠEK, T., POSPÍŠIL, I. 2012. *Listina základných práv a slobôd*. Praha: Wolters Kluwer. 813 s. ISBN 978-80-7357.

⁴¹ Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.

Medzinárodné právne predpisy

- Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo dňa 4.11.1950
- Charta základných práv Európskej únie zo dňa 7.12.2000 .
- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach zo dňa 16.12.1966 (Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 120/1976 Zb.).
- Všeobecná deklarácia ľudských práv zo dňa 10.12.1948.

Zákony, nariadenia a vyhlášky

- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. (Ústava Slovenskej republiky).
- Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 655/2004 Z. z. o odmenách a náhradách advokátov za poskytovanie právnych služieb.
- Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
- Zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov.

Súdne rozhodnutia ESLP

- Rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Correia de Matos v. Portugalsko zo dňa 4.4.2018, sťažnosť č. 56402/12, par. 119.
- Rozsudok ESLP vo veci Pakelli v. Nemecko zo dňa 24.4.1983, sťažnosť č. 8398/78, par. 31.
- Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva zo dňa 15.11.1996 vo veci Jaspers proti Belgicku, sťažnosť č. 8403/78.

Súdne rozhodnutia Slovenských súdov

- Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II ÚS 28/96 z 12. mája 1997.
- Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. II. ÚS 34/1999 z 28.4.1999.
- R 43/1989.
- Rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 76/08.
- Rozhodnutie najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Tdo 24/2015 z 2.12.2015.
- Rozhodnutie najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 6 Tdo 18/2016 z 24.01.2018.
- Uznesené Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 5 Tz 9/2006.

Články a zborníky

- FERENČÍKOVÁ, M. 2019. *Základné dokumenty ochrany ľudských práv a policajné činnosti. Aplikatívne aspekty vykonania služobných zákrokov*. 163. s. ISBN 978-80-8054-830-8.
- CHRENŠŤ, J. 2020. *Postavenie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd medzi prameňmi ochrany ľudských práv v Európskej únii. Význam Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a jeho vplyv na dodržiavanie ľudských práv*. 288. s. ISBN 978-80-8054-865-0.
- CHYLO, J. 2014. *Pohľad na právo obvineného poznať obsah spisu ako súčasť zásad trestného konania*. In. Bulletin slovenskej advokácie. ISS 1335-1079. Roč. 20, č. 3. s. 14-22.
- KOVÁČOVÁ, L. 2017. *Vybraná judikatúra vo vzťahu k ochrane ľudských práv a slobôd v prípravnom konaní. Teória a prax vyšetrovania- interdisciplinárne aspekty*. 331. s. ISBN 978-80-8054-709-7.
- MARCZYOVÁ, K. 2017. *Ochrana ľudských práv a slobôd. Teória a prax vyšetrovania- interdisciplinárne aspekty*. 331. s. 978-80-8054-709-7.
- PIROŠÍKOVÁ, M. 2007. *Právo nazerať do spisu v súvislosti s rozhodovaním o väzbe v prípravnom konaní*. In Justičné revue, roč. 59, č. 3, s. 357.

ZÁKONNOSŤ DŔKAZOV V TRESTNOM KONANÍ

JUDr. Milada RAĎAŠOVÁ¹

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Anotácia

Príspevok je zameraný na problematiku dôkazov, najmä na potrebu ich zákonnosti s dôrazom na potrebu rešpektovania základných ľudských práv a slobôd. Ponúka pohľad na praktické problémy súvisiace s hodnotením dôkazov v trestnom konaní s poukazom na rozhodnutia súdov Slovenskej republiky. V súlade s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva, dôkaz získaný v rozpore s vnútroštátnym právom nemusí zakladať skutočnosť porušenia práva na spravodlivý proces, tak ako je to v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd však nereguluje prípustnosť dôkazov v trestnom konaní vzhľadom k tomu, že táto oblasť patrí do kompetencií vnútroštátneho práva.

KLúčové slová

Zákonnosť, právo na spravodlivý proces, proporcionalita

Annotation

The article is dealing with issue of evidence, particularly its legality, with the emphasis on the need to respect fundamental human rights and freedoms. It also shows the practical problems connected with evaluation of the evidence in the criminal proceeding with the reference to the particular decisions of the courts of the Slovak republic. In accordance with the case law of the European Court of Human Rights, the evidence obtained in violation of the national law doesn't have to be based on violation of the right to a fair trial, as it is referred to in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms doesn't regulate the admissibility of evidence according to that, this part falls within the competence of the national law.

Key words

Legality, right to fair trial, proportionality

Úvod

Zákonnosť je považovaná za jeden z pilierov právneho štátu, ale nemožno jednoznačne tvrdiť, že dochádza k jej bezpodmienečnému dodržiavaniu. Nezákonnosť sa objavuje jednak v legislatívnej a aplikačnej praxi orgánov verejnej moci. Ústava SR, ktorá je doplnená judikatúrou Ústavného súdu Slovenskej republiky garantuje, aby v prípade porušenia zákona zo strany orgánov verejnej moci boli zabezpečené účinné a dostupné prostriedky nápravy tak, aby bolo možné hovoriť o právnom štáte.

Problematika zákonnosti dôkazov, resp. ich nezákonnosti je problematikou neustále aktuálnou a pútavou a to najmä pre oblasť trestného práva. Každým rokom sa objavujú prípady, v rámci ktorých sú predkladané dôkazy, ktoré boli získané nezákonným spôsobom a je potrebné sa vysporiadať s možnosťou, resp. nemožnosťou ich použitia v rámci trestného konania.

Dokazovanie v trestnom konaní predstavuje veľmi obsiahlu tému najmä vzhľadom na význam, ktorý samotné dokazovanie a dôkazy v trestnom konaní zohrávajú. Dokazovanie možno považovať za najvýznamnejšiu časť trestného konania, pretože sú to vždy dôkazy, ktoré sú podkladom pre meritórne rozhodnutie v trestnom konaní.

Vo všeobecnosti dokazovanie v trestnom konaní predstavuje trestnoprávnymi normami upravený postup orgánov činných v trestnom konaní, súdu, ale aj iných subjektov, ktorý postup je možné označiť za jeden z predpokladov spravodlivého trestného konania, ktoré bude naplňať všetky atribúty zákonnosti.

Možno povedať, že dokazovanie v trestnom konaní je reálne jedinou možnosťou orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu na obstaranie si podkladu pre ich procesné, ale koniec koncov i hmotnoprávne rozhodnutia, čo úzko súvisí so samotným významom dokazovania v trestnom konaní, rovnako ako skutočnosť, že práve prostredníctvom dokazovania majú procesné strany možnosť aktívnej účasti pri uplatňovaní ich práv.

¹ Externý doktorand

I Nezáonné a nepoužitelné dôkazy v trestnom konaní

Dosiahnutie účelu trestného konania tak, ako je vymedzený v ust. § 1 Trestného poriadku je závislé od celkových výsledkov procesného postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ktorého fundamentálnu bázu predstavuje proces dokazovania. Prostredníctvom dokazovania sa v rámci jednotlivých štádií trestného konania zisťuje, či sa skutok stal, či je skutok trestným činom, ktorá trestne zodpovedná osoba ho spáchala, akú sankciu je potrebné uložiť za jeho spáchanie, či sú splnené zákonné podmienky pre rozhodnutie o uložení povinnosti náhrady škody v rámci adhézneho konania a či možno rozhodnúť niektorým z odklonov od modelového priebehu trestného konania. Zákonné a spravodlivé rozhodnutie je tak podmienené vykonaním určitého rozsahu a spôsobu dokazovania, ktoré tvorí nepochybné najpodstatnejšiu časť konkrétneho trestného konania.²

Základnou podmienkou uplatnenia dôkazu v trestnom konaní je zákonnosť takéhoto dôkazu. Pod pojmom zákonnosť získaného dôkazu je potrebné rozumieť skutočnosť či bol dôkaz získaný spôsobom, ktorý právny poriadok nevyklučuje, alebo konkrétne tento spôsob, ako dôkazný prostriedok ustanovuje, či bol tento dôkaz vykonaný osobou, ktorá nebola zaujatá a zároveň táto osoba bola v príslušnom štádiu trestného konania na takýto úkon oprávnená a tento bol vykonaný v zmysle všeobecne záväzných právnych predpisov. Iba za splnenia všetkých podmienok je možné hovoriť o zákonnom dôkaze, teda dôkaze ktorý môže slúžiť k vydaniu meritórneho rozhodnutia, ktoré nebude spôsobovať neodôvodnené pochybnosti o zákonnosti dokazovania a trestného konania ako celku.

Za zákonný spôsob získania dôkazu v zmysle Trestného poriadku treba považovať jedak splnenie formálnych, t. j. procesných podmienok vyžadovaných Trestným poriadkom a jednak splnenie obsahových (materiálnych) podmienok, t. j. aby úkon, použitý dôkazný prostriedok na vykonanie dôkazu, bol zameraný na zistenie tých skutočností, na ktoré zameraný a použitý môže byť.³

V zmysle ust. § 119 ods. 3 Trestného poriadku „*Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona*“. Pojem všetko možno vykladať ako zákonné všetko, čiže všetko je spájané len s takým dôkazným prostriedkom, ktorý bol získaný v súlade s Trestným poriadkom alebo v súlade s osobitným zákonom. Zákonodarca kladie nevyvrátiteľný dôraz na zákonnosť získaných dôkazov najmä v súvislosti so zásadou trestného konania uvedenou v ust. § 2 ods. 12 Trestného poriadku, v zmysle ktorej „*Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom ...*“. Výkladom tohto ustanovenia možno dôjsť z záveru, že orgány činné v trestnom konaní, ani súd nemôžu do hodnotenia dôkazov vziať také dôkazy, ktoré boli získané nezákonne.

V rámci právnej teórie sa stretávame s dvoma pojmami a to zákonnosť dôkazu a prípustnosť dôkazu. Častokrát je prípustnosť označovaná aj ako zákonnosť. V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s názorom prof. JUDr. Vladimíra Matherna, DrSc., ktorý v rámci svojich diel používa obidva termíny, ale tieto však nestotožňuje. Súhlasí s tým, že nezákonný dôkaz je súčasne neprípustný.⁴

Za významný v rámci tejto témy je aj názor prof. JUDr. Ivana Šimovčeka, Csc. „*neprípustnosť je považovaná za širší pojem, ktorý zahŕňa nielen neprípustnosť vyplývajúcu z nezákonného dôkazu, ale i neprípustnosť danú prameňom dôkazu a neprípustnosť z formálneho dôvodu časovej preklúzie predloženia dôkazov procesnými stranami na súd.*“⁵

Za zákonný spôsob získania dôkazu treba považovať splnenie jednak formálnych, čiže procesných podmienok vyžadovaných Trestným poriadkom na vykonanie konkrétneho dôkazu a splnenie

² ŠTRKOLEC, M. Zákonnosť v trestnom práve. Bratislava: C.H. Beck, 2022, s. 175

³ Dostupné na webe: Výsledky vyšetrenia na tzv. detektore lži nie je možné použiť ako dôkaz v trestnom konaní - Právne listy (pravnelisty.sk)

⁴ MATHERN, V. Dokazovanie v Československom trestnom procese. Bratislava: Obzor. 1984. S. 107

⁵ ŠIMOVICEK, I. Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní. In Teoretické a praktické problémy dokazovania *pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 257.

materiálnych, obsahových podmienok, čiže aby použitý dôkazný prostriedok na vykonanie dôkazu – bol zameraný na zistenie tých skutočností, na ktoré zameraný a použitý môže byť.

V tejto súvislosti možno poukázať na tzv. detektor lži, pričom výsledky vyšetrenia obvineného na tzv. detektore lži nie je možné v trestnom konaní použiť ako dôkaz vzhľadom k tomu, že podstatou takéhoto vyšetrenia je výsluch obvineného ku skutočnostiam, ktoré sa týkajú trestného činu. V trestnom konaní však možno použiť len tie poznatky, ktoré obvinený poskytol v súlade s ustanoveniami Trestného poriadku, čo v prípade jeho vyšetrenia na detektore lži nie je splnené.⁶

Ďalej možno spomenúť dôkaz, ktorý by bol získaný spôsobom odporujúcim zákonom, a teda by bol dôkazom nezákonným, spôsobil by vady celého trestného konania a výsledné rozhodnutie v takomto konaní by bolo tzv. „ovocím chorého stromu.“ „Teória ovocia (plodov) z otráveného stromu“ má svoj pôvod v USA, podstatou ktorej je prípad, keď dôkaz, ktorého nezákonnosť je namietaná má až druhoradý, alebo odvodený charakter vo vzťahu k pôvodnému nezákonnému dôkazu.

V konečnom dôsledku by na nezákonný dôkaz nadviazalo nezákonné rozhodnutie súdu založené na nesprávnom právnom posúdení veci, ktoré zodpovedá zohľadneniu nezákonne získaného dôkazu, ktorý je v trestnom konaní nepoužiteľný. „*Nezákonne získaný dôkaz nemôže byť v zásade dôkaz prípustný v trestnom konaní, pokiaľ jeho nezákonnosť nie je odstrániteľná a následne i odstránená.*“⁷ Je ale potrebné rozlišovať medzi pojmami zákonnosť a použiteľnosť dôkazu v trestnom konaní.

Pri doslovnom gramatickom výklade ust. § 2 ods. 12 Trestného poriadku by bol jednoznačný záver, že nezákonne získaný dôkaz nie je možné použiť v rámci trestného konania, aby nedošlo k porušeniu práva na spravodlivý proces. Na opačnej strane však stojí povinnosť štátnych orgánov vykladať zákony v súlade s Ústavou a základnými princípmi štátu. Ústavný súd v rozhodnutí pod sp. zn. ÚS 255/2010 vyslovil nasledovné: „*Orgánom verejnej moci a predovšetkým všeobecným súdom nemožno tolerovať pri interpretácii zákonných ustanovení prílišný formalistický postup, ktorý vedie k zjavnej nespravodlivosti. Všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchyliť, pokiaľ to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávnych princípov. Pri výklade a aplikácii právnych predpisov teda nemožno opomínať ich účel a zmysel, ktorý nie je vyjadrený len v slovách a vetách toho - ktorého zákonného predpisu, ale i v základných princípoch právneho štátu.*“

Významným ustanovením Trestného poriadku v časti dokazovania je stále ustanovenie § 119 ods. 3, ktorý vylučuje použité dôkazy, ktorý bol získaný nezákonným spôsobom spočívajúcim v donútení alebo hrozbe takéhoto donútenia. Zákon však upravuje aj výnimku, podľa ktorej aj dôkaz získaný donútením alebo hrozbou sa môže použiť, ale len v prípade, ak sa jedná o použitie takéhoto dôkazu proti osobe, ktorá donútenie alebo hrozbu donútenia sama použila.⁸

Pripravovaná novela Trestného poriadku predložená Ministerstvom spravodlivosti SR sa dotýka aj samotného dokazovania. V zmysle predloženej zmeny ust. § 119 ods. 3 „*Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede namieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.*“ Došlo by tým k vypusteniu podmienky, že za dôkaz môže slúžiť len to čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Predložená zmena Trestného poriadku ide ďalej a upravuje, že za dôkaz môže slúžiť aj vec alebo informácia, ktorú nevyhľadal alebo nezaobstaral orgán činný v trestnom konaní alebo súd. V zmysle ďalšieho

⁶Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, R 38/2003.

⁷BURDA, E. *Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného*. In : *Teoretické a praktické problémy dokazovania* pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, Dr.Sc. k 80. narodeninám. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 24.

⁸§ 119 ods. 4 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.

odseku môžu byť v trestnom konaní použité aj dôkazy získané v inom trestnom konaní alebo v inom konaní pred orgánom verejnej moci.

„Najvýznamnejší (najmarkantnejší) rozdiel medzi pojmami zákonnosť dôkazu a prípustnosť dôkazu možno badať najmä v tých procesných situáciách, kedy príslušný orgán verejnej moci chce použiť, resp. prebrať dôkaz zabezpečený a vykonaný iným orgánom v rámci iného konania. Inokedy zase medzi pojmami zákonnosť dôkazu a prípustnosť dôkazu vedie možno na prvý pohľad neviditeľná čiara a zrejme preto sa niekedy tento rozdiel aj v právnej praxi stiera alebo nerozlišuje. Príčinou môže byť i skutočnosť, že uvedené pojmy sú späté, previazané, medzi nimi vládne organická väzba a rozlíšenie medzi týmito pojmami nenastáva vždy, ale iba v závislosti od konkrétnych procesných situácií.“⁹

V rámci Trestného poriadku nenájdeme ustanovenia, ktoré by sa zaoberali absolútnou či relatívnou neúčinnosťou dôkazov (s výnimkou ust. § 119 ods. 4 Trestného poriadku), a preto je nevyhnutné hľadať nápovedu pre správne posúdenie zákonnosti, či procesnej použiteľnosti dôkazov v zaužívanej súdnej praxi.

Samotnú nepoužiteľnosť dôkazu nemôžeme chápať len vo vzťahu k dôkazu, ktorý bol získaný nezákonne, ale i k dôkazu, ktorý bol síce získaný zákonne, ale na základe procesnej charakteristiky konkrétneho konania bude v tomto konaní ďalej nepoužiteľný. Tu možno spomenúť napríklad výpoveď osoby, ktorá v konaní vystupovala ako svedok, pričom v priebehu trestného konania bolo i voči tejto osobe orgánmi činnými v trestnom konaní vznesené obvinenie. Výpoveď osoby v procesnom postavení svedka v trestnom konaní, kde jej bolo vznesené obvinenie je nepoužiteľná, nakoľko osoba ďalej nie je svedkom, ale osobou, ktorá je obvinená z trestného činu a v totožnom, teda v jednom konaní nemôže jedna tá istá osoba vystupovať ako svedok aj obvinený.

Takto získaný dôkaz, teda svedecká výpoveď aj napriek tomu, že bola získaná spôsobom upraveným v Trestnom poriadku a zákonným spôsobom, je v ďalšom konaní neprípustná. V okamihu, keď už osoba nie je svedkom, ale je v procesnom postavení obvineného, musí byť vypočutá v tomto procesnom postavení a na jej predchádzajúcu výpoveď sa neprihliada.

Ak bol svedok, ktorý bol skôr spoluobvineným, zúčastnený na trestnom čine obvineného, proti ktorému vypovedá, má vždy právo odmietnuť vypovedať a to aj vtedy, keď sa trestné stíhanie proti nemu už právoplatne skončilo. Ak svedok využije toto svoje právo, jeho skoršiu výpoveď nemožno na hlavnom pojednávaní prečítať.¹⁰

Je preto veľmi dôležité rozlišovať nezákonnosť a procesnú nepoužiteľnosť dôkazu a následky, ktoré môžu byť spojené s použitím takýchto dôkazov v trestnom konaní.

Zároveň predložená novela Trestného poriadku rieši už dlhšie vyskytujúcu sa požiadavku odbornej verejnosti na tzv. výrazné odformalizovanie prípravného konania, ktoré má za cieľ prispieť k výraznému zefektívneniu a zrýchleniu činnosti orgánov činných v trestnom konaní. Predložená novela má za cieľ aj odstrániť formalizované postupy prípravného konania a posúdiť nevyhnutnosť opakovania výsluchov v prípravnom konaní z dôvodu zmeny procesného postavenia v závislosti od štádia trestného konania. Zmeny sledujú cieľ, aby úkony mohli byť vykonávané s možnosťou ich procesného použitia v ďalšom konaní s cieľom minimalizácie opakovania výsluchov (prepočúvanie poškodeného, svedkov, aj obvineného po následnom vznesení obvinenia).

V trestnom konaní sa orgány činné v trestnom konaní a súdy stretávajú aj s určitým špecifickým druhom dôkazov, akými sú nepravdivé dôkazy. Nepravdivé dôkazy sú dôkazy, ktoré nie sú odrazom reality súvisiacej so spáchaným trestným činom vo vonkajšom svete, ale jedná sa o umelo vytvorené skutočnosti, ktoré majú pôsobiť, že vznikli pri trestnom čine. Sú to zväčša dôkazy, ktoré majú svedčiť v prospech obvineného, teda dôkazy, ktoré možno považovať za ospravedlňujúce dôkazy. „Inscenácie podávané prostredníctvom nepravdivých dôkazov majú za

⁹PERHÁCS, Z. *Zákonnosť dôkazu ako nevyhnutný element prípustnosti dôkazu*. In : *Bulletin slovenskej advokácie*. Bratislava : Slovenská advokátska komora, roč. XX, č. 7-8/2014. s. 8.

¹⁰Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 60/2013.

ciel' zahľadiť stopy trestného činu a znemožniť usvedčenie jeho páchatel'a. Odhalením takýchto dôkazov sa spravidla končí ich upotrebitel'nosť v ďalšom priebehu dokazovania.“¹¹

I.I Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a právo na spravodlivý proces

„Prípustnosť dôkazov vychádza z práva na spravodlivý trestný proces, ktoré je zakotvené v čl. 6 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a rozpracovaný v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskych spoločenstiev.“¹²

S poukazom na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva, pokiaľ bol dôkaz získaný v rozpore s vnútroštátnym právom, takáto skutočnosť nemusí byť sama o sebe porušením práva na spravodlivý proces tak, ako je to v článku 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Európsky súd pre ľudské práva považuje vedené trestné konanie za spravodlivé vo svojom celku, ak bol pripustený nezákonne získaný dôkaz, avšak takýto dôkaz nie je jediným usvedčujúcim dôkazom, za súčasného dodržania práva na obhajobu, spočívajúceho v možnosti spochybníť takýto dôkaz. V nadväznosti nato je však významná rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý opakovane poukazuje nato, že Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd nereguluje prípustnosť dôkazov v trestnom konaní vzhľadom k tomu, že táto oblasť patrí do kompetencií vnútroštátneho práva. Európsky súd pre ľudské práva môže posúdiť spravodlivosť trestného konania ako celku.¹³

V tomto smere je významné aj uznesenie Krajského súdu v Bratislave, sp. zn. 4To/61/2018, zo dňa 08.11.2018 v zmysle ktorého, „Relevantné ustanovenia Trestného poriadku nie je možné obísť len všeobecným poukazom na judikatúru Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý navyše ani žiadne pravidlá o prípustnosti dôkazov neustanovuje. Z ustanovenia § 119 ods. 3 jednoznačne vyplýva, že za dôkaz môže slúžiť len to, čo bolo získané podľa zákona (rozumej v súlade so zákonom), pričom orgány činné v trestnom konaní aj súdy môžu hodnotiť iba dôkazy získané zákonným spôsobom. Za využitia argumentu a contrario možno dôjsť k záveru zákazu použitia nezákonne získaných dôkazov pri ustáľovaní skutkového stavu veci. Ignorovanie vnútroštátnych ustanovení s poukazom na Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd nemôže byť dostatočným a akceptovateľným odôvodnením pre použitie nezákonného dôkazu v trestnom konaní.“

Podľa názorov odbornej verejnosti nie je možné akceptovať, aby prípustnosť alebo neprípustnosť určitého konkrétneho dôkazu v trestnom konaní bola závislá od toho, či v danej trestnej veci existujú aj iné usvedčujúce dôkazy, kedy je možné pripustiť aj nezákonne získaný dôkaz, alebo v danej veci neexistujú iné dôkazy, čo by spôsobilo pripustenie nezákonne získaného dôkazu. Možnosť využitia konkrétneho dôkazu jednoducho nemôže závisieť od akejsi náhody, či orgány činné v trestnom konaní zaobstarali aj iný usvedčujúci dôkaz o prípadnej vine obvineného alebo nie.

I.II Proporcionalita v nazeraní na zákonnosť dôkazov

Otázka prípustnosti nezákonne získaného dôkazu je veľmi problematická a aj u odbornej verejnosti na ňu nie je jednoznačné stanovisko. Čoraz viac do popredia vyvstávajú argumenty v prospech zásady proporcionality, kde sa na jednu stranu váh dáva verejný záujem na postihu konkrétneho páchatel'a trestného činu a na druhú stranu záujem jednotlivca v istotu, že dôkazy v jeho neprospech budú získavané výlučne zákonnou cestou.

Autor Záhora zastáva názor, že informácie, ktoré neboli získané zákonnou cestou môžu byť dôkazom za splnenia podmienky, v zmysle ktorej je zásah do súkromia odvoditeľný

¹¹BALÁŽ, P. – PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 2005. s. 52.

¹²ŠIMOVIČEK I. *Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní*. In : *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, Dr.Sc. k 80. narodeninám*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 256.

¹³ Dostupné na internete: Skutočne možno použiť ako dôkaz v trestnom konaní nezákonne získané súkromné nahrávky? - Právne listy (pravnelisty.sk)

prevažujúcim záujmom na strane toho, kto informáciu takýmto spôsobom vyhotovil a následne použil. Súd by mal zvážiť koho záujem prevažuje.¹⁴

Tu však možno namietat, že subjektívne hodnotenie zákonnosti či nezákonnosti získaných informácií nesúvisí s objektívnym výkladom práva. Posudzovanie by záviselo výlučne len od hodnotového nastavenia sudcu, ktorý by vo veci rozhodoval. Takto aplikovaná zásada proporcionality sa snaží byť odbornou verejnosťou pripúšťaná a sú vytvárané určité špecifické kritéria (nazeranie na povahu trestného činu, pre ktorý je vedené trestné stíhanie, či bol sledovaný legitímny cieľ, či ide o jediný usvedčujúci dôkaz, alebo nie). Takéto nazeranie vychádza opäť len zo subjektívneho posúdenia a výkladu práva a takto je možné pod to subsumovať akýkoľvek obsah.

V zmysle rozhodovacej praxe Krajského súdu v Žiline je potrebné vykonať test proporcionality a porovnať ktoré právo, záujem, prevažuje. Avšak proporcionalitu nie je vhodné používať „paušálne“ na všetky konania, ale každý prípad je potrebné posudzovať individuálne a skúmať do hĺbky, či prevažuje právo konkrétnej osoby (obvineného), alebo právo poškodeného na ochranu svojich práv, či verejný záujem na spravodlivé potrestanie páchatel'a trestnej činnosti.

Možno len súhlasiť s názorom, že potreba preukázania trestnej činnosti páchatel'om len v súlade so zákonom je taktiež záujmom verejným a nemožno hovoriť len o záujme jednotlivca. V opačnom prípade by bolo možné ospravedlniť akékoľvek porušenie zákona v dokazovaní s poukazom na verejný záujem.

Záver

Dokazovanie predstavuje neoddeliteľnú súčasť trestného konania, výsledkom ktorého má byť náležité zistenie skutkového stavu bez akýchkoľvek pochybností, potrebné na vydanie rozhodnutia. Dokazovanie a samotné získavanie dôkazov má prebiehať zákonne, aby bolo dodržané právo na spravodlivý proces.

V súčasnosti vyvstáva čoraz častejšie otázka, či je v skutočnosti možné za určitých okolností pripustiť v rámci trestného konania aj dôkaz získaný nezákonne. Trestný poriadok a právne predpisy SR výslovne uvádzajú, že ako dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci, ale zároveň len to, čo bolo získané zákonným spôsobom.

Pri doslovnom gramatickom výklade možno dôjsť k záveru, že zákon je nevyhnutné vykladať tak, že dôkazy získané nezákonne nie sú prípustné v rámci trestného konania, no na opačnej strane je potrebné prihliadať aj na samotný účel zákona tak, aby bola dosiahnutá spravodlivosť.

V priebehu dokazovania je potrebné uváženie, či umožniť, alebo neumožniť prienik nezákonne získaných dôkazov do dokazovania v trestnom konaní. Nemalo by dochádzať k situáciám, kedy je zistenie skutkového stavu veci nadradené zákonnosti, ktorá zákonnosť tvorí základ spravodlivého trestného procesu. V každom prípade je preto potrebné skúmať spôsob, akým bol konkrétny dôkaz získaný a neignorovať jeho nezákonnosť len z dôvodu nadradeného verejného záujmu. Aj samotný záujem osoby podozrivej zo spáchania trestného činu na tom, aby bolo zachované právo na spravodlivý proces možno v konečnom dôsledku považovať za záujem verejný.

Bolo by vhodné prijatie samostatného zákona zameraného na posudzovanie použiteľnosti dôkazov vo všeobecnosti, ktorý by ustanovil jasné pravidlá a ktorý by vyvrátil všetky pochybnosti o použiteľnosti získaných dôkazov pre trestné konanie. Pri využívaní proporcionality v oblasti použiteľnosti dôkazov sa pripúšťa subjektívne nazeranie hodnotiaceho subjektu, čo vytvára pochybnosti o právnej istote pre osoby podozrivé zo spáchania trestných činov.

V súčasnosti nie je ešte proces zmeny Trestného poriadku vo vzťahu k dokazovaniu na konci cesty. V rámci tohto článku sme poukázali aj na navrhované zmeny Trestného poriadku týkajúce sa dokazovania. Zmena sa má dotýkať aj vymedzenia pojmu dôkaz a okrem iného sa má

¹⁴ ZÁHORA, J. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*, Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 248-249.

dotýkať aj zavedenia obmedzení opakovaného vypočúvania tých istých osôb pri zmene ich procesného postavenia. Podľa názoru odborníkov v danej problematike by bolo vhodné v súvislosti so zefektívnením prípravného konania preniesť podstatu dokazovania na konanie pred súdom. Prípravné konanie by malo byť obmedzené na neodkladné, neopakovateľné úkony, ktoré nebude možné pred súdom zopakovať.

Zoznam bibliografických odkazov

BALÁŽ, P. – PALKOVIČ, J. *Dokazovanie v trestnom konaní. Teoretická a praktická časť*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 2005. ISBN: 8022408409.

ZÁHORA, J. *Obrazové a zvukové záznamy v trestnom konaní*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. ISBN: 9788081689574.

ŠTRKOLEC, M. *Zákonnosť v trestnom práve*. Bratislava: C. H. Beck, 2022. ISBN: 978-80-8232-017-9

BURDA, E. *Nezákonne získaný dôkaz v prospech obvineného*. In : *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008.

PERHÁCS, Z. *Zákonnosť dôkazu ako nevyhnutný element prípustnosti dôkazu*. In : *Bulletin slovenskej advokácie*. Bratislava : Slovenská advokátska komora, roč. XX, č. 7-8/2014.

ŠIMOVČEK, I. *Prípustnosť dôkazov v trestnom konaní*. In : *Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2008.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky R 60/2013.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, R 38/2003.

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave, sp. zn. 4To/61/2018, zo dňa 08.11.2018.

Dostupné na internete: Výsledky vyšetrenia na tzv. detektore lži nie je možné použiť ako dôkaz v trestnom konaní - Právne listy (pravnelisty.sk)

Dostupné na internete: Skutočne možno použiť ako dôkaz v trestnom konaní nezákonne získané súkromné nahrávky? - Právne listy (pravnelisty.sk)

Kontaktné údaje:

JUDr. Milada Raďašová

Externý doktorand

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

0905 577 375

Milada.radas@gmail.com

NAD NUTNOU OBHAJOBOU MLADISTVÝCH V TRESTNÍM ŘÍZENÍ¹

JUDr. Alena TIBITANZLOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva
Policejní akademie České republiky v Praze

JUDr. Lucie BUDAYOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva
Policejní akademie České republiky v Praze

Anotace

Příspěvek je zamýšlením nad institutem nutné obhajoby mladistvých v trestním řízení, který vychází z případu z praxe. Autorky se v něm krátce věnují rozboru případu, analyzují ustanovení zakotvující nutnou obhajobu mladistvých a následně řeší samotný moment vzniku nutné obhajoby.

Klíčová slova

Mladistvý, obhájce, nutná obhajoba

Annotation

This paper is a reflection on the institution of the mandatory defense of juveniles in the criminal proceedings, which is based on a practical case. Authors of this paper briefly analyze the case, the provisions enshrining the mandatory defense of juveniles and subsequently address the very moment of the emergence of the mandatory defense.

Keywords

juvenile, defence lawyer, mandatory defence

Úvod

Tento příspěvek je krátkým zamýšlením nad institutem nutné obhajoby mladistvých v trestním řízení. Příspěvek vychází z praktické zkušenosti spoluautorky příspěvku, JUDr. Aleny Tibitzanzlové, Ph.D., která mladistvého v předmětném trestním řízení jako obhájce zastupovala.

V daném případě měl mladistvý spáchat dne 1. 5. 2022 provinění ublížení na zdraví podle ustanovení § 146 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku (dále jen „trestní zákoník“) v jednočinném souběhu s proviněním výtržnictví podle ustanovení § 358 odst. 1 trestního zákoníku.

Dne 1. 5. 2022 byl podezřelý ve 3:40 hodin zadržen podle ustanovení § 76 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu (dále jen „trestní řád“), a to bez předchozího souhlasu státního zástupce, neboť věc nesnesla odkladu a souhlasu nešlo předem dosáhnout, s odůvodněním, že se měl podezřelý dopustit provinění ublížení na zdraví a provinění výtržnictví. Svědek, kamarád podezřelého, který byl s podezřelým na místě činu, avšak ničeho se nedopustil, byl zajištěn podle ustanovení § 26 odst. 1 písm. a) zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Téhož dne byly ve věci zahájeny úkony trestního řízení, ve smyslu ustanovení § 158 odst. 6 trestního řádu bylo též podáno vysvětlení poškozeným a podle ustanovení § 113 trestního řádu došlo k ohledání místa činu.

Až o měsíc a půl později, dne 23. 6. 2022, byl podezřelý poučen ze strany policejního orgánu a posléze, na základě dohody s komisařkou, napsal omluvný dopis poškozenému. Ten následně poškozenému dne 30. 6. 2022 doručil prostřednictvím komisařky. Dne 28. 6. 2022 bylo ve věci podáno vysvětlení ve smyslu ustanovení § 158 odst. 6 trestního řádu svědkem, výše zmíněným kamarádem podezřelého.

¹ Tento příspěvek je výstupem vědeckovýzkumného úkolu Možnosti využití nových technologií s důrazem na zefektivnění a urychlení činnosti orgánů činných v trestním řízení a dalších subjektů, subúkolu Základy trestní odpovědnosti s akcentem na zavádění nových postupů a technologií do trestního řízení, řešeného na Policejní akademii České republiky v Praze.

Poněkud nahodile, dne 11. 7. 2022, poté policejní orgán požádal soudce ve smyslu ustanovení § 42a odst. 1 písm. a) zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSVM“ či „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“) o ustanovení obhájce mladistvému. Obhájce byl mladistvému následně soudem dne 12. 7. 2022 (tedy již téměř po dvou a půl měsících od zadržení mladistvého) ustanoven.

Dne 27. 7. 2022 podezřelý ve smyslu ustanovení § 158 odst. 6 trestního řádu, již za přítomnosti svého obhájce, podal vysvětlení. Dne 12. 7. 2022² bylo policejním orgánem vypracováno usnesení o zahájení trestní stíhání obviněného. Toto bylo podezřelému a jeho obhájci doručeno osobně, po vysvětlení podaném podezřelým, dne 27. 7. 2022. Výslech obviněného mladistvého pak proběhl dne 25. 8. 2022 (...).

Problém nutné obhajoby v předmětném trestním řízení – skutkový a právní stav věci

Problematickým v předmětném trestním řízení je vlastní okamžik vzniku důvodu nutné obhajoby.

Jak bylo výše uvedeno, podezřelý byl dne 1. 5. 2022 zadržen podle ustanovení § 76 odst. 1 trestního řádu bez předchozího souhlasu státního zástupce ve 3:40 hodin, neboť věc nesnesla odkladu a souhlasu nešlo předem dosáhnout, s odůvodněním, že se měl podezřelý dopustit provinění ublížení na zdraví a provinění výtržnictví. Obhájce byl podezřelému ustanoven až dne 12. 7. 2022.

K nutné obhajobě mladistvého uvádí zákon následující.

§ 42a zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Nutná obhajoba mladistvého

(1) Mladistvý musí mít obhájce

a) od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyzkoušení obhájce o něm zajistit,

b) ve vykonávacím řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, nebo

c) v řízení o stížnosti pro porušení zákona, v řízení o dovolání a v řízení o návrhu na povolení obnovy řízení, rozhoduje-li soud pro mládež ve veřejném zasedání, a to do dovršení osmnácti let věku.

(2) V případě podle odstavce 1 písm. a) musí mít mladistvý obhájce až do dovršení jednadvaceti let věku, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za vhodné s přihlédnutím k dosaženému stupni rozumové a mravní vyspělosti mladistvého a okolnostem případu.

Toto ustanovení lze analyzovat následujícím způsobem.

Mladistvý je s ohledem na svůj věk a stupeň duševní vyspělosti obecně zranitelnější než dospělý člověk. Proto jeho nedostatečná znalost práv a neschopnost jejich praktického, a především efektivního využití, tedy nedostatečná schopnost se náležitě hájit před orgány činnými v trestním řízení, nachází svůj výraz v široce koncipovaném institutu nutné obhajoby. Zákonodárce z tohoto důvodu stanovil, že mladistvý musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSVM či jsou vůči němu provedeny úkony podle trestního řádu.³ Tuto skutečnost zdůraznila i Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/800 ze dne 11. 5. 2016, o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení (dále jen „směrnice“), která se zaměřuje na posílení procesních záruk a postavení mladistvých. Jejím obsahem je mimo jiné potřeba posuzování zranitelnosti mladistvých již od počátku trestního řízení a s tím související zajištění přístupu k obhájci a zajištění jeho náležité

² Datum je v textu uvedeno správně. Zde lze mimochodem demonstrovat i pochybení policejního orgánu, který usnesení o zahájení trestního stíhání vyhotovil dříve, než mladistvého v postavení podezřelého vůbec vyslechl.

³ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 398.

pomoci. V čl. 6 směrnice uvádí, že neprodleně poté, co je mladistvému sděleno, že je podezřelý či obviněný, musí být informován o právu na pomoc obhájce. Ne zvolí-li si mladistvý obhájce sám, případně jeho zákonní zástupci, musí mu její zajistit stát. Směrnice v čl. 6 odst. 3 poukazuje na moment, kdy tak má být učiněno. Členské státy musí zajistit, aby mladistvý získal právní pomoc obhájce bez zbytečných průtahů, poté co je informován o tom, že je podezřelým nebo obviněným, případně i dříve, pokud tomu předchází výslech mladistvého orgánem činným v trestním řízení, výslovně vyjmenovaný vyšetřovací nebo jiný úkon (identifikace – myšleno rekognice, konfrontace, rekonstrukce) prováděný za účelem shromáždění důkazních prostředků, bez zbytečného prodloužení po zbavení osobní svobody či v přiměřené lhůtě před tím, než se dostaví na předvolání k soudu příslušnému v trestních věcech.

Ze zákona o soudnictví ve věcech mládeže je tedy patrné, že se zákonodárce rozhodl posunout oproti dříve platné právní úpravě (před účinností tohoto zákona), která u mladistvých stejně jako u dospělých pachatelů (srov. ustanovení § 36 trestního řádu) vztahovala nutnou obhajobu až k okamžiku zahájení trestního stíhání⁴, počátek nutné obhajoby v přípravném řízení hluboko před zahájením trestního stíhání, a to do fáze postupu před zahájením trestního stíhání^{5,6}. Ačkoli tato změna proběhla již v roce 2003 s přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tedy s účinností od 1. 1. 2004, považují autorky za potřebné zdůraznit, že posun tohoto časového momentu na počátek trestního řízení s ohledem na výše zdůrazněná specifika mladistvých shledávají velmi vhodným. Tento okamžik je též plně v souladu s výše uvedeným ustanovením směrnice, dokonce jde ještě nad její rámec, neboť zákonodárce pojí počátek nutné obhajoby mladistvých s použitím opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo provedením úkonů podle trestního řádu, tedy úkonů, které mohou nastat ještě předtím, než dojde k samotnému výslechu mladistvého nebo jinému úkonu, k němuž nutnost zajištění právní pomoci obhájce směrnice vztahuje.

Opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže jsou především opatření ve smyslu ustanovení § 2 odst. 2 písm. b) ZSVM, tedy výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření, z nichž však v přípravném řízení lze užít jen výchovných opatření, která lze uložit se souhlasem mladistvého již v průběhu řízení před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého.⁷ Zákonodárce zde ovšem zjevně neměl na mysli pouze tato opatření, ale i opatření procesní povahy ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V tomto směru se však bude jednat zpravidla současně i o úkony podle trestního řádu, neboť zákon o soudnictví ve věcech mládeže je speciálním právním předpisem ve vztahu k obecným trestněprávním předpisům, včetně trestního řádu⁸, anebo budou již některé úkony podle trestního řádu takovému úkonu speciálně upravenému zákonem o soudnictví ve věcech mládeže předcházet (např. odstoupení od trestního stíhání podle ustanovení § 70 ZSVM, kterému bude předcházet zahájení trestního stíhání podle ustanovení § 160 odst. 1 trestního řádu⁹).¹⁰

Úkony podle trestního řádu jsou pak procesní úkony, které jsou prováděny na základě trestního řádu, ale i zákona o soudnictví ve věcech mládeže, byť se zde hovoří jen o úkonech podle trestního řádu, neboť procesní úkony podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže vždy navazují na trestní řád, a to s přihlédnutím k povaze zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který je, jak bylo již uvedeno, svou povahou zvláštním zákonem ve vztahu k trestnímu řádu, a který je naopak subsidiárním zákonem k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže. Bylo by také nelogické, aby,

⁴ Viz ustanovení § 160 trestního řádu.

⁵ Viz ustanovení § 158 a násl. trestního řádu.

⁶ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 398.

⁷ Srov. ustanovení § 10 odst. 2 a § 15 odst. 3 ZSVM.

⁸ Srov. ustanovení § 1 odst. 3 ZSVM.

⁹ Srov. ustanovení § 70 odst. 2 ZSVM.

¹⁰ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 398.

pokud by byl proti mladistvému použit úkon výlučně upravený zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, např. náhrada vazby mladistvého jeho umístěním v péči důvěryhodné osoby podle ustanovení § 50 ZSVM, toto nezakládalo důvod nutné obhajoby, i když v případě tohoto úkonu už důvod nutné obhajoby vznikl předtím, zejména zahájením trestního stíhání, které je základní podmínkou pro vzetí do vazby podle ustanovení § 68 trestního řádu i pro rozhodnutí o náhradě vazby ve smyslu ustanovení § 50 ZSVM.¹¹

Na tomto místě přitom nutno doplnit, že úkony podle trestního řádu zakládají důvod nutné obhajoby jen tehdy, jestliže jsou prováděny proti mladistvému jako osobě, proti níž se řízení vede, tedy v rámci postupu před zahájením trestního stíhání jako proti podezřelému, nikoli např. osobě podávající vysvětlení v postavení svědka. Za úkony vedené proti mladistvému v uvedeném smyslu proto nelze pokládat úkony konané sice podle trestního řádu, ale prováděné ve vztahu k jiným osobám.¹² Je též třeba upozornit na situaci, kdy je mladistvý vyslýchán v pozici svědka, přičemž v průběhu výslechu orgán činný v trestním řízení z jeho obsahu usoudí, že je ve věci podezřelým. V takovém případě je třeba výslech prozatím ukončit a poučit mladistvého, že je podezřelým a vzniká u něj důvod nutné obhajoby. Do doby zvolení či ustanovení obhájce pak není možné ve výslechu pokračovat, neboť je proti mladistvému již předmětný procesní úkon prováděn jako proti podezřelému a bylo by tím porušeno právo na obhajobu.¹³ Přímo tuto situaci zmiňuje i směrnice v bodu 29 úvodních ustanovení v souvislosti s tím, že má v takový moment mladistvý právo nevypovídat ve vlastní neprospěch a právo nevypovídat v souladu s unijním právem a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.

Za úkon podle trestního řádu se podle komentářové literatury považuje konkrétně např. zadržení mladistvého podezřelého nebo výslech podezřelého ve zkráceném přípravném řízení podle ustanovení § 179b odst. 3 trestního řádu, ale i zahájení trestního stíhání podle ustanovení § 160 odst. 1 trestního řádu.¹⁴

Potřeba zajistit obhájce mladistvému, ať už na základě jeho volby nebo ustanovení¹⁵, však ze shora uvedených důvodů nenastane, jestliže provedení úkonu nelze odložit a vyrozumění obhájce o něm nelze zajistit.

Provedení úkonu nelze odložit, pokud jde o úkon, kde zcela zjevně hrozí nebezpečí jeho zmaření, nebezpečí ztráty důkazního prostředku, který má tento úkon zajistit, anebo snížení jeho důkazní hodnoty. Vyrozumění obhájce nelze zajistit, jestliže je obhájce v daném okamžiku potřebném pro provedení procesního úkonu nedosažitelný, a to případně i telefonicky. **Takové případy by každopádně měly být spíše výjimkou nežli pravidlem, protože smyslem této úpravy je zabezpečit přítomnost obhájce při úkonech uvedených v tomto ustanovení v rozsahu potřebném pro řádný výkon nutné obhajoby, a proto je třeba při úkonech vedených proti mladistvému postupovat tak, aby k tomu docházelo jen ve skutečně odůvodněných případech.**¹⁶ Obhájce je totiž osobou zmocněnou k tomu, aby mladistvému v řízení v trestních věcech mladistvých poskytla potřebnou odbornou právní pomoc a k tomu využívala všech zákonných prostředků a způsobů obhajoby tak, **aby byly v řízení náležitě a včas**

¹¹ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 399.

¹² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 6. 2009, sp. zn. 8 Tdo 583/2009.

¹³ ŠÁMAL, P. a A. POKORNÁ, Ke směrnici o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení. Trestněprávní revue. 2017, č. 6. s. 131.

¹⁴ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 399.

¹⁵ Srov. ustanovení § 37 a násl. trestního řádu.

¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 1 Tzn 28/97.

objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívala ke správnému objasnění a rozhodnutí věci^{17, 18}.

Tak nebo tak, v konkrétním případě může jít o úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho ztráty, anebo zmaření nebo snížení důkazní hodnoty důkazního prostředku, který má takový úkon zajistit, nesnese ani odkladu potřebného pro volbu nebo ustanovení obhájce a jeho vyrozumění o tom, že se úkon koná (nejde o neodkladný úkon ve smyslu ustanovení § 160 odst. 4 trestního řádu; dále srov. i ustanovení § 158 odst. 3 písm. i), odst. 9 a § 158a trestního řádu). **V návaznosti na provedení takového úkonu, který nelze odložit, je však podle komentářové literatury zapotřebí ve smyslu ustanovení § 42 odst. 2 ZSVM urychleně postupovat podle ustanovení § 38 a násl. trestního řádu a určit mladistvému lhůtu ke zvolení obhájce. Pokud si mladistvý v této lhůtě obhájce nezvolí a nezvolí mu ho ani jiná oprávněná osoba¹⁹, musí mu být obhájce neprodleně ustanoven.** Nutná obhajoba je totiž důležitou součástí práva na obhajobu zakotveného v čl. 40 odst. 3 LZPS²⁰ a mladistvý tak musí mít obhájce i v případě, kdyby zastoupení výslovně odmítal. **Zákon v těchto případech vymezených v ustanovení § 42a ZSVM vzhledem k věku mladistvého považuje obhajobu obhájcem za tak důležitou, že rozhodnutí o ní nenechává na úvaze mladistvého, a z důvodů uvedených shora a s přihlédnutím k výjimce vyplývající z ustanovení § 42a odst. 1 písm. a) ZSVM není proto možno vyčkávat až do provádění dalšího opatření nebo úkonu vůči mladistvému.²¹**

K rozebíranému přitom ještě nutno doplnit, že pokud jde o důvod dovolání podle ustanovení § 265b odst. 1 písm. c) trestního řádu, s odkazem na tento důvod lze dovolání podat, jestliže obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl. Tento dovolací důvod postihuje typicky především situace, kdy došlo k porušení ustanovení o nutné obhajobě. Zahrnuje však i případy, kdy obviněný sice obhájce, ať již zvoleného či ustanoveného soudem, má, ale orgány činné v trestním řízení neplní jim zákonem uložené povinnosti a neumožní obhájci, aby realizoval svá zákonná oprávnění a povinnosti. Současně je vhodné uvést, že podle praxe soudů citovaný dovolací důvod nenaplní jakékoli porušení práva na obhajobu, nýbrž pouze takové, které je ve svých důsledcích skutečně relevantní z hlediska meritorního rozhodnutí. **Jestliže např. obviněný po určitou část řízení neměl obhájce, ačkoli ho mít měl, je tento dovolací důvod dán jen tehdy, pokud orgány činné v trestním řízení v této době skutečně prováděly úkony trestního řízení směřující k vydání meritorního rozhodnutí napadeného dovoláním.²²**

Závěrem, podle slovenského trestního řádu je okamžik nutné obhajoby mladistvého spojen až s okamžikem vznesení obvinění tak, jak tomu bylo dříve v České republice. Použít tak na tomto místě komparativního výkladu není možné. Obdobné platí, jde-li o německou, rakouskou nebo polskou právní úpravu. Dané právní úpravy pouze odkazují na úpravu nutné obhajoby v případě dospělých obviněných, kdy tyto jsou od české legislativy odlišné. Použití komparativního výkladu k osvětlení v tomto článku nadneseného problému tak není bohužel možné.

Ani odborná literatura pak o předmětném problému nijak nevykládá. Nutné obhajobě mladistvých je věnováno odborných pramenů jen pomálu.

Závěr

Lze se tedy tázat, a spoluautorka se vzápětí po jejím ustanovení obhájcem taktéž sama sebe tázala, zda neměl být obhájce ve smyslu ustanovení § 42a odst. 1 písm. a) ZSVM ustanoven ihned při zadržení podezřelého mladistvého, resp. s ohledem na čas zadržení podezřelého ihned posléze,

¹⁷ Srov. ustanovení § 41 odst. 1 trestního řádu. Dále srov. ustanovení § 16 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii.

¹⁸ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 398.

¹⁹ Srov. ustanovení § 37 odst. 1 trestního řádu a ustanovení § 43 odst. 1 ZSVM.

²⁰ Srov. též čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP.

²¹ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 400.

²² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2002, sp. zn. 7 Tdo 528/2002.

následující den. Autorky příspěvku přitom vzhledem ke všemu dříve v textu tohoto příspěvku uvedenému (zejména jde-li o jeho zvýrazněné části) dochází k závěru, že ano, měl.

V tomto případě byl totiž proti mladistvému nepochybně proveden úkon podle trestního řádu – zadržení ve smyslu ustanovení § 76 odst. 1 trestního řádu. Vzhledem k času zadržení podezřelého by přitom bylo objektivně možné akceptovat případnou námitku o tom, že provedení úkonu nešlo ve smyslu předmětného ustanovení odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit. Koneckonců, i státní zástupce byl o zadržení podezřelého informován až následující den.

Každopádně, v řízení následně probíhaly tak, jak bylo shora popsáno, úkony trestního řízení. Přínejmenším bylo podáno vysvětlení důležitým svědkem, kamarádem podezřelého, který byl na místě činu přítomen. Je pravdou, že tohoto by se obhájce tehdy podezřelého nemohl účastnit, stejně jako tomu je v řízení v trestních věcech obviněných dospělých. Obdobně by obhájce nemohl např. ani nahlédnout do spisu. Na věc tak lze v této souvislosti nahlížet způsobem, k čemu by byl obhájce v průběhu prověřování věci tedy ve skutečnosti potřeba, co by v tomto mohl vlastně reálně vykonávat.

Odpovědí na tomto místě však může být například již to, co se stalo právě v tomto případě, kdy podezřelý na základě dohody s komisařkou napsal omluvný dopis poškozenému, který dne 30. 6. 2022 prostřednictvím komisařky poškozenému nevratně doručil. Tou dobou nebyl podezřelému obhájce ještě ustanoven. Co kdyby byla ale procesní strategie obhájce, který měl být tou dobou správně již ustanoven, jiná? Co kdyby chtěl obhájce celou věc sporovat, avšak na základě omluvného dopisu by již nemohl, neboť tímto se podezřelý ke svému činu již fakticky doznal? K tomuto mimochodem přílehavě srov.: „(...) Důvodem pro zmíněné posunutí (okamžiku vzniku nutné obhajoby u mladistvých) je skutečnost, že tyto úkony jsou využitelné v dalším trestním řízení vedeném proti mladistvému po zahájení trestního stíhání, a mají proto bezprostřední význam pro celé trestní řízení.“²³ Nebo naopak, pokud by chtěl mladistvý hned od samého počátku trestního řízení s orgány činnými v trestním řízení co nejvíce spolupracovat, kdy by mohl po poradě s obhájcem iniciovat u státního zástupce s jeho souhlasem uložení některého z výchovných opatření, aby tím zvýšil šance zejména na uplatnění některého z odklonů v trestním řízení²⁴, ale též případné upuštění od uložení trestního opatření či uložení mírnějšího trestního opatření. S ohledem na skutečnost, že výchovná opatření lze mladistvému, proti němuž se řízení vede, ukládat s jeho souhlasem již v průběhu tohoto řízení před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého, není dělicím momentem pro jejich případné uložení zahájení trestního stíhání mladistvého, ale této možnosti lze využít již ve fázi před zahájením trestního stíhání.²⁵

S ohledem na úvahy nad tím, co by mohl obhájce v prověřování (myšleno obecně, nikoli v rozebíraném případě) reálně vykonávat, lze také opět poukázat na požadavky směrnice, která pod bodem 27 úvodních ustanovení uvádí, že pomoc obhájce neznamená, že by tento musel být přítomen během provádění každého vyšetřovacího úkonu či úkonu spojeného se shromažďováním důkazních prostředků, ale jako obligatorní stanoví nutnost zajištění jeho přítomnosti v případech identifikace, konfrontace a rekonstrukce místa trestného činu, u nichž je požadována či povolena účast mladistvého.²⁶

Prodlení s ustanovením obhájce nebylo v dotčeném trestním řízení spoluautorkou příspěvku jakožto obhájcem obviněného mladistvého z taktických důvodů nakonec namítáno. A to zejména z toho důvodu, že ve věci již existoval onen omluvný dopis, navíc, důkazní situace byla v této věci ve skutečnosti spíše jasná. K tomu byla obhájci obviněného mladistvého státní zástupkyní přislíbena aplikace podmíněného zastavení trestního stíhání, kdy v návaznosti na to

²³ ŠÁMALOVÁ, M. Potřebuje dítě mladší patnácti let v řízení před podáním návrhu podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže obhájce? Trestněprávní revue. 2015, č. 2, s. 27.

²⁴ Srov. např. s podmínkami pro odstoupení od trestního stíhání v ustanovení § 70 odst. 3 trestního řádu, v němž zákonodárce uvádí, že tento institut lze uplatnit především v případě, kdy mladistvý již úspěšně vykonal vhodný probační program či mu bylo vysloveno napomenutí s výstrahou.

²⁵ ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd. Praha: 2011, s. 89. a 159.

²⁶ Srov. čl. 6 odst. 4 písm. c) směrnice.

byla ze strany obhájce iniciována i úspěšná trestní mediace mezi mladistvým obviněným a poškozeným (...). Toto trestní řízení tak nakonec skončilo podmíněným zastavením trestního stíhání, a tedy se již to, jak by v tomto příspěvku nastolenou otázku případně zodpověděl soud, bohužel nedozvíme. Autorky tohoto příspěvku mají každopádně za to, že nepůjde o ojediněle v praxi vzniklý případ. K zadržení mladistvého bude docházet jistě nikoli sporadicky, a proto by měla být otázka, která je předmětem tohoto příspěvku, do budoucna jasně vyřešena.

Seznam literatury:

ŠÁMAL, P. a A. POKORNÁ, Ke směrnicí o procesních zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení. Trestněprávní revue. 2017, č. 6.

ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M.; ŠÁMALOVÁ: Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 3. vyd., Praha: 2011. ISBN: 978-80-7400-350-9.

ŠÁMALOVÁ, M. Potřebuje dítě mladší patnácti let v řízení před podáním návrhu podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže obhájce? Trestněprávní revue. 2015, č. 2.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 1 Tzn 28/97.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2002, sp. zn. 7 Tdo 528/2002.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 6. 2009, sp. zn. 8 Tdo 583/2009.

Kontaktné údaje:

JUDr. Alena TIBITANZLOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7, 143 00 Praha 4 - Kamýk

akademický pracovník

advokátka

tibitanzlova@polac.cz

+420 974 828 238

JUDr. Lucie BUDAYOVÁ, Ph.D.

Katedra trestního práva

Policejní akademie České republiky v Praze

Lhotecká 559/7, 143 00 Praha 4 - Kamýk

akademický pracovník

státní zástupkyně Okresního státního zastupitelství v Berouně

budayova@polac.cz

+420 974 828 274

MAGIC BOXES A TRESTNÉ KONANIE

kpt. JUDr. Miroslav SRHOLEC

vyšetrovateľ PZ,
externý doktorand
Katedra trestného práva
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach

Anotácia

Autor rozoberá problematiku moderných analytických prostriedkov a ich využitie v súčasných podmienkach trestného práva.

Kľúčové slová

Trestné právo procesné, magic boxes, analytické nástroje OČTK, aplikačné problémy OČTK

Annotation

The autor discusses issues of modern analytical tools and their use in the current conditions of criminal law

Keywords

Criminal procedural law, magic boxes, analytical tools of LE, application problems of LE

Úvod

V slovenskom trestnom práve sa v súvislosti so zabezpečením elektronických dôkazných prostriedkov užívajú viaceré ustanovenia Trestného poriadku.

Problematika Magic Boxes nie je v súčasnosti v tuzemskej aplikačnej praxi obvyklá. V tuzemskej odbornej literatúre nie je uvedená problematika spracovaná v žiadnej vedeckej publikácii. Ambíciou článku je oboznámenie čitateľa s problematikou Magic Boxes a priblíženie aplikačných možností uvedenej technológie.

Doba dátová a Magic Boxes

Konštatácie o obrovskom rozvoji informačných technológií v súčasnosti predstavujú obľúbené publikačné klišé, napriek uvedenému sa autor pokúsi o priblíženie intenzity tohto rozsahu.

Počiatok internetu možno vysledovať približne do roku 1967, pričom v jeho relatívne modernej podobe možno internet chápať až od roku 1989. Už v roku 2016 ľudstvo prekonal dátový míľnik v podobe 1 Zettabytu dát. Uvedený rozsah predstavuje 10^{21} bytov. V roku 2020 bol dátový rozsah približne na úrovni 44 Zettabytov. Do konca roku 2025 by sa mal dátový rozsah pohybovať na úrovni približne 175 Zettabytov¹. Ľudstvo v súčasnosti produkuje, podľa odhadov 333,2 miliardy emailov každý deň², čo vzhľadom k samotnej ľudskej populácii a dostupnosti internetových služieb dokazuje, že dátový oceán sa rýchlo mení na dátový vesmír. Nie len samotný internet je tvorcom obrovského rozsahu dát.

Podľa prieskumov PEW má až 92% dospeléj populácie USA mobilný telefón³ v ktorom má približne 35 rôznych aplikácií⁴. Na Slovensku používa internet 87% populácie, pričom vo vekovom pásme 15-29 rokov, internet využíva 95% osôb. Až 87% osôb je prítomných na sociálnych sieťach⁵.

¹ <http://seedscientific.com/how-much-data-is-created-every-day/>

² https://earthweb.com/how-many-emails-are-sent-per-day/#Key_Daily_Email_Statistics_for_2022

³ <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/mobile/>

⁴ Google/Ipsos, U.S., "How People Discover, Use, and Stay Engaged With Apps," n=999, based on smartphone users aged 16-64, Oct. 2016.

⁵ AMI Digital Index 2021, dostupné na <https://amidigital.cz/ami-digital-index-2021/>

Priemerná pamäťová kapacita mobilného telefónu bola v 4Q/2020 v rozsahu 4,5 GB⁶, pričom v účastnosti (11/2022) sa predávajú mobilné telefóny vyššej rady s pamäťovou kapacitou 128 GB.

Už spomenuté aplikácie v smartfóne nepretržite zhŕňajú o užívateľovi veľké množstvo dát. Len jedna aplikácia v smartfóne, napr. Facebook získava z mobilného zariadenia o užívateľovi, pre komerčné účely 98 osobných údajov⁷ v 32 základných okruhoch informácií⁸ ako napríklad lokalizačné informácie, IP adresu, históriu platieb, profilové informácie, históriu vyhľadávania a pod. Navyiac sociálna sieť Facebook resp. spoločnosť Meta, nie je vo svete informačných gigantov nijak zvedavá na súkromie svojich užívateľov. V porovnaní so spoločnosťami Google, Twitter, Amazon, Apple skončil Facebook až na predposlednom mieste so skóre 14 pričom víťazná spoločnosť Google dosiahla skóre až 39⁹. Jedna aplikácia konkrétneho subjektu zbiera o subjekte obrovské množstvo dát z ktorých je možné zistenie návykov či preferencií subjektu.

Digitálny odtlačok každého jednotlivca je už v súčasnosti enormný a zároveň bude enormne rásť aj naďalej¹⁰. Možnosť získať informácie o polohe subjektu už nebude možné získať monopolne len od mobilného operátora, ale aj napr. vďaka aplikáciám určenej pre rekreačných bežcov¹¹. V súčasnosti exotické dôkazy pochádzajúce napr. z merača srdcového tepu v smart hodinkách¹² sa v budúcnosti možno budú považovať za štandardný elektronický dôkaz.

Na druhej strane je potrebné uviesť, že tieto dátové rozsahy nie sú jednoducho dostupné pre potreby OČTK. Jednak tu existujú nezanedbateľné reštrikčné, najmä legislatívne obmedzenia napr. v podobe GDPR; zásadné jurisdikčné prekážky a v neposlednom rade celý rad objektívnych, technických prekážok v podobe napr. užívania dynamickej IP adresy podozrivého subjektu a pod. Navyiac nemožno zabudnúť na snahu užívateľov (páchatel'ov) elektronických zariadení o ochranu svojho súkromia vo virtuálnom svete. Pre priblíženie, bežný užívateľ v súčasnosti užíva približne 100 hesiel¹³; v dosahu väčšiny užívateľov sú rôzne hardvérové nástroje ako firewall, nespočetné množstvo aj bezplatných softwarových riešení použiteľných na anonymné užívanie internetu ako nástroje VPN, Onion či súborové „trezory“ používajúce pokročilú kryptografiu alebo aj samotný internet (DarkWeb), ktorý spolu s DeepWebom predstavuje až 96% súčasnej internetovej prevádzky.

Digitálny vesmír pozná veľké dátové megahviezdy s ohromnými dátovými zdrojmi ako aj veľmi odľahlé, tmavé a temné hmloviny.

Práve s nárastom používania digitálnych technológií bežný užívateľ zanecháva významný virtuálny odraz. Elektronické zariadenia ako smartfóny, smart príslušenstvo, PC, notebooky sú v súčasnosti, najmä u mladšej generácie integrálnou súčasťou ich vnímania reality, pričom prostredníctvom elektronických zariadení zdieľajú od politických, spoločenských, komerčných názorov a preferencií aj prejavy vlastného intelektu či intimity¹⁴. Internet už nie je len nástrojom, ale aj spoločníkom. Navyiac, sila informácií v súčasnosti netkvie už len v primárnych dátach vytvorených samotnými užívateľom, ale aj v kvalite a objeme „digitálneho odpadu“, ktorý pre bežného užívateľa nepredstavuje priamy úžitok. Takýto digitálny odpad v podobe informácií o užívateľských zvykoch, histórii používania rôznych nástrojov, aplikácií, v širšom ponímaní

⁶ <https://www.statista.com/statistics/1237795/average-smartphone-dram-capacity-by-quarter/>

⁷ <http://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/08/19/98-personal-data-points-that-facebook-uses-to-target-ads-to-you/>

⁸ <http://gadgetstouse.com/blog/2021/01/20/32-types-of-data-facebook-collects-this-is-how-you-can-see-yours/>

⁹ <http://www.digitalinformationworld.com/2022/05/study-shows-google-collects-most-data.html>

¹⁰ S rozvojom internetu vecí (IoT) možno predpokladať tvorbu ďalších druhov dát

¹¹ <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/21/strava-users-spy-israeli-military-fake-routes-in-bases>

¹² <https://domov.sme.sk/c/22603692/mozu-zsuzsovej-hodinky-obstat-ako-dokaz-v-zahranici-odhalovali-vrahov.html>

¹³ <https://tech.co/password-managers/how-many-passwords-average-person#:~:text=How%20many%20passwords%20does%20the,repeat%20passwords%20or%20password%20elements.%0A>

¹⁴ Podľa správy AMI Digital index 2022 až 80% populácie navštevuje sociálne siete cez internetové pripojenie v mobilnom telefóne <https://amidigital.cz/index2022/>

Metadáta, sú za podpory ďalších externých dát získaných napr. do konania formou obvyklých inštitútov ako napr. podľa § 116 Trestného poriadku z pohľadu OČTK na prvý pohľad nevyčerpatelným zdrojom informácií a predmet mimoriadneho záujmu, nie len v spravodajskej komunite. Zároveň je však potrebné uviesť, že súčasné dátové rozsahy nemožno pokryť jednoduchými nástrojmi. Dátové objemy, ich vnútorná roztrieštenosť, neštrukturovanosť¹⁵ či nekompatibilita sú obvykle pre priame účely OČTK neupotrebitelné. Za významný možno uviesť praktický prípad, kde došlo k zaisteniu viac ako dvoch desiatok mobilných zariadení. Dátové objemy z takto zaistených zariadení sú pre OČTK s klasickými hardvérovými nástrojmi nesppracovateľné.

Úlohou Magic Boxes je na základe algoritmických prostriedkov realizovať abstrakcie relevantných informácií z „dátového oceánu“. Práve ťažba dôkazov z dôkazných prostriedkov, prostredníctvom Magic Boxes sa stane pre svoju neprehľadnosť, nezrozumiteľnosť v nadchádzajúcej budúcnosti jednak nevyhnutným momentom efektívneho boja proti kriminalite na jednej strane ako aj problematickým momentom obhajoby na strane druhej.

Magic Boxes si pre potreby uvedeného príspevku môžeme priblížiť, širokou definíciou ako *špecifické technické, technologické nástroje dostupné OČTK, ktoré nie sú z dôvodu svojej zložitosti, utajeného režimu použitia či iných napríklad licenčných dôvodov, dostupné pre obhajobu, pričom však zároveň produkujú dostatočne silné dôkazy smerujúce až k rozhodovaniu o nevine obžalovaného a zároveň nie sú ukotvené v obvyklých právnych inštitútoch*. Už zo svojho názvu vyplýva, že predstavujú pomerne zahmlený prvok konania. Účelom predloženého príspevku je pod termín Magic Boxes pre potreby článku zaradiť len výhradne technické prostriedky používané na vyšetrovanie *pro preterito*, t.j. už spáchaného skutku. V zásade možno Magic Boxes popísať ako veľmi pestrú a nesúrodú skupinu softwarových nástrojov vyvíjaných na komerčné účely¹⁶.

Ako už autor uviedol, v súčasnosti dostupné sú pre OČTK najmä nástroje, ktoré umožňujú vkladanie rôznych samostatných databáz, pochádzajúcich z rôznych zdrojov, napr. realizácie domových prehliadok, počas ktorých boli zaistné viaceré elektronické zariadenia, výsledky príkazov v zmysle § 116 Trestného poriadku, výpisy a dáta pochádzajúce z bankových operácií či výsledky ďalších regulárnych dátových zdrojov. Softwarové nástroje na základe bližšie nešpecifikovaných algoritmov a postupov ako aj údajných prístupov do OSINT-ových¹⁷ nástrojov, blockchainových sietí, sociálnych sietí a pod. umožňujú získavanie takých výsledkov šetrenia, ktoré pri porovnaní inputov a outputov častokrát nedávajú na prvý pohľad zrozumiteľný logický súvis ani samotnému zadávateľovi resp. zhromažďujú informácie, ku ktorým by sa OČTK klasickou cestou dopracovali len mimoriadne náročným spôsobom. Zároveň možno uviesť, že niektoré outputy ťažko pochopiť bez bližšej znalosti spôsobu spracovania.

Neprehľadnosť Magic Boxes predstavujú zároveň jej najsilnejší nedostatok. Požiadavky legality trestného ako aj správneho konania vyžaduje aby v konaní boli dôkazné prostriedky zabezpečované v súlade s procesnými normami a každý dôkazný prostriedok či dôkaz v príslušnom konaní mal svoj legitímny pôvod a tento pôvod v konaní, možno transparentne vysledovať. Požiadavka znalosti pôvodu dôkazu v príslušnom konaní nie je požiadavkou legálnou t.j. nie je právne ukotvená konkrétnou právnou normou avšak vychádza zo samej podstaty zásady legality ako aj práva na obhajobu. Ústavný súd SR viackrát vo svojej rozhodovacej činnosti avizoval, že v zmysle ústavno-konformného výkladu je legitímnym cieľom právneho štátu výklad nie len formálny, ale aj hmotnoprávne správny.

Jedným z najväčších rizík použitia technológie Magic Boxes je možnosť a hrozba ich zneužitia pre produkciu „vhodných“ dôkazných prostriedkov, voči ktorým obhajoba v zásade nebude schopná viesť kvalifikovanú a riadnu obhajobu. Existuje reálna obava, že pod Magic

¹⁵ Aj samotný štát má problém so spracovaním obrovského množstva vlastných databáz. Len Policajný zbor SR má cez 300 vlastných, základných databáz, ktoré nie sú prístupné z jednotného modulu.

¹⁶ Napr. softwarové riešenia spoločností napr. Cognite, Grayshift a mnoho ďalších.

¹⁷ OSINT – Open source intelligence

Boxes môžu byť do konania „vpašované“ výsledky nezákonného získavania informácií napríklad cez spravodajské nástroje ako sú Galileo, Pegasus, Predátor, Palantir či manipulácie rozsahov vkladaných databáz prípadne neprimeranej selekcie vkladaných dôkazných prostriedkov, ktoré môžu viesť k manipuláciám a pod.

Vzhľadom na obsah témy, autor nemôže opomenúť problematiku ako aj ustanovenie § 118 Trestného poriadku, Porovnanie údajov v informačných systémoch, kde: „*V trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcou tri roky, korupciu alebo pre iný úmyselný trestný čin, o ktorom na konanie zaväzuje medzinárodná zmluva, možno vykonať porovnávanie údajov v informačných systémoch, ktoré obsahujú charakteristické, prípadne vylučujúce znaky týkajúce sa osôb alebo vecí dôležitých pre trestné konanie, s údajmi v iných informačných systémoch, ak je to nevyhnutné pre objasnenie trestného činu.*“

Uvedené ustanovenie, sa najviac približuje problematike a Magic Boxes avšak samotnej problematike sa pre potreby predloženého článku nedotýka. Naviac sám zákonodarca plánuje vypustiť uvedené ustanovenie z Trestného poriadku. Z dôvodovej správy k chystanej, veľkej novele Trestného poriadku vyplýva, že § 118 Trestného poriadku: „*navrhuje sa vypustenie osobitnej úpravy porovnania údajov v informačných systémoch, nakoľko je to obsolentné nejasné ustanovenie, ktoré sa v praxi nevyužíva a nie je zrejmé ani, o aké informačné systémy by malo ísť. Daný pojem je navyše tak neurčito koncipovaný, že to môže byť aj databáza otláčkov prstov páchatel'ov, alebo evidencia vozidiel. Vzhľadom aj na napredovanie informačných technológií je toto ustanovenie zbytočné a nejasné.*“¹⁸

S prihliadnutím na aktuálny ako aj zákonodarcom zamýšľaný stav sa autor, ako už avizoval, pokúsi o vyhodnotenie konformity použitia prostriedkov Magic Boxes z hľadiska čl.6 Európskeho dohovoru o ľudských právach.

V zmysle čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach¹⁹ má „*Každý právo na to aby, jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a neutranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený....*“ V zmysle čl. 6 ods. 3 *Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva: (písm. b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby*“.

Samotná judikatúra ESĽP²⁰ sa ku zneniu čl. 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach opiera o holistický prístup ku konaniu ako celku. Z rozhodovacej činnosti vyplýva, že v prípade, ak došlo k pochybeniam na strane OČTK v podobe neprístupnosti dôkazov nemožno kvalifikovať ako automatickú nezákonnosť celého konania a teda rozpornosť so znením Európskeho dohovoru o ľudských právach. Uvedený prístup ESĽP však po bližšom pohľade na konkrétnu judikatúru indikuje, že problematika Magic Boxes nie je z pohľadu ESĽP bezproblémová. Početné, staršie rozhodnutia najmä *Rowe a Davis proti Spojenému kráľovstvu*, *Fitt proti Spojenému kráľovstvu* či *Jaspers proti Spojenému kráľovstvu*²¹ v zásade nenamietali možnosť prítomnosti utajených dôkazov resp. dôkazov z utajeného zdroja v trestnom konaní, ak bol uvedený prvok „vyvažovaný“ zodpovedajúcimi zárukami spravodlivosti konania napr. v podobe prvkov funkčnej kontradiktórnosti. Z pohľadu prípustnosti možno uviesť, že rozhodovacia prax ESĽP je z pohľadu určitých prvkov najmä elektronických dôkazných prostriedkov benevolentnejšia ako rozhodovacia činnosť SD EÚ²², uvedený záver možno konštatovať na základe analýzy problematiky možnosti všeobecného nediferencovaného zachytávania elektronickej komunikácie.

¹⁸ Z pracovnej verzie dôvodovej správy k novele Trestného poriadku 2022

¹⁹ Dostupné na https://www.echr.coe.int/documents/convention_slk.pdf, k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022

²⁰ Ibrahim vz. Spojené kráľovstvo, Beuze proti Belgicku; bližšie viď : https://ja-sr.sk/sites/default/files/2021-04/Aktualna_judikatúra_ESĽP_a_právo_na_spravodlivý_proces_v_trestnom_konani.pdf

²¹ SVÁK, J. a kol. Rozsudky Veľkej komory ESĽP Bratislava: Euro Kódex, 2006, 1197 s. ISBN 80-88931-52-5

²² BELEŠ, A, Uchovanie a oznamovanie údajov o elektronickej komunikácii, Bratislava: UK, 2022, 281 s. ISBN 978-80-7160-637-6

Pre potreby príspevku možno uzavrieť, že ESLP v žiadnom zo svojich rozhodnutí vyslovene nezakazuje aplikáciu Magic Boxes. Uvedený prístup by bol v praxi mimoriadne problematický a to najmä z pohľadu rýchlosti technologického vývoja. Navyiac samotná rozhodovacia činnosť je smerovaná abstraktnejšie, pričom výskyt ultimatívnych výkladových reštrikcií je naviazaný na zákazy vyplývajúce zo samotného Európskeho dohovoru o ľudských právach. S prihliadnutím k uvedenému v súčasnosti nie je možné zaujať jednoznačné stanovisko o prípustnosti resp. neprípustnosti prvkov Magic Boxes v trestnom konaní.

Autor má za to, že ani v súčasnosti bežná aplikácia softwarov či nástrojov MS Excel, rôzne pokročilé štatistické nástroje či vizualizačné nástroje napr. Analyst's Notebook, nie sú bežnému užívateľovi z hľadiska použitých algoritmov, úplne známe či zrozumiteľné. Uvedený záver možno aplikovať aj na podrobnú technickú činnosť elektronických zariadení, akými sú smartfón, PC a pod. Obdobne sa možno vyjadriť aj k utajeným postupom, technológiám a technike realizácie napr. priestorových odposluchov či sledovania osôb a vecí a pod.²³ Argument úplného pochopenia podstaty dôkazu, preto podľa názoru autora nemožno považovať za výhradný.

Na druhej strane je ale potrebné uviesť, že zásadný rozdiel medzi použitím klasických nástrojov je možnosť ich bližšieho skúmania či už na laickej alebo odbornej úrovni, napr. v podobe znaleckého posudku k obsahu zaisteného smartfónu. Aplikácia Magic Boxes neumožňuje aplikáciu zodpovedajúceho testu resp. skúšky správnosti výsledku, čo môže mať bezprostredný impakt na dôveryhodnosť takéhoto dôkazného prostriedku. Vzhľadom k uvedenému autor považuje z hľadiska taktických postupov za vhodnejšie aby aplikácia Magic Boxes bola realizovaná v rámci znaleckej či odbornej činnosti mimo štruktúr OČTK, práve za účelom zvýšenia dôveryhodnosti výsledku aplikácie obdobných prostriedkov ako aj zamedzenie prístupu OČTK do tejto činnosti, ktorá by mohla znižovať dôveryhodnosť a vhodnosť aplikácie uvedeného nástroja. Podľa názoru autora, je skôr ako uvedené stanovisko dôležitejší samotný prístup OČTK práve v prípadoch, kde dochádza k použitiu uvedených nástrojov aby umožnili a poskytlí dostatok prístupných informácií o použití Magic Boxes²⁴, tak aby jednak nedošlo k zmareniu uvedeného prvku ako nového a potencionálne, efektívneho elementu v boji proti protispoločenskému správaniu, no zároveň bolo možné uplatnenie kontradiktórnosti trestného konania ako aj práva na náležitú obhajobu.

Záver

Podľa názoru autora je v súčasnosti použitie Magic Boxes ako prostriedku analytickej činnosti v zásade prípustné, hoci právny rámec takejto činnosti chýba resp. v prípade ustanovenia § 118 Trestného poriadku je nedostatočný. K problematike Magic Boxes možno uviesť, že sa jedná o veľmi mladú problematiku, ktorej aplikačný potenciál bude do budúcnosti zrejme narastať²⁵. Vzhľadom k uvedenému záveru autor považuje prístup zákonodarcu k ustanoveniu § 118 Trestného poriadku za nevhodný.

Tak ako každá technika používaná OČTK je potrebné jej riadne ukotvenie v aplikačnej praxi. Triezvy prístup k hodnoteniu výsledkov ako aj rešpektovanie práv všetkých účastníkov konania ako aj znalosť všetkých pozitív; no najmä rizík aplikácie, musí byť považovaný za nevyhnutný štandard práce s uvedenou technológiou. Poctivý aplikačný prístup OČTK môže spôsobiť postupné budovanie štandardov pri práci s predmetnou technológiou a jej širšiu akceptáciu v odborných ako aj právnych kruhoch. Uvedený prístup je nevyhnutný z dôvodu

²³ Tu je nevyhnutné pripomenúť, že hoci obhajobe nie sú známe presné okolnosti použitia týchto prostriedkov je ich užitie upravené právnou normou. Pri uvedených prípadoch ide o ustanovenia § 114 Trestného poriadku, Vyhotovovanie obrazových, zvukových a obrazovo-zvukových záznamov ako aj § 113 Trestného poriadku, Sledovanie osôb a vecí.

²⁴ Nie však informácie výhradne technického charakteru, ale aj úvahu OČTK o dôvodoch použitia tohto prostriedku, predpokladaného úžitku či odôvodnenia, prečo uvedený prvok nemožno nahradiť vhodnejším postupom OČTK či dostupnými prostriedkami. V trestnom konaní uvedený priestor môže pokrývať inštitút opatrenia.

²⁵ Ako zaujímavý konkurenčný model sa v čase písania príspevku javí aplikácia ChatGPT - Generative Pre-trained Transformer, teda prvkov chatbotovej umelej inteligencie, ktorý bol spustený v auguste 2020.

predchádzania porušeniam právnych štandardov vyplývajúcich z ustanovenia čl. 6 ods. 4 Európskeho dohovoru o ľudských právach ako aj tuzemskej legislatívy.

Zoznam bibliografických odkazov

Monografie

BELEŠ, A, Uchovanie a oznamovanie údajov o elektronickej komunikácií, Bratislava: UK, 2022, 281 s. ISBN 978-80-7160-637-6

SVÁK, J. a kol. Rozsudky Veľkej komory ESLP Bratislava: Euro Kódex, 2006, 1197 s. ISBN 80-88931-52-5

Štúdie

- AMI Digital Index 2021, dostupné na <https://amidigital.cz/ami-digital-index-2021/>
- AMI Digital Index 2022, dostupné na <https://amidigital.cz/index2022/> Google/Ipsos, U.S., "How People Discover, Use, and Stay Engaged With Apps," n=999, based on smartphone users aged 16-64, Oct. 2016.
- PEW Research Center, Mobile Fact Sheet, dostupné na <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/mobile/>, k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- ROWE, A. Study Reveals Average Person Has 100 Passwords. Dostupné na <https://tech.co/password-managers/how-many-passwords-average-person#:~:text=How%20many%20passwords%20does%20the,repeat%20passwords%20or%20password%20elements.%0A>

Pramene práva

- Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok
- Európsky dohovor o ľudských právach, dostupné na https://www.echr.coe.int/documents/convention_slk.pdf, k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- Ibrahim vz. Spojené kráľovstvo, Beuze proti Belgicku; bližšie vid' https://ja-sr.sk/sites/default/files/2021-04/Aktualna_judikatura_ESLP_a_pravo_na_spravodlivy_proces_v_trestnom_konani.pdf; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- Z pracovnej verzie dôvodovej správy k novele Trestného poriadku 2022

Doplnkové pramene

- <http://seedscientific.com/how-much-data-is-created-every-day/>; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- https://earthweb.com/how-many-emails-are-sent-per-day/#Key_Daily_Email_Statistics_for_2022; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- <https://www.statista.com/statistics/1237795/average-smartphone-dram-capacity-by-quarter/>
- <http://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/08/19/98-personal-data-points-that-facebook-uses-to-target-ads-to-you/>; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- <http://gadgetstouse.com/blog/2021/01/20/32-types-of-data-facebook-collects-this-is-how-you-cas-see-yours/>; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- <http://www.digitalinformationworld.com/2022/05/study-shows-google-collects-most-data.html>; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022
- <https://www.theguardian.com/world/2022/jun/21/strava-users-spy-israeli-military-fake-routes-in-bases>; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022

- <https://domov.sme.sk/c/22603692/mozu-zsuzsovej-hodinky-obstat-ako-dokaz-v-zahranici-odhalovali-vrahov.html>; k nahliadnutiu zo dňa 21.11.2022

Kontaktné údaje:

kpt. JUDr. Miroslav Srholec

vyšetrovateľ PZ

e-mail: miroslav.srholec@minv.sk

VZETÍ DO VAZBY OSOBY, KTERÁ SE NACHÁZÍ VE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

JUDr. Marika ZAHRADNÍČKOVÁ

Katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity

Anotace

Autorka se v příspěvku zabývá problematikou případné protiústavnost rozhodnutí o vazbě osoby odpykávající si v době rozhodování trest odnětí svobody.

Klíčová slova

Vazba, výkon trestu odnětí svobody, rozhodnutí o vazbě do budoucna

Annotation

The author deals with the issue of the possible unconstitutionality of the decision on the detention of a person serving a prison sentence at the time of the decision.

Keywords

Detention, execution of a prison sentence, future decision on detention

Úvod

Tento příspěvek¹ se bude věnovat problematice vzetí obviněného, resp. obžalovaného do vazby k okamžiku jeho propuštění z výkonu trestu odnětí svobody uloženého v jiném trestním řízení, tedy o jeho vazbě bude rozhodováno, zatímco se stále nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Trestní řád se konkrétně touto problematikou, tedy rozhodováním o vazbě do budoucna nijak nezabývá, proto se v tomto případě příspěvku budu zaměřovat na judikaturu, která se danou problematikou zabývala, zejména pak tím, zda je takový postup ústavně konformní či nikoliv. Pro tento účel jsem si k rozboru zvolila aktuální rozhodnutí Vrchního soudu v Praze z loňského roku, které je navrženo k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu.

Obecně k institutu vazby

Institut vazby v trestním řízení pro mne osobně představuje jeden z nejkomplicovanějších a z hlediska praktické aplikace nejnáročnějších institutů v trestním právu procesním. Složitost této problematiky bych alespoň základně chtěla demonstrovat jednak na vysokých požadavcích kladených na soudce co se týče rychlosti (nutnost rozhodovat v poměrně krátkých a přísně upravených lhůtách) a kvality (požadavky na kvalitu odůvodnění takového rozhodnutí) rozhodování, kde však často není z hlediska skutkového a důkazního „z čeho brát“, a dále na nutnosti vykládat a aplikovat tento institut ústavně konformně, tj. že nepostačuje dodržet „pouze“ příslušná ustanovení trestního řádu, ale je nutné interpretovat a aplikovat tento institut konformně i s lidskoprávními požadavky². Soudce rozhodující o vazbě tak musí disponovat komplexními znalostmi, aby mohl řádně dostát všem požadavkům na rozhodování o vazbě kladených. Současně bych zde na okraj zmínila ještě jeden významný aspekt rozhodování o vazbě, a to, že rozhodování o vazbě nelze chápat jako rozhodování o vině či nevině obviněného, proto je přirozené, že je vedeno vždy v rovině pouhé pravděpodobnosti ohledně důsledků, které mohou nastat, nebude-li obviněný držen ve vazbě. Takové (vazební) rozhodnutí je však současně nutno náležitě odůvodnit konkrétními skutečnostmi, jež naplňují zákonné (vazební) důvody, což může činit takové rozhodování ještě více náročnějším a složitějším.

V rámci předchozího odstavce bylo uvedeno, že v případě institutu vazby nepostačuje dodržet příslušná ustanovení trestního řádu, ale je nutné je interpretovat a aplikovat konformně

¹ Tento příspěvek vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu „Trestání coby multioborový fenomén II“ číslo MUNI/A/1424/2022 (ID 70235) podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

² Což je součástí právě ústavně konformního výkladu a aplikace.

s lidskoprávními požadavky, čímž bylo míněno, že v každém jednotlivém případě je nutné, aby se soudce zamýšlel nad tím, zda byly při interpretaci a aplikaci vazebních ustanovení, tj. trestního řádu, dodrženy lidskoprávní požadavky, neboť právě v případě vazebních ustanovení je takový postup nutný.

Každý soudce je v souladu s čl. 95 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen jako „Ústava České republiky“ či „Ústava“), vázán zákony a mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu. V případě mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy, je pak povinen použít jejich ustanovení místo ustanovení zákona, jestliže stanoví něco jiného než zákon a jestliže toto jejich ustanovení je přímo použitelné. Soudce je však taktéž vázán přímo použitelnými ustanoveními, které jsou součástí ústavního pořádku, tedy i Listinou základních práv a svobod, přestože to v rámci čl. 95 odst. 1 Ústavy výslovně uvedeno není, uplatní se zde argument *a minori ad maius*.³

Judikatura příslušných soudů, zejména pak Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, může konkretizovat poměrně obecně a široce stanovené požadavky lidskoprávních dokumentů. Nejinak tomu bude i v případě vazby a s ní souvisejícího práva na osobní svobodu.

Objasnění procesní situace

V tomto příspěvku bych ráda konkrétně poukázala na poměrně aktuální rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 5. 2022, sp. zn. 4 To 28/2022, jímž byla zamítnuta stížnost proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31. 3. 2022, sp. zn. 2 T 11/2020, kterým bylo rozhodnuto (mimo jiné) tak, že se obžalovaný, t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody, podle § 68 odst. 1 tr. ř. z důvodu § 67 písm. a), písm. c) tr. ř. bere do vazby, a to okamžikem ukončení výkonu trestu odnětí svobody, jenž byl obžalovanému uložen rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 14. 1. 2022, sp. zn. 50 T 186/2021, ve spojení s usnesením Městského soudu v Praze ze dne 23. 3. 2022, sp. zn. 7 To 46/2022, tj. dne 1. 4. 2022 v 06:00 hod.

V probíhajícím trestním řízení byl obžalovaný nepravomocně odsouzen pro zločin krádeže podle § 205 odst. 1, písm. b), odst. 4 písm. c) tr. zákoníku, poškození cizí věci podle § 228 odst. 1 tr. zákoníku a trestný čin ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274 odst. 1 tr. zákoníku, kterých se měl dopustit několika desítkami útoků v průběhu dubna až října 2019. Městský soud v Praze rozhodl o vzetí obžalovaného do vazby v tomto řízení již po druhé.

V průběhu hlavního líčení, a to dne 1. 9. 2021, se totiž obžalovaný dopustil dalšího přečinu krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) a b) tr. zákoníku a přečinu poškození cizí věci podle § 228 odst. 1 tr. zákoníku, téhož dne byl zadržen a následně vzat do vazby, poté pravomocně odsouzen a převeden do výkonu trestu odnětí svobody v trvání 7 měsíců, jehož konec byl po započtení vazby stanoven na 1. 4. 2022.

V březnu 2022, kdy se výkon uloženého trestu odnětí svobody blížil ke konci, a s ohledem na průběh dosavadního hlavního líčení v této trestní věci bylo zřejmé, že k rozhodnutí o vině a o případném trestu obžalovaného za shora uvedenou rozsáhlou majetkovou trestnou činnost dojde v blízké době, pojal senát nalézacího soudu obavu, že by obžalovaný po svém propuštění z výkonu trestu mohl utéci, aby se tak vyhnul případně uložení citelného trestu odnětí svobody, který mu v tomto řízení hrozil, a současně pojal obavu, že by se po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, obdobně jako po svém předchozím propuštění z vazby, mohl znovu dopustit trestné činnosti, pro kterou je stíhán.

Nalézací soud proto obžalovaného v rámci hlavního líčení konaného dne 15. 3. 2022, k němuž byl obžalovaný z výkonu trestu odnětí svobody předveden, vyslechl v přítomnosti jeho obhájce k vazebním důvodům, které byly u něj v tomto řízení již v minulosti shledány, konkrétně tedy k důvodům podle § 67 písm. a), c) tr. ř. Z obsahu výpovědi obžalovaného bylo zřejmé, že obžalovanému bylo známo, ke kterým vazebním důvodům je vyslýchán, obžalovaný uváděl

³ MIKULE, V., SUCHÁNEK, R. Čl. 95 [Vázanost soudců a soudů]. In: SLÁDEČEK, V., MIKULE, V., SUCHÁNEK, R., SYLLOVÁ, J. *Ústava České republiky*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, s. 1094.

konkrétní skutečnosti, jimiž se snažil důvodné obavy z možného útěku, vyhýbání se trestnímu řízení a trestu, a z dalšího pokračování v trestné činnosti, vyvrátit. Zároveň byl obžalovaný informován o tom, že soud jej znovu nechá předvést k vazebnímu zasedání dne 23. 3. 2022. Termín konání vazebního zasedání byl soudem následně změněn, avšak o této změně byl obžalovaný řádně informován, a nařízeného vazebního zasedání, konaného dne 31. 3. 2021 odpoledne videokonferencí, tedy den předtím, než skončil obžalovanému výkon trestu, se osobně zúčastnil, stejně jako jeho obhájce. V průběhu vazebního zasedání se obžalovaný znovu vyjadřoval k oběma výše uvedeným důvodům vazby, na podporu své argumentace předložil soudu písemný slib, prohlášení, že se podrobí výkonu dohledu v případě, že mu bude uložen, a dalším uloženým povinnostem a předběžným opatřením, a také návrh na přijetí záruky důvěryhodné osoby. Soud ve vazebním zasedání dále vyslechl družku obžalovaného a k důkazu provedl listiny svědčící o jeho odsouzení a o výkonu trestu, a poté rozhodl napadeným usnesením tak, jak je uvedeno výše.

Řešení problematiky

V obecné rovině se samozřejmě nabízí odkaz na náleží Ústavního soudu ze dne 31. 3. 1999, sp. zn. IV.ÚS 57/99, z něhož plyne, že rozhodnutí o vazbě osoby odpykávající trest odnětí svobody, k níž má dojít teprve v budoucnu, je evidentně protiústavní, a na nějž obviněný prostřednictvím svého obhájce v této věci samozřejmě odkazoval. Nicméně bez zohlednění konkrétních okolností, za jejichž existence byl tento náleží vysloven.

Právní věta zmíněného Ústavního náleží v plném znění uvádí, že „Rozhodnutí o vazbě osoby odpykávající trest odnětí svobody, k níž má dojít teprve v budoucnu, je evidentně protiústavní, neboť ve své podstatě představuje zneužití faktu, že obviněný, jenž při propouštění z výkonu trestu by jinak musel být zadržen a na bázi tohoto zadržení by se mohl dovolávat práv příslušejících obviněnému ve smyslu ustanovení § 75, § 77 trestního řádu, tedy mimo jiné i práva být vyslechnut, je bez dalšího již konstatovaným rozhodnutím "o budoucí vazbě", těchto práv zbaven. Má-li tedy být osoba, která je propouštěna z výkonu trestu v situaci, kdy je proti ní vedeno trestní řízení pro další trestný čin, vzata do vazby, může se tak stát jedině při splnění podmínek uvedených v citovaných ustanoveních trestního řádu, neboť jiný postup by představoval nejen její diskriminaci, ale současně i porušení jejich ústavně zaručených práv zakotvených v čl. 8 odst. 2, 3 Listiny, jakož i čl. 5 odst. 1, 3 Úmluvy“.

Z citované právní věty v kontextu odůvodnění uvedeného náleží, vyplývá, že protiústavnost rozhodnutí o vazbě osoby odpykávající v době rozhodování trest odnětí svobody, byla v posuzovaném případě spatřována v tom, že v důsledku uvedené situace nebylo zachováno konkrétně právo vyslechnout zadrženou osobu k důvodům vazby, případně k jejímu obvinění a dalším rozhodným skutečnostem.

Na tomto místě je třeba konstatovat, že z ustanovení § 69 tr. ř., § 75 tr. ř. a § 76 tr. ř., § 76a tr. ř., zmiňovaných ve shora uvedeném náleží ÚS, v kontextu dalších zákonných ustanovení podle názoru stížnostního soudu vyplývá, že předchozí zatčení či zadržení obviněného není nutným zákonným předpokladem pro rozhodnutí o vzetí obviněného do vazby, jestliže je o vzetí do vazby rozhodnuto soudem v hlavním líčení, veřejném zasedání nebo v zasedání vazebním (viz § 73b a § 73d tr. ř.), a jestliže lze obviněného k zasedání předvolat či předvést a zajistit tak jeho účast u výsledku. Za splnění uvedených podmínek lze rozhodnout o vzetí do vazby obviněného, který se nachází ve výkonu trestu z něhož bude v krátké době propuštěn. Jelikož v posuzovaném případě neexistoval zákonný důvod pro vydání příkazu k zatčení ve smyslu § 69 tr. ř. ani pro zadržení ve smyslu § 75 tr. ř., neboť obžalovaný byl předveden k hlavnímu líčení z výkonu trestu odnětí svobody, nic nebránilo tomu, aby soud obžalovaného v rámci tohoto hlavního líčení k vazebním důvodům vyslechl, a aby zvážil i další podmínky pro případné vzetí obžalovaného do vazby dle § 67 tr. ř. a 68 tr. ř., což učinil, a aby následně bezprostředně před jeho propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody rozhodl o jeho vazbě v rámci vazebního zasedání podle § 73d-73g tr. ř., k němuž byl obžalovaný opětovně z doposud trvajícího výkonu trestu půl dne před jeho skončením předveden (resp. konalo se prostřednictvím videokonference a obžalovaný se jej účastnil z věznice). V průběhu vazebního zasedání byl obžalovaný opět v souladu s příslušnými zákonnými

ustanoveními znovu k vazebním důvodům a k podmínkám vazby ve smyslu § 67 tr. ř. vyslechnut, a soud v jeho průběhu provedl i další důkazy. Na základě toho pak soud mohl náležitě posoudit i obžalovaným podané návrhy na případné nahrazení vazby jiným zákonným opatřením. Z uvedeného je zřejmé, že soud zachoval veškerá práva obžalovaného v souvislosti s rozhodováním o jeho vzetí do vazby, která zákon pro takové rozhodování obžalovanému garantuje, a nejednal tedy ani v rozporu s právním názorem vyjádřeným v již citovaném nálezu Ústavního soudu ze dne 31. 3. 1999, sp. zn. IV.ÚS 57/99.

Jak již bylo uvedeno výše, z protokolu o hlavním líčení ze dne 15. 3. 2022 a z protokolu o vazebním zasedání je bez jakýchkoliv pochybností patrné, že obžalovaný od počátku věděl, z jakého důvodu je vyslýchán, konkrétně, podrobně a opakovaně se vyjadřoval k okolnostem, které podle jeho názoru vyvracely obavy z možného vyhýbání se trestnímu stíhání a z dalšího páchání trestné činnosti, které představují vazební důvod dle § 67 písm. a) a c) tr. ř., pro které se v tomto řízení ostatně ve vazbě již nacházel.

Nález Ústavního soudu ze dne 31. března 1999, sp. zn. IV. ÚS 57/99, je tedy v projednávané věci nepřiléhavý, neboť se vztahoval k situaci, kdy byl stěžovatel vzat do vazby v době, kdy byl ve výkonu trestu odnětí svobody, aniž by byl k vazbě řádně vyslechnut soudcem a aniž by se jeho obhájce mohl tohoto úkonu zúčastnit, zatímco obžalovaný byl k vazebním důvodům vyslechnut jak v rámci hlavního líčení konaného dne 15. 3. 2022, tak následně při vazebním zasedání konaném dne 31. 3. 2022, přičemž v obou těchto případech byl obhájce obžalovaného osobně přítomen. Postavení obžalovaného jako osoby, proti níž bylo řádně zahájeno trestní stíhání, byla podána obžaloba a obžalovaný byl za účasti svého obhájce již několikrát řádně vyslechnut jak k věci samotné, tak k vazebním důvodům, je tak zcela odlišné, od postavení stěžovatele dle odkazovaného nálezu Ústavního soudu. Nadto soud takové rozhodnutí učinil pouhý den před samotným vzetím do vazby – existenci vazebních důvodů tedy nekonstatoval např. několik týdnů dopředu, což by pochybnosti o zákonnosti, resp. ústavní konformitě takového rozhodnutí nepochybně zakládalo, či naopak obžalovaného nepropustil z výkonu trestu odnětí svobody a bezprostředně poté proběhlo jeho zadržení, kde by takové pochybnosti mohly taktéž vyvstat.

Závěry

O vzetí do vazby obviněného, který se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, z něhož bude v brzké době propuštěn, lze tedy v řízení před soudem rozhodnout v hlavním líčení, veřejném zasedání nebo ve vazebním zasedání (viz § 73b tr. ř. a § 73d tr. ř.), pokud je obviněný před rozhodnutím seznámen s tím, v čem jsou spatřovány důvody vazby a jaké konkrétní skutečnosti odůvodňují obavy z jejich naplnění poté, co bude propuštěn z výkonu trestu, který si odpykává, a současně je mu dána možnost se k důvodům vazby a dalším rozhodným skutečnostem osobně vyjádřit, takový postup lze považovat za ústavně konformní. Tento závěr však nelze učinit bez dalšího, neboť je třeba důsledně zohledňovat i časové hledisko celé věci, jak bylo v tomto příspěvku také nastíněno.

Seznam literatury:

- MIKULE, V., SUCHÁNEK, R. Čl. 95 [Vázanost soudců a soudů]. In: SLÁDEČEK, V., MIKULE, V., SUCHÁNEK, R., SYLLOVÁ, J. Ústava České republiky. 2. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, s. 1094.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 2. 1998, sp. zn. 1 Tzn 28/97.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2002, sp. zn. 7 Tdo 528/2002.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 6. 2009, sp. zn. 8 Tdo 583/2009.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Rozsudek sp. zn. 4 To 28/2022

- Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 9 ze dne 14. 1. 2022, sp. zn. 50 T 186/2021
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 23. 3. 2022, sp. zn. 7 To 46/2022,
- Nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 1999, sp. zn. IV.ÚS 57/99.
- Nález Ústavního soudu ze dne 31. března 1999, sp. zn. IV. ÚS 57/99

Kontaktné údaje

JUDr. Marika Zahradníčková

Katedra trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity

marika.zahradnickova@seznam.cz

**SÚVISIACE VEDY,
VEDNÉ DISCIPLÍNY A ODBORY**

NÁSILNÁ KRIMINALITA - TYPICKÉ OBETE A TYPICKÍ PÁCHATELIA

JUDr. Juraj DVORŽÁK

Ústav verejného práva, Fakulta práva

Paneurópska vysoká škola

Anotácia

Spracovaný príspevok sa venuje násilnej kriminalite- jej jednotlivým trestným činom, štatistickému porovnaniu vybraných trestných činov ako aj ich objasnenosti na území Slovenskej republiky. Pozornosť v samostatných kapitolách sa venuje obetiam násilnej kriminality ako aj jednotlivým páchatelom.

Kľúčové slová

násilná kriminalita, trestný čin, obeť, páchatel'

Annotation

The prepared contribution is dedicated to violent crime by its individual crimes, statistical comparison of selected crimes as well as their clarification in the territory of the Slovak Republic. Attention in separate chapters is devoted to the victims of violent crime as well as to the perpetrators themselves.

Keywords

violent crime, crime, victim, perpetrator

Úvod

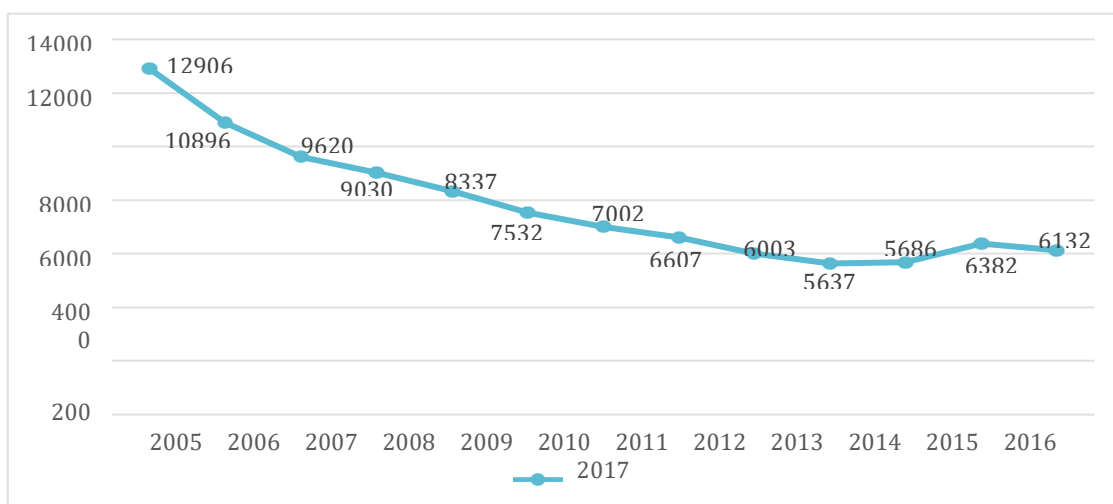
Obsahom spracovaného príspevku bude priblíženie problematiky násilnej kriminality ako celku, a taktiež priblíženie si jednotlivých štatistík páchania trestnej činnosti, či samotné obete a páchatel'ov násilnej kriminality. Uvedené sme sa rozhodli spracovať z dôvodu, že násilná kriminalita je akýmsi spoločenským fenoménom dnešnej doby a dotýka sa každodenne mnohých ľudí okolo nás.

1. Spoločenský fenomén zvaný násilná kriminalita

Násilná kriminalita vo svojej podstate subsumuje celé spektrum kriminálnych konaní, pričom spoločným menovateľom týchto kriminálnych konaní je fyzické poškodenie obete, resp. aspoň snaha, či zámer páchatel'a na tom, aby obeť fyzicky poškodil.

Štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky do kategórie násilnej kriminality radia pestrú paletu kriminálnych skutkov obsahujúcich trestné činy od napr. domáceho násillia až po vraždy a organizovanú kriminalitu. Čo sa násilnej kriminality ako celku týka, táto nie je rozložená rovnomerne a jej distribúcia je závislá od rôznych aspektov. V rámci tejto kapitoly sa pokúsime priblížiť násilnú kriminalitu ako spoločenský fenomén, pričom nasledujúce spracované grafy a tabuľky obsahujú dáta zo štatistík kriminality Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Graf č. 1 – Násilná kriminalita a jej vývoj v Slovenskej republike v rokoch 2005 – 2017
Vývoj násilných trestných činov

(Zdroj dát – štatistiky kriminality a zistených trestných činov v Slovenskej republike Ministerstva vnútra Slovenskej republiky - vlastné spracovanie)

Graf č. 1 naznačuje klesajúcu tendenciu násilnej trestnej činnosti na území Slovenskej republiky. Zo štatistík ministerstva vnútra Slovenskej republiky naznačuje, že v dlhodobom ohľade je miera objasnenosti zistených násilných trestných činov. Počas sledovaného obdobia bolo na území Slovenskej republiky zistených 101 770 násilných trestných činov, pričom objasnených bolo 74 023 z nich. Počas sledovaného obdobia činí miera objasnenosti zistených trestných činov priemerne 72,74%. Čo sa podielu násilnej kriminality na celkovej kriminalite v sledovanom období týka, dovoľujeme si povedať, že ten z dlhodobého hľadiska nie je vysoký a predstavuje približne 8,4 %. Treba poznamenať, že miera objasnenosti násilnej kriminality vo vysokej miere prevyšuje v sledovanom období mieru objasnenosti celkovej kriminality, ktorá v priemere predstavuje len 49,16 % z celkovej zistenej kriminality. Nasledujúca tabuľka zobrazuje priemerný percentuálny podiel alkoholu, drog, mladistvých a maloletých páchatel'ov na zistenej násilnej kriminalite na území Slovenskej republiky v posledných piatich rokoch.

Tabuľka č. 1 priemerný percentuálny podiel alkoholu, drog, maloletých a mladistvých na násilnej kriminalite v rokoch 2013 – 2017

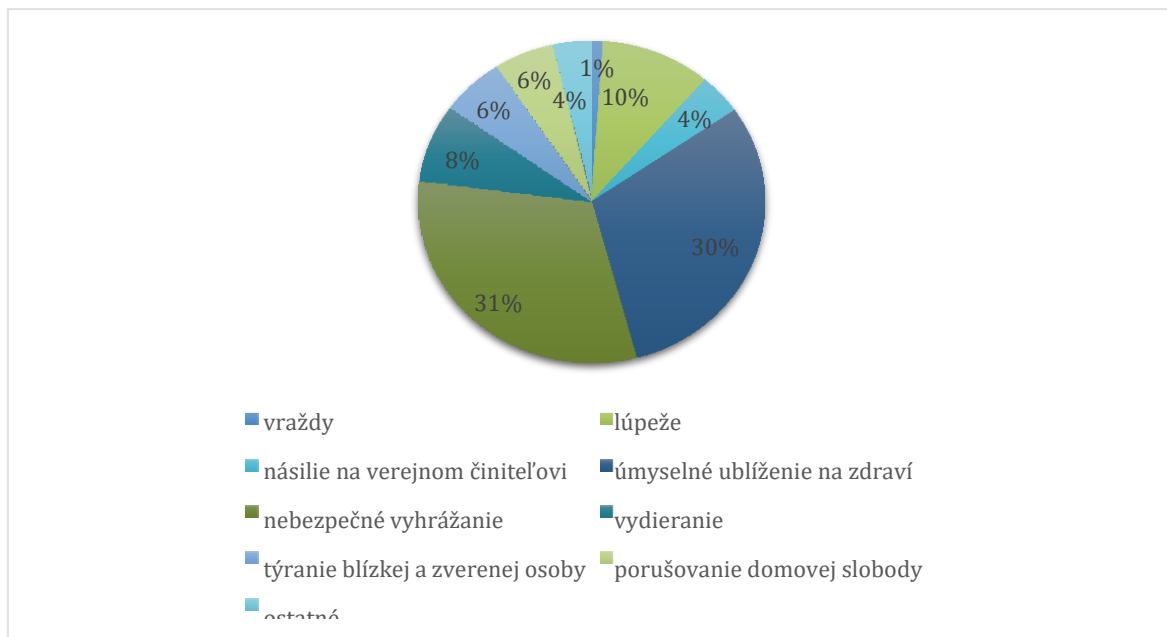
	alkohol	drogy	maloletí	mladiství
priemer	27,7 %	0,38 %	1,41 %	5,6 %

(Zdroj dát – štatistiky kriminality a zistených trestných činov v Slovenskej republike Ministerstva vnútra Slovenskej republiky - vlastné spracovanie)

V nasledujúcich analýzach za budeme venovať len vybraným konkrétnym násilným trestným činom, pričom sa zameriame predovšetkým na tie ktoré je možné považovať za najzávažnejšie z pohľadu ich následkov a to vraždy, lúpeže, ublíženia na zdraví.

Graf. č. 2 – Priemerný percentuálny podiel jednotlivých trestných činov na celkovej násilnej kriminalite v Slovenskej republike

Priemerný percentuálny podiel jednotlivých trestných činov na násilnej kriminalite

(Zdroj dát – štatistiky kriminality a zistených trestných činov v Slovenskej republike Ministerstva vnútra Slovenskej republiky - vlastné spracovanie)

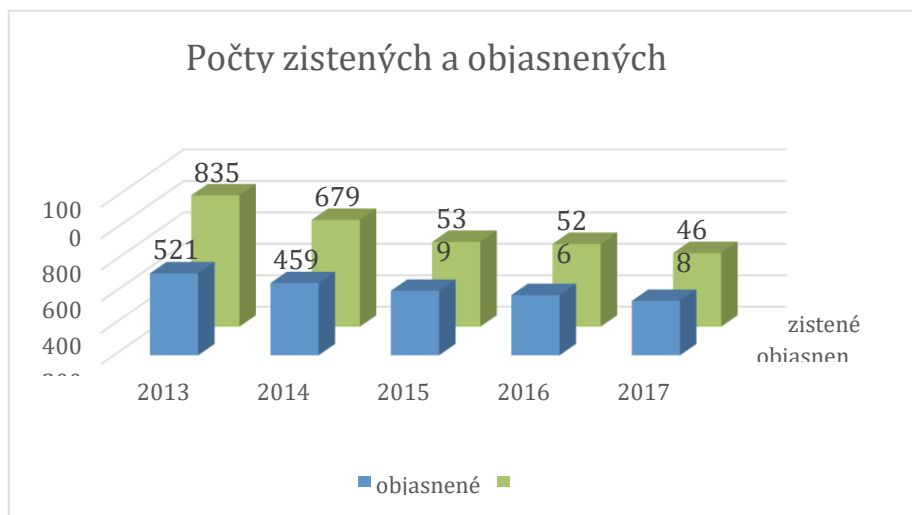
Graf. č. 3 – Vývoj zisteného trestného činu vraždy podľa § 144 Trestného zákona v rokoch 2013 – 2017 a miera jeho objasnenosti

(Zdroj dát – štatistiky kriminality a zistených trestných činov v Slovenskej republike Ministerstva vnútra Slovenskej republiky - vlastné spracovanie)

Z grafu zistených trestných činov vraždy podľa § 144 Trestného zákona je zrejmé že v sledovanom období počet týchto úkladných vražd kolísava približne medzi hodnotami 10 a 20 úkladných vražd ročne, pričom miera ich objasnenosti v sledovanom období predstavuje priemerne 37,84 %, čo je podľa nášho názoru pomerne nízka miera objasnenosti.

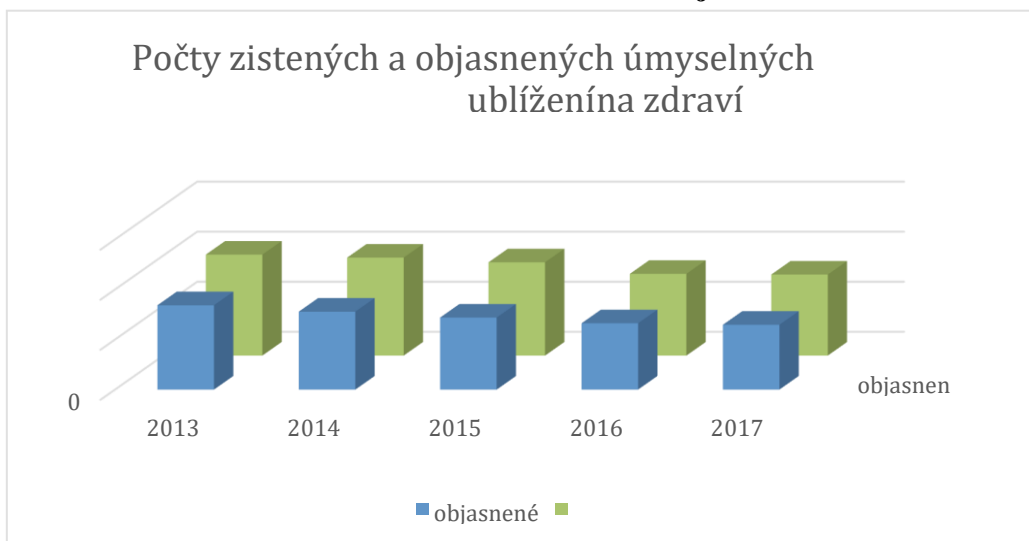
Graf č. 4 – vývoj zisteného trestného činu lúpeže podľa § 188 Trestného zákonav rokoch 2013 – 2017 a miera jeho objasnenosti

(Zdroj dát – štatistiky kriminality a zistených trestných činov v Slovenskej republike Ministerstva vnútra Slovenskej republiky - vlastné spracovanie)

Čo sa počtu lúpeží podľa § 188 Trestného zákona týka, v sledovanom období sa počet týchto trestných činov pohybuje medzi hranicami 400 až 850 ročne, pričom ich výskyt ma klesajúcu tendenciu. Miera objasnenosti zistených trestných činov lúpeže v sledovanom období predstavuje 69,54 %, čo je pomerne vysoká miera objasnenosti.

Graf č. 5 – Vývoj zistených trestných činov úmyselného ublíženia na zdraví podľa § 155, §156 Trestného zákona v rokoch 2013 – 2017 a miera ich objasnenosti

(Zdroj dát – štatistiky kriminality a zistených trestných činov v Slovenskej republike Ministerstva vnútra Slovenskej republiky - vlastné spracovanie)

V sledovanom období sa počty zistených úmyselných ublížení na zdraví pohybujú medzi 2100 a 1600, pričom graf naznačuje klesajúcu tendenciu páchania tohto trestného činu a jeho

miera objasnenosti predstavuje priemerne 80,31 % a teda ide o vysokú mieru objasnenosti zistených trestných činov úmyselného ublíženia na zdraví podľa § 155 a 156 Trestného zákona.

2. Násilná kriminalita z pohľadu páchatel'a a obeť

V rámci kriminologickej klasifikácie môžeme včleniť jednotlivé druhy kriminality do rozčlenených, navzájom nezávislých základoch, ktoré sa považujú za kritéria klasifikácie. Problém vznikajúci pri tejto klasifikácii súvisí so zmiešaním kritérií. Páchatel'ova motivácia týkajúca sa majetkovej a sexuálnej kriminality je podnietená hodnotou, ktorú chce páchatel' svojim konaním dosiahnuť. Naopak, násilná trestná činnosť je založená na spôsobe spáchania trestného činu, kedy môže nastať prípad, že znásilnenie alebo sexuálna vražda budú začlenené aj do sexuálnej, aj do násilnej kriminality. Dôvody znásilnenia sú rôzne; môže ísť o túžbu páchatel'a uspokojiť svoje sexuálne pudy alebo o potrebu páchatel'a dominovať nad obeťou, resp. ju ponížiť. Tým pádom zaradíme tento prípad do kategórie násilnej kriminality. Do kategórie sexuálnej kriminality sú ponechané z didaktického hľadiska všetky sexuálne násilia, okrem vyššie uvedeného. Do kategórie násilnej kriminality radíme všetky násilia motivované majetkom.

2.1 Páchatelia násilnej kriminality

V tejto kapitole analyzujeme osoby páchatel'ov násilnej trestnej činnosti z generalizovanej schémy motivačných, kognitívnych a konatívnych zložiek osobnosti. Okrem toho rozoberieme pozadie motivácie a motivačné možnosti konania pred uskutočnením trestného činu a počas neho. V tomto prípade je potrebné uviesť nasledujúce špecifiká:

- a) Vo väčšine prípadov násilných trestných činov je mentálna náročnosť kriminogénnej situácie pomerne nízka, nakoľko osoba trpiaca mentálnou retardáciou na úrovni dolného pásma debility vie zväziť riskantnosť násilného správania. Posúdenie osobitných zmien spojených s mentálnou retardáciou a psychologickou bázou ovládacej schopnosti – afektívna labilita, explozivita, pohotovosť v primitívnych reakciách, impulzivita – sa uskutočňuje na základe preukázateľného poškodenia mozgu. Ak máme výsledok úrovne mentality, je nutné vyhodnotiť bezprostrednú záťaž situáciou v čase, ako napríklad agresia pri trestnom čine iného charakteru ako ublíženie na zdraví, krádež.
- b) Za útok na zdravie a život ostatných osôb označuje skutková podstata násilných trestných činov, ktorá sa deje väčšinou bezprostredne medzi páchatel'om a poškodeným. Je dokázané, že medzi páchatel'om a poškodeným vznikajú rozličné sociálne a emocionálne väzby. Až v 80 % prípadoch týkajúcich sa trestného činu vraždy sa páchatel' a obeť navzájom poznali. Z toho polovica sa udiala práve v rodine. Iniciátorom agresie je vo väčšine prípadov poškodený. Agresia predstavuje nebezpečnú komunikáciu medzi zúčastnenými osobami v trestnom čine. Viktimologická analýza je dôležitou súčasťou posudku násilných trestných činov.
- c) Afektívna porucha je vo väčšine prípadov dôvodom vzniku násilných trestných činov, kedy ide o silné intenzívne emócie v krátkom časovom intervale. Napríklad pri trestnom čine vraždy, ak nemáme obsiahnuté výpovede poškodeného a svedkov, sa musíme spoliehať iba na informácie obvineného. Informácie treba následne podrobiť detailnej psychopatologickej a psychologической analýze. Vhodnou metódou je takisto konfrontácia obsahu informácií s rozličnými vyšetrovateľmi alebo znalcami.
- d) Súdne a lekárske nálezy o obhliadke miesta činu sú významným zdrojom informácií o psychike páchatel'a trestného činu. Tieto údaje môžu slúžiť na vytvorenie hypotetických, inak nazývaných psychických portrétov neznáameho páchatel'a, ak nám chýbajú iné, potrebné informácie. Lekárske a súdne nálezy obsahujú informácie o počte, lokácií a mechanizme poranení – ak rany smerujú do oblasti životne dôležitých orgánov, znamená to, že páchatel' chcel obeť ublížiť. Rany so širokým spektrom umiestnení, použitie netypických predmetov, rany spôsobené po smrti hovoria o trestnom čine v afekte a zníženej racionality v správaní. Niektoré zranenia však odzrkadľujú páchatel'ovu profesionalitu či transkulturalne zvyklosti.

- e) Dokedy môžeme považovať agresivitu páchatel'a za vlastnú a dokedy za cudziu? Toto zhodnotenie je dôležitou súčasťou psychologickéj zrozumiteľnosti. Ide o to, akú rolu vlastne zohráva agresivita v motivačnej osobnostnej štruktúre. Konkrétne zhodnotenie vypovedá o miere stability páchatel'a, v akých formách a intenzite sa prejavuje, nejde o konštatovanie agresie v čase činu. Objektívnu diagnostiku môžeme charakterizovať ako interpretovanie výsledkov špecializovaných testových metód uskutočnenú na základe života páchatel'a.
- f) Detailný rozbor fázového, dynamického priebehu komplikovaných psychických procesov, ktoré sú výsledkom uskutočnenia násilného činu, sleduje motivačná analýza agresívnej trestnej činnosti. Aby sme vedeli správne posúdiť prognózy resocializácie agresívnych delikventov, musíme zohľadniť všetky psychologické, kriminogénne a sociálne faktory. Ak bol páchatel' odsúdený na dlhoročný výkon trestu odňatia slobody, je veľmi ťažké odhadnúť zmenu osobnosti – do úvahy prichádzajú nápravno-výchovné, resocializačné centrá a okrem iného aj biologické zmeny agresivity. Už len samotná typológia páchatel'ov spadajúcich do kategórie násilnej trestnej činnosti je veľmi špecifická: pomerne nízky stupeň vzdelania, problémy s požívaním alkoholu a iných návykových látok, osoby so psychopatickými sklonmi správania alebo trpiaci duševnými poruchami a ochoreniami. Charakterové črty, prejavujúce sa u týchto osôb, sú labilita v emocionálnej sfére, nevyhranený hodnotový rebríček, nízke hranice zábran. V kategórii násilnej trestnej činnosti sa veľmi často nachádza psychopatický páchatel'.

S rozličnými typológiami násilných páchatel'ov sa stretávame v praxi a aj v odbornej literatúre.

O týchto, nižšie uvedených troch typoch páchatel'ov, hovorí autorka Čirtková:

1. *Za afektívneho páchatel'a* považuje Čirtková osobu, pre ktorú je typická emocionálne vyhrotená situácia (napr. vražda blízkej osoby), bežne nie je považovaný za nebezpečného. Predpoveď do budúcnosti o jeho správaní je pozitívna a pravdepodobnosť recidívy nízka.
2. Páchatel' bez citovej väzby k obeti sa nazýva *deviantný páchatel'*. Obet' si vyberá náhodne, bez motívu a útočí na ňu nešpecifickým spôsobom. Jeho prognóza o ďalšom konaní nie je až taká pozitívna, je tam predpoklad istého nebezpečenstva.
3. *Racionálny páchatel'* je typický svojím premyslením nad aktom a zhodnotením všetkých rizík, nakoľko chce trestným činom dosiahnuť konkrétny cieľ. To znamená, že páchatel' považuje útok za úžitok (či už materiálny alebo spojený s likvidáciou osoby). U racionálneho páchatel'a je prognóza do budúcnosti označená za nepriaznivú s očakávaním vyššej miery ohrozenia.

Autor John Conrad Spencer uviedol ďalšiu typológiu páchatel'ov:

1. skupinu osôb žijúcich v subkultúrach, kde je akceptované násilie ako nástroj na riešenie problémov označujeme ako kultúrny násilný páchatel' (culture violent offender, angl.).
2. skupinu tvoria páchatelia, ktorí využívajú násilie na docielenie alebo uskutočnenie kriminálneho činu sa považujú za kriminálneho násilného páchatel'a (criminally violent offender, angl.).
3. typológia páchatel'a, patologický násilný páchatel' (pathologically violent offender, angl.), definuje páchatel'a s mentálnou poruchou alebo poškodením mozgu.
4. typológia – situačný násilný páchatel' (situationally violent offender, angl.) – hovorí o skupine páchatel'ov, ktorí spáchajú trestné činy len príležitostne, sú vyvolané provokáciou alebo výsledkom domácich nezhôd a hádok. Tieto trestné činy môžeme inak označiť ako zločiny z vášne.¹

¹ DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia*, 1. Vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 165 -166.

1.2 Obete násilnej kriminality

V živote každého človeka môže nastať chvíľa, kedy sa ocitne v roli obeť. Aby sa osoba stala obeťou, musí mať k tomu súbor predpokladov, ktoré označujeme pojmom viktimnosť. Viktimnosť má rôzne stupne, do ktorých sa radia jednotlivé skupiny obyvateľstva. Pri niektorých skupinách je vyššie riziko, že sa stanú obeťou trestného činu násilia, ako u iných. Do rizikovej skupiny radíme taxikárov, obsluhu benzínových čerpadiel (trestný čin lúpeže), príslušníci Policajného zboru, manželky a partnerky (domáce násilie alebo týranie blízkej osoby alebo zverenej osoby).

Obete ako ovplyvňovatelia priebehu trestného činu, nositelia stôp po kriminálnom zločine, informátori o páchatelovi a jeho motíve, rozsahu latentnej kriminality a účinnosti preventívnych opatrení, sú dôležitými prvkami, ktoré je nutné skúmať vo vzťahu k trestnému činu násilia. Tieto všetky informácie nám poskytujú viktimologické výskumy.² V slovenskom právnom systéme nie je definovaná kategória obeť trestného činu. Jediné, čo naše Trestné právo pozná, je pojem poškodený vymedzený § 46 ods. 1 TP, podľa ktorého je osoba považovaná za poškodenú, ak jej prostredníctvom trestného činu bolo spôsobené ublíženie na zdraví, majetková, morálna alebo iná škoda, porušené alebo ohrozené jej práva alebo slobody chránené zákonom. V týchto prípadoch ustanovených zákonom § 46 ods. 1 TP má poškodený právo vyjadriť svoj súhlas s trestným stíhaním, má právo uplatniť nárok na náhradu škody, robiť návrhy na vykonávanie dôkazov alebo na ich doplnenie. Okrem toho má právo predkladať dôkazy, mať prístup do spisov a naštudovať si ich, byť prítomný na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo dohode o priznaní viny a prijatí trestu, vyjadriť sa k vykonaným dôkazom, má právo záverečnej reči a právo podávať oprávnené prostriedky v rozsahu vymedzenom týmto zákonom.“). Tento pojem však len sčasti definuje kategóriu obeť, ktorá sa spomína aj v dokumentoch medzinárodného charakteru, v odbornej literatúre venovanej kriminológii a viktimológii. Pojem poškodený však nezahŕňa obeť sekundárnej viktimácie. Podľa názorov mnohých autorov je nutné zaradiť pojem obeť do právnej kategórie ako trestný čin.³

Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi ustanovení § 2 písm. a) je poškodený zadefinovaný ako osoba, ktorej boli v dôsledku trestného činu spôsobené ujma na zdraví; ak dôjde k úmrtiu osoby (ďalej ako „zomretý“), pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť. Fyzická osoba, ktorá trestným činom utrpela ujmu na živote alebo na zdraví, majetku, cti alebo na iných právach je definíciou pre obeť z kriminologického hľadiska.⁴ V tejto kapitole uvedieme takisto rady a odporúčania spojené s obeťou násilia:

- Aby ste sa nestali obeťou násilia, je potrebné vyhýbať sa rizikovým miestam (neosvetlené ulice, parky, ihriská po zotmení, výklenky bytových domov, odľahlé a opustené miesta). Ak sa na takýchto miestach ocitnete alebo ste nútení sa v nich pohybovať, nikdy nebuďte sami alebo majte nutnú obranu po ruke (napríklad slzný sprej).
- Ďalšou dôležitou radou je zbytočne nepútať pozornosť na seba a neprovokovať potenciálneho útočníka nápadným zvyšovaním hlasu, ako napríklad v prípade požitia alkoholu. Vtedy je vhodné poznať svoju mieru a nedostať sa do situácie, kedy alkohol znemožní osobe použiť sebaobranu. Odlákať násilníka môžete aj spôsobom, že nebudete nosiť cenné veci alebo vysokú hotovosť pri sebe, ak ich už so sebou máte, tak ich neukazovať a neupozorňovať na nich.
- Okrem iného sa neodporúča chodiť po uliciach v neskorých nočných hodinách,

² SCHEINOST, M. *Kriminalita očima kriminológů*. Praha: IKSP, 2010. s. 106.

³ *Obete kriminality* – zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave, Bratislava: Eurokódex, 2010. s.24. Dostupné na internete: http://paneurouni.cz/files/sk/fp/konferencie/obete-kriminality/obete_kriminality_zbornik_web_2010.pdf

⁴ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. Vyd. Praha: Karolinum, 2004. s. 139

neotvárať neznámym osobám, nekomunikovať s nimi, ak zazvonia pri dverách, v najnutnejšom prípade len cez pootvorené dvere zabezpečené retiazkou a nebyť pri dverách sám.

- Na toto odporúčanie nadväzujú nasledujú dve: zamykať dvere a využiť všetky bezpečnostné prvky v priestoroch, kde je ľahký prístup pre páchateľa z ulice. Ak nastane hrozba priameho násillia, odporúčame nasledovné kroky:
- Pri pocite ohrozenia sa snažte dostať medzi ľudí, do blízkosti vozovky, kde je vyššia koncentrácia osôb, ktoré vám vedľa pomôcť, poprípade volať o pomoc (telefonicky privolať políciu a oznámiť trestný čin). Treba si uvedomiť fakt, že ten kto konal v sebaobrane, nečelí obvineniu z trestného činu – zväžte preto sebaobranu, ak vám to vaša fyzická kondícia dovoľí.
- Nasledujúcim krokom je zapamätanie si čo najviac podrobností o páchateľovi, aby bolo jeho chytenie čo najjednoduchšie pre kriminalistov (oblečenie, výška, odhad veku, farba očí, črty tváre – tvar hlavy, strih a farba vlasov, čelo, nos, uši, brada, spôsob vyjadrovania, prípadné rečovú vady, chôdzu, tetovania, jazvy, použitú zbraň, smer, ktorým sa vydal na útek). Dôležité je predovšetkým nepodľahnúť panike a sústrediť sa na vzniknutú situáciu a jej efektívne riešenie. V žiadnom prípade sa nehrozte páchateľovi žalobou na políciu, vedie to len k zbytočnej provokácii a zvýšenej agresivite.

Záver

Prostredníctvom teoretického pohľadu na násilnú kriminalitu sme v tomto príspevku opísali násilnú kriminalitu ako celok, štatisticky sme znázornili počet spáchaných vybraných trestných činov ako aj ich samotnú objasnenosť, venovali sme sa obetiam a páchateľom násilnej kriminality, a na záver sme priblížili generálne východiská násilnej kriminality a jej špecifiká, vymedzili základné pojmy v nadväznosti na samotnú charakteristiku tejto kategórie kriminality a na záver poukázali na jej osobitosti – týmto zhrnutím sme získali predstavu o pojme násillie. V súčasnosti sa s násillím stretávame bežne v každodennom živote a je veľmi náročné zamedziť jeho šíreniu.

Zoznam bibliografických odkazov:

- DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminalológia*, 1. Vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN: 9788073801984
- NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. *Kriminologie*. 2. Vyd. Praha: Karolinum, 2004. ISBN: 9788073574093
- SCHEINOST, M. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: IKSP, 2010. ISBN: 978-80-7338-096-0

Kontaktné údaje

JUDr. Juraj DVORŽÁK
Ústav verejného práva, Fakulta práva
Paneurópska vysoká škola
jurco85@gmail.com

APLIKÁCIA TRESTNOPRÁVNÝCH INŠTITÚTOV PRI ROZHODOVANÍ O SPRÁVNÝCH DELIKTOCH

pplk. doc. JUDr. Mgr. Janka HAŠANOVÁ, PhD.

Katedra správneho práva

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Prispevok sa venuje charakteristike rozhodovania o správnych deliktoch s dôrazom na použité analógie s trestnoprávnymi zásadami ukladania trestov a zásadami vedenia trestného konania. Približuje predovšetkým trestnoprocesné inštitúty z pohľadu ich možnej aplikácie v správnom konaní o uložení sankcie sa správny delikt.

Kľúčové slová

správne trestanie, správny delikt, zásady trestného konania, analógia

Annotation

The contribution is devoted to the characteristics of decision-making on administrative offenses with an emphasis on the use of analogies with the criminal law principles of imposing penalties and the principles of conducting criminal proceedings. It brings closer, above all, criminal procedure institutes from the point of view of their possible application in administrative proceedings on the imposition of sanctions and administrative delicts.

Keywords

administrative punishment, administrative delict, principles of criminal procedure, analogy

Úvod

Verejná správa ako správa verejných záležitostí, ktorá sa realizuje vo verejnom záujme ako prejav výkonnej moci v štáte, je úzko spojená s každodenným životom všetkých fyzických a právnických osôb. Denne sme súčasťou verejnej správy, hoci mnohokrát si to ani neuvedomujeme, najmä ak normy správneho práva upravujúce výkon verejnej správy, dodržiavame (ako účastníci cestnej premávky rešpektujeme pravidlá cestnej premávky, uskutočňujeme stavebné práce na základe stavebného povolenia, dodržiavame nočný klud, neznečisťujeme verejné priestranstvo a pod.). Pri konaní, ktoré je v súlade s právnymi predpismi, sa spravidla nezamýšľame nad tým, aké normy naše správanie upravujú a neuvažujeme, či tieto právne normy poznáme a ovládame. Hoci v zmysle § 15 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa predpokladá, že *o všetkom, čo bolo v Zbierke zákonov Slovenskej republiky vyhlásené, sa má za to, že dňom vyhlásenia sa stalo známym každému, koho sa to týka* (tzv. neznalosť zákona neospravedlňuje - nevyvrátiteľná právna domnienka, ktorá predpokladá, že publikáciou predpisu v Zbierke zákonov Slovenskej republiky sa s daným predpisom každý oboznámil a pozná ho). Až v prípade, ak dôjde k porušeniu právnych predpisov upravujúcich správu vecí verejných, začnú osoby rozmýšľať, ako sa v konaní o uložení sankcie či ochranného opatrenia brániť a aké práva a povinnosti právne predpisy jednotlivým subjektom správneho konania priznávajú.

Malo by byť samozrejmosťou, že právne predpisy upravujúce výkon verejnej správy dokonale ovládajú nielen fyzické a právnické osoby ako adresáti výkonu verejnej správy, ale najmä vykonávatelia verejnej správy teda správne orgány uskutočňujúce správne konanie. Nie vždy je však tomu tak a nie je ojedinelé, ak ani správne orgány nepoznajú relevantné právne predpisy alebo ich síce poznajú, ale ich nevedia správne vyložiť, a to najmä v prípade, keď je nutné aplikovať správnu úvahu, prípadne ak zákon určitú situáciu nerieši vôbec alebo ju nerieši dostatočne a je potrebné použiť analógiu. V článku sa sústredím najmä analógiu pri aplikácii inštitútov trestného práva v správnom trestaní, kedy mnohé správne orgány stále nevedia, že pri rozhodovaní o správnych deliktoch sú povinné primerane aplikovať aj ustanovenia zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“) a zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok“),

príčom miera primeranej aplikácie je ponechaná na úvahe a následnej zodpovednosti správneho orgánu.

Správne trestanie

V rámci výkonu verejnej správy, ktorý v sebe kumuluje obrovský počet spoločenských vzťahov v mnohých oblastiach a na mnohých úsekoch správy vecí verejných, sa za jednu z najproblematickejších aspektov činnosti považuje správne trestanie, a to najmä z dôvodu absencie jasného a zrozumiteľného kódexu, ktorý by obsahoval všeobecné právne inštitúty týkajúce sa začatia, priebehu a ukončenia konania o správnych deliktoch. V súčasnosti v administratívnoprávnych normách nenájdeme legálnu definíciu pojmu správne trestanie a správny delikt. Pri definícii týchto kľúčových pojmov sa inšpirujeme najmä zákonom č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny súdny poriadok“), ako aj odbornou a vedeckou literatúrou. Správny súdny poriadok v § 194 uvádza, že *správnym trestaním sa na účely tohto zákona rozumie rozhodovanie orgánov verejnej správy o priestupku, správnom delikte alebo o sankcii za iné podobné protiprávne konanie*. Právna teória správne trestanie definuje ako proces vyvodzovania administratívnoprávnej zodpovednosti.¹ Ide o činnosť jednotlivých správnych orgánov ako súhrn ich pôsobnosti a právomoci v súvislosti s rozhodovaním o správnom delikte.² V tomto zmysle ide o realizáciu oprávnenia prejednávateľ správne delikty a ukladať za ne sankcie. Pojem správne trestanie sa často používa aj pre označenie tej časti resp. subsystému správneho práva, ktorá upravuje procesné základy administratívnoprávnej zodpovednosti. V tomto smere už môžeme hovoriť aj o pojme správne právo trestné. Správne právo trestné predstavuje súbor právnych noriem, ktoré vymedzujú právny základ administratívnoprávnej zodpovednosti vrátane správneho trestania.³

Pojem správny delikt (na rozdiel od trestného činu) nemá zákonnú definíciu a je ho nutné definovať cez naplnenie jeho základných znakov. Správny delikt ako pojem zastrešuje všetky protiprávne konania spáchané vo verejnej správe. Za správny delikt sa považuje také protiprávne konanie, ktorého znaky ustanovuje právny predpis a za ktoré správny orgán ukladá sankciu ustanovenú správnu normou. Vedecká literatúra spravidla rozlišuje päť druhov správnych deliktov, a to priestupky, iné správne delikty fyzických osôb, zmiešané správne delikty, správne disciplinárne delikty a správne poriadkové delikty.⁴ Na to, aby bolo konanie správnym deliktom, netreba explicitné označenie protiprávneho konania ako správneho deliktu v zákone, ale je nutné preukázať naplnenie znakov ustanovených zákonom, ktoré vo svojom súhrne označujeme pojmom správny delikt. Spoločnými znakmi správnych deliktov sú najmä protiprávnosť, sankcionovateľnosť, zodpovedná osoba, spoločenská škodlivosť a ustanovenie znakov skutkovej podstaty. Ak správny orgán preukáže naplnenie uvedených znakov, je oprávnený (resp. povinný) rozhodnúť o uložení sankcie za správny delikt. Pre úplnosť dodávam, že jedine priestupky sú takým správnym deliktom, pri ktorých § 1 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“) explicitne ustanovuje, že priestupkom je

¹ Administratívnoprávna zodpovednosť predstavuje druh právnej zodpovednosti, ktorá spočíva v zodpovednosti za porušenie noriem správneho práva. Z materiálneho hľadiska sa venuje otázkam hmotnoprávnym ako aj procesnoprávnym.

² Bližšie k pojmu správne trestanie pozri napr. KOŠIČIAROVÁ, S. 2015. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 208 a nasl. alebo HAMULÁKOVÁ, Z., HORVAT, M. 2019. Základy správneho trestania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 18 a nasl.

³ FIALA, Z., FRUMAROVÁ, K., HORZINKOVÁ, E., ŠKUREK, M. a kol. 2017. Správni právo trestní. Praha: Leges, 2017. s. 26.

⁴ (bližšie k definícii pojmu správny delikt, k jeho znakom a členeniu správnych deliktov napr. MACHAJOVÁ, J. In: ŠKULTÉTY, P. 2005. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: VO PraF UK, 2005, s. 149 alebo HAMULÁKOVÁ, Z., HORVAT, M. 2019. Základy správneho trestania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 20, prípadne HAŠANOVÁ, J., DUDOR., L. 2021. Základy správneho práva. 5. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 96, taktiež CEPEK, B. a kol. 2018. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 356 alebo HENDRYCH, D. a kol. 2016. Správni právo. Obecná časť. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 298.

len také protiprávne konanie, ktoré zákon vyslovene označuje za priestupok. Ak zákon protiprávne konanie vo verejnej správe neoznačuje ako priestupok, ide o iný správny delikt.

Pri konaní o správnych deliktoch existuje čiastočná kodifikácia len v prípade priestupkov, a to v zákone o priestupkoch. Pri konaní o iných správnych deliktoch ako priestupkoch, musí správny orgán vychádzať zo zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „Správny poriadok“) a z osobitných právnych predpisov, ktorých je obrovský počet. Správny poriadok sa však vzťahuje na všetky konania, v ktorých správne orgány vo verejnej správe rozhodujú o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach fyzických a právnických osôb, čo znamená, že je príliš všeobecný a neupravuje špecifiká, ktoré súvisia so správnym trestaním. Osobitné predpisy ustanovujúce skutkové podstaty správnych deliktov taktiež spravidla neupravujú v žiaducom rozsahu tie inštitúty, ktoré sa využívajú v konaní o správnych deliktoch. V dôsledku absencie všeobecnej právnej úpravy týkajúcej sa správneho trestania, sú správne orgány nútené v konaní o správnych deliktoch primerane aplikovať analógiu.

Použitie analógie je však pomerne náročným myšlienkovým procesom, najmä pre zamestnancov správnych orgánov, ktorí nemajú právnické vzdelanie a nepoznajú potrebné súvislosti medzi právnymi predpismi. Aplikácia analógie tak, aby bola v súlade s princípmi právneho štátu, je však častokrát náročná aj pre osoby, ktoré sú právne zdatné, pretože použitie analógie má svoje obmedzenia a zákonitosti a je veľmi náročné aplikovať analógiu správne. V rámci analógie sa rozlišuje analógia zákona (*legis*) a analógia práva (*iuris*). Pri analógii *legis* orgán aplikujúci právo vyplní medzeru v práve tak, že postupuje podľa právnej normy, ktorá upravuje podobný prípad, ktorý je riešenému prípadu najbližší. To znamená, že „tam kde chýba právna úprava, je možné pre výklad právnej úpravy alebo pojmu podporne použiť zákonné ustanovenie svojou povahou a účelom najbližšie“.⁵ Analógiu *iuris* použije správny orgán v prípade, keď sa pri riešení určitého prípadu nenájde ani podobná právna norma a orgán aplikácie práva postupuje podľa právneho poriadku ako celku, podľa všeobecných právnych princípov, ktoré platia pre celý systém platného práva, prípadne podľa princípov daného alebo príbuzného odvetvia.⁶ Prihliada pritom na zmysel a účel zákona (*ratio legis*). Z uvedeného vyplýva povinnosť orgánu aplikujúceho právo využiť analógiu *iuris* až po tom, ako je vylúčené použitie analógie *legis*.⁷ Prípustnosť analógie v správnom práve predstavuje problematickú otázku, pričom názory na jej aplikáciu sa rôznia.⁸ V minulosti bola analógia v správnom práve úplne odmietaná, v súčasnosti je použitie analógie najmä v oblasti správneho trestania prevažne akceptované, ale len v určitých prípadoch za splnenia konkrétnych podmienok, t. j. ak ju zákon pripúšťa a v zásadne len ak je v prospech účastníkov správneho konania.⁹

Analógia *legis* používaná v rámci toho istého právneho odvetvia (teda správneho práva) sa v správnom trestaní aplikuje v prípade, ak správny orgán koná o inom správnom delikte, ktorý nie je priestupkom, a právna úprava konania o iných správnych deliktoch je nedostatočná (čo je v mnohých prípadoch). Vtedy správny orgán používa analógiu so zákonom o priestupkoch (napr. pri zásade prezumpcie nevinny, ktorú zákon o priestupku vymedzuje v § 73, ale predpisy upravujúce konanie o iných správnych deliktoch o nej mlčia).¹⁰ Ani zákon o priestupkoch, ani Správny poriadok však mnohé právne inštitúty súvisiace so správnym trestaním neupravujú, a preto je nutné primerane použiť inštitúty iných právnych odvetví vymedzujúcich právu zodpovednosť fyzických a právnických osôb. Najprepracovanejšie predpisy upravujúce trestanie

⁵ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 9 Afs 141/2007.

⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Sžf 41/2008.

⁷ HAMULÁKOVÁ, Z., HORVAT, M. 2019. Základy správneho trestania. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019, s. 49.

⁸ V súkromnom práve je analógia prípustná, v niektorých prípadoch na ňu zákonné normy priamo odkazujú (napr. § 853 ods. 1 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov).

⁹ Bližšie pozri rozhodnutia súdov, ktoré sa venovali analógii napr. nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. Pl. ÚS 21/04, Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Sžo 251/2009, rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6 Sžo 7/2012, rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 1 as 27/2008-67.

¹⁰ Občan je obvineným z priestupku, len čo správny orgán vykonal voči nemu prvý procesný úkon. Na takého občana sa hľadí ako na nevinného, kým jeho vina nebola vyslovená právoplatným rozhodnutím.

osôb sa nachádzajú v kódexoch trestného práva, a to v Trestnom zákone, Trestnom poriadku a zákone č. 91/2016 Z. z. trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Hoci správne orgány majú neraz pochybnosť, či je rozumné a najmä zákonné v konaní o správnom delikte používať trestnoprávne predpisy, nutnosť primerane aplikovať inštitúty trestného práva bola formulovaná už v dávnejšej minulosti vďaka rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“). Princípy správneho trestania vychádzajú z mnohých medzinárodných a vnútroštátnych prameňov práva. V európskom právnom priestore patrí k najvýznamnejším organizáciám, ktoré sa podieľali na formovaní štandardu ochrany ľudských práv vrátane štandardu pre oblasť správneho trestania, Rada Európy. Dokumenty Rady Európy zabezpečujú ochranu základných práv a slobôd aj v oblasti výkonu verejnej správy tým, že ustanovujú základné požiadavky, ktoré majú členské štáty (medzi ktoré patrí aj Slovenská republika) garantovať v rámci výkonu verejnej správy vrátane správneho trestania. Rada Európy pôsobí v rámci formulovania princípov aplikovaných pri rozhodovaní o správnych deliktach v troch základných smeroch: prostredníctvom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“, vo vzťahu k správne trestaniu má najväčší význam čl. 6 a 7 Dohovoru a čl. 4 Protokolu č. 7 k Dohovoru – ide o tzv. hard law), judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva a cez rezolúcie a odporúčania Výboru ministrov Rady Európy (v správnom trestaní má značný vplyv najmä odporúčanie R (91) 1 upravujúce princípy a práva, ktoré by mali byť rešpektované v rámci správneho trestania – tzv. soft law).¹¹

Z rozsiahlej judikatúry ESLP vyplýva, že pod pojmom „trestné obvinenie“ treba rozumieť nielen obvinenie zo skutku, ktorý je v danom štáte explicitne označený ako trestný čin, ale aj obvinenie zo spáchania správneho deliktu, pretože rozdiel medzi označením trestný čin a správny delikt môže byť častokrát len v trestnej politike toho ktorého štátu. V zmysle rozhodovacej činnosti ESLP je ustálené, že ESLP nebráni štátom, aby pri výkone úlohy strážcov verejného záujmu na účely svojho vnútroštátneho práva vytvárali alebo zachovávali rozdiel medzi určitými kategóriami deliktov a určovali deliacu čiaru. Z toho však nevyplýva, že takáto klasifikácia prijatá štátmi je rozhodujúca aj pre účely ESLP. Do sféry trestného práva všeobecne spadajú delikty, za ktoré ich páchatelom hrozia tresty, ktorých cieľom je, inter alia, odstrašovať a ktoré zvyčajne pozostávajú z pokút a opatrení zbavujúcich osobu jej slobody. Relatívny nedostatok závažnosti trestu, ktorý prichádza pri správnom delikte do úvahy, nemôže zbaviť delikt vrodeneho trestného charakteru. **Správne delikty sa spravidla považujú za veci trestného charakteru** a vzťahuje sa na ne čl. 6 Dohovoru, čo znamená, že **pri ich prejednávaní majú byť zaistené zásadne rovnaké garancie tzv. práva na spravodlivý (fair) proces ako pri konaní o trestných činoch**, označených takto vnútroštátnym zákonodarcom.¹² Pre účely rozhodnutia ESLP, či má rozhodnutie o správnom delikte charakter trestného obvinenia a teda či je daná právomoc ESLP, súd vychádza z kritérií uvedených v rozsudku Engel a ďalší proti Holandsku¹³ a prihliada na:

a) *formálnu kvalifikáciu skutku vo vnútroštátnom práve v rámci jeho zaradenia do systému trestného práva alebo správneho práva* - ak je skutok označený ako trestný čin, vždy je aj zo strany ESLP posudzovaný ako trestný čin a spadá pod č. 6 Dohovoru,

b) *podstatu (povahu) skutku* - v tomto kritériu ESLP skúma, či môže byť subjektom tohto skutku každý alebo len vymedzený okruh osôb, teda či je predmetná právna norma adresovaná všetkým alebo len určitej skupine osôb s osobitným právnym postavením, napr. disciplinárne delikty zásadne nespádajú pod ochranu čl. 6 Dohovoru,

c) *povahu a prísnosť sankcie* – posudzuje sa, či má sankcia len reparačnú funkciu alebo preventívno-represívnu funkciu. Ak má preventívno-represívnu povahu, treba ďalej

¹¹ Dostupné on-line v anglickej verzii na: <<https://rm.coe.int/16804fc94c>>.

¹² FRUMAROVÁ, K. a kol. 2017. Správní trestání. Praha: Leges, 2017, s. 109.

¹³ Rozsudok ESLP z 8. júna 1976 vo veci Engel a ďalší proti Holandsku, č. sťažnosti 5100/71. Pozri napr. aj rozsudok ESLP vo veci Lauko proti Slovensku č. sťažnosti 26138/95, rozsudok ESLP vo veci Kadubec proti Slovenskej republike č. sťažnosti 27061/95, rozsudok ESLP vo veci Öztürk proti Nemecku zo dňa 21. 2. 1984

posudzovať jej prísnosť, pritom nie je rozhodujúce, aká sankcia bolo uložená v danom konkrétnom prípade, ale sa posudzuje, aká najprisnejšia sankcia páchatel'ovi za daný skutok hrozila.¹⁴

Druhé a tretie kritérium je alternatívne, čo však nevylučuje ich kumulatívne splnenie v prípade, ak samostatná analýza každého z nich neumožňuje dospieť k jednoznačnému záver, či ide o trestné obvinenie alebo nie.¹⁵

Na judikatúru ESLP čiastočne reflektoval aj zákonodarca, ktorý v rámci Správneho súdneho poriadku v § 195 ustanovil, že správny súd nie je vo veciach správneho trestania viazaný rozsahom a dôvodmi žaloby, ak ide o **základné zásady trestného konania podľa Trestného poriadku, ktoré je potrebné použiť na správne trestanie, a ak ide o dodržanie zásad ukladania trestov podľa Trestného zákona**, ktoré je potrebné použiť aj na ukladanie sankcií v rámci správneho trestania. Ustanovenia Trestného zákona týkajúce sa zásad ukladania trestov a ustanovenia Trestného poriadku týkajúce základných zásad trestného konania, je správny orgán povinný ex lege poznať a v primeranom rozsahu analogicky aplikovať aj pri rozhodovaní o správnych deliktoch. Uvedenú právnu dikciu však mnohé správne orgány nepoznajú a nevedia, že v konaní o správnych deliktoch je nutné ovládať aj predpisy trestného práva.

Primerané použitie prípadných iných ustanovení Trestného zákona a Trestného poriadku ako ustanovení upravujúcich základné zásady, je však stále ponechané na aplikáciu analógie zo strany správneho orgánu a nielen v aplikačnej praxi, ale aj medzi právnymi teoretikmi vzbudzuje ich použitie nejasnosti. Napr. v zmysle § 34 ods. 1 Správneho poriadku možno na dokazovanie použiť všetky prostriedky, ktorými možno zistiť a objasniť skutočný stav veci a ktoré sú v súlade s právnymi predpismi. Podľa § 34 ods. 2 sú dôkazmi najmä výsluch svedkov, znalecké posudky, listiny a obhliadka. Iné dôkazné prostriedky Správny poriadok, ani iný predpis správneho práva, neoznačuje, ani bližšie necharakterizuje. V rámci konania o správnych deliktoch je v niektorých prípadoch za účelom zistenia a objasnenia skutkového stavu veci žiaduce vykonať aj iné dôkazy, ako tie, ktoré sú upravené Správnym poriadkom (napr. rekogníciu, konfrontáciu, rekonštrukciu). Správny orgán by mal pri ich vykonávaní analogicky aplikovať predpisy iného právneho odvetvia, ktoré tieto dôkazné prostriedky upravujú. V súvislosti s vykonávaním dôkazných prostriedkov však žiadny právny predpis explicitne analógiu nepripúšťa, a preto správnym orgánom nie je jasná miera jej použitia, najmä s ohľadom na právnu teóriu, ktorá tvrdí, že analógiu je možné aplikovať len v prípade, ak je vyslovene v prospech účastníka konania.¹⁶ Taktiež nejasnosti vzbudzuje analógia s inštitútmi neupravenými predpismi správneho práva, v ktorými sa treba v praxi pomerne často vysporiadať, ako sú spolupáchatel'stvo, pokračujúci, hromadný a trváci správny delikt a pod.

Základné zásady trestného konania

Prameňom základných zásad ukladania trestov a trestného konania sú jednak vnútroštátne, ako aj medzinárodné dokumenty, a to najmä:

- Všeobecná deklarácia ľudských práv (čl. 3, 5, 9, 10, 11, 12),
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (čl. 3, 5, 6, 7, 8),
- Listina základných práv a slobôd (čl. 7, 8, 10, 12, 36, 37, 38, 40),
- Ústava Slovenskej republiky č.460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava SR“),
- Trestný poriadok (§ 2),
- Trestný zákon (§ 34).

Vzhľadom na pomerne veľký počet zásad upravených trestným právom, ktoré je nutné primerane aplikovať aj v konaní o správnom delikte, sa v ďalšom texte sústredím len na

¹⁴ FIALA, Z., FRUMAROVÁ, K., HORZINKOVÁ, E., ŠKUREK, M. a kol. 2017. Správni právo trestní. Praha: Leges, 2017. s. 43.

¹⁵ BABIAKOVÁ, E. HAJDINOVÁ, J. 2017. Judikatúra vo veciach iných správnych deliktov. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 29. Rozsudok vo veci Zolotukhin proti Rusku z 10. februára 2009, č. sťažnosti 14939/03.

¹⁶ Pozri napr. FRUMAROVÁ, K. a kol. 2017. Správni trestání. Praha: Leges, 2017, s. 54.

trestnoprocesné zásady. Zásady ukladania trestov a ochranných opatrení vzhľadom na obmedzený rozsah príspevku rozoberať nebudem.¹⁷

*Základnými zásadami trestného konania rozumieme vedúce právne idey, ktorým toto postavenie priznáva zákon. Základné zásady trestného konania zaručujú dodržiavanie zmyslu zákona, naplnenie úloh trestného konania a zabezpečujú dôslednú ochranu spoločnosti, práv a oprávnených záujmov občanov. Zásady tvoria vnútorne jednotný celok a sú medzi sebou vzájomne späté, čo znamená, že porušenie jednej z nich má často za následok porušenie ďalšej.*¹⁸

Niektoré zásady trestného konania sú obsiahnuté výlučne v Ústave SR resp. medzinárodných dokumentoch, iné sú duplicitne uvádzané aj v Trestnom poriadku. Tieto sú v porovnaní v ústavnými a medzinárodnými zásadami zakotvené precíznejšie alebo garantujú väčší rozsah práv. V trestnom poriadku sú uvádzané aj také zásady, ktoré nie sú obsiahnuté ani v Ústave SR, ani medzinárodných dokumentoch. Trestný poriadok rozširuje katalóg ústavných garancií trestného konania o ďalšie zásady, čím zabezpečuje fungovanie trestného konania v súlade s požiadavkami demokratickej spoločnosti.¹⁹

Základné zásady trestného konania upravuje Trestný poriadok v § 2. Niektoré zo základných zásad sú v plnom rozsahu aplikovateľné aj v konaní o správnom delikte, iné je možné použiť len v primeranom rozsahu, ktorý bude závisieť od konkrétneho prípadu a niektoré, vzhľadom na odlišnosti medzi správnym a trestným konaním, použiť možné nebude. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsim stručne priblížiť všetky zásady vymedzené v § 2 Trestného poriadku a zamyslieť sa nad ich analogickou aplikáciou v konaní o správnom delikte.

1. Zásada stíhania len zo zákonných dôvodov (ods. 1): *Nikto nemôže byť stíhaný ako obvinený inak než zo zákonných dôvodov a spôsobom, ktorý ustanovuje tento zákon.* – Táto zásada vyplýva z dikcie čl. 17 Ústavy SR a nadväzuje aj na čl. 8 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd. Uvedená zásada je plne aplikovateľná aj v konaní o správnom delikte, keďže zaručuje, že osoba nebude prejednávaná za spáchanie správneho deliktu bez právneho podkladu a nebude neprimerane zasahované do jej práv a právom chránených záujmov. Zásada stíhania len zo zákonných dôvodov je úzko spätá so zásadou *nullum crimen sine lege* (§ 8 Trestného zákona) a je jej procesným vyjadreným, ktorým sa aj v kontexte správneho konania zaručuje, že voči osobe sa bude viesť správne konanie o správnom delikte výlučne zákonným spôsobom.

2. Zásada primeranosti a zdržanlivosti (ods. 2): *Do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie.* – Uvedená zásada v poňatí správneho trestania znamená, že jednotlivé úkony správneho orgánu realizované v priebehu konania o správnom delikte majú byť vykonané tak, aby sa pri obmedzovaní základných práv a slobôd osôb dbalo na podstatu a zmysel realizovaných úkonov, pričom tieto obmedzenia sa môžu použiť len na dosahovanie zákonom dovoleného cieľa.²⁰ Zásadu primeranosti a zdržanlivosti predpisy správneho práva explicitne neupravujú, a preto je žiaduce jej dodržiavanie v kontexte Trestného poriadku. Správne orgány v konaní o správnom delikte nesmú zasahovať do základných práv a slobôd osôb nad nevyhnutnú mieru a pri vykonávaní procesných úkonov smú postupovať len za účelom dosiahnutia zákonom dovoleného cieľa (napr. pri vykonávaní vonkajšej kontroly adresátov verejnej správy, ktorej priebeh si vyžaduje mnoho zásahov do práv a slobôd fyzických a právnických osôb, smie správny orgán vykonať len také úkony, ktoré sú primerané a sledujú dovolený cieľ, pričom kontrola smie byť vykonávaná len nevyhnutný čas).

¹⁷ Bližšie k zásadám ukladania trestu pozri napr. MARKOVÁ, V. 2020. Základné zásady trestného práva hmotného – implicitná súčasť trestného zákona? In: STRÉMY, T., TURAY, L. (eds.) Zásady trestného práva hmotného – teoretické aspekty. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2020, s. 67 – 80.

¹⁸ MARKOVÁ, V., STRÉMY, T., ŠANTA, J., JANKO, S. 2021. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 40 – 41.

¹⁹ KURILOVSKÁ, L. 2022. Základné zásady trestného konania. In: ČENTĚŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022. s. 45 – 46.

²⁰ MARKOVÁ, V., STRÉMY, T., ŠANTA, J., JANKO, S. 2021. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 42 a nasl.

3. Zásada sudcu pre prípravné konanie (ods. 3): *Ak Trestný zákon neustanovuje inak, pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní o zásahoch do základných práv a slobôd podľa tohto zákona rozhoduje sudca pre prípravné konanie; sudca pre prípravné konanie rozhoduje aj v iných prípadoch ustanovených týmto zákonom.* – Táto zásada je obsiahnutá aj v čl. 46 Ústavy SR a v kontexte správneho práva možno dedukovať, že vykonávanie úkonov súvisiacich s prejednávaním správnych deliktov sú oprávnené (a zároveň povinné) uskutočňovať výlučne správne orgány, ktoré sú na to zo zákona príslušné. Ak by konal vecne nepríslušný orgán, išlo by o tzv. nulitný akt, ktorý by nevyvolal žiadne právne účinky a hľadelo by sa naň, akoby ani nebol vydaný.²¹ Konanie o správnom delikte však nie je diferencované na postupy pred začatím správneho konania a po začatí správneho konania. Za určitú výnimku by bolo možné považovať konanie o priestupkoch, ktoré je možné procesne rozdeliť na objasňovanie priestupkov (postup pred začatím konania) a prejednávanie priestupkov (postup po začatí konania). Iné správne delikty fázu objasňovania nemajú, vstupuje sa priamo do etapy správneho konania. Preto uvedená zásada nie je aplikovateľná v konaní o správnom delikte v plnom rozsahu a v doslovnom znení. V extenzívnom nazeraní na túto zásadu by sa dalo konštatovať, že aj pri rozhodovaní o správnom delikte musíme mať zákonného „sudcu“, teda konanie môže realizovať len príslušný správny orgán a v prípade objasňovania priestupkov, ktoré je možné považovať za predprocesné štádium konania o priestupku, môže priestupky objasňovať a následne prejednávať len orgán na to určený zákonom.

4. Zásada prezumpcie neviny (ods. 4): *Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.* – Uvedená zásada sa nachádza v čl. 50 ods. 2 Ústavy SR, v čl. 6 ods. 2 Dohovoru, v čl. 40 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd a je precizovaná aj v zákone o priestupkoch,²² preto ju správne orgány v konaní o správnych deliktoch rešpektujú.

5. Zásada legality a zásada oportunity (ods. 5): *Prokurátor v trestnom konaní zastupuje štát. Ak tento zákon, medzinárodná zmluva vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak, prokurátor je povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel.* – V konaní o správnom delikte štát nie je zastúpený prokurátorom, ale správnym orgánom. Ten vo väčšine prípadov aplikuje zásadu legality, čo znamená, že musí začať každé správne konanie o správnom delikte, o ktorom sa dozvie. V správnom práve však existuje niekoľko skutkov, o ktorých môže správny orgán konať len na návrh oprávnenej osoby (navrhovateľa) a nie je možné začať konanie o nich s poukazom na zásadu legality.²³ Zásadu oportunity správny orgán využíva, ak mu zákon poskytuje možnosť voľby začať konanie o správnom delikte (spravidla zákonnou formuláciou typu „správny orgán môže uložiť pokutu“). Drvivá väčšina správnych deliktov sa však prejednáva na základe zásady legality a nie oportunity. Aplikácia uvedenej trestnoprocesnej zásady je teda viazaná na znenie konkrétneho právneho predpisu, ktorý ustanoví, či sa konanie o správnom delikte začína na podnet správneho orgánu alebo na návrh účastníka konania, a ak sa začína na podnet správneho orgánu, či správny orgán musí alebo môže začať konanie o správnom delikte, preto je uvedená zásada aplikovateľná v správnom konaní len v obmedzenom rozsahu a závisí od znenie konkrétnej administratívnoprávnej normy.

6. Zásada oficiality (ods. 6): *Ak tento zákon neustanovuje inak, orgány činné v trestnom konaní a súdy konajú z úradnej povinnosti.* – Povinnosť správnych orgánov postupovať po začatí konania z úradnej povinnosti a za účelom zistenia a objasnenia skutočného stavu veci realizovať potrebné úkony a nečakať na návrhy a podnety iných subjektov konania je upravená aj

²¹ Aj takýto ničotný akt je potrebné z dôvodu právnej istoty formalizovaným zákonným postupom deklaratórnym správnym aktom zrušiť.

²² V zmysle § 73 ods. 1 zákona o priestupkoch je občan obvineným z priestupku, len čo správny orgán vykonal voči nemu prvý procesný úkon. Na takého občana sa hľadí ako na nevinného, kým jeho vina nebola vyslovená právoplatným rozhodnutím.

²³ Napr. priestupok proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 písm. a) zákona o priestupkoch, ktorého sa dopustí ten, kto inému ublíži na cti tým, že ho urazí alebo vydá na posmech.

administratívno-právnymi normami, ktoré je správny orgán povinný aplikovať, a preto nie je nutná analogická aplikácia Trestného poriadku.²⁴

7. Zásada práva na spravodlivý proces (ods. 7): Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak. – Táto zásada priamo nadväzuje na zásadu stíhania zo zákonných dôvodov a je vyjadrená aj v čl. 48 ods. 2 Ústavy SR, v čl. 38 ods. 2 Listiny základných práv a slobôd, ako aj v čl. 6 ods. 1 Dohovoru.²⁵ Právo na spravodlivý proces je jedným zo základných ľudských práv, ktoré spočíva v možnosti jednotlivca predložiť svoju vec k rozhodnutiu nezávislému a nestrannému orgánu rozhodujúcemu podľa pravidiel zaručujúcich spravodlivé posúdenie veci.²⁶ Uvedená právna dikcia sa dá v zmysle správneho práva chápať v dvoch smeroch. Prvé poňatie znamená, že celé správne konanie musí prebiehať spravodlivo a zákonne. Toto pravidlo je obsiahnuté aj v Správnom poriadku a zákone o priestupkoch.²⁷ Druhý pohľad by mohol smerovať k tomu, že všetky právoplatné rozhodnutia o správnych deliktach musia byť ešte preskúmateľné nezávislým a nestranným súdom, čo v správnom práve garantuje Správny súdny poriadok, v zmysle ktorého správne súdy rozhodujú o žalobách vo veciach správneho trestania.

8. Zásada rýchlosti (ods. 7): Väzobné veci sú povinné vybavovať prednostne a urýchlene. Na obsah petícií zasahujúcich do plnenia týchto povinností orgány činné v trestnom konaní ani súd neprihliadajú. – Rýchlosť a hospodárnosť konania o správnom delikte upravujú aj predpisy správneho práva.²⁸ Znenie tejto časti Trestného poriadku nie je aplikovateľné vzhľadom na neexistenciu väzby v správnom konaní.

9. Zásada ne bis in idem - res iudicata (ods. 8): Nikoho nemožno trestne stíhať za čin, za ktorý bol už právoplatne odsúdený alebo oslobodený spod obžaloby. Táto zásada nevylučuje uplatnenie mimoriadnych opravných prostriedkov v súlade so zákonom. – Uvedená zásada nie je v predpisoch správneho práva vyjadrená explicitne, správne orgány ju dedukujú zo znenia zákonov v častiach, ktoré ukladajú správnomu orgánu procesnú povinnosť zastaviť správne konanie, ak sa vo veci právoplatne rozhodlo a skutkový stav sa podstatne nezmenil.²⁹ Zásada sa uplatní ako na veci právoplatne ukončené v rámci trestného konania, tak aj na skutky právoplatne ukončené v správnom konaní o správnom delikte. Znamená, že o tej istej veci nemožno rozhodnúť opätovne resp. nemožno v tej istej veci viesť trestné stíhanie, ak už o totožnom skutku bolo rozhodnuté v inom konaní. Nejde len o právo nebyť dvakrát odsúdený za ten istý skutok, ale vôbec

²⁴ V zmysle § 32 ods. 1 Správneho poriadku je správny orgán povinný zistiť presne a úplne skutočný stav veci a za tým účelom si obstaráť potrebné podklady pre rozhodnutie. Pritom nie je viazaný len návrhmi účastníkov konania.

²⁵ MARKOVÁ, V., STRÉMY, T., ŠANTA, J., JANKO, S. 2021. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 60.

²⁶ STRÉMY, T., ŠIMUNOVÁ, L. 2016. Právo na spravodlivý proces v kontexte restoratívnej justície. In: JELÍNEK, J. (ed.) Základní zásady trestního řízení – vúdčí ideje českého trestního procesu. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Leges: Praha, s. 147.

²⁷ Napr. § 3 ods. 2 Správneho poriadku (nazvaný ako Základné pravidlá konania) ustanovuje, že správne orgány sú povinné postupovať v konaní v úzkej súčinnosti s účastníkmi konania, zúčastnenými osobami a inými osobami, ktorých sa konanie týka, a dať im vždy príležitosť, aby mohli svoje práva a záujmy účinne obhajovať, najmä sa vyjadriť k podkladu rozhodnutia, a uplatniť svoje návrhy. Účastníkom konania, zúčastneným osobám a iným osobám, ktorých sa konanie týka, musia správne orgány poskytovať pomoc a poučenia, aby pre neznalosť právnych predpisov neutrpeli v konaní ujmu. Podľa § 33 Správneho poriadku účastník konania a zúčastnená osoba má právo navrhovať dôkazy a ich doplnenie a klásť svedkom a znalcom otázku pri ústnom pojednávaní a miestnej ohliadke. Správny orgán je povinný dať účastníkom konania a zúčastneným osobám možnosť, aby sa pred vydaním rozhodnutia mohli vyjadriť k jeho podkladu i k spôsobu jeho zistenia, prípadne navrhnúť jeho doplnenie.

²⁸ Podľa § 3 ods. 4 Správneho poriadku sú správne orgány povinné svedomite a zodpovedne sa zaoberať každou vecou, ktorá je predmetom konania, vybaviť ju včas a bez zbytočných prieťahov a použiť najvhodnejšie prostriedky, ktoré vedú k správnomu vybaveniu veci.

²⁹ V prípade konania o inom správnom delikte sa podľa § 30 ods. 1 písm. i) Správneho poriadku zastaví konanie a v konaní o priestupku sa podľa § 66 ods. 2 písm. c) zákona o priestupkoch odloží vec v štádiu objasňovania priestupkov a v štádiu prejednávania priestupkov sa podľa § 76 ods. 1 písm. g) sa zastaví konanie, ak správny orgán zistí, že o veci sa už právoplatne rozhodlo.

nebyť stíhaný dvakrát.³⁰ Analogické použitie tejto zásady z Trestného poriadku sa javí ako užitočné najmä v rámci aplikácie a výkladu druhej vety, ktorá sa zmieňuje o použitie mimoriadnych opravných prostriedkov, ktoré nepredstavujú prekážku zásady ne bis in idem.

10. Zásada práva na obhajobu (ods. 9): Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, má právo na obhajobu. – Právo na obhajobu vyplýva nielen z Trestného poriadku, ale priamo aj z čl. 50 ods. 3 Ústavy SR, čl. 40 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd a čl. 6 ods. 3 Dohovoru, ako aj z § 16 a § 17 Správneho poriadku, a preto nie je nutné aplikovať Trestný poriadok.

11. Zásada vyhľadávacia, zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností (ods. 10): Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. – Uvedené zásady nájdeme vyjadrené aj v predpisoch správneho práva, ktoré ukladajú správnomu orgánu povinnosť vyhľadávať dôkazy z úradnej moci tak, aby bol zistený a objasnený skutočný stav veci. Analogická aplikácia Trestného poriadku je však žiaduca v prípade poslednej vety, ktorá v predpisoch správneho práva absentuje. Správne orgány sa v konaní o správnom delikte častokrát zameriavajú len na získavanie dôkazov, ktoré preukazujú vinu subjektu správneho deliktu a akoby opomínali, že sa majú sústrediť aj na vyhľadávanie dôkazov, ktoré sú v prospech páchatel'a správneho deliktu.

12. Zásada kontradiktórnosti a zásada rovnosti strán (ods. 10 druhá veta, ods. 11, ods. 18 druhá veta, ods. 14): Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Súd môže vykonať aj dôkazy, ktoré strany nenavrhlí. Strany majú právo nimi navrhnutý dôkaz zabezpečiť. Dokazovanie riadi súd, ktorý však výsluch obžalovaného, svedkov, poškodeného a znalcov spravídla ponecháva stranám, najprv tej, ktorá dôkaz navrhla či obstarala. Strany sú si v konaní pred súdom rovné. – Zásada rovnosti strán je premietnutá aj v predpisoch správneho práva. Aj v konaní o správnom delikte platí, že všetci účastníci sú si v konaní rovní.³¹ Otáznou v rámci primeraného použitia trestnoprocených zásad v konaní o správnom delikte sa javí zásada kontradiktórnosti konania. Kontradiktórnosť je typickou črtou angloamerického trestného konania, ktoré sa zakladaná na tom, že strany predkladajú súdu vecné dôkazy a vypočúvajú svedkov a znalcov, túto činnosť teda nerobí súd, ten má len pasívnu rolu. V kontinentálnom právnom systéme je však kontradiktórnosť modifikovaná, keďže sudca zohráva aj aktívnu úlohu.³² Kontradiktórnosť v Správnom poriadku ani v zákone o priestupkoch nie je explicitne obsiahnutá, resp. je obsiahnutá len v rozsahu práva a zároveň povinnosti účastníkov konania navrhovať im známe dôkazy podporujúce ich tvrdenia. Tým, že prevažná väčšina konaní o správnych deliktoch má len obvineného a nemá iných účastníkov konania (poškodený vystupuje v konaní len ak mu bola spôsobená majetková ujma, za ktorú sa v správnom konaní podľa zákona o priestupkoch nepovažuje napr. ublíženie na zdraví), sa kontradiktórnosť teda tzv. súperenie strán, prejaví len ojedinele. Určite však platí aj v zmysle Správneho poriadku, že účastníci konania majú predkladať im známe dôkazy, ktoré následne vykoná a vyhodnotí správny orgán. Právo na kontradiktórne konanie možno uplatniť nielen k dôkazom, listinám, stanoviskám zadováženým jednou z procesných strán, ale aj k tým materiálom, ktoré zadovážil správny orgán. V širšom zmysle sa prejavuje právom účastníkov nazerať do spisov a vyjadrovať sa k podkladom pre vydanie

³⁰ KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania. In: ČENTÉŠ, J. a kol. 2022. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022. s. 69 - 70.

³¹ Podľa § 4 ods. 2 Správneho poriadku všetci účastníci majú v konaní rovnaké procesné práva a povinnosti. Ten, komu osobitný zákon priznáva postavenie účastníka konania len na časť konania, má v konaní procesné práva a povinnosti len v tej časti konania, pre ktorú má priznané postavenie účastníka konania.

³² KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania. In: ČENTÉŠ, J. a kol. 2022. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022. s. 85 – 86. KURILOVSKÁ, L., KRÁSNA, P. 2022. Legitímnosť zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní. In: ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.) Efektívnosť prípravného konania. Zborník príspevkov. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022, s. 47 – 67.

rozhodnutia. Správny orgán je však povinný zisťovať skutkový stav veci aj bez návrhov účastníkov, pretože dôkazné bremeno v konaní o správnom delikte nesie správny orgán.

13. Zásada voľného hodnotenia dôkazov (ods. 12): Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán. – uvedená zásada sa nachádza aj v Správnom poriadku v § 34 ods. 5, a preto nie je nutná analógia s Trestným poriadkom.³³

14. Zásada spolupráce so záujmovými združeniami osôb (ods. 13): Orgány činné v trestnom konaní a súd spolupracujú so záujmovými združeniami občanov a využívajú ich výchovné pôsobenie. – V konaní o správnom delikte sa nespupracuje so záujmovými združeniami osôb, a preto je uvedená zásada v správnom trestaní neaplikovateľná. V správnom konaní existujú združenia osôb, ktoré majú možnosť zúčastniť sa konaniach za účelom ochrany verejného záujmu (zúčastnená osoba podľa § 15a Správneho poriadku). Táto osoba však vystupuje len v tom konaní, v ktorom jej takéto oprávnenie prizná osobitný predpis.³⁴ V konaní o správnom delikte sa zúčastnená osoba ako subjekt konania nevyskytuje.

15. Obžalovacia zásada (ods. 15): Trestné stíhanie pred súdom je možné len na základe návrhu alebo obžaloby podanej prokurátorom, ktorý v konaní pred súdom obžalobu alebo návrh zastupuje. – Obžalovaciu zásadu nie je možné v správnom trestaní aplikovať, keďže nie je rozdelené na predsúdne konanie a konanie pred súdom (s výnimkou objasňovania priestupkov, ako už bolo naznačené vyššie). Konanie o správnom delikte sa začína zásadne na základe zásady legality. Okamihom, ako správny orgán vykoná voči účastníkovi prvý procesný úkon, považuje sa správne konanie za začaté a správny orgán, ktorý konanie začal, je povinný v konaní postupovať z úradnej moci tak, aby v stanovených lehotách na podklade získaných dôkazov o správnom delikte spravodlivo a zákonne rozhodol. Znamená to, že celé konanie vykonáva výlučne správny orgán a nikto iný, a to buď v zmysle zásady legality alebo na návrh účastníka konania (konanie je začaté dňom, kedy bol návrh účastníka doručený príslušnému správne mu orgánu).

16. Zásada verejnosti (ods. 17): Trestné veci prejednáva súd verejne. Z hlavného pojednávania alebo verejného zasadnutia môže byť verejnosť vylúčená len v prípadoch ustanovených týmto zákonom. Rozsudok musí byť vždy vyhlásený verejne. – Konanie o správnom delikte je v zmysle § 21 ods. 3 Správneho poriadku zásadne neverejné, okrem prípadu ak by osobitný zákon alebo správny orgán ustanovil inak. V rámci správneho trestania sa nestretávame s tým, že by boli ústne pojednávania verejné, taktiež rozhodnutie o správnom delikte sa nikdy neoznamuje verejne. V právnej teórii prevláda názor, že verejným oznámením rozhodnutia o správnom delikte (oznámenie verejnou vyhláškou) by sa zaviedla nová/d'alsia sankcia, a to verejné pokarhanie, ktorú zákony upravujúce správne trestanie nepoznajú. Určité prepojenie na zásadu verejnosti v konaní o správnom delikte by sme mohli vidieť cez zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov, v zmysle ktorého je povinná osoba na základe žiadosti komukoľvek sprístupniť rozhodnutie o správnom delikte, musí však anonymizovať všetky osobné údaje nachádzajúce sa v rozhodnutí. Uvedenú zásadu trestného práva je možné v súčasnej dobe považovať za tú, ktorá sa v správnom trestaní neaplikuje.

17. Zásada ústnosti (ods. 18): Konanie pred súdom je ústne, výnimky ustanovuje tento zákon. Dokazovanie riadi súd, ktorý však výsluch obžalovaného, svedkov, poškodeného a znalcov spravídla ponecháva stranám, najprv tej, ktorá dôkaz navrhla či obstarala. – Povinnosť nariadiť ústne pojednávanie je explicitne ustanovená výlučne pre konanie o priestupkoch s poukazom na §

³³ Správny orgán hodnotí dôkazy podľa svojej úvahy, a to každý dôkaz jednotlivo a všetky dôkazy v ich vzájomnej súvislosti.

³⁴ Napr. podľa zákona č. 514/2008 Z. z. o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

74 ods. 1 zákona o priestupkoch.³⁵ V prípade konania o iných správnych deliktoch, sa o ústnom pojednávaní zmiňuje § 21 ods. 1 Správneho poriadku, v zmysle ktorého správny orgán nariadi ústne pojednávanie, len ak to vyžaduje povaha veci, najmä ak sa tým prispeje k jej objasneniu, alebo ak to ustanovuje osobitný zákon. S odkazom na Správny poriadok, ktorým sú správne orgány viazané, sa ústne pojednávanie v konaní o správnom delikte častokrát nenariaďuje. S poukazom na nutnosť primerane aplikovať aj zásady trestného konania sa domnievam, že o správnom delikte by správny orgán mal nariadiť ústne pojednávanie, a to najmä v prípadoch, ak o to účastník explicitne žiada. V aplikačnej praxi je však množstvo rozhodnutí o správnom delikte, ktoré boli vydané bez rešpektovania zásady ústnosti,³⁶ keďže správny orgán považoval skutkový stav za dostatočne preukázaný na základe listinných materiálov a Správny poriadok, ani osobitný predpis povinnosť vec ústne prejednať neprikazoval.

18. Zásada bezprostrednosti (ods. 19): *Pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na neverejnom zasadnutí smie súd prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak zákon neustanovuje inak.* – Zásada bezprostrednosti znamená, že súd má rozhodovať na základe pred ním vykonaných dôkazov a môže prihliadnuť len na tie skutočnosti, ktoré boli prebraté.³⁷ Aj táto zásada je v správnom konaní o správnom delikte aplikovateľná cez extenzívny výklad či hľadanie prvkov podobnosti, keďže správne konanie realizuje jedine správny orgán, ktorý nenariaďuje hlavné pojednávanie, či verejné zasadnutie. V kontexte zásady bezprostrednosti by bolo možné konštatovať, že správny orgán je povinný prihliadať len na tie dôkazy, ktoré boli vykonané výlučne ním³⁸ od začatia konania až do vydania rozhodnutia.

19. Zásada práva na tlmočníka a prekladateľa (ods. 20): *Ak obvinený, jeho zákonný zástupca, podozrivá osoba, poškodený, zúčastnená osoba alebo svedok vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie, má právo na tlmočníka a prekladateľa.* – Právnym základom práva na tlmočníka je čl. 47 ods. 3 Ústavy SR, ktorý deklaruje právo každého, kto vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa vedie konanie podľa odseku 2, na tlmočníka. V trestnom konaní sa právo na tlmočníka a prekladateľa vzťahuje na obvineného, jeho zákonného zástupcu, podozrivú osobu, poškodeného, zúčastnenú osobu a svedka.³⁹ Táto trestnoprocená zásada je mnohými správnymi orgánmi ignorovaná resp. správne orgány o nej nevedia, a preto v mnohých prípadoch najmä, ak je účastníkom konania o správnom delikte aj poškodený, žiadajú, aby si zabezpečili tlmočníka a prekladateľa na vlastné náklady, prípadne im toto právo úplne odopierajú a priznávajú ho len obvinenému. § 7 zákona č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov síce ustanovuje, že správne konanie sa vykonáva v štátnom jazyku, ktorým je výlučne slovenský jazyk,⁴⁰ v konaní o správnom delikte je však potrebné, aby účastníci konania mali v prípade, ak neovládajú jazyk, v ktorom sa konanie vedie, právo na tlmočníka resp. prekladateľa, a aby neboli ukrátení na svojich právach len v dôsledku neznalosti slovenského jazyka. Je pravda, že zabezpečenie tejto zásady v aplikačnej praxi by mohlo spôsobiť mnoho problémov (napr. pri obrovskom počte dopravných priestupkov spáchaných cudzincami, ktorí neovládajú slovenský jazyk), v kontexte konštantnej judikatúry ESLP a ustanovenia Správneho

³⁵ O priestupku koná správny orgán v prvom stupni ústne pojednávanie. V neprítomnosti obvineného z priestupku možno vec prejednať len vtedy, ak sa odmietne dostaviť na ústne pojednávanie, hoci bol riadne predvolaný, alebo sa nedostaví bez náležitého ospravedlnenia alebo bez dôležitého dôvodu.

³⁶ Samozrejme existujú aj skrátené formy konania o správnom delikte, a to blokové konanie a rozkazné konanie, v príspevku som však poukazovala na „klasické“ správne konanie.

³⁷ KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania. In: ČENTĚŠ, J. a kol. 2022. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022. s. 79.

³⁸ S výnimkou úkonov vykonaných na základe dožiadania v zmysle § 44 Správneho poriadku, ktoré správny orgán príslušný na rozhodnutie vo veci samej taktiež zohľadňuje ako podklad pre vydanie rozhodnutia.

³⁹ MARKOVÁ, V., STRÉMY, T., ŠANTA, J., JANKO, S. 2021. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 88.

⁴⁰ V zmysle zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov občan Slovenskej republiky, ktorý je osobou patriacou k národnostnej menšine, má právo okrem štátneho jazyka v tzv. národnostných obciach používať v ústnom a písomnom styku s orgánom verejnej moci aj jazyk národnostnej menšiny.

súdneho poriadku o povinnosti primerane aplikovať trestnoprávne zásady aj v konaní o správnom delikte je možné domnievať sa, že uvedená zásada sa má analogicky aplikovať aj v konaní o správnom delikte.

20. Zásada uplatňovania práv poškodeného (ods. 21): *Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých ho treba riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému a rodinným príslušníkom obeť podľa osobitného zákona. Treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov tým nie sú dotknuté.* – V dôsledku toho, že v zmysle zákona o priestupkoch je poškodeným len osoba, ktorej bola spôsobená majetková škoda a v prenesenom zmysle je poškodeným o správnom delikte najmä štát a spoločnosť ako taká, sa dôraz na uvedenú zásadu v priebehu správneho trestania nekladie. V zmysle zákona o priestupkoch však poškodený disponuje viacerými právami súvisiacimi s náhradou škody. Ak je škoda a jej výška spoľahlivo zistená, správny orgán v rozhodnutí o priestupku uloží obvinenému, aby škodu poškodenému uhradil, v opačnom prípade poškodeného správny orgán odkáže na civilné súdne konanie.

Záver

V príspevku boli naznačené základné zásady trestného konania, ktoré by v zmysle rozhodovacej činnosti EŠLP a Správneho súdneho poriadku mal primerane aplikovať aj správny orgán rozhodujúci o správnom delikte. O povinnosti použiť zásady trestného práva však správne orgány častokrát nevedia, navyše ich použitie má v správnom práve svoje obmedzenia a ich aplikácia nie je vždy jednoznačná, preto je najvyšší čas, prijať všeobecný správny kódex, ktorý by kodifikoval správne trestanie. Konanie o správnom delikte je nesmierne zložitý právny proces a nie je správne, aby orgány, ktoré v niektorých prípadoch ukladajú aj miliónové pokuty a niekoľkoročné zákazy činnosti, museli improvizovať a boli odkázané na primeranú analógiu s inštitútmi iných právnych odvetví.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BABIAKOVÁ, E. HAJDINOVÁ, J. 2017. Judikatúra vo veciach iných správnych deliktov. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 415 s. ISBN 978-80-8168-723-5.
2. CEPEK, B. a kol. 2018. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 356
3. FIALA, Z., FRUMAROVÁ, K., HORZINKOVÁ, E., ŠKUREK, M. a kol. 2017. Správni právo trestní. Praha: Leges, 2017, 304 s, ISBN 978-80-7502-219-6.
4. FRUMAROVÁ, K. a kol. 2017. Správni trestání. Praha: Leges, 2017, 396 s. ISBN 978-80-7502-250-9.
5. HAMULÁKOVÁ, Z., HORVAT, M. 2019. Základy správneho trestania. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019
6. HAŠANOVÁ, J., DUDOR., L. 2021. Základy správneho práva. 5. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021
7. HENDRYCH, D. a kol. 2016. Správni právo. Obecná část. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 298
8. KOŠIČIAROVÁ, S. 2015. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, 376 s. ISBN 978-80-7380-578-4.

9. KURILOVSKÁ, L. 2022. Základné zásady trestného konania. In: ČENTĚŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2022. s. 42 – 91. ISBN 978-80-8173-141-9.
10. KURILOVSKÁ, L., KRÁSNA, P. 2022. Legitímnosť zásady kontradiktórnosti v prípravnom konaní. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L. et al. (eds.) Efektívnosť prípravného konania. Zborník príspevkom. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022, s. 47 – 67. ISBN 978-80-571-0546-6.
11. MACHAJOVÁ, J. In: ŠKULTÉTY, P. 2005. Správne právo hmotné. Všeobecná časť. Bratislava: VO PraF UK, 2005, s. 149 alebo
12. MARKOVÁ, V., STRÉMY, T., ŠANTA, J., JANKO, S. 2021. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, 363. ISBN 978-80-7380-861-7.
13. MARKOVÁ, V. 2020. Základné zásady trestného práva hmotného – implicitná súčasť trestného zákona? In: STRÉMY, T., TURAY, L. (eds.) Zásady trestného práva hmotného – teoretické aspekty. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2020, s. 67 – 80. ISBN 978-80-7502-489-3.
14. STRÉMY, T., ŠIMUNOVÁ, L. 2016. Právo na spravodlivý proces v kontexte restoratívnej justície. In: JELÍNEK, J. (ed.) Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Leges: Praha, s. 146 – 157. ISBN 978-80-7502-155-7.
15. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
16. Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd
17. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
18. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
19. Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov
20. Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
21. Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov
22. Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov
23. Zákon č. 91/2016 Z. z. trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
24. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
25. Zákon č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
26. Zákon č. 514/2008 Z. z. o nakladaní s odpadom z ťažobného priemyslu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
27. Zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov
28. Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. Pl. ÚS 21/04
29. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Sžo 251/2009
30. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 6 Sžo 7/2012
31. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 1 as 27/2008-67
32. Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 9 Afs 141/2007
33. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Sžf 41/2008
34. <<https://rm.coe.int/16804fc94c>>.

Kontaktné údaje:

pplk. doc. JUDr. Mgr. Janka Hašanová, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra správneho práva

janka.hasanova@akademiapz.sk

EFEKTÍVNY PRÍSTUP K PÁCHATEĽOVI DOMÁCEHO NÁSILIA PROSTREDNÍCTVOM APLIKÁCIE PRVKOV TRESTNÉHO PRÁVA A KRIMINOLÓGIE¹

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Ústav štátu a práva SAV

JUDr. Patrícia KRÁSNÁ, PhD., LL.M.
Katedra vyšetrovania
Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Predložená vedecká štúdia reaguje na potrebu špecifikácie okolností ovplyvňujúcich a podmieňujúcich domáce násilie. Je spracovaná ako vedecký výstup aplikovaného výskumu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja. Tiež charakterizuje podstatu a účel efektívneho prístupu k páchatelovi domáceho násilia prostredníctvom multidisciplinárneho kontextu, konkrétne aplikácie prvkov trestného práva a kriminológie. Charakterizuje opodstatnenie skúmania daného aj s prihliadnutím na zabezpečenie efektívnosti prípravného konania, ktoré s určitosťou podmieňuje i efektívnosť trestného konania vo všeobecnosti.

Kľúčové slová

domáce násilie, páchatel domáceho násilia, obeť domáceho násilia, efektívnosť prípravného konania, trestné právo, kriminológia

Annotation

The presented scientific study responds to the need to specify the circumstances influencing and conditioning domestic violence. It is processed as a scientific output of applied research supported by the Agency for Research and Development Support. It also characterizes the essence and purpose of an effective approach to the perpetrator of domestic violence through a multidisciplinary context, namely the application of elements of criminal law and criminology. It characterizes the justification of the examination of the given, also taking into account ensuring the efficiency of the preliminary procedure, which definitely conditions the effectiveness of the criminal procedure in general.

Keywords

domestic violence, perpetrator of domestic violence, victim of domestic violence, effectiveness of preliminary proceedings, criminal law, criminology

Úvod

Efektívnosť prípravného konania je podstatným elementom celého trestného konania vzhľadom na skutočnosť, že kvalita prípravného konania ovplyvňuje celú jeho podstatu a význam. Cieľom trestného konania je zrejme objasnenie spáchaného trestného činu a jeho okolností, ale samozrejme aj obvinenie a odsúdenie konkrétnej osoby zodpovednej za jeho spáchanie. Práve táto skutočnosť je podstatným prvkom, ktorý ovplyvňuje celý kontext predkladanej vedeckej štúdie spracovanej v rámci aplikovaného výskumu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja.

Efektívny prístup k páchatelovi, zainteresovaných a oprávnených subjektov v trestnom konaní, vo všeobecnosti prináša so sebou konkrétne špecifiká a vymedzuje náležité multidisciplinárne okolnosti, ktoré je potrebné skúmať a nahliadať na ne prostredníctvom jasných cieľov. Máme za to, že efektívny prístup k páchatelovi trestného činu je účelný i v rámci zabezpečenia efektívnosti prípravného konania a teda aj celého trestného konania. Svoj interes sme zaujali na konkrétne skutočnosti prístupu k páchatelovi domáceho násilia. K uvádzanému sme pristúpili aj z dôvodu zvýšenia kvantitatívnych ukazovateľov charakterizujúcich početnosť domáceho násilia v podmienkach Slovenskej republiky za nami skúmané obdobie. Máme za to, že význam a opodstatnenie skúmania nami uvádzaných skutočností je zjavne odôvodnené.

¹ „Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0102.“

Cieľom predloženej vedeckej štúdie je poukázať na osobnosť páchatel'a vo všeobecnosti, následne na špecifikáciu podstaty domáceho násilia a jeho účastníkov a taktiež na konkretizáciu multidisciplinárneho prístupu k páchatel'ovi a prevencie domáceho násilia. Jej cieľom je aj prispieť k vedeckému poznaniu vnímania páchatel'a trestného činu prostredníctvom aplikácie odôvodnených prvkov trestného práva a kriminológie. Uvádzané je potrebné práve aj z dôvodu skutočnosti neodmysliteľného prepojenia trestného práva a kriminológie pri skúmaní trestnej činnosti, pri prístupe k páchatel'om a obetiam trestných činov a v konečnom dôsledku, samozrejme, v kontexte efektívnosti a účelnosti prípravného konania.

Pri spracovaní vedeckej štúdie, ale aj v rámci realizácie výskumu sme využili vedecké metódy, ktoré nám jasne napomáhali pri napĺňaní konkrétnych cieľov a aj verifikácii nami stanovených hypotéz. Uvádzanými vedeckými metódami boli rešerš odbornej literatúry, judikátov a legislatívy, analýza, syntéza, komparácia, zovšeobecňovanie a následná konkretizácia.

Po zrejmom stanovení témy, voľbe a vymedzení problému bolo zámerom konkrétneho postupu aj prostredníctvom obsahovej a kvantitatívnej analýzy, riadeného rozhovoru s odborníkmi z aplikačnej praxe, štúdiu literatúry, judikátov a legislatívy zistiť možné teoretické a praktické problémy detegované vedeckou teóriou a aplikačnou praxou. Na základe uvádzaného sme nadobudli ďalšie znalosti, ktoré nám napomáhali pri rozšírení náhľadu na skúmanie nami zvolenej problematiky. Preto sme pristúpili k formulácii hlavného cieľa a pracovných hypotéz skúmania. Ciele boli už vyššie špecifikované. Pracovné hypotézy sme formulovali nasledovne: „kontext a podstata domáceho násilia sú zrejmé. Znalosť dôležitá pre kompetentné subjekty o spôsoboch páchania a utajovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím je na nedostatočnej úrovni. Početnosť domáceho násilia v Slovenskej republike je zjavná. Páchatel'om domáceho násilia je vo väčšine prípadov muž v strednom veku. Prístup k páchatel'ovi domáceho násilia prostredníctvom prvkov trestného práva je v Slovenskej republike efektívny. Prístup k páchatel'ovi domáceho násilia prostredníctvom prvkov kriminológie je v Slovenskej republike efektívny.“ Tieto hypotézy sme následne i verifikovali.

Kontext nášho postupu charakterizujeme ako postup od všeobecného k adresnému za využitia logického a deduktívneho prístupu. Náš výskumný zámer stanovený v úvode nášho výskumu realizovaného aj pre účely spracovania tejto vedeckej štúdie sme orientovali na nasledovné objekty poznávania, a tak sme aj členili jej obsah. Konkrétne charakterizujeme kontext a podstatu domáceho násilia, spôsoby páchania, spáchania a utajovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím, štatistické ukazovatele spojené s domácim násilím, trestnoprávny prístup a kriminologické hľadisko prístupu k páchatel'ovi domáceho násilia za účelom zefektívnenia prístupu k páchatel'ovi domáceho násilia. Uvádzané objekty poznania sme skúmali a vyhodnocovali prostredníctvom predmetu, ktorým je sociologická, kriminologická, právna a aplikačná policajná realita. Činili sme tak z dôvodu, že práve v týchto oblastiach sú prijímané konkrétne riešenia v rámci efektívneho prístupu k páchatel'ovi domáceho násilia. Vo verejnom záujme je, aby bola verejnosť informovaná predovšetkým o páchatel'och domáceho násilia a aby jeho obetiam bola poskytnutá ochrana.²

Kontext a podstata domáceho násilia

Domáce násilie sa týka vo zvýšenej miere podstatnej časti spoločnosti. Je potrebné si uvedomiť, že tento fenomén páchania trestného činu v najnákladnejšej bunke spoločnosti, rodine, je nesmierne nebezpečným činiteľom ovplyvňujúcim takmer každého. Dôležité je nahliadať na dané, ako na problém detegovaný jednotlivými členmi spoločnosti, ktorí tvoria súčasť a podstatu spoločnosti. V prípade, ak nebude na problém domáceho násilia nahliadané aj v takomto kontexte je možné, že domáce násilie sa stane bežnou súčasťou existencie rodín. Kľúčové je, aby sme na potrebu skúmania domáceho násilia, jeho páchatel'ov a obetí, ale aj na prvky, ktoré ho ovplyvňujú nahliadali s konkrétnosťou špecifikácie potrieb jeho jednotlivých účastníkov, ale aj so všeobecným

² Rozsudok Najvyššieho súdu č.3 SŽ/66/2009.

kontextom vnímania podstaty a dôvodov domáceho násillia. Pretože iba v takomto prípade je možné následne skúmať a preverovať všetky okolnosti podmieňujúce efektívnosť prístupu k páchatel'ovi domáceho násillia aj za pomoci využívania konkrétnych prvkov trestného práva a kriminológie.

Považujeme za podstatné, v kontexte prezentovaného, tiež uviesť, že v zmysle platného právneho poriadku je „trestný čin spáchaný násillím“, vtedy, ak páchatel' použije na jeho spáchanie fyzické násillie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel' uviedol do stavu bezbrannosti ľst'ou, alebo ak páchatel' použil násillie proti veci iného. Okrem použitia fyzického násillia alebo ľsti môže byť „trestný čin spáchaný s použitím nátlaku“, tzn. že páchatel' použije proti inému psychický nátlak.³ Nátlakom rozumieme priame aktívne pôsobenie páchatel'a na inú osobu, ktoré smeruje proti psychickej integrite tejto osoby a je porovnateľné svojimi škodlivými dôsledkami s fyzickým násillím.⁴

Je zrejmé, že násillie môže mať rôzny prejav (formu), ktorý je determinovaný jeho charakterom a zároveň aj rôznym vplyvom na predmet útoku (násillník, predmet útoku, spôsob konania násillníka, použité nástroje, intenzita, dĺžka trvania konania a pod.).⁵

Všeobecne sa násillie stotožňuje najmä s fyzickým násillím. Násillím je však každá forma ubližovania, prejavu nadvlády, zneužívania moci, vyhrážania, fyzického, sexuálneho a psychického nátlaku. Domáce násillie alebo násillie v rodine obsahuje všetky prejavy fyzického, psychického, sociálneho sexualizovaného násillia (slovné urážky, ponižovanie, ublíženie na zdraví, znásillnenie, zneužívanie, vyhrážanie, ekonomické vydieranie) a vyskytuje sa v domácnosti, resp. v rodine.⁶

Podstatné je tiež uvedomiť si, tak ako sme už v predchádzajúcom texte naznačili, že domáce násillie ako také je súhrnným problémom spoločnosti, ktorý sa týka každého z nás. Práve i táto podstata podmieňuje zložitosť a potrebnú komplexnosť skúmania tejto problematiky. Prístup jednotlivých subjektov, najmä orgánov činných v trestnom konaní, ktoré prichádzajú do kontaktu s páchatel'mi a obeťami domáceho násillia si vyžaduje jasný a zrejmý kontext, ktorý bude odôvodňovať jeho efektívnosť a účelnosť.

V rámci prístupu aj príslušníkov Policajného zboru je nevyhnutné, aby kompetentné subjekty, ktoré sa ako prvé stretávajú s domácim násillím, boli na tieto situácie náležite pripravované, čo nám potvrdili aj odborníci z aplikačnej praxe. Príslušníci Policajného zboru musia byť akcieschopní a na základe typických znakov rozoznať situácie, kedy sa o domáce násillie jedná. Ich základnou úlohou je správne vyhodnotiť danú situáciu a adekvátne reagovať v rámci zákonných možností.⁷

Z vykonanej analýzy je zjavné, že aj v rámci prípravného konania je nevyhnutné prihliadať na všetky okolnosti, ktoré ovplyvňujú vyšetrowanie a dokazovanie daného trestného činu, pretože následne sa od toho, opodstatnene, odvíja aj jeho úspešnosť a naplnenie jeho podstaty.

V súvislosti s uvádzaným je žiadúce, podľa nášho názoru, špecifikovať podstatu domáceho násillia ako takého. Bez charakteristiky a pochopenia jeho špecifik nie je možné nahliadať ani na jeho páchatel'ov.

Domáce násillie sa rozvinulo najmä v 70. rokoch 20. storočia v súvislosti so zmenami, ktoré nastali v spoločnosti.⁸ Neznamená to však, že domáce násillie do tohto času neexistovalo.

³ § 122 ods. 7 a ods. 8 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších predpisov.

⁴ ČENTÉŠ, J. 2018. Trestný zákon. Veľký komentár 4. aktualizované vydanie, s. 184.

⁵ HULLOVÁ, M. 2022. Žena ako obeť (trestného činu, násillného trestného činu, násillia, domáceho násillia, trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby). In DUBEŇ, Š., ŠIMONOVÁ, J. Deň boja proti násilliu páchaného na ženách: Zborník vedeckých prác zo dňa 25.11.2021: Zborník vedeckých prác z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanou pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ - K policajných vied, 2022, s. 72.

⁶ ONDICOVÁ, M. 2017. Základné znaky domáceho násillia. In POLÁK, P., TITLOVÁ, M.: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 32.

⁷ CHOVANEC, M. VAJZER, L. 2022. Psychologicko-právne aspekty práce s obeťami vo vyšetrowaní násillnej trestnej činnosti, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, s. 64. ISBN 978-80-8054-975-6.

⁸ ČÍRTKOVÁ, L. 2020. DOMÁCI NÁSILLÍ. Nebezpečné rodinné vzťahy ve 21. století, s. 9.

Existovalo, avšak bolo o ňom hovorené veľmi málo, resp. vôbec. Konštatujeme, že v súčasnej dobe sa problematike domáceho násillia venuje viacero výskumov, ktoré charakterizujú a skúmajú jednotlivé podmieňujúce faktory ovplyvňujúce páchanie domáceho násillia a venujú sa jeho obetiam. Oceňujeme, že aj výsledky takýchto výskumov potvrdzujú podstatu a dôležitosť skúmania tohto javu a jeho vplyv na celú spoločnosť. Avšak výskumov, ktoré sa zaoberajú páchatel'mi domáceho násillia je v podstatnej miere menej. Táto skutočnosť taktiež podmienila spracovanie predloženého výstupu aplikovaného výskumu.

Následne považujeme za vhodné uviesť zistenia realizovaného výskumu, ktoré dosvedčujú aj výskyt domáceho násillia v našej spoločnosti už v minulosti a odôvodnene poukazujú na výskyt a dopady domáceho násillia v konkrétnych rodinách. Ide najmä o rodiny, v ktorých z určitých dôvodov došlo k narušeniu harmónie a k narušeniu tej pravej podstaty rodiny, ktoré malo dopad na všetkých členov rodiny. V uvádzanom výskume bol interes autoriek zameraný aj na post separačné obdobie, ktoré taktiež prináša individuálne javy, na ktoré je aj v rámci prístupu k páchatel'ovi domáceho násillia potrebné nahliadať. „Výskyt histórie násillia v párových vzťahoch v populácii rozvedených žien je približne tri krát vyšší než u vydatých, ovdovených alebo nikdy nevydatých žien a domáce násillie sa vyskytuje u najmenej 50 až 70 % prípadov vlečúcich sa súdnych sporov. Násillie a obťažovanie v rôznych podobách pokračuje vo výraznej miere v post separačnom období, v niektorých prípadoch eskaluje, keďže násillný expartner má väčšiu potrebu demonštrácie kontroly, v iných prípadoch šartuje až po separácii. V post separačnom období môže byť zneužívajúce správanie taktiež transformované do nových skrytejších podôb. Viac než 30 štúdií potvrdilo prienik násillia v partnerských vzťahoch s výskytom násillia na deťoch, pričom tento prienik sa pohybuje v rozpätí 30 - 60 % prípadov. Podľa českých zdrojov spomedzi detí, ktoré boli svedkami domáceho násillia, bolo až 42 % z nich priamo napadnutých agresorom. To znamená, že u mužov, ktorí sa dopúšťajú násillia na partnerkách je zároveň značná pravdepodobnosť, že sa násillne prejavia aj voči vlastným deťom, či už v období pred alebo po separácii. Podľa českých zdrojov až v 90 % prípadov partnerského násillia sú jeho svedkami deti a táto skúsenosť môže byť pre nich traumatizujúca.“⁹

Z uvádzaného je opäť zrejmé, že k páchatel'ovi domáceho násillia je potrebné pristupovať efektívne aj v súvislosti s jeho následným konaním, ktoré môže pokračovať aj po samotnom páchaní domáceho násillia pretože vplyv jeho konania zasahuje aj tých najzraniteľnejších členov našej spoločnosti - deti.

Následne máme za to, že podstata a vymedzenie základných charakteristických znakov domáceho násillia sú bezpodmienečne potrebné pre vymedzenie konkrétosti prístupu k páchatel'ovi domáceho násillia, pretože ak sú zrejmé základné atribúty, kompetentné subjekty vedia následne s nimi ďalej pracovať a vyhodnocovať ich. Charakteristickými znakmi domáceho násillia sú následne uvádzané:

- domáce násillie prebieha v súkromí medzi blízkymi osobami a rodinnými príslušníkmi,
- pozostáva z dokazovania si moci,
- má charakter neustále sa opakujúceho cyklu,
- má tendenciu stupňujúceho charakteru,
- má rozmanité formy a podoby (fyzické násillie, psychické, sociálne násillie, sexuálne násillie, ekonomické násillie),
- osoba ktorá pácha násillie vynakladá úsilie aby svoju obeť sociálne izolovala od vonkajšieho prostredia,

⁹ BURAJOVÁ, B., KARKOŠKOVÁ, S. 2021. Bezpečie ako významné kritérium najlepšieho záujmu dieťaťa. In LÖWY, A. a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: C. H. Beck, 2022, s. 13.

- páchané násilie zostáva spravidla dlhodobo utajované,
- prebiehajúce násilie ovplyvňuje všetky prebiehajúce vzťahy v rodine,
- osoba ktorá pácha násilie vykonáva proti svojej obeti psychický nátlak,
- páchané násilie spôsobuje obetiam vážne psychické a zdravotné problémy.¹⁰

Pri vyhodnotení týchto charakteristických znakov sme dospeli ku skutočnostiam, že domáce násilie nesie v sebe konkrétne charakteristiky podmieňujúce ohraničené rozmedzie kompetencií, ktoré vyplýva z rodinného prostredia. Rodina poskytuje svojim členom to potrebné zázemie a sprostredkováva pocity a istoty, ktoré nie je možné získať nikde inde. Rodina plní úlohy vyplývajúce z potreby osvojovania si sociálnych rolí s príslušnými vzorcami správania, ktoré sa stávajú súčasťou jej identity. Rodina je miestom, v ktorom sa realizuje najvýznamnejšia etapa procesu socializácie, miestom, kde sa jednotlivec stáva spoločenskou bytosťou a kde rozvíja svoje potenciály. Práve i tieto skutočnosti poukazujú na závažnosť domáceho násilia.

Zaručenie efektívneho prístupu k páchatel'ovi domáceho násilia podmieňuje taktiež s určitosťou aj vnímanie kompetentných orgánov multidisciplinárneho prepojenia a nahliadania v tomto kontexte na domáce násilie ako také. Je zrejmé, že domáce násilie sa netýka iba trestného práva, kriminológie, či psychológie. Práve zložitnosť domáceho násilia podmieňuje potrebu zefektívnenia prístupu k páchatel'ovi a to aj prostredníctvom vyjasnenia si a uvedomenia si podstatných súvislostí, ktoré s tým súvisia. Pretože, ak sa prípravné konanie nemá stať len úsekom pre „zber podkladov“, s cieľom, aby mohlo byť, dajme tomu, viac limitované lehotami, zákonodarca sa musí zamerať práve na problémy, ktoré efektívnosť prípravného konania brzdia.¹¹

V súvislosti s nami formulovanou prvou hypotézou a jej verifikáciou si dovoľíme uviesť, že sa nám táto hypotéza potvrdila, pretože kontext a podstata domáceho násilia sú zrejmé. Je však s nimi bezpodmienečne potrebné ďalej aj pracovať a špecifikovať ich s konkrétnym príznakom inovatívnosti.

Spôsoby páchania, spáchania a utajovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím ako dôležité faktory podmieňujúce efektívnosť prípravného konania

Zjavný spôsob páchania väčšinou vykazuje navonok rýchlo zistiteľný následok, ktorý je spôsobený protispoločenským (vo väčšine prípadov kriminálnym) konaním. Skrytý (latentný) spôsob páchania domáceho násilia je charakterizovaný tým, že bez adekvátnej činnosti subjektov z vonkajšieho prostredia (nie interného, domáceho) škodlivý následok tohto konania nie je zjavne rozpoznateľný (resp. jeho prejavy sú registrované až po určitom čase).¹²

Spôsoby páchania trestných činov súvisiacich s domácim násilím je taktiež veľmi podstatné vymedziť, pretože domáce násilie súvisí bezprostredne aj s inými trestnými činmi a v určitých súvislostiach sa vzájomne podmieňujú. Tak ako nám bolo prezentované aj počas

¹⁰ DUBEŇ, Š. 2022. Žena ako objekt ochrany v kontexte páchaného násilia. In DUBEŇ, Š., ŠIMONOVÁ, J. Deň boja proti násiliu páchaného na ženách: Zborník vedeckých prác zo dňa 25.11.2021: Zborník vedeckých prác z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanou pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ - K policajných vied, 2022, s. 49.

¹¹ MIHÁLIK, S., VINCENT, F. 2022. Hodnotenie efektívnosti prípravného konania s ohľadom na jeho vybrané inštitúty. In KURILOVSKÁ, L., ČENTÉŠ, J. et al. (eds.) EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022[online]. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s. 99.

¹² FEDÁKOVÁ, P., LISOŇ, M. 2022. Východiskové štádium odhaľovania a objasňovania domáceho násilia páchaného na ženách. In DUBEŇ, Š., ŠIMONOVÁ, J. Deň boja proti násiliu páchaného na ženách: Zborník vedeckých prác zo dňa 25.11.2021: Zborník vedeckých prác z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanou pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ - K policajných vied, 2022, s. 55.

realizácie riadených rozhovorov,¹³ spôsoby páchania trestných činov súvisiacich s domácim násilím sú závislé najmä na predmete útoku a teda na obeti trestného činu, charaktere vzájomných vzťahov páchatel'a a obeť, dobe činu, príprave činu, spôsobe napadnutia a obrane. V súvislosti s uvedeným uvádzame, že aj odborná literatúra rozdeľuje podľa predmetu záujmu trestné činy súvisiace s domácim násilím na trestné činy páchané na dospelom predmete útoku, trestné činy páchané na deťoch (napr. týranie blízkej a zverenej osoby, sexuálne zneužívanie)¹⁴, trestné činy páchané na senioroch a fyzicky postihnutých alebo mentálne retardovaných osobách (napr. v prípade týrania blízkej alebo zverenej osoby).¹⁵

Taktiež je nevyhnutné spomenúť, že spáchanie trestného činu závisí aj od viacerých faktorov - objektívnych a subjektívnych, ktoré sa vzájomne ovplyvňujú a určitým spôsobom aj dopĺňajú. Tieto faktory boli vo väčšine pri realizácii riadených rozhovorov opakované a potvrdené. Objektívnymi faktormi sú najmä existencia prostriedkov a situácií na spáchanie trestného činu, doba spáchania trestného činu, zvláštnosti miesta a podmienok, v ktorých je spáchaný trestný čin, samotný predmet útoku a jeho vlastnosti. Obdobne je možné vymedziť aj subjektívne faktory, ktorými sú najmä profesionálne znalosti a skúsenosti páchatel'a, postavenie páchatel'a a jeho vzťah k obeť psychické a fyziologické zvláštnosti, vek a pohlavie páchatel'a.

Otázka foriem páchania trestnej činnosti súvisiacej s domácim násilím sa bezprostredne týka aj vymedzenia druhov domáceho násillia. Na základe všeobecne známych skutočností, ktoré nám potvrdzujú aj odborné publikácie, či tvrdenia odborníkov z aplikačnej praxe uvádzame, že je možné poznať nasledujúce formy domáceho násillia, realizácia ktorých naplňa znaky skutkových podstat viacerých trestných činov. Fyzické násillie - bitie, kopanie, škrtenie a pod. Sexuálne násillie, ktoré je príznačné napr. donútením ženy násilím alebo hrozbou násillia k súložiu, donútením ženy k sexuálnym praktikám, ktoré odmieta alebo sexuálnym zneužívaním detí, resp. vydieraním, kedy žena donúti násilím muža k súložiu. Taktiež v aplikačnej praxi detegujú prípady, kedy donúti muž muža k análnemu styku, v tomto prípade je potrebné, zdôrazňujeme, na dané nahliadať, ako na trestný čin sexuálneho násillia. Taktiež je pre domáce násillie príznačné psychické násillie, ktoré sa vyznačuje zastrašovaním, urážaním, klamaním, ponižovaním, vyhrážaním, obviňovaním, pohrdavým zaobchádzaním, zval'ovaním viny, neustálym sledovaním, vyvolávaním stresu alebo strachu napr. vyhrážaním sa samovraždou a pod. V týchto prípadoch sa páchatel' dopúšťa trestných činov týrania blízkej osoby a zverenej osoby, prípadne násillia proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi. Medzi najčastejšie formy domáceho násillia patrí aj ekonomické násillie, ktoré sa prejavuje neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, neposkytovaním financií na vedenie domácnosti, zakazovaním chodenia do práce, odnímaním dôchodku, nútením k prepísaniu bytu alebo domu na potomkov, neodôvodneným obmedzovaním v prístupe k majetku, nútením k žobnaniu a pod. V takýchto prípadoch sa páchatel' dopúšťa trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby. Taktiež nie je možné opomenúť v týchto súvislostiach aj sociálne násillie, ktoré je s určitosťou súčasťou domáceho násillia a jeho podstata tkvie v zákaze sociálnych kontaktov. Cieľom páchatel'a je sociálne obeť izolovať, jednostranným uplatňovaním privilégií páchatel'a rozhodovať vo všetkých oblastiach spoločného života, využívaním detí alebo iných osôb ako prostriedku nátlaku na obeť, znemožňovaním obeť v sociálnom prostredí. V neposlednom rade považujeme za dôležité spomenúť aj tzv. „technologické násillie". Ide o vzorec správania, ktorého cieľom je ublížiť, vyhrážať sa, kontrolovať, prenasledovať, obťažovať, vydávať sa za inú osobu, vykorisťovať, vydierať alebo monitorovať obeť, ku ktorému dochádza pomocou akejkoľvek formy technológie vrátane, ale nie výlučne zariadení s podporou internetu, online priestorov a platformy, mobilného zariadenia, fotoaparátu, aplikácie, zariadenia na sledovanie polohy a pod.

¹³ Riadené rozhovory boli realizované s 2 odborníkmi z aplikačnej praxe, ktorý sa venujú problematike domáceho násillia viac ako 5 rokov. Riadené rozhovory boli taktiež realizované s 3 vyšetrovateľmi, ktorí vyšetrojú trestné činy súvisiace s domácim násilím viac ako 3 roky.

¹⁴ § 208 a § 201 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších právnych predpisov.

¹⁵ STRAUS, J. BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. 2015. Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 284.

Utajovanie trestnej činnosti súvisiacej s domácim násilím páchaným na ženách, deťoch, kde páchatelom je manžel (druh) a obeťou manželka (družka) alebo deti, na senioroch a hednikepovaných osobách, kde páchatelom je syn, dcéra, vnuk, vnučka a obeťou je otec, matka, (starý otec, stará matka), prípadne postihnuté dieťa, má svoje špecifiká a vyznačuje sa zrejmou individualitou. Uvádzaným je aj skutočnosť, že páchatel je od začiatku známy a v mnohých prípadoch dochádza z jeho strany k nátlaku voči obeti, ktorým sa snaží buď dobrovoľne alebo násilím obeť presvedčiť, či donútiť, aby na neho nepodala trestné oznámenie. Správanie obete má však taktiež svoje špecifiká. Takýto človek je pod silným psychickým tlakom a chýba mu sebadôvera. Je v štádiu, keď už na svoju situáciu rezignoval a nehľadá únikovú cestu. Senior sa hanbí priznať dlhodobu páchanú násilie na jeho osobe a často obviňuje seba z neschopnosti vytvoriť si normálny vzťah s blízkymi príbuznými. V prípade podaného trestného oznámenia páchatel ovplyvňuje deti, alebo iných svedkov spáchaného domáceho násillia, aby proti nemu nesvedčili, prípadne v ich očiach zľahčuje mieru jeho zavinenia. Po spáchaní trestného činu sa páchatel obvykle snaží likvidovať stopy, napr. si zakrýva spôsobené zranenia alebo vyperie, prípadne vyhodí znečistený odev.¹⁶

Práve v tomto prípade dochádza k podstatnej latencii domáceho násillia a kompetentné orgány nemajú možnosť o danom vedieť. Latencia je ovplyvnená tiež ekonomickou, sociálnou a psychickou závislosťou poškodených osôb na domácom agresorovi, pocitmi hanby, nátlakom okolia, ale tiež nedôverou v potrestanie agresora. Z tohto dôvodu pretrvávajú problémy spojené s odhaľovaním a dokazovaním tohto druhu trestnej činnosti, pretože obeť domáceho násillia aj napriek podanému trestnému oznámeniu často svoje výpovede menia, bagatelizujú konanie páchatela, či odmietajú v ďalšom priebehu trestného stíhania vypovedať. Dané podstatne sťažuje dôkaznú situáciu najmä v konaní pred súdom. Zmeny v obsahu výpovedí, v postoji obetí k trestnému konaniu sú spôsobené najmä psychickou, ale tiež ekonomickou väzbou obete na páchatela. Nezriedka sa vyskytujú aj zmeny výpovedí v prospech obvineného v dôsledku vplyvu okolia.

Je podstatné tieto nami uvádzané faktory špecifikovať, pretože efektívnosť prístupu k páchatelovi domáceho násillia a zároveň aj efektívnosť prípravného konania závisí s určitosťou aj v globálnom nahliadaní na domáce násillie, jeho páchanie, spáchanie a utajovanie. V následnom kontexte verifikácie druhej hypotézy uvádzame, že nebola potvrdená. Z nami získaných informácií vyplýva, že znalosť dôležitá pre kompetentné subjekty o spôsoboch páchania a utajovania trestných činov súvisiacich s domácim násilím je na dostatočnej úrovni, avšak v každom ohľade je potrebné neustále vnímať nové formy páchania domáceho násillia, pretože tak, ako sme už uvádzali v rámci domáceho násillia sa čoraz viac objavuje aj technologické násillie, resp. zneužívanie podporené technológiou. Na tieto skutočnosti je potrebné reagovať a snažiť sa im v čo možno najvyššej miere predchádzať. Taktiež je na mieste podotknúť, že i vzdelávanie kompetentných subjektov, konkrétne vyšetrovateľov Policajného zboru, je v rámci daného opodstatnené.¹⁷

V súvislosti s formami a spôsobmi spáchania a páchania domáceho násillia si dovoľíme uviesť aj vybrané mýty, ktoré je dôležité, aby boli charakterizované, pretože následne, bez vedomosti o nich, môže dochádzať k prezentovaniu dezinformácií spojených s domácim násilím.

¹⁶ STRAUS, J. BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. 2015. Vyšetrovanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015, s. 288.

¹⁷ Poznámka autoriek: V súčasnosti prebieha na Akadémii Policajného zboru v Bratislave kurz pre vyšetrovateľov Policajného zboru s názvom: „Zlepšenie ochrany práv obetí – posilnenie kapacít a postupov boja proti násilliu na ženách a domácejmu násilliu“ a jednou z lektoriiek tohto kurzu je aj kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M. Cieľom projektu je v spolupráci s partnerskými organizáciami prispieť k zlepšeniu opatrení na predchádzanie druhej a opakovanej viktimizácii a zlepšenie podpory dostupnosti a kvality ochrany žien zažívajúcich násillie a ich detí v kontakte s pomáhajúcimi profesiami. Projekt je realizovaný v rámci podpory z Nórskeho grantov pod heslom „Spoločným úsilím k zelenej, konkurencieschopnej a inkluzívnej Európe“.

Učiníme tak aj z dôvodu, že týmto mýtom podlieha laická verejnosť, ale často aj odborníci.¹⁸ Najčastejšími mýtmi, ktoré rezonujú v spoločnosti sú nasledovné. Domáce násilie sa vyskytuje v sociálne slabých, nevzdelaných a multi-problémových rodinách. Tento mýtus súvisí so skutočnosťou, že v rodinách, kde je sociálny a ekonomický blahobyť si ich členovia dokážu zachovávať status harmonického spolunažívania. S uvádzaným veľmi úzko súvisí i fenomén „zelených vdov“¹⁹, ktorý sa vyskytuje v našej spoločnosti. Tento pojem označuje priateľky či manželky úspešných a bohatých mužov. Tie sú finančne a materiálne zabezpečené, nepracujú a žijú v luxuse. Jedinou povinnosťou, ktorú v tomto vzťahu majú, je starať sa o partnera, domácnosť a deti. Nemajú žiadne spoločenské kontakty a v podstate tieto ženy žijú v izolácii. Domáce násilie sa teda vyskytuje vo všetkých vrstvách bez ohľadu na finančné zabezpečenie rodiny. Ďalším veľmi častým mýtom je, že domáce násilie je dôsledkom konzumácie alkoholu u násilnej osoby. Toto tvrdenie však žiaden výskum, resp. vedecké poznatky nepotvrdzujú. Avšak aj pri realizácii riadených rozhovorov s vyšetrovateľmi nám bolo uvedené, že určitá súvislosť medzi konzumáciou alkoholu a domácim násilím existuje. Alkohol môže byť počiatočným impulzom konfliktu medzi partnermi a následne aj domáceho násilia. Posledný mýtus, ktorý považujeme za dôležité uviesť v kontexte nami spracovávaných poznatkov je mýtus, že obeťami domáceho násilia sú iba ženy. Často krát je domáce násilie ponímané v spoločnosti ako žensko-právna agenda. Opak je však pravdou. Obeťami domáceho násilia sa stávajú aj muži. Ich počet je však podľa štatistík a viktimologických výskumov podstatne nižší, čo však ale neznamená, že neexistujú. Muži sa taktiež následne obávajú sekundárnej viktimizácie a narážajú na limitované možnosti podpory.²⁰

Následne pre overenie ďalšej nami stanovenej hypotézy je potrebné sa zamerať na kvantitatívnu početnosť domáceho násilia v Slovenskej republike. Naše prezentované poznatky vychádzajú aj zo Správ generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike za vybrané roky, konkrétne za roky 2018, 2019, 2020 a 2021.

Podstatným prvkom, ktorým je potrebné sa zaoberať v kontexte uvádzaného je, že Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej už iba „Trestný zákon“) nedefinuje charakteristiku trestného činu domáceho násilia ako samostatnú skutkovú podstatu. Legálnu definíciu trestného činu domáceho násilia obsahuje v § 2 ods. 1 písm. e) Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Charakterizuje ho, ako „trestný čin spáchaný násilím alebo hrozbou násilia na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatelom žije alebo žila v spoločnej domácnosti“.

Do prijatia tejto legálnej definície bolo „domáce násilie“ vnímané pre účely efektívnosti čo najširšie tak, aby sa za trestné činy domáceho násilia považovali všetky trestné činy, v ktorých bol prítomný prvok násilia medzi blízkymi osobami. Ako nám bolo aj prezentované v rámci riadených rozhovorov vo všeobecnosti sa trestné činy domáceho násilia najčastejšie vnímali a vnímajú ako trestné činy týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona, ktorý je aj jeho najzávažnejším prejavom. V praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov sú však prejavy domáceho násilia právne kvalifikované aj ako trestné činy nebezpečného vyhrážania podľa § 360 Trestného zákona, nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona, ublíženia na zdraví podľa § 155, § 156 Trestného zákona, vydierania podľa § 189 Trestného zákona, trestné činy znásilnenia podľa § 199 Trestného zákona, sexuálneho násilia podľa § 200 Trestného zákona, sexuálneho zneužívania podľa § 201 Trestného zákona, pozbavenia osobnej slobody podľa § 182 Trestného zákona alebo obmedzovania osobnej slobody podľa § 183

¹⁸ PETERS, J. 2008. Measuring myths about domestic violence: development and initial validation of the domestic violence myth acceptance scale. *Journal of Aggression, maltreatment & Trauma*, 2008, 16, pp. 15.

¹⁹ Dostali meno podľa toho, že žijú osamotené v domoch obklopených zeleňou uprostred satelitných miest.

²⁰ BOCK, M. 2003. Häusliche Gewalt-ein Problemaufriss aus kriminologischer Sicht. *Sicherheit und Kriminalität*, Heft 1, 2003, s. 5.

Trestného zákona, ak sú spáchané na blízkej osobe ako chránenej osobe podľa § 139 ods. 1 písm. c) Trestného zákona.

Podľa štatistických ukazovateľov z celkového podielu trestných stíhaní vedených proti konkrétnej osobe v roku 2019, ktoré činili 34 102 obvinených osôb, predstavoval podiel trestných stíhaní za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona voči konkrétnej osobe 237 obvinených osôb. V porovnaní s rokom 2018 došlo v roku 2019 k miernemu poklesu tohto ukazovateľa. Napriek všeobecnému nárastu počtu trestných stíhaní za trestné činy týrania blízkej osoby a zverenej osoby možno predpokladať, že evidovaná trestná činnosť súvisiaca s domácim násilím zostáva výrazne nižšia ako jej latentná časť. V prípade, ak nazeráme na ďalšie druhy trestnej činnosti patriacej do kategórie domáceho násillia, zber štatistických údajov je možné považovať za neúplný najmä z dôvodu, že tieto trestné činy môžu byť páchané aj na iných ako blízkych osobách. V tejto súvislosti na účely vytvorenia prehľadu foriem trestnej činnosti domáceho násillia a jej kvantitatívneho rozmeru sme porovnávali aj štatistiky za trestný čin nebezpečného vyhrážania podľa § 360 Trestného zákona a trestný čin nebezpečného prenasledovania podľa § 360a Trestného zákona. Všeobecne je možné skonštatovať mierny pokles v počte trestných stíhaní vedených proti konkrétnym osobám za obidva tieto trestné činy v porovnaní s rokom 2018. V prípade ostatných trestných činov, ktoré je možné vnímať ako súčasť domáceho násillia v prípade, že boli spáchané na blízkej osobe, je vyhodnotenie štatistických údajov náročné. Uvádzané je z toho dôvodu, že počty trestných konaní vedených za tieto trestné činy proti konkrétnym osobám sú evidované ako celok, bez ohľadu na charakter obete. Vo všeobecnosti je však možné uviesť, že počet trestných činov, ktorých následkom je ujma na zdraví zostáva v porovnaní s rokom 2018 na približne rovnakej úrovni, pričom pri trestných činoch sexuálneho charakteru, ktoré sú tiež často súčasťou domáceho násillia bol v roku 2019 evidovaný 20 % pokles.

Po vykonanej analýze konkrétnych trestných vecí týkajúcich sa domáceho násillia je možné dospieť k záveru, že v roku 2019 bol najčastejším páchatelom týchto trestných činov muž v produktívnom veku s priemernou, resp. nižšou vzdelanostnou úrovňou. Prevažne išlo o manžela, druha, bývalého manžela alebo bývalého druha, v mnohých prípadoch alkoholika, prípadne drogovu závislú osobu. Ženy boli páchatelkami v 26 trestných veciach, v roku 2018 v 22 trestných veciach, traja páchatelia boli mladiství.

Aj napriek osvete a zmenám v spoločnosti, ktoré vývojom spoločnosti nastávajú sú páchatelmi trestných činov domáceho násillia najčastejšie muži vo veku 22 - 50 rokov (spolu až 157 obžalovaných v tejto vekovej kategórii). Vo vyše jednej tretine páchatelov išlo o osoby, ktoré už boli odsúdené za spáchanie trestného činu. Až tretina trestných činov týrania blízkej osoby a zverenej osoby bola spáchaná pod vplyvom alkoholu, príp. inej návykovej látky.²¹

Obetami trestných činov domáceho násillia sú najmä partnerky, resp. bývalé partnerky páchatelov (manželky, družky), ale tiež deti, a v menšej miere rodičia či súrodenci páchatelov. Trestné činy domáceho násillia sa vzhľadom na ich vysokú nebezpečnosť, opakujúci sa charakter a na prostredie, v ktorom k nim dochádza (rodina, spoločná domácnosť) riešia vo zvýšenej miere väzobným stíhaním obvinených. Sociologicko-preventívnym problémom však naďalej zostáva, že po prepustení obvineného z väzby, resp. odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody, sa páchatelia vracajú späť do rodiny, nakoľko riešenie bývania iným spôsobom je v mnohých prípadoch neriešiteľným problémom. V súvislosti s daným v stručnosti uvádzame, že Zákon č. 448/2008 Z. z. Zákon o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov hovorí o nepriaznivej sociálnej situácii, ktorou je aj ohrozenie správaním sa iných osôb alebo ak sa niekto stane obeťou správania sa takýchto osôb, pričom domáce násillie je považované za nepriaznivú sociálnu situáciu. V tomto prípade majú určité kompetencie pre možnosť riešenia problému bývania samosprávne kraje a orgány sociálnoprávnej ochrany. Kraje majú povinnosť zriaďovať a financovať, resp.

²¹ Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2019 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.

spolufinancovať prevádzky zariadení takzvaného núdzového bývania, ktoré zabezpečujú utajenie miesta ubytovania osoby, na ktorej je páchané násilie a jej anonymitu.

Ako vyplýva zo Štatistík kriminality v Slovenskej republike spracovaných Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky (ďalej už iba „Štatistiky MV SR“) v roku 2019 bolo zistených 5 540 trestných činov v rámci násilnej kriminality, z toho bolo 74,44 % objasnených a 1 097 mravnostnej kriminality, z ktorých bolo objasnených 66,55 %.

Rok 2020 bol špecifický aj s ohľadom na páchanie domáceho násillia. Pandémia ovplyvnila v podstatnej miere zvýšenie domáceho násillia a bola aj jedným z činiteľov, ktoré páchatel'ovi určitým spôsobom uľahčovali jeho páchanie. Násillie v rodinách sa v roku 2020 výrazne zvýšilo, čo je zreteľné z logickej úvahy, ale, samozrejme aj zo zistených štatistických údajov. Vo vzťahu k zločinu týrania blízkej osoby a zverenej osoby bol v roku 2020 zaznamenaný nárast až o 18 % trestných stíhaní. Kým v roku 2019 bolo pre tento zločin vedených 237 trestných stíhaní proti konkrétnemu obvinenému, v roku 2020 to bolo 279 trestných stíhaní. Najčastejším páchatel'om bol muž vo veku 31 až 40 rokov. Nešlo pritom len o páchanie násillia na partnerke a deťoch, ale aj na rodičoch, s ktorými páchatel' žil v spoločnej domácnosti.²² V kontexte tlačovej správy z 01.07.2020 „Násillie na ženách a v rodinách verejnoscť nahlasovala viac v období pandémie koronavírusu“ je zjavné, že celkový počet hovorov na Národnú linku pre ženy zažívajúce násillie, ktorú zabezpečuje Inštitút pre výskum práce a rodiny za uplynulé tri mesiace, kedy sme na Slovensku mali vyhlásené mimoriadne opatrenia kvôli pandémie, sa v porovnaní s rokom 2019 zdvojnásobil.

V porovnaní Štatistík MV SR v roku 2019 a 2020 je možné uviesť, že počet trestných činov násilnej kriminality klesol z 5 540 na 5 280. Mravnostná kriminalita zaznamenala mierny nárast o 15, teda na 1 112 prípadov. Objasnenoscť stagnovala pri násilnej kriminalite na úrovni 74,79 % a pri mravnostnej kriminalite zjavne klesla na úroveň 54,50 %.

Násillie odhalené v rodinách v roku 2021 bolo v obdobnom rozsahu ako v roku 2020, čo je potvrdené aj kvantitatívnymi údajmi. V súlade s definíciou domáceho násillia sme si zvolili pre charakteristiku v nami vybranom roku zločin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona. Vo vzťahu k zločinu týrania blízkej osoby a zverenej osoby bol v roku 2021 zaznamenaný pokles o 8 % trestných stíhaní oproti roku 2020, ale oproti roku 2019 išlo o 8 % nárast trestných stíhaní. Kým v roku 2019 bolo pre tento zločin vedených 237 trestných stíhaní proti obvinenému, v roku 2020 to bolo 279 trestných stíhaní a v roku 2021 to bolo 256 trestných stíhaní. Najčastejším páchatel'om bol muž vo veku 31 až 40 rokov, čo je v podstate opakujúcim sa ukazovateľom v nami vymedzenom období. Z celkového počtu trestných stíhaní vedených proti osobe v roku 2021, ktorý činil 29 362 obvinených osôb predstavuje podiel trestných stíhaní za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona proti osobe 0,9 %, teda 256 obvinených. Oproti roku 2020, kedy bolo za tento trestný čin vedených 279 trestných stíhaní proti osobe, bol percentuálny podiel na celkovej kriminalite rovnaký. Z 256 obvinených za trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 Trestného zákona bola proti 205 osobám podaná obžaloba, odsúdených bolo 176 osôb. Vo všeobecnosti je však možné uviesť, že počet trestných činov, ktorých následkom je ujma na zdraví, zostáva oproti roku 2020 nižší o 16 %, pričom podiel na celkovej kriminalite je skoro rovnaký ako v roku 2020, a to 4,2 %. V roku 2020 to bolo 4,7 %.²³

Zaujímavosťou je, že rok 2021 podľa Štatistík MV SR priniesol zjavný pokles v rámci násilnej kriminality. Počet zistených trestných činov bol zaznamenaný na úrovni 4 575 trestných činov. Činí to pokles o 705 prípadov. V kontexte evidovaných trestných činov mravnostnej kriminality došlo taktiež k poklesu o 142 na 970 zistených trestných činov. Objasnenoscť násilnej kriminality bola na úrovni 74,10 % a mravnostnej kriminality na úrovni 61,86 %.

²² Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2020 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonncosti v Slovenskej republike.

²³ Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2021 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonncosti v Slovenskej republike.

V čase spracovania predloženej štúdie nebola verejne dostupná Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2022 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike a preto uvádzame informácie vyplývajúce len zo spracovania Štatistík MV SR. Počet trestných činov evidovaných v rámci násilnej kriminality činil 4 420 zistených trestných činov, čiže opäť došlo k zníženiu a 3 157 bolo objasnených. Mravnostná kriminalita bola zaznamenaná v 1 152 prípadoch a objasnená v 637 prípadoch.

Uvádzané aj kvantitatívne ukazovatele sú dôkazom toho, že domáce násilie v podmienkach našej krajiny existuje a na základe zistených skutočností v opodstatnenej miere ovplyvňuje existenciu rodín. Hypotézy, ktoré sme formulovali: „Kvantitatívna početnosť domáceho násillia v Slovenskej republike je zjavná“ a „Páchateľom domáceho násillia je vo väčšine prípadov muž v strednom veku“ boli potvrdené.

Prístup k páchatel'ovi a prevencia domáceho násillia v multidisciplinárnom kontexte

Obraz páchatel'a, popis jeho osobnosti je dôležitým zdrojom pre pochopenie a vysvetlenie jeho kriminálneho správania a následne i pre správne zaobchádzanie s ním. Na charakteristiku trestnoprávneho ponímania páchatel'a trestného činu slúži samotné trestné právo a na získavanie poznatkov o páchatel'och, na vyšpecifikovanie odlišností páchatel'a od ostatných členov spoločnosti slúžia kriminologické výskumy.

„Páchateľ trestného činu je ten, kto trestný čin spáchal sám. Páchateľom trestného činu môže byť fyzická osoba a právnická osoba za podmienok ustanovených osobitným predpisom.“²⁴

Kriminológia zohľadňuje túto špecifikáciu páchatel'a prostredníctvom trestného práva a rozširuje svoj záujem aj o páchatel'ov, ktorí sú trestne nezodpovední alebo nepríčetní ako aj ľudí, ktorí prispievajú k pretrvávaniu negatívnych spoločenských javov.²⁵ Trestné právo chráni literu zákona hľadá presvedčivé fakty (dôkazy) jeho porušenia. Kriminológia objasňuje aj príčiny páchatel'ovej trestnej činnosti v širších súvislostiach. Zaujímajú ju individuálna stránka trestnej činnosti ako aj jej sociálne, resp. spoločenské determinanty. Tieto charakteristiky skúma nielen preto, aby bolo možné komplexne pochopiť osobnostné determinanty správania páchatel'a, ale zároveň sa snaží predikovať (odhadnúť) jeho budúci vývoj. Tieto poznatky výrazne ovplyvňujú kvalitu resocializácie páchatel'a a tiež efektívnosť resocializačných programov.

Z hľadiska trestnoprávneho je možné uviesť ako jeden z prostriedkov prístupu k páchatel'ovi veľmi v globále uloženie trestu odňatia slobody, avšak máme za to, že je to absolútne nedostatočné opatrenie, pretože aj podľa viacerých výskumov vysoké percento mužov sa po príchode z výkonu trestu odňatia slobody opätovne vrátilo k násilným prejavom.

Podstatným prvkom, ktorý ovplyvňuje efektívny prístup k páchatel'ovi je aj poznanie osobnostného profilu páchatel'a domáceho násillia. Osobnostný profil veľkej väčšiny domácich páchatel'ov možno charakterizovať nasledujúcim spôsobom: páchatel' často prenáša vinu na externý činiteľ. Svoje konanie ospravedlňuje hlavne pred sebou samým, pred okolím vrátane obete. Príčinu svojho agresívneho konania pripisuje dôvodom, ktoré sú mimo jeho vôle. Takýmto dôvodom môže byť, napr. požívanie alkoholu, provokácie obete či podstúpenie stresu v zamestnaní. Typickými charakteristikami páchatel'a domáceho násillia sú dominancia, agresivita, manipulátorstvo a jasná mocenská nadvláda vo vzťahu.²⁶ Veľmi často majú páchatelia domáceho násillia strach zo závislosti, pretože sú vo väčšine prípadov emocionálne závislími na svojej manželke či partnerke a boja sa, že by o ňu mohli prísť. Tento strach je často vnútorne potláčaný a tak postupne vedie k tomu, že sa agresor voči svojej partnerke správa majetnícky. Páchatelia striktne odmietajú a popierajú násillie, zmierňujú vážnosť následkov svojho konania, popierajú, či dokonca úplne odmietajú svoje násilné správanie. Na základe uvádzaných špecifik je možné konštatovať, že pri práci s páchatel'om domáceho násillia je bezprostredne potrebné akceptovať

²⁴ § 19 Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona v znení neskorších právnych predpisov.

²⁵ DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. Kriminológia. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 116.

²⁶ Rozsudok Krajského súdu č. 7To/38/2014.

multifaktorový prístup, či už v rámci psychologického, kriminologického alebo trestnoprávneho profilu.

Efektívny a účelný prístup k páchatelovi domáceho násillia je potrebné, aby bol v rámci kompetentných subjektov zabezpečený na požadovanej úrovni. Túto skutočnosť je možné dosiahnuť iba v prípade, že daným subjektom bude jasný a zrejmý celý kontext vnímania domáceho násillia a jeho páchatelov v rámci multidisciplinárnej percepcie.

V kontexte eliminácie, teda aj prevencie domáceho násillia je veľmi podstatné rozlišovať úrovne poznania o tomto negatívnom jave, ktorý sa v našej spoločnosti vyskytuje. Primárna prevencia by mala byť zameraná na elimináciu rizík vzniku domáceho násillia. Pod primárnou prevenciou domáceho násillia je možné chápať, okrem iného, kvalitné rodinné a spoločenské vzťahy, dobrú výchovu, účelné edukačné programy, medializovanie informácií o domácom násillí a jeho negatívnom dopade na obeť a pod.²⁷ Konštatujeme, že v rámci Slovenskej republiky existuje niekoľko efektívnych preventívnych programov, ktorých úlohou je primárna prevencia domáceho násillia.

Sekundárna prevencia sa sústreďí na včasnú identifikáciu domáceho násillia. Obsahuje intervenciu, resp. postupné kroky, ktoré zabráňujú pokračovaniu už existujúceho domáceho násillia a zmiernujú jeho negatívne následky. Jej úlohou je bezprostredne po spáchaní trestného činu poskytnúť obeť pomoc.

Terciárna prevencia je zameraná na dlhodobejšie pôsobenie na obeť a páchatel'a domáceho násillia. Jej snahou je zmiernenie dopadov násillia a zlepšenie života obetí. Jej obsahom je reedukácia, resocializácia a sociálna rehabilitácia. Naš záujem sa následne zameria, opodstatnene, práve na terciárnu prevenciu v súvislosti s páchatel'om domáceho násillia.

Viacere medzinárodné dokumenty, ktoré sa primárne orientujú na pomoc ženám, ktoré zažívajú domáce násillie, upozorňujú i na potrebu pomoci aj páchatel'om tohto násillia. Medzi uvádzané patrí aj Akčná platforma Pekingskej deklarácie²⁸, ktorá v rámci opatrení, ktoré je potrebné vykonať vládami jednotlivých krajín, charakterizuje aj „zaist'ovanie, financovanie a podporu konzultačných a rehabilitačných programov pre páchatel'ov, ktorí sa dopustili násillia“. Tiež aj Rada Európy o sociálnych opatreniach voči násilliu v rodine²⁹ navrhuje podporu „svojpomocných skupín páchatel'ov, psychoterapiu vo väzení alebo mimo neho“. Podobne aj Odporúčanie č. 1582³⁰ odporúča a nabáda členské štáty, aby vypracovávali špeciálne tréningové programy pre páchatel'ov skutkov násillia voči ženám. Príloha k Odporúčaniam z roku 2002 o ochrane žien proti násilliu³¹ vysvetľuje význam týchto programov pre páchatel'ov aj domáceho násillia v tom, že im pomôžu uvedomiť si svoje skutky a uznať vlastnú zodpovednosť. V nasledujúcom texte si dovoľíme prezentovať, vybraný, zahraničný efektívny program, ktorý je uplatňovaný pri práci s páchatel'om domáceho násillia pre názornú ukážku, pretože jednou z možností ako vyriešiť domáce násillie, je nielen poskytovanie pomoci a podpory ženám a deťom zažívajúcim násillie, ale je dôležité i realizovať intervenciu na strane páchatel'ov.

Duluthský model je založený na výchovnom programe Domestic Abuse Intervention Program (ďalej už iba „DAIP“), ktorý vznikol v roku 1983 v americkom meste Duluth a vychádza z presvedčenia, že násillné konanie je naučené a je možné ho zmeniť. K zmene dochádza v rámci patriarchálnych hodnôt a presvedčení páchatel'ov. Tento program má zmeniť páchatel'a tak, aby sa naučil sebaovládaniu a empatii.³² DAIP je neustále vyvíjajúci sa spôsob uvažovania o tom, ako

²⁷ ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol. 2011. Domáci násillí. Kontext, dynamika a intervencie. Praha: Portál, 2011, s. 78.

²⁸ United Nations: Report of the Fourth World Conference on Women, (no. E.96.IV.13), Beijing, 4–15 September 1995.

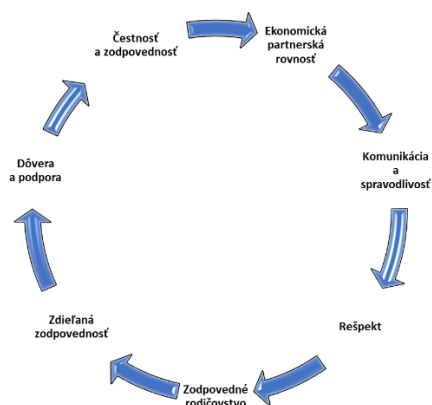
²⁹ Council of Europe: Recommendation No. R (90) 2 on Social Measures concerning Violence within the Family (COE.C.1.1; 1990).

³⁰ Council of Europe: Recommendation 1582 (2002) Domestic violence against woman (27. 9. 2002).

³¹ Council of Europe: Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to Member States on the protection of women against violence (30. 4. 2002).

³² LUPTÁK, J., HUTTA, J., KLEIN, R. 2020. Práca s páchatel'mi domáceho násillia. Bratislava: KMC, s. 37.

komunita spolupracuje pri ukončení domáceho násilia. Je úspešný, pretože je založený na skúsenostiach obetí, pomáha páchateľom, spoločnosti zmeniť sa a spája celú komunitu, aby reagovala adekvátne na domáce násilie. Uvedený program je tréningovým programom založeným na kognitívno-behaviorálnych princípoch a má tak za cieľ učiť páchateľov nenásilnému správaniu. Tento model je svojim spôsobom aj sankčným. Vždy je potrebné nahliadať naň ako na súčasť komplexných opatrení, do ktorých sú zapojené príslušné štátne, verejné a súkromné inštitúcie. DAIP inšpiroval množstvo programov zameraných na prácu s páchateľmi domáceho násilia v Európe podľa princípov uvedených v nasledovnom obrázku.

Zdroj obrázka: vlastné spracovania na základe dostupnej literatúry.

Inšpirácia z tohto programu bola prenesená aj do podmienok našej krajiny, konkrétne do sociálne - výchovného programu realizovaného mimovládnu organizáciou Aliancia žien Slovenska, ktorý bol podporený z Nórskeho finančného mechanizmu - Nadácie otvorenej spoločnosti, ktorý sa začal realizovať v novembri 2014 a trval 17 mesiacov. Zmena správania mala byť dosiahnutá prostredníctvom konfrontácie, poradenstva a sociálnej podpory.

Z uvádzaných skutočností, kedy je aj od samotných obetí domáceho násilia apelované na potrebu práce s páchateľmi je odôvodnené dané ponímať aj v rámci výskumu, ktorý napomáha k zefektívneniu prípravného konania a napomáha tak samotnému trestnému systému, obetiam a páchateľom. V kontexte uvádzaného, ak by bol v celkovom náhľade komplexný systém boja proti domácejmu násiliu a riešeni domáceho násilia účelný aj v rámci efektívneho prístupu k páchateľovi vedeli by sme dosiahnuť postupné znižovanie tohto neakceptovateľného činu v našej spoločnosti.

V kontexte prezentovaných, vyššie uvedených poznatkov je možné verifikovať, že hypotézy, ktoré zneli: „Prístup k páchateľovi domáceho násilia prostredníctvom prvkov trestného práva je v Slovenskej republike efektívny. Prístup k páchateľovi domáceho násilia prostredníctvom prvkov kriminológie je v Slovenskej republike efektívny" boli potvrdené. Je však potrebné zdôrazniť, že i napriek tejto skutočnosti má jednoznačné rezervy, na ktoré je potrebné zamerať ďalší dôraz v rámci vedeckej činnosti, ale aj činnosti jednotlivých kompetentných orgánov v aplikačnej praxi.

Záver

Podľa väčšiny právnych vedcov (najmä tých zastávajúcich externý prístup k právnemu výskumu) efektívnosť práva, právnych inštitútov (právnych noriem) môže byť charakterizovaná, ako pomer očakávaného (sledovaného, zamýšľaného) cieľa (účelu) právnej normy (práva) k výsledku dosiahnutému aplikáciou (realizáciou) právnej normy alebo práva.³³

³³ ČENTĚŠ, J., VOJTUŠ, F. 2020. Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu. In : ČENTĚŠ, J. (ed.) a kol.: „Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020, s. 37.

Aplikujúc vyššie uvedené poznanie na náš riešený problém, možno násilie páchané na ženách vnímať ako druh negatívneho spoločenského javu, ktorý okrem legálneho vymedzenia kriminality subsumuje aj kriminologické a sociálne hľadisko. V kontexte nami predloženej štúdie je potrebné vnímať určité súvislosti oddelene, avšak vzhľadom na zložitosť nami skúmanej problematiky je podstatné kontext uvádzaných informácií vnímať prioritne v globále. Iba v takom prípade je možné predpokladať, že dospejeme k efektívnemu prístupu k páchatel'ovi domáceho násilia a napomôže nám to pri budovaní efektívneho prípravného konania, ale aj trestného konania a s určitosťou prispejeme aj k efektívnej prevencii domáceho násilia.

Uvádžeme, že domáce násilie je rozšírené v každej komunite a postihuje všetkých ľudí bez ohľadu na vek, socioekonomické postavenie, sexuálnu orientáciu, pohlavie, rasu, náboženstvo alebo národnosť. Fyzické násilie je často sprevádzané citovým násilím a zneužívajúcim, resp. kontrolujúcim správaním. Ide o presadzovanie dominancie a kontroly. Domáce násilie môže mať za následok fyzické zranenie, psychickú traumu a dokonca aj smrť.

Dôležité je, aby sa prvky trestného práva a kriminológie v prístupe k páchatel'om domáceho násilia dopĺňali, aby na seba nadväzovali a vzájomne sa rešpektovali. Pretože tak, ako už bolo nami uvádzané, iba multidisciplinárny prístup k páchatel'ovi domáceho násilia nám napomôže eliminovať jeho početnosť v našej spoločnosti. Je nevyhnutnosťou, aby trestné právo obsahovalo také právne nástroje, o ktorých spravodlivosti nebudú pochybnosti, ktorých zaradenie v právnom poriadku bude napĺňať atribúty spravodlivosti trestného konania a tým spôsobom budú napomáhať k odhaľovaniu trestných činov a potrestaní páchatel'ov.³⁴

V závere si tiež dovoľíme uviesť, že do riešenia domáceho násilia sú zapojené rôzne inštitúcie a subjekty, ale v mnohých prípadoch chýba ich efektívna vzájomná koordinácia a spolupráca. Podstatou však je práve prepojenie a spolupráca odborníkov, inštitúcií, organizácií a pomáhajúcich profesií, resp. relevantných subjektov pretože práve oni môžu zabezpečiť účinnú prevenciu domáceho násilia, efektívny prístup k potenciálnym páchatel'om a potenciálnym obetiam, ale i prístup k páchatel'om a vhodnú pomoc obetiam.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BOCK, M. 2003. Häusliche Gewalt-ein Problemaufriss aus kriminologischer Sicht. Sicherheit und Kriminalität, Heft 1, 2003.
- BURAJOVÁ, B., KARKOŠKOVÁ, S. 2021. Bezpečie ako významné kritérium najlepšieho záujmu dieťaťa. In LÖWY, A. a kol. Najlepší záujem dieťaťa ako hodnotové kritérium pri rozhodovaní v konaniach vo veciach starostlivosti súdu o maloletých. Bratislava: C. H. Beck, 2022. ISBN 978-80-8232-012-4.
- Council of Europe: Recommendation 1582 (2002) Domestic violence against woman (27. 9. 2002).
- Council of Europe: Recommendation No. R (90) 2 on Social Measures concerning Violence within the Family (COE.C.1.1; 1990).
- Council of Europe: Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to Member States on the protection of women against violence (30. 4. 2002).
- ČENTĚŠ, J., VOJTUŠ, F. 2020. Efektívnosť práva a prístupy k jej skúmaniu. In : ČENTĚŠ, J. (ed.) a kol.: „Efektívnosť prípravného konania – jej skúmanie, výzvy a perspektívy“, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7160-577-5.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2020. DOMÁCÍ NÁSILÍ. Nebezpečné vzťahy ve 21. století. ISBN 978-80-7380-806-8.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. Kriminológia. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-620-0.

³⁴ VRTÍKOVÁ, K. 2022. Úskalia inštitútu spolupracujúceho obvineného. In bulletin slovenskej advokácie, Ročník XXVIII, 11-12, 2022, s. 29.

- DUBEŇ, Š. Žena ako objekt ochrany v kontexte páchaného násillia. In DUBEŇ, Š., ŠIMONOVÁ, J. 2022. Deň boja proti násilliu páchaného na ženách: Zborník vedeckých prác zo dňa 25.11.2021: Zborník vedeckých prác z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanou pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. 1. vyd. - Bratislava: Akadémia PZ - K policajných vied, 2022. ISBN 978-80-8054-944-2.
- FEDÁKOVÁ, P., LISOŇ, M. 2022. Východiskové štádium odhaľovania a objasňovania domáceho násillia páchaného na ženách. In DUBEŇ, Š., ŠIMONOVÁ, J. Deň boja proti násilliu páchaného na ženách: Zborník vedeckých prác zo dňa 25.11.2021: Zborník vedeckých prác z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanou pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ - K policajných vied, 2022. ISBN 978-80-8054-944-2.
- HULLOVÁ, M. 2022. Žena ako obeť (trestného činu, násillného trestného činu, násillia, domáceho násillia, trestného činu týrania blízkej a zverenej osoby). In DUBEŇ, Š., ŠIMONOVÁ, J. Deň boja proti násilliu páchaného na ženách: Zborník vedeckých prác zo dňa 25.11.2021: Zborník vedeckých prác z konferencie s medzinárodnou účasťou, konanou pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. 1. vyd. Bratislava: Akadémia PZ - K policajných vied, 2022. ISBN 978-80-8054-944-2.
- CHOVANEC, M. VAJZER, L. 2022. Psychologicko-právne aspekty práce s obeťami vo vyšetřovaní násillnej trestnej činnosti, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. ISBN 978-80-8054-975-6.
- LUPTÁK, J., HUTTA, J., KLEIN, R. 2020. Práca s páchatelmi domáceho násillia. Bratislava: KMC, 2020.
- MIHÁLIK, S., VINCENT, F. 2022. Hodnotenie efektívnosti prípravného konania s ohľadom na jeho vybrané inštitúty. In KURILOVSKÁ, L., ČENTÉŠ, J. et al. (eds.) EFEKTÍVNOSŤ PRÍPRAVNÉHO KONANIA – súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022[online]. Bratislava: Wolters Kluwer SR. ISBN 978-80-571-0546-6.
- ONDICOVÁ, M. 2017. Základné znaky domáceho násillia. In POLÁK, P., TITTLOVÁ, M.: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-708-2.
- PETERS, J. 2008. Measuring myths about domestic violence: development and initial validation of the domestic violence myth acceptance scale. *Journal of Aggression, maltreatment & Trauma*, 2008, 16. DOI:10.1177/1077801212437348.
- Rozsudok Krajského súdu č. 7To/38/2014.
- Rozsudok Najvyššieho súdu č.3 SŽ/66/2009.
- Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2019 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.
- Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2020 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.
- Správa generálneho prokurátora Slovenskej republiky o činnosti prokuratúry v roku 2021 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.
- STRAUS, J. BANGO, D., PALAREC, J., BLATNICKÝ, J., KOČAN, Š., VAJZER, L. 2015. Vyšetřovanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2015. ISBN 978-80-8054-643-4.
- ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N. a kol. 2011. Domáci násillí. Kontext, dynamika a intervence. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.
- Štatistiky kriminality v Slovenskej republike spracované Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky za roky 2019, 2020, 2021, 2022. Dostupné online: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>.
- Tlačová správa z 01.07. 2020 „Násillie na ženách a v rodinách verejnôť nahlasovala viac v období pandémie koronavírusu“. Dostupná online: https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2020/07/TS_NLZ_jul_2020.pdf.

United Nations: Report of the Fourth World Conference on Women, (no. E.96.IV.13), Beijing, 4-15 September 1995.

VRTÍKOVÁ, K. 2022. Úskalia inštitútu spolupracujúceho obvineného. In bulletin slovenskej advokácie, Ročník XXVIII, 11-12, 2022, s. 29. ISSN 1335-1079.

Zákon č. 274/2017 Z. z. Zákon o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. Zákon o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Ústav štátu a práva SAV

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P. O. BOX 313

810 00 Bratislava

lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

kpt. JUDr. Patrícia Krásná, PhD., LL.M.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra vyšetovania

Sklabinská 1

835 17 Bratislava 35

patricia.krasna@akademiapz.sk

METÓDY SKÚMANIA FALOŠNÝCH A POZMENENÝCH CESTOVNÝCH DOKLADOV PRI TRESTNOM ČINE FALŠOVANIA A POZMEŇOVANIA VEREJNEJ LISTINY, ÚRADNEJ PEČATE, ÚRADNEJ UZÁVERY, ÚRADNÉHO ZNAKU A ÚRADNEJ ZNAČKY

npor. JUDr. Nina LACA, PhD.

Katedra verejnoprávnych vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Anotácia

Autorka vo vedeckej štúdií svoju pozornosť sústreďuje na nelegálnu migráciu spojenú s možným naplnením skutkovej podstaty trestného činu Falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky. Autorka taktiež popisuje spôsoby skúmania cestovných dokladov vrátane výpočtu jednotlivých kriminalistických metód, ktorých predmetom je skúmanie cestovných dokladov. Predkladaná vedecká štúdia je čiastkovým výstupom, ktorá vznikla vďaka podpore v rámci operačného programu Výskum a vývoj pre projekt: Centrum excelentnosti bezpečnostného výskumu kód ITMS: 26240120034, spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Kľúčové slová

nelegálna migrácia, verejná listina, cestovný doklad, falšovanie, pozmeňovanie, metódy kriminalistického skúmania cestovných dokladov

Annotation

In the scientific study, the author focuses her attention on illegal migration associated with the possible fulfillment of the criminal offense of Forgery and alteration of a public document, official seal, official seal, official emblem and official mark. The author also describes the methods of examining travel documents, including the calculation of individual forensic methods, the subject of which is the examination of travel documents. The presented scientific study is a partial output, which was created thanks to the support within the Research and Development operational program for the project: Center of excellence in security research code ITMS: 26240120034, co-financed from the resources of the European Regional Development Fund.

Keywords

illegal migration, public document, travel document, forgery, alteration, methods of criminal investigation of travel documents

Úvod

Migrácia je jav, ktorý sa týka všetkých období histórie, výnimkou nie je ani súčasnosť, nakoľko je to dôležitá oblasť pre Európu. Na programe Európskeho parlamentu pre rok 2023 sú okrem oblastí ako online bezpečnosť, obnoviteľná energia, či obehové hospodárstvo aj migrácia. Dobre riadená migrácia založená na spolupráci na regionálnej ako aj multilaterálnej úrovni môže mať pozitívny efekt na krajiny pôvodu, tranzitu, ako aj na cieľové krajiny. Väčšina migrantov realizuje svoju cestu zákonným a bezpečným spôsobom. Príčiny migrácie stanovujú demografické a hospodárske trendy, politická nestabilita, konflikty a v neposlednom rade aj zmena klímy. Tieto skutočnosti nasvedčujú tomu, že problematika migrácie bude aj v nadchádzajúcich rokoch dôležitou témou a globálnou výzvou. Dlhé mesiace od vypuknutia migračnej krízy v roku 2015 hľadala Európska únia možnosti a spôsoby ako uvedenú krízu riešiť a ako zastaviť tok tisícov migrantov prúdiacich do krajín Európskej únie po tzv. Balkánskej trase. Napriek uzatvoreniu Balkánskej trasy a zníženiu počtu nelegálnych migrantov, tok nelegálnych migrantov v roku 2016 a v januári 2017 neustal a migranti aj prevádzkači hľadajú stále nové možnosti, trasy a spôsoby prepravy do krajín Európskej únie. Neskôr bola migrácia ovplyvnená aj pandémiou koronavírusu, kedy v súvislosti s ním prijaté obmedzenia viedli k zníženiu migrácie. Postupným uvoľňovaním prijatých opatrení zameraných na zabránenie šírenia sa koronavírusu bol v roku 2021 zaznamenaný nárast migrácie. Významný nárast migrantov bol a je zaznamenaný v súvislosti s inváziou ozbrojených síl Ruskej federácie na Ukrajinu, ktorá je datovaná od 24. februára 2022. Dohoda o spoločnom pláne v oblasti migrácie a azylu zo septembra 2022 medzi Parlamentom

a Radou predstavuje podklad pre vypracovanie návrhov v rámci Nového paktu EÚ o migrácii a azyle, ktorý zahŕňa možnosti riešenia riadenia migrácie, postupy preverovania a azylové postupy EÚ.¹

Ako sme uviedli vyššie väčšina migrantov migruje legálnym spôsobom, avšak neustále je tu skupina osôb, ktorú vzhľadom na porušovanie právnych predpisov zaradujeme do nelegálnej migrácie. Podľa údajov agentúry Frontex najaktívnejšou migračnou trasou je stále trasa cez západný Balkán, ktorú migranti zneužívajú skrz bezvízový režim v danom regióne. Ako druhú najfrekventovanejšiu trasu do EÚ agentúra uvádza cez centrálnu Stredomorie. Nelegálna migrácia v sebe zahŕňa vysoké riziko zneužívania pozmenených, falošných, cudzích dokladov ako aj ukradnutých čistopisov dokladov. Ústredným prvkom spoločnej migračnej politiky Európskej únie (ďalej len EÚ) je konkrétne riešenie problému nelegálneho prísťahovalectva štátnych príslušníkov tretích krajín. V súvislosti s riešením daného problému má významné miesto zabezpečenie dokladov, ktoré oprávňujú osoby k slobodnému pohybu a pobytu. Dôležitou súčasťou boja proti organizovanej kriminalite a ilegálnemu prísťahovalectvu v EÚ je odhaľovanie falošných a pozmenených cestovných dokladov, a preto je záujmom členských štátov zabezpečiť čo najvyššiu ochranu listín a dokumentov pred ich falšovaním a pozmeňovaním. Úlohou každého členského štátu je zabezpečiť ochranu cestovných dokladov tak, aby v nich obsiahnuté bezpečnostné prvky zefektívni rozpoznanie pokusov o ich falšovanie, príp. pozmeňovanie pri hraničnej kontrole. Začiatkom 80. rokov minulého storočia sa členské štáty Európskych spoločenstiev prostredníctvom svojich zástupcov v Rade snažili o prijatie právnych noriem stanovujúcich formáty cestovných dokladov ako aj ich jednotlivé prvky. Výsledkom tohto rokovania ako aj ďalších bolo prijatie viacerých opatrení na zabezpečenie ochrany cestovných dokladov. „Minimálne bezpečnostné normy pre cestovné doklady stanovené nariadením Rady ES č. 2252/2014 môžeme rozdeliť na 5 základných častí. Prvá časť sa sústreďuje na použitý materiál, druhá časť rieši stranu s biografickými údajmi, tretia časť smeruje k technike tlače, štvrtá časť stanovuje ochranu proti kopírovaniu a piata časť sa zaoberá technikou vydávania.“²

Dokumenty patria do rozsiahlej a veľmi významnej skupiny objektov skúmania a sú jedným z najrozšírenejších prameňov dôkazov. Pri objasňovaní napr. trestného činu falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky³ je nutné preukázať či sa jedná o originál dokumentu alebo či ide o pozmenený dokument a ak áno akým spôsobom bol tento dokument pozmenený. Dokument má svoj význam nielen z hľadiska potvrdenia určitých skutočností, ale aj z hľadiska poznatkov a zistení v nich obsiahnutých. Dokument označuje doklad, listinu, bankovku, ceninu alebo inú písomnosť, ktorou možno niečo dokázať, doložiť, preukázať, dosvedčiť, prípadne z ktorej je možné zistiť potrebné informácie. *Bankovky, cestovné doklady, občianske preukazy a kontrolné známky majú pre spoločnosť veľký význam, a preto sú zákonom chránené.*⁴

Dôležitá je aj diferenciácia pojmov doklady a listiny. Dokladmi nazývame objekty so vzťahom ku konkrétnym osobám, ktoré preukazujú ich totožnosť ako sú občianske preukazy, cestovné pasy. Listinou nazývame dokument, ktorý preukazuje určité práva a povinnosti fyzickým alebo právnickým osobám. Prax rozlišuje listiny podľa pôvodu na verejné a súkromné. Na účely trestného zákona sa verejnou listinou rozumie *„písomnosť vydaná na základe zákona štátnym orgánom alebo iným orgánom verejnej moci v rámci jeho pôsobnosti, ktorá zakladá, mení alebo ruší práva alebo povinnosti alebo osvedčuje ich vznik, zmenu alebo zánik, alebo osvedčuje*

¹Coming up in 2023: renewables, digital transformation, migration. cit. online [20.02.2023]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/eu-affairs/20221205STO60502/coming-up-in-2023-renewables-digital-transformation-migration>

²BALGA, J., ČERVENKA, B. Európske štandardy ochrany cestovných dokladov a povolení na pobyt. In: Pokroky v kriminalistike. A PZ. 2008. s. 73.

³Vid'. § 352 Trestného zákona.

⁴BARTA, M. The counterfeited documents and Euro banknotes – a potential threat for the EU citizens. In European Union and its new challenges in the digitalised age. Wolters Kluwer. 2020. s. 123.

totožnosť osoby alebo veci, ich stav, vlastnosti alebo spôsobilosť alebo právom chránené záujmy“.⁵

V zmysle daného paragrafu je prvým dôležitým aspektom pre uznanie písomnosti za verejnú listinu jej vydanie na základe zákona a druhým aspektom je jej vydanie štátnym orgánom alebo iným orgánom verejnej moci.

Súkromnou listinou sa označuje listina vyhotovená subjektom v súkromnom záujme.⁶

Do skupiny verejných listín patria cestovné doklady, ktorých ochrana patrí k prioritným záujmom každého štátu. Cestovným dokladom osoba deklaruje štátne občianstvo alebo príslušnosť k určitému štátnemu zväzku, potvrdzuje svoju totožnosť v zahraničí a taktiež ním potvrdzuje právo vstupu do určitej krajiny. Ochrana cestovných dokladov je zabezpečovaná nielen z hľadiska legislatívy, ktorá ustanovuje porušenie zásad ich ochrany ako trestný čin, ale aj z pohľadu technickej ochrany. Základnou úlohou technickej ochrany cestovných dokladov je zabránenie alebo podstatné zníženie falšovania a pozmeňovania a vytvorenie systému ochrany dokladov nielen v technickom, ale aj právnom smere. Technická a právna ochrana by sa mali navzájom dopĺňať a reagovať na zmeny v spoločnosti a technický pokrok. Pri skúmaní cestovných dokladov aplikujeme znalosti všetkých technologických postupov vzniku cestovného dokladu. Je potrebné poznať ochranné prvky a znaky, ktoré sú charakteristické pre daný objekt. Medzi hlavné prvky technickej ochrany dokladov patrí grafická stránka ako jedna z hlavných kriminalisticky uznávaných prvkov technickej ochrany. Ďalej sú to druh a kvalita použitého papiera či podložky pre výrobu a použité tlačové techniky a prvky technickej ochrany.⁷

Vychádzajúc z poznatkov z aplikačnej praxe môžeme konštatovať, že s nelegálnou migráciou osôb je veľmi úzko previazaná aj samostatná oblasť falšovania a pozmeňovania identifikačných dokladov. Máme predovšetkým na mysli pozmeňovanie:

- Cestovných dokladov,
- Pobytových dokladov a iných dokumentov, ktoré predkladajú cestujúci pri prekračovaní vonkajšej hranice EÚ alebo pri legalizovaní ich pobytu na území ktoréhokoľvek členského štátu.

V podmienkach Slovenskej republiky je problematika falšovania a pozmeňovania verejnej listiny zakotvená v Trestnom zákone v § 352 - Falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky. V § 352 v odseku 1 je uvedené, že *„Kto verejnú listinu, úradnú pečať, úradnú uzáveru, úradný znak, úradnú značku alebo ciachu falšuje, podstatne pozmení ich obsah v úmysle, aby sa použili ako pravé, alebo ich použije ako pravé, alebo si ich nechá vyhotoviť s úmyslom použiť ich ako pravé, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.*“⁸

Odsek 2 uvedeného paragrafu stanovuje: *„Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto dosiahne vydanie pravej verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku, úradnej značky alebo ciachu na základe aj nepravých podkladov.*“⁹

V paragrafovom znení daného trestného činu v odseku 7 je taktiež zakotvené, že ochrana podľa odsekov 1 až 6 sa poskytuje aj cudzozemským verejným listinám, úradným pečatiam, úradným uzáverám, úradným znakom alebo úradným značkám.¹⁰

Uvedené znamená, že každý štát, ktorý je eminentom konkrétnej listiny si sám určí, či daná listina vzhľadom na svoj obsah bude mať priznaný status verejnej listiny.

⁵ § 131 ods. 5 Trestného zákona.

⁶ SVOBODA, I. a kol. Kriminalistika. Ostrava: Key Publishing s.r.o. 2016. s. 238.

⁷ KRAJNÍK, V. Skúmanie cestovných dokladov. In: Zborník prednášok pre funkčné štúdium riaditeľov odborov hraničnej a cudzineckej polície. A PZ. 2001. s. 45-46.

⁸ § 352 ods. 1 Trestného zákona.

⁹ § 352 ods. 2 Trestného zákona.

¹⁰ § 352 ods. 7 Trestného zákona.

„Falšovanie dokumentov je spoločným znakom viacerých oblastí organizovanej trestnej činnosti a aj z tohto dôvodu EUROPOL vo svojom hodnotení hrozieb závažného a organizovaného zločinu (SOCTA) definovalo boj proti falšovaniu dokladov ako horizontálny strategický cieľ v politikách EÚ.“¹¹

Problematika falšovania a pozmeňovania cestovných dokladov úzko súvisí s prekračovaním vonkajších hraníc EÚ, s nelegálnou migráciou osôb, ako aj s pokusmi o legalizáciu pobytu osôb na území SR a v členských štátoch EÚ. Predložením falošného alebo pozmeneného cestovného dokladu, prípadne iného dokumentu, ktorý spadá do kategórie verejnej listiny (vízum, pobytový preukaz) sa príslušníci tretích krajín snažia vstúpiť na územie schengenského priestoru uvedením príslušných orgánov do omylu v otázke oprávnenosti vstupu a následne ich pobytu na území členských štátov. Aby dané konanie mohlo byť trestnoprávne postihnuteľné a teda aby mohla byť vyvodená trestnoprávna zodpovednosť je potrebné aby nasledujúce podmienky boli kumulatívne splnené:

1. Cestovný doklad musí byť považovaný za verejnú listinu podľa práva štátu, ktorý cestovný doklad vydal.
2. Cudzozemský cestovný doklad musí zároveň napĺňať všetky hmotnoprávne znaky ustanovenia § 131 ods. 5 Trestného zákona¹²
3. Musia byť naplnené všetky obligatórne znaky skutkovej podstaty trestného činu falšovania a pozmeňovania verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa § 352 Trestného zákona.
4. Všetky vyššie uvedené podmienky musia byť naplnené počas celého obdobia od spáchania skutku až do právoplatného rozhodnutia o ňom.¹³

Aby sme mohli s istotou tvrdiť, že vyššie uvedené body 1 a 2 sú naplnené, je potrebné poznať, či predkladaný cestovný doklad je verejnou listinou nielen v zmysle § 131 ods. 5 Trestného zákona, ale aj či je verejnou listinou podľa práva cudzieho štátu. Ďalším predpokladom pre naplnenie skutkovej podstaty daného trestného činu je nevyhnutnosť preukázania úmyselného zavinenia, nakoľko práve z hľadiska zavinenia sa jedná o úmyselný trestný čin.

Skúmanie dokladov predkladaných pri hraničnej kontrole, v konaní o udelení pobytu, pri kontrolách pobytu vo vnútrozemí a v azylovom konaní prebieha v dvoch úrovniach.

Prvá úroveň je realizovaná vo forme vykonávania odbornej činnosti podľa § 141 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok. Dané skúmanie vykonávajú pri svojej činnosti útvary ÚHCP. Ide o skúmanie dokladov ako sú napr. cestovné doklady slúžiace na identifikáciu držiteľa ako cestovné pasy, identifikačné karty, pobytové karty, vodičské preukazy, odtlačky vstupných a výstupných pečiatok členských štátov EÚ a tretích krajín a pod. V rámci tejto prvej úrovne rozlišujeme skúmanie:

2. Vykonávané príslušníkmi služby hraničnej a cudzineckej polície v prvej línii.
3. Vykonávané policajtmi druholíniovej kontroly na OHK PZ alebo na OCP PZ.

V prípade podozrenia z falšovania a pozmeňovania vykonávajú skúmanie dokladov vo forme odbornej činnosti v trestnom konaní a odborné skúmanie v správnom a inom konaní, napríklad v konaní o azyle. Na tomto stupni je realizované skúmanie najmä cestovných, identifikačných a pobytových dokladov, ako aj portrétna identifikácia predkladateľa dokladu v

¹¹ Národná stratégia európskeho integrovaného riadenia hraníc na roky 2023 až 2026 a zriadenie Riadiaceho výboru pre implementáciu európskeho integrovaného riadenia hraníc. cit. online [20.02.2023]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27869/1>

¹² Podľa § 131 ods. 5 Trestného zákona verejnou listinou sa rozumie písomnosť vydaná na základe zákona štátnym orgánom alebo iným orgánom verejnej moci v rámci jeho pôsobnosti, ktorá zakladá, mení alebo ruší práva alebo povinnosti alebo osvedčuje ich vznik, zmenu alebo zánik, alebo osvedčuje totožnosť osoby alebo veci, ich stav, vlastnosti alebo spôsobilosť alebo právom chránené záujmy.

¹³ BAĎO, T. K problematike falšovania priechodových pečiatok v cestovných dokladoch príslušníkov tretích krajín. In: Magister Officiorum., Roč. 4, č. 1(2020), s. 24.

prípadoch, ak osoba pri kontrole predloží doklad cudzej osoby využívajúc svoju podobu s oprávneným držiteľom dokladu (impostor) alebo v prípadoch podozrenia na použitie digitálne upravenej fotografie v cestovnom doklade (morfing).¹⁴

Druhá úroveň je realizovaná prostredníctvom znaleckej činnosti podľa § 142, 143 a 147 Trestného poriadku, ktorú zabezpečuje KEÚ PZ ako znalecký ústav zapísaný v zozname znalcov na MS SR. Jedná sa predovšetkým o doklady, ktoré vykazujú známky vysokej ochrany, u ktorých sa predpokladá ich falzifikácia alebo pozmenenie.

Z pohľadu kriminalistiky rozlišujeme listiny na:

- Pravé, ktoré obsahujú všetky pôvodné náležitosti a údaje v nezmenenej podobe a sú vydané oprávneným subjektom predpísaným spôsobom s použitím originálnych tlačových techník,
- Pozmenené, ktoré boli pôvodne vydané ako pravé, ale dodatočne boli zmenené niektoré údaje a zobrazenia, t.j. nadobudli iný význam. Môže ísť napr. o výmenu fotografie držiteľa cestovného dokladu, prepísanie údajov. Pozmenený doklad je aj taký, ktorý držiteľ upravil do pôvodného stavu v prípade jeho poškodenia.,
- Falošné, vyhotovené na nepravých materiáloch, pomocou nepravých tlačových techník a prvkov technickej ochrany,
- Znehodnotené, ktoré sú pravé, ale ich podklad alebo obsah sú úplne alebo čiastočne znehodnotené.

Pri vykonávaní hraničnej kontroly je potrebné mať znalosť aj o tzv. vymyslených dokladoch, ktoré sú vyhotovované na neexistujúce krajiny s cieľom vzbudiť dojem úradne vydávanej listiny. Pozornosť treba venovať aj ukradnutým čistopisom, ktoré boli vyhotovené originálnym postupom. Ich odhalenie je zväčša závislé v evidencii takýchto dokladov v systéme SIS2.¹⁵

Pri hraničnej kontrole príslušník pohraničnej stráže vykonáva kontrolu cestovných dokladov, ktorá je rozdelená na dve úrovne, a to prvolíniová a druholíniová kontrola. Cieľom prvolíniovej kontroly je posúdenie pravosti cestovného dokladu a zistenie totožnosti osoby, ktorá doklad predkladá ako svoj vlastný. Posúdenie pravosti cestovného dokladu v tomto štádiu sa vykonáva voľným okom a s použitím základných technických pomôcok v pomerne krátkom časovom intervale. Za základné technické pomôcky, ktoré sú k dispozícii na prvej línii považujeme prechádzajúce svetlo, ultrafialové svetlo, lupu a regulu. V prípade, že príslušník pohraničnej stráže má akékoľvek pochybnosti o pravosti cestovného dokladu alebo o jeho predkladateľovi, posudzuje sa daný doklad na druhej línii. Druholíniová kontrola je vykonávaná vyškoleným príslušníkom pohraničnej stráže v určenej miestnosti, ktorá je materiálne a technicky vybavená potrebným príslušenstvom (napr. prístroj na skúmanie dokumentov VSC6000, mikroskop).¹⁶

Od kontroly cestovných dokladov treba odlišovať kriminalistické skúmanie cestovných dokladov, ktoré je svojim rozsahom, obsahom a cieľom rozdielne. „Kriminalistické skúmanie stôp sa opiera o vedecké metódy a riadi sa vedeckými princípmi, ktoré vypracovala kriminalistika na základe svojich doterajších poznatkov:

- Kriminalistickými metódami možno zistiť pravosť listiny,
- Každý zásah do pravého dokumentu v snahe pozmeniť ho, je kriminalistickými metódami zistiteľný,

¹⁴ Národná stratégia európskeho integrovaného riadenia hraníc na roky 2023 až 2026 a zriadenie Riadiaceho výboru pre implementáciu európskeho integrovaného riadenia hraníc. cit. online [20.02.2023]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27869/1>

¹⁵ KRAJNÍK, V. a kol. Kriminalistika. A PZ. 2005. s. 223.

¹⁶ KRAJNÍK, V. Skúmanie cestovných dokladov. In: Zborník prednášok pre funkčné štúdium riaditeľov odborov hraničnej a cudzineckej polície. A PZ. 2001. s. 46.

- Kópia originálu listiny je kriminalistickými metódami zistiteľná.¹⁷

Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru Slovenskej republiky bol zriadený v roku 1991 nariadením ministra vnútra č. 4/1991 ako organizácia na zabezpečenie kriminalisticko-technickej a expertíznej činnosti pre potreby Policajného zboru Slovenskej republiky, orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ako aj na zabezpečenie vedecko-technického rozvoja v tejto oblasti. Jedným z odvetví, ktorým sa Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru Slovenskej republiky zaoberá je grafická diagnostika. „Grafická diagnostika sa zaoberá súdnoznaleckým technickým skúmaním dokumentov s cieľom zistiť ich pravosť, pôvodnosť, históriu a analyzovať materiály a zariadenia použité na ich vyhotovenie. Ide o diagnostiku (zistenie, vyhodnotenie, overenie) komplexných informácií nachádzajúcich sa vo forme grafických/obrazových prvkov a štruktúr.“¹⁸

K objektom ich skúmania patria doklady (osobné, cestovné, s majetkovou hodnotou), bankovky a šeky, ceniny, listiny, tlačivá a tlačoviny, odtlačky, vtlačky, perforácie príp. telesá, ktorými boli vyhotovené (pečiatky, perforátory) a ostatné objekty ako zápisy (dopisované, odstraňované, pretlačené, prekryté, neviditeľné zápisy, krížené ťahy) či písacie prostriedky, reprodukčné zariadenia, ich náplne a iné.

Cieľom kriminalistického skúmania dokumentov alebo ich častí je zistiť ich pravosť, pôvod, históriu a analyzovať materiály a zariadenia, ktoré boli použité na ich vyhotovenie. Pri zaisťovaní cestovných dokladov na kriminalistické skúmanie treba zohľadniť skutočnosť, že zaistený materiál môže byť nosičom ďalších kriminalistických stôp, nielen tých, ktoré nasvedčujú, že daný cestovný doklad je falošný alebo pozmenený. Metódy využívané pri skúmaní dokumentov môžeme rozdeliť do dvoch skupín, a to na metódy deštruktívne a nedeštruktívne. Zásadný rozdiel spočíva v tom, že pri skúmaní dokladov a listín s použitím nedeštruktívnej metódy nevznikajú na objektoch žiadne viditeľné zmeny, na rozdiel od deštruktívnych metód kde dochádza k viditeľným zmenám. Tieto zmeny neznamenaajú, že dochádza ku zničeniu skúmaného objektu. Zmeny sú len veľmi malé, často až neviditeľné voľným okom. „O nedeštruktívnych metódach platí, že majú výrazný fyzikálny charakter, deštruktívne majú chemický charakter. V optimálnych prípadoch sa možnosti oboch skupín metód dopĺňajú. Žiadnu z nich nemôžeme vopred uprednostniť.“¹⁹

Skúmanie cestovných dokladov sa realizuje kriminalistickou metódou „Porovnávanie skúmaného dokladu s originálom, teda s objektom zaručene pravým. Medzi nedeštruktívne metódy kriminalistického skúmania cestovných dokladov patria:

Vizuálne metódy

Metódu vizuálneho skúmania považujeme za prvú etapu každého skúmania. Podstatou tejto metódy je, že objekt je skúmaný bez použitia zložitejších technických pomôcok. Objekt skúmame voľným okom, prípadne s použitím lupy za pomoci denného alebo umelého osvetlenia. Objekt možno pozorovať aj v šikmom osvetlení, dopadajúcom svetle alebo vo svetle prechádzajúcom v závislosti od toho aký prvok technickej ochrany chceme skúmať. Takýmto spôsobom je možné skúmať celistvosť zošívacích prvkov dokumentu (spôň a nití), farebné prechody odtieňov irisovej tlače, miesta, kde je papier zoslabený, existenciu rôznych vodoznakov, miesta opravované rôznymi bielymi korekčnými lakmi. Pri šikmom osvetlení je možné nájsť časti potlačeného textu, ochranného kovového prúžku, farebných vlákien v papieri, charakter tlače a podobne. Vizuálne skúmanie ako metóda je veľmi jednoduchá, ale prostredníctvom nej možno zistiť až 80% markantov, ktorými sa kópia odlišuje od originálu.²⁰

¹⁷ SVOBODA, I. a kol. Kriminalistika. Ostrava: Key Publishing s.r.o. 2016. s. 247.

¹⁸ VICHLENDÁ, M. Kriminalistika. Karviná. 2011. s. 142.

¹⁹ SUCHÁNEK, J. a kol. Kriminalistika, Kriminalistickotechnické metódy a prostriedky. 2. upravené vydanie. Praha : Policejní Akademie České republiky, 1999. s. 158.

²⁰ KRAJNÍK, V. a kol. Kriminalistika. A PZ. 2005. s. 233.

Mikroskopické skúmanie

Mikroskopické skúmanie je metódou vizuálne-optickou. Po pozorovaní voľným okom považujeme túto metódu za veľmi významnú, nakoľko umožňuje odhaliť najviac markantov, v ktorých sa kópia líši od originálu. Podstatou uvedeného skúmania je zvýšenie rozlišovacej schopnosti ľudského oka zväčšením zorného uhla. Táto metóda využíva rôzne optické, zväčšovacie prostriedky ako sú bežné lupy, stereolupy a optické mikroskopy. Optický mikroskop umožňuje pozorovanie predmetov veľmi malých až nepatrných rozmerov. V závislosti od použitého zväčšenia môžeme hodnotiť obsah mikrotlače, prítomnosť niektorých markantov chybotlače, štruktúru papiera, jeho povrchových vrstiev, mechanické poškodenia papiera. Zväčšením sa skúma aj presnosť napojenia jednotlivých častí textu, presnosť vyhotovenia pečiatok či gilošov ornamentálnej výzdoby dokumentu.²¹

Pri skúmaní optickým mikroskopom sú využívané rôzne farebné filtre, a to z dôvodu, že dochádza k potlačeniu nežiaducich farieb. V praxi to znamená, že potrebné ťahy (písacie prostriedky, odtlačky pečiatok, a pod.) sú zvýraznené a lepšie rozpoznateľné. Pomocou mikroskopu zisťujeme taktiež či bol text alebo obraz nachádzajúci sa na skúmanom objekte:

- kopírovaný,
- prekreslený,
- obkreslený aj keď ťahy sú len nepatrné,
- text je napísaný pred preložením papiera alebo po ňom,
- sfarbenie ťahov pozmeneného textu,
- odstránenie textu.²²

Stereoskopický mikroskop a jeho využitie je všestranné a považované za jednu z najdôležitejších pomôcok expertov. Na rozdiel od optického mikroskopu zväčšenie používané pri stereoskopickom mikroskope sa pohybuje na rozhraní desať až pätnásť. Veľkým prínosom pre kriminalistické expertízy je komparačný mikroskop, ktorý umožňuje zistiť identitu dvoch objektov ako aj zistiť nepatrné rozdiely v tvare alebo materiály u objektov zdanlivo identických, a to s využitím klasickej porovnávacej metódy, kde sú dva obrazy premietané na projekčnú plochu vedľa seba a sú vzájomne oddelené deliacou čiarou. Pri superprojekcii sú objekty viditeľné na projekčnej ploche vo vzájomnom prekrytí. Ak dôjde k zhode prekryvaných objektov na projekčnej ploche sa objaví kontrastný, ostrý obraz.

Využitie infračerveného žiarenia

Infračervené žiarenie (ďalej IR) sa využíva pri skúmaní dokladov hlavne z dôvodu, že IR je schopné preniknúť rôznymi materiálmi. IR je pre ľudské oko neviditeľné, preto je nutné použiť elektronické meniče, ktoré premenia žiarenie na ľudským okom viditeľné. Najčastejšie ide o žltozelenú farbu. Pomocou IR môžeme zviditeľniť a prečítať údaje, ktoré sú zakryté, preškrtané, znečistené, či poliate farbami. „Pri skúmaní v odrazenom IR žiarení sa najčastejšie pozorujú znaky, ktoré sú vytvorené IR žiarením priepustnými farbami, čo vo výslednom efekte znamená, že presne definovaná časť dokumentu sa stane neviditeľnou v daných podmienkach pozorovania.“²³

Využitie ultrafialového žiarenia

Pri skúmaní dokladu v ultrafialovom žiarení (ďalej UV) sa pozorujú prvky technickej ochrany založené na luminiscenčných javoch, fluorescencii pri ožiarení UV svetlom určitej vlnovej dĺžky a fosforescencii. Táto metóda skúmania spočíva v tom, že niektoré látky pri ožarovaní žiarením určitej vlnovej dĺžky produkujú žiarenie väčších vlnových dĺžok, žiarenie

²¹ STRAUS, J. a kol. Kriminalistická technika. Praha : Policejní Akademie České republiky. 1993. s. 145.

²² MUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha: Kriminalistický ústav VB, 1990. s. 1.

²³ KRAJNÍK, V. Skúmanie cestovných dokladov. In: Zborník prednášok pre funkčné štúdium riaditeľov odborov hraničnej a cudzineckej polície. A PZ. 2001. s. 48.

fluorescenčné. Pri vybudení látok ultrafialovým žiarením dochádza k vzniku viditeľného žiarenia. Predpokladom vzniku fluorescence je absorpcia ultrafialového žiarenia, ktorá vedie k vybudeniu molekúl, pri ktorej prejdú elektróny zo základnej elektrónovej hladiny na hladinu energeticky bohatšiu. Molekuly strácajú pri zrážkach s inými molekulami svoju vibračnú energiu a prejdú do základného vibračného stavu.²⁴

Malá vlnová dĺžka tohto zariadenia a jeho veľký kmitočet spôsobujú, že je účinnejší než napríklad svetlo. Ultrafialové zariadenia má schopnosť vyvolávať luminiscenciu celej rady látok. Luminiscencia je závislá na štruktúre látky a výsledná farba luminiscencie sa vo väčšine prípadov odlišuje od farby, akú má látka pri pozorovaní vo svetle. Táto skutočnosť nám dovoľuje posudzovať zhodnosť alebo rozdielnosť látok na pohľad farebne zhodných, skúmať látky, ktoré nie sú bežne viditeľné a zisťovať i prítomnosť nečistôt v rôznych materiáloch. Aj keď farba vyvolanej luminiscencie niekedy nie je jednoznačná pre určitý materiál, má skúmanie touto metódou veľký význam, a to najmä z dôvodu, že pomocou UV svetla môžeme vyvolať svetielkovanie látok, ktoré by neboli inými prostriedkami zistiteľné alebo len veľmi obtiažne.²⁵

Touto metódou je napríklad možné zistiť miesta, kde bol chemickou metódou odstránený pôvodný text, rozlíšiť rôzne písacie prostriedky, odtlačky pečiatok, zistiť prítomnosť niektorých prvkov technickej ochrany a radu ďalších skutočností.²⁶

Využitie monochromatického svetla

Monochromatickým svetlom rôznych vlnových dĺžok dokážeme zvýšiť intenzitu farebného kontrastu. Jeho použitím sa rozlíšia zdanlivo rovnako sfarbené znaky čo umožňuje prečítať zakrytý či iným atramentom prepisovaný text.²⁷

Skúmanie zobrazení vedľa seba a spojenia zobrazení

Metóda spojenia zobrazení alebo porovnanie dvoch objektov položených vedľa seba sa využíva v tom prípade, ak je potrebné skúmať rozdielnosť a zhodnosť grafických objektov ako sú tlačové vzory, odtlačky pečiatok a podobne nachádzajúcich sa prvkov na povrchu skúmaných dokladov. Princíp skúmania spočíva v optickom zobrazení skúmaného a porovnávaného objektu v rovnakom zväčšení vedľa seba, pričom porovnáваме charakteristické tvary jednotlivých detailov, ich sklon, rozmiestnenie a rozmery ako i charakteristické chyby a poškodenia.²⁸

Metóda prekrytia zobrazení

Podobnou metódou akou je skúmanie zobrazení vedľa seba a spojenie zobrazení, ktorá skúma rozdielnosť alebo zhodnosť grafických objektov je metóda prekrytia zobrazení. Princíp metódy spočíva v optickom zobrazení skúmaného a porovnávacieho objektu v rovnakom zväčšení v optickom prekrytí na sebe. Zhodné charakteristické tvary jednotlivých detailov sú potlačené a rozdielne znaky sú zvýraznené.²⁹

Meranie fyzikálnych veličín

K nedeštruktívnym metódam zaradujeme aj meranie fyzikálnych veličín, ktoré spočíva v zistení charakteristík skúmaného objektu, a to najmä z hľadiska rozmerov dokumentu (šírka, hrúbka, dĺžka), plošná a objemová hmotnosť, uhly, ktoré zvierajú čiary grafiky dokumentu, hrúbky čiar grafiky, veľkosť plôch, veľkosť mikroskopických detailov.

Druhou skupinou metód kriminalistického skúmania sú deštruktívne metódy skúmania. V kriminalisticko-technickej činnosti sa z deštruktívnych metód najčastejšie využíva chemické

²⁴MUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha: Kriminalistický ústav VB, 1990. 23 s.

²⁵MUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha: Kriminalistický ústav VB, 1990. 23 s.

²⁶ STRAUS, J. et al. Kriminalistická technika. Praha: Policejní akademie České republiky, 1993. 146 s.

²⁷ KRAJNÍK, V. a kol. Kriminalistika. A PZ. 2005. s. 234.

²⁸MASARYK, P. – TRVALEC, H – SVITKOVÁ, M. Kriminalistickotechnické skúmanie dokumentov. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 1999. 29-30 s.

²⁹ Tamtiež, s. 31.

skúmanie, a to len v tom prípade, keď ostatnými druhmi skúmania neboli dosiahnuté dostatočné výsledky. K tejto metóde pristupujeme až na záver skúmania z dôvodu, že takmer v každom prípade dôjde aspoň k čiastočnému alebo trvalému poškodeniu materiálu. Do deštruktívnych metód zaraďujeme:

Chromatografické metódy

Chromatografické metódy využívame k určeniu skupinovej príslušnosti tekutých alebo pastovitých písacích prostriedkov, pačiatkových a tlačiarenských farieb, prípadne lepidiel a ďalších materiálov. Dosiahnutie jednoznačných výsledkov je možné za určitých podmienok a to hlavne pri skúmaní rozdielnosti písacích prostriedkov. Chromatografické skúmanie delíme na kvapalnú a plynnú, to znamená, že ich môžeme použiť tak v kvapalnej ako aj plynnej fáze. Podľa zvolených spôsobov zvolíme aj správne prístroje a vybavenie. Pri použití plynu ako deliacej látky pracujeme s plynovým chromatografom a pri použití kvapaliny ako deliča pracujeme s chromatografom kvapalinovým. Pre potrebu skúmania rozoznávame predovšetkým chromatografiu na tenkej vrstve a chromatografiu papierovú. Pri skúmaní dokumentov, písacích a grafických materiálov najviac vyhovuje metóda absorpčná na papieri a na tenkej vrstve. V oboch prípadoch ide o postup veľmi podobný s použitím podobných základných látok. Rozdiel spočíva iba v použítom zariadení, kde v prípade papierovej chromatografie použijeme sklenené chromatografické tanierne a u chromatografie na tenkej vrstve sklenené komory. Chromatografia na tenkej vrstve spočíva v opakovanom rozdeľovaní chromatografovanej látky medzi dve fázy pričom jedna z nich je nepohyblivá a druhá sa pohybuje. Tenká vrstva je buď sama tenkou fázou alebo slúži ako nosič fázy zakotvenej. K postupu pohybujúcej sa fázy dochádza k vzĺnaniu vrstiev, ktoré je spôsobené účinkom kapilárnych síl. Chromatografovaná látka sa najskôr púta k nepohyblivej fáze, z nej prechádza do mobilnej fázy, je unášaná v smere tejto fázy a znova prechádza do fázy stacionárnej. Tým dochádza pri každom jednotlivom deji k oneskoreniu pohybu chromatografovanej látky voči čelu pohyblivej fázy.³⁰

Analyzovať možno nepoužité materiály ako sú napríklad vzorky atramentu vo fľaštičkách alebo už materiály použité k vyhotoveniu skúmaného objektu. V prípade už použitého materiálu sa potrebná vzorka získa z objektu zoškrabaním alebo odrezaním. Následne je vzorka prevedená do tekutého stavu a podrobená analýze.³¹

Elektrónová mikroskopia

Do nedeštruktívnych metódach sme zaradili mikroskopické skúmanie tzv. optickú mikroskopiu. Z toho dôvodu je potrebné poukázať na rozdiely medzi optickou mikroskopiou a mikroskopiou elektrónovou a dôvod jej zaradenia medzi deštruktívne metódy. Zväčšenie, s ktorým nám dovoľuje elektrónová mikroskopia pracovať je ďaleko väčšie ako pri optickej mikroskopii, ide až o zväčšenie 300 000 – krát. Vlastná metóda nemá deštruktívny charakter, ale technické dôvody ako priestor elektrónového mikroskopu nám nedovoľujú vložiť pod mikroskop objekty väčších rozmerov. Z tohto dôvodu je nutné skúmanú časť objektu oddeliť. Spôsoby oddelenia spočívajú v odstrihnutí, zoškrabaní, odrezaní. Týmto spôsobom je možné zistiť druh papiera, tlačiarenské farbu, spôsob práce tlačiarne a podobne.³²

Kvapkové analytické metódy

Princíp tejto metódy spočíva v tvorbe farebných reakčných produktov alebo zrazenín, ktoré vzniknú pri vzájomnom zmiešaní jednej alebo viacerých chemikálií. Vznik farebnej látky alebo zrazeniny znamená pozitívnu chemickú reakciu. Túto metódu je možné vykonať priamo na skúmanom objekte, čo je najčastejší spôsob, alebo na malých čiastočkách, ktoré sú vyňaté zo

³⁰ MUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha : Kriminalistický ústav VB, 1990. 31-34 s.

³¹ STRAUS, J. et al. Kriminalistická technika. Praha : Policejní akademie České republiky, 1993. 14 s.

³² Tamriež, s. 147-148.

skúmaného objektu. Výsledok môže byť pozorovaný voľným okom, pod lupou alebo pod optickým mikroskopom s malým zväčšením. Analytické metódy sa využívajú hlavne na zistenie prímiesí v papieri, dôkazu charakteristických látok v atramente a dôkazu použitia chemikálií k odstráneniu textu.³³

Medzi kriminalisticko-technické prostriedky skúmania patria:

Projectina DOCU-CENTER je zariadenie na skúmanie dokladov, ktoré je vybavené niekoľkými zdrojmi svetla umožňujúce použiť viaceré metódy skúmania. Obraz je snímaný pomocou infračervenej CCD kamery, ktorý sa zobrazuje na monitore. Nasnímaný obraz je možné archivovať. Prístroj je možné využiť pri skúmaní dokladov, cenín, bankoviek. Prístroj umožňuje skúmanie metódami grafickej diagnostiky:

- skúmanie v odrazenom šikmom svetle,
- skúmanie v predchádzajúcom svetle,
- skúmanie v kolmom osvetlení,
- skúmanie ultrafialovej absorpcie a fluorescencie,
- skúmanie infračervenej absorpcie a luminiscencie,
- mikroskopické skúmanie.

VSC4Plus je video systém zobrazujúci farebné a infračervené obrazy, ktorý je navrhnutý na kontrolu pasov, víz, identifikačných kariet a na bežné skúmanie podozrivých a sporných dokumentov. Prístroj analyzuje dokumenty v oblasti UV žiarenia, IR žiarenia a viditeľného svetla. Poskytuje komplexné zariadenie na kontrolu:

- zmien fotografií vo veľkom zväčšení,
- anti-stokesových bezpečnostných prvkov pomocou intenzívneho IR osvetlenia,
- retroreflektívnych prvkov pomocou koaxiálneho osvetlenia,
- hologramov za pomoci viac-uhlého osvetlenia,
- vodoznakov za pomoci prechádzajúceho osvetlenia,
- strojom čitateľnej zóny ICAO.

VSC 6000 je video–spektrálny komparačný prístroj najnovšej generácie, ktorý slúži na skúmanie dokumentov na expertnej úrovni. Prístroj sa skladá zo svetelných zdrojov, kamery, sady filtrov a je ovládaný počítačom. Funkcie prístroja sú vybrané a ovládané cez jednoduché grafické užívateľské rozhranie a operačný systém Windows, ktorý obsahuje riešenia prípadov, riadenie a archiváciu snímok zariadenia. Kontrola skúmaných dokladov prebieha za pomoci dopadajúceho bieleho IR svetla, prechádzajúceho IR svetla, intenzívneho lasera 950nm na budenie luminiscencie, intenzívneho svetla na budenie fluorescencie so sadou filtrov umožňujúcich vytvoriť 80 rôznych kombinácií spektrálneho pásma a prechádzajúceho UV svetla 365 nm. INSPEC II je jednoduchší ako Docubox slúžiaci na kontrolu pravosti cestovných dokladov a prítomnosti vodných znakov, resp. narušenia papiera po mechanickom alebo chemickom odstraňovaní. Je využívaný predovšetkým na expertízu krycej fólie, ktorá je prelepená cez fotografiu. Uvedená fólia obsahuje retroreflektívne ochranné znaky charakteristické pre každú krajinu. INSPEC 4 sa považuje za kompaktnú multifunkčnú jednotku s LED osvetlením pre vizuálne vyšetrenie bankoviek, cestovných a identifikačných dokladov. INSPEC 8 je kompaktný multifunkčný prístroj na overovanie dokumentov s ôsmymi integrovanými svetelnými sústavami a Full HD rozlíšením. Využíva sa na kontrolných bodoch pre prísťahovalectvo, letiskách, bankách, policajných oddeleniach a podobne.

Pri skúmaní cestovných dokladov sa využívajú aj jednoduchšie technické prostriedky ako sú ručné UV lampy, lupy, regule, retroprehliadače, pinzety.

³³ STRAUS, J. et al. Kriminalistická technika. Praha : Policejní akademie České republiky, 1993. s. 148.

Výsledkom kriminalistického skúmania cestovných dokladov je kriminalistická identifikácia a teda vyslovenie záverov, že porovnaním sporného materiálu s listinou zaručene pravou možno zistiť, že predložený cestovný doklad je alebo nie je pravý. Taktiež možno určiť či v cestovnom doklade boli vykonané zmeny mechanickými alebo chemickými prostriedkami. Tieto zmeny sa najviac prejavujú na zmenách hrúbky a kvality papiera ako aj na porušení jeho povrchu. Výsledkom kriminalistického skúmania je aj zistenie prítomnosti ochranných prvkov cestovných dokladov ako sú ochranné vlákna, opticky premenlivé farby, ochranné fólie a iné.³⁴

Záver

Národná stratégia európskeho integrovaného riadenia hraníc na roky 2023 až 2026, ktorú schválila vláda Slovenskej republiky nadväzuje na predchádzajúci dokument pre obdobie rokov 2019-2022. Týmto dokumentom boli stanovené pre nasledujúce 4 roky nové úlohy, ktoré bude musieť Slovenská republika plniť v tejto oblasti. V nasledujúcom období je potrebné realizovať obmenu technického vybavenia a doplniť novú techniku na skúmanie a overovanie pravosti dokladov na jednotlivých súčiastiach ÚHCP. Čiastočná obmena techniky dislokovaných na vonkajších hraniciach EÚ bola realizovaná prostredníctvom projektov EÚ. Obmena a doplnenie zariadení na skúmanie dokladov je nevyhnutná aj na oddelení analýzy cestovných dokladov a na OCP PZ vo vnútrozemí, najmä z dôvodu výrazného nárastu počtu predkladaných falošných a pozmenených dokladov v konaniach o udelenie pobytu a azylu. Uvedená obmena a doplnenie novej techniky je veľmi dôležité a musí reflektovať na modus operandi falšovania a pozmeňovania verejných listín. Prostredníctvom danej techniky príslušník Policajného zboru vie identifikovať falošný alebo pozmenený nielen cestovný doklad, ale akúkoľvek listinu, ktorá má charakter verejnej listiny. V neposlednom rade bude potrebné pozornosť zamerať na vzdelávanie príslušníkov služby hraničnej a cudzineckej polície, oboznamovať ich s novými spôsobmi falšovania a pozmeňovania verejných listín. Taktiež nevyhnutným predpokladom pre odhaľovanie tohto druhu trestnej činnosti je potrebné dbať na jazykovú prípravu príslušníkov, najmä vo forme pravidelných kurzov výučby cudzieho jazyka, pričom osnova kurzu má byť zameraná na problematiku hraničnej a cudzineckej polície. Predkladaná vedecká štúdia je čiastkovým výstupom, ktorá vznikla vďaka podpore v rámci operačného programu Výskum a vývoj pre projekt: Centrum excelentnosti bezpečnostného výskumu kód ITMS: 26240120034, spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

Zoznam bibliografických odkazov:

- BALGA, J., ČERVENKA, B. Európske štandardy ochrany cestovných dokladov a povolení na pobyt. In: Pokroky v kriminalistike. A PZ v Bratislave. 2008. 71-77 s. ISBN 978-80-8054-452-2.
- BAĎO, T. K problematike falšovania priechodových pečiatok v cestovných dokladoch príslušníkov tretích krajín. In: Magister Officiorum., ISSN 1338-5569 - Roč. 4, č. 1(2020), s. 23-27.
- BARTA, M. The counterfeited documents and Euro banknotes – a potential threat for the EU citizens. In: European Union and its new challenges in the digitalised age. Wolters Kluwer. 2020. 172 s. ISBN 978-80-7598-961-1.
- KRAJNÍK, V. Skúmanie cestovných dokladov. In: Zborník prednášok pre funkčné štúdium riaditeľov odborov hraničnej a cudzineckej polície. A PZ. 2001. 45-50 s.
- KRAJNÍK, V. a kol. Kriminalistika. A PZ v Bratislave, 2005. 360 s. ISBN 80-8054-356-9.
- MASARYK, P. – TRVALEC, H – SVITKOVÁ, M. Kriminalistickotechnické skúmanie dokumentov. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 1999. 143 s. ISBN 80-8054-102-7.

³⁴ SVOBODA, I. a kol. Kriminalistika. Ostrava: Key Publishing s.r.o. 2016. s. 250.

MUSIL, M. Grafická diagnostika. Praha: Kriminalistický ústav VB, 1990. 226 s.

STRAUS, J. et al. Kriminalistická technika. Praha: Policejní akademie České republiky, 1993. 342 s.

SUCHÁNEK, J. a kol. Kriminalistika, Kriminalistickotechnické metody a prostředky. 2. upravené vydanie. Praha: Policejní Akademie České republiky, 1999. 354 s. ISBN 80-85981-21-15.

SVOBODA, I. a kol. Kriminalistika. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2016. 374 s. ISBN 978-80-7418-259-4.

VICHLENDÁ, M. Kriminalistika. Karviná. 2011. s. 418.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

Kriminalistické identifikace. Cit. online [20.02.2023]. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/kriminalistickeidentifikace618304.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

Národná stratégia európskeho integrovaného riadenia hraníc na roky 2023 až 2026 a zriadenie Riadiaceho výboru pre implementáciu európskeho integrovaného riadenia hraníc. Cit. online [20.02.2023]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/27869/1>

Kontaktné údaje

npor. JUDr. Nina Laca, PhD.

Odborný asistent

Katedra verejnoprávnych vied

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava

E-mail: nina.laca@akademiapz.sk

Kontakt: +421 9610 57 125

KRIMINOLOGICKÝ PROFIL ODSÚDENÉHO ZA SEXUÁLNE TRESTNÉ ČINY

JUDr. Jakub ĽORKO, PhD.

Generálne riaditeľstvo ZVJS / Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

JUDr. Nina TARABOVÁ

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Anotácia

Vypracovanie kriminologického profilu páchatel'a na základe údajov z internej databázy Zboru väzenskej a justičnej stráže môže prispieť k efektívnejšiemu vypátraniu neznámeho páchatel'a pomocou zovšeobecnenia charakteristických znakov, ktorými páchatelia sexuálnej trestnej činnosti disponujú. Z hľadiska kriminologického profilu páchatel'a sexuálnych trestných činov jeho charakterovými črtami a znakmi sú mužské pohlavie, vysoká miera recidívy a rodinný stav slobodný.

Kľúčové slová

trestné právo, sexuálne trestné činy, znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie, kriminologický profil

Annotation

The development of a criminological profile of the offender based on data from the internal database of the Prison and Court Guard Service can contribute to a more effective search for an unknown offender by generalizing the characteristic features of sexual offenders. From the point of view of the criminological profile of the offender of sexual crimes, his character traits and characteristics are male gender, high rate of recidivism and single marital status.

Keywords

criminal law, sexual crimes, rape, sexual violence, sexual abuse, criminological profile

Teoretický úvod

Osobnosť páchatel'a je jedným z kľúčových komponentov kriminalistickej charakteristiky trestného činu, ktorému je potrebné venovať osobitnú pozornosť predovšetkým z dôvodu, že prípadná identifikácia podobnosti alebo aspoň približnej zhody základných črt či vlastností viacerých páchatel'ov sexuálnych trestných činov môže slúžiť ako užitočný pilier pri zostrojovaní efektívnej metodiky vyšetrovania.

Z pohľadu kriminalistiky vykazujú relevanciu tie prvky páchatel'ovej osobnosti, ktoré sa premietajú do vzniku stôp a ovplyvňujú ich a zároveň tie vlastnosti páchatel'a, ktoré môžu mať značný význam pri vedení vyšetrovania. Autori kriminalisticky zameraných publikácií pristupujú ku kategorizácii páchatel'ov sexuálnych trestných činov z rôznych hľadísk, pričom frekventované členenie, s ktorým sa možno stretnúť, má za smerodajné kritérium stanovený motív trestného činu ako hnaciu silu páchatel'a spáchať daný sexuálny trestný čin. Na tomto podklade dochádza k nasledovnej kategorizácii páchatel'ov:

- konanie páchatel'a sexuálneho trestného činu nie je podmienené osobitnou motiváciou a ide skôr o príležitostnú kriminalitu,
- konanie páchatel'a sexuálneho trestného činu je vedome motivované uspokojením sexuálneho pudu alebo nadobudnutím zisku,
- konanie páchatel'a sexuálneho trestného činu je podmienené sexuálnou deviáciou.¹

Kriminológia ako veda o kriminalite zvolila k osobe páchatel'a osobitný a extenzívnejší prístup, ktorý sa do určitej miery prelína s už načrtnutým nazeraním kriminalistiky na túto problematiku, čo je determinované vzájomným vzťahom týchto dvoch vied, ktorý je založený predovšetkým na recipročnom využívaní poznatkov. Zatiaľ čo kriminológia si osvojuje poznatky, ktoré sú typickým predmetom kriminalistického skúmania, kriminalistika zase pri snahe doceliť

¹ Bližšie pozri PORADA, V. a kol.: *Kriminalistika*. Bratislava : Iura Edition, 2007, s. 398.

čo najprecíznejšie a najrýchlejšie objasnenie trestného činu využíva množstvo kriminologických poznatkov. Práve osoba páchatel'a je jedným z prvkov, ktorý tieto dve vedy výrazne prepája.

Trestné právo sa pri pojme páchatel' uspokojuje s definíciou obsiahnutou v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (ďalej „Trestný zákon“ alebo „Tr. zák.“), ktorá páchatel'om trestného činu rozumie toho, kto trestný čin spáchal sám.² Inak povedané, striktný výklad citovaného ustanovenia pripúšťa, že páchatel'om môže byť jedine osoba, ktorá bola za predmetný trestný čin stíhaná. Kriminológia si však trestnoprávne ponímanie značne rozširuje a dopĺňa ho o ďalšie tri typy páchatel'a. V prvom rade o páchatel'a, ktorý síce svojím konaním naplní znaky trestného činu, ale nie je za predmetný skutok trestne stíhaný (napr. z dôvodu nedostatku veku), zároveň o páchatel'a, pri ktorom je zatiaľ len prítomné riziko delikventného správania (napr. recidivista) a tiež o páchatel'a, v ktorého správaní sa prejavujú znaky sociálnej patológie (napr. prejavy extrémizmu či chorobné užívanie omamných a psychotropných látok).³

Už na prvý pohľad je zrejmé, že kriminologický prístup k osobe páchatel'a vykazuje značné špecifiká, na ktorých racionálne postavený koncept môže plniť užitočnú funkciu aj v oblasti metodiky vyšetrovania, pre ktorú osobnosť páchatel'a vykazuje rovnako vysokú relevanciu. Kriminológovia osobnosť páchatel'a vnímajú ako organizovaný, dynamický celok, ktorý zaistuje jeho individualitu vo vzťahu k iným páchatel'om, ale zároveň ktorého vybrané charakteristiky je možné komparovať s vybranými charakteristikami osobnosti ostatných páchatel'ov.⁴ Uvedená definícia korešponduje s hypotézou, že človek – páchatel' ako výrazne individuálna a špecifická bytosť disponuje niektorými takými črtami osobnosti, ktoré sa do určitej miery prelínajú s charakterom osobnosti iného človeka – páchatel'a a vďaka ich prejavom zachytených v trestnoprávnom konaní, je možné tieto spoločné rysy identifikovať a na ich podklade kategorizovať a typizovať páchatel'ov sexuálnych trestných činov. Význam takejto klasifikácie podľa Dianišku spočíva „jednak v identifikácii jednotlivcov, ktorí boli predisponovaní k spáchaniu sexuálnych trestných činov, tak aj k nevyhnutnému pochopeniu charakteristík páchatel'ov za účelom následného zaobchádzania s nimi.“⁵

Spoločné črty, rysy alebo znaky osobnosti páchatel'a fungujú ako rozčleňovacie (klasifikačné) kritériá využívané v rámci metódy, ktorá je označiteľná ako typológia páchatel'a. Explicitný výpočet jednotlivých kritérií tvoriacich typológiu páchatel'a nie je možné uviesť, preto najčastejšie sú ako diferenciačné kritériá stanovené tie prvky osobnosti, ktoré ju najvýraznejšie ovplyvňujú a ktorých prejavy v trestnej činnosti sú najviac signifikantné. Ako najfrekvencovanejší príklad možno uviesť typológiu podľa pohlavia, veku, prítomnosti kriminálnej recidívy, či psychických predispozícií, ktoré sú primárnym predmetom skúmania psychológie, prípadne fyzických predispozícií páchatel'a a pod.

Bazálnym, často sa vyskytujúcim diferenciačným kritériom, na základe ktorého dochádza k typologickému členeniu páchatel'ov sexuálnych trestných činov do rôznych kategórií aj v oblasti kriminologickej vedy je taktiež motivácia páchatel'a, ktorá má podstatný vplyv na páchatel'ovo rozhodnutie spáchať daný sexuálny trestný čin. S ohľadom na heterogenosť sexuálnych trestných činov by zostavenie všeobecnej typológie páchatel'a sexuálneho trestného činu nebolo účelné a náležité, preto považujeme za vhodné zotrvať pri vybraných trestných činoch, in concreto pri znásilnení a sexuálnom zneužívaní.

Typológia z hľadiska motivácie spáchať zločin znásilnenia rozoznáva nasledovné štyri základné kategórie páchatel'ov:

- výhradne sexuálny páchatel' - páchatel', ktorého primárnym cieľom je uspokojenie svojich sexuálnych potrieb, pričom je pre neho irelevantné množstvo použitého fyzického násillia, ktoré je potrebné na dosiahnutie sexuálneho uspokojenia. Tento typ páchatel'a je

² Ust. § 19 ods. 1 Tr. zák.

³ SVATOŠ, R.: *Kriminologie*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 39.

⁴ Bližšie pozri HOLCR, K. a kol.: *Kriminológia*. 1. vydanie. Praha : Leges, 2008, s. 77.

⁵ DIANIŠKA, G., STRĚMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol.: *Kriminológia*. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, s. 264.

neschopný dosiahnuť sexuálne uspokojenie v partnerskom vzťahu, pričom práve násilie, ku ktorému sa pri znásilnení uchýľuje, je preň potrebným pre dosiahnutie sexuálneho uspokojenia.

- sadistický páchatel' - páchatel', ktorý je v očiach laickej verejnosti i podľa dostupnej odbornej literatúry považovaný za najnebezpečnejší typ páchatel'a, nakoľko dosiahnutie jeho sexuálneho uspokojenia je priamo úmerné spôsobeniu bolesti obeť a súčasne alebo alternatívne strachu obeť. Nezriedka znásilnenia spáchané sadistickým páchatel'om vedú k vražde, pričom sadistický páchatel' sa vyznačuje značnou mierou krutosti, bezohľadnosti, agresiou až psychopatickou osobnosťou. U väčšiny sadistických páchatel'ov tak možno badať absenciu akýchkoľvek výčítiek svedomia, či ľútosti nad obeťou.
- páchatel' sily/kontroly – páchatel', ktorý túži po absolútnej moci nad jeho obeťou. Jeho sexuálne uspokojenie je stimulované práve kontrolou, ponížením resp. pokorením, prípadne až dehonestáciou obeť. V prípade tohto typu páchatel'a sa jedná o tzv. pseudo-sexuálne trestné činy, nakoľko znásilneniu častokrát predchádza zlosť páchatel'a, ktorý si práve prostredníctvom aktu znásilnenia navodzuje pocit moci, nadvlády a kontroly nad obeťou, ktorý je pre páchatel'a dôležitejší než samotné sexuálne uspokojenie. Častým sprievodným javom pri trestných činoch znásilnenia spáchaných týmto typom páchatel'a je podanie omamných a psychotropných látok obeť.
- príležitostný páchatel' – páchatel', ktorý je najčastejšie vedený náhodnými podnetmi, napr. impulzívnosťou, či túžbou po dobrodružstve. Príležitostný páchatel' spácha obvykle trestný čin znásilnenia v spojení s iným trestným činom, ku príkladu v priebehu vykrádania bytu znásilní spiacu ženu.⁶

Páchatel' však môže typologicky spadať do viacerých kategórií a zároveň citované zaradenie páchatel'ov znásilnenia nemožno považovať za exkluzívne, pričom najmä v zahraničnej literatúre je možné sa stretnúť s rôznymi diferenciaciami. Uvedené sa nezmenene uplatňuje aj pri sexuálnom zneužívaní. Páchatel' zločinu sexuálneho zneužívania je kategorizovateľný do dvoch základných skupín z hľadiska posúdenia jeho sexuálnej preferencie detskej obeť. Páchatel', ktorého uprednostňovanie detí pri uspokojovaní sexuálneho pudu, nepredstavuje dominantné a primárne zameranie, sa označuje ako situačný typ a naopak, preferenčným typom bude páchatel', ktorého primárna orientácia sexuálnych útokov na dieťa je nepochybná.⁷

Posúdenie osobnosti páchatel'a vykazuje vysokú relevanciu aj v kontexte zostavovania tzv. kriminologického profilu páchatel'a. Podstata kriminologického profilu páchatel'a je založená na prezumpcii, že páchatelia homogénnej skupiny deliktov disponujú určitými charakteristickými črtami, prejavmi či vlastnosťami, ktoré sú podobné až totožné. Komparáciou vytypovaných charakteristík u jednotlivých odhalených páchatel'ov už objasneného konkrétneho trestného činu možno identifikovať prelinajúce sa charakteristické vlastnosti, na ktorých podklade sa následne zostaví kriminologický profil páchatel'a, ktorý môže predstavovať značný prínos vo vyšetrovaní spáchaného trestného činu s neznámym páchatel'om, nakoľko umožní kompetentným orgánom pátrať po osobe zodpovedajúcej kriminologickému profilu.

Kriminologický profil odsúdeného za sexuálne trestné činy

Vzhľadom na limity predchádzajúcej teoretickej analýzy odsúdeného za trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201a Tr. zák., sme sa rozhodli doplniť „mozaiku“ kriminologického profilu odsúdeného za sexuálne trestné činy o kvantitatívnu analýzu odsúdeného vo výkone trestu odňatia slobody za ďalšie sexuálne trestné činy. V kontexte kreovania štatisticky relevantnej vzorky sme sa pri výbere jednotlivých sexuálnych trestných činov

⁶ 6 DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. *Kriminológia*. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, s. 264 – 265.

⁷ Bližšie pozri HOLMES, R. M., HOLMES, S. T.: *Profiling Violent Crimes. An Investigative Tool* a KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1.vydanie, Praha: C.H. Beck, 2005, s. 418.

zamerali na nasledujúce štyri sexuálne trestné činy, a to na trestné činy znásilnenia podľa § 199 Tr. zák., sexuálneho násillia podľa § 200 Tr. zák. a sexuálneho zneužívania podľa § 201 a 202 Tr. zák. Vybraný okruh sexuálnych trestných činov je determinovaný jednak, ako už bolo spomínané, zámerom vytvoriť početne dostatočnú vzorku na kvantitatívny výskum, ale rovnako sme výber podmienili záujmom zastúpiť, tak sexuálne trestné činy s prvkom násillia (trestné činy znásilnenia podľa § 199 Tr. zák., sexuálneho násillia podľa § 200 Tr. zák.) a rovnako sexuálne trestné činy zasahujúce do integrity dieťaťa rôzneho veku v sexuálnej oblasti (trestné činy sexuálneho zneužívania podľa § 201 a 202 Tr. zák.).

Na zber dát sme využili dohodu o spolupráci medzi Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou a Generálnym riaditeľstvom Zboru väzenskej a justičnej stráže (ďalej „GR ZVJS“). Prostredníctvom aplikácie VVVT sme vytvorili zoznam aktuálne odsúdených podľa jednotlivých vyššie uvedených trestných činov. Vygenerovaním zoznamu odsúdených nachádzajúcich sa výkone trestu odňatia slobody bolo získaná vzorka 508 odsúdených, čo predstavuje vzorku celej populácie odsúdených vo výkone trestu odňatia k 1. marcu 2023. Podiely odsúdených v kontexte skúmaných trestných činov sú znázornené v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1: Výskumná vzorka - § 199, 200, 201 a 202 Tr. zák.

	Trestný čin	Počet odsúdených
1.	Znásilnenie § 199 TZ	182
2.	Sexuálne násillie § 200 TZ	129
3.	Sexuálne zneužívania § 201 TZ	192
4.	Sexuálne zneužívania § 202 TZ	5
	SPOLU	508

Hlavným cieľom kvantitatívneho výskumu bolo získať nové kriminologické poznatky o odsúdených páchateloch sexuálnych trestných činov na ich prípadné využitie v aplikačnej praxi. Z hľadiska metodológie výskumu boli zvolené štandardné metódy a techniky kriminologického výskumu. V predmetnom kvantitatívnom výskume boli využité kvantitatívne postupy a techniky deskriptívnej štatistiky, a to v premietnutí na výskumný súbor znamená aplikáciu kvantitatívnej analýzy databázy odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody a deskriptívnu štatistickú analýzu zostáv odsúdených generovaných aplikáciou VVVT.

Z hľadiska výskumu charakteristických črt odsúdených sme s ohľadom na dostupné štatisticky zhromaždené údaje sa zamerali na dve oblasti:

1. Kriminálna anamnéza,
2. Osobná anamnéza.⁸

1. Kriminálna anamnéza

Informácie o odsúdenom sumarizované v danej oblasti sa týkajú aktuálneho sexuálneho trestného činu - písm. a), b), e), f) a g), taktiež jeho predchádzajúcich odsúdení – písm. b) a c) a rovnako aj nepodmienečného trestu odňatia slobody v kontexte jeho výkonu za aktuálny trestný čin – písm. h).

⁸ Inšpiráciou bol pri danom kvantitatívnom výskume výskum realizovaný v Českej republike (samozrejme s ohľadom na časové, personálne a ďalšie limity vzťahujúce sa na možnosti spracovania dizertačnej práce). BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P.: *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, [online; 17.3.2023] Dostupné na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/428.pdf> .

- a) Kvalifikácia sexuálneho trestného činu,
- b) Súbehy trestných činov,
- c) Všeobecná recidíva,
- d) Penitenciárna recidíva,
- e) Dĺžka trestu odňatia slobody,
- f) Väzobné stíhanie,
- g) Stupeň stráženia,
- h) Disciplinárne tresty a odmeny.

1a) Kvalifikácia sexuálneho trestného činu

Kvalifikácia trestného činu v kontexte delenia skutkových podstát trestného činu podľa kritéria závažnosti na základné, kvalifikované a privilegované odzrkadľuje aj závažnosť samotného trestného činu. Kvalifikovaná skutková podstata obsahuje oproti základnej skutkovej podstate trestného činu prirážajúci kvalifikačný znak (napr. na chránenej osobe, z osobitného motívu, závažnejším spôsobom a pod.), ktorého naplnenie je taktiež potrebné v rámci trestného konania preukázať, čo môže mať vplyv aj na samotné vyšetrenie, jeho dĺžku a náročnosť.

Trestné činy (§ 199, 200, 201 a 202 Tr. por.) zahrnuté do výskumu majú tak základné, ako aj kvalifikované skutkové podstaty, privilegovanú skutkovú podstatu neobsahujú. Každý z uvedených trestných činov má jednu základnú skutkovú podstatu (ods. 1) a trestné činy podľa § 199, 200 a 201 Tr. zák. majú tri kvalifikované skutkové podstaty (ods. 2, ods. 3 a ods. 4), trestný čin podľa § 202 Tr. zák. má dve kvalifikované skutkové podstaty (ods. 2 a ods. 3).

Z hľadiska výskumného súboru môžeme sledovať (pozri graf č. 1 až 4) pri kategórii sexuálnych trestných činov s prvkom násillia (§ 199 a 200 Tr. zák. – graf č. 1 a 2), že viac ako dve tretiny odsúdených (§ 199 Tr. zák. – 64 % a § 200 Tr. zák. – 72 %) naplnilo znaky kvalifikovanej podstaty. Opačný jav nastal pri vzorke odsúdených za sexuálne trestné činy zasahujúce do integrity dieťaťa rôzneho veku v sexuálnej oblasti, kedy znaky kvalifikovaných skutkových podstát naplnilo 43 % odsúdených pri § 201 Tr. zák. (pozri graf č. 3), resp. 40 % pri § 202 Tr. zák. (pozri graf č. 4).

Graf č. 1

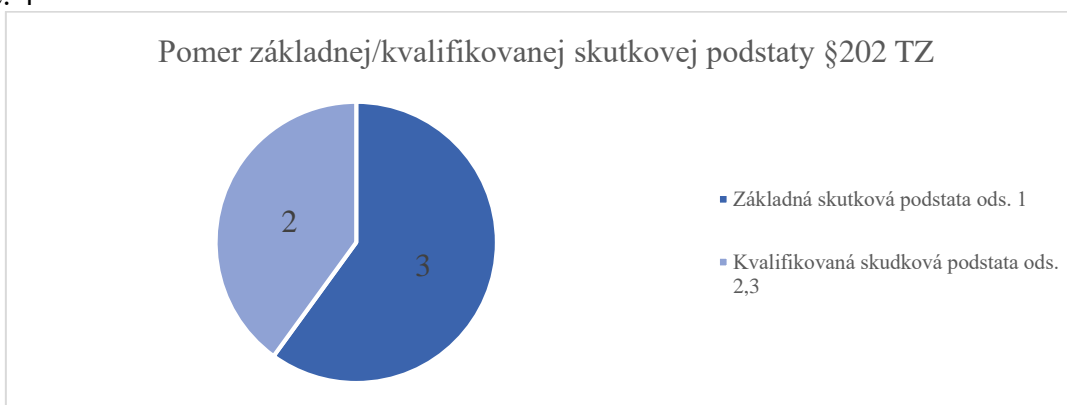
Graf č. 2

Graf č. 3

Graf č. 4

1b) Súbeh trestných činov

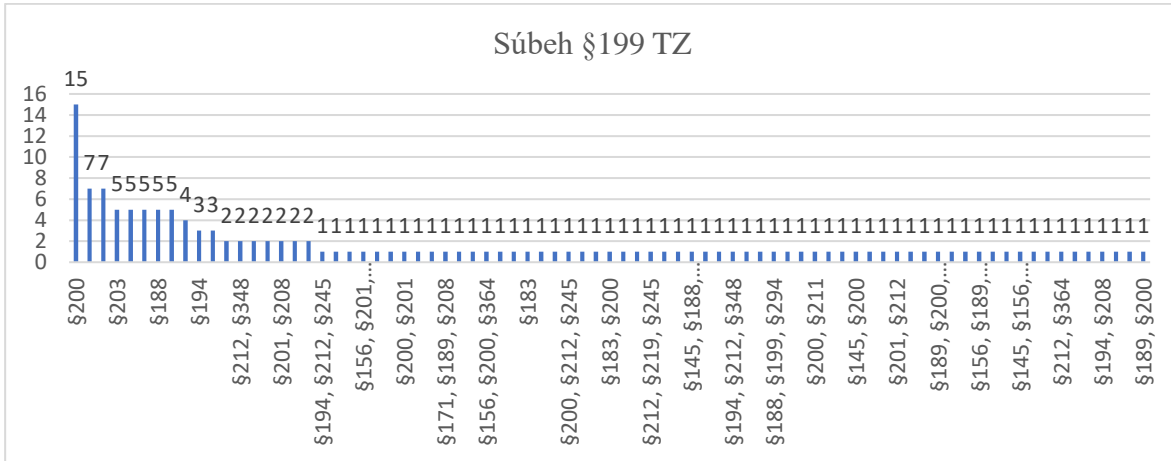
Jeden z prvkov mnohosti trestnej činnosti predstavuje súbeh trestných činov. Ide o skutočnosť, kedy jeden páchatel naplní znaky viacerých skutkových podstát trestných činov predtým, ako bude za jeden z trestných činov právoplatne odsúdený. Predmetná položka v rámci výskumu vypovedá najmä o skutočnostiach, ktoré trestné činy (vodorovná os graf č. 5 až 8) a v akom počte (zvislá os graf č. 5 a 8) spáchal odsúdený popri primárnych trestných činoch (§ 199, 200, 201 a 202 Tr. zák.). Z hľadiska vyšetrovania problematika súbehov znamená vyšetrovanie ďalších trestnoprávne relevantných skutočností, preto ide o jav, ktorý môže samotné vyšetrovanie v mnohých prípadoch predĺžiť či komplikovať.

Z hľadiska ďalšieho členenia súbehov na jednočinné a viacčinné nedokážeme dané delenie zohľadniť, pretože výskumný súbor obsahuje len deskripciu trestných činov, za ktoré bol páchatel aktuálne odsúdený.

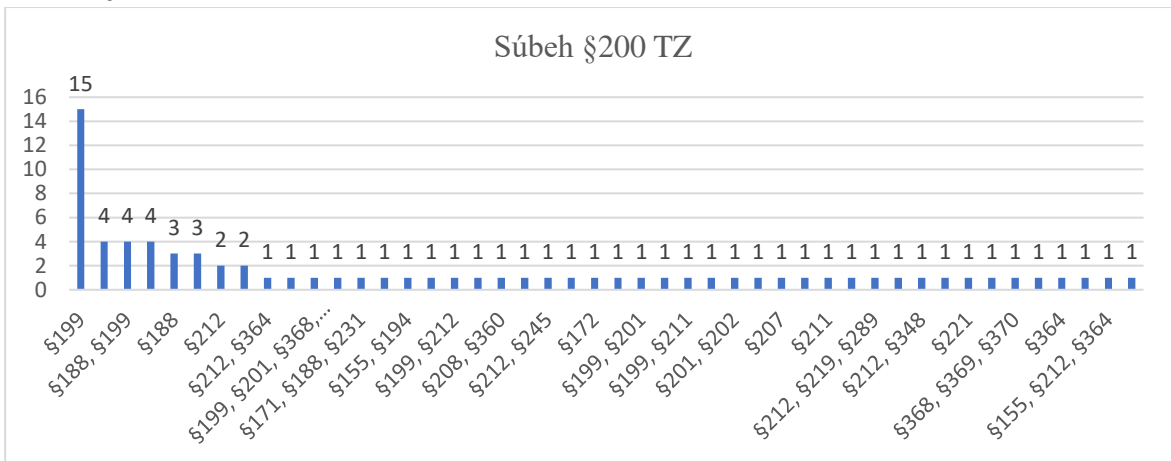
Pri trestnom čine znásilnenia podľa § 199 Tr. zák. bol popri danom trestnom čine v súbehu najčastejšie spáchaný trestný čin sexuálneho násillia podľa § 200 Tr. zák., a to samostatne v 15 prípadoch a popri ďalších trestných činoch v 8 prípadoch (pozri graf č. 5). Celkovo bol daný trestný čin spáchaný v súbehu v 139 z 182 prípadov. *De facto* ako úspešná skúška správnosti daného výskumného súboru vyšiel rovnako pri trestnom čine sexuálneho násillia podľa § 200 Tr. zák. ako najčastejšie súbežne spáchaný trestný čin znásilnenia podľa § 199 Tr. zák., rovnako v 15 prípadoch (pozri graf č. 6). Celkovo bol daný trestný čin spáchaný v súbehu v 75 zo 129 prípadov. Popri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 201 Tr. zák. bol najčastejšie súbežne spáchaný trestný čin znásilnenia podľa § 199 Tr. zák., a to v 5 prípadoch (pozri graf č. 7). Celkovo bol daný trestný čin spáchaný v súbehu v 137 z 192 prípadov. Pri výskumnom súbore trestného činu sexuálneho zneužívania podľa § 202 Tr. zák., ktorý obsahuje len 5 odsúdených osôb, bolo v každom jednom prípade evidovaný súbeh trestných činov (pozri graf č. 8).

Záverom možno uviesť, že pri všetkých skúmaných trestných činoch bol široký a pestrý diapazón súbežne spáchaných trestných činov, so zastúpením rôznych druhov kriminalít (mravostná, násillná, majetková, atď.).

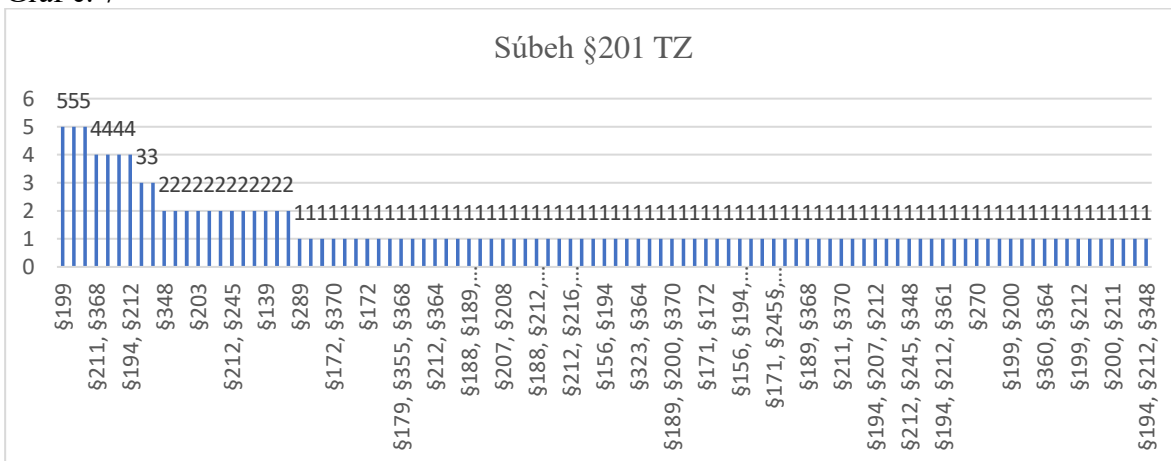
Graf č. 5

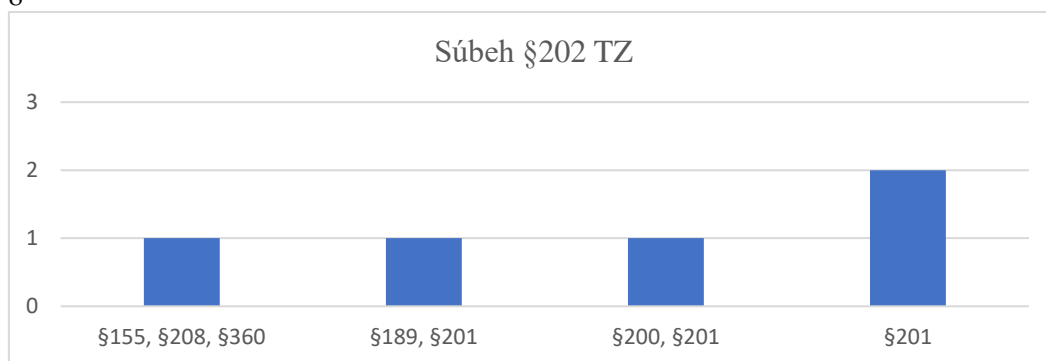
Graf č. 6

Graf č. 7

Graf č. 8

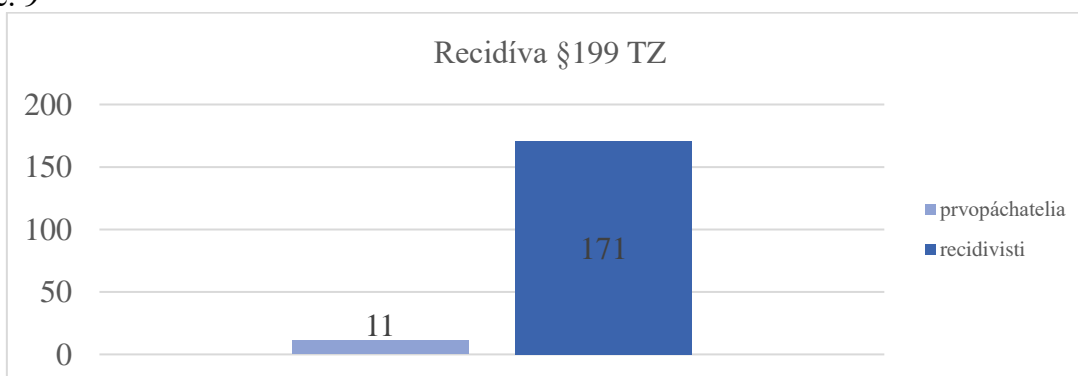

1c) Všeobecná recidíva

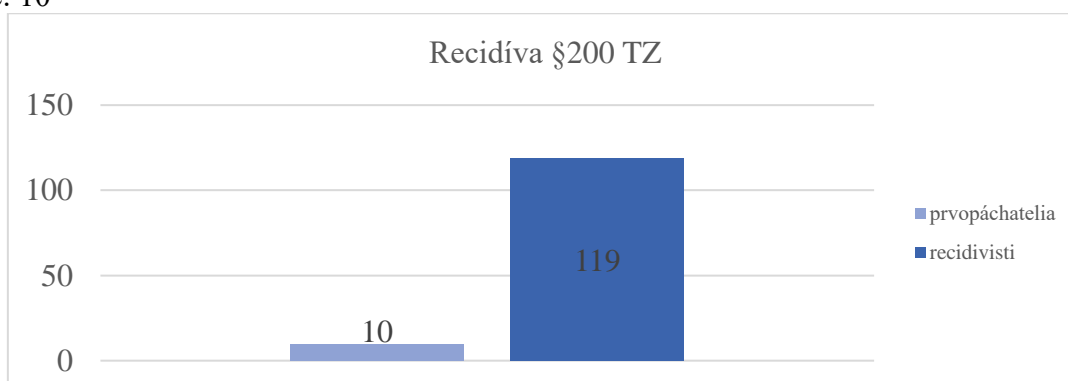
Recidíva predstavuje ešte závažnejší spôsob mnohosti trestnej činnosti ako súbeh trestných činov, pretože ide o opakovanie trestnej činnosti toho istého páchatel'a po jeho predchádzajúcom právoplatnom odsúdení, ktoré zjavne nemalo „nápravný“ charakter. Už na prvý pohľad (pozri graf č. 9 až 12) je zrejmé, že miera všeobecnej recidívy (bez ohľadu na charakter opätovne páchanej trestnej činnosti) je extrémne vysoká, a to pri všetkých skúmaných trestných činoch. Ak bol páchatel' už v minulosti odsúdený, tak má empirickú skúsenosť s trestným konaním, jeho priebehom, postupom orgánov činných v trestnom konaní, čo jednoznačne môže mať vplyv na priebeh vyšetrovania.

Pri nami skúmanej vzorke odsúdených sú enormné počty recidivistov zastúpené pri sexuálnych trestných činoch podľa § 199 Tr. zák. – 93,96 % (graf č. 9), podľa § 200 Tr. zák. – 92,25 % (graf č. 10) a podľa § 201 Tr. zák. – 93,23 % (graf č. 11). Len pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 202 Tr. zák. je pomer recidivistov a prvopáchatel'ov vyrovnannejší, 3 recidivisti a 2 prvopáchatelia, avšak v danom prípade ide len o veľmi malú vzorku odsúdených.

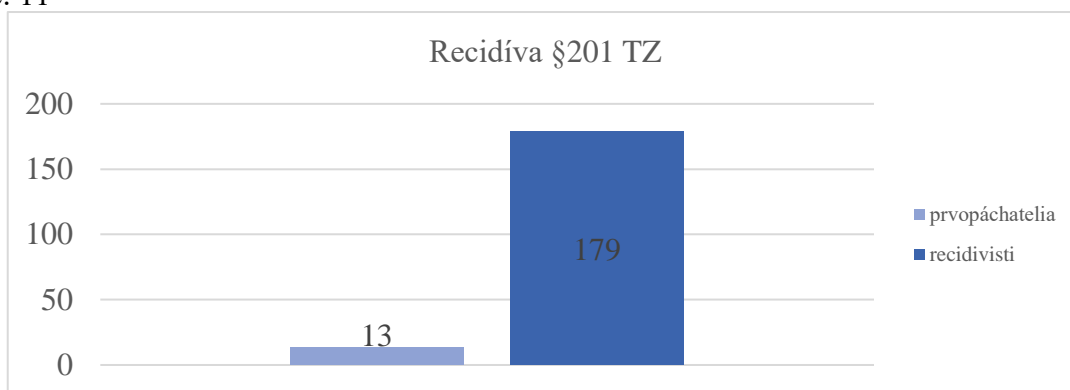
Graf č. 9

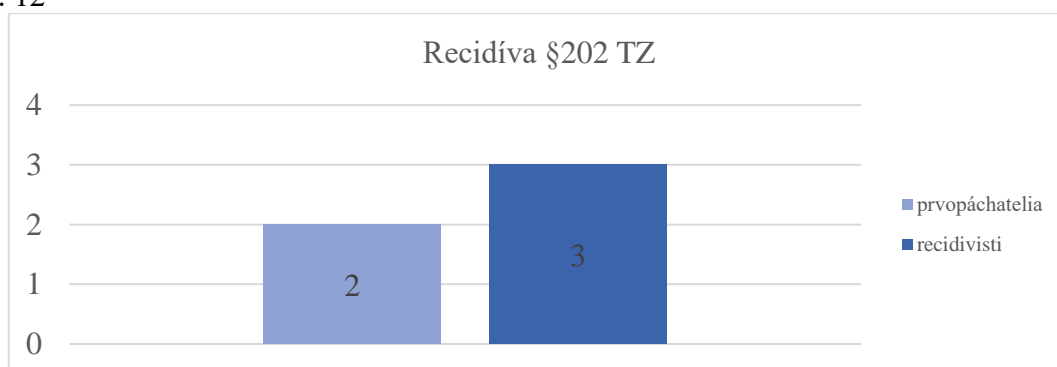
Graf č. 10

Graf č. 11

Graf č. 12

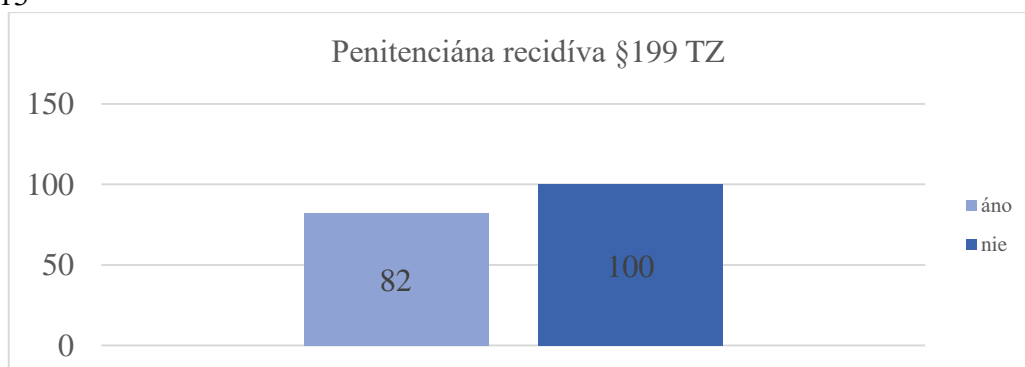

1d) Penitenciárna recidíva

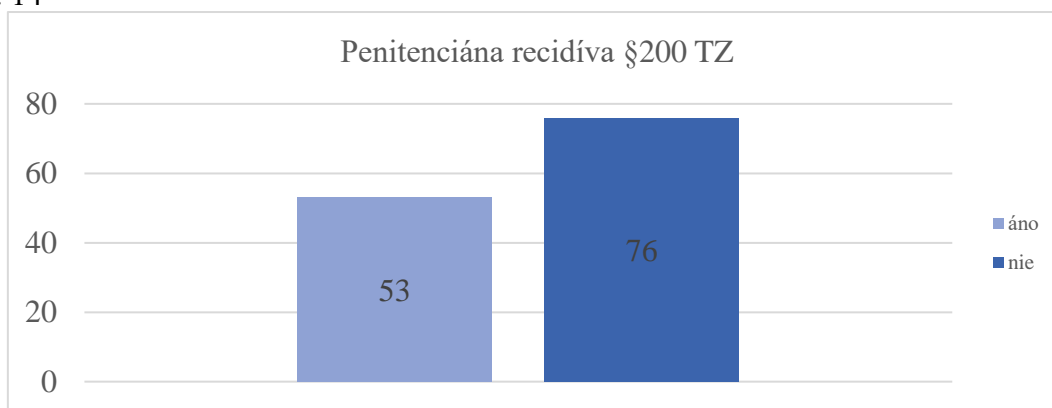
Pojem penitenciárna recidíva vyjadruje špecifický druh recidívy, ktorý znamená opakovaný nástup nepodmienečného výkonu trestu odňatia slobody. Ide o najzávažnejšiu formu recidívy, pretože ani najprísnejší trest, obmedzujúci osobnú slobodu najzásadnejšie vo väzenskom prostredí, neprispel k náprave páchatel'a, ktorý sa opätovne dopustil spáchania trestného činu, za ktorý mu bol uložený znova nepodmienečný trest odňatia slobody.

V danom prípade pri analýze výskumného súboru je opačný jav ako pri všeobecnej recidíve, keďže sú pomery penitenciárnych recidivistov a všeobecných recidivistov opačné. Penitenciárna recidíva je pri sexuálnych trestných činoch podľa § 199 Tr. zák. – 45,05 % (graf č. 13 a porovnaj s graf č. 9), podľa § 200 Tr. zák. – 41,06 % (graf č. 14 a porovnaj s graf č. 10) a podľa § 201 Tr. zák. – 43,23 % (graf č. 15 porovnaj s graf č. 11). Opätovne trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 202 Tr. zák. reprezentuje štatistickú výnimku, keďže pomer penitenciárnych recidivistov je rovnaký ako pomer všeobecných recidivistov (porovnaj graf č. 16 a graf č. 12).

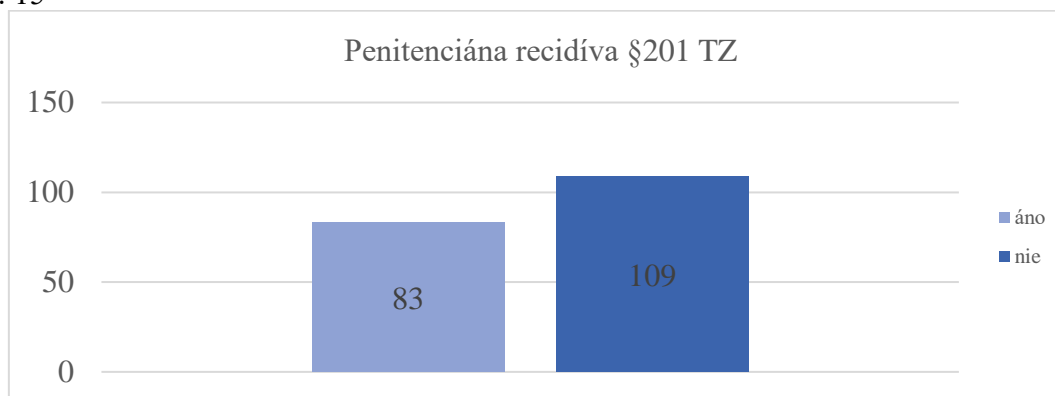
Graf č. 13

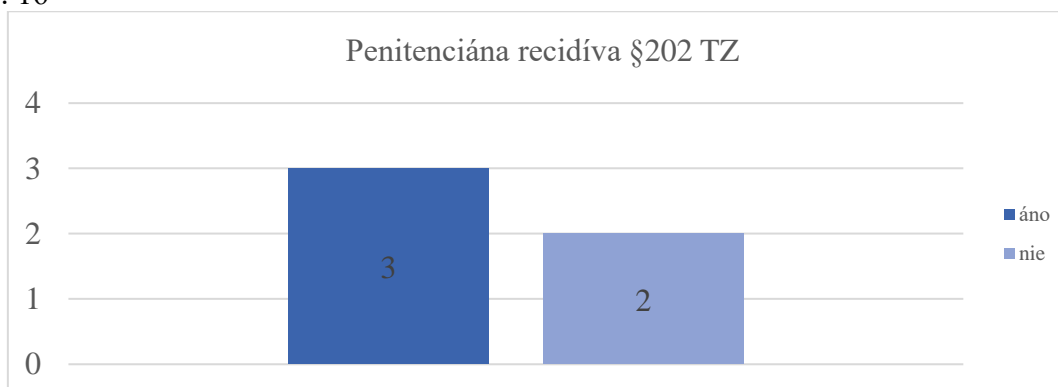
Graf č. 14

Graf č. 15

Graf č. 16

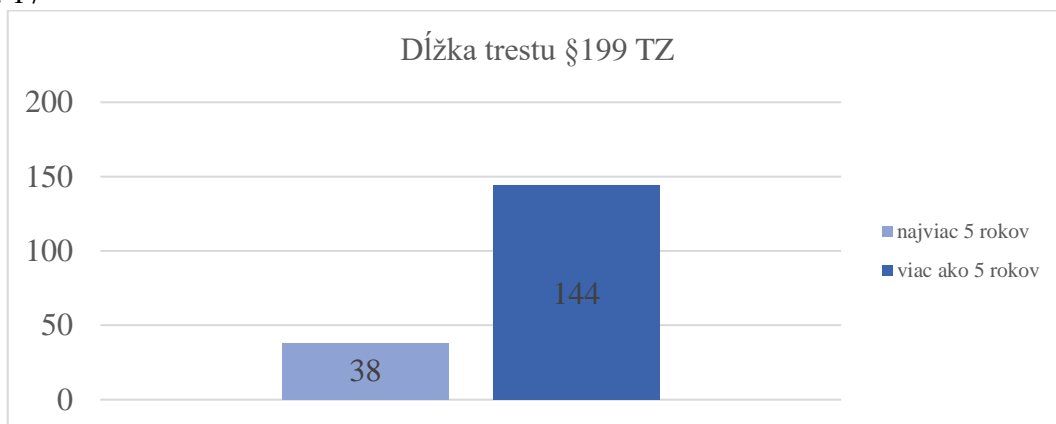
1e) Dĺžka trestu odňatia slobody

Výmera nepodmienečného trestu odňatia slobody v odsudzujúcom rozsudku nemusí znamenať definitívnu časovú výmeru vykonaného trestu (napr. pri podmienečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a pod.), ale je dôležitá z hľadiska možnej prizonizácie a sťaženej resocializácie odsúdenej osoby pri prepustení, čo môže znamenať návrat takejto osoby späť k pokračovaniu v kriminálnej kariére.

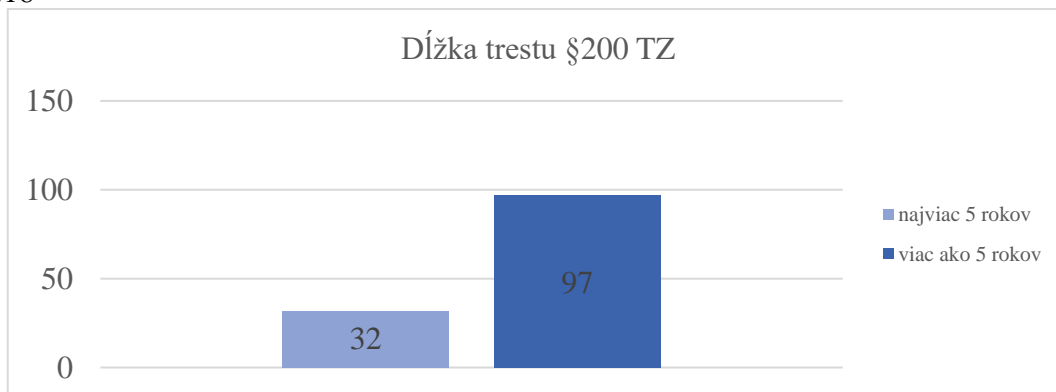
Výskumný súbor sme sa rozhodli z hľadiska výkonu trestu odňatia slobody rozdeliť do troch kategórií, odsúdení s výmerou trestu najviac do 1 roka, odsúdení s výmerou trestu najviac do 5 rokov a odsúdení s výmerou trestu viac ako 5 rokov. Po zohľadnení už analyzovaných skutočností (pomer základných a kvalifikovaných skutkových podstat, pomer recidivistov a prvopáchateľov a rozmedzie dolných a horných hraníc sadzieb trestu odňatia slobody pri predmetných sexuálnych trestných činoch) nie je prekvapujúce, že ani v jednom prípade pri ani jednom odsúdenom za skúmané sexuálne trestné činy nebol uložený trest odňatia slobody neprevyšujúci 1 rok (pozri graf č. 17 až 20). Naopak je logický jav priamej korelácie rozsahu

trestných sadzieb a prevažujúceho pomeru výmer trestov nad 5 rokov v porovnaní s trestami do 5 rokov (pozri graf č. 17 až 20).

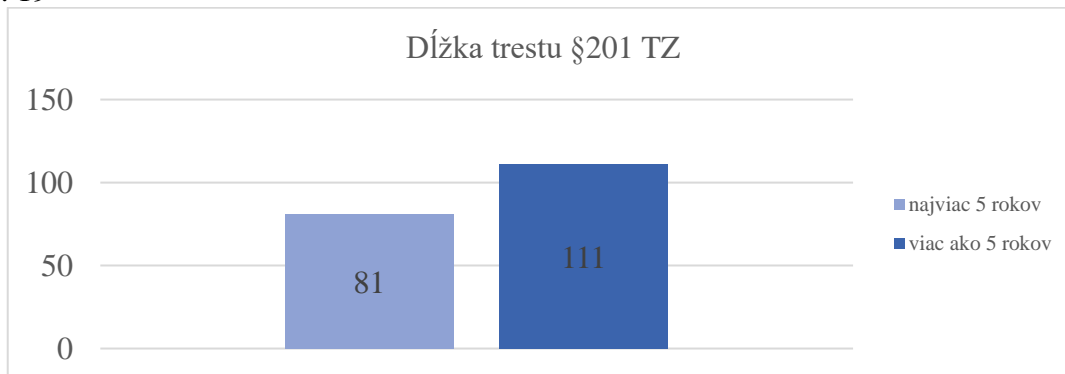
Graf č. 17

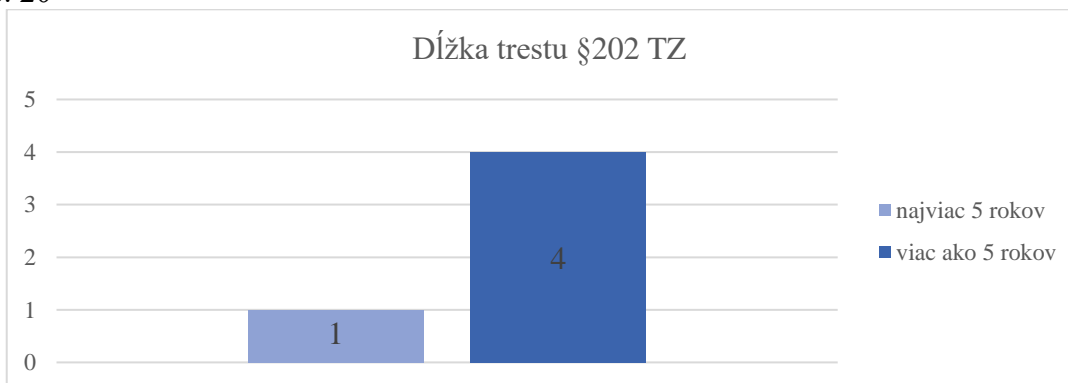
Graf č.18

Graf č. 19

Graf č. 20

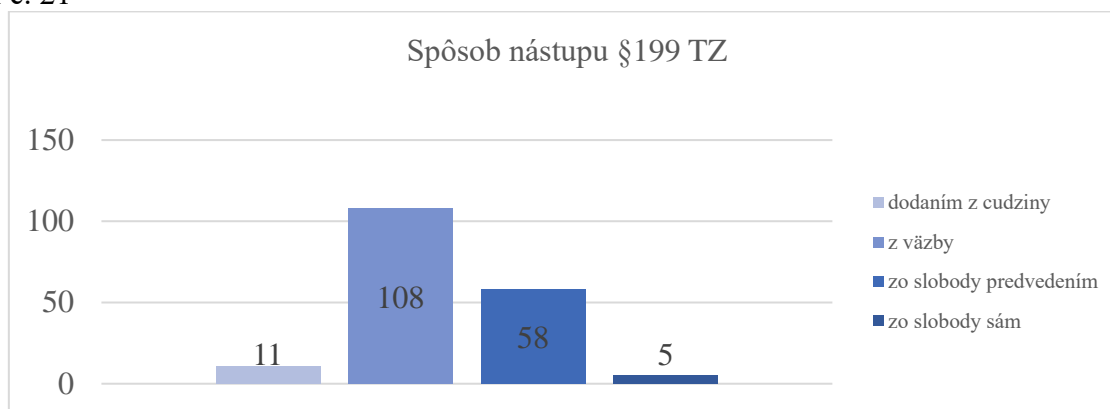

1f) Väzobné stíhanie

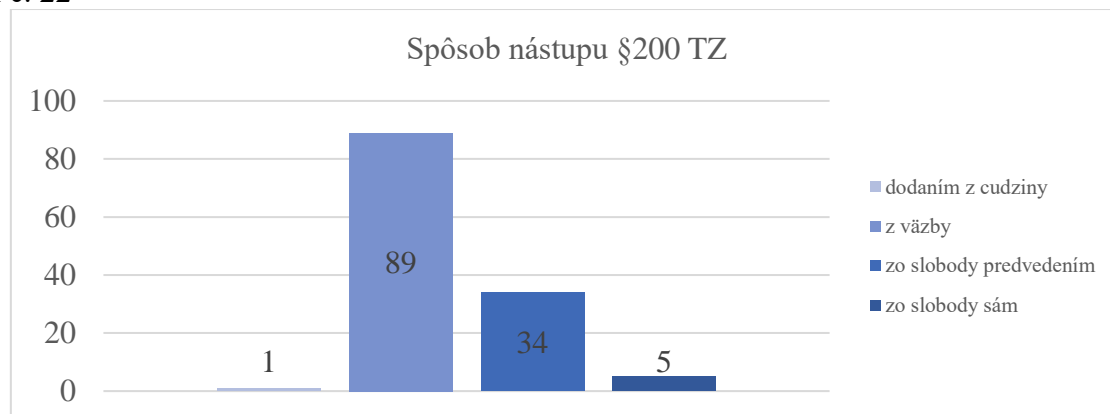
Tzv. väzobné stíhanie je priamo determinované rozhodnutím súdu o vzatí obvineného do väzby po naplnení dôvodov väzby vymedzených v § 71 Tr. por., kedy pôjde o typ útekovej, kolúznej alebo preventívnej väzby. Predmetný údaj sme abstrahovali zo štatistiky o počtoch odsúdených a spôsobe ich nástupu na výkon trestu odňatia slobody. V troch zo štyroch kategórií je forma nástupu podmienená použitím určitej formy štátnej moci – dodaním z cudziny, z väzby a zo slobody predvedením a len jedna forma reflektuje dobrovoľnú kooperáciu odsúdeného a jeho nástup zo slobody.

Vo výskumnej vzorke pri všetkých odsúdených za zahrnuté sexuálne trestné činy bola prevaha spôsobu nástupu výkonu trestu z väzby, a teda aj prevaha väzobných stíhaní a naopak protipól spôsobu nástupu (nerátajúc občasnosť dodaní z cudziny) predstavoval samostatný nástup odsúdeného zo slobody (pozri graf č. 21 až 24).

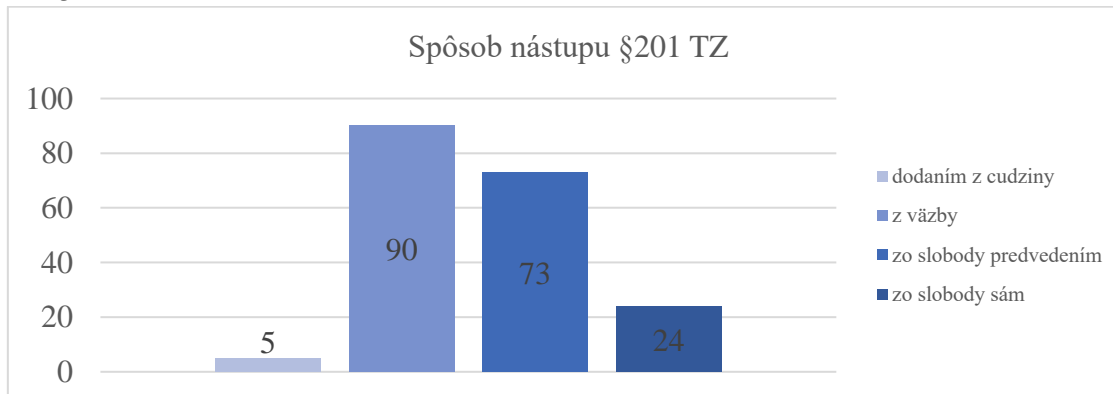
Graf č. 21

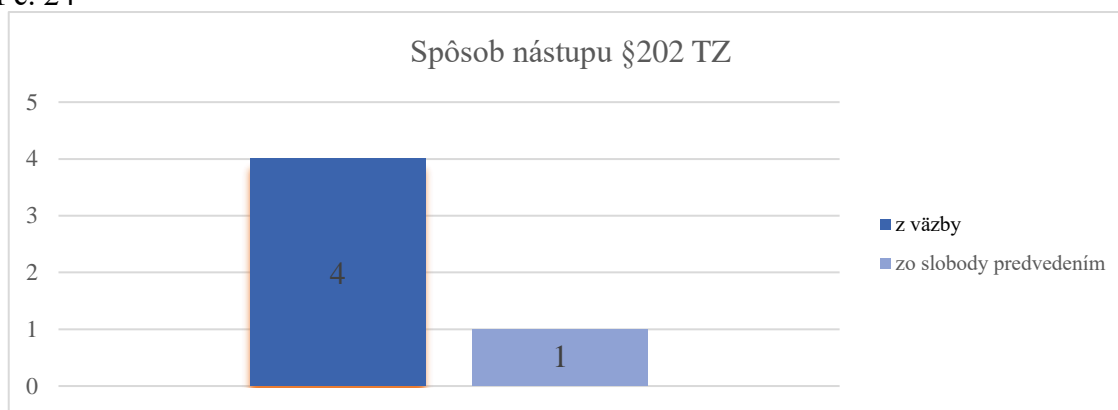
Graf č. 22

Graf č. 23

Graf č. 24

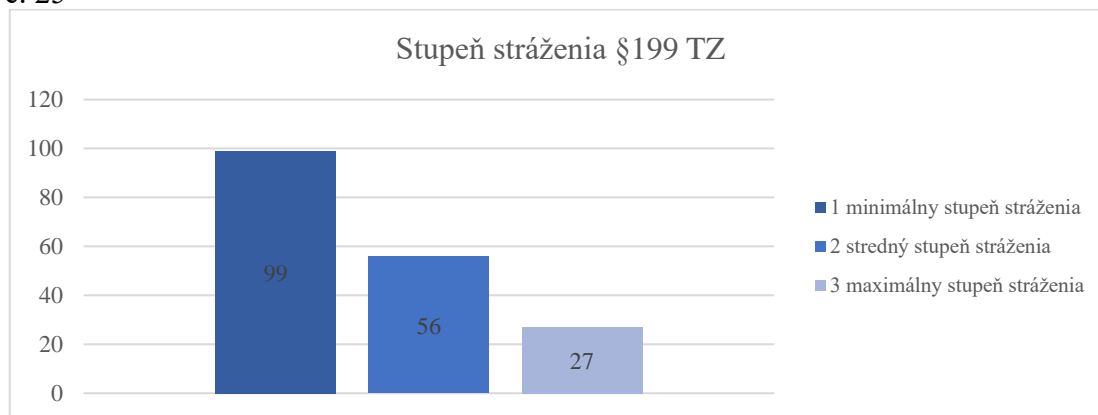
1g) Stupeň stráženia

Trest odňatia slobody sa v zmysle § 48 Tr. zák. vykonáva diferencovane (vonkajšia diferenciácia) v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody minimálneho, stredného alebo maximálneho stupňa stráženia.

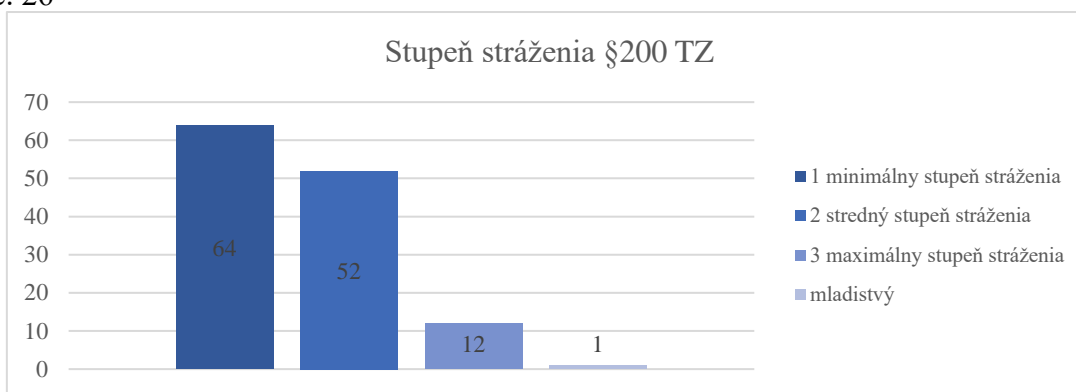
Vonkajšia diferenciácia výkonu trestu odňatia slobody a konkretizácia stupňa stráženia znamenajú rozsah obmedzenia osobnej slobody odsúdeného počas výkonu trestu a *de facto* rozdiel v prioritizácii bezpečnostných alebo resocializačných prvkov výkonu trestu odňatia slobody (napr. návštevy odsúdeného v minimálnom – spravidla kontaktne a maximálnom - spravidla bez priameho kontaktu k tomu pozri § 12 a nasl. zákona o výkone trestu odňatia slobody č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „ZoVTOS“)).

Vzhľadom na kritériá určovania stupňa stráženia (najmä penitenciárna recidíva za úmyselný trestný čin alebo kritérium obzvlášť závažného zločinu) by sa dala predikovať prevaha určenia vonkajšej diferenciácie skúmanej vzorky v strednom stupni stráženia, avšak pri všetkých skúmaných trestných činoch prevažuje určenie minimálneho stupňa stráženia (pozri graf č. 25 až 28) aj keď v porovnaní so stredným stupňom stráženia nejde o markantné rozdiely. Možno uvažovať, že v danom prípade súdy mohli fakultatívne zaradiť odsúdeného v zmysle § 48 ods. 4 Tr. zák. aj do ústavu na výkon trestu iného stupňa stráženia, než do ktorého mal byť zaradený, ak súd mal so zreteľom na závažnosť trestného činu a mieru narušenia páchatel'a za to, že v ústave na výkon trestu iného stupňa stráženia bude jeho náprava lepšie zaručená.

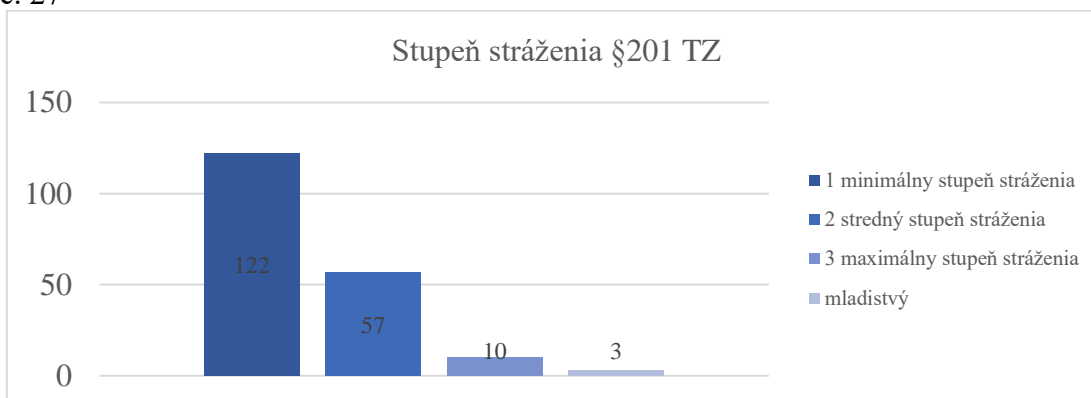
Graf č. 25

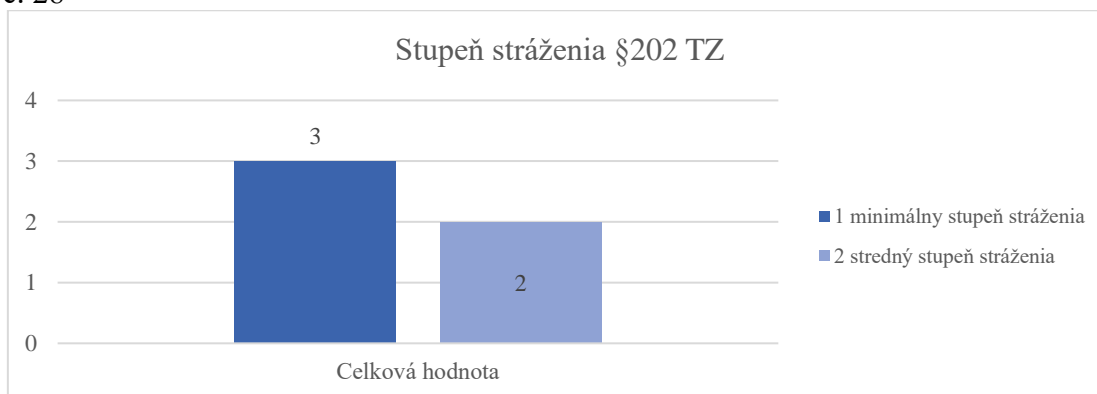
Graf č. 26

Graf č. 27

Graf č. 28

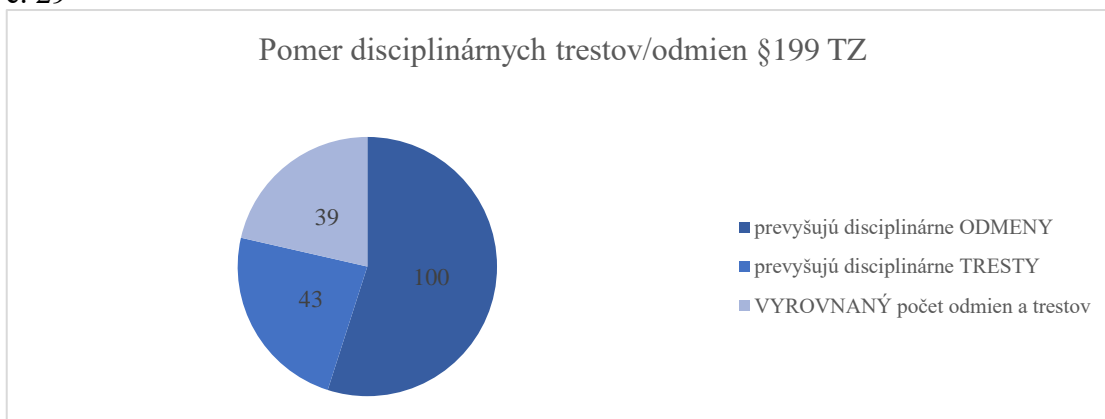
1h) Disciplinárne tresty a odmeny

Pomer disciplinárnych odmien a trestov je indikátorom charakteru správania sa odsúdeného počas výkonu trestu odňatia slobody. Odsúdenému v zmysle § 50 ods. 1 ZoVTOS možno udeliť odmenu za dlhodobu pozitívne výsledky dosahované pri plnení programu zaobchádzania, plnenie pracovných povinností, plnenie činností súvisiacich so všeobecným rozvojom osobnosti odsúdeného, výkon prospešných prác mimo ústavu alebo za vykonanie príkladného činu. Naopak odsúdený je v zmysle § 52 ods. 1 ZoVTOS disciplinárne zodpovedný za disciplinárne previnenie, ktorým sa rozumie zavinené nesplnenie alebo porušenie povinnosti alebo zákazu podľa ZoVTOS alebo ústavného poriadku odsúdeným a rovnako aj konanie, ktoré má znaky priestupku.

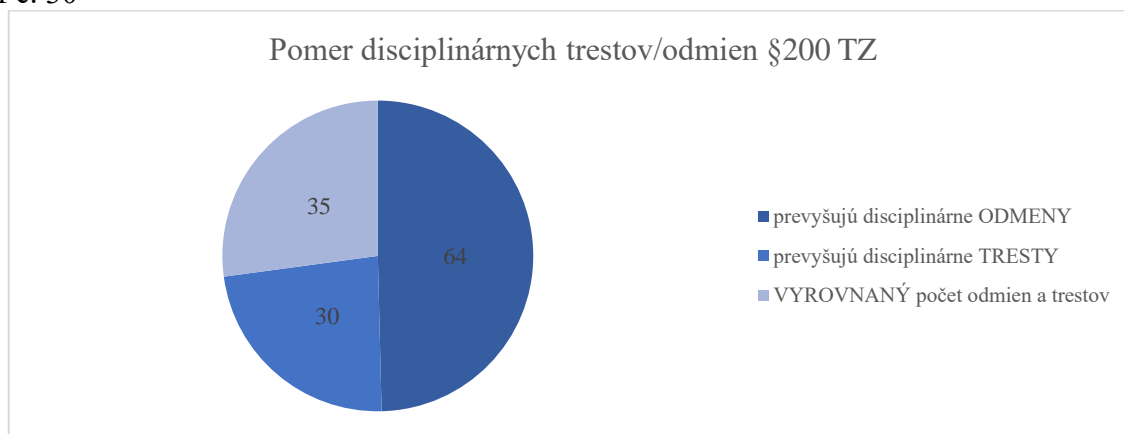
Vo výskumnej vzorke je pri všetkých sexuálnych trestných činoch prevažujúce zastúpenie odsúdených, ktorých majú počas výkonu trestu odňatia slobody udelených viac disciplinárnych odmien ako trestov (pozri graf č. 29 až 32). Možno sa domnievať, že prostredie, v ktorom sa vykonáva trest odňatia slobody vyžaduje vyššiu mieru disciplíny u odsúdených, no na druhej

strane, ak by sme sa zamerali na koreláciu sexuálnej trestnej činnosti odsúdených a ich možnosťami obdobných protiprávných konaní v ústave na výkon trestu odňatia slobody, ich možnosti na sexuálnu interakciu s opačným pohlavím sú značne obmedzené striktnou izoláciou odsúdených osôb s opačným pohlavím.

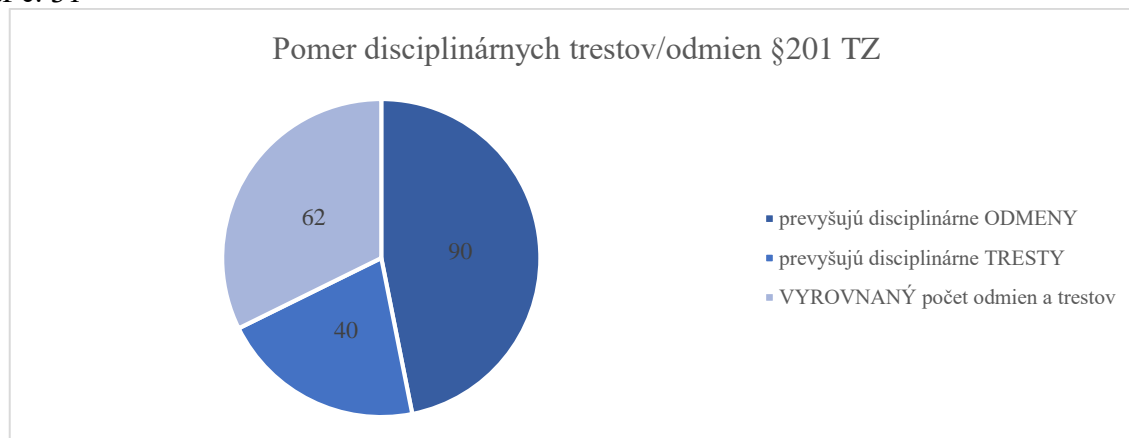
Graf č. 29

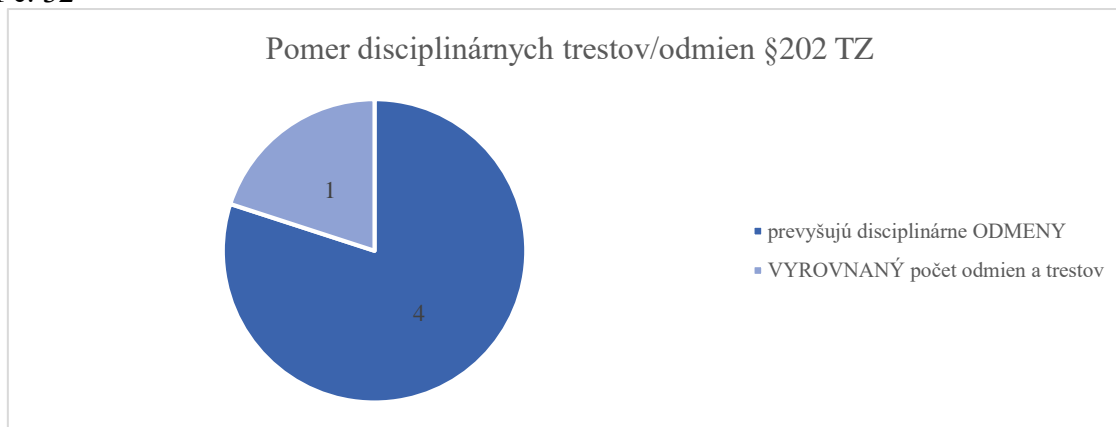
Graf č. 30

Graf č. 31

Graf č. 32

2. Osobná anamnéza

Súčasť osobnej anamnézy odsúdeného predstavujú základné sociodemografické dáta – písm. a), b), c) a d) a v kontexte sexuálnych trestných činov aj dôležitý kriminogénny faktor, ktorý má vplyv na riziko alebo na rezistenciu kriminálneho chovania – písm. e).

- a) Vek,
- b) Pohlavie,
- c) Štátna príslušnosť,
- d) Trvalý pobyt – kraj,
- e) Rodinný stav.

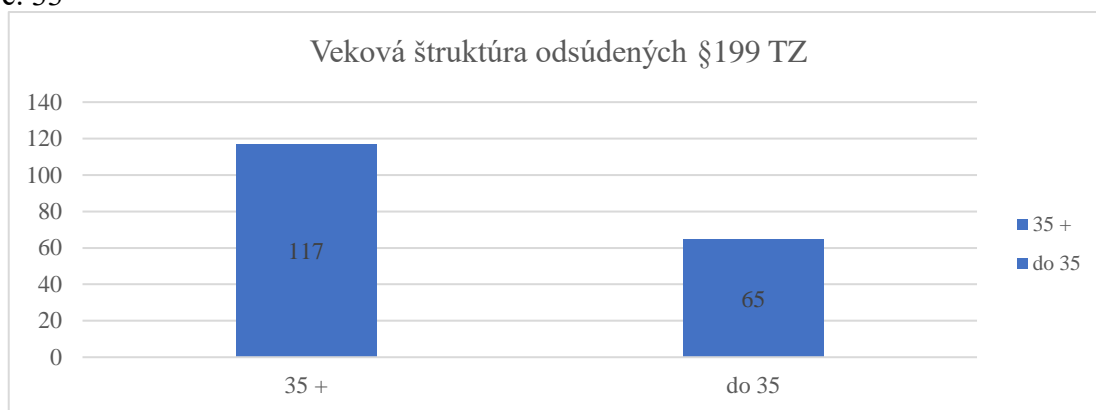
2a) Vek

Prvý kriminogénny faktor z kategórie osobnej anamnézy mapujúci štruktúru odsúdených za skúmané sexuálne trestné činy vyjadruje životné štádium, v ktorom páchatel' pácha sexuálnu kriminalitu. Istým limitom zisťovaného kritéria je skutočnosť, že vek odsúdeného reprezentuje jeho aktuálny vek počas výkonu trestu odňatia slobody a nie skutočný vek v čase spáchania trestného činu. Je preto zrejmé, vzhľadom na dĺžku už vykonaných trestov odňatia slobody a dĺžku trestného konania, že spravidla vekové hranice budú nižšie.

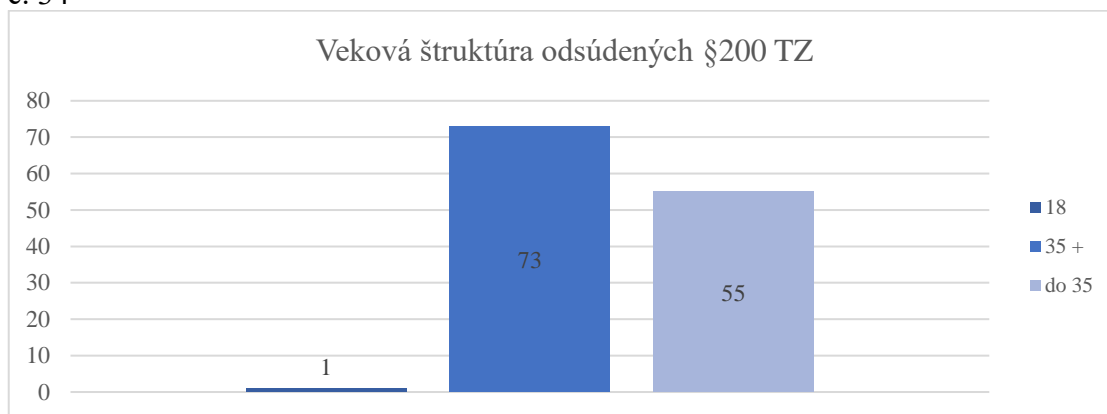
Výskumný súbor sme podľa kategórie veku rozdelili do troch skupín, a to odsúdených najviac do 18 rokov, odsúdených najviac do 35 rokov a odsúdených s vekom viac ako 35 rokov (pozri graf č. 33 až 36). Najväčšie zastúpenie odsúdených mala veková skupina viac ako 35 rokov, a to pri všetkých zaradených sexuálnych trestných činoch. Najvýraznejší rozdiel bol pri trestnom čine podľa § 199 Tr. zák., kde bol pomer odsúdených s vekom viac ako 35 rokov takmer dve tretiny (pozri graf č. 33), pri trestnom čine podľa § 200 a 201 Tr. zák. boli vekové hranice najviac 35 rokov a viac ako 35 rokov zastúpením odsúdených pomerne vyrovnané (porovnaj graf č. 33 a 34). Pri trestnom čine podľa § 202 Tr. zák. všetci piati odsúdení presiahli vek 35 rokov. Jediné zastúpenie odsúdených v kategórii najviac 18 rokov bolo pri trestnom čine podľa § 200 Tr. zák. (pozri graf č. 34).

Z hľadiska vyšetrovania môže mať význam zistenie skutočnosti, že aj osoby nad 35 rokov páchajú sexuálnu kriminalitu, dokonca v prevažujúcom počte, nie je teda možné vychádzať z predpokladu, že s pribúdajúcim vekom (mužských) páchatel'ov klesá „sexuálny apetít“ a s tým spojené aj trestnoprávne relevantné konania v sexuálnej oblasti.

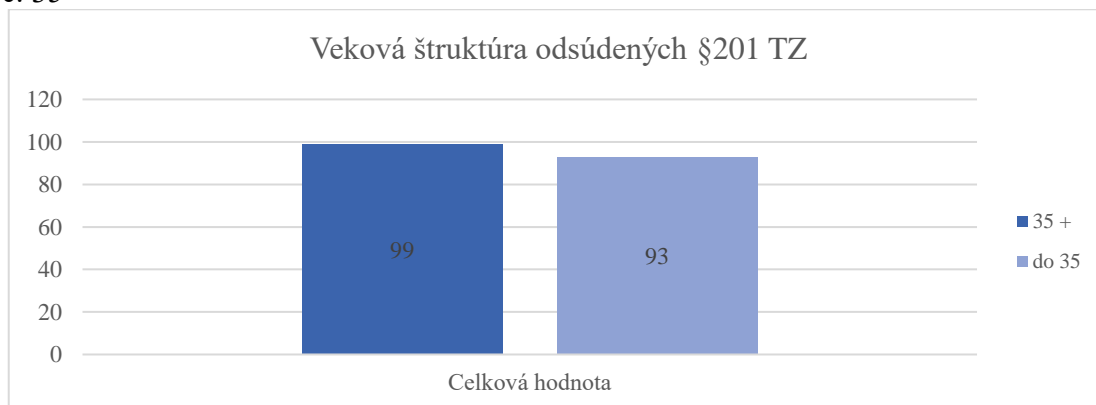
Graf č. 33

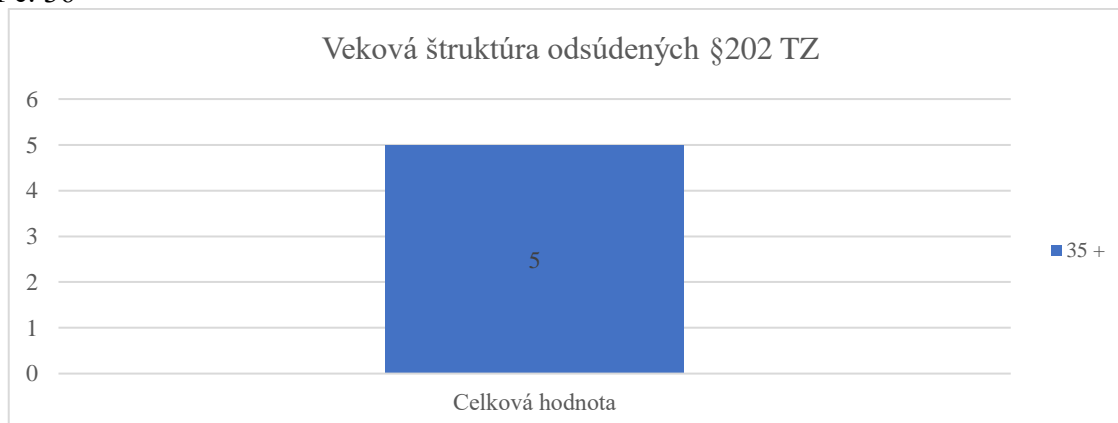
Graf č. 34

Graf č. 35

Graf č. 36

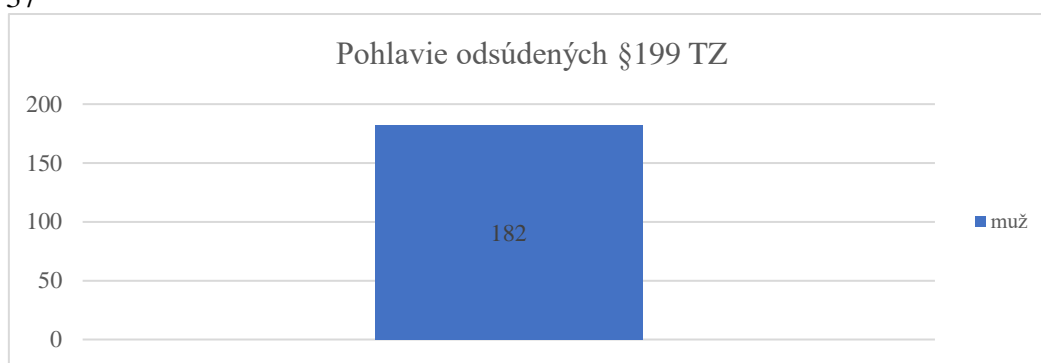

2b) Pohlavie

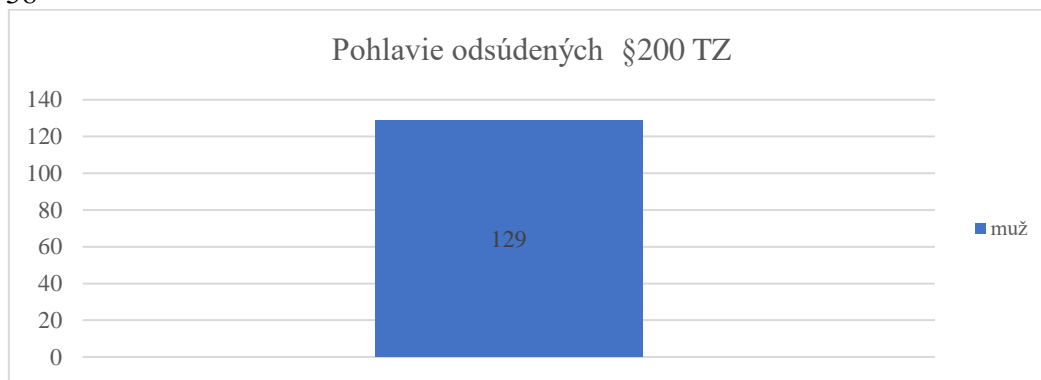
Ženy v populácii väznených osôb predstavujú len menej ako jednu desatinu⁹ z celkového počtu odsúdených, a teda vo výkone trestu odňatia slobody dominuje mužské pohlavie. Rovnako je pri sexuálnej kriminalite dominantné pri páchatel'och mužské pohlavie.¹⁰

Naviac špecifikum trestného činu znásilnenia podľa § 199 Tr. zák. predstavuje skutočnosť, že vzhľadom na spôsob protiprávneho konania (súlož) a hmotný predmet útoku (žena), môže byť samostatným páchatel'om jedine muž. Bolo preto zrejmé, že zastúpenie odsúdených žien vo výskumnom súbore bude veľmi nízke. Nakoniec je však potrebné konštatovať, že zastúpenie ženského pohlavia je nie len nízke ale dokonca nulové, pretože pri všetkých skúmaných sexuálnych trestných činoch sú odsúdení vo výkone trestu odňatia len muži (pozri graf č. 37 až 40). Z hľadiska vplyvu pohlavia na vyšetrovanie je skôr determinujúce pohlavie obeť, avšak aj pohlavie páchatel'a, resp. obvineného čiastočne môže ovplyvniť jeho priebeh, resp. vykonanie niektorých úkonov (napr. § 102 ods. 3 Tr. por. – osobná prehliadka alebo 155 ods. 1 Tr. por – prehliadka tela).

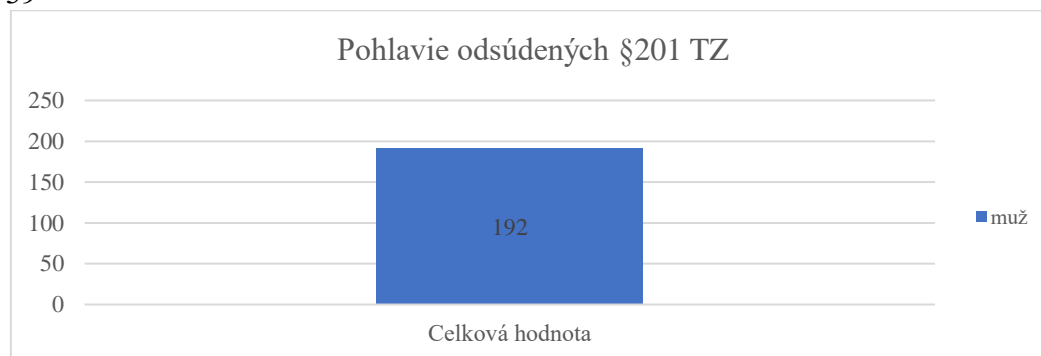
Graf č. 37

Graf č. 38

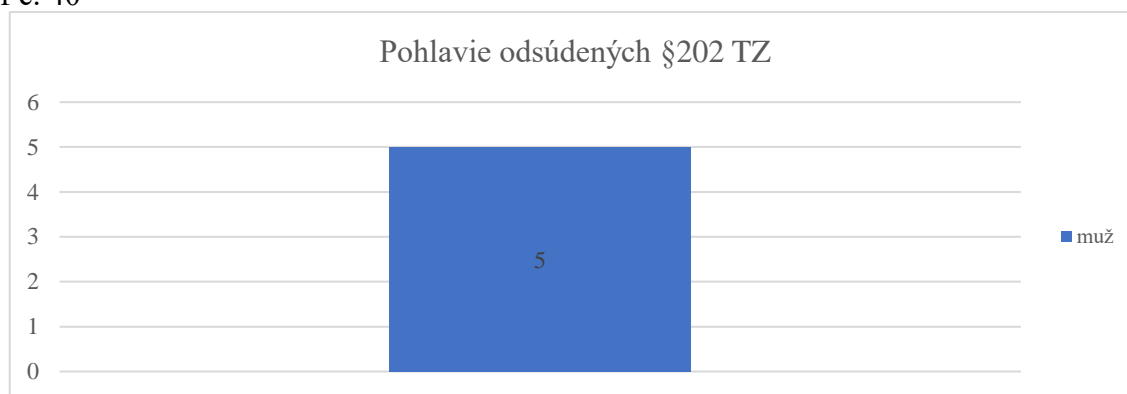
Graf č. 39

⁹ Štatistiky ZVJS [online; 17.3.2023] Dostupné na: <https://www.zvjs.sk/sk/statistiky>.

¹⁰ Porovnaj s <http://www.ok.cz/iksp/docs/428.pdf> [online; 17.3.2023].

Graf č. 40

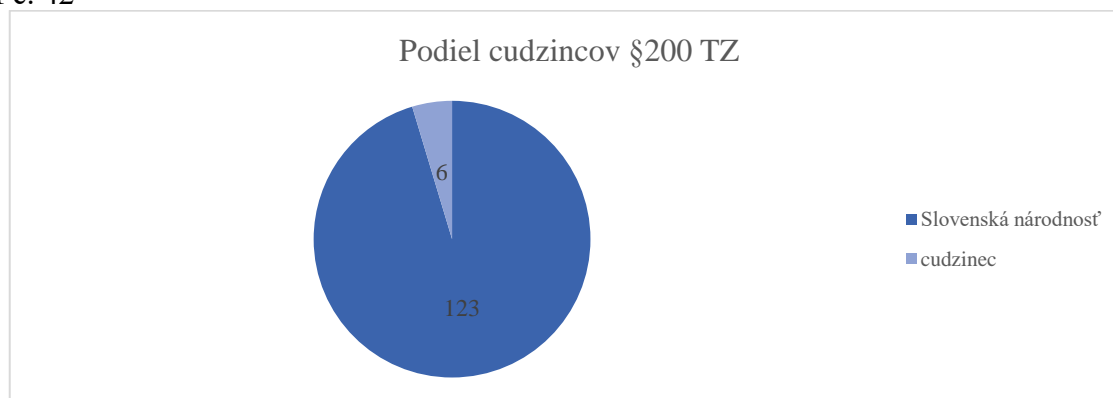
2c) Štátna príslušnosť

Ďalšou pomerne jednoducho predikovateľnou skutočnosťou daného výskumu bolo nízke zastúpenie cudzincov vo výskumnom súbore odsúdených. Na rozdiel však od kritéria pohlavia nie sú hodnoty nulové ako pri odsúdených ženách, a to aj napriek skutočnosti, že vo väzenskej populácii je z celkového počtu viac žien ako cudzincov.¹¹ Z celkového počtu 508 odsúdených vo výskumnom súbore bolo cudzincov len 14 (5 podľa § 199 Tr. zák., 6 podľa § 200 Tr. zák. a 3 podľa § 201 Tr. zák.) (pozri graf č. 41 až 44).

Graf č. 41

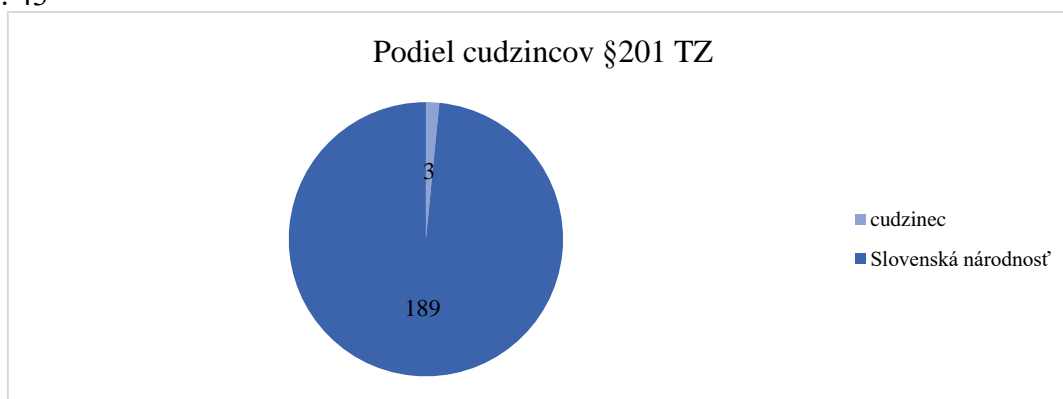

Graf č. 42

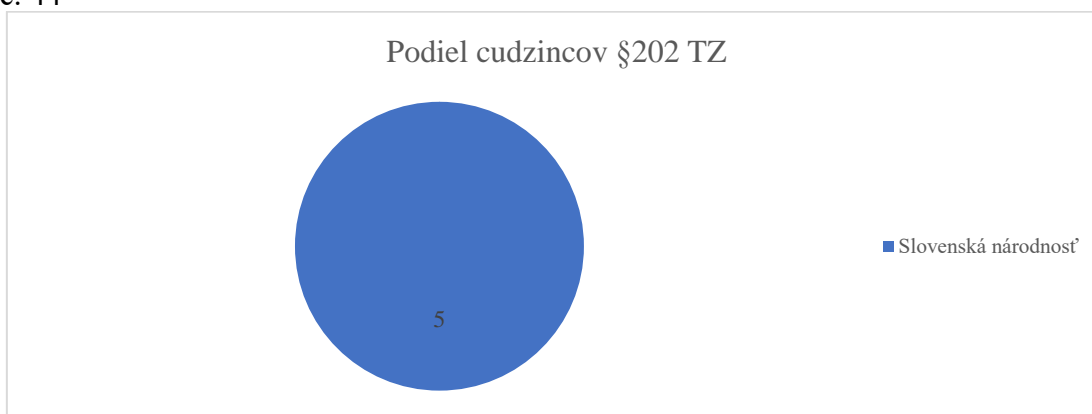

¹¹ Porovnaj s Ročenkou ZVJS [online; 17.3.2023] Dostupné na: <https://www.zvjs.sk/file/d649e184-6d37-4456-914a-9774de491367.pdf>.

Graf č. 43

Graf č. 44

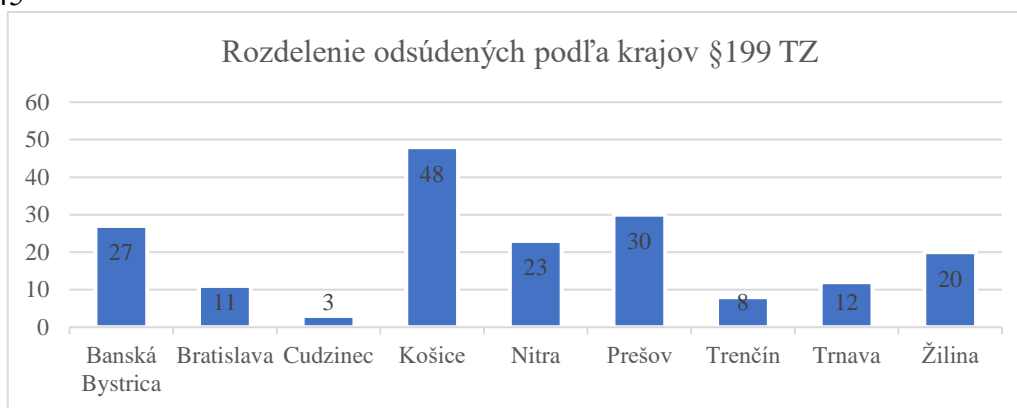
2d) Trvalý pobyt – kraj

Trvalý pobyt odsúdeného je len jedným z determinantov potenciálneho rizika lokalít s vyššou mierou kriminálnej záťaže a v časoch migrácie obyvateľstva najmä za prácou nemusí absolútne korešpondovať s miestom spáchania trestného činu. Trvalý pobyt odsúdeného však môže predznamenať určitú kriminogénnu črtu páchatel'a typickú pre vybraný región.

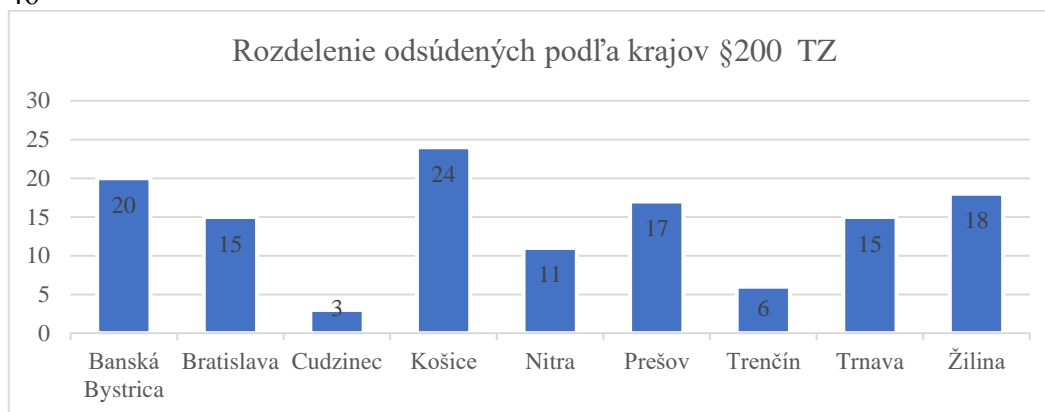
Súbor odsúdených sme podľa adries trvalých pobytov roztriedili do jednotlivých krajov, pričom západ Slovenska reprezentuje Bratislavský, Trnavský, Nitriansky a Trenčiansky kraj, stred Slovenska Žilinský a Banskobystrický kraj a východ Slovenska Prešovský a Košický kraj. Nebrali sme pri tom do úvahy celkové počty rezidentov v jednotlivých krajoch na pomer odsúdených, ale len celkové počty odsúdených.

Pri sexuálnych trestných činoch s prvkom násilia (podľa § 199 a 200 Tr. zák.) dominujú odsúdení s trvalým pobytom na východe Slovenska pri trestnom čine podľa § 199 Tr. zák. až v 42 % (26 % Košický kraj a 16 % Prešovský kraj – pozri graf č. 45) a pri trestnom čine podľa § 200 Tr. zák. je pomer západ/stred/východ Slovenska vyrovnanější (39 % západ Slovenska, 29 % stred Slovenska a 32 % východ Slovenska – pozri graf č. 46), pričom pri oboch menovaných sexuálnych trestných činoch pomyslené prvé miesto z jednotlivých krajov obsadil Košický kraj (§ 199 Tr. zák. – 26 % a § 200 Tr. zák. – 19 %). Pri trestnom čine podľa § 201 Tr. zák. je opäť pomer západ/stred/východ Slovenska pomerne vyrovnaný (38 % západ Slovenska, 30 % stred Slovenska a 31 % východ Slovenska – pozri graf č. 47), ale tentokrát z krajov má najväčší počet odsúdených Banskobystrický, a to v 21 %. Pri trestnom čine podľa § 202 Tr. zák., vzorka 5 odsúdených reprezentuje západ (2), stred (1) aj východ (1) Slovenska (pozri graf č. 48).

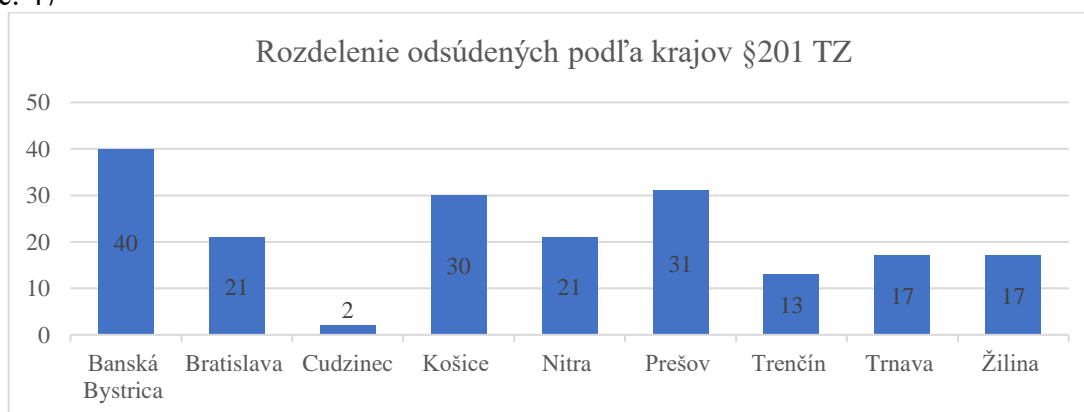
Graf č. 45

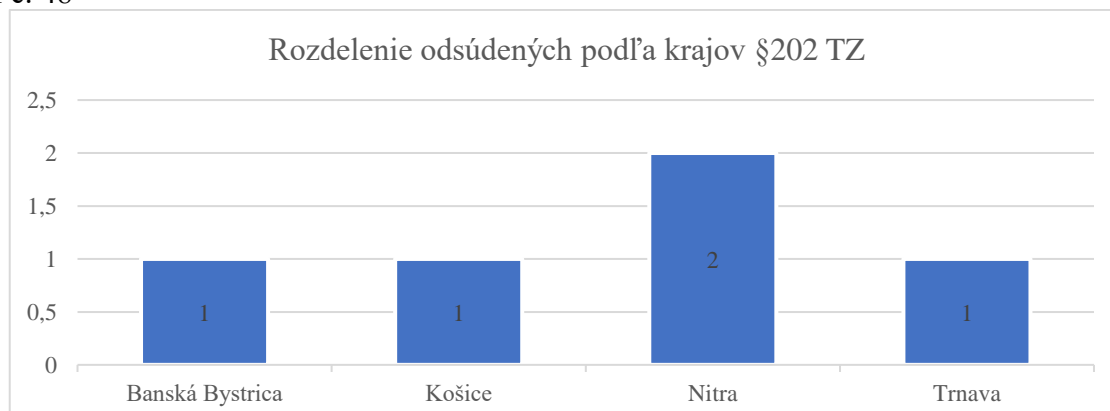
Graf č. 46

Graf č. 47

Graf č. 48

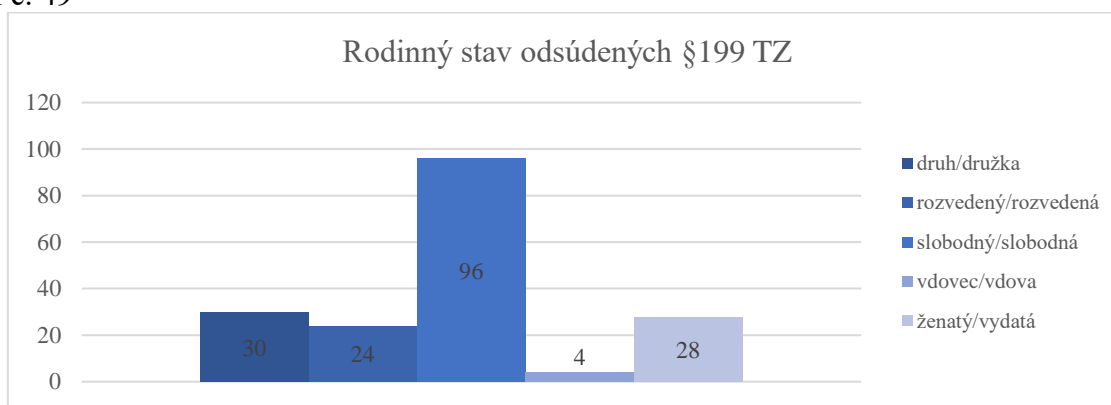

2e) Rodinný stav

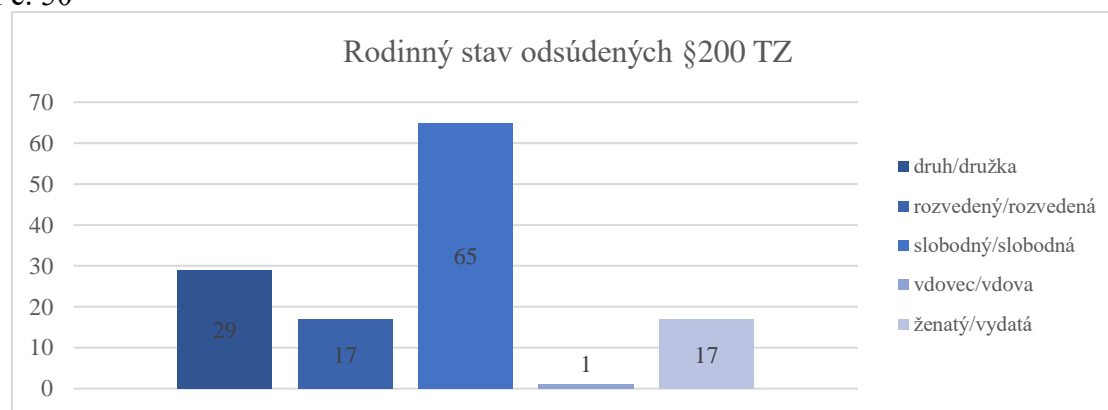
Uzavretie manželského zväzku predstavuje významný moment súvisiacim so zmenou kriminálneho konania v dospelosti. Manželstvo je možné vnímať ako teoretickú potenciálnu kauzálnu silu v procese existencie, ktorá funguje ako dynamická sila v živote jedinca.¹²

Pri analyzovaných sexuálnych trestných činoch podľa § 199, 200 a 201 Tr. zák. (pozri graf č. 49 až 51) bola približne polovica odsúdených slobodných (§ 199 Tr. zák. – 96 z 182, § 200 Tr. zák. – 65 z 129 a § 201 – 96 z 192), čo môže potvrdzovať predchádzajúcu preukázanú kauzalitu inštitútu manželstva ako potenciálneho protektívneho kriminogénneho faktora. Ženatí odsúdení z výskumnej vzorky predstavujú 15,38 % pri trestnom čine podľa § 199 Tr. zák., 13,19 % pri trestnom čine podľa § 200 Tr. zák. a 13,54 % pri trestnom čine podľa § 201 Tr. zák. (pozri graf č. 49 až 51). Do spoločnej kategórie odsúdených bez partnerského vzťahu je možné zahrnúť aj rozvedených odsúdených a odsúdených vdovcov (minimálne hodnoty vdovcov), pričom z analyzovaného výskumného súboru vyplýva, že rozvedení odsúdení vykazujú podobné množstevné hodnoty ako odsúdení v manželských a partnerských vzťahoch žijúcich s družkou (pozri graf č. 49 až 51). Zaujímavý ale štatisticky nevýznamný ukazovateľ z výskumného súboru predstavujú 5 odsúdení za trestný čin podľa § 202 Tr. zák., z ktorých sú 4 odsúdení ženatí a 1 slobodný (pozri graf č. 52).

Graf č. 49

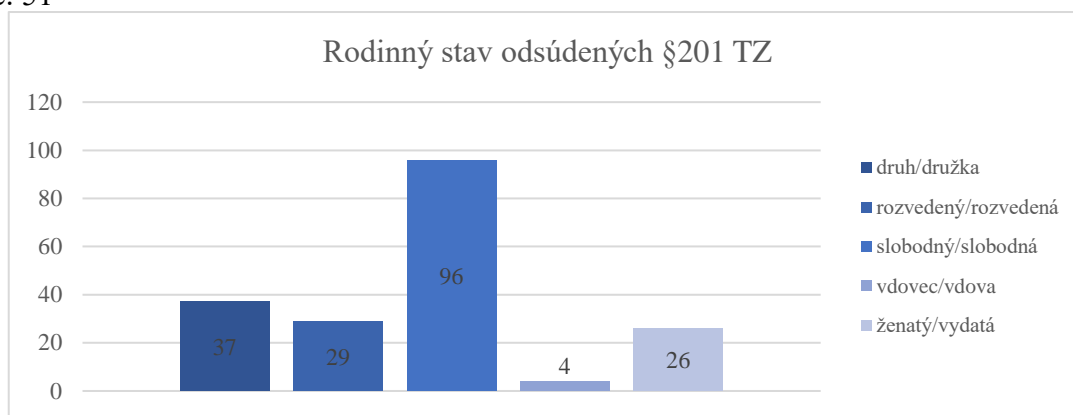

Graf č. 50

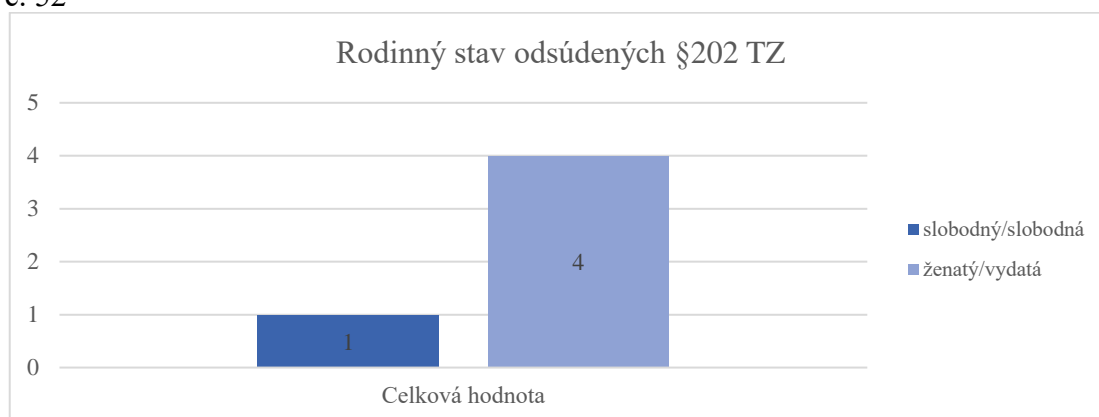

¹² LAUB, J. H., SAMPSON, R. J., & SWEETEN, G. A: *Assessing Sampson and Laub's Life-Course Theory of Crime*. In: F. T. Cullen, J. P. Wright, & K. R. Blevins (Eds.). *Taking stock: The status of criminological theory*, Transaction Publishers, 2006, s. 313–333.

Graf č. 51

Graf č. 52

Záver

Z hľadiska kriminologického profilu páchatel'a sexuálnych trestných činov možno konštatovať, že jeho charakterové črty a znaky sú mužské pohlavie, vysoká miera recidívy a rodinný stav slobodný.

Nadviazaním na vyššie uvedenú hypotézu odkazujeme na deskripciu postupu vykonania kvantitatívnej analýzy odsúdeného za vybrané sexuálne trestné činy. Vzhľadom na stanovené charakterové črty – pohlavie, recidíva a rodinný stav kriminologického profilu možno uviesť že:

a) Z hľadiska pohlavia dosahujú ukazovatele mužského pohlavia absolútnu stopercentnú hodnotu pri kvantitatívnej analýze (509 z 509 – pozri grafy č. 37 až 40), aj keď limitom daného výstupu je skutočnosť, že výskumná vzorka bola zameraná len na odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody, ide o jednoznačné potvrdenie hypotézy, že páchatel'mi sexuálnych trestných činov sú najmä muži.

b) S ohľadom na mieru recidívy páchatel'ov sexuálnych trestných činov pri kvantitatívnej analýze (pozri graf č. 9 až 12) je zrejmé, že miera všeobecnej recidívy je extrémne vysoká, a to pri všetkých skúmaných trestných činoch (§ 199 Tr. zák. – 93,96 %, § 200 Tr. zák. – 92,25 % a § 201 Tr. zák. – 93,23 %), okrem sexuálneho zneužívania podľa § 202 Tr. zák., kde však vzorku tvoria iba piati odsúdení, z ktorých sú traja recidivisti, čo síce nie je extrémny pomer, recidivisti však aj pri danom trestnom čine prevažujú. Vzhľadom na veľkosť súboru, je možné aj danú hypotézu vyhodnotiť ako správnu, keďže v sumáre väčšina odsúdených páchatel'ov sexuálnych trestných činov sú recidivisti.

c) Je preukázané, že uzavretie manželského zväzku predstavuje významný moment súvisiacim so zmenou kriminálneho konania v dospelosti. Preto aj naša hypotéza predpokladá vyššiu početnosť slobodných odsúdených páchatel'ov sexuálnych trestných činov, ktorí aj prostredníctvom trestnej činnosti môžu ukázať svoje sexuálne pudy. Pri kvantitatívnej analýze (pozri graf č. 49 až 51) bola viac ako polovica odsúdených páchatel'ov slobodných (§ 199 Tr. zák.

– 96 z 182, § 200 Tr. zák. – 65 z 129 a § 201 Tr. zák. – 96 z 192), ak by sme k danej skupine slobodných pričítali aj ďalšie skupiny bez partnerských vzťahov (rozvedených a vdovcov), tak by to už boli dve tretiny výskumného súboru odsúdených za sexuálne trestné činy. Opäť je teda možné potvrdiť aj hypotézu, že väčšina odsúdených páchatel'ov sexuálnych trestných činov sú slobodní, resp. nežijú v trvalom partnerskom vzťahu.

Zoznam bibliografických odkazov:

BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P.: Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, 222 s., ISBN 978-80-7338-153-0

DIANIŠKA, G., STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M. a kol. Kriminológia. 3. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, 405 s., ISBN 978-80-7380-620-0HOLCR, K. a kol.: Kriminológia. 1. vydanie. Praha : Leges, 2008, s. 77.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1.vydanie, Praha: C.H. Beck, 2005, 544 s., ISBN 8071798134

LAUB, J. H., SAMPSON, R. J., SWEETEN, G. A.: Assessing Sampson and Laub's Life-Course Theory of Crime. In F. T. Cullen, J. P. Wright, & K. R. Blevins (Eds.). Taking stock: The status of criminological theory, Transaction Publishers, 2006

PORADA, V.: a kol.: Kriminalistika. Bratislava : Iura Edition, 2007, 604 s. ISBN 978-80-8078-170-5

SVATOŠ, R.: Kriminologie. Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, 290 s., ISBN 978-80-7380-389-6

Kontaktné údaje

JUDr. Jakub Lorko, PhD.

Generálne riaditeľstvo

Zboru väzenskej a justičnej stráže

Šagátova ul. č. 1

813 04 Bratislava 1

jakub.lorko@zvjs.sk

Univerzita Komenského v Bratislave,

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

jakub.lorko@flaw.uniba.sk

JUDr. Nina Tarabová

Univerzita Komenského v Bratislave,

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

P.O.BOX 313

810 00 Bratislava

nina.tarabova@flaw.uniba.sk

ADMINISTRATÍVNOPRÁVNA KRIMINOLÓGIA A PREVENTÍVNE ČINNOSTI POLICAJNÉHO ZBORU

Mgr. Dominika PISARČÍKOVÁ

Katedra ústavného práva a správneho práva
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Anotácia

Príspevok sa zaoberá problematikou kriminológie ako vednej disciplíny, ktorá skúma zločin a jeho súvislosti. Konkrétne sa sústreďí na pojem administratívno-právna kriminológia, ako na oblasť venujúcu sa preventívnej činnosti. V druhej časti príspevku sa pozornosť sústreďí na konkrétne cieľové skupiny a jednotlivé preventívne činnosti zameriavajúce sa na predchádzanie vzniku trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti voči danej skupine.

Kľúčové slová

Kriminológia, Policajný zbor, preventívne činnosti, prevencia kriminality

Annotation

The paper deals with the issue of criminology as a scientific discipline that studies crime and its contexts. In particular, it focuses on the concept of administrative criminology as a field devoted to preventive action. The second part of the paper focuses on specific target groups and individual preventive activities aimed at preventing the occurrence of crime and other antisocial activities against a given group.

Key words

Criminology, Police Corps, preventive activities, crime prevention

Úvod

Trestná činnosť nás sprevádza každý deň. Nemusíme byť pritom páchatelmi ani obeťami trestných činov. Stačí, že si pustíme správy v masmédiách, alebo otvoríme sociálne siete.¹ Trestná činnosť, príčiny jej vzniku a možnosti jej predchádzania sú aktuálne témy, ktorým je stále potrebné venovať pozornosť.

Pojem kriminológia je definovaný rôzne. Najjednoduchšie je vymedziť kriminológiu ako vedu o kriminalite, respektíve vedu o zločine. Názov vznikol spojením latinských výrazov *crimen* – trestný čin a *logos* – študovať/poznávať.² Kriminológia skúma kriminalitu ako sociálno-patologický jav v spoločnosti, dôvody jej vzniku a možnosti jej potlačania. Sociálno-patologický jav je označenie pre akúsi chorobu v spoločnosti. Naša spoločnosť má množstvo chorôb, ako sú alkoholizmus, drogové závislosti, šikanovanie, hazardné hry a množstvo ďalších. Jednoznačne najzávažnejším sociálno-patologickým javom je kriminalita. Kriminalitu môžeme chápať aj ako zločin, ktorý porušuje sociálne pravidlá správania sa, a je nežiaducim javom pre dobro celej spoločnosti. Kriminológia skúma čiastočnú elimináciu trestnej činnosti, keďže úplné odstránenie trestnej činnosti nie je možné. Niektorí jedinci majú vo svojej povahe prirodzene zakódované aj kriminálne správanie. Nevnímajú ho ako niečo nežiaduce, ale ako svoje prirodzené biologické potreby.³

Kriminológia vo všeobecnosti

Kriminológia ako veda skúma stav, úroveň, štruktúru, dynamiku, osobnosť páchatel'a, obeť, vzájomný vzťah medzi páchatel'om a obeťou, jednotlivé druhy kriminality, možnosti jej redukcie a jej prognózovanie v bližšej, ale aj vzdialenejšej budúcnosti.⁴ V legálnom ponímaní

¹ TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie – Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 7

² VALKOVÁ, H. – KUCHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2012, s.1

³ KLÍMEK, L. – FERENČÍKOVÁ, S. – HOLCR, K. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, s. 22-26

⁴ ONDREJKOVIČ, P. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2011, s. 55

chápeme kriminalitu ako trestnú činnosť, ktorá je sankcionovaná. Patria pod ňu trestné činy, ktoré sú v právnom poriadku Slovenskej republiky zakotvené v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). „*Trestnou činnosťou v legálnom vnímaní kriminality je teda iba činnosť, ktorá vykazuje znaky trestných činov definovaných v zákonoch konkrétnych štátov.*“⁵ Takéto ponímanie kriminality v legálnom vymedzení má svoje výhody aj nevýhody. Výhodou je určitosť vymedzenia trestných činov, ktorým je len čin spĺňajúci všetky znaky skutkovej podstaty trestného činu zakotvenej v Trestnom zákone. Naopak, nevýhodou je, že vymedzenie trestných činov kreuje zákonodarca a spoločnosť. Nevýhoda spočíva v možnosti zákonodarcu prispôbiť znenie ustanovení Trestného zákona vo svoj prospech, respektíve ho zmeniť, čoho následkom môže byť strata trestnosti daného trestného činu.⁶

Kriminológiu možno členiť na všeobecnú a osobitnú časť, ktoré sú jej štandardným zameraním. Kriminológia sa ďalej člení na klinickú, administratívnu, porovnávaciu a kultúrnu. Ide pritom o aplikované kriminologické disciplíny. Pre účely tohto príspevku budeme skúmať práve administratívnoprávnu kriminológiu, ktorá skúma činnosť polície, súdov a väzenstva.⁷

Administratívnoprávna kriminológia

Ako sme uviedli, polícia spadá pod administratívnu kriminológiu. Uvedené tvrdenie je možné vyvodiť zo skutočnosti, že policajný zbor patrí pod oblasť administratívneho práva. Pod administratívnoprávnu kriminológiu by sme mohli zaradiť napríklad aj občianske združenia, ak pôsobia v rámci prevencie proti trestnej činnosti. Patria tu aj ďalšie subjekty, ktorým sa však v tejto práci nebudeme osobitne venovať.

Na úseku prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti pôsobia jednotlivé orgány zaradené pod Ministerstvo vnútra SR. Tieto orgány sú usporiadané v trojúrovňovej štruktúre. Na najvyššej, teda národnej úrovni, pôsobí Rada vlády SR pre prevenciu kriminality. Rada vlády pre prevenciu kriminality, ako hlavný národný koordinačný, poradný a odborný orgán vlády, má vymedzenú územnú pôsobnosť pre celé územie Slovenskej republiky. Jej úlohou je: „*koordinácia preventívnych činností viacerých rezortov, orgánov a inštitúcií a podnecovanie nových aktivít v súlade s preventívnou politikou vlády SR.*“⁸

Ďalšou úrovňou je regionálna úroveň. Príslušným orgánom na tejto úrovni je okresný úrad v sídle kraja, ako koordinačný orgán prevencie kriminality s územnou pôsobnosťou príslúchajúceho kraja. Okresný úrad v sídle kraja spolupracuje s vyšším územným celkom za účelom vypracovania stratégie v súlade s prioritami a cieľmi daného kraja. Rade vlády SR pre prevenciu kriminality predkladá správu o plnení úloh. Prostredníctvom Krajskej komisie pre prevenciu kriminality a inú protispoločenskú činnosť, ktorá je poradným, iniciatívnym, koordinačným a odborným orgánom okresného úradu v sídle kraja, zabezpečuje ďalšie činnosti v oblasti prevencie kriminality na regionálnej úrovni.

Poslednou z úrovní je miestna úroveň. Plnenie úloh prevencie proti kriminalite a inej protispoločenskej činnosti zabezpečuje mesto, obec, ale aj mestská časť. Uvedeným orgánom sa odporúča na realizáciu úloh samospráv vytvoriť poradné, kontrolné a iniciatívne orgány mestského, resp. obecného zastupiteľstva.

Keďže ide o odporúčanie, nie je pre mestá a obce povinné kreovať poradný, kontrolný a iniciatívny orgán mestského (obecného) zastupiteľstva. Je to fakultatívny orgán, ktorému vymedzuje vecnú pôsobnosť mestské (obecné) zastupiteľstvo. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom

⁵ KLIMEK, L. – FERENČÍKOVÁ, S. – HOLCR, K. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, s. 28-29

⁶ TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie – Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 11 - 12

⁷ KLIMEK, L. – FERENČÍKOVÁ, S. – HOLCR, K. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, s. 31

⁸ <https://www.minv.sk/?organizacia-prevencie-kriminality-v-sr>

zriadení v znení neskorších právnych predpisov tieto fakultatívne orgány v §15 označuje ako komisie.⁹ Napríklad mesto Prešov má zriadenú Komisiu pre ochranu verejného poriadku, ale mesto Poprad doposiaľ nemá zriadenú komisiu obecného zastupiteľstva, ktorá by plnila úlohy na úseku koordinácie prevencie proti kriminalite a inej protispoločenskej činnosti. Paradoxom je, že niektoré menšie obce majú predmetnú komisiu obecného zastupiteľstva zriadenú. Obec Nová Lesná má vytvorenú Komisiu obecného poriadku obce Nová Lesná. Na stránke obce Nová Lesná¹⁰ je zverejnený aj vnútroorganizačný akt – Náplň a zloženie komisií. V tomto dokumente sa nachádza vecná pôsobnosť uvádzanej komisie. Zahŕňa preventívnu a kontrolnú činnosť v obci, zaoberá sa problematikou gamblerstva a ochrany pred zneužívaním alkoholu a iných návykových látok, najmä mladistvým osobám, činnosti na úseku ochrany majetku obce a občanov atď.

Význam prevencie kriminality spočíva v predchádzaní kriminality a inej protispoločenskej činnosti za účelom zvyšovania kvality života a pocitu bezpečia všetkých občanov. Vždy je lepšie škodlivým následkom predchádzať ako ich následne reparovať.¹¹ Cieľ sa má zabezpečiť pomocou eliminovania príčin trestnej činnosti a protispoločenskej činnosti. V rámci prevencie kriminality sa má znižovať miera a závažnosť kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Pod túto oblasť vieme zaradiť predovšetkým boj proti závažnej a organizovanej trestnej činnosti, drogovej trestnej činnosti, počítačovej kriminalite, obchodovaniu s ľuďmi, sexuálnemu vykorisťovaniu detí a detskej pornografii, hospodárskej a majetkovej trestnej činnosti, korupcii, obchodovaniu so zbraňami a cezhraničnej trestnej činnosti a násiliu na ženách.¹² Ďalším cieľom prevencie kriminality je zvyšovanie bezpečnosti miest a obcí pomocou zaradenia prevencie kriminality do koncepcií rozvoja krajov a obcí. Prevencia kriminality je nasmerovaná aj na rôzne rizikové skupiny, najmä na deti, mládež, rodiny a seniorov ohrozených patologickými javmi, ale aj na sociálne vylúčené komunity bezdomovcov, nezamestnaných, zdravotne a telesne postihnutých, prepustených z výkonu trestu, prvopáchatel'ov trestných činov a recidivistov. V rámci týchto skupín sa prevencia zameriava na odstraňovanie patologických javov, ktoré podmieňujú páchanie trestnej činnosti. Prevencia neopomína ani masovokomunikačné prostriedky, keďže zabezpečuje aj elimináciu propagácie kriminality a inej protispoločenskej činnosti prostredníctvom internetu, televízie, rozhlasu, filmov a podobne.

K plneniu úloh v rámci prevencie kriminality môže prispieť aj široká verejnosť. Fyzické osoby a právnické osoby, ako oprávnené osoby, s výnimkou štátnych orgánov, štátnych rozpočtových organizácií, štátnych príspevkových organizácií alebo štátnych účelových fondov, majú možnosť predložiť žiadosť o poskytnutie dotácie v oblasti prevencie kriminality. „*Účelom výzvy je podpora aktivít v oblasti prevencie kriminality, so zameraním na znižovanie miery a závažnosti kriminality, zvyšovanie bezpečnosti v mestách a obciach a elimináciu sociálnopatologických javov v rizikových skupinách či propagácie kriminality v médiách.*“¹³ Na stránke Ministerstva vnútra je zverejnený aj dokument so schválenými dotáciami v oblasti prevencie kriminality. Žiadosti bolo možné podávať vo všetkých druhoch prevencie, a to situačnej, sociálnej a viktimitizačnej prevencii. Viaceré žiadosti sa týkali kamerových systémov, buď ich vybudovaniu alebo rozšíreniu. Žiadosti boli smerované všetkým vekovým kategóriám od školákov až po seniorov. Smerovali aj na pomoc vyčleneným skupinám z rómskeho prostredia alebo migrantom.

Prevencia kriminality je právne regulovaná zákonom č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o prevencii kriminality“). Zákon upravuje organizáciu a pôsobnosť orgánov verejnej moci v oblasti prevencie kriminality a inej protispoločenskej

⁹ Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších právnych predpisov

¹⁰ <https://www.novalesna.sk/2019/01/komisie-obecneho-zastupitelstva-2018-2022/>

¹¹ GRIVNA, T. – SCHEINOST, M. – ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie. 5. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 151 - 152

¹² ONDREJKOVIČ, P. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2011, s. 125

¹³ <https://www.minv.sk/?vyzva-mv-sr-schvalene-ziadosti>

činnosti. Upravuje aj poskytovanie dotácií zo štátneho rozpočtu na zabezpečenie projektov v danej oblasti. Zákon o prevencii kriminality v §2 zakotvuje povinnosť každej osoby predchádzať alebo zamedzovať vzniku a následnému šíreniu kriminality a inej protispoločenskej činnosti v rámci svojich možností a schopností. Uvedený zákon upravuje aj zákonné definície v §3. „*Na účely tohto zákona sa rozumie*

- a. *prevenciou kriminality cieľavedomé, plánovité, koordinované a komplexné pôsobenie na príčiny a podmienky, ktoré vyvolávajú alebo umožňujú kriminalitu a inú protispoločenskú činnosť, s cieľom ich predchádzania, potláčania a zamedzovania; to sa vzťahuje aj na prevenciu inej protispoločenskej činnosti,*
- b. *kriminalitou konanie, ktoré je trestným činom,*
- c. *inou protispoločenskou činnosťou konanie, ktoré je priestupkom alebo iným správnym deliktom; za inú protispoločenskú činnosť sa považuje aj konanie, ktoré nie je priestupkom alebo iným správnym deliktom, ale pôsobí negatívne na spoločnosť.“*

Zákon o prevencii kriminality vymedzuje orgány, ktoré pôsobia na úseku prevencie kriminality a protispoločenskej činnosti. Na vrchole stojí Vláda SR, ktorá má za úlohu prijímať koncepčné a koordinačné opatrenia, schvaľovať stratégiu prevencie kriminality a hodnotiacu správu o plnení úloh vyplývajúcich zo stratégie prevencie kriminality. Stratégia prevencie kriminality je základným programovým dokumentom, ktorým sa určujú ciele na určité obdobie, priority a úlohy v oblasti prevencie kriminality a spôsoby ich uskutočňovania.

Významné postavenie má aj Rada vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality, ktorú sme vymedzili vyššie. Jej zakotvenie je obsiahnuté v zákone o prevencii kriminality a Štatúte rady.¹⁴ „*Rada pôsobí v súlade s činnosťou vlády a jej programovým vyhlásením. Vo svojej činnosti sa riadi zákonmi Slovenskej republiky, ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi a uzneseniami vlády.*“¹⁵

Rada vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality vytvára expertné skupiny pôsobiace na nadnárodnej úrovni. Sú tvorené z vybraných odborníkov. Ich úlohou je riešiť konkrétne problémy prevencie. Na rokovania Vlády SR alebo Rady vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality pripravujú materiály. Materiály pripravujú aj pre potreby spolupráce Slovenskej republiky so zahraničím.¹⁶ „*Preventívne opatrenia a aktivity riešené expertnými skupinami koordinujú vecne príslušné ústredné orgány štátnej správy v spolupráci so subjektmi pôsobiacimi v danej oblasti na národnej, regionálnej a miestnej úrovni najmä v rámci štátnej správy, samosprávy, neziskového a podnikateľského sektora a vedeckých a vzdelávacích inštitúcií.*“¹⁷

Spomínali sme už stratégiu prevencie kriminality ako základný programový dokument pre vymedzenie cieľov v oblasti prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Prostredníctvom stratégie prevencie trestnej činnosti sa prevencia kriminality systematicky rozvíja už od jej vzniku. Prvá národná stratégia prevencie kriminality bola vypracovaná na roky 1999 až 2002. Táto stratégia položila základy ucelenej koncepcie prevencie kriminality v Slovenskej republike. Na ňu nadväzovala stratégia prevencie kriminality na roky 2003 až 2006 a ďalšie boli prijaté na roky 2007 až 2012, 2012 až 2015. Najaktuálnejšou je stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti na roky 2016 až 2020.¹⁸ Jej prioritami sú znižovanie kriminality a inej protispoločenskej činnosti, najmä: závažná a organizovaná trestná činnosť, obchodovanie

¹⁴ <https://prevenciakriminality.sk/static/pdf/strategia-prevencie-kriminality-a-inej-protispolocenskej-cinnosti-v-sr-na-roky-2016-2020-pdf.pdf>

¹⁵ Štatút Rady vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality schválený uznesením vlády SR č. 849 zo dňa 8. 12. 2010 v znení uznesenia vlády SR č. 471 zo dňa 19. 9. 2012.

¹⁶ Štatút Rady vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality schválený uznesením vlády SR č. 849 zo dňa 8. 12. 2010 v znení uznesenia vlády SR č. 471 zo dňa 19. 9. 2012.

¹⁷ <https://prevenciakriminality.sk/static/pdf/strategia-prevencie-kriminality-a-inej-protispolocenskej-cinnosti-v-sr-na-roky-2016-2020-pdf.pdf>

¹⁸ KLIMEK, L. – FERENČÍKOVÁ, S. – HOLCR, K. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, s. 224

s drogami, obchodovanie s prekurzormi, obchodovanie s ľuďmi, sexuálne vykorisťovanie detí a detská pornografia, počítačová kriminalita a tak podobne. Ďalšou z priorit je zvyšovanie bezpečnosti miest a obcí pomocou začlenená prevencie kriminality do koncepcií rozvoja krajov, miest a obcí. Stratégia obsahuje aj priority v oblasti prevencie kriminality v rizikových skupinách. Do rizikových skupín patria deti a mládež, ženy, seniori, rodina a sociálne vylúčené skupiny. Uvedená stratégia zahŕňa aj prevenciu páchania trestnej činnosti z rodovo, rasovo, nábožensky alebo LGBT motivovanej nenávisti. Jednou z priorit je aj pomoc obetiam trestných činov, predovšetkým pomocou poradenstva a pomoci obetiam. Poslednou z priorit je reakcia na nové trendy a hrozby v oblasti bezpečnosti a verejného poriadku. Patrí tu hlavne kriminalita vo virtuálnom prostredí, materiálové i nemateriálové druhy závislosti, urbánna bezpečnosť, vysoká zadlženosť obyvateľstva, finančná negramotnosť.¹⁹

Posledná stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti upravovala smerovanie na roky 2016 až 2020. Odvtedy nebola prijatá nová stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti. K novej stratégii prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti sa uskutočnilo rokovanie ešte pred letnými prázdninami v roku 2020. Členovia rady, na čele s predsedom - ministrom vnútra Romanom Mikulcom, otvorili témy, ktoré bolo potrebné akútne riešiť. Jednou z nich bola problematika záchytných izieb, ale aj dlhodobo nepoužívané a nefunkčné automobily stojace na verejných priestranstvách.²⁰ Aktuálne o návrhu novej stratégie prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti na roky 2022 až 2028 prebieha rokovanie. Obsahuje rôzne úlohy pre orgány štátnej správy, územnú samosprávu a občiansky sektor. Za cieľ si kladie viaceré priority. *„K vytváraniu vhodného prostredia pre výchovu, vzdelávanie a trávenie voľného času pre deti a mládež majú prispieť napríklad preventívne aktivity o rizikách v rodinnom prostredí, najmä domácom násilí, týraní, zneužívania a zanedbávania alebo kampaň na prevenciu kyberšikany. Dosahy krízových situácií má pomôcť zmiernovať vybudovanie psycho-sociálnych centier aj prevádzka linky pomoci. Vyriešiť sa má aj pobytový status cudzincov po skončení statusu dočasného útočiska.“*²¹ Ďalším cieľom je minimalizácia zisku z trestnej činnosti, ktorá sa má dosiahnuť zbraňovou amnestiou alebo opatreniami proti praniu špinavých peňazí. V pláne má obnovu protialkoholických izieb a rôzne preventívne kampane. Jedným z cieľov je aj podpora výskumu kriminality a inej protispoločenskej činnosti. Zatiaľ však nie sú verejne dostupné bližšie informácie ohľadom presného dátumu prijatia.

Preventívne činnosti Policajného zboru

Táto časť príspevku bola spracovaná na podklade informácií poskytnutých npor. Mgr. Máriou Holotňákovou – referent špecialista skupiny prevencie vnútorného oddelenia, Okresného riaditeľstva Policajného zboru v Poprade.

Preventívne projekty a aktivity sú vykonávané prostredníctvom referenta špecialistu skupiny prevencie vnútorného oddelenia. Ich cieľom je znižovanie nebezpečenstva sociálno-patologických javov, zvyšovanie právneho vedomia občanov, predchádzanie páchaniu trestnej činnosti, zvyšovanie bezpečnosti na cestách, popularizácia práce polície a mnoho ďalších. Policajný zbor pri ich výkone spolupracuje s predstaviteľmi občianskych združení, právnickými osobami a fyzickými osobami. Ako pomôcky a podklady slúžia policajnému zboru rôzne informačné letáky a materiály.

Aktivity, ktoré policajný zbor vykonáva sú rozdelené podľa cieľových skupín, ktorým sú určené. Prvú cieľovú skupinu tvoria materské školy. Prioritnou témou policajného zboru v rámci tejto skupiny je zameranie sa na dopravnú výchovu. Spadá tu najmä bezpečné správanie sa na ulici, v doprave (v pozícii chodca, cyklistu, kolobežkára) a posilnenie disciplíny detí. Výsledkom

¹⁹ <https://prevenciakriminality.sk/static/pdf/strategia-prevencie-kriminality-a-inej-protispolocenskej-cinnosti-v-sr-na-roky-2016-2020-pdf.pdf>

²⁰ <https://prevenciakriminality.sk/clanok/6-sekretariat-rvvpk/220-zasadnutie-rady-vlady-sr-pre-prevenciu-kriminality-sme-stihli-este-pred-zaciatkom-letnych-prazdnin>

²¹ <https://www.teraz.sk/slovensko/mv-strategia-prevencie-kriminality-do/674277-clanok.html>

má byť poskytnutie základov správneho a bezpečného správania sa detí v doprave a zároveň osvojenie si informácií o možnostiach riešenia a vhodného správania sa v krízových situáciách. Deti si prostredníctvom prevencie uvedomia nebezpečenstvo úrazu, či už na ceste alebo mimo nej. Okrem dopravnej výchovy sa pozornosť venuje aj šikanovaniu alebo závislostiam a približuje sa im práca polície.

Intenzívne činnosti zamerané pre materské školy majú informatívny a preventívny charakter. Uskutočňujú sa hlavne zážitkovou formou učenia. V rámci interaktívnej prednášky si deti vyplňajú pracovné zošity alebo pracujú s ďalšími pomôckami a materiálmi.

Celoslovenský preventívny projekt „Póla radí deťom“ je zameraný na tých najmenších adresátov, pre deti posledných ročníkov materských škôl a prvákov v základných školách. V rámci preventívnej činnosti príslušník policajného zboru informuje deti hravou formou za pomoci pracovného zošita s názvom „Póla radí deťom“. ²² Pracovný zošit je štruktúrovaný do šiestich kapitol, v rámci ktorých si deti osvoja informácie o práci polície, čísla tiesňového volania, bezpečnosti v doprave, situácie, ak sú sami doma a príde niekto cudzí, ako sa hrať bezpečne. Pozornosť je zameraná aj na závislosti a šikanovanie. Deti informácie prijímajú pomocou rôznych básničiek, príbehov, úloh, doplnovačiek a obrázkov na vystrihovanie, vyfarbovanie alebo dokresľovanie. Pracovným zošitom ich sprevádza nie len prednášajúci policajt, ale aj Póla, ktorá je ústrednou postavou pracovného zošita. ²³

Ďalšou cieľovou skupinou sú základné školy vrátane špeciálnych základných škôl. V rámci tejto skupiny sa preventívna činnosť polície sústreďuje na budovanie spoluzodpovednosti za vlastnú bezpečnosť, pod ktorú zahŕňame bezpečné správanie sa k ostatným, v exteriéri, či počas voľnočasových aktivít. Keďže v tejto skupine sa nachádzajú osoby, ktoré majú blízko k nadobudnutiu trestnoprávnej zodpovednosti, preventívne činnosti sa zameriavajú aj na oboznamovanie s kriminalitou mládeže, zvyšovanie právneho povedomia a tým predchádzaniu páchania trestnej činnosti a znižovaniu rizika, aby sa sami stali obeťou páchania trestnej činnosti. Preventívne činnosti policajného zboru neopomínajú ani problematiku šikanovania. Táto prebieha na vyššej úrovni ako v prípade materských škôl. Cieľom je za pomoci prevencie predchádzať rizikovému správaniu a sociálno-patologickým javom. V rámci tejto skupiny sa prevencia zameriava aj na informovanie ohľadom právneho poriadku, vďaka čomu má dochádzať k zvyšovaniu právneho povedomia a k budovaniu negatívneho stanoviska k násiliu ako nechcenému prvku v spoločnosti. Jedným z cieľov je formovanie prijateľného správania sa k okoliu a budovanie vzájomného rešpektu a tolerancie. Cieľová skupina si má formou prevencie uvedomiť zodpovednosť za svoje správanie a pripraviť sa prijať následky svojho protiprávneho správania. Pozornosť je venovaná aj kyberšikanovaniu, bezpečnému správaniu sa na internete, ale aj drogovým závislostiam a s nimi spojenou trestnou činnosťou. Ani v týchto prípadoch nie je opomenutá trestnoprávna rovina protiprávneho konania. Oboznamovanie sa s danou problematikou prebieha prostredníctvom interaktívnych prednášok, skupinovej práce a zážitkového učenia.

Projekt „Detská policajná akadémia“ je adresovaný uvedenej cieľovej skupine, konkrétne žiakom 5. až 7. ročníka základných škôl. „*Primárnou úlohou projektu je prevencia kriminality a sekundárnou úlohou je predchádzanie inej protispoločenskej činnosti a sociálno-patologickým javom i výchova zodpovednosti za vlastné správanie a konanie. Projekt poskytuje deťom rady, ako sa nestáť obeťou trestného činu, ako zvládať určité záťažové situácie i kam sa obrátiť v prípade potreby pomoci.*“²⁴ Pomôckou pri tejto činnosti je pracovný zošit, ktorý je štruktúrovaný do piatich tém. Žiaci si postupne osvoja informácie o práci polície, bezpečnosti na internete, diskriminácii,

²² HRABOVSKÁ, Z. – TEŠOVICOVÁ, A. *Póla radí deťom*. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Prezídium Policajného zboru, 2020

²³ <https://www.minv.sk/?Pola>

²⁴ <https://www.minv.sk/?DPA>

rasizme, extrémizme, vzájomnej tolerancii, bezpečnosti v doprave a predchádzaní násilnostiam a šikanovaniu.²⁵

Treťou cieľovou skupinou, na ktorú sa zameriava policajný zbor v rámci prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti tvoria stredné školy a gymnázia. Nosnou témou pri tejto skupine je trestnoprávna zodpovednosť a umocnenie právneho povedomia. Žiaci sa súčasne majú naučiť rešpektovať authority a dodržiavať školský poriadok. Ďalšími témami, s ktorými sa oboznámia sú šikanovania, kyberšikanovanie a bezpečné používanie internetu. Prevencia sa venuje aj drogovým závislostiam, drogovej trestnej činnosti a novodobým závislostiam. Zaradené sú aj témy ohľadom obchodovania s ľuďmi, novodobého otroctva, domáceho násillia, násillia na deťoch a ženách, dopravná výchova, ale aj zábavná pyrotechnika a bezpečná manipulácia s ňou.

Tento skupine je venovaný projekt „Nie drogám“, ktorého cieľom je venovanie voľného času rôznym športovým akciám, po ktorých nasleduje krátka beseda na protidrogovú tému. Vhodnou pomôckou pri prevencii trestnej činnosti a inej protispoločenskej činnosti sú aj tlačené materiály obsahujúce zhrnutie podstatných informácií o jednotlivých sociálno-patologických javoch a rovnako užitočné telefónne čísla a rady čo robiť, ak sa náhodou osoba stane obeťou trestného činu. Zo širokého diapazónu informačných letákov môžeme spomenúť tie, ktoré informujú o negatívnych účinkoch drog a ďalších návykových látok. Prihliadnuc na skutočnosť, že táto generácia trávi veľa času na sociálnych sieťach, má policajný zbor podchytené aj rôzne sociálne platformy a prostredníctvom nich pôsobí na túto vekovú kategóriu.

V poradí štvrtú cieľovú skupinu tvoria seniori, osamelo žijúci občania (handicapované osoby alebo osoby bez potrebných sociálnych väzieb). Pomocou primárnej prevencie, cez rôzne výchovné, vzdelávacie, či osvetové činnosti sa im poskytujú informácie o podvodoch a krádežiach spolu s informáciami, ako sa nestáť obeťou trestného činu. V rámci prevencie sú pre nich pripravené rôzne témy, najmä, ako si zabezpečiť majetok, ako sa vyhnúť podvodom, ako sa chrániť pred zlodejmi na ulici, ako predchádzať riziku prepadnutia, ako sa správať v cestnej premávke, čo robiť, ak sa niečo už stane, pozor na telefonáty, v ktorých vás niekto žiada o peniaze, ale aj banálne informácie, ako sú čísla tiesňového volania, na ktoré sa môže vplyvom veku zabudnúť.

Jedným z preventívnych projektov, ktoré sú venované občanom v pred dôchodkovom a dôchodkovom veku, je projekt „Bezpečná jeseň života“. Tieto osoby sú u páchatel'ov trestných činov vnímané ako ľahké obeť, preto je potrebné ich formou prednášok a besied poučiť o zásadách, vďaka ktorým si osvoja pravidlá bezpečnosti doma aj na ulici. Súčasťou sú aj informačné letáky umožňujúce cieľovej skupine jednoduché pripomenutie všetkých základných poznatkov, ktoré sa dozvedia v rámci preventívneho projektu.²⁶

Od decembra roku 2022 prebieha preventívny projekt s názvom „Seniori, zbystrite pozornosť.“ Vznikol spoluprácou Polície SR a Slovenskej pošty. V rámci neho príslušníci policajného zboru spolu s pracovníkmi Slovenskej pošty upozorňujú dôchodcov na najbežnejšie praktiky, ktorými podvodníci vylákajú od seniorov celoživotné úspory. Preventisti policajného zboru ich informujú, aby neverili osobám tvrdiacim, že sú pracovníkmi Slovenskej pošty a nesú im preplatok. Upozorňujú ich na osoby vydávajúce sa za policajtov za účelom žiadania, aby peniaze a cennosti dali do tašky a vyhodili ich z okna alebo odovzdali neznámej osobe. Poučujú ich, aby nikdy nehovorili do telefónu, koľko majú peňazí v hotovosti, v banke alebo, aby nikdy nevyberali peniaze z bankomatu pre cudziu osobu.²⁷

Pre danú cieľovú skupinu sú zamerané aj rôzne publikácie distribuované do seniorských klubov a jednotlivých domácností seniorov. Jednou z nich je aj publikácia „Bezpečný senior.“ Poskytuje dôchodcom informácie o podvodníkoch, klamároch a ich typických postupoch na

²⁵ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Det'ská policajná akadémia*. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Prezídium Policajného zboru, 2016

²⁶ <https://www.minv.sk/?bezpecna-jesen-zivota>

²⁷ <https://kosicednes.sk/spravy/seniori-zbystrite-pozornost-policia-sa-zamerala-na-prevenciu-pred-moznymi-podvodmi/>

oklamanie a vylákание peňazí alebo cenností. Informácie sú podávané formou príbehov v publikácii a videí nachádzajúcich sa na internetovej stránke.²⁸ Súčasťou je aj takzvané desatoro, ktoré má seniorom pripomenúť, čo robiť, aby sa nestali obeťou trestného činu.

V rámci preventívnej činnosti nechýba ani publikácia zameraná na všetky spomenuté cieľové kategórie „25 rád ako chrániť svoj život, zdravie a majetok.“ Publikácia je určená deťom, rodičom, dospelým a seniorom. Kapitola zameraná na deti a ich rodičov je rozčlenená na rady v danej problematike z pohľadu rodiča a následne z pohľadu dieťaťa. Poskytuje rady, ako byť doma v bezpečí, ako sa správať v prírode, alkohol a cigarety, šikanovanie detí, ako si chrániť obydlie, predchádzať úrazom, príznaky užívania drog a mnoho ďalších dôležitých tém. Súčasťou je aj prvá pomoc písaná zvlášť pre dospelých a zvlášť pre deti, ktoré nedisponujú odbornou slovnou zásobou ako dospelí. V závere publikácie je spracovaný kvíz, aby si dospelí a deti mohli preveriť nadobudnuté informácie.²⁹

Záver

Príspevok obsahuje v úvode všeobecné vymedzenie pojmu kriminológia a následne analyzuje jednu z jej oblastí, administratívnoprávnu kriminológiu. Administratívnoprávnu kriminológiu skúma predovšetkým z pohľadu preventívnych činností. Vymedzuje orgány verejnej správy dôležité z pohľadu plnenia úloh administratívnoprávnej kriminológie.

Kriminalitu v dnešnej spoločnosti nie je možné eliminovať na úplné minimum. Aj pri najväčšej snahe sa stále nájdu jedinci páchajúci trestné činy a ďalšie nežiadúce protispoločenské činnosti. Čo však môžeme spraviť je, že sa zameriame na skúmanie príčin, prečo dochádza k páchaniu trestnej činnosti a pokúsime sa ich zminimalizovať.

Vhodným spôsobom potlačania kriminality je vedomosť občanov, čo robiť v určitých situáciách, ako rozoznať podozrivé správanie a ako voči nemu vhodným a náležitým spôsobom zakročiť. Uvedené sa zabezpečuje pomocou preventívnych činností Policajného zboru. Preventívne činnosti Policajného zboru sú zamerané na jednotlivé cieľové skupiny, vďaka čomu vedia pôsobiť presne a účelne na tie najdôležitejšie oblasti.

Podľa môjho názoru Policajný zbor v oblasti prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti vyvíja dostatočnú snahu na informovanie verejnosti ohľadom prevencie. Dôkazom sú aj preventívne aktivity spomenuté v tomto príspevku a skutočnosť, že tento príspevok poskytuje len ich demonštratívne vymedzenie. Existuje mnoho ďalších činností nespomenutých v tomto príspevku. Rovnako sa na prevencii trestnej činnosti majú podieľať aj samotní občania a nebyť ľahostajní voči sebe a svojmu okoliu.

Zoznam bibliografických odkazov:

GŘIVNA, T. – SCHEINOST, M. – ZOUBKOVÁ, I. a kol. *Kriminologie. 5. vydání*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, ISBN 978-80-7598-554-5, 588 s.

HRABOVSKÁ, Z. – TEŠOVICOVÁ, A. *Póla radí deťom*. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Prezídium Policajného zboru, 2020.

KLIMEK, L. – FERENČÍKOVÁ, S. – HOLCR, K. a kol. *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, ISBN 978-80-571-0251-9. 780 s.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Detská policajná akadémia*. Bratislava: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky Prezídium Policajného zboru, 2016.

²⁸ <http://desatoro.sk/>

²⁹ ŠOLC, V. a kol. *25 rád ako chrániť svoj život, zdravie a majetok*. Občianske združenie Pre lepšie Slovensko, 2019, 107 s.

ONDREJKOVIČ, P. *Kriminológia pre sociológov, sociálnych pracovníkov a sociálnych pedagógov*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2011, ISBN 978-80-558-0042-4, 164 s.

ŠOLC, V. a kol. *25 rád ako chrániť svoj život, zdravie a majetok*. Občianske združenie Pre lepšie Slovensko, 2019, ISBN 978-80-972889-2-1. 107 s.

TOMÁŠEK, J. *Úvod do kriminologie – Jak studovat zločin*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, ISBN 978-80-247-2982-4, 216 s.

VALKOVÁ, H. – KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky. 2. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2012, 664 s.

Legislatívne zdroje:

Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších právnych predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov

Zákon č. 583/2008 Z. z. o prevencii kriminality a inej protispoločenskej činnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Štatút Rady vlády Slovenskej republiky pre prevenciu kriminality schválený uznesením vlády SR č. 849 zo dňa 8. 12. 2010 v znení uznesenia vlády SR č. 471 zo dňa 19. 9. 2012.

Internetové zdroje:

<https://www.minv.sk/?organizacia-prevencie-kriminality-v-sr>

<https://www.minv.sk/?vyzva-mv-sr-schvalene-ziadosti>

<https://www.novalesna.sk/2019/01/komisie-obecneho-zastupitelstva-2018-2022/>

<https://prevenciakriminality.sk/static/pdf/strategia-prevencie-kriminality-a-inej-protispolocenskej-cinnosti-v-sr-na-roky-2016-2020-pdf.pdf>

<https://prevenciakriminality.sk/clanok/6-sekretariat-rvpk/220-zasadnutie-rady-vlady-sr-pre-prevenciu-kriminality-sme-stihli-este-pred-zaciatkom-letnych-prazdnin>

<https://www.teraz.sk/slovensko/mv-strategia-prevencie-kriminality-do/674277-clanok.html>

<https://www.minv.sk/?Pola>

<https://www.minv.sk/?DPA>

<https://www.minv.sk/?bezpecna-jesen-zivota>

<https://kosicednes.sk/spravy/seniori-zbystrite-pozornost-policia-sa-zamerala-na-prevenciu-pred-moznymi-podvodmi/>

<http://desatoro.sk/>

Kontaktné údaje autora:

Mgr. Dominika Pisarciková

dominika.pisarcikova@student.upjs.sk

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Právnická fakulta

Katedra ústavného práva a správneho práva

Kováčska 26

040 75 Košice

VÝVOJ PÁCHANIA A POSTIHOVANIA TRESTNÉHO ČINU SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹

JUDr. Štefan ZEMAN, PhD.

prof. JUDr. Ing. Adrián JALČ, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Anotácia

Autori predkladajú pomerne rozsiahlu štúdiu štatistických dát o páchaní a postihovaní trestného činu sexuálneho zneužívania v podmienkach Slovenskej republiky, a to od roku 2012 až po rok 2022. Vychádzajú pritom zo štatistík Ministerstva vnútra SR, Generálnej prokuratúry SR a Ministerstva spravodlivosti SR. Ich snahou je poukázať na vývojové trendy v predmetnej oblasti pokiaľ ide o dynamiku páchania, miery objasnenia, štruktúru páchatel'ov aj obetí sexuálneho zneužívania, spôsoby ukončenia trestných stíhaní ako aj demonštrovať sankčnú politiku SR v predmetnej oblasti. Svoju fenomenologickú analýzu umocňujú aj početnými tabuľkami a grafmi.

Príučové slovo

Sexuálne zneužívanie detí, fenomenológia, sankčná politika, páchatel', obeť kriminality

Annotation

The authors present a relatively extensive study of statistical data on the perpetration and prosecution of the crime of child sexual abuse in the conditions of the Slovak Republic, from 2012 to 2022. The study is based on the statistics of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic, the General Prosecutor's Office of the Slovak Republic and the Ministry of Justice of the Slovak Republic. Their effort is to point out the development trends in the area of child sexual abuse in terms of the dynamics of perpetration, the rate of crime clearance, the structure of perpetrators and victims of child sexual abuse, methods of ending criminal prosecutions, as well as to demonstrate the SR's sanctioning policy in the subject area. They also enhance their phenomenological analysis with numerous tables and graphs.

Keywords

Child sexual abuse, phenomenology, sanction policy, perpetrator, victims of crime

Úvodom k trestnému činu sexuálneho zneužívania

Sexuálne zneužívanie detí je nepochybne veľmi citlivou témou a patrí medzi najzávažnejšie sociálno-patologické javy súčasnej spoločnosti.² Obetiam zneužívania je totiž spôsobená nesmierne hlboká, spravidla až celoživotná trauma.³

Sexuálne zneužívanie pritom zahŕňa akékoľvek neprístojné vystavovanie dieťaťa sexuálnemu kontaktu, či už vo forme fyzického (kontaktného) zneužívania (vykonávaného buď aktívnym konaním páchatel'a, ktorý súloží s dieťaťom, dotýka sa jeho pohlavných orgánov, atď.), alebo aktívnym konaním dieťaťa, ktoré sa napr. dotýka pohlavných orgánov páchatel'a), alebo virtuálneho (bezkontaktného) zneužívania (napr. online kontaktovanie dieťaťa s úmyslom sexuálne ho zneužiť, navrhnutie stretnutia za týmto účelom, vystavovanie dieťaťa pornografickým záznamom, opakované bezkontaktné útoky exhibicionistu, a podobne).⁴

¹ Tento príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0050 s názvom „Trestnoprávna ochrana slobody“.

This work was supported by Slovak Research and Development Agency under Contract No. APVV-19-0050 „Criminal Law Protection of Liberty“.

² KARKOŠKOVÁ, S.: *Sexuálne zneužívanie detí vo svetle výskumných poznatkov*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2021, s. 9. Už úvodom tiež podotýkame, že TČ sexuálneho zneužívania je v zmysle ustanovenia § 201 až 202 TZ dlhodobo štatisticky najčastejším sexuálnym trestným činom v SR, a to s pomerne veľkým náskokom pred TČ znásilnenia (§ 199 TZ) a sexuálneho násillia (§ 200 TZ).

³ POLÁK, P. a kol.: *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 81.

⁴ ŠAMKO, P.: *Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie*. Dostupné online na: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneužívania-a-vyroby-detskej-pornografie>, [cit. 26. 2. 2023].

Páchateľom môže byť ktokoľvek, kto sa dostal do takéhoto kontaktu s dieťaťom, resp. komu bolo zverené do starostlivosti, napr. rodič, príbuzný, priateľ, odborný, resp. dobrovoľný pracovník s deťmi a mládežou alebo aj celkom cudzia osoba. Vždy pritom pôjde o násilie na dieťať, a to bez ohľadu na to, či páchateľ presadzuje svoje sexuálne záujmy fyzickým atakom na dieťa alebo jeho psychickým zastrášaním či odmeňovaním, prípadne iným zvýhodňovaním (napr. poskytnutím odmeny za vytvorenie pornografického zobrazenia),⁵ alebo pôjde o sexuálny kontakt z obojstrannej „lásky“ v rámci citového vzťahu medzi páchateľom a poškodeným/poškodenou, a teda bez použitia násilia, či dokonca na výslovnú žiadosť zneužitej maloletej osoby.⁶

Základná premisa zákonodarcu v zmysle ustanovenia § 201, § 201a, resp. § 201b Trestného zákona⁷ totiž vychádza z toho, že deti mladšie ako 15 rokov (v prípade sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ do dovŕšenia 18. roku veku) musia byť chránené pred rôznymi útokmi na ich sexuálnu nedotknuteľnosť,⁸ a to vzhľadom na ich správny ďalší mravný a fyzický vývoj,⁹ bez ohľadu na ich pohlavie či pohlavnú zrelosť.¹⁰

Je však všeobecne známe, že v daných prípadoch ide o trestné činy s vysokou latenciou,¹¹ pričom príčin je viacero. Veľmi často si totiž obeť, najmä vo veľmi nízkom veku, ani neuvedomujú, že niekto (a často ich blízka osoba) s ich telom manipuluje tak, že sa to prieči dobrým mravom.¹² Pri maloletých obetiach ešte v detskom veku sa tak zneužívanie nemá ako dostať na povrch, ak páchateľ postupoval obozretne. Trestné oznámenie prakticky nemá kto podať. Obete o svojom zneužití dokážu hovoriť často až v puberte, keď si začínajú uvedomovať sexualitu, resp. až v dospelosti, ak teda vôbec. Hanba a možno dlhoročný strach, v ktorom obeť žili, postupne si uvedomujú čo sa okolo nich deje, často totálne demoralizujú ich odhodlanie vec riešiť. Aj to je možno príčina, prečo v prieskume sexuálneho správania na Slovensku uviedlo zážitok sexuálneho zneužívania vo veku 6-15 rokov len 1% mužov a 3,1% žien.¹³ Domnievame sa, že reálne čísla budú zrejme vyššie.

Častým aplikačným problémom býva v predmetnej oblasti aj to, že ak vôbec dôjde k obvineniu, to je založené len na výpovedi maloletej obeť¹⁴ a pri nedostatku iných dôkazov je

⁵ KLIMEK, L. a kol.: *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 364.

⁶ BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, s. 426.

⁷ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj TZ). K podrobnej analýze predmetných ustanovení TZ pozri napr. DESET, M. – ZEMAN, Š.: *Niekoľko poznámok k trestnému činu sexuálneho zneužívania*. In: SZABOVÁ, E. - VRTÍKOVÁ, K. - MOKRÁ, I. (eds.): *Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2022, s. 298-321; PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O.: *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 25-43.

⁸ ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 412.

⁹ STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMAŠ, O.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 443.

¹⁰ MAŠĽANYOVÁ, D. – SZABOVÁ, E. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 327.

¹¹ KLIMEK, L. a kol.: *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, s. 363.

¹² PROKEINOVÁ, M. – LACIAK, O.: *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, s. 8.

¹³ Pre porovnanie, v Českej republike bolo podľa prieskumu v detskom veku sexuálne zneužitých 4% chlapcov a 7% dievčat. K tomu pozri bližšie HERETIK, A.: *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, s. 328-329.

¹⁴ K uvedeným problémom aplikačnej praxe pozri napr. FEDOROVÍČOVÁ, I.: *K problematike vierohodnosti výsledkov výsluchu obvineného pri dokazovaní trestných činov sexuálneho zneužívania detí a zverených osôb*. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitas Comenianae, roč. XXXIX, 2020, č. 1, s. 72-83; FEDOROVÍČOVÁ, I.: *Domová prehliadka ako významný zdroj informácií pri objasňovaní a vyšetrovaní sexuálnej trestnej činnosti*. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitas Comenianae, roč. XXXIX, 2020, č. 2, s. 22-39; PROKEINOVÁ, M.:

potrebné skúmať vierohodnosť predmetnej výpovede maloletého/maloletej.¹⁵ Veľmi častým javom býva aj to, že dospievajúci jedinci majú pohlavný styk dobrovoľne, hoci to nijako nezabavuje trestne zodpovedného páchatel'a jeho trestnej zodpovednosti, a tak tu zdanlivo ani nie je dôvod podávať trestné oznámenie.¹⁶

Cieľom tohto príspevku je však kriminologická analýza vývoja páchania a postihovania TČ sexuálneho zneužívania v podmienkach SR, a to od roku 2012 až po rok 2022, vychádzajúc predovšetkým zo štatistík Ministerstva vnútra SR (MV SR), Generálnej prokuratúry SR (GP SR) a Ministerstva spravodlivosti SR (MS SR).

1. Trestný čin sexuálneho zneužívania v štatistikách Ministerstva vnútra SR

Tabuľka č. 1: Vývoj počtu registrovaných TČ sexuálneho zneužívania v SR v r. 2012-2022

	§ 201 TZ	§ 201a TZ	§ 201b TZ	§ 202 TZ
2012	482 TČ (84% objasnenosť)	-	-	13 TČ (85% objasnenosť)
2013	476 TČ (80% objasnenosť)	-	-	4 TČ (25% objasnenosť)
2014	530 TČ (85% objasnenosť)	-	-	8 TČ (50% objasnenosť)
2015	456 TČ (85% objasnenosť)	-	-	13 TČ (92% objasnenosť)
2016	500 TČ (83% objasnenosť)	5 TČ (20% objasnenosť)	2 TČ (100% objasnenosť)	6 TČ (50% objasnenosť)
2017	486 TČ (77% objasnenosť)	11 TČ (73% objasnenosť)	6 TČ (17% objasnenosť)	14 TČ (57% objasnenosť)
2018	457 TČ (79% objasnenosť)	15 TČ (40% objasnenosť)	8 TČ (38% objasnenosť)	11 TČ (82% objasnenosť)
2019	494 TČ (80% objasnenosť)	13 TČ (46% objasnenosť)	8 TČ (75% objasnenosť)	3 TČ (33% objasnenosť)
2020	446 TČ (73% objasnenosť)	13 TČ (54% objasnenosť)	7 TČ (29% objasnenosť)	2 TČ (0% objasnenosť)
2021	403 TČ (75% objasnenosť)	7 TČ (86% objasnenosť)	3 TČ (33% objasnenosť)	9 TČ (44% objasnenosť)
2022	378 TČ (75% objasnenosť)	10 TČ (90% objasnenosť)	11 TČ (45% objasnenosť)	4 TČ (50% objasnenosť)

Zdroj: Štatistiky kriminality MV SR¹⁷

Vyfabulované obvinenia zo sexuálneho zneužívania dieťaťa. In: Justičná revue, roč. 70, 2018, č. 4, s. 462-465; KARKOŠKOVÁ, S. – MIKULÁŠKOVÁ, G.: *Rámce a roviny krivých obvinení zo sexuálneho zneužívania detí.* In: Časopis pro právní vědu a praxi, roč. XXVI, 2018, č. 3, s. 419-452.

¹⁵ K tomu pozri napr. ČÍRTKOVÁ, L.: *Spolehlivost psychologických indicií při podezření na sexuální zneužívání.* In: Kriminální věda, roč. XXXVIII, 2015, č. 2, s. 103-111; KARKOŠKOVÁ, S.: *Sexuálne zneužívania detí vo svetle výskumných poznatkov.* Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2021, s. 37-40, resp. s. 109-151; BOUKALOVÁ, H. – GILLERNOVÁ, I. a kol.: *Kapitoly z forenzní psychologie.* Praha: Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova, 2020, s. 46.

¹⁶ K možným návrhom autorov *de lege ferenda* v predmetnej oblasti pozri DESET, M. – ZEMAN, Š.: *Niekoľko poznámok k trestnému činu sexuálneho zneužívania.* In: SZABOVÁ, E. - VRTÍKOVÁ, K. - MOKRÁ, I. (eds.): *Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2022, s. 298-321.

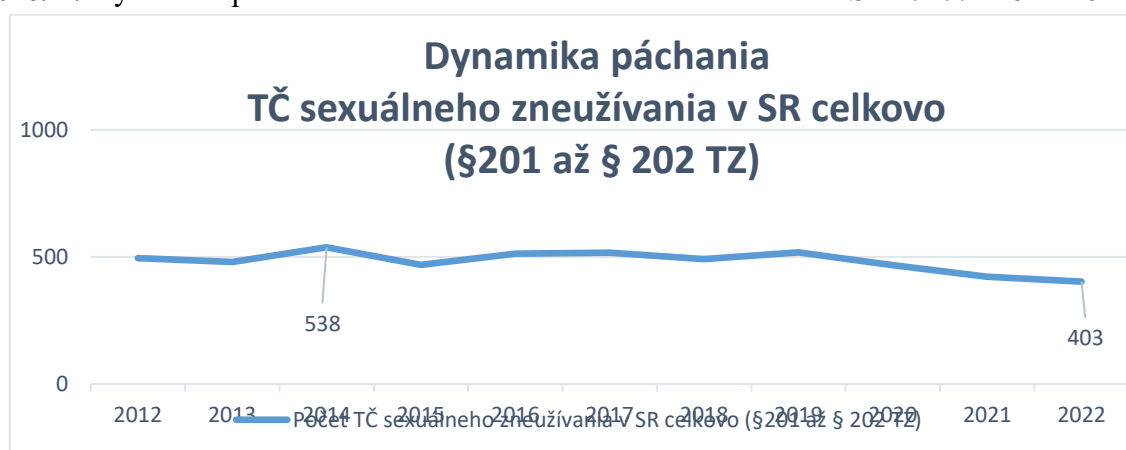
¹⁷ Dostupné online na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>, [cit. 7. 3. 2023].

Tabuľka č. 2: Vývoj miery objasnenosti TČ sexuálneho zneužívania v SR v r. 2012-2022 a podielu na mravnostnej a celkovej kriminalite v SR

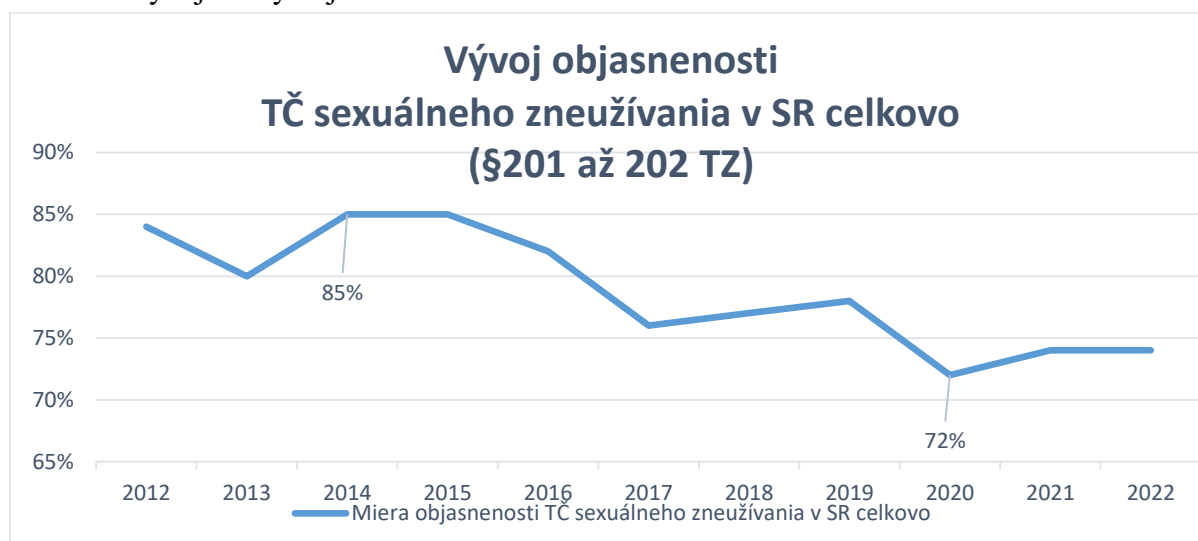
	Miera objasnenosti TČ sex. zneužívania celkovo	Podiel na mravnostnej kriminalite	Podiel na celkovej kriminalite
2012	84%	59%	0,55%
2013	80%	60%	0,53%
2014	85%	63%	0,66%
2015	85%	57%	0,64%
2016	82%	54%	0,70%
2017	76%	48%	0,78%
2018	77%	44%	0,79%
2019	78%	47%	0,88%
2020	72%	42%	0,86%
2021	74%	44%	0,83%
2022	74%	35%	0,74%

Zdroj: Štatistiky kriminality MV SR

Graf č. 1: Dynamika páchania TČ sexuálneho zneužívania celkovo v SR rokoch 2012-2022

Graf č. 2: Vývoj miery objasnenosti TČ sexuálneho zneužívania celkovo v SR r. 2012-2022

Komentár k tabuľkám č. 1-2, resp. ku grafom č. 1-2:

Zo štatistík kriminality Ministerstva vnútra SR za roky 2012 až 2022 je evidentné, že **dynamika páchania TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ má u nás mierne klesajúcu tendenciu. Za sledované obdobie rokov 2012 až 2022 došlo k poklesu registrovaných TČ sexuálneho zneužívania o takmer 22%** (v r. 2012 bolo registrovaných 482 TČ, v roku 2022 ich bolo 378), aj keď vývojový trend vykazuje medziročne takmer pravidelne kolísavé hodnoty a trvalo klesajúce čísla predmetných činov máme stabilne len za posledné tri kalendárne roky. Pokles registrovaných TČ sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ má za sledované obdobie dokonca ešte pozitívnejší vývojový trend, keď došlo k poklesu až o 69% (v r. 2012 bolo registrovaných 13 TČ, v roku 2022 už len 4 TČ). Úplne iné vývojové trendy však zaznamenávame pri páchaní sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a, resp. v prípade sexuálneho zneužívania dieťaťa pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití v zmysle § 201b TZ. Tu totiž došlo v oboch prípadoch k nárastu registrovaných trestných činov, pričom v prípade sexuálneho zneužívania podľa § 201a TZ išlo za sledované obdobie rokov 2012 až 2022 o nárast až o 100% (v r. 2012 bolo registrovaných 5, kým v roku 2022 už 10 TČ), a v prípade sexuálneho zneužívania podľa § 201b TZ išlo o nárast až o 450% (v r. 2016 - 2 TČ, r. 2022 – už 11 TČ.)

Taktiež z uvedených dát MV SR možno konštatovať, že za sledované obdobie rokov 2012 až 2022 bolo v SR ročne registrovaných v priemere 464 TČ sexuálneho zneužívania v zmysle § 201 TZ, takmer 11 TČ sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a TZ, vyše 6 TČ sexuálneho zneužívania dieťaťa pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití v zmysle § 201b TZ, a napokon ročne v priemere takmer 8 TČ sexuálnych zneužití v zmysle § 202 TZ. Celkovo to za predmetné obdobie rokov 2012 až 2022 znamená 5108 registrovaných TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, 74 registrovaných TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201a TZ, 45 registrovaných TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201b TZ a 87 registrovaných TČ sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ. To súhrnne znamená 5 314 registrovaných TČ sexuálneho zneužívania za uplynulých 11 rokov. Je pritom nepochybné, že skutočná kriminalita bude omnoho vyššia.

Veľmi zaujímavé závery možno vyvodit' aj pokiaľ ide o vývoj miery objasnenosti predmetnej kriminality. Za sledované obdobie rokov 2012 až 2022 totiž **objasnenosť TČ sexuálneho zneužívania klesla o takmer 12%** (kým v r. 2012 dosiahla objasnenosť až 84%, v r. 2022 sa už pohybuje len okolo 74%). Pomerne nižšia objasnenosť je pritom predovšetkým v prípadoch TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201b TZ, resp. § 202 TZ. Celkovo je však možné konštatovať, že objasnenosť TČ sexuálneho zneužívania dosahuje trvalo vyššie hodnoty, ako je objasnenosť mravnostnej kriminality. Kým totiž v prípade mravnostnej kriminality celkovo sa v sledovanom období pohybovala objasnenosť v priemere okolo 68%, objasnenosť sexuálneho zneužívania dosahovalo hodnoty v priemere takmer 79%. Objasnenosť sexuálneho zneužívania pritom vykazuje ešte lepšie hodnoty v porovnaní s objasnenosťou celkovej kriminality v SR, ktorá v sledovanom období rokov 2012 až 2022 dosahovala len okolo 57%.

Zaujímavým sa nám následne javí aj dlhodobý a pomerne masívny **pokles podielu TČ sexuálneho zneužívania na mravnostnej kriminalite**. Kým v období rokov 2012-2014 dosahoval tento podiel až okolo 60%, v súčasnosti dosahuje už len okolo 35%. Ide teda o pokles podielu sexuálneho zneužívania na mravnostnej kriminalite v SR celkovo **až o takmer 42%**. Stále však ide v súčasnosti o najčastejší mravnostný trestný čin v SR s miernym nárastom pred TČ rozširovania detskej pornografie podľa § 369 TZ (v r. 2022 bolo registrovaných 403 sexuálnych zneužívaní, resp. 346 TČ rozširovania detskej pornografie).

Napriek vyššie uvedenému je však potrebné tiež upozorniť na **dlhodobý nárast podielu TČ sexuálneho zneužívania na celkovej kriminalite v SR**. Kým v roku 2012 dosahoval tento podiel len 0,55% (z 90 351 registrovaných TČ v SR celkovo bolo 495 TČ sexuálneho zneužívania), v roku 2022 už tento podiel dosiahol 0,74% (celkovo bolo v SR registrovaných 54 586 TČ, z toho 403 sexuálnych zneužívaní), pričom v predpandemickom období atakoval tento

podiel až takmer 0,9%. Ide teda o nárast podielu sexuálneho zneužívania na celkovej kriminalite v SR o **takmer 35%**. To teda znamená, že celková registrovaná kriminalita v SR klesá výrazne rýchlejším tempom, než počet registrovaných TČ sexuálneho zneužívania (kým v roku 2012 bolo celkovo registrovaných v SR 90 351 TČ, v roku 2022 táto hodnota dosiahla 54 586 TČ, čo znamená pokles celkovej kriminality v SR v sledovanom období až o takmer 40%, naproti tomu počet registrovaných sexuálnych zneužívaní zaznamenal za to isté obdobie pokles len o necelých 22%, ako sme to uviedli už vyššie).

Tabuľka č. 3: Zloženie obetí sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ v SR v r. 2012/2022

	2012	2022
Sex. zneužívanie spáchané na deťoch do 6 rokov:	16 (objasnenosť 56%) (zloženie podľa pohlavia: chlapci: 6; dievčat: 10)	15 (objasnenosť 47%) (zloženie podľa pohlavia: chlapci: 2; dievčat: 10; skupina 3)
Sex. zneužívanie spáchané na deťoch vo veku 7-13 rokov:	177 (objasnenosť 84%) (zloženie podľa pohlavia: chlapci: 28; dievčatá: 141; skupina: 8)	166 (objasnenosť 75%) (zloženie podľa pohlavia: chlapci: 15 / dievčat: 149; skupina: 2)
Sex. zneužívanie spáchané na deťoch vo veku 14-18 rokov	266 (objasnenosť 89%) (zloženie podľa pohlavia: chlapci: 30; dievčatá: 236)	204 (objasnenosť 80%) (zloženie podľa pohlavia: chlapci: 20 / dievčat: 183; skupina: 1)

Tabuľka č. 4: Zloženie páchatel'ov sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ v SR r. 2012/2022

	2012	2022
Stíhané a vyšetrované osoby	424	313
Z toho dospelí:	170 (z toho 6x rodič)	113 (z toho 13x rodič)
Mladiství:	233 (55%)	182 (58%)
Maloletí:	21 (5%)	18 (6%)

Zdroj: Štatistiky kriminality MV SR

Komentár k tabuľkám č. 3-4:

V uvedených tabuľkách demonštrujeme porovnanie údajov zo začiatku a z konca sledovaného obdobia, teda z rokov 2012 a 2022, a to o obetiach sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ v SR, resp. o zložení stíhaných a vyšetrovaných osôb za predmetnú trestnú činnosť.

Z uvedeného je zrejmé, že **najviac obetí sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ je vo veku 14 až 18 rokov**, pričom až **vyše 50-60% registrovaných sexuálnych zneužívaní sa deje práve obetiam v tejto vekovej kategórii**. Druhou najpočetnejšou kategóriou sú detské obeť vo veku 7 až 13 rokov (okolo 40%). Zároveň možno konštatovať, že v prípade sexuálnych zneužívaní, ktorých obeťami sú deti vo veku 14 až 18 rokov, významne stúpa objasnenosť týchto skutkov,

ktorá dosahuje 80-90%. Naopak, objasnenosť markantne klesá so znižujúcim sa vekom obetí, keď pri obetiach sexuálneho zneužívania do 6 rokov dosahuje miera objasnenosti už len 47-56%.

Z uvedených dát je tiež zrejmé, že **obeťami sexuálneho zneužívania v SR sa v prevažnej miere stávajú dievčatá, pričom chlapci podľa dostupných údajov MV SR predstavujú len asi 10% obetí.** Ich zastúpenie však narastá v prípadoch, ak sa obeťami zneužívania stali deti do 6 rokov.

Napokon, pokiaľ ide o **zloženie stíhaných a vyšetrovaných osôb za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, väčšinu páchatel'ov tvoria mladiství (vyše 55%),** až druhou najpočetnejšou vekovou kategóriou sú dospelí páchatelia (40%). Zároveň možno konštatovať, že tak, ako sa v sledovanom období mierne zvýšil počet vyšetrovaných a stíhaných mladistvých, zvýšil sa aj počet vyšetrovaných maloletých.

2. Trestný čin sexuálneho zneužívania v štatistikách Generálnej prokuratúry SR

Tabuľka č. 5: Prehľad o spôsoboch ukončenia trestných stíhaní osôb za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 až § 202 TZ v SR r. 2012-2022

	§ 201 TZ	§ 201a TZ	§ 201b TZ	§ 202 TZ
2012	411 ukončených TS (395 muži; 16 žien; 194 mladiství; 185 obžalôb; 177 dohôd o VaT; recidíva: 68; vek 16-18 r.: 62; vek 14-15 r.: 40)	-	-	15 ukončených TS (14 muži; 1 žena; 1 mladistvý; 8 obžalôb; 4 dohody; recidíva: 4; vek 31-40 r.: 3; vek 41-50 r.: 3)
2013	347 ukončených TS (337 muži; 10 žien; 138 mladiství; 118 obžalôb; 202 dohôd; recidíva: 45; vek 16-18 r.: 43; vek 22-30 r.: 27)	-	-	10 ukončených TS (10 muži; 0 žien; 0 mladistvých; 3 obžaloby; 4 dohody; recidíva: 0; vek 31-40 r.: 1; vek 41-50 r.: 1)
2014	391 ukončených TS (379 muži; 12 žien; 182 mladiství; 165 obžalôb; 190 dohôd; recidíva: 49; vek 16-18 r.: 52; vek 22-30 r.: 30)	-	-	9 ukončených TS (9 muži; 0 žien; 0 mladistvých; 9 obžalôb; recidíva: 2; vek 31-40 r.: 3; vek 41-50 r.: 2)
2015	318 ukončených TS (312 muži; 6 žien; 165 mladiství;	2 ukončené TS -	2 ukončené TS -	12 ukončených TS (12 muži; 0 žien; 0 mladistvých;

	155 obžalôb; 142 dohôd; recidíva: 56; vek 16-18 r.: 66; vek 19-21 r.: 24)			6 obžalôb; 3 dohody; recidíva: 3; vek 31-40 r.: 2; vek 51-60 r.: 2)
2016	355 ukončených TS (346 muži; 9 žien; 161 mladiství; 173 obžalôb; 163 dohôd; recidíva: 64; vek 16-18 r.: 66; vek 22-30 r.: 30)	3 ukončené TS (2 obžaloby; 1 dohoda; vek 31-40 r.: 1; vek 41-50 r.: 1)	2 ukončené TS (2 obžaloby; vek 22-30 r.: 1; vek 61 r. a viac: 1)	9 ukončených TS (9 mužov; 0 žien; 0 mladistvých; 7 obžalôb; recidíva: 2; vek 31-40 r.: 3; vek 51-60 r.: 2)
2017	299 ukončených TS (289 muži; 10 žien; 141 mladiství; 182 obžalôb; 95 dohôd; recidíva: 50; vek 16-18 r.: 72; vek 14-15 r.: 32)	6 ukončených TS (4 obžaloby; 2 dohody; vek 22-30 r.: 3)	-	11 ukončených TS (9 mužov; 2 ženy; 0 mladistvých; 10 obžalôb; 1 dohoda; recidíva: 4; vek 31-40 r.: 4; vek 51-60 r.: 3)
2018	307 ukončených TS (304 muži; 3 ženy; 145 mladiství; 252 obžalôb; 39 dohôd; recidíva: 62; vek 16-18 r.: 98; vek 14-15 r.: 51)	6 ukončených TS (6 obžalôb; recidíva: 2; vek 22-30 r.: 3; vek 31-40 r.: 2)	2 ukončené TS (2 obžaloby; vek 22-30 r.: 1; vek 61 r. a viac: 1)	14 ukončených TS (14 mužov; 0 žien; 0 mladistvých; 13 obžalôb; recidíva: 1; vek 22-30 r.: 5; vek 41-50 r.: 4)
2019	280 ukončených TS (267 muži; 13 žien; 119 mladiství; 190 obžalôb; 76 dohôd; recidíva: 57; vek 16-18 r.: 70; vek 14-15 r.: 31)	7 ukončených TS (5 obžalôb; 2 dohody; recidíva: 2; vek 22-30 r.: 2)	7 ukončených TS (6 obžalôb; recidíva: 2; vek 16-18 r.: 2)	6 ukončených TS (5 mužov; 1 žena; 0 mladistvých; 6 obžalôb; recidíva: 0; vek 31-40 r.: 5; vek 51-60 r.: 1)
2020	294 ukončených TS (287 muži; 7 žien; 122 mladiství; 215 obžalôb; 58 dohôd; recidíva: 61; vek 16-18 r.: 69;	11 ukončených TS (7 obžalôb; 3 dohody; recidíva: 4; vek 22-30 r.: 3; vek 41-50 r.: 2)	5 ukončených TS (4 obžaloby; 1 dohoda; recidíva: 1; vek 51-60 r.: 2)	3 ukončené TS (3 muži; 0 žien; 0 mladistvých; 2 obžaloby; 1 dohoda; recidíva: 2; vek 41-50 r.: 1;

	vek 14-15 r.: 37)			vek 51-60 r.: 1)
2021	251 ukončených TS (242 muži; 9 žien; 115 mladiství; 185 obžalôb; 49 dohôd; recidíva: 49; vek 16-18 r.: 72; vek 14-15 r.: 27)	9 ukončených TS (7 obžalôb; 2 dohody; recidíva: 1; vek 22-30 r.: 3; vek 41-50 r.: 2)	2 ukončené TS (2 obžaloby; recidíva: 1; vek 31-40 r.: 1; vek 41-50 r.: 1)	7 ukončených TS (6 mužov; 1 žena; 1 mladistvý; 7 obžalôb; recidíva: 2; vek 41-50 r.: 2; vek 51-60 r.: 2)
2022	256 ukončených TS (247 muži; 9 žien; 115 mladiství; 150 obžalôb; 90 dohôd; recidíva: 42; vek 16-18 r.: 52; vek 14-15 r.: 20)	8 ukončených TS (8 obžalôb; recidíva: 4; vek 31-40 r.: 4; vek 51-60 r.: 2)	2 ukončené TS (1 obžaloba; vek 14-15 r.: 1)	7 ukončených TS (7 mužov; 0 žien; 0 mladistvých; 6 obžalôb; 1 dohoda; recidíva: 1; vek 41-50 r.: 3; vek 31-40 r.: 2)

Komentár k tabuľke č. 5:

Z vyššie uvedenej tabuľky, zostavenej na základe štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry SR za roky 2012 až 2022,¹⁸ dovoľíme si poukázať len na niektoré osobitné ukazovatele.

Prvým z nich, o ktorom sme sa doposiaľ ešte nezmienili, je **štruktúra osôb, proti ktorým bolo vedené trestné stíhanie za TČ sexuálneho zneužívania, z hľadiska ich pohlavia**. V tejto súvislosti možno konštatovať absolútnu prevahu mužských páchatel'ov, keďže v prípade trestných stíhaní za sexuálne zneužívanie podľa § 201 až 202 TZ mali **muži v sledovanom období rokov 2012 až 2022 v priemere podiel až okolo 97%**.

Ďalším veľmi zaujímavým údajom je **štruktúra páchatel'ov z hľadiska ich veku**. Tu možno konštatovať pomerne značné rozdiely v závislosti od konkrétnej formy zneužívania. Ak išlo o trestné stíhanie za sexuálne zneužívanie podľa § 201 TZ, tu sa nám naďalej potvrdzujú údaje o veku páchatel'ov naznačené už v prvej kapitole vyššie, prostredníctvom dát MV SR. Z tabuľky zostavenej podľa údajov GP SR teda vyplýva, že **väčšina osôb, proti ktorým bolo vedené trestné stíhanie pre TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ je každoročne vo veku 16-18 rokov, pričom ich podiel dosahuje okolo 18%**. V tomto smere možno však upozorniť na to, že kým mladiství v tejto vekovej kategórii dosahovali na začiatku sledovaného obdobia podiel len okolo 12-15%, v súčasnosti už predstavujú 20-23% zo všetkých osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie pre sexuálne zneužívanie podľa § 201 TZ. Alarmujúco pôsobí napokon aj tá skutočnosť, že od roku 2017 sú druhou najčastejšou vekovou skupinou páchatel'ov osoby vo veku 14-15 rokov, pričom ich podiel dosahuje okolo 10%. Pokiaľ ide o prípady sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a TZ, resp. sexuálneho zneužívania dieťaťa pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití v zmysle § 201b TZ, tu sa údaje o veku osôb, voči ktorým bolo vedené trestné stíhanie, zverejňuje v štatistikách GP SR len sporadicky. Napriek tomu možno konštatovať, že v týchto prípadoch je už väčšina páchatel'ov v dospelom veku, spravidla vo veku 22-30 rokov a viac. Napokon, **pokiaľ ide o prípady sexuálneho zneužívania v zmysle § 202 TZ, tu je obvyklý vek osôb, voči ktorým sa**

¹⁸ Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2012 až 2022, dostupné online na: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>, [cit. 7. 3. 2023].

vedlo trestné stíhanie za predmetnú kriminalitu, výrazne najvyšší a spravidla sa páchatelia pohybujú vo vekovej kategórii 31-40, resp. 41-50 rokov.

V predmetnej tabuľke možno sledovať aj **údaje o recidíve**. Tu možno konštatovať od roku 2012 jej mierny nárast, avšak hodnoty miery recidívy sa v roku 2022 vrátili opäť na hodnoty zo začiatku sledovaného obdobia, pričom **ide asi o 17% prípadov**. Recidíva je však vyššia osobitne v prípadoch sexuálneho zneužívania v zmysle § 202 TZ.

Záverom k dátam z dielne Generálnej prokuratúry SR by sme radi poukázali na ešte jednu **zaujímavú vývojovú tendenciu, ktorá sa týka konkrétneho spôsobu ukončenia trestných stíhaní vedených za sexuálne zneužívanie v zmysle § 201 TZ. Aplikácia prax sa totiž za posledných 10 rokov pomerne výrazne posunula od uzatvárania dohôd o vine a treste v daných prípadoch k podávaniu obžaloby**, osobitne od roku 2017. Svedčí o tom tá skutočnosť, že kým na začiatku sledovaného obdobia sa podaním obžaloby končilo asi 45% trestných stíhaní za sexuálne zneužívanie v zmysle § 201 TZ a uzavretím dohody o vine a treste asi 43%, tak **v súčasnosti sa už podaním obžaloby skončí asi 60% všetkých trestných stíhaní a uzavretím dohody o vine a treste len asi 35% prípadov**. V ostatných prípadoch sexuálneho zneužívania v zmysle § 201a, § 201b, resp. § 202 TZ sa drvivá väčšina prípadov končí podaním obžaloby.

3. Trestný čin sexuálneho zneužívania v štatistikách Ministerstva spravodlivosti SR

Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR publikovalo v auguste 2022 pomerne rozsiahlu štúdiu o rozhodovaní súdov o trestných činoch sexuálneho násillia v rokoch 2018 až 2021.¹⁹ V kontexte TČ sexuálneho zneužívania z predmetnej štúdie vyplýva, že za posledné 4 štatisticky kompletne spracované kalendárne roky²⁰ bolo na Slovensku za TČ sexuálneho zneužívania (§ 201 až 202 TZ) **odsúdených celkovo 1069 osôb**, a to nasledovne:

Tabuľka č. 6: Vývoj počtu odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania v SR v r. 2018 až 2021

	§ 201 TZ	§ 201a TZ	§ 201b TZ	§ 202 TZ
2018	290	5	2	15
	muži: 287 (99%) ženy: 3 (1%) mladiství: 125 (43%) recidivisti: 57 (20%)	muži: 5 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 1 (20%)	muži: 2 (100%) ženy: 0 mladiství: 1 (50%) recidivisti: 0	muži: 15 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 1 (7%)
2019	259	8	5	10
	muži: 251 (97%) ženy: 8 (3%) mladiství: 103 (40%) recidivisti: 57 (22%)	muži: 8 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 2 (20%)	muži: 5 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 1 (20%)	muži: 9 (90%) ženy: 1 (10%) mladiství: 0 recidivisti: 3 (30%)
2020	224	6	3	1
	muži: 219 (98%) ženy: 5 (2%)	muži: 6 (100%) ženy: 0	muži: 3 (100%) ženy: 0	muži: 1 (100%) ženy: 0

¹⁹ NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.): *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilnia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9% C4%8Diny_sexu%C3%A1lneho_n%C3%A1silnia_vPE.pdf, [cit. 28. 2. 2023].

²⁰ Ministerstvo spravodlivosti SR pred rokom 2018 nezverejňovali osobitne štatistiky odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania, a za rok 2022 MS SR ešte nezverejnilo štatistický súhrn.

	mladiství: 85 (38%) recidivisti: 28 (13%)	mladiství: 0 recidivisti: 2 (33%)	mladiství: 0 recidivisti: 0	mladiství: 0 recidivisti: 1 (100%)
2021	226	10	2	3
	muži: 220 (97%) ženy: 6 (3%) mladiství: 107 (47%) recidivisti: 46 (20%)	muži: 10 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 2 (20%)	muži: 2 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 0	muži: 3 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 2 (67%)
CELKOM	999	29	12	29
	muži: 977 (98%) ženy: 22 (2%) mladiství: 420 (42%) recidivisti: 188 (19%)	muži: 29 (100%) ženy: 0 mladiství: 0 recidivisti: 7 (24%)	muži: 12 (100%) ženy: 0 mladiství: 1 (8%) recidivisti: 1 (8%)	muži: 28 (97%) ženy: 1 (3%) mladiství: 0 recidivisti: 7 (24%)

Zdroj: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR

Komentár k tabuľke č. 6:

Napriek tomu, že spracované obdobie 4 rokov je nepochybne príliš krátkym časom na vyvodenie akýchkoľvek relevantných vývojových tendencií, pri pohľade na vývoj počtu odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ v rokoch 2018 až 2021 možno predsa len konštatovať, že postupne prichádza k poklesu ich počtu. To zdá sa korešponduje aj s vývojovými tendenciami naznačenými vyššie, v dátach MV SR a GP SR. Za Ministerstvom spravodlivosti SR spracované **posledné 4 kalendárne roky tak došlo k poklesu odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ o 22%** (r. 2018 - 290 odsúdených, r. 2021 – 226 odsúdených). **Celkovo bolo pritom v rokoch 2018 až 2021 odsúdených za predmetný trestný čin 999 páchatel'ov.** Ešte pozitívnejšiu vývojovú tendenciu naznačuje počet odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 202 TZ, kde došlo k poklesu až o 80% (r. 2018 – 15 odsúdených, r. 2021 – 3 odsúdení). **Opačnú vývojovú tendenciu naznačuje však počet odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a TZ, kde došlo v sledovanom období k nárastu počtu odsúdených až o 100%** (r. 2018 – 5 odsúdení, r. 2021 – 10 odsúdení). Napokon, pokiaľ ide o poslednú formu sexuálneho zneužívania detí, a to pri účasti na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití podľa § 201b TZ, tu zaznamenávame určitú stagnáciu počtu odsúdených v rozmedzí rokov 2018 až 2021.

Pri pohľade na **pohlavie odsúdených** možno konštatovať, že **muži predstavovali** v rokoch 2018 až 2021 **drvivú väčšinu všetkých páchatel'ov odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania v zmysle § 201 až 202 TZ, a to až takmer 98%** (z 1069 odsúdených bolo až 1046 mužov a iba 23 žien).

Pokiaľ ide o **vek odsúdených**, z dát MS SR vyplýva, že z celkového počtu odsúdených za **TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ bol v sledovanom období rokov 2018 až 2021 pomer mladistvých z celkového počtu odsúdených až 42%**. Pre mladý dospelý vek je totiž typická práve mravnostná, násilná a drogová kriminalita a v tomto veku vrcholí sexuálna aktivita u človeka. Podľa štúdie MS SR **v prípade trestného činu sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby (§ 201a TZ), najviac odsúdených bolo vo veku 36 až 50 rokov (45%).**²¹ To je výrazne vyššia veková kategória, ako je vekový priemer odsúdených za sexuálne trestné činy celkovo (18-25 rokov). Jedným z možných vysvetlení je, že páchatelia tohto typu sexuálneho trestného činu sa spravidla vyznačujú niekoľkými sociálno-psychologickými nedostatkami, akými sú nízke sebavedomie a problematické budovanie vzťahov,

²¹ NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.): *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR, s. 5. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilnia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lneho_n%C3%A1silnia_vPE.pdf, [cit. 28. 2. 2023].

čo im spôsobuje výrazné komplikácie pri nadväzovaní medziľudských kontaktov. Jedným z následkov je vyhľadávanie kontaktu cez online platformy práve s mladistvými, pretože tí páchatel'ov nezastrašujú do rovnakej miery ako interakcie s dospelými v reálnom svete. Heretik uvádza, že u obetí detského predpubertálneho veku bývajú páchatel'mi väčšinou hetero- či homosexuálni pedofili s nápadne vysokým zastúpením páchatel'ov vyššieho veku (tretina nad 50 rokov), pričom viac ako 2/3 z nich nemajú pravidelné heterosexuálne styky a vzrušujú sa najmä neskúsenosťou a pasivitou objektov. Pri samotnom čine ide najčastejšie o nekoitálne aktivity, hladkanie, obchytávanie, expozíciu genitálu, prípadne s masturbáciou páchatel'a. Naopak, skupina páchatel'ov pohlavného zneužitia obetí pubertálneho veku je veľmi rôznorodá, od len o niečo starších rovesníkov až po pseudopedagogické zneužitie podstatne staršou autoritou (učiteľom, vychovávateľom).²² **V prípade sexuálneho zneužívania dieťaťa mladšieho ako pätnásť rokov pri účasti na sexuálnych aktivitách (§ 201b TZ) najpočetnejšiu vekovú kategóriu predstavovali páchatelia vo veku 51 až 60 rokov (25%).**²³ Vo všeobecnosti však možno v tejto súvislosti konštatovať, že o páchatel'och sú stále rozšírené viaceré dnes už prekonané stereotypy. Podľa Karkoškovej, ktorá sa odvoláva na Radu Európy, sa však páchatelia sexuálneho zneužívania zvyčajne javia ako normálni, obyčajní ľudia, pričom až v 70-85% prípadov je páchatel'om niekto, koho dieťa pozná a komu dôveruje.²⁴

Z hľadiska trestnej politiky SR v predmetnej oblasti možno konštatovať, že **v prípade sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ** bolo v rokoch 2018 až 2021 celkovo odsúdených 999 páchatel'ov, pričom **najčastejšie ukladaným trestom bol podmienený trest odňatia slobody**, ktorý bol uložený v sledovanom období 812-krát (teda **až v 81% prípadov**), s priemernou dĺžkou trestu 24,5 mesiacov (t. j. približne 2 roky). Len pripomíname, že v základnej skutkovej podstate § 201 ods. 1 TZ je výška trestu odňatia slobody stanovená na 3 roky až desať rokov. Jedným z možných vysvetlení veľkého podielu podmienených trestov je v tomto prípade tá skutočnosť, že najväčšie zastúpenie na páchaní sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ majú páchatelia vo veku od 18 do 25 rokov, spravidla osoby blízke veku mladistvých, čo je poľahčujúca okolnosť,²⁵ resp. osoby vo veku 15-18 rokov, teda mladiství.²⁶ Nepodmienený trest odňatia slobody bol odsúdeným páchatel'om uložený 166-krát (teda v 17% prípadov), pričom pomer uložených nepodmienených trestov za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ priamo úmerne stúpa s vekom páchatel'om.²⁷ Priemerná dĺžka nepodmienených trestov predstavovala 56 mesiacov (t. j. viac než 4 a pol roka).

Pokiaľ ide o **trestný čin sexuálneho zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby (§ 201a TZ)**, v sledovanom období došlo k odsúdeniu celkovo 29 osôb.

²² HERETIK, A.: *Forezná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, s. 328.

²³ NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.): *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR, s. 5. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilnia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lneho_n%C3%A1silnia_vPE.pdf, [cit. 28. 2. 2023].

²⁴ KARKOŠKOVÁ, S.: *Mýty o zneužívaní detí ako výzva pre prevenciu*. In: *Sociálna prevencia*, 2016, č. 1, s. 15.

²⁵ § 127 ods. 2 TZ: „Osobou blízkou veku mladistvých sa rozumie osoba, ktorá dovŕšila osemnásť rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov svojho veku.“

§ 36 písm. d) TZ: „Poľahčujúcou okolnosťou je to, že páchatel' spáchal trestný čin vo veku blízkom veku mladistvých alebo ako osoba vo vyššom veku, ak táto skutočnosť mala vplyv na jeho rozumovú alebo vôľovú spôsobilosť.“

²⁶ V prípade mladistvých má v zmysle § 97 ods. 1 TZ plniť trest najmä výchovnú funkciu. Podľa § 117 ods. 2 TZ „nepodmienený trest odňatia slobody môže súd mladistvému uložiť len za podmienky, že by vzhľadom na okolnosti prípadu, osobu mladistvého alebo vzhľadom na predtým uložené opatrenia uloženie iného trestu zjavne nevedlo k dosiahnutiu účelu trestu podľa tohto zákona“. Nie je preto prekvapením, že pri tejto vekovej skupine bol vo viac ako 97% prípadov uložený podmienený trest odňatia slobody, kým v prípade osôb blízkyh veku mladistvých tak bolo v 86% prípadov.

²⁷ Napr. u odsúdených vo vekovej kategórii 26 až 35 rokov súdy uložili nepodmienené tresty odňatia slobody už viac ako 37% páchatel'ov, vo veku 36 až 50 rokov 45% páchatel'ov a odsúdeným vo veku 51 až 60 rokov boli nepodmienené tresty odňatia slobody za TČ sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ uložené až vyše 60% odsúdených.

Podmienečné tresty, hoci prevažujú aj v tomto prípade, **boli uložené už len v 58% prípadov** s priemernou dĺžkou takmer 15 mesiacov. Nepodmienečný trest bol uložený 12-krát, pričom priemerná dĺžka nepodmienečných trestov dosahovala 53 mesiacov (takmer 4 a pol roka).

Za trestný čin sexuálneho zneužívania dieťaťa mladšieho ako pätnásť rokov pri účasti na sexuálnych aktivitách (§ 201b TZ) došlo v období rokov 2018 až 2021 k odsúdeniu 12 osôb. **Podmienečné tresty odňatia slobody boli** uložené 8-krát (**v 67% prípadov**) s priemernou dĺžkou trestu 12 mesiacov. Nepodmienečné tresty boli uložené 2-krát.

Najviac odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania je dlhodobo v prešovskom a košickom kraji. Miera recidívy sa pohybuje okolo 20%.²⁸

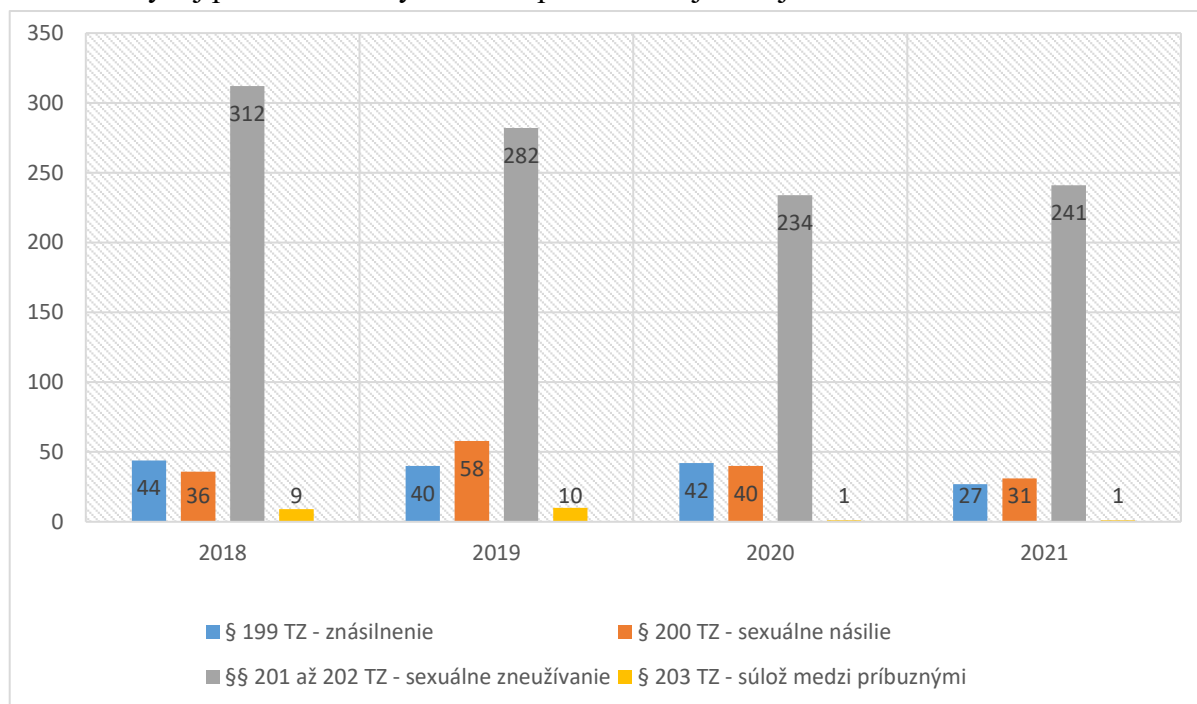
Pre zaujímavosť napokon uvádzame aj porovnanie počtu odsúdených za TČ sexuálneho zneužívania s počtom odsúdených za ostatné trestné činy z druhého dielu druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (znásilnenie, sexuálne násilie, súlož medzi príbuznými). V tejto súvislosti možno pritom záverom konštatovať, ako o tom svedčia aj údaje z nižšie uvedenej tabuľky č. 7 a grafu č. 3, že **TČ sexuálneho zneužívania je v SR dlhodobo a každoročne štatisticky najčastejším trestným činom proti ľudskej dôstojnosti**, a to s výrazným náskokom pred všetkými ostatnými trestnými činmi predmetnej povahy.

Tabuľka č. 7: Vývoj počtu odsúdených za TČ proti ľudskej dôstojnosti v SR v r. 2018-2021

	2018	2019	2020	2021
§ 199 TZ	44	40	42	27
§ 200 TZ	36	58	40	31
§ 201-202 TZ	312	282	234	241
§ 203 TZ	9	10	1	1
CELKOM	401	390	317	300

²⁸ K tomu pozri bližšie NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.): *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilnia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lneho_n%C3%A1silnia_vPE.pdf, [cit. 28. 2. 2023].

Graf č. 3: Vývoj počtu odsúdených za TČ proti ľudskej dôstojnosti v SR v r. 2018 až 2021

Zdroj: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR

Záver

Sexuálne zneužívanie detí je dnes mimoriadne závažným javom a musí byť predmetom multidisciplinárneho vedeckého záujmu. Predmetný príspevok mal za cieľ poukázať na fenomenológiu predmetnej kriminality v SR, a to od roku 2012 až po rok 2022, pričom osobitný akcent bol daný nielen na analýzu vývojových trendov páchania sexuálneho zneužívania, ale aj na rozbor štruktúry páchatel'ov a obetí sexuálneho zneužívania z hľadiska ich pohlavia a veku, ako aj na vývoj objasnenosti, recidívy či sankčnej politiky SR v predmetnej oblasti. Autori analyzovali v tomto smere tendencie vývoja sledovaných parametrov u všetkých štyroch skutkových podstat TČ sexuálneho zneužívania, ako sú postupne upravené v § 201, § 201a, § 201b, resp. § 202 TZ. Treba si však uvedomiť, že zrejme veľká časť prípadov zostáva skrytá a že sexuálne zneužívanie má teda vysokú mieru latencie.

Pri štúdiu dát z dielne MV SR, GP SR a MS SR sme dospeli k viacerým čiastkovým záverom. Trestný čin sexuálneho zneužívania je dlhodobo najčastejším mravnostným trestným činom v SR. Z hľadiska štruktúry páchatel'ov podľa pohlavia konštatujeme, že muži predstavujú dlhodobo až 98% páchatel'ov. V tomto smere nie sme výnimkou z globálnych „standardov“.²⁹ Pokiaľ ide o obeť sexuálneho zneužívania, 50-60% obetí je vo veku 14-18 rokov, pričom až 90% z nich sú ženského pohlavia. S klesajúcim vekom obetí sa potom síce výrazne znižuje aj ich počet, no aj objasnenosť prípadov. Relatívne vyšší podiel chlapcov je u obetí nižšieho veku.

Pozitívne hodnotíme, že od roku 2012 došlo k poklesu registrovaných TČ sexuálneho zneužívania a zároveň aj počtu odsúdených za predmetnú kriminalitu o takmer 22%, pričom však stúpa počet odsúdených predovšetkým za sexuálne zneužívanie prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby v zmysle § 201a TZ (tzv. grooming).

Negatívne hodnotíme potom na druhej strane jednak pokles objasnenosti sexuálneho zneužívania o takmer 12%, pričom v súčasnosti dosahuje miera objasnenosti tejto trestnej činnosti len 74%, ale tiež aj dlhodobý nárast podielu sexuálneho zneužívania na celkovej kriminalite v SR. Len od roku 2012 pritom došlo k nárastu tohto podielu o takmer 35%.

²⁹ SETO, M. C.: *Pedophilia and sexual offending against children: Theory, assessment and intervention*. Second edition. Washington, D.C.: American Psychological Association, 2018, 329 s. ISBN 978-1-4338-2926-0.

Ako alarmujúci však hodnotíme predovšetkým dlhodobý nárast podielu mladistvých aj maloletých páchatel'ov sexuálneho zneužívania. Mladiství totiž predstavujú v súčasnosti až 58% políciou stíhaných a vyšetrovaných osôb a 42% odsúdených pre predmetnú trestnú činnosť. Aj keď je puberta a adolescencia časom búrlivých hormonálnych a sociálnych zmien u človeka, dlhodobý nárast podielu mládeže na páchaní sexuálneho zneužívania musí byť varovným signálom pre spoločnosť. To potvrdzujú aj štatistiky GP SR, keď v prípadoch sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ predstavovali mladiství páchatelia vo veku 16-18 rokov každoročne najpočetnejšiu vekovú skupinu páchatel'ov v sledovanom období rokov 2012 až 2022. V ostatných prípadoch sexuálneho zneužívania sú páchatelia spravidla vo vyššom veku, a to od 30 do 60 rokov.

Trestné stíhania za sexuálne zneužívanie sa pritom na prokuratúre v súčasnosti končia vo väčšine prípadov podaním obžaloby, a to až v 60% prípadov, čo je výrazný posun od začiatku nami sledovaného obdobia v roku 2012, kedy sa trestné stíhania končili podaním návrhu na dohodu o vine a treste a podaním obžaloby v približne rovnakom pomere 45%. Z hľadiska trestnej politiky súdov následne konštatujeme, že v prípadoch sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ sa odsúdeným najčastejšie ukladajú podmienkové tresty odňatia slobody, a to až v 81% prípadov, pričom priemerná dĺžka trestu je okolo 24 mesiacov. Pri ostatných formách sexuálneho zneužívania sa podiel nepodmienených trestov odňatia slobody už výraznejšie navyšuje. Z hľadiska kriminálnej geografie napokon konštatujeme, že najviac odsúdených za sexuálne zneužívanie je v prešovskom a košickom kraji a že miera recidívy je pri tejto trestnej činnosti (20%) možno prekvapujúco výrazne nižšia, ako je jej slovenský priemer za celkovú kriminalitu (vyše 35%).

Zoznam bibliografických odkazov:

1. BOUKALOVÁ, H. – GILLERNOVÁ, I. a kol.: *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova, 2020, 435 s. ISBN 978-80-246-4461-5.
2. BURDA, E. – ČENTÉŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel*. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2011, 1568 s. ISBN 978-80-7400-394-3.
3. ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, 1024 s. ISBN 978-80-8155-096-6.
4. DESET, M. – ZEMAN, Š.: *Niekoľko poznámok k trestnému činu sexuálneho zneužívania*. In: SZABOVÁ, E. - VRTÍKOVÁ, K. - MOKRÁ, I. (eds.): *Možné zmeny v oblasti ochrany slobôd prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2022, 339 s. ISBN 978-80-568-0525-1.
5. HERETIK, A.: *Forenzná psychológia*. 4. vydanie. Bratislava: Lindeni, 2019, 608 s. ISBN 978-80-566-1213-2.
6. KARKOŠKOVÁ, S.: *Mýty o zneužívaní detí ako výzva pre prevenciu*. In: Sociálna prevencia, 2016, č. 1, s. 14-15. ISSN 1336-9679.
7. KARKOŠKOVÁ, S.: *Sexuálne zneužívanie detí vo svetle výskumných poznatkov*. Pezinok: Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2021, 234 s. ISBN 978-80-973526-2-2.
8. KLIMEK, L. a kol.: *Kriminológia vo vnútroštátnom a medzinárodnom rozmere*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2020, 780 s. ISBN 978-80-571-0251-9.
9. MAŠLANYOVÁ, D. – SZABOVÁ, E. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, 654 s. ISBN 978-80-7380-862-4.
10. NOVÁKOVÁ, K. – PODOLÁKOVÁ, L. – HOREHÁJOVÁ, B. (eds.): *Trestné činy sexuálneho násillia*. Bratislava: Analytické centrum Ministerstva spravodlivosti SR. Dostupné online: https://web.ac-mssr.sk/wp-content/uploads/2022/analyzy_komentare/08_2022_tc_nasilnia/20220825_Komenta%CC%81r_trestn%C3%A9_%C4%8Diny_sexu%C3%A1lneho_n%C3%A1silnia_vPE.pdf, [cit. 28. 2. 2023].
11. POLÁK, P. a kol.: *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 256 s. ISBN 978-80-7598-237-7.

12. PROKEJNOVÁ, M. – LACIAK, O.: *Sexuálne zneužívanie detí a zverených osôb a trestnoprávna ochrana obetí trestných činov*. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2021, 112 s. ISBN 978-80-571-0350-9.
13. SETO, M. C.: *Pedophilia and sexual offending against children: Theory, assessment and intervention*. Second edition. Washington, DC: American Psychological Association, 2018, 329 s. ISBN 978-1-4338-2926-0.
14. STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMÁŠ, O.: *Trestný zákon. Stručný komentár*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, 938 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
15. ŠAMKO, P.: Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie. Dostupné online na: <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneuzivania-a-vyroby-detskej-pornografie>, [cit. 26. 2. 2023].
16. Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2012 až 2022, dostupné online na: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>, [cit. 7. 3. 2023].
17. Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR za roky 2018 až 2021, dostupné online na: <https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum-mssr/>, [cit. 28. 2. 2023].
18. Štatistiky kriminality MV SR, dostupné online na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>, [cit. 7. 3. 2023].

Kontaktné údaje autorov:

JUDr. Štefan Zeman, PhD. - prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva a kriminológie

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

E-mail: stefanzemanpftu@gmail.com

adrian.jalc@truni.sk

ZÁVERY

Na základe cieľov interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi – 11. ročník,“ môžeme za vedecký a organizačný výbor skonštatovať, že 11. ročník bol úspešný a naplnil ciele stanovené účastníkmi pri realizácii tejto konferencie.

V oblasti **trestného práva hmotného** účastníci konferencie za najdôležitejšie považujú riešenie tých teoretických otázok, ktoré majú význam pre legislatívnu činnosť, a teda i konkrétny výklad niektorých právnych pojmov, inštitútov a v konečnom dôsledku i jednotlivých ustanovení v Trestnom zákone Slovenskej republiky a Českej republiky. V dôsledku výrazných zmien trestných kódexov je tento výklad nevyhnutný pre pochopenie a následnú aplikačnú prax orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide najmä o tieto okruhy otázok a problémov:

- Trestné činy z nenávisti sú veľkým problémom 21. storočia na celom svete, Slovenskú republiku nevyhnutne ovplyvňujú. Nenávistné prejavy sa vyznačujú vysokou mierou latencie. Obete sa obávajú takéto trestné činy nahlásovať. Často sa však môžeme stretnúť aj s vysokou mierou akceptácie trestných činov z nenávisti nielen laickou, ale aj odbornou verejnosťou. Určite by pomohlo jednotné prijatie minimálnych pravidiel pre všetky krajiny EÚ týkajúcu sa jednak definície skutkovej podstaty trestného činu z nenávisti a jednak sankcií za takéto trestné činy.
- Počítačová kriminalita je v súčasnosti najrýchlejšie sa rozvíjajúca forma kriminality. V celosvetovom meradle je počet obetí počítačovej kriminality viac ako milión ľudí denne. Jej objasnenosť je veľmi nízka, takmer na úrovni nula a do štatistík objasneností trestných činov v SR sa zatiaľ nedostala. Rozvojom informačných technológií sa vytvára priestor na čoraz novšie a sofistikovanejšie formy jej páchania, pričom je nevyhnutné tejto oblasti venovať zvýšenú pozornosť, čiže sa dôslednejšie zameriavať na vyšetrovanie tejto trestnej činnosti. Zároveň je nevyhnutné v tejto oblasti realizovať aj príslušné vzdelávanie jednotlivých zložiek Policajného zboru.
- Podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody je možné považovať za určitý benefit, ktorý je poskytnutý odsúdenému ak je zjavné, že jeho pobyt vo výkone trestu viedol k náprave a je možné očakávať, že po prepustení už nebude v trestnej činnosti pokračovať. Uvedený inštitút by nemal byť automaticky nárokovateľný zo strany každého odsúdeného, ale je potrebné skutočne zväziť individuality každého prípadu.
- Je možné rozsiahlo diskutovať, či zmiernenie trestov za drogu rodu Cannabis bolo správnym rozhodnutím zákonodarcu, pričom samotná právna úprava novelou z roku 2022 nejde cestou legalizácie tohto typu drogy. Je možné konštatovať, že aj droga rodu Cannabis je rovnako nebezpečná ako iné drogy, nakoľko síce možno nespôsobí také fyziologické zmeny avšak dlhodobé používanie uvedenej drogy, môže mať za následok, že užívateľ vyskúša aj inú drogu, ktorú následne bude užívať i ďalej. Máme zato, že z dôvodu novely, stráca Trestný zákon vzhľadom k tomuto trestnému činu svoj preventívny účinok. Novo vytvorený inštitút podmienečného upustenia od potrestania má nepochybne význam v boji proti užívateľom marihuany, hlavne vo vzťahu k ich možnému liečeniu, čo môže prispieť k tomu, že sa títo užívatelia už k drogám nevrátia.
- Trestné činy páchané v lesnom hospodárstve nevieme posúdiť jednoznačne a komplexne, keďže sa prejavujú odlišnou dynamikou. Práve aj táto skutočnosť apeluje na národné a medzinárodné mechanizmy, aby eliminovali tieto trestné činy a napomáhali ich predchádzaniu zavedením účinných represívnych ako aj preventívnych nástrojov v tejto oblasti. Zastávame názor, že tieto trestné činy nepôsobia samostatne, ale sú páchané v súvislosti aj s inými trestnými činmi ako napríklad s korupciou, nelegálnym obchodovaním so psychoaktívnymi látkami, nelegálna ťažba nerastných surovín či legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a pod.
- Koncipovanie trestov a ich zmysel vychádza vždy z toho daného obdobia, ktoré je ovplyvnené buď politickým zriadením, sociálnym nastavením, kultúrnou úrovňou alebo historickými skúsenosťami. Uvedené skutočnosti sa preniesli aj do jednotlivých právnych

noriam, ktoré ochraňovali najvyšších ústavných činiteľov už od Uhorského trestného zákonníka. V súčasnosti sa proklamuje, že politickí ústavní činitelia musia ako verejne známe a verejne vystupujúce osoby, zniesť určitú mieru kritiky smerujúcej proti nim, či už individuálne alebo prostredníctvom médií. Takáto „kritika“ je však v súčasnosti prakticky dovolená, najmä z dôvodu práva slobody prejavu. Existuje tu však otázka, že kde je hranica takejto „kritiky“, resp. kde končí právo na slobodu prejavu a začína ochrana výkonu takýchto právomocí.

- Špecifickosť, aktuálnosť a rýchly progres v oblasti virtuálnych mien, kryptoaktív a technológií využívajúcich kryptografický distribuovaný verejný záznam spôsobuje, že jednotlivé orgány verejnej moci zabezpečujúce právny poriadok nedokážu prispôbovať právne prostredie a reguláciu v takom tempe, aké dosahuje vývoj regulovaného prostredia. Pomalá adaptácia realizácie práva v tejto oblasti vytvára priestor na vykonávanie latentnej kriminality, ktorá je vo vzťahu k daňovej trestnej činnosti na vysokej úrovni. Trestná činnosť páchaná prevádzkovateľmi služieb virtuálnych mien je veľmi špecifická oblasť, ktorej relevancia aj vzhľadom na trend digitalizácie bude časom narastať. Je preto potrebné do budúcnosti zohľadniť aj tento ekosystém virtuálnych mien a prevádzkovateľov služieb virtuálnych mien tak, aby boli vzťahy v spoločnosti, hospodárska stabilita a trhový mechanizmus chránené aj v tejto špecifickej oblasti.
- Novela Trestného zákona vo vzťahu k právnej úprave na úseku omamných a psychotropných látok z roku 2022 so sebou priniesla viaceré aplikačné nejasnosti a problémy. Zaujímavým je nové oddelenie skutkových podstát týkajúcich sa konope, ktoré v nadväznosti na predošlú právnu úpravu prinieslo aj nežiadany stav, kedy sa pri posudzovaní skrátenia trestu paradoxne odsúdenému „viac oplatí“, ak jeho predchádzajúce odsúdenie zakladajúce kvalifikačný znak pri opätovnom sa dopustení trestnej činnosti bolo spáchané v súvislosti s „tvrdými“ drogami. Okrem toho dochádza tiež k nejasnostiam týkajúcim sa otázok jednočinného súbehu alebo faktickej konzumpcie. Aj vzhľadom na to, že faktická konzumpcia je vytváraná najmä faktickým priebehom činu a nevyplýva z pomeru skutkových podstát trestných činov, bude aj v budúcnosti otáznou, ako sa orgány činné v trestnom konaní budú s danými situáciami vysporiadávať.
- V súčasnosti nastavený mechanizmus priestupku a trestných činov proti mene nie je správne nastaveným mechanizmom, čo v určitej miere potvrdila aj prax orgánov aplikujúcich právo v tejto oblasti. Oblasť rozlišovania medzi priestupkom a trestným činom nie je vždy správna a aby mechanizmus ochrany meny aj v tejto oblasti fungoval správne je nutné pristúpiť k zmenám na úseku priestupkov, t.j. priestupok by mal postihovať iba konania, ktoré nesmerujú k falšovaniu a neoprávnenému zhotovovaniu reprodukcii za účelom ich uvádzania do obehu a ani k uvádzaniu neoprávnených reprodukcii do obehu.
- V súvislosti s pokračovacím trestným činom si treba ujasniť otázku, či ho možno posúdiť ako páchaný po dlhší čas bez porušenia hmotnoprávnej zásady „*ne bis in idem*“. NS SR vo svojom uznesení z 30. apríla 2021, sp. zn. 4Tdo/74/2020 takúto možnosť pripustil a zdôvodnil to tým, že pokračovanie v trestnej činnosti podľa § 122 ods. 10 Tr. zák. nie je totožné so závažnejším spôsobom konania podľa § 138 písm. b) Tr. zák. Pojem „po dlhší čas“ nemáme zákonom konkretizovaný, preto sa treba opierať o judikatúru. V predmetnom uznesení NS SR sa uvádza, že súdna prax akceptuje časové obdobie spravidla šesť mesiacov. V každom prípade však treba osobitný kvalifikačný pojem „po dlhší čas“ posudzovať vždy individuálne, v závislosti od konkrétneho trestného činu a zistených skutkových okolností.
- Hodnotová mapa Trestného zákona je téma, ktorá nie je osobitne známa v rámci právnej doktríny, pričom jej charakter vyplýva z viacerých procesov, ktoré súvisia so zmenami trestných kódexov, ktoré predložilo Ministerstvo spravodlivosti v úvode roka 2023. V podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky nejde o pojem legislatívne vymedzený, ani o pojem právny (vo vlastnom zmysle slova). Skôr len opisne pomenúva určitý jav, ktorým je hodnotové nastavenie právneho predpisu. Diskusia o hodnotovom

nastavení Trestného zákona, resp. jeho akejkoľvek súčasti (teda aj jednotlivých novelizácií) musí byť vedená nastavením trestnej politiky Slovenskej republiky. Hodnotová mapa Trestného zákona predstavuje akúsi podmnožinu trestnej politiky v jej najširšom chápaní.

- Transferovému oceňovaniu je potrebné venovať osobitnú pozornosť aj vzhľadom k tomu, že sa tejto otázke venujú viaceré medzinárodné organizácie, ktoré však v zásade odkazujú na vnútroštátnu úpravu konkrétnych krokov. Daňové subjekty majú povinnosť viesť špeciálnu dokumentáciu transakcií medzi prepojenými osobami, ktorú správcovi dane prekladajú. Výhodiskovým dôkazom sú podklady, ktorými daňový subjekt deklaruje svoju daňovú povinnosť v daňovom priznaní. Výstupom je protokol z daňovej kontroly a prípadne dodanie subjektu. Trestnoprávne aspekty transferového oceňovania možno subsumovať najmä pod skutkovú podstatu trestného činu skrátenia dane a poistného podľa § 276 Trestného zákona, alternatívne, hoci s menšou pravdepodobnosťou, možno uvažovať aj o trestnom čine nezaplatenia dane a poistného v zmysle § 278 Trestného zákona.

V oblasti **trestného práva procesného** boli okruhy príspevkov zamerané na rôzne inštitúty trestného konania, pričom išlo o najrôznejšie otázky zákonnej úpravy, či aplikačné problémy z oblasti vyšetrovania trestnej činnosti. Na základe jednotlivých príspevkov je možné stanoviť nasledujúce závery:

- Poučenie je nevyhnutnou súčasťou riadne a zákonne vedeného trestného konania, pričom dôležitý je taktiež spôsob a forma jeho prevedenia. Iba tie práva a povinnosti, ktorým svedok alebo poškodený riadne porozumie, môže plnohodnotne uplatňovať alebo naplňať vo svojom trestnom konaní. Pri poučení je nevyhnutné, aby OČTK dôsledne rozlišoval postavenie, v ktorom sa poučovaná osoba nachádza, charakter trestnej činnosti, ako aj jej individuálne osobnostné vlastnosti. Okrem toho je potrebné, aby bolo poučenie vykonané po obsahovej stránke úplne, teda aby OČTK nevynechal niektoré práva a povinnosti, ktoré zákon vyslovene vyžaduje.
- Z hľadiska využívania inštitútu trestného rozkazu je zrejmé, že v prípade SR ide o dominantný druh rozhodovania v trestnom konaní. Dominancia využívania trestného rozkazu je daná najmä rozsahom trestných činov, vo vzťahu ku ktorým je možné trestný rozkaz aplikovať, ako aj podmienkami jeho vydania.
- Trest všeobecne prospešných prác bol do právneho poriadku Českej republiky zavedený už v roku 1996, čo je v porovnaní právnou úpravou platnou a účinnou na Slovensku oveľa skorší termín. Zároveň sa právna úprava výkonu tohto trestu v niektorých aspektoch spája a v niektorých aspektoch odlišuje, pričom porovnaním je možné konštatovať, že je to v prospech právneho stavu v SR, kde existuje samostatný zákon, ktorý sa vzťahuje k výkonu tohto trestu, čo by mohlo byť legislatívne upravené aj v právnom poriadku ČR.
- Konceptné zmeny v trestnom konaní, ktoré by zavádzali nové prvky, prípadne by modifikovali už zavedené prvky trestného procesu by mali rešpektovať nielen účel trestného konania, ale tiež aj požiadavky spravodlivého procesu. Je nevyhnutné, aby každému štádiu trestného konania bol rešpektovaný záujem na odhaľovaní a usvedčovaní páchatel'ov trestných činov, ale aj záujem na ochrane základných práv a slobôd.
- Oblasť finančného vyšetrovania si v súčasnosti zaslúži mimoriadnu pozornosť nielen v oblasti samotného výkonu, ale aj v oblasti presného terminologického vymedzenia niektorých pojmov, ktoré sa k nemu vzťahujú. V tejto oblasti je teda nevyhnutné si zadefinovať pojem finančné preverovanie majetku a finančné vyšetrovanie, ktoré sa častokrát zamieňajú, hoci majú úplne odlišný charakter.
- Problematika nezúčastnenej osoby v trestnom konaní je v policajnej praxi nežiaducim spôsobom podceňovaná do takej miery, že to opakovane vyúsťuje do podrobného viacínštančného dôvodného skúmania dodržiavania zákonnosti, čo narúša právnu istotu všetkých subjektov trestného konania a v konečnom dôsledku oslabuje dôveryhodnosť polície. Za účelom odstránenia tohto negatívneho javu je potrebné zo strany policajtov

prístupovať k riešeniu otázok ohľadom nezúčastnenej osoby striktne v intenciách Trestného poriadku, primerane zohľadňujúc aj rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu.

- Pri hodnotení súkromnej nahrávky ako dôkazu v trestnom konaní je nevyhnutné zohľadniť viaceré faktory. Nevyhnutné je vyhodnotiť, či súkromná nahrávka predstavuje z hľadiska dokazovania hlavný – usvedčujúci dôkaz alebo je len podporným vedľajším dôkazom. Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že k porušeniu čl. 6 Dohovoru, by došlo len vtedy, ak by nezákonne získaná nahrávka bola jediným usvedčujúcim dôkazom, a zároveň by nebolo dodržané právo obhajoby na spochybnenie takéhoto dôkazu. Nemenej dôležité je skúmať, či obsah súkromnej nahrávky je v súlade so zisteniami vyplývajúcimi z ostatných predložených dôkazov, ktoré obsah súkromnej nahrávky podporujú alebo naopak vyvracajú. Na vyhodnotenie kolízie proti sebe stojacich záujmov je v súčasnej praxi súdov ustálená aplikácia testu proporcionality.
- Kvalitná príprava rekonštrukcie je jedným z hlavných predpokladov pre naplnenia cieľa rekonštrukcie. Je nevyhnutné obohatiť prípravu rekonštrukcie nielen z doposiaľ zistených skutočností, ktoré nám vyplývajú zo zistených materiálov, ale pripraviť aj samotný orgán činný v trestnom konaní napríklad o poznatky neverbálnej komunikácie. Orgán činný v trestnom konaní nemôže vyhodnotiť na základe prejavov neverbálnej komunikácie, že konkrétny subjekt, v konkrétnom čase, pri napodobňovaní deja protiprávneho konania klame respektíve, že demonštračná činnosť sa odkláňa od vopred získaných informácií. V danom prípade, môže orgán činný v trestnom konaní skúmať (na základe prejavu neverbálnej komunikácie), prečo subjekt v konkrétnom čase reagoval respektíve napodobňoval dej iným spôsobom.
- Pojem právo na obhajobu predstavuje jedno z najzákladnejších a najhlavnejších práv v trestnom konaní. Je zárukou toho, aby neboli porušené práva každého jednotlivca, a teda ani práva obvineného na právnu pomoc v trestnom konaní. Prístup k obhajcovi je pre obvineného obzvlášť významný v predsúdnom konaní, nakoľko počas neho môže vďaka obhajcovi účinne zabezpečiť svoje práva pri vyšetrovacích úkonoch, ktoré majú byť rozhodujúce pre konečný výrok súdu o vine a treste, respektíve iných výrokov vzťahujúcich sa na obvineného.
- Dokazovanie predstavuje neoddeliteľnú súčasť trestného konania, výsledkom ktorého má byť náležité zistenie skutkového stavu bez akýchkoľvek pochybností, potrebné na vydanie rozhodnutia. Dokazovanie a samotné získavanie dôkazov má prebiehať zákonne, aby bolo dodržané právo na spravodlivý proces.
- V prípade zadržania podozrivej osoby, ktorá je mladistvá, by mal byť už v okamihu zadržania ustanovený obhajca, najneskôr, vzhľadom na možný okamih zadržania, nasledujúci deň. U mladistvej osoby ide totiž o prípad povinnej obhajoby, ktorej riadny výkon je nevyhnutné zabezpečiť v zmysle právnej úpravy od vznesenia obvinenia.
- Použitie tzv. Magic Boxes ako prostriedku analytickej činnosti je v zásade prípustné, hoci právny rámec takejto činnosti chýba resp. v prípade ustanovenia § 118 Trestného poriadku je nedostatočný. K problematike Magic Boxes možno uviesť, že sa jedná o veľmi mladú problematiku, ktorej aplikačný potenciál bude do budúcnosti zrejme narastať. Tak ako každá nová technika používaná OČTK tak aj táto, potrebuje mať zabezpečený dostatočný právny rámec pre jej možné využívanie v aplikačnej praxi.
- O vzatí obvineného do väzby, ktorý sa nachádza vo výkone trestu odňatia slobody, z ktorého bude v blízkej dobe prepustený je možné v právnej úprave ČR v konaní pred súdom rozhodnúť na hlavnom pojednávaní, verejnom zasadnutí alebo na väzobnom zasadnutí, ak je obvinený pre rozhodnutím oboznámení s dôvodmi väzby a s konkrétnymi skutočnosťami, ktoré ich odôvodňujú a zároveň je mu daná možnosť sa k týmto skutočnostiam vyjadriť. Tento postup je možné následne považovať za ústavne komfortný.

Účastníci konferencie v jednotlivých príspevkoch poukazujú na možné problémy, ktoré vznikajú v predmetných oblastiach a zároveň navrhujú nové možnosti riešenia pre účely aplikačnej praxe, ako aj možnosti nových legislatívnych nástrojov v boji proti trestnej činnosti.

Príspevky publikované v oblasti **súvisiacich vied, vedných disciplín a odborov** poukazujú predovšetkým na význam týchto odborov pre rozvoj trestnoprávnej vedy, tvorbu a uplatňovanie noriem trestného práva v praxi. Účastníci konferencie zdôrazňujú, že:

- Násilná kriminalita vo svojej podstate subsumuje celé spektrum kriminálnych konaní, pričom spoločným menovateľom týchto kriminálnych konaní je fyzické poškodenie obete, resp. aspoň snaha, či zámer páchatel'a na tom, aby obeti fyzicky poškodil. Ide. Spoločenský fenomén, ktorý je možné z hľadiska trestnoprávnej úpravy vnímať ak rôznorodé trestné činy od napr. domáceho násillia až po vraždy a organizovanú kriminalitu. Čo sa násilnej kriminality ako celku týka, táto nie je rozložená rovnomerne a jej distribúcia je závislá od rôznych aspektov.
- Malo by byť samozrejmosťou, že právne predpisy upravujúce výkon verejnej správy dokonale ovládajú nielen fyzické a právnické osoby ako adresáti výkonu verejnej správy, ale najmä vykonávatelia verejnej správy teda správne orgány uskutočňujúce správne konanie. Nie vždy je však tomu tak a nie je ojedinelé, ak ani správne orgány nepoznajú relevantné právne predpisy alebo ich síce poznajú, ale ich nevedia správne vyložiť, a to najmä v prípade, keď je nutné aplikovať správnu úvahu, prípadne ak zákon určitú situáciu nerieši vôbec alebo ju nerieši dostatočne a je potrebné použiť analógiu, ktorá pri procese vychádza aj zo základných zásad upravených v Trestnom poriadku. O povinnosti použiť zásady trestného konania však správne orgány častokrát nevedia, navyše ich použitie má v správnom práve svoje obmedzenia a ich aplikácia nie je vždy jednoznačná, preto je najvyšší čas, prijať všeobecný správnoprávny kódex, ktorý by kodifikoval správne trestanie.
- Násillie páchané na ženách je možné vnímať ako druh negatívneho spoločenského javu, ktorý okrem legálneho vymedzenia kriminality subsumuje aj kriminologické a sociálne hľadisko. Domáce násillie je rozšírené v každej komunite a postihuje všetkých ľudí bez ohľadu na vek, socioekonomické postavenie, sexuálnu orientáciu, pohlavie, rasu, náboženstvo alebo národnosť. Dôležité je, aby sa prvky trestného práva a kriminológie v prístupe k páchatel'om domáceho násillia dopĺňali, aby na seba nadväzovali a vzájomne sa rešpektovali. Pretože tak, ako už bolo nami uvádzané, iba multidisciplinárny prístup k páchatel'ovi domáceho násillia nám napomôže eliminovať jeho početnosť v našej spoločnosti.
- Národná stratégia európskeho integrovaného riadenia hraníc na roky 2023 až 2026, ktorú schválila vláda Slovenskej republiky nadväzuje na predchádzajúci dokument pre obdobie rokov 2019-2022. Týmto dokumentom boli stanovené pre nasledujúce 4 roky nové úlohy, ktoré bude musieť Slovenská republika plniť v tejto oblasti. V nasledujúcom období je potrebné realizovať obmenu technického vybavenia a doplniť novú techniku na skúmanie a overovanie pravosti dokladov na jednotlivých súčiastiach ÚHCP. Zároveň je potrebné dbať na jazykovú prípravu príslušníkov, najmä vo forme pravidelných kurzov výučby cudzieho jazyka, pričom osnova kurzu by mala byť zameraná na problematiku hraničnej a cudzineckej polície.
- Z hľadiska kriminologického profilu páchatel'a sexuálnych trestných činov možno konštatovať, že jeho charakterové črty a znaky sú mužské pohlavie, vysoká miera recidívy a rodinný stav slobodný. Uvedené skutočnosti je možné uviesť na základe príslušnej analýzy odsúdených za sexuálne trestné činy
- Kriminalitu v dnešnej spoločnosti nie je možné eliminovať na úplné minimum. Aj pri najväčšej snahe sa stále nájdu jedinci páchajúci trestné činy a ďalšie nežiadúce protispoločenské činnosti. Vhodným spôsobom potláčania kriminality je vedomosť občanov, čo robiť v určitých situáciách, ako rozoznať podozrivé správanie a ako voči nemu vhodným a náležitým spôsobom zakročiť. Uvedené sa zabezpečuje pomocou preventívnych činností

Policajného zboru. Preventívne činnosti Policajného zboru sú zamerané na jednotlivé cieľové skupiny, vďaka čomu vedú pôsobiť presne a účelne na tie najdôležitejšie oblasti.

- Sexuálne zneužívanie detí je dnes mimoriadne závažným javom a musí byť predmetom multidisciplinárneho vedeckého záujmu. Trestný čin sexuálneho zneužívania je dlhodobo najčastejším mravnostným trestným činom v SR. Ako alarmujúce je možné hodnotiť dlhodobý nárast podielu mladistvých aj maloletých páchatel'ov sexuálneho zneužívania. J preto potrebné, aby sme tejto oblasti neustále venovali zvýšenú pozornosť a oblasť záujmu venovali nielen represii, ale predovšetkým prevencii v danej oblasti.

Oblasť súvisiacich vedných odborov je vždy prínosom aktuálnych otázok trestného práva predovšetkým pri riešení praktických problémov a problémov aplikačnej praxe. Je preto nevyhnutné, aby aj táto oblasť bola doplňovaná o najnovšie poznatky, ktoré budú môcť byť využívané v aplikačnej praxi príslušných orgánov.

Môžeme za všetkých účastníkov konferencie skonštatovať, že jednotlivé závery prijaté v rámci konania konferencie budú mať význam aj pre ďalšie plánovanie konferencie v budúcom roku, ktorá môže rozšíriť formy vzájomnej spolupráce ako aj nové možnosti informovania o problémoch v rámci teórie ako aj v rámci aplikačnej praxe.

pplk. doc. JUDr. Veronika Marková, PhD.
vedúca katedry trestného práva

**Program interdisciplinárnej
celoštátnej vedeckej konferencie
s medzinárodnou účasťou**

07. 03. 2023

**AKTUÁLNE OTÁZKY
TRESTNÉHO PRÁVA
V TEÓRII A PRAXI**

11. ROČNÍK

ktorá sa koná
pod záštitou rektorky
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD.

pplk.doc. JUDr. Veronika MARKOVÁ, PhD.

doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD.

Program konferencie

Miesto konania:

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava
Prednášková miestnosť P - 9

Termín konania:

07. 03. 2023

Rokovací jazyk:

slovenský, český

08³⁰ – 09⁰⁰ – prezencia účastníkov konferencie

1. časť (cca 09.00 – 10.30)

Otvorenie konferencie (úvodné slovo)

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.

JUDr. Alena TIBITANZLOVÁ, Ph.D., JUDr. Lucie BUDAYOVÁ, Ph.D.

/Policejní akademie České republiky v Praze, Katedra trestního práva/

§ Nad nutnou obhajobou mladistvých v trestním řízení (online)

**doc. JUDr. Ingrid GALOVCOVÁ, Ph.D., doc. JUDr. et Mgr. Jana TLAPÁK
NAVRÁTILOVÁ, Ph.D.**

/ Policejní akademie České republiky v Praze, Katedra trestního práva Právnické
fakulty Univerzity Karlovy /

§ Přípravné řízení z pohledu návrhu rekodifikace trestního řádu v České
republice

doc. JUDr. David ZÁMEK, Ph.D., LL.M.

/ Panevropská univerzita, katedra bezpečnostních a kriminologických studií /

§ Environmentální přešlapy či zločiny?

JUDr. PhDr. Jana FIRŠTOVÁ, Ph.D., LL.M., MBA

/Panevropská Univerzita, Vysoká škola podnikání a práva/

§ Zákon o výkonu trestu povinné práce možná inspirace pro českou právní
úpravu

prof. JUDr. Tomáš STRÉMY, PhD., JUDr. Stanislav MIHÁLIK, PhD.

/ Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Právnická fakulta UK v Bratislave /

§ Analýza hodnotovej mapy novely Trestného zákona

doc. JUDr. Ján ŠANTA, Ph.D., LL.M., MBA, Bc. Miroslav RACSKO

/ Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR /

§ Transferové oceňovanie a súvisiaca daňová trestná činnosť

DISKUSIA K PRÍSPEVKOM

10.30 – 10.45 COFFEE BREAK

2. časť (cca 10.45 – 12.30)

prof. JUDr. Jozef ČENTÉŠ, PhD., Mgr. Ing. František VOJTUŠ, PhD.

/ Právnická fakulta UK v Bratislave, Národná kriminálna agentúra, Prezídium PZ /

§ Význam trestného rozkazu pre slovenské trestné konanie

JUDr. Miroslav SRHOLEC

/ Národná centrála osobitných druhov kriminality, Prezídium PZ oddelenie východ /

§ Magic Box a trestné konanie

JUDr. Jakub ĽORKO, PhD.

/ Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže Právnická fakulta, UK v Bratislave /

§ Kriminologický profil odsúdeného za sexuálne trestné činy

JUDr. Štefan ZEMAN, PhD.

/ Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva a kriminológie

§ Niekoľko poznámok k trestnému činu sexuálneho zneužívania

mpor. JUDr. Tomáš BENČÍK

/ Národná centrála osobitných druhov kriminality, Prezídium PZ /

§ Poučenie svedka a poškodeného pri výsluchu

Mgr. Andrej LIPTÁK

/ Akadémia Policajného zboru v Bratislave /

§ Trestnoprávne aspekty virtuálnej meny, ťažby virtuálnej meny a poskytovateľov služieb virtuálnej meny

DISKUSIA K PRÍSPEVKOM

PRESTÁVKA

3. časť (cca 13.30 – 15.00)

JUDr. Patrik RAKO, PhD., LL.M., LL.M., Bc. Lenka PETRUŠOVÁ

/ Ústav štátu a práva SAV – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach /

§ Konkurencia právomoci medzi organmi činnými v trestnom konaní a nezávislým sudom

Mgr. Lenka MIKLÓSSYOVÁ

/ Právnická fakulta, UK v Bratislave /

§ Drogové trestné činy s dôrazom na novelizáciu z mája 2022 a jej vplyv na aplikačnú prax

JUDr. Martin BICKO

/ JUDr. Martin Bicko, advokát s.r.o /

§ Základne formy počítačovej kriminality a spôsoby jej páchania

Mgr. Dominika PISARČÍKOVÁ

/ UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta/

§ Administratívnoprávna kriminológia a preventívne činnosti Policajného zboru

Mgr. Irena BIHARIOVÁ

/ Právnická fakulta, UK v Bratislave /

§ Ochrana demokracie pred dezinformáciami a inými hrozbami digitálneho postnovoveku – výzvy a dilemy trestného práva

prof. JUDr. Margita PROKEINOVÁ, PhD.

/ Právnická fakulta, UK v Bratislave /

§ Pokračovací trestný čin páchaný po dlhší čas z pohľadu zásady *ne bis in idem*

doc. JUDr. Miroslava VRÁBLOVÁ, PhD.

/ Akadémia Policajného zboru v Bratislave /

§ Obmedzenie obvineného vo výkone trestu odňatia slobody

ZÁVER

Organizačný a programový výbor konferencie

mjr. JUDr. Daniela Benedeková, PhD.

npor. Mgr. Sebastián Janko, PhD.

JUDr. Vladimír Baláž

JUDr. Marika Briatková

npor. JUDr. Tomáš Benčík

Mgr. Andrej Lipták

Miriam Švirecová

Názov: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov zo 11. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou.

Zostavovateľ: pplk. doc. JUDr. Veronika Marková, PhD., Mgr. Andrej Lipták

Recenzenti: prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Vydala: Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Rozsah: 359 s., 1 219 806 znakov vrátane medzier

Náklad: 73 výtlačkov

Vydanie: prvé

ISBN 978-80-8054-993-0

EAN 9788080549930